

Eğitim ve Toplum

Education And Society In The 21st Century

EĞİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ / THE JOURNAL OF EDUCATION SCIENCES AND SOCIAL RESEARCHES

Cilt / Volume 7 - Sayı / Number 20 - Yaz / Summer 2018

ISSN : 2147 - 0928

Kuşak ve Yol Projesi ve Avrupa'nın Türkistan Politikası
Belt and Road Project and Europe's Turkestan Policy
Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR / Figen AYDIN

Sözlü Kültürden Elektronik Kültüre, Fıkradan Çapsa
From Oral Culture To Electronic Culture, From Anecdote To Çaps
Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL

Kamu Yönetiminde Reformu Ararken: Hamlet'te Bulmak
In Search of the Reform in Public Administration: Finding it in Hamlet
Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER

İspanya Veraset Savaşları Döneminde Felemenk Diplomasisi Ve Osmanlılar
Dutch Diplomacy And Ottomans In The Era Of War Of The Spanish Succession
Dr. Öğr. Üyesi İlhan GÖK / Arş. Gör. Dr. Fatih GÜRCAN

Başkent Ankara'nın Kentleşme Sürecinde Konut Sorunu
Başkent Ankara's Housing Problem in Urbanization
Dr. Selcen ÖZKAN

Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)
The National Front Governments In Turkish Political Life 1975-1977
Soner DURSUN

Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" Romanında Yer Alan Geleneklerin Özbek Gelenek Ve Görenekleriyle Karşılaştırılması
Yrd. Doç. Dr. Lola AMİNOVA

Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Çocuklar Üzerindeki Etkisi
The Effects Of Care Personnel On Value Transfer To Children
Murat ŞAHİN

Ali Akbaş'ın "Gökte Ay Portakaldır" Masalı Üzerine Metin Dil Bilimsel Bir Çözümleme
Text Linguistic Analysis on Ali Akbaş's "Moon in the Sky is Orange" Tale
Ümmü Gülsüm ÇİNİCİ / Hüseyin ÖZBAY

Miktar Semantiğinin Dünya Dillerine Ortak Eski Sentaktik Yapısı
Old Syntactic Structure Of Quantity Semantics Common To World Languages
Yermukhamet MARALBEK / Muhammet KOÇAK ÇANGAL

Suriyeli Öğrencilere Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Öğretim Setleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme Çalışması
A Comparative Evaluation Study on Teaching Sets Used in Teaching Turkish as a Foreign Language to Syrian Students
Latif İLTAR / Semih Alper DÜNDAR

Ortaokul Öğrencilerinin Hukuk Ve Adalet Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi
Evaluation Of Secondary School Children's Opinions In Terms Of Law And Justice
Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ / Sümeyya AYCIL

Çoklu Zekâ Kuramına Göre Yurtdışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi İle İlgili Öğretmen Görüşleri
Teachers' Views On Teaching Turkish To Turkish Children Abroad By Multiple Intelligence Theory
Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU / V. Yasemin ZORLUOĞLU

Kazanlı Münevver, Osmanlı'da "Sınıf-ı Mutavassıt-ı Milli"* Arıyor: "Yusuf Akçura Ve İktisadi Fikirleri"
An Intellectual From Kazan Seeks A National Bourgeoisie In The Ottoman Empire: Yusuf Akçura & His Economic Views
Dr. Ferit Salim SANLI

Viyana Kuşatmalarında Almanya'ya Esir Düşen Türkler
Turkish Prisoners of War in Germany During the Siege of Vienna
Dr. Altan ALPEREN

Yunus'ta Gönül Muhafazası
Conservation Of Soul By Yunus
Dr. Orhan BASAT

Yurtdışı Müteahhitlik Ve Teknik Müşavirlik Firmalarına Verilen Devlet Teşviklerinin Firmalar Üzerindeki Etkisinin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma
A Study For The Investigation Of The Effect Of Government Incentives Given To International Contracting And Technical Consultancy Companies
Ali AKIN / Prof. Dr. İrfan SÜRER

TANITIMLAR / REVIEWS

21. YÜZYILDA EĞİTİM VE TOPLUM EĞİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

EDUCATION AND SOCIETY IN THE 21st CENTURY
THE JOURNAL OF EDUCATION SCIENCES AND SOCIAL RESEARCHES

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
Uluslararası Hakemli Süreli Yayındır.

Nisan 15, Ağustos 15 ve Aralık 15 olmak üzere yılda üç kez yayınlanır.

21. Century, Journal of Education and Community Education Science and Social Researches
International Peer-review published.

April 15, August 15 and December 15 to be published three times a year.

“Dergimizde yayınlanan yazılar yazarının görüşlerini yansıtmaktadır. Makalelerde yer alan görüşler Türk Eğitim-Sen’in resmi görüşünü ifade etmemektedir.”

“Reflects the views of the author of articles published in our journal. The opinions expressed in the articles do not express the official views of the Turkish Education Union.”

ISSN: 2147-0928

www.asosindex.com

dergipark.ulakbim.gov.tr/egitimvetoplum

“21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Akademia Sosyal Bilimler İndeksi Tarafından Taranmaktadır.”

21. Century, Journal of Educational Science and Social Studies Education and Society indexed
in akademia Social Sciences Index

KURULUŞ / ESTABLISHMENT

2012

TÜRKİYE EĞİTİM, ÖĞRETİM VE BİLİM HİZMETLERİ KOLU
KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKASI (TÜRK EĞİTİM-SEN)
ADINA SAHİBİ / JOURNAL OWNER
Talip GEYLAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
RESPONSIBLE EDITOR
Fuat YİĞİT

YAYIN YÖNETMENLERİ / EDITORIAL BOARD
Dr. Sinan DEMİRTÜRK (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL (Gazi Üniversitesi)

DİL EDİTÖRÜ / LANGUAGE EDITOR
Pehlivan UZUN (Kırıkkale Üniversitesi)

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (Piriştine Üniversitesi, Kosova)
Prof. Dr. Elman NASİROV (Devlet İdarecilik Akademisi Rektörü, Azerbaycan)
Prof. Dr. Kulyash KAİMULDİNOVA (Kazak Ulusal Üniversitesi, Kazakistan)
Dr. Neriman HASAN (Ovidius Üniversitesi, Romanya)
Prof.. Dr. Abduvap ZULPUYEV (Kırgızistan)

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ /ENGLISH LANGUAGE EDITOR
Fatma BADEM

KAPAK VE SAYFA TASARIM / COVER AND PAGE DESIGN
Altuğ Ajans Fatih Taha AKALAN (f.taha@altugajans.com)
Basım Yeri :M Bahçekapı Mh. 2477 Sk No:8 Şaşmaz/Etimesgut/ANKARA

21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayımlanan makaleler yayıncının yazılı izni olmadan tamamı veya bir kısmı herhangi bir yolla çoğaltılamaz. Yazıların fikri sorumluluğu ve imla tercihi yazarlarına aittir. Başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzerlerinin yazılarda kullanım sorumluluğu yazara aittir.

“21. Century, Journal of Education and Society Education Science and Social Researches articles published in whole or in part without the written consent of the publisher of any be reproduced. The idea of Scripture belongs to the author's responsibility and choice of spelling. other taken from sources tables, figures, and similar writings the author's responsibility belongs.”

YAYIN TARİHİ 15 Ağustos 2018 / DATE OF PUBLICATION August 15 2018

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri
Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri
Kolu Kamu Çalışanları Sendikası
Talatpaşa Bulvarı No:160/6 Cebeci-ANKARA
TEL: 0 312 424 09 60
www.egitimvetoplum.org
www.egitimvetoplum.com
www.egitimvetoplum.net
egitimvetoplum@turkegitimsen.org.tr

21. Century, Journal of Education and
Community Education Science and Social Studies

Turkish Education and Science Workers
Trade Union
Talatpaşa Avenue No:160/6 Cebeci-ANKARA
TEL: 0312 424 09 60
www.egitimvetoplum.org
www.egitimvetoplum.com
www.egitimvetoplum.net
egitimvetoplum@turkegitimsen.org.tr

YAYIN DANIŞMA KURULU / PUBLICATION BOARD OF OVERSEERS

- Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL
(Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Aleksander KADİRBAEV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Ali AKYILDIZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali YAKICI
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Prof. Dr. Arzu TERZİ
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bayram BAYRAKTAR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bernt BRENDEMEON
(Norveç)
- Prof. Dr. Cemal YILDIZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cengiz HAKOV
(Bulgaristan)
- Prof. Dr. Dursun YILDIRIM
(Hacettepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Doç. Dr. Gazi UÇKUN
(Kocaeli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Himmet KONUR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim GÜLER
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL
(Amasya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Maria ÇİKİA
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Mehmet AKALIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet ERSAN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer NURLU
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa DELİCAN
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nadim MACİT
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ramazan ÖZEY
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Recep KÖK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Sebahat DENİZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Sevil SARGIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Tacida HAFIZ
(PriŐtine Üniversitesi, PRIŐTİNE / KOSOVA)
- Prof. Dr. Turan GÖKÇE
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Uwe BLAESİNG
(Hollanda)
- Prof. Dr. Vahdettin ENGİN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim DİLEK
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Asım YAPICI
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bekir TATLI
(Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. Birsen ÇEKEN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Bülent GÜL
(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Elman NESİROV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)

Doç. Dr. Gültekin AKENGİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Gözde YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Yahya AYAZ
(Çukurova Üniversitesi)

Doç. Dr. Erdal ŞAHİN
(Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV
(Diller Üniversitesi /Azerbaycan)

Doç. Dr. Levent ERASLAN
(Kırıkkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
(Kastamonu Üniversitesi)

Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)

Doç. Dr. Nevzat TOPAL
(Niğde Üniversitesi)

Doç. Dr. Solmaz GÜZELOVA
(Devlet İktisat Üniversitesi /Azerbaycan)

Prof. Dr. Nuri KAVAK
(Osman Gazi Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Emel POYRAZ
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Emel YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Erdal AKSOY
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Hanefi BOSTAN
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi M. Zahit SERARSLAN
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa BÜLBÜL
(Marmara Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Nermin Özcan ÖZER
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Tülin MALKOÇ
(Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
(Giresun Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Yalçın YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)

Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA
(Ukrayna)

Dr. Stale KNUDSEN
(Norveç)

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Talip GEYLAN, Musa AKKAŞ, Seyit Ali KAPLAN, M. Yaşar ŞAHİNDÖĞAN,
Cengiz KOCAKAPLAN, Selahattin DOLĞUN, Fuat YİĞİT

YAYIN HAKEM KURULU / BOARD OF REFEREES

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL
(Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE
(Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Ahmet Fazıl ÖZSOYLU
(Çukurova Üniversitesi)

Prof.Dr. Adnan BAKİ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Aleksander KADİRBAYEV
(Rusya Federasyonu)

Prof. Dr. Ali YAKICI
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)

Prof. Dr. Alimcan İNAYET
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Bayram BAYRAKTAR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Bernt BRENDMEON
(Norveç)

Prof. Dr. Cemal YILDIZ
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK
(Marmara Üniversitesi)

- Prof. Dr. Cengiz HAKOV
(Bulgaristan)
- Prof. Dr. Cihangir DOĞAN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cüneyt KANAT
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Dursun YILDIRIM
(Hacettepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
(Ardahan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Prof. Dr. F. Hülya AŞÇI
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülşen SEYHAN IŞIK
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KASAP
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA
(Kocaeli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Himmet KONUR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim GÜLER
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Maria CİKİA
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Mehmet AKALIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet ERSAN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Meltem CANİKLİOĞLU
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Metin EKİCİ
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer NURLU
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer TEKEOĞLU
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Murat DEMİRKAN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Murat DOĞANLAR
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa DELİCAN
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nadim MACİT
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Neslihan OKAKIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU
(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
- Prof. Doç. Dr. Okan YEŞİLOT
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ramazan ÖZEY
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Recep KÖK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Sebahat DENİZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Tacida HAFIZ
(Bosna-Hersek)
- Prof. Dr. Turan GÖKÇE
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Uwe BLAESİNG
(Hollanda)
- Prof. Dr. Yavuz AKPINAR
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zeki KAYMAZ
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim DİLEK
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

- Prof. Dr. Kasım İNCE
(Pamukkale Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yunus BALCI
(Pamukkale Üniversitesi)
- Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA
(Kocaeli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ
(İstanbul Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali BALCI
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali KIZILET
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Doç. Dr. Ali SATAN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali BÜYÜKASLAN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali Osman ALAKUŞ
(Dicle Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ayhan GENÇLER
(Trakya Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ayfer YILMAZ
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bahri ATA
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Beyhan KEŞİK
(Giresun Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bilal DUMAN
(Muğla Üniversitesi)
- Doç. Dr. Birsen ÇEKEN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bülent BAYRAM
(Kırklareli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bülent GÜL
(Hacettepe Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bülent GÜVEN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cemalettin ŞAHİN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cemil AYDOĞDU
(Hacettepe Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gültekin AKENGİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gökhan DEMİRCİOĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
(Kastamonu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Erdal BAY
(Gaziantep Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ebru ÖZGEN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ferhat AĞIRMAN
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hacı Ömer BEYDOĞAN
(Ahi Evran Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hamza AKENGİN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Zeynep GÜREL
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elman NESİROV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Doç. Dr. Erdal AKSOY
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Fatih SAKALLI
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Firdevs CANBAZ YUMUŞAK
(TOBB ETÜ)
- Doç. Dr. Fuat BAYRAM
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gözde YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakan AKÇAY
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan MERT
(Ege Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
(Gaziantep Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hikmet YAZICI
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN
(Gazi Osman Paşa Üniversitesi)
- Doç. Dr. Kayhan KURTULDU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV
(Diller Üniversitesi /Azerbaycan)
- Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL
(Kafkas Üniversitesi)
- Doç. Dr. Latif BEYRELİ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Lemara S. SELENDİLİ
(M.V. Frunze Simferopol State University)
- Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ
(Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Muhammet KOÇAK
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Muhammet YILMAZ
(Çukurova Üniversitesi)

- Doç. Dr. Mustafa AVCI
(Anadolu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa YILDIZ
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Münir YILDIRIM
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat AĞARI
(Gaziantep Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat AŞICI
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Musa YÜCE
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nedim BAKIRCI
(Niğde Üniversitesi)
- Doç. Dr. Orhan KURTOĞLU
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sare ŞENGÜL
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sevgi KESKİN
(Sakarya Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sibel GÖK
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sinan ERTEN
(Hacettepe Üniversitesi)
- Doç. Dr. Solmaz GÜZELOVA
(Devlet İktisat Üniversitesi /Azerbaycan)
- Prof. Dr. Yavuz KARTALIOĞLU
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Erdal ŞAHİN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yusuf CERİT
(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
- Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN
(Çanakkale 18 Mart Üniversitesi)
- Doç. Dr. Levent ERASLAN
(Kırıkkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nuri KAVAK
(Osman Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Fehmi Yılmaz
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
- Doç. Dr. Rifat GÜNALAN
(İstanbul Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sabri SİDEKLİ
(Muğla Üniversitesi)
- Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa SOYLU
(Pamukkale Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yunus KILIÇ
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Turgut TOK
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet Vefa NALBANT
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Nergis BİRAY
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Recep AHISKALI
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Tahir KODAL
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Aleksandra GUMENNAYA
(Kiev –Mogilyansk Akademisi-Ukrayna)
- Doç. Dr. Selçuk KOÇ
(Kocaeli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Halil TURGUT
(Sinop Üniversitesi)
- Doç. Dr. Suat ÜNAL
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU
(Adnan Menderes Üniversitesi)
- Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI
(Aksaray Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ali Murat KIRIK
(Marmara Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ali TAN
(Mersin Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Adem KOÇ
(Osmangazi Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ayhan DOĞAN
(Gaziantep Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ahmet ATALAY
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ayten Can TUNALI
(Adnan Menderes Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Atınc OLCAY
(Gaziantep Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Behiye KÖKSEL
(Gaziantep Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Derya ÇELİK
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Yiğit ERSOYDAN
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Yard. Doç Dr. Mustafa KILINÇ
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Yard. Doç Dr. Mustafa YORULMAZLAR
(Marmara Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Nermin Özcan ÖZER
(Marmara Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Levent MERCİN
(Dumlupınar Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Abdülkadir PALABIYIK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ahmet KATILMIŞ
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ali KARACA
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ali TAN
(Mersin Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ayhan ORHAN
(Kocaeli Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Bahadır Bumin ÖZARSLAN
(Hacettepe Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ebru ÖZGEN
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ebru GENÇTÜRK
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Emel POYRAZ
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Emel YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Ercüment YILDIRIM
(Artvin Çoruh Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Erman ÖNCÜ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Esra KESKİNKILIÇ
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Nesrin CANBEK MENGİ
(Mersin Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi F. NEŞE KAPLAN
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Göksel ÖZTÜRK
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Gül TUNCEL
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Hakan AKÇA
(Gazi Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Hanefi BOSTAN
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Haşim AKÇA
(Çukurova Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Hülya ÇELİK
(Sakarya Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Faik Özgür KARATAŞ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU
(Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. İsmail ŞIK
(Çukurova Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi İrfan GÖRKAŞ
(Artvin Çoruh Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Kürşat DURU
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Kürşat KOÇAK
(Neşehir Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ
(Giresun Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Metin YILDIRIM
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa BÜLBÜL
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa GÜLTEKİN
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Murat ÇELİKDEMİR
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Veli Savaş YELOK
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Mehmet AKPINAR
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Mehmet PALANCI
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Mustafa ONUR
(Giresun Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Nedim ALEV
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Oğuzhan YONCALIK
(Kırıkkale Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Osman SEZGİN
(Marmara Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Raif KALYONCU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Sadettin BAŞTÜRK
(Dicle Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Sedat BAHADIR
(Artvin Çoruh Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi. Turgay SEBZECİOĞLU
(Mersin Üniversitesi)

- Dr.Öğr.Üyesi. Tülin MALKOÇ
(Marmara Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Ünal ÇAKIROĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
(Giresun Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Yalçın YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Yaşar KOP
(Kafkas Üniversitesi)
- Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL
(Osmangazi Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Yusuf KESKİN
(Sakarya Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Zekeriya BAŞARSLAN
(Marmara Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Ali AHMETBEYOĞLU
(İstanbul Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Dinçer KOÇ
(İstanbul Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Fatma Nalan TÜRKMEN
(Marmara Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Mehmet TAŞDEMİR
(Marmara Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Veysel KÜÇÜK
(Marmara Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Volkan YURDADOĞ
(Çukurova Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Yasin GÖKBULUT
(Gazi Osman Paşa Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Zeki SEVEROĞLU
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet Ali SARI
(Pamukkale Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Sait KOFOĞLU
(İstanbul Teknik Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Süleyman ÜNÜVAR
(Gaziantep Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Yunus Emre TANSU
(Gaziantep Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi. Temel KÖSA
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Dr. Abdurrahman KEPOĞLU
(Marmara Üniversitesi)
- Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA
(Ukrayna)
- Doç. Dr. Selahattin KAYMAKÇI
(Kastamonu Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Emin DİNÇ
(Adıyaman Üniversitesi)
- Dr. Sibel YILMAZ TÜRKMEN
(Marmara Üniversitesi)
- Dr. Stale KNUDSEN
(Norveç)
- Dr.Öğr.Üyesi Salih Kürşat DOLUNAY
(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Taner ALTUN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Tuba Aydoğdu İSKENDERÖĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Tuba GÖKÇEK
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Tolga ERDOĞAN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ömer Zafer GÜVEN
(Dumlupınar Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Kadir Kaan BÜYÜKİKİZ
(Gaziantep Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Murat ÖZCAN
(Gazi Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Muvaffak EFLATUN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL
(Akdeniz Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Fatih DOĞRUCAN
(Akdeniz Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Rabia Gökçen KAYABAŞI
(Aksaray Üniversitesi)
- Dr.Öğr.Üyesi Ayşegül DOĞRUCAN
(Akdeniz Üniversitesi)
- Dr. Ali Osman AKALAN
Dr. Azra AKÇAY
(Boston Üniversitesi)
- Dr. Cemile KINACI
(Gazi Üniversitesi)
- Dr. Halil ÖZYİĞİT
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL
(Gazi Üniversitesi)
- Dr. Mahmut ÇİTİL
(Gazi Üniversitesi)
- Dr. Yavuz GÜLER

AKADEMİK TEMSİLCİLER / ACADEMIC REPRESENTATIVES

- Prof. Dr. Erman ARTUN (Çukurova Üniversitesi)**
Prof. Dr. Okan YEŞİLOT (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Cengiz ŞAHİN (Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ (Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman DÖNMEZ (Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhammet KOÇAK (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Murteza HASANOV (Azerbaycan)
Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Ali KIRPIK (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet ÖZMEN (Kafkas Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir PALABIYIK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Bayram POLAT (Niğde Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Elif GENÇ (Çukurova Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜLBÜL (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Muharrem AVCI (Kastamonu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER (Çukurova Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ali ARSLAN (Ardahan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL (Akdeniz Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSU (Gaziantep Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Enes İŞİKGÖZ (Batman Üniversitesi)
Öğr. Gör. Pehlivan UZUN (Kırıkkale Üniversitesi)
Arş. Gör. Emrullah TÖREN (Kırklareli Üniversitesi)
Mustafa Fedai ÇAVUŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Enes İŞİKGÖZ (Batman Üniversitesi)
Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI (Aksaray Üniversitesi)
Ferhat AŞIKFERKİ (Prizren - KOSOVA)
Doç. Dr. Aleksandra GUMENNAYA (Kiev –Mogilyansk Akademisi-UKRAYNA)

21. YÜZYILDA EĞİTİM VE TOPLUM YAYIN İLKELERİ

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Uluslararası Hakemli Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 15 Nisan, 15 Ağustos ve 15 Aralık olmak üzere yılda üç kez yayınlanır.

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Uluslararası Hakemli Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi uluslararası hakemli bilimsel bir yayındır.

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Uluslararası Hakemli Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanmak üzere gönderilen özgün makaleler, Editör, dil editörleri ve alanlarına göre editör kurulunda yer alan bilim insanları tarafından incelendikten sonra konunun uzmanı iki hakem tarafından değerlendirilir ve hakemlerin ikisinden olumlu rapor gelmesi halinde yayınlanır. Hakemlerden birinin olumsuz rapor vermesi halinde üçüncü hakeme gönderilir.

Derginin genel yayın politikaları ile ilgili kararları yayın kurulu verir. Yayın kurulu editör ve editör kurulunun taleplerini dinleyerek uygun gördükleri kararları alarak Editörler ve editör kurulu aracılığı ile tatbik edilmesine imkân verir.

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Uluslararası Hakemli Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır.

Dergi basılı olarak yayınlanmaktadır. Ancak derginin basım sürecinin ardından makaleler derginin internet adresinde de tam sayı ve münferit makale olarak yayınlanmaktadır. Dolayısı ile dergide yayınlanan makaleler açık erişimlidir ve bu şekilde kalarak bilimsel üretimlerin mümkün olduğunca ılgiliye ulaşma imkânı olacaktır.

Dergide yayınlanan yazılar için telif ücreti ödenmez, yazıların tüm hakkı 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Uluslararası Hakemli Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne aittir.

Dergide yayınlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü sorumluluk yazarına aittir.

Çalışmalarda intihal olup olmadığı hakemlerce incelenir, tespit edilmesi halinde hakem süreci dondurulur.

Yazının başlığı altında yazar adı, unvanı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılacak e-posta adresi gibi bilgilere yer verilmemelidir. Yazılar sistem yöneticisince görülebildiğinden bu bilgiler hakem süreci tamamlandığında editörce eklenecektir.

Yazılar, <http://dergipark.gov.tr/egitimve-toplum> adresinden üye olunarak gönderilebilir.

Hakem süreci yaklaşık iki aydır, ancak bazı özel durumlarda hakemlerin çekilmesi veya zamanında değerlendirmeyi yapmaması durumunda yeni hakem atanarak süreç devam ettirileceği için bu süre uzayabilir.

Derginin temel amaçları;

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Uluslararası Hakemli Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, EĞİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL BİLİMLER alanlarına dâhil olan bilim dallarından makale kabul etmektedir. Basılı olarak yayınlanan dergi küresel ağ adresinde de hem tam metin hem de münferit makaleleri yayınlamaktadır. Bununla birlikte derginin amaçları aşağıda ifade edilmektedir;

Basılı olarak yayınlanan dergi ılgililere ve kütüphanelere ulaştırılırken, bunun yanında dergipark küresel ağ altyapısı üzerinden açık erişimli dergi sistemi aracılığıyla daha çok veri tabanında taranmak akademisyenlerin daha rahat ulaşacakları bilimsel malzemeyi sunmak.

Eğitim bilimleri ve sosyal bilimlerin birbiri ile ilgili olduğu düşüncesinden hareketle bu alanlarda yapılan çalışmalarını hiçbir karşılık talep etmeden bilimsel ölçüt ve değerlendirme kriterlerine tabi tutarak bilim dünyasının hizmetine sunmak.

Yazım Kuralları

1. Derginin yayın dili Türkiye Türkçesidir.

2. Yazıların başında Türkçe başlık, İngilizce başlık ardından en az 200 kelime Türkçe özet ve en az 3 anahtar kelime (Anahtar kelime makalenizin içeriğini ve özünü karşılayabilecek, uluslararası ve ulusal çalışmalarda araştırma yapılırken makalenize dikkat çekecek sözcüklerden seçilmelidir.) ardından İngilizce özet ile Türkçe anahtar sözcüklerin İngilizce karşılığı anahtar sözcükler bulunmalı,

3. Not: Makaleniz değerlendirme sürecini tamamladığında yayın aşamasında sizden 750 ile 1250 kelime arasında genişletilmiş İngilizce özet talep edilecektir. Bu durum makalenizin daha fazla okuyucuya ulaşması ve daha fazla atıf alabilmenize imkân vermesi açısından önem arz etmektedir.

4. Yazılar Arial karakterinde 12 punto ile yazılmalıdır. Yazılar windows 95 ve üzeri programlarla 1 satır aralığında yazılmalıdır. Kullanılmış olduğunuz özel bir font var ise dergiyeye bu fontu ayrı bir dosya ile ulaştırmanız gerekmektedir.

5. Yazılar yayın sürecinde profesyonel dizgi ekibinden yeniden dizileceği için;

Çalışmanın kenar boşlukları üçer santim olmalı,

Paragraf başlarında tab tuşu, paragraf aralarında enter tuşu kullanılmamalı,

Satırları veya ilgili sözcükleri kaydırmak için ara boşluk tuşu kesinlikle kullanılmamalı,

6. Metinlerde Türk Dil Kurumu'nun yazım kurallarına uygunluk ön şarttır. Dergide yer alacak kısaltmalarda Türk dil Kurumu'nun kısaltma dizinine uygun olmalıdır.

7. Metin içinde göndermeler ad ve tarih ve/veya sayfa olarak parantez içinde belirtilmelidir. Örnek: (Tanpınar 1985) veya (Tanpınar 1985: 316). Üç satırdan az alıntılar satır arasında ve tırnak içinde, üç satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok halinde, 10 puntuyla, tek satır aralığıyla verilmelidir.

8. Dipnotlar sayfa altında, numaralandırılarak verilmeli ve sadece açıklamalar için kullanılmalıdır.

9. Makalenin sonunda yer alacak kaynakçada kitaplar (koyu ve italik) ve makaleler (dergi adı koyu, cilt Romen rakamıyla, sayı, üst üste iki nokta, sayfa numaraları) alfabetik sırayla ve şu düzenle verilmelidir:

ELÇİN, Şükrü, (1998), "Yeşil Abdal'ın Bir Şiiri", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, (Ed. M. Özarslan-Ö.Çobanoğlu), Ankara: Feryal Matbaacılık, 216-231.

STOELTJE, J. Beverly, (1983), "Festival in America", *Handbook of American Folklore*, (ed R. M. Dorson.), Bloomington: Indiana University Press, 239-246.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1985), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Basımevi.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1952), "Milli Destan ve Folklor", *Türk Folklor Araştırmaları*, II, 33: 513-514.

WELLEK, R. ve A. WARREN, (1982), *Yazın Kuramı*, (Çeviren: Y. Salman ve S. Karantay), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

10. Bir yazarın birden fazla yayını kaynak gösterildiği takdirde yayınlara tarih sırasıyla, aynı yazarın aynı yıldaki yayınları ise (1985a), (1985b) şeklinde harf sırasıyla verilmelidir.

11. Tezlerin hangi üniversitede yapıldığı ve hangi akademik dereceye (yüksek lisans/doktora...) yönelik olduğu belirtilmelidir.

12. Yukarıda belirlenen yazım koşullarına uygun olmayan yazılar değerlendirmeye kesinlikle alınmayacaktır.

SUBMISSION GUIDELINES FOR 21. YÜZYILDA EĞİTİM VE TOPLUM

Education and Society in the 21st Century International Refereed Journal of Educational Sciences and Social Researches is published three times a year on 15 April, 15 August and 15 December.

Education and Society in the 21st Century International Refereed Journal of Educational Sciences and Social Researches is an internationally recognized scientific publication.

The original articles submitted for publication in the 21st Century Education and Society International Refereed Journal of Educational Science and Social Research are evaluated by two expert referees after they have been reviewed by the scientists in the editorial board according to the editor, language editors and field, and positive reports from both referees published. A third referee will be sent if one of the referees reports negatively.

The editorial board decides on the general publishing policies of the magazine. The editorial board of the editorial board allows the editorial board and editorial board to make the necessary decisions by listening to the requests of the editorial board and the editorial board.

Articles submitted to the 21st Century Education and Society International Refereed Journal of Educational Sciences and Social Research should never have been published anywhere before.

The magazine is published in print. However, after the publication period of the magazine, the articles are also published as full articles and individual articles on the internet magazine's website. Therefore, the articles published in the journal are open access, and by this way, the scientific productions will have access to as far as possible.

No royalties are paid for articles published in the magazine, all rights reserved to the 21st Century Education and Society International Journal of Educational Sciences and Social Research.

Any responsibility for the contents of the articles published in the magazine belongs to the author.

During the studies, the referees are examined for the presence of plagiarism, and if so, the referee is suspended.

The title of the article should not include information such as the name of the author, the title, the institution in which he or she works, and the e-mail address to which he can be reached. Since the articles can be seen by the system administrator, this information will be added to the editor when the referee process is completed.

Entries can be submitted by subscribing at <http://dergipark.gov.tr/egitimvetoplum>.

The referee process has been around for about two months, but in some cases the referee may not be allowed to withdraw or make a timely assessment, so the time may be extended as a new referee may be appointed to continue the process.

Main objectives of the magazine

Education and Society in the 21st Century International Refereed Journal of Educational Science and Social Research accepts articles from science branches that are included in the fields of EDUCATIONAL SCIENCES and SOCIAL SCIENCES. The printed magazine publishes both full text and individual articles at the global network address. The aims of the magazine, however, are stated below;

While the printed magazine is circulated to interested parties and libraries, Dergipark will be scanned through the global network infrastructure through the open access journal system to present more scientific materials that academicians will access more easily.

To bring the work done in these fields into the service of the scientific world by subjecting the educational sciences and social sciences to scientific criteria and evaluation criteria without demanding any response.

Writing Rules

1. Turkey is the Turkish language of the journal.

2. At least 200 words of Turkish abstract at the beginning of the texts followed by a title in English and at least 3 key words (The key word should be selected from the words that will meet the content and essence of your essay and will be interesting to your essay while researching international and national studies) The words in English should have keywords in English,

3. Note: When you complete the Makaleniz evaluation process, you will be asked for an expanded English summary of 750 to 1250 words from the publication stage. This is important in that your essay will allow you to reach more readers and get more references.

4. The manuscript should be written in Arial font with 12 points. Entries must be written in windows 95 and 1 line between programs. If you have a special font you have used, you need to send this font with a separate file.

5. For the articles to be rearranged from the professional formatting team in the broadcasting process;

The margins of the work should be three inches,

At the beginning of a paragraph, tab key should not be used between paragraphs,

The spacebar key should never be used to scroll lines or related words,

6. Compliance with the writing rules of the Turkish Language Association is a prerequisite in the texts. Abbreviations to be included in the article should comply with the abbreviation index of the Turkish Language Association.

7. Submissions within the text must be indicated in brackets as name and date and / or page. Example: (Tanpınar 1985) or (Tanpınar 1985: 316). Less than three lines should be quoted with a line between the lines and quotes, and lines longer than three lines should be given with 10 lines and a single line within a centimeter of the left and right of the line.

8. Footnotes must be numbered on the bottom of the page and must be used for descriptions only.

9. Books (dark and italic) and books (magazine titles, bold, volume in Roman numerals, numbers, top two points, page numbers) should be arranged in alphabetical order,

ELÇİN, Şükrü, (1998), "Yeşil Abdal'ın Bir Şiiri", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, (Ed. M. Özarslan-Ö.Çobanoğlu), Ankara: Feryal Matbaacılık, 216-231.

STOELTJE, J. Beverly, (1983), "Festival in America", *Handbook of American Folklore*, (ed R. M. Dorson.), Bloomington: Indiana University Press, 239-246.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1985), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Basımevi.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1952), "Milli Destan ve Folklor", *Türk Folklor Araştırmaları*, II, 33: 513-514.

WELLEK, R. ve A. WARREN, (1982), *Yazın Kuramı*, (Çeviren: Y. Salman ve S. Karantay), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

10. If more than one source of an author is indicated, the publications should be given in the order of date, while the same author's publications in the same year should be given in the order of (1985a), (1985b).

11. It should be noted at which university the theses are made and for which academic degree (masters / doctoral degree).

12. Writes that do not comply with the writing conditions specified above will not be strictly evaluated.

Değerli Akademisyenler, Kıymetli Eğitim Çalışanları,

Türkiye'de sayıları hızla artan uluslar arası hakemli bilimsel dergiler, özgün ilmi çalışmaların yayınlanmasına önemli katkılar sağlıyorlar. Merhum Cemil Meriç dergiyi; hür tefekkürün kalesi olarak tarif etmektedir. Edebiyat, sanat ve düşünce dünyamız hür tefekküre ev sahipliği yapacak yayın geleneklerine ihtiyaç duymaktadır.

Bilim ve teknolojide gelişmesini tamamlamış ülkelerle mukayese edildiğinde, bizim uluslar arası düzeyde bilim dünyasında yer alabilecek yayınlarımızın sayı ve nitelik bakımından önemli eksiklikleri olduğunu ifade etmemiz gerekir. Eğitim ve bilim çalışanları hizmet kolunda faaliyet gösteren sendikamız, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum dergisinin, yenilikçi ve titiz araştırma makalelerini ilim ve kültür çevrelerine ulaştırmayı mühim bir sorumluluk olarak üstlenmiştir.

Yaz, kış ve bahar sayılarıyla yılda üç kez düzenli olarak yayınlanarak bilim camiamızla buluşma özelliğine sahip olan dergimiz, her sayısı on bin adet basılarak, ulusal ve uluslararası dağıtım kabiliyeti sayesinde alanındaki diğer bilimsel dergilere göre farklılık ortaya koymaktadır. Türkiye'de ve yurt dışında büyük kütüphaneler, arşivler, seçkin kitapevleri ve akademik birimlere düzenli olarak ulaştırılması bakımından dergicilik ve bilim hayatına katkı sunarak önemli bir boşluğu doldurmak gayretindedir.

Türk Eğitim- Sen'in önceliklerinin başında, üniversite çalışanlarının, bilim insanlarının ekonomik ve sosyal yaşam şartlarının iyileştirilmesi mücadelesi gelmektedir.

Yeni dönemde, üniversite çalışanlarının içerisinde bulunduğu çözüme ihtiyaç duyulan konuları hazırladığımız bir raporla gündeme getirdik. YÖK Başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç'ı makamında ziyaret ederek, çalışanların kangren haline gelmiş sorunlarına hangi çözümlerin geliştirilebileceğini değerlendirdiğimiz raporumuzu takdim ettik.

Üniversite çalışanlarının dünya standartları söz konusu olduğunda içerisinde buldukları ekonomik durumlarının yetersiz bir seviyede olduğu artık herkesin malumdur. Yaşam standardı araştırmaları incelendiğinde, uluslararası yaşam endeksleri ölçümlerinde üniversite çalışanlarımızın dünya ortalamasının çok gerisinde bir ekonomik imkâna sahip olmamaları ülkemiz için önemli bir yaradır. Üniversitelerimizin ve Bilim insanlarımızın dünyanın diğer üniversiteleriyle rekabetlerinde geri kalmalarının temel sebebi maaş, araştırma ödenekleri, proje destekleri vb. ödemelerin çok yetersiz olmasıdır.

Üniversite çalışanlarımız için, yaşanabilir ve bilimsel araştırma yapma imkânı tanıyacak bir hayat standardı isteği üzerinde ısrarla durduk. Kurum idari kurulları ve kamu işvereni sıfatıyla hükümet ile masaya oturduğumuz toplu sözleşme sürecinde dün olduğu gibi yarında üniversite çalışanlarının haklı mücadelesini dile getirmeyi vazgeçilmez bir vazife olarak kabul edeceğiz.

Türk Dünyası Kongremizin ilkinini sendikamız ve Uluslararası Avrasya Eğitim Sendikaları Birliği ile beraber 2016 yılında Antalya'da tertip etmiştik. Beş bin sayfayı bulan kongre bildirileri kitabı da göstermiştir ki, Türk dünyası aydınlarının ortak bilimsel faaliyetleri geleceğimiz açısından büyük bir öneme sahip olacaktır.

Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler kongresinin ikincisini 6-7-8 Aralık 2018 tarihinde Antalya'da gerçekleştireceğiz. Türk dünyası başta olmak üzere pek çok ülkeden beş yüze yakın bildiriyle bilim insanlarının katılacağı kongremiz, Türkçe konuşan ülkeler ve medeniyet coğrafyamızın kültür, siyaset, ekonomi, gençlik, dış politika, ilahiyat vb. pek çok alanda karşı karşıya olduğu meseleler üzerinde geleceği aydınlatmayı hedefleyen fikirlerin üretilmesine fırsat verecektir. Uluslararası Türk Dünyası Fen ve Teknik Bilimleri kongresinde de uyguladığımız gibi, bu kongremizde de uluslararası düzeyde bilimsel saygınlığa sahip özel davetli konuşmacıları katılımcılarımızla buluşturacağız.

Uluslararası hakemli yayınınızın yirminci sayısını sizlere takdim ederken, danışma ve hakem kurullarında yer almak nezaketini göstererek, bu çalışmaya en büyük manevi desteği ve bilimsel  nc l ğu sağlayan kıymetli hocalarımıza, dergimize büyük bir teveccüh gösteren akademisyen, eğitim çalışanı yazarlarımız ile teşkilatlarımıza Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi adına teşekkür ederim.

Talip GEYLAN

Türk Eğitim-Sen Genel Başkanı

Saygıdeğer Eğitimciler ve Bilim İnsanları,

21. yüzyılda Eğitim ve Toplum dergisi, uluslar arası hakemli bir yayın organı olarak, yirminci sayısıyla yedi yıldır aksamadan bilim ve düşünce hayatımıza kıymetli bilim insanlarının araştırmalarını ulaştırma vazifesini yürütmektedir.

Yeniliğin, geleceğimizi şekillendirebilecek bilimsel değer ve yaklaşımların fikir hayatımıza kazandırılması, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum dergisinin üstlendiği vazifelin önemini ortaya koymaktadır. Emeğinizin ve hummalı araştırma gayretinizin bir sonucu olan makalelerin hazırlanması hususunda göstermiş olduğunuz ilgi ve desteğin çok kıymetli olduğuna ifade etmek isteriz.

Bu desteğe layık olmak için daha fazla gayret edeceğiz. Dergimizin yayın standardının daha da iyileştirilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok indeks tarafından taranan güçlü bir akademik yayına ulaşmak vazgeçmeyeceğimiz hedeflerimiz olacaktır.

2018 yılı akademik çalışmalarını kapsayarak başlayan ve devam edecek olan akademik performans sistemine dergimizde yapacağınız görev ile yazacağınız makalelerin katkısı olacağı kanaatindeyiz. Türk Eğitim- Sen akademik teşvik sisteminde köklü değişiklikleri yürürlüğe sokan son yönerge ile meydana gelebilecek hak kayıplarının önlenmesi için gerekli temasları yürütüp, hukuki mücadele sürecini başlatmış bulunmaktadır.

Dergimizin de destekleriyle Türk Eğitim- Sen Genel Merkezi ve UEASB tarafından organize edilen sempozyum ve uluslararası kongreler kurumsallık arz eden faaliyetler halini almıştır. Uluslararası Türk Dünyası Fen Bilimleri ve Mühendislik kongresini 2017 yılında gerçekleştirerek, Nobel Bilim ödülü sahibi ve dünya bilim çevrelerinin ilgiyle takip ettiği on yedi ayrı ülkeden yüz yabancı bilim adamını Türk bilim insanlarıyla bir araya getirme imkânı bulduk.

UNESCO 2016 yılını, Türk dünyasının bilge şahsiyeti Hoca Ahmet Yesevi' yi anmak ve anlamak için ilmi, kültürel faaliyetlerin yapılacağı bir dönem olarak belirledi. Bizde düzenlediğimiz bilimsel kongreyi, Hoca Ahmet Yesevi anma yılına ithaf ederek altı yüz bilim insanı ve araştırmacının yaklaşık 450 tebliğle katıldığı büyük bir bilgi şölenine çevirme imkânını sizlerin desteği sayesinde bulduk.

2018 yılındaki kongremiz ise Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler alanında, İkinci Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi adıyla 6-7-8 Aralık tarihlerinde Antalya/Türkiyede tertip edilecektir. Uluslararası Avrasya Eğitim Sendikaları ve sendikamız tarafından tertip edilecek kongrenin ikinci organizasyonunda ülkemizden ve yurt dışından pek çok saygın bilim insanının bir araya gelmeleri ve geleceğe dair fikirlerini yeşertme imkânını bulacaklarını düşünüyoruz.

Yalnızca Türkiye'den değil, farklı ülkelerden de yabancı bilim insanlarının makalelerini yayınlamaya devam ediyoruz. Bu gelen makaleler alanlarına hâkim bilim adamları tarafından değerlendirilmekte ve uygun bulunanlar siz değerli bilim insanı, eğitimci ve okurlarımız ile buluşmaktadır.

Dergimizin ilk sayısından yirminci sayıyı yayınladığımız güne kadar emeği geçen bütün eğitimcilere ve bilim insanlarına, yayın danışma kurulumuza, Türk Eğitim-Sen teşkilatlarına ve mensuplarına, Türk Eğitim-Sen'in yöneticilerine, yönetim kuruluna ve bizden bu konuda hiçbir desteğini esirgemeyen Genel Başkanımız Sayın Talip Geylan'a huzurlarınızda teşekkürü bir borç olarak görürüz.

Dr. Sinan DEMİRTÜRK **Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL**
21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi Editörleri

İÇİNDEKİLER

- Kuşak ve Yol Projesi ve Avrupa'nın Türkistan Politikası 315
Belt and Road Project and Europe's Turkestan Policy
Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR / Figen AYDIN
- Sözlü Kültürden Elektronik Kültüre, Fıkradan Capsa 329
From Oral Culture To Electronic Culture, From Anecdote To Caps
Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL
- Kamu Yönetiminde Reformu Ararken: Hamlet'te Bulmak..... 339
In Search of the Reform in Public Administration: Finding it in Hamlet
Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER
- İspanya Veraset Savaşları Döneminde Felemenk Diplomasisi Ve Osmanlılar 363
Dutch Diplomacy And Ottomans In The Era Of War Of The Spanish Succession
Dr. Öğr. Üyesi İlhan GÖK / Arş. Gör. Dr. Fatih GÜRCAN
- Başkent Ankara'nın Kentleşme Sürecinde Konut Sorunu..... 383
Başkent Ankara's Housing Problem in Urbanization
Dr. Selcen ÖZKAN
- Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977) 425
The National Front Governments In Turkish Political Life 1975-1977)
Soner DURSUN
- Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" Romanında Yer Alan Geleneklerin
Özbek Gelenek Ve Görenekleriyle Karşılaştırılması 441
*Yaşar Kemal's Novel "If They Kill The Snake" Uzbek Tradition
And Traditions Comparison With Those Who See*
Yrd. Doç. Dr. Lola AMİNOVA
- Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Çocuklar Üzerindeki Etkisi 459
The Effects Of Care Personnel On Value Transfer To Children
Murat ŞAHİN
- Ali Akbaş'ın "Gökte Ay Portakaldır" Masalı Üzerine Metin Dil Bilimsel Bir Çözümleme 483
Text Linguistic Analysis on Ali Akbaş's "Moon in the Sky is Orange" Tale
Ümmü Gülsüm ÇİNİCİ / Hüseyin ÖZBAY
- Miktar Semantiğinin Dünya Dillerine Ortak Eski Sentaktik Yapısı 505
Old Syntactic Structure Of Quantity Semantics Common To World Languages
Yermukhamet MARALBEK / Muhammet KOÇAK

Suriyeli Öğrencilere Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Öğretim Setleri
Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme Çalışması 523
*A Comparative Evaluation Study on Teaching Sets Used in Teaching
Turkish as a Foreign Language to Syrian Students*
Latif İLTAR / Semih Alper DÜNDAR

Ortaokul Öğrencilerinin Hukuk Ve Adalet Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi 541
Evaluation Of Secondary School Children's Opinions In Terms Of Law And Justice
Doç.Dr.Ömer Faruk SÖNMEZ / Sümeyya AYCIL

Çoklu Zekâ Kuramına Göre Yurtdışında Yaşayan Türk Çocuklarına
Türkçe Öğretimi İle İlgili Öğretmen Görüşleri..... 577
*Teachers' Views On Teaching Turkish To Turkish Children
Abroad By Multiple Intelligence Theory*
Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU / V. Yasemin ZORLUOĞLU

Kazanlı Münevver, Osmanlı'da "Sınıf-ı Mutavassıt-ı Milli"* Arıyor:
"Yusuf Akçura Ve İktisadi Fikirleri" 603
*An Intellectual From Kazan Seeks A National Bourgeoise In The Ottoman Empire:
Yusuf Akcura & His Ecomonic Views*
Dr. Ferit Salim SANLI

Viyana Kuşatmalarında Almanya'ya Esir Düşen Türkler..... 623
Turkish Prisoners of War in Germany During the Siege of Vienna
Dr. Altan ALPEREN

Yunus'ta Gönül Muhafazası..... 651
Conservation Of Soul By Yunus
Dr. Orhan BASAT

Yurtdışı Müteahhithlik Ve Teknik Müşavirlik Firmalarına Verilen Devlet Teşviklerinin Firmalar
Üzerindeki Etkisinin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma 665
*A Study For The Investigation Of The Effect Of Government Incentives
Given To International Contracting And Technical Consultancy Companies*
Ali AKIN / Prof. Dr. İrfan SÜER

TANITMALAR / REVIEWES

İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan / Dr. Nasrullah UZMAN..... 691
Dr. Sinan ATEŞ

"Türkiye'de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi"Ne Dair / Dr. SİNAN ATEŞ 695
Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN

Kuşak ve Yol Projesi ve Avrupa'nın Türkistan Politikası

Belt and Road Project and Europe's Turkestan Policy

Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR*
Figen AYDIN**

Öz:

Çin'in 2013 senesinde ilan ettiği ve 'asrın projesi' olarak nitelediği 'Kuşak ve Yol Projesi', gerek ekonomik büyüklüğü gerekse de dünyanın her kıtasına yayılarak paydaş bulması nedeniyle uluslararası sistemin mevcut yapısını etkileyecek potansiyele haiz görünmektedir. Çin projesi Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını biraraya getirerek kara güzergahı ile Avrasya kıtalarını ekonomik çember içerisine almaktadır. Bu haliyle Kuşak ve Yol, Avrupa'nın da dahil olduğu, yeni yüzyılın en çok paydaşı içeren projesi olarak görülmektedir. Avrupa'yı ekonomik ve siyasi başlıklar altında etkileyeceğine kesin gözüyle bakılan projenin ekonomik, jeopolitik ve jeostratejik mantığının gereğince değerlendirilmesi, uluslararası sistemin gelecekteki görünüşünün de doğru tasavvur edilebilmesi bakımından önemlidir. Bu makalede Kuşak ve Yol Projesi'nin batı ucunu teşkil eden Avrupa'nın Kuşak ve Yol Projesi ortaklığı ile Çin'e ekonomik olarak yakınlaşması incelenmektedir. Proje ile AB ve Türkistan ülkeleri arasında kurulacak olan ekonomik ortaklık ile Türkistan'a bağlanmayı hedefleyen AB, bu sebeple Çin projesine sıcak bakmaktadır. Dahası Kuşak ve Yol, AB adına, yatırımların Avrasya kıtasına akmasını sağlayacağı

*Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye. mehmetakifo@yahoo.com.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5095-6113>

**Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslar arası Ticaret Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. aydinfigen@windowslive.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1777-278X>

için büyük önem arz etmektedir. Çin ise Kuşak ve Yol'un batı ucundaki muhatabı AB ile projesinin geleceği için muhtelif ortaklık yolları geliştirmektedir. Kara İpek Yolu'nun dışında 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile de Avrupa'nın limanlarına ulaşmaya çalışan Çin, AB ile hem kara hem de deniz yollarında ekonomik entegrasyon için gayret göstermektedir. Tarihi İpek Yolu'nda olduğu gibi Kuşak ve Yol Projesi'nde de ana kavşağı temsil eden Türkistan ülkeleri ise hem projenin hem de AB-Çin ilişkilerinin geleceğine tesir edecektir.

Anahtar sözcükler: Kuşak ve Yol Projesi, Çin, AB, Türkistan, Jeostrateji

Abstract:

The Belt and Road Project ha, which China declared in 2013 and which it describes as is the project of the century, has the potential to affect the current structure of the international system because of its economic size and its spread to all continents of the world. The Chinese project brings the Asian, European and African continents together and takes the Eurasian continent into the economic circle with its land route. As a result, the Belt and Road are considered to be the project that includes the most stakeholders of the new century, including Europe. The proper evaluation of the economic, geopolitical and geostrategic function of the project, which is clearly seen as affecting Europe under economic and political titles, is important in that the future appearance of the international system can be properly conceived. This paper examines the economic proximity of China to the Belt and Road Project of Europe, which is the western end of the Belt and Road Project. The EU, which aims to connect with Turkestan with the economic partnership to be established between the project and the EU and Turkestan countries, is therefore open to the Chinese project. Moreover, the Belt and Road are of great importance in the name of the EU, to ensure that their investments flow into the Eurasian continent. China is developing various ways of partnership for the future of the project with the EU, the accountant on the west side of the Belt and the Road. China, which is trying to reach the ports of Europe with the 21st Century Sea Silk Road outside the Highway Silk Road, strives for economic integration in both land and sea routes with the EU. As in the historical Silk Road, the Turkestan countries representing the main crossroads in the Belt and Road Project will influence the future of both the project and EU-China relations.

Keywords: Belt and Road Project, China, EU, Turkestan, Geostrategy

Giriş:

Otuz sekiz yıllık reform ve açılım süreci sayesinde dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmayı başaran Çin hükümeti, küreselleşmenin kesintiye uğrayacağı tartışmalarının ortasında yeni stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Zira Çin ekonomisinin ritimle ilerleyişi, kaynaklara karşı sürekli olarak duyulan ihtiyacın karşılanabilmesi ile mümkündür (Sárvári & Szeidovitz, 2016). Bu doğrultuda Çin'in aşması gereken birincil engel, ulaştırma darboğazlarıdır (Zimmerman, 2015). Bunun için Çin ekonomisinde büyümeyi tamamlayacak ve kaynaklara doğrudan ulaşımı sağlayacak olan yeni bir kalkınma modeline ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu kalkınma modeli ise hem ekonomik ve stratejik hem de jeopolitik mahiyette bir atılım olmalıdır. Bu nedenle jeoekonomi terimi¹ ile izah edilmesi çok daha doğru olan Kuşak ve Yol Projesi, Çin'in 21. Yüzyıl'daki kalkınma stratejilerinin mihenk taşı olmaktadır.

Çin İpek Yolu'nun, tarihsel mahkûmiyetini kırarak, 2013 senesinde Kuşak ve Yol Projesini uygulamaya başlamıştır. Canlandırılan tarihi İpek Yolu'nda, ticaret yolları boyunca Asya'yı Avrupa ve sonrasında Afrika ile bağlayan bir ticaret ve altyapı ağı kurulması amaçlanmaktadır. Çin'in temel motivasyonu, kendisi açısından güvenli kılacağı güzergâh üzerinden dünya sisteminin önemli merkezi olan Avrupa'ya, Ortadoğu'ya ve Afrika'ya daha kolay ulaşma isteğidir (Okur, 2017). Proje küresel vizyona sahip jeopolitik bir planlamaya dayanmaktadır.

Avrupa'nın Türkistan Politikası

Avrupa ve Avrasya güvenliğini bölünmez bir bütün olarak gören yaklaşıma göre, Orta Asya, uluslararası istikrar açısından stratejik bir değere sahiptir. Bu girift bağlantıyı farkederek Avrupa Birliği, proaktif bir aktör olarak bölgedeki katılımını güçlendirmeyi denemiştir (Mori, 2016). Bunun için Beş Cumhuriyetin pazar entegrasyonunu desteklemek adına "Central Asia Invest" (Orta Asya Yatırımları) programını başlatan AB, altyapı ve ulaştırma alanlarına da yatırım yapmıştır. Avrupa Kafkasya Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA), 1990'lı yıllarda, bölgesel bağlantıların geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması amacıyla geliştirilmiştir (Mori, 2016). AB, bu program ile Türkistan ülkelerinin bölgesel ekonomik entegrasyonunu desteklemiştir. Doğu'dan Batı'ya 14 ülkeyi kapsayan proje, deniz, hava, kara ve demir yollarıyla ulaşımın güvenliğini sağlayan bağlantıları içermektedir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya'daki stratejik katılımı için kilit bir motivasyon

¹ Jeoekonomi terimi, devletlerin milli çıkarlarını ekonomik araçlarla korumak için seferber olmalarını, stratejik çevrelerini şekillendirmeye ve yönetmeye çalışmalarını ifade etmektedir. Çin, Kuşak ve Yol Projesi ile ufkunda netleşmiş olan büyük jeopolitik mücadele sürecine kendisini hazırlamak için çalışmaktadır. Bu nedenle Çin'in uygulamaya aldığı projesi ekonomik olduğu kadar jeopolitik bir karaktere de sahip olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kuşak ve Yol Projesi'ni en doğru açıklayabilecek olan kavram, jeoekonomidir. (Daha detaylı bilgi için bk. Mehmet Akif Okur, (2017) "Bir Kuşak, Bir Yol" Projesinin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar". Akademik Hassasiyetler. Cilt: 4, Sayı: 8, s. 45-55).

oluşturan hidrokarbonlar ve doğalgaz sebebiyle 2012’de Dışişleri Konseyi toplantısında, üye devletler ilk kez güvenlikle ilgili beyanlarda bulunmuşlardır. Orta Asya devletlerinin Afganistan ile yakın işbirliği içerisinde oluşuna değinilen belgede, güvenliğin tesisini teşvik etmenin önemli bir unsur olduğu belirtilmiştir (Mori, 2016).

Avrupalı uzmanlara göre, uygulanan birçok inisiyatif ve stratejiye rağmen, AB’nin bölgenin jeostratejik önemini dikkate alarak, beş ülkedeki nüfuzunu daha da artırması gerekmektedir (Mori, 2016). Nitekim AB, ‘bölgenin istikrarlı, güvenli ve sürdürülebilir kalkınması’ hedefiyle 2015 yılında güncellenen bir Orta Asya Stratejisi oluşturmuştur (Ghiasy & Zhou, 2017). Bölgenin ikinci büyük ticaret ortağı olan AB, özellikle Kazakistan’ın önemli bir enerji müşterisi olarak ekonomik nüfuza sahiptir (Ghiasy & Zhou 2017). Aralık 2015’te Kazakistan ile Arttırılmış Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Murpy, 2016). Kırgızistan ve Tacikistan AB’ye Birliğin yardım fonları sebebiyle ilgi duyarken; Özbekistan ile AB arasındasınırlı bir ilişki söz konusudur. Türkmenistan’da ise bir Avrupa Birliği heyeti mevcut değildir.

“Dünyanın bu bölgesinde neler olduğu Avrupa Birliği için son derece önemlidir.” Diyen Avrupa Birliği Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Orta Asya’nın AB’nin dış ilişkileri için önemini vurgulamış olmaktadır (Mori, 2016). Çünkü genç ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınması ile ilgilenilmesi ve desteklenmesi Avrupa’nın uzun vadede daha güçlü bir oyuncu olmasına vesile olabilecektir (Mori, 2016). Tüm bunların yanı sıra, Brüksel’in her bir Türkistan ülkesi ile ayrıca ikili diyalog kurmaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Çünkü Türkistan ülkelerinde, fon sağladığı yatırımlarına rağmen, AB’ye yönelik güvensizlik sürmektedir. AB’nin Orta Asya Stratejisinde; güvenlik, eğitim, insan hakları gibi konular öncelik olarak belirlenmiştir. Bölge ülkeleri ile enerji işbirliğine bu hususların ardından değiniliyor olsa da, yerel halk, AB’nin önceliğinin gaz ve petrol olduğunun tamamen farkında görünmektedir (Mori, 2016).

Orta Asya Özel Temsilcisi Peter Burian’ın 2015’te yeniden atanması ile AB’nin Orta Asya Stratejisi tekrar gözden geçirilmiştir. Bu gözden geçirme, Brüksel’in kalpgâh alanını çepeçevre sarması ile güçlü bir yenilenme taahhüdünün yeni fırsatlar yaratmasının ve AB’nin uzun vadede “Yeni Büyük Oyun”da daha güçlü bir oyuncu olmasının umut edildiğini göstermektedir (Mori, 2016).

Avrupa, “Yeni Büyük Oyun”un jeostratejik prizmasından Orta Asya’ya bakmaktadır. Avrupalı uzmanlara göre, AB’nin uzun vadede konumunu belirgin hale getirmesi, Rusya ve Çin’i yakalamak için ise uzun bir yol kat etmesi gerekmektedir. Yine de, Kuşak Yol ile Çin ve Rusya arasında ortaya çıkabilecek muhtemel çekişmelerin, beş Cumhuriyetin, yenilenmiş bir ilgi ile Batı’ya yüzünü dönmesine neden olabileceği tartışılmaktadır (Mori, 2016).

Yükselen Çin-Durağan AB; Kuşak ve Yol Projesine Evrilen Ekonomik İlişkiler

1975 yılında başlayan AB-Çin diplomatik ilişkileri, zamanla kapsamlı stratejik ortaklığa doğru gelişmiştir. Geçen on yılda Avrupa ülkelerinde büyük bir yatırım eksikliği ortaya çıkmıştır ve 2007 ekonomik krizinden sonra Birliğin, ilişkilerini değiştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu gerçek de, Brüksel'i Çin ile ilişkilerini yoğunlaştırmaya itmiştir (Sárvári & Szeidovitz, 2016). 21. yüzyılın ilk yıllarında kurulan 'Kapsamlı Stratejik Ortaklık' yapısının ardından 2013'de iki tarafın liderlerinin 'Çin-AB Stratejik İşbirliği Gündem 2020'yi ilan etmesiyle ilişkiler pekiştirilmiştir. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2015 senesindeki Avrupa ziyareti mevcut ilişkilere ivme kazandırmıştır (Şahin, 2016). Çin, son yıllarda Avrupa Birliği ülkelerine milyarlarca euroluk doğrudan yatırım yapmıştır (Çin-AB ilişkilerinde yeni dönem, 2017).

Çin'in Avrupa ile kurduğu stratejik ortaklık, ortak çıkarlara odaklanan yeni küresel siyasi düzenin çıktıkları olarak görülmektedir. Bunun için Çin'in, altyapı geliştirme politikası, limanlar ve demiryollarını bağlama girişimleri, Çin-Avrupa ilişkilerinin gelişimi ile daha kapsamlı gerçekleşecek olan Pekin'in jeopolitik stratejisinin bir örneğidir (Sárvári & Szeidovitz, 2016). Çin akademisinin temsilcileri Kuşak ve Yol Projesi sayesinde Pekin'in, Avrupa'ya da bir fırsat sunma hedefinde olduğunu ifade etmişlerdir. "Çin, Avrupa ile olan bağlarını keşfetti ve Doğu-Batı entegrasyonunu yeni seviyelere taşıdı. Küresel jeopolitik yeniden şekillendirilebilir... Avrupa şimdi dünyanın merkezine geri dönmek için tarihi bir fırsatla karşı karşıyadır." (Röhr, 2018).

Devlet Başkanı Xi Jinping'in; "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın geliştirilmesi ile Çin-AB işbirliğinin nasıl birleştirilebileceğini de incelemeliyiz" önerisinin ardından, ikili zirvede AB'li liderler, AB nakliye politikaları ile Çin'in "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" girişimi arasında ortaklık geliştirmeyi kabul etmişlerdir (Macko, 2016). Çin-Avrupa ilişkilerini kurmak adına ASEM (Asia-Europe Meeting), olası bir hükümetlerarası ortaklık olarak önerilmiştir. Bununla birlikte, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'nin diyalog için uygun bir platform olduğu belirtilmiştir. Böylece AGİT, Çin ile Avrupa arasında işbirliği bulunan coğrafi bölgelerdeki çeşitli entegrasyon süreçlerini koordine edebilecektir (Röhr, 2018).

Çin ve Avrupa, altyapı yatırımları, gelir artışı, uluslararası piyasalara erişmek gibi dış politika ile ilgili menfaatleri paylaşmaktadır. Bu açıdan AB, rekabet gücünü arttırmak adına Çin'in proje girişimini memnuniyetle karşılamıştır (Sárvári & Szeidovitz, 2016). Avrupa-Çin ilişkilerinin küresel bağlamının, Avrasya kıtalararası ekonomik entegrasyonu için bir katalizör olması ve projenin uzun vadeli vizyonu bazı AB ülkelerine oldukça avantajlı görünmüştür.

Çinli uzmanlara göre, küreselleşmenin devamlı olması adına, Çin ve Avrupa birbirlerini tekrar bulmuş ve büyük bir Doğu-Batı entegrasyonuna imza atmışlardır. Çin'in Kuşak ve Yol Projesi Avrupa için birkaç büyük fırsat sunmaktadır. İlki, daha büyük bir Avrasya pazarının inşa edilmesiyle Avrupa medeniyetinin can-

landırılmasıdır (Yiwei, 2015). Çin projesini destekleyen Avrupa'nın, tekrar Batı'nın merkezi olabilmek adına, tarihi bir fırsat elde ettiğini düşünenler bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre; Avrasya'nın canlanması, dünyanın merkezinin yeniden Asya'ya dönmesi, dolayısıyla da İpek Yolu'nun diğer ucundaki Avrupa'nın bundan fayda sağlaması demek olacaktır.

Fırsatlardan ikincisi Avrasya'dan ziyade, Avrupa'nın entegrasyonunu güçlendirmesi ile ilgilidir. Kuşak ve Yol Projesi, Orta ve Doğu Avrupa'yı Çin'in Avrupa portalına dönüştürmektedir. CEE 16+1 üyeleri ve Çin arasındaki bağlantı, kapsamlı bir gelişme ile Avrupa entegrasyonu için bir fırsat olarak görülmektedir (Yiwei, 2015).

Üçüncü fırsat kuşak ve Yol Projesi'nin Avrasya'da, Rusya ve Avrupa Birliği'nin uzlaşısı sağlayabilmesine önyak olması ihtimalidir. Mevcut Ukrayna krizi hesaba katıldığında muhtemel bir Moskova-Brüksel uzlaşısının Avrupa'daki istikrara yapabileceği katkı daha da kıymetlenmiştir. Brüksel ayrıca kara yoluyla Asya'da, deniz yoluyla Pasifik'te nüfuzunu arttırabilmeyi ummaktadır.

Öte yandan bazı uzmanlar, Çin'in artan faaliyetleri ile AB'nin siyasi ekonomik gücünü zayıflatmayı hedefleyebileceği şüphesini taşımaktadırlar (Sárvári & Szeidovitz, 2016). AB kurumlarından bazıları, özellikle Avrupa Komisyonu, Çin'i AB'yi yalnızca istediği yerde projelerine dâhil ettiği için eleştirmiştir. Çin projelerinin ve yatırımlarının AB'nin katılımı olmaksızın da gerçekleşebilmesi, bazı Avrupalı uzmanlara göre, Avrupa'yı önemli ortak vasfından uzaklaştırmaktadır (Makocki, 2016).

2018 Nisan ayında 27 AB büyükelçisi, Çin'in "İpek Yolu" projesinin serbest ticareti engellemeyi hedef aldığını ve proje aracılığıyla uluslararası ticaretin Çinli şirketleri avantajlı hale getirecek şekilde tasarlandığını iddia ettikleri bir rapor yayınlamışlardır. "Ticareti serbestleştirmeye yönelik AB gündemine ters düştüğü ve güç dengesini sübvans eden Çin şirketleri lehine icra ettiği" belirtilerek Çin projesi keskin bir şekilde eleştirilmiştir (Heide, Hoppe, Scheuer and Stratmann, 2018).

Büyükelçiler, raporda Çin'in küreselleşme sürecini kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirmek istediğini de yazmışlardır. "Aynı zamanda girişim, kapasitenin azaltılması, yeni ihracat pazarlarının yaratılması ve hammaddelere erişimin korunması gibi iç politik hedefleri takip ediyor" demişlerdir (Heide, Hoppe, Scheuer and Stratmann, 2018). Macaristan büyükelçisinin imzalamayı reddettiği rapor, 2018 Temmuz ayında yapılacak olan AB-Çin zirvesi için hazırlanmıştır. Raporun yayınlandığı ay içerisindeki bir konuşmasında, Devlet Başkanı Jinping, daima iddia ettiği gibi, projesinin bir Çin komplosu olmadığını ifade etmiştir. Jinping'e göre Çin, kendisine hizmet edecek jeopolitik bir oyun oynamaya niyetli değildir (Heide, Hoppe, Scheuer and Stratmann, 2018).

21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Avrupa Kavşağına Bağlanan Pekin

Kuşak ve Yol Projesi'nin deniz güzergâhı olan 21. yüzyıl Deniz İpek Yolu, malların nakliyesi için bir ticaret köprüsü olarak tasarlanmıştır. Aynı zamanda kazan-kazan stratejisi ile rota boyunca tüm ülkelerin refahına katkı sağlayacağı iddia edilmektedir. Bu büyük girişim Kuşak ve Yol Projesi'nin bir diğer ucundaki Batı ile yeni ortaklık ve bilhassa denizcilik alanında işbirliği için büyük bir fırsat yaratmaktadır. Deniz İpek Yolu, Orta ve Doğu Avrupa'daki yatırımlara paralel olacak şekilde, Akdeniz bölgesi boyunca ilerlemektedir (Johnson, 2018). Bu ilerleme bilhassa Güney Avrupa bölgesi için önemli görülmektedir.

Çin ve Avrupa ülkeleri, deniz ticaretini ülke kalkınması için mühim görmektedir. Ayrıca Pekin ile büyük denizlerin güvenliği ve denizler sayesinde nüfuz alanı aramak gibi ortak çıkarların peşinde oldukları düşünülmektedir. Bu durum Çin ile Avrupa ülkelerini Deniz İpek Yolu ile de birbirine bağlı kılmaktadır. Böylece Çin'in Avrupa vizyonu yeni bir çehreye bürünmüş olmaktadır.

Washington'un Pekin'e Uzak Doğu'daki müttefikleri ve deniz yolu ile baskı uygulaması; Çin'in Batı güzergâhının işleyişini hızlandırmıştır. ASEAN işbirliği ve Çin'in Afrika kıtasına entegrasyon sağlamak isteğiyle 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nun, önceliğini Batı limanlarına vererek, kıtasal resme odaklanmakta olduğu görülmektedir.

Çin, 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nun kurulabilmesi adına, limanların inşasını öncelik olarak belirlemiştir. Altyapı inşaatında hızlı davranmak, rotalar boyunca ülkeler veya bölgeler arasında daha çabuk bağlantı kurulabilmesini kolaylaştıracaktır (Johnson, 2018). Bunun için Pekin, öncelikle Avrupa'da bir dizi liman anlaşması yapmıştır. Liman anlaşmaları, Pekin'in deniz yoluyla ve deniz yoluna entegre edilen karayolu, demiryolu ve boru hatları ile Avrupa'ya fiziksel olarak bağlanma konusundaki iddialı planlarından birisi olarak okunmaktadır. Limanlar, Güney Okyanus boyunca Güney Çin Denizi'nden, Süveyş Kanalı'na oradan da Avrupa'ya ulaşan Kuşak ve Yol Projesi'nin deniz yolunu desteklemektedir (Johnson, 2018). Çin, satın aldığı limanlarla Avrupa kavşağına bağlanmaktadır.

Pekin'in, Singapur'dan Kuzey Denizi'ndeki hareketli limanlara kadar geniş bir bölgede küresel deniz ticaretini örgütlemek ve bir dizi satın alma ile deniz yolu güzergâhı fikrini gerçeğe dönüştürmekte (Johnson, 2018) olduğu düşünülmektedir. Avrupalı uzmanlara göre, Çin, en yoğun liman operatörlerinin kontrolünü sağlayan COSCO işletmesi sayesinde durgun limanları büyük çaplı kargo idarelerine çevirmek, bu sayede de yatırımlarıyla küresel bir deniz gücü olmak istemektedir.

Avrupa'yı etkileyen finansal krizden çokça etkilenen Yunanistan'ın Pire limanını satın alan Çin, burayı Avrupa, Güney Avrupa ve Orta Doğu'nun merkezinde konumlanacak yoğun aktarma limanına dönüştürmüştür. Bu satın alma Çin'in Yunanistan'daki en görünür ticari faaliyetlerinden birisi olmuştur ve Çin, limandaki yoğunluğu daha fazla arttırmıştır (Röhr, 2018). Çin hükümeti, Güney ve Doğu Avrupa'daki demiryollarının yenilenmesi maksadıyla büyük meblağlar

harcamıştır. Liman projeleri tamamlandıktan sonra, Çin ürünlerinin, kapasitesi iki katına çıkan Süveyş Kanalı'ndan Pire'ye gönderilmesi, buradan da Balkan hızlı trenlerine yüklenen ürünlerin Orta ve Kuzey Avrupa'daki pazarlara ulaştırılması planlanmıştır (Makocki, 2016).

Denizciliğin Lizbon için ne kadar önemli olduğu düşünüldüğünde, büyük limanlardaki deniz ticaretini geliştiren Çin için Portekiz ihmal edilemeyecek bir Orta Avrupa bölgesi ortağı olarak görülmektedir. Portekiz'in jeopolitik konumunun Atlas Okyanusu'na açılması, Deniz İpek Yolu açısından bu ülkenin öneminin çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Çinli yetkililer, Portekiz'in deniz ticareti potansiyelini Çin merkezli deniz taşımacılığı sistemlerinin önemli bir unsuru olarak görmektedirler (Makocki, 2016).

Güney Avrupa ülkesi İtalya ile de anlaşmalara varan Çin hükümeti, 'Beş limanlı ittifak' işbirliğini yürürlüğe koymuştur. Yunan limanı ile entegre edilen işbirliği, Çin gemilerine Pire'den Balkanlar'a giden paralel güney-kuzey hattını açmayı amaçlamaktadır. Çok yönlü olan Beş liman projesi, Kuzey Adriyatik Denizi bölgesinde bir liman ağı olarak inşa edilmektedir. Beşli işbirliği, Süveyş Kanalı'nı kullanarak Akdeniz'e ulaşan Çin'in nakliye gemilerini Güney Avrupa'da karşılayarak Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerine malların ulaşımının sağlanması amacıyla kurulmuştur. İşbirliğinin ismine İtalya'da üç limanı (Venedik, Trieste, Ravenna), Slovenya'nın Koper (Capodistria) limanını ve Hırvatistan'ın Fiume limanını içerdiği için 'Beşli Liman İttifakı' denilmiştir (Makocki, 2016).

İşbirliği projesinin içeriğinde Venedik şehrinde bir liman platformu oluşturmak vardır. Venedik Malamocco kent limanının kıyısında, birden fazla taşıma modunun kullanılacağı dev bir platform inşa edilerek bir açık deniz sistemi oluşturulacaktır. Platform, büyük kargo gemilerinin demirlemesine izin vermek üzere tasarlanmıştır (Makocki, 2016). Kuzey Adriyatik'te malların karşılanması sonrası Avrupa'nın iç kesimlerine ve kuzeyine nakledilebilmeleri için İtalya hükümeti demiryolu bağlantılarını güçlendirmektedir. Böylece, Beşli Liman İttifakı doğrudan demiryolu bağlantıları ile buluşmaktadır. Proje tamamlandığında demiryolu ile iki buçuk saat içinde Zürih'ten Milano'ya geçilebilecektir (Makocki, 2016).

Pekin, Batı Avrupa'da da liman işletmesi anlaşmaları yapmaktadır. Batı Akdeniz'de İspanyol limanı Valensiya ile kuzeybatı Avrupa'da Belçika'nın Zeebrugge limanını büyük kargo merkezlerine dönüştürmeye çalışmaktadır. Çin firması COSCO, 2018 Ocak ayında Belçika'nın ikinci en büyük limanı olan Zeebrugge'yi devralmıştır. Uzmanlara göre, bir zamanlar yalnızca kendi bölgesel pazarlarına yakın yerlerde faaliyet gösteren Çin devlet firmalarının, bugün, toplam Avrupa liman kapasitesinin yaklaşık onda birini kontrol ettiğine dikkat çekmektedirler (Johnson, 2018).

Sonuç:

Çin'in küresel vizyonunu yansıtan 'asrın projesi' olarak takdim ettiği Kuşak ve Yol, 2013 yılında uygulanmaya başlamıştır. Asya-Avrupa-Afrika kıtalarında onlarca ülkenin ortaklığı ile yürüyecek projenin, pek çok ülkeye ekonomik getiri sağlayacağı ileri sürülmektedir. Makalemizde ilk olarak İpek Yolu'nun batı ucundaki Avrupa'nın Sovyet sonrası döneme ait Türkistan stratejisi değerlendirilmiştir. Sonrasında durağanlaşan AB ve yükselen Çin'in yollarının Kuşak Yol Projesi ile jeostratejik olarak yeniden kesiştiğine dikkat çekilmiş ve Çin'in Avrupa limanlarını satın alarak 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nu hayata geçirmeye çalıştığı projelerden söz edilmiştir.

Avrupa'nın Kuşak ve Yol Projesi'ne paydaş olması, Pekin ile Brüksel arasındaki ilişkileri geliştirmektedir. Proje ile Avrupa, uzun zamandır arzu ettiği gibi, Türkistan'a daha da yakınlaşabilmektedir. ABD ile ilişkilerindeki gerginliğinde katkısı ile AB, proje ile Türkistanda nüfuz alanı elde etmek istemektedir. Çin ise ABD ile arasındaki dengelerde AB'yi güçlendirmektedir ve liman projelerini de göz önünde bulundurarak, Avrupa ile ortaklığa sıcak bakmaktadır. Ancak uzmanlar Çin'in, Rusya'nın ekonomik nüfuzunu zayıflatmayı başardığı Türkistan'a yeniden güçlü bir rakibin yerleşmesine müsamaha göstermeyeceğini düşünmektedirler. Pekin'in, Türkistan bölgesine yaklaşımının temelini, kalkınma desteği karşılığında dünyaya güvenle açılma isteği uyandırmıştır.

Kaynakça:

GHÍASY, Richard ve ZHOU, Jiayı, (2017), *The Silk Road Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, Stockholm International Peace Research Institute.

MAKOCKÍ, Michal, (2016), “The EU Level: ‘Belt and Road’ Initiative Slowly Coming to Terms with the EU Rules-based Approach”, *Europa and China New Silk Road*, (ed. Frans-Pau van der Putten, John Seaman, Mikko Huotari, Alice Ekman ve Miguel Otero-Iglesias.), European Think-tank Network on China (ETNC), s. 67-71.

MORÍ, Sebastiano, (2016), “*The New Great Game: An Opportunity for the EU’s Common Foreign and Security Policy*”, European Institute for Asian Studies, 1-29.

MURPY, Pádraig, (2016), The Silk Road, XXI Century: “One Belt One Road”, *The Institute of International and European Affairs*, 6.

OKUR, M. Akif, (2017), “Bir Kuşak, Bir Yol” Projesinin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar”, *Akademik Hassasiyetler*, IV, 8: 45-55.

RÖHR, Wolfgang, (2018), “Berlin Looking Eastward: German Views of and Expectation from the New Silk Road”, *Rethinking the Silk Road China’s Belt and Road Initiative and Emerging Eurasian Relations*, (ed. Maximillian Mayer), Palgrave Macmillan, 227-246.

SARVARI, Balázs ve SZEİDOVÍTZ, Anna, (2016), “The Political Economics of the New Silk Road”, *Baltic Journal of European Studies*, VI, 1: 3-27.

ŞAHİN, Çiğdem, (2016), “Çin ve Avrupa Birliği’nin Yeni İpek Yolu Girişimleri ve Orta Asya’ya Yansımaları”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 25-27 Mayıs 2016, Bakü, 53-58.

YİWEİ, Wang, (2015), “China’s “New Silk Road”: A Case Study in EU-China Relations”, *Xi’s Policy Gambles: The Bumpy Road Ahead*, (ed. Alessia Amighini ve Axel Berkofsky), ISPI-Istituto per gli studi di politica internazionale, 93-109.

ZİMMERMAN, Thomas, (2015), *The New Silk Roads: China, the U.S., and the Future of Central Asia*, New York University Center on International Cooperation.

İnternet Kaynakları:

“Çin-AB ilişkilerinde yeni dönem”, Euronews, (25 Ekim 2017), <http://tr.euronews.com/2017/10/25/abden-ilk-elektronik-imzali-yasama> (Erişim Tarihi 17 Ocak 2018).

HEİDE, Dana, HOPPE, Till, SCHEUER, Stephan ve STRATMANN, Klaus, “EU Ambassadors Band Together Against Silk Road.”, Handelsblatt Global, (17 Nisan 2018), <https://global.handelsblatt.com/politics/eu-ambassadors-beijing-china-silk-road-912258> (Erişim Tarihi 18 Nisan 2018).

JOHNSON, Keith, (2 Şubat 2018), “Why Is China Buying Up Europe’s Ports?”, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2018/02/02/why-is-china-buying-up-europes-ports/#> (Erişim Tarihi 2 Şubat 2018).

Extended Abstract:

China, as the second greatest economy of the world, needs to reach raw materials and markets to keep its globalization process uninterrupted. Because of this, solving the problems related to transportation bottlenecks have been among the priorities of the Chinese government in this direction. So, a model of economic and geopolitical strategy which will sustain the development and provide safe access to the resources has been needed. Belt and Road Project, which can be better defined with the term of geoeconomics because of both its economic and strategic nature is significant for China's economic targets for the 21st century. In 2013, China started to implement Belt and Road Project, which has been designed with inspirations from the routes and functions of the historical Silk Road. Belt and Road, heralded as the project of the century by the Chinese government, intends to build a widespread trade and infrastructure network which has a reach to every continent of the world. Continental Silk Road channels the investments towards Eurasia by connecting Asia, Europe and Africa through highways, railways and multiple infrastructure developments. Besides, 21st Century Maritime Silk Road connects the South China Sea with European ports and oceans. Belt and Route seems to be able to have influence over the current balances of the international system thanks to its partnerships from every continent. Because of this, proper analysis of the economic, geopolitical and geostrategic logic of the Chinese project is important to be able to envisage the future appearance of the international system.

It seems certain that Chinese project will also affect Europe, especially in the economic and political fields. Thus, the importance of Europe that is the western terminal of the China's Belt and Road Project as was the historical Silk road should be underlined. In this article, China's connection to Europe with transportation and infrastructure investments and Europe's expanding economic ties with China are analyzed. An EU that is sympathetic to Chinese project wants to derive benefit from the historical opportunities which Belt and Road may offer. After the collapse of the Soviet Union, the EU gave life to the Europe- Caucasus-Asia Transportation Corridor (TRACECA) in order to increase its communication with Turkestan countries and support their economic integration. EU which aims to eliminate disadvantages causing from the geographical distance with the help of transportation investments of the Chinese project, wants to reach Turkestan through planned economic partnerships with those countries. This project, which will expectedly increase the competitiveness of the EU has great importance to the Union because it can also facilitate the flow of the European investments to Eurasia. According to some expectations, emphasizing the significance of the Belt and Road Project, revival of Eurasia and returning the axis of the world economy to Asia will be beneficial for the Europe which is the other terminal of the Silk Road. Some experts think that this project, which may also support intra European economic integration can give a historical opportunity for Europe to become the center of the West again. Other advantages of the Chinese project are seen as its potential initiator role for a reconciliation between Russia and the European Union and increasing European

influence both in the Asia and the Pasific by highways and maritime routes.

On the other hand, some other experts think that the economic rise of China and China's agreements with most of the Central and Eastern European countries may damage the image of the EU. For them, China's ability to invest in Europe without the contribution of the EU, is dissociating EU from the position of leadership in its continent. But China tries to appease EU by developing multiple partnership models at the same time. Because the partnership between Brussels and Beijing offers new markets and an opportunity to increase its current market share, China always stays closer to Europe. In this sense, 16+1 platform with Central and Eastern European countries is significant for the China which wants to spread out inside the Europe with continental Silk Road. Belt and Road Project turns Central and Eastern Europe to a Chinese gate which opens to Europe. And China may also step forward in regional balances by using Belt and Road Project, which would be able to increase investments in the Eurasia thanks to its partnership with Europe.

China, which tries to reach European ports aside from the continental Silk Road is striving to increase economic interactions with Europe both via overland and sea routes. 21st Century maritime Silk Road creates opportunities for new partnerships and cooperation with Europe, especially in the field of navigation. Cargo ships sail over the sea route extending from China Sea to the ports of the Southern Europe. China, which reaches to Southern European ports via Suez Channel also wants access to Western European ports in order to support its sea trade with Central and South American countries. Because, Europe also has intentions to search new spheres of influences through seaways, it is easier for China and Europe to come together for a partnership around 21st Century Maritime Silk Road. In this way, China's European vision gains strength. China, which tries to purchase some ports of the Southern European countries and then turn them to large scale cargo management centers wants to become a global sea power with its investments on 21st Century Maritime Silk Road. Turkestan countries which are at the main crossroad of the Belt and Road Initiative as was the historical Silk Road, will affect both the futures of the project and EU-China relations. Turkestan, with its rich natural resources and its position over the closest route between China and Europe has importance both for China and Europe. Turkestan, which stands for a significant geopolitical corridor of connection in the process of re-rise of Asia gains strategical leverage while linking today's Europe and Asia with each other.

Sözlü Kültürden Elektronik Kültüre, Fıkradan Capsa

From Oral Culture To Electronic Culture, From Anecdote To Caps

Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL*

Öz:

Medeniyet seviyesinde meydana gelen değişimler bireyden topluma yayıldıkça toplumsal konuların yer aldığı yeni bağlamların doğumuna da yol açmaktadır. Folklorun en az iki kişi arasında yaşandığı paylaşıma bağlı olarak gerçekleşmesi doğal olarak milyonlarca kişinin paylaşımında bulunduğu ve geleneksel sözlü/yazılı kültürün aktarım unsurları dışında şekillenen kültürel öğeler halkbilimi açısından yeni bir çalışma sahası sunmaktadır. Bu çerçevede bu çalışma kapsamında sözlü kültürden yazılı ve elektronik kültüre süregelen fıkralar ile sanal ortamda var edilen ve toplumun belirli bir kitlesi tarafından paylaşılan capsların konumu incelenecektir. Dış ve iç yapı özellikleri açısından mizahın yeni bir formatı olarak görülen capslar barındırdıkları kodlar, toplumsal işlevleri gibi gelenek ile anın ortaklıkları ve farklılıkları açısından ele alınacaktır. Toplumda meydana gelen değişimler ve bireyin yalnızlaşması bağlamında capslar ile fıkralar arasındaki kodlar değerlendirilecektir. Fıkralar sosyo kültürel ortamlarda varlıklarını korumalarına karşın değişen şartlar kapsamında bireyselleşmenin getirdiği yeni yaşam koşulları doğal olarak gülme eyleminin farklı mecralarda da varlığına yol açmıştır. Bu nedenle

bağlamından koparılarak sosyal gruptan sanal aleme taşınan fıkralar capslar yoluyla farklı bir şekilde kendilerine yaşam alanı bulmuşlardır. Bu yeni durum fıkraların barındırdığı gülme eylemini farklı şekillerde yeni bir çevre içerisinde sunmayı zorunlu kılmıştır. Capslar bu şartlar içinde gülme eylemini gerçekleştiren en önemli sözlü kültür ürünlerinden fıkraların yarattığı etkiyi daha hızlı ve daha yoğun bir kitleye ulaştırmak adına capslar yoluyla kendine yeni bir yaşama alanı bulmuştur.

Anahtar sözcükler: Fıkra, caps, mizah.

Abstract:

Changes in civilization level lead to occurrence of new contexts, while spreading from individual over society. Actualization of folklore depending on communion at least between two people and cultural elements naturally forming except from transfer components of traditional oral/written culture shared by millions of people present a new study field in terms of folklore. In this context, the place of caps, existing in virtual environment and shared by a definite part of society, and anecdotes, continuing from oral culture to written and electronic culture is examined within the scope of this study. Capses, considered as a new form of humor in terms of internal and external structural characteristics, are held with regard to similarities and differences between codes and cultural functions of the moment and tradition. Codes between anecdotes and capses are evaluated in terms of changes in society and individual's isolation. In the context of the changes occurring in the society and the isolation of the individual, the codes between the caps and the jokes will be evaluated. Although the jurisprudents maintain their existence in socio-cultural environments, the new living conditions brought about by the individualization under the changing conditions naturally led to the presence of laughing in different media. For this reason, the jokes, which were removed from the context and carried from the social group to the virtual realm, found their living space in a different way through the caps. This new situation made it necessary to present the laughing action of the anecdotes in different ways in a new environment. Caps have found a new living space by means of caps in order to bring the effect of the anecdotes of the most important oral culture products that performed the laughing action to a faster and more intense audience.

Keywords: *Joke, caps, humor.*

Giriş:

İletişim dünyasında yaşanan hızlı teknolojik süreç, bireysel ilişkilerden toplumsal hafızaya kadar yaşamın her anında kendini hissettirmektedir. Meydana gelen değişim, sözlü kültür ve yazılı kültür döneminden çok daha farklı bir kültürel yapıyı da beraberinde getirmektedir. Buna karşın Türkiye'deki folklor araştırmacılarının daha ziyade metin merkezli bir yaklaşımla sözlü/yazılı kültür ürünleri ve bu kapsamda gerçekleştirilen ritüellerle ilgilenmesi yeni kültürel üretimlere bağlı dönüşümlerde akademinin sosyal yaşamın getirdiklerinin gerisinde kalmasına yol açmıştır.¹ Özellikle internet ortamının sunduğu yeni unsurlar, internetle geç yaşlarda tanışmış kitlelerce takip edilememekte genç nesil ise akademinin klasikleşen konuları nedeniyle sanal ortamda üretilenleri olması gerekenin çok altında bir seviyede izleyebilmekte ve yeterli akademik altyapıya sahip olmadıklarından istenen formda yorumlayamamaktadır.

Yaşanan bu çatışmaya karşın kabul edilen ya da edilmesi gereken gerçeklik, sözlü ve yazılı kültür dönemi sosyal unsurlarının birkaç nesil içerisinde beklenilmeyen boyutta değişimiyle, bireyin internet dünyasında kendisi için yeni kültürel zeminler doğurmasına olanak tanınmasıdır. Bu çalışma, belirtilenler kapsamında sözlü kültürden elektronik kültür ortamına giden yolda gülmenin, dolayısıyla sözlü ve yazılı kültür ortamında gülme eylemine yol açan en temel anlatı türü olarak kabul edilen fıkranın, bilgisayar ortamında doğan/doğurulan yeni gülme ögesi capslar ile var olan ortaklığının tespitini incelemeyi amaçlamaktadır.

Sözlü ve yazılı kültürde fıkranın ne'liği ve tarihsel serüveni, ilgili birçok kaynakta belirtilmiş olmakla birlikte capsların fıkra kültürüyle olan ilişkisi ve bu ilişkinin boyutlarına yönelik çalışmaların sayısı bağımsız bir literatürden ziyade daha çok metin içi çalışmalarla kendini göstermektedir. Fıkra özelinden hareketle geleneksel anlatıların ve türlerin yeni çağın getirdiği kültürel bağlamlar kapsamında incelenmesi ve buna yönelik literatürün zenginleşmesi kültür bilimcileri açısından tarihin bir döneminde kalmamak ve geleceğe yön verebilmek adına yeni bir saha sunmaktadır. Bu anlamda sanal ortamda oluşturulan kültür alanları an ile geçmiş arasındaki bağın ne şekilde ilerlediğini, toplum psikolojisini ve yazınsal alan dışındaki kültür dünyasını izlemek açısından önemlidir.

Türkiye elektronik anlamda bu teknolojiyi üreten ülkelerin üretim tekniği açısından gerisinde olmakla birlikte tüketim kültürü açısından olabildiğince paralel bir seviyede olmanın çabası içerisinde. Teknolojideki bu takip doğal olarak üretilen sadece teknolojiyi değil teknolojiyle gelen kültürel ürünlerin de takibini doğurmaktadır. Medeniyette meydana gelen değişimler topluma doğru inmeye başladıkça ilgili kesimde buna bağlı olarak yaşam felsefesi gelişmektedir. Dolayısıyla teknolojinin gelişmesiyle sanal ortamda da yeni üretimler gerçekleşmekte, üretici ve tüketicilerin ilk grubunun var ettiği uygulamalar diğer ülkelerin bu teknolojiye erişimiyle sürdürülmektedir. Özelden genele doğru giden bu yolda kültür

¹ Bu anlayışa neden olan etkenler ayrı bir çalışma konusu olabilecek niteliğe sahip olduğundan bu makalede bu unsurlara değinilmeyecektir.

malzemesi sadece yöntem ve biçim olarak diğer medeniyetlerde var olabileceği gibi üretim noktasındaki değerleri de beraberinde götürebilmektedir. Bu yönüyle teknoloji kültür taşıyıcılığına imkan sunan en hızlı ve etkili üründür. Bilgisayar ve internet ağının varlığı yalnızca geleneksel bilginin değil aynı zamanda yeni şartlar kapsamında üretilen yeni kültürel ürünleri de yaygınlaştırdığından dünya ekseninde ortak bir tür ve biçime imkan vermektedir. Belirtilenler kapsamında Türkiye’de “caps” olarak bilinen uygulama, dünya ekseninde çeşitli durum ve olaylardan esinlenerek üretilen “internet meme” kavramıyla doğmuştur ve bu terim ilk olarak Richard Dawkins’in 1976 yılında kaleme aldığı “Gen Bencildir (The Selfish Gene)” kitabında geçmektedir. (Kırık 2017: 100) Özellikle gençlerin sosyal paylaşım ağlarında en çok paylaştıkları öğelerden biri olan “caps”lar bu sözcükten hareketle “Capture” “yakalamak” kelimesinden gelmektedir. Toplumsal ve siyasal olayları resim veya video formatında kayıt etmek için kullanılan bir terim olan “caps”, aynı zamanda ekran görüntüsünü ifade etmek için de kullanılmıştır. (Asutay 2015: 7) Sosyal medya ortamlarında bir görüngü haline gelen capsler filmlerden, fotoğraflardan ya da çeşitli televizyon programlarının görüntülerinden elde edilen fotoğraf karelerinin mizahi yazılarla bütünleşmesini içermektedir. Ağırlıklı olarak güncel yaşam içinde yaşanan sosyal içerikli olaylarla, magazin haberleriyle ve özellikle gençlerin kendi dünyalarındaki kareler ile renklendirilebilmektedir. Capsların en önemli özelliği, çekilen ekran fotoğrafının alt kısmında şerit halinde bulunan kırmızı fon üzerinde yazı ile yaratıcı mizaha yer vermektir. (Kırık 2017: 100) Bu yazılar, fotoğraftaki görüntüye uygun bir şekilde düzenlenmektedir. Görüntü ve yazı uyumuyla capslar, fıkranın barındırdığı zaman, mekân, tip ve beklenmezlik gibi öğeleri sözlü ve yazılı kültürden elektronik kültüre kendi şartlarında taşımaktadır. Sözlü kültür geleneğinin temel öğeleri olarak ifade edilecek olan zaman, mekân, tip ve olay gibi anlatının içyapı unsurlarını capslarda şu şekilde görmek mümkündür.

Fıkralardaki tipler, capslarda toplumsal alt yapısı bulunan kişilerdir. Siyasiler, sanatçılar, gazeteciler, sporcular ve çeşitli nedenlerle meşhur olanlar, capsların temel tiplerini oluşturur. Ancak tanınırlık caps oluşumu için yeterli değildir. Capsa konu tipin uluslararası ya da ulusal bir olaya bağlı olarak toplum içinde bir olay ya da durum kapsamında yaşaması ve toplum gündeminde belirli bir süre yer etmesi gerekmektedir. Bu anlamda toplumda farklı özellikleriyle ön plana çıkan ve gündemde uzun süre yer alan kişilere yönelik capsların sayısı daha fazladır. Bu tipleri fıkralardaki ulusal ve evrensel tipler şeklinde düşünmek mümkündür. Capsda konu edinilen fıkra tipinin tanınırlığı dağılımın hızına ve etkisine katkı sağlayan en önemli argümanlardandır. Bu nedenle yerel fıkra tiplerinin ulusallaşması ancak görsel basın yoluyla yerel tipin bir nedene bağlı olarak tanınmasıdır ki aslında bu durum gerçekleştiğinde ve benimsendiğinde bu tip temel itibarla ulusallaşma sürecine girmiştir. Ancak toplumun tüketim hızı nedeniyle yerel tipler kısa sürede ulusal gündemden düşerek tekrar yerelde yaşamaya mahkum olabilmektedir. Dolayısıyla bu tipler daha ziyade aynı kültür dairesinde bulunan daha küçük alanlarda yaşamak durumunda kalmaktadır.

Fıkralardaki evrensel, ulusal, yerel ve moda tiplerle caps tiplerini şartları çerçevesinde karşılaştırmak mümkündür. Fıkralarda tiplerin üzerine yüklenen değerler büyük ölçüde sabitken capslarda bu sabitlilik söz konusu değildir. Meydana gelen olayın niteliğine göre capsı düzenleyen kişi kendi bakış açısını caps tipi üzerine yansıtabilir. Dolayısıyla capslarda ortak tip kavramı olmakla birlikte yüklenen değerler açısından fıkra tipi capsı hazırlayan kişinin sosyal ve siyasal kabullerine göre değişebilmektedir. Bu durum özü itibarıyla fıkralarda da bu şekilde olmakla birlikte fıkralardaki tip algısının ortaklığını fıkranın geçirdiği zaman dilimi, iktidarın kültürü düzenleyiciliği ve yazılı kültürün daha ziyade siyasi erkle uyumlu bir yapı izlemesi gibi etkenler çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

Capsın sanal ortamda yayınlandığı andan itibaren çeşitli sosyal gruplarda yayılma hızı fıkranın şekillenmesi, kolektif hafızaya yer etmesi gibi bir zaman dilimiyle karşılaştırılamayacak kadar kısadır. Dolayısıyla iktidarın genel kabulleri çerçevesinde capsın sunulmasını engellemek, bireysel haklar açısından internet öncesi tarihsel zamanla kıyaslandığında oldukça zordur. Fıkralarda kendini gösteren açık veya gizli zaman capslarda da aynı şekilde kendini gösterir. Capsın zamanı yaşanan olayla eş zamanlıdır. Toplumun olaya verdiği pozitif ya da negatif bir tepki olarak düşünülmesi gereken caps, yaşanan olayın toplumsal gündemdeki zaman dilimiyle eşit şekilde bir ömür sürer. Bu süre genel itibarla birkaç gün ile birkaç ay arasında değişebilmektedir. Günlük siyasetin çok hızlı bir değiştiği ya da değiştirildiği bir zaman diliminde yeni olayın eskiyi unutturmaya başladığı an capsın süresi olarak görülebilir. Yaşanan olayın üzerinden uzun zaman geçmesi halinde oluşturulan caps, ilgi görmeyeceğinden capsı oluşturan gülme eyleminin zamanı, yaşanan olaya bağlıdır. Capsın gülmeye dönüşme süresi, özellikle görsel medyaya bağlı olarak toplumdaki ilginin değişme sürecine ve meydana gelen olayın etki sahasına bağlıdır. Toplum hafızası yeniçağda yaşanan güncel olaylara bağlı olarak günlük, haftalık bir yapıya sahip olduğundan capsın anlamlığı olayın toplum hafızasında yerini koruduğu süreyi kapsamaktadır. Sosyal ve siyasal olayların toplum açısından kısa sürede tüketilmesi/tükettirilmesi, sürekli yeni capsların oluşmasına olanak tanımakta geçmişteki capsların anlamını kaybetmesine dolayısıyla gülme unsurunu doğuran unsurun ortadan kalkmasına yol açmaktadır.

Fıkralar ilk icrası belli olmayan anlatılardır capslarda ise ilk yaratıcının tespit edilmesi mümkün olmakla birlikte toplumda beğeni kazanan capslar, kısa süre içerisinde milyonlarca kişiye ulaşabildiğinden bireysellikten çıkarak anonimleşmektedir. Fıkralar yüzlerce yıl öncesinde belirli değişimlere uğrayarak bugüne gelmelerine karşın ilerleyen süreçlerde yeni caps tipleri oluşacağından buradaki anonimlik capsa konu olayın toplumdaki önemi ve yaşama süresini kapsayacaktır.

Fıkra konularında olduğu gibi caps konuları da toplumsal ihtiyaç çerçevesinde şekillenir. Fıkralardaki genel konular toplumsal kabuller, ahlaki değerler, yerel, bölgesel, etnik kimlikler, gibi çeşitlilik gösterirken capslardaki konular daha ziyade yerellikten çıkar. Seçim sonuçları, siyasi parti liderleri, tanınan sanatçıların yaşadıkları olaylar, uluslararası tanınırlığa sahip olan kişilerin yaşadıkları vb. çok

çeşitli olaylara bağlı daha geniş bir kitleyi hedefleyen konular caps içerisinde yer alır. Yerel ve bölgesel konular çapsin içerisinde oldukça sınırlı bir alanda daha ziyade çeşitli sosyal medya gruplarında yer edinebilmektedir ki paylaşımın zayıflığı nedeniyle bu konular capsta kendine oldukça dar bir alanda yer bulabilmektedir. Capsı meydana getiren kişinin amacı konuyla ilgili bilgi vermekten ziyade eleştirel bir yorumla gülmeyi meydana getirmektir bu anlamda caps konuları yergi merkezli bir yapı taşımaktadır.

Fıkralar anlatıldıkları bağlama göre değişmekle birlikte yakın zamana kadar yerel ve bölgesel unsurlarla bezeli bir dil ve uslupu taşımaktayken standart Türkiye Türkçesinin gelişimine paralel bir şekilde standart bir dile dönüşmeye başlamışlardır. Caps dili bu anlamda bilgisayarı yoğun şekilde kullanan kitlenin yaşına bağlı olarak standart Türkiye Türkçesini daha yoğun bir şekilde taşımaktadır. Fıkra dili, sözlü anlatıya dayalı bir forma sahipken capslar söz ile görselin bileşimiyle şekillendiklerinden fıkraya oranla daha kısa ve özlüdürler. Caps, fıkrada sözle anlatılan çeşitli durumları görselle verdiğiinden, konuya vakıf kişi tarafından çok daha kısa bir sözle gülmeye imkan vermektedir.

Fıkroyu doğuran temel etken için Özdemir, mizah teorilerinden hareketle, bireysel ve toplumsal eleştiri isteğinin yattığını belirtmekte; eleştirel yaklaşım, düşünce ve isteğin mizahın temelini oluşturduğunu belirtmektedir. Özdemir ayrıca bireylerin, eleştirme gücüne sahip oldukları anlarda, “yaşamlarının ve yaşadıklarının” farkına vardıklarını ifade etmektedirler. (Özdemir 2010: 37) Özdemir’in mizah merkezinde belirttiği bu öğeleri capslar için de ele almak mümkündür. Capsı oluşturan kişi capsı internet ortamına sunduğu anda kendi bakış açısı ve daha çok kendi kabulleri çerçevesindeki kişilerin yaklaşımı doğrultusunda eleştirel bir yaklaşımla yaşanan hali gülme ögesine dönüştürmüştür. Capsın beğenisi ve paylaşımı capsı var eden kişiyle birlikte bu paylaşımında bulunan ya da beğenisini ortaya koyan kişinin de eleştirisini yansıtabilir. Bu noktada caps özellikle bir duygusal rahatlatma ve duygusal boşalma aracıdır. Capsın eleştirel yaklaşımını sanal bir başkaldırı olarak da ele almak dolayısıyla yaşanan duruma karşı meydana gelen en pasif itaatsizlik olarak görmek, değerlendirmek de mümkündür. Bu açıdan bakıldığında sanal ağlar artık bir yaşam ve kültür alanı olarak bilimsel araştırmaların konusu haline gelmiştir. (Özdemir 2015: 1277) Ancak elbette her kültürel bağlamın kendine özgü üretim, aktarım ve tüketim koşulları vardır ve üretilen bu kültürel ürünleri kendi koşulları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Özdemir’in “her iletişim türü, biçimi, sistemi, teknolojisi, aracı, devraldığı birikimi kendi sistemine uygun, kendine özgü hale getirmekte, diğer bir deyişle dönüştürmektedir” ifadesi bu anlamda ilerleyen yıllarda yeni mevcut çalışmaların dışında farklı bir çalışma sahasını dolayısıyla capsın yanı sıra doğan/doğacak farklı kültür malzemelerinin yeni şartlar kapsamında inceleneceğini göstermektedir. (Özdemir 2015: 1279) Bize göre capslar, bu anlamda eğlendirme işlevi yanı sıra Başgöz’ün (Başgöz 1996) Bascom’un (Bascom 2010) belirttiği folklorun dört işlevine eklediği protesto işlevi bağlamında özellikle genç kitlenin sosyal kabullerini göstermesi açısından incelenmesi gereken yeni bir kültürel ürün olarak da ele alınmalıdır.

İnternet ortamında bireyin sosyal medya ile hem üreten hem de tüketen olmaya başlaması Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Vine, Periscope gibi sosyal medya ortamları ile kullanıcıların kendi medyalarını oluşturmasına olanak tanımış, bireyin kendi profil sayfası aracılığıyla sadece kendine ait olan bir dünya var etmesine fırsat sunmuştur. Birçok insanın kullanıcı olarak yer aldığı bu sanal ortam, geleneksel yazılı medyanın aksine kullanıcı tabanlı yapısıyla bir katılım kültürü oluşturmuş, sosyal medya kullanıcıları kendi sosyal, siyasal, kültürel kabulleri çerçevesinde bir alan sağlamıştır. Bu sanal ortamlar, bireye kimi zaman gündelik hayatın saçma, komik ve eğlenceli yönlerini, kimi zaman da toplumsal, siyasal gündeme muhalif eleştiriler getirmesine olanak vermektedir. (Kırık 2017: 100) Özellikle sosyal ve siyasal kapalı ve açık gruplar bu anlamda daha spesifik bir alan olarak toplumsal yansımanın izlerini vermektedir. Bu açıdan Türkiye gibi henüz gelişimini tamamlamamış ancak bireysel, toplumsal ve siyasal anlamda önemli değişimler yaşamakta olan bir ülkenin, sanal ortamda ürettiği kültürel ürünler, ilerleyen yılların toplumsal kabulleri adına çözümlenmesi gereken önemli argümanlar sunmaktadır. Özellikle caps tiplerine yüklenen toplumsal kabul ve retler, açık ve kapalı grupların incelenmesiyle halkbilimine katkı sağlayacak yeni fırsatlar ve çalışma sahaları doğurmaktadır. Gülme ögesinin yeni şartlar bağlamındaki dönüşümünü, çağın ve ilgili kitlenin mizah algısını sağlayan bu yeni ortamlar capslar dışında farklı kültürel malzemeler açısından da akademisyenler açısından incelenmesi gereken bir laboratuvar konumundadır. Yaşam alanı olarak kıyın Türkiye'deki toplam nüfusun yüzde yedisine düştüğü bir ortamda kırdan derlemeden teknolojinin getirdiği yeni imkânlar üzerinden yapılacak değerlendirmeler halkbilimi alanına da farklı bir kazanım sunacaktır.

Kaynakça:

ASUTAY, Hikmet vd, (2015), Değişen Gençlik Kültürleri İle Ortaya Çıkan Yeni Okuma Türleri, **7. International Congress of Educational Research**, s. 1-10

BASCOM, W. R. (2010), “Folklorun Dört İşlevi”. (Çeviren: Ferya ÇALIŞ). **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**. (Editör: M. Öcal OĞUZ ve Selcan GÜRÇAYIR), Ankara: Geleneksel Yayınları.

BAŞGÖZ, İ. (1996), “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)”. **Folkloristik: Umay Günay Armağanı**, Haz.: Özkul Çobanoğlu-Metin Özarlan. Ankara: Feryal Matbaası.

FIRAT, Tahsin Emre, Dijital Mizahın Biçimbozumu: Bobiler.Org Örneği, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Aralık 2016 Yıl 9, Sayı XXVIII, ss. 641-655

KIRIK, Ali Murat, SALTIK Rabiya (2017), Sosyal Medyanın Dijital Mizahı: İnternet Meme/Caps, **Atatürk İletişim Dergisi** Sayı 12 / s.99-118 Ocak 2017

ÖZDEMİR, Nebi, (2010) Mizah, Eleştirel Düşünce Ve Bilgelik: Nasreddin Hoca **Milli Folklor**, Yıl 22, Sayı 87

ÖZDEMİR Nebi (2015) Sanal Mizah, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%96ZDEM%C4%B0R-Nebi-SANAL-M%C4%B0ZAH.pdf>

Extended Abstract:

Rapid technological process in communication world can be felt in every moment of our lives from individual relations to social memory. This change leads to an even more different cultural structure from oral and written culture periods. However, the fact that folklore researches in Turkey have been interested in oral/written cultural artifacts and rituals, realized within this context, led to lag of academy from social life's returns in terms of transformations regarding new cultural productions.² Especially, new factors presented by internet environment cannot be followed by masses, and thus, rising generation can watch virtual environment's productions in a lower level than it should be due to academy's becoming a classic topics. Besides, they cannot interpret them in intended form.

The reality, that is accepted or should be accepted despite this conflict, is the fact that oral and written cultural period's social factors enable to the fact that individual reveals new cultural grounds for himself in the world through its unexpected change. Bu çalışma, belirtilenler kapsamında sözlü kültürden elektronik kültür ortamına giden yolda gülmenin, dolayısıyla sözlü ve yazılı kültür ortamında gülme eylemine yol açan en temel anlatı türü olarak kabul edilen fıkranın, bilgisayar ortamında doğan/doğurulan yeni gülme ögesi capslar ile var olan ortaklığının tespitini incelemeyi amaçlamaktadır.

The practice known as "caps" in Turkey occurred through "internet meme" concept, revealed through inspiration by different situations and facts. This term is firstly used in "The Selfish Gene" written by Richard Dawkins in 1976 (Kırık 2017: 100). "Caps", widely shared especially by young people in social networks, is derived from the word "capture". "Caps", which is a term used to save social and political events in a picture or video form, also used for screen shot (Asutay 2015: 7). Capses, becoming a phenomenon in social media express integration of humorous writings with photo frames from films, photos or different television shows. They can be coloured with social events of current life, magazine news and especially photo shots of youth's own world. The most important feature of capses are that they give place to creative humor by writing on red background (Kırık 2017: 100). These writings are organized in accordance with the image. Capses with accordance of writing and image move the factors such as time, place, character and unlikelihood into electronic culture from oral and written culture in its own conditions. It is possible to see internal and external structure elements of narration such as in capses character, time, place, event, narrator in this way.

Diffusion speed of capses in different social groups from the time it is published in virtual environment, is shorter beyond comparison with joke forming and storage in collective memory. Thus, preventing publication of capses within the framework of power's general acceptances is rather hard, compared

² These factors will not be mentioned in this article since the factors leading to this understanding can be a separate study subject.

with the historical time before internet age in terms of individual rights. Open or hidden time in the jokes shows itself in the same way in caps. In this respect, the time of the caps is concurrent with the event. The positive or negative response of the society to the situation lasts a life equal to the period of the event. This period may vary from a few days to a few months. In a period when the daily politics is changed or changes very quickly, the moment when the new event starts to forget the old may regarded as the ending time of the caps. Therefore, the time of the caps circulating on the internet change starting with the moment of sharing, especially depending on the process of change in the interest of the community based on the visual media and the impact area of the event. Since the memory of society has a daily, weekly structure depending on the current events, the meaning of the caps includes the period in which the event remains in the memory of the society. Social and political events being consumed / consumed in a short period of time, allow the formation of new caps, meaning loss in the old caps and thus, lead to the elimination of the element that gives rise to laughing.

Anecdotes are narrations, first performance of which is undefined. Besides it is possible to identify their first creator, the caps appreciated in the society can be anonymized as they can they reach millions of people in a short time, diverging from individuality. Anonymity will include the social importance and life cycle of the subject of caps, since new types of caps will occur despite they came to the present undergoing certain changes within hundreds of years. The performer is the person, who expresses his view of the subject matter in caps, away from his role in the oral culture period. The creator / performer of the caps, who will stay away from personality as possible, shows its existence as a social external voice. He has the identity of the society that he reflects, more than his own identity.

Social acceptances and rejections, imposed especially to the types of caps, reveal new opportunities and working areas that will contribute to the folklore by examining the open and closed groups. These new environments, providing the transformation of the laughter element in the context of new conditions and the humor perception of the age and related masses, are accepted as a laboratory that should be examined in terms of different cultural materials except for the caps. In rural environment a life space, which compose seven percent of the total rural population in Turkey, evaluations that will be done through collections in countryside and the new opportunities brought by technology will also offer new acquisitions in folklore.

Kamu Yönetiminde Reformu Ararken: Hamlet'te Bulmak

In Search of the Reform in Public Administration: Finding it in Hamlet

Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER*

Öz:

Kavram incelemeleri, ele alınan kavramın değişimine odaklanır. Değişim, anlamın belli bir tarihsel izlek içerisinde ele alınması ve gösterilmesi bakımından öne çıkmaktadır. Temel hedef başta günün olmak üzere gerçekte bilme ihtiyacını karşılamak üzerinedir. Entelektüel merak duygusu itki halinde ise araştıran yerinde duramaz, taramalar başlar, tasvir, değerlendirme ve eleştiriler birikmeye başlar. Kavramın değişiminde etkili olan aktörler, tarihsel olaylar başlangıçtan beri ele alınır, bazen de mefhumu muhalifinden yola çıkılır. Benzerlikler, farklılıklar ilgi sahasındadır, keskin ya da muğlak ifadeler birlikte değerlidir, gerçekten ne olduğuna dair anlamada keskin ifadelerin cazibesi vardır ve fakat işi kolaylaştırırsa da araştırmanın değerini artırmaz. Malum zor olan değerlidir. Reform sözünü kavramsallaştırmak ve farklı sosyal bilimlerin kullanımına sokmak olgusal düzlemin insanlık açısından önemi düşünüldüğünde mevcut yaygınlığını uzun tarihsel süreçte ele almayı gerekli kılar. Etimolojik köken ve kullanımları algıda seçiciliği tetikler haldedir ve kamu yönetiminde değişim ya da idarede reform araştırıcısı bakımından heyecan vericidir. Söz konusu ilk işaret Hamlet'ten geliyorsa o vakit iş hiç de kolay değildir. Ancak hayli öğreticidir. Bu araştırma öğrenmenin mutluluğuyla yapıldı.

* Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, GBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, tekinavaner@jandarma.gov.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4014-0131>.

İddia, Shakespeare'ın reform kullanımı, kavramın ilk kullanımı olmasa da ilk kez bir telif eserde kullanımı olduğudur. Hamlet'te yer alan bu ifade kavramın bir yandan anlamına içkin hareketliliği sağlarken kuşkusuz diğer yandan yaygınlaşmasına katkı yapmış bulunmaktadır. Türk kamu yönetimi yazını ıslahat, idari reform ve de anlam salkımında yer alan yabancı-yerli pek çok kavram ve terimden haberdardır. Ancak Herakleitos'un değişim metaforuna saplanıp kalınmış olması aynı oranda bunu aşmanın zamanının geldiğine işaret ediyor. Değişimi yönetemeyen ve değişimden olumsuz etkilenen kitlelerin yoğunluğu burada bir Stockholm Sendromu halindedir. Toplumsal kültürümüzde mikro incelemeler (dönem, konu ya da kavram) yapmak alışkanlığı yetersiz ya da yerleşik değil, ondan olsa gerek, etki-esin-tazyik ya da nüfuz sözcükleri döngüsel sorunlar yaratıp son tahlilde bağımlılık her seferinde katmerlendiğinden transfer edimi böyle bir alışkanlığın oluşmasını engelliyor. Bu yazı bunun için yazıldı.

Anahtar Sözcükler: Kamu Yönetimi, reform, Shakespeare, Hamlet, kavram incelemeleri.

Abstract:

Conceptual reviews focuses on the lexical change of the notion in a historical path. The primary objective is to meet the need to know, primarily of the day. The key actors in the change of the notion and historical developments are taken into account, and sometimes the journey begins from a contrario. Analogies, differences, sharp and vogue expressions all are valuable. Sharp expressions appeal but don't increase the value of the search. The arduous is precious. Conceptualizing the "reform" for the service of various fields of social sciences entails consideration of it in the long historical process. Etymological root and uses trigger a selective perception and it is thrilling for the researcher of reform in public administration. But, if the signal is coming from Hamlet, it is not a simple task, but very didactic. This research was done with the joy of learning.

The claim is that Shakespeare's use of the reform is the first use of copyright, even if it is not the first use of the concept. This expression in Hamlet has contributed to the expansion of the concept, while undoubtedly contributing to the mobility of the meaning. Turkish public administration literature is aware of many foreign and indigenous concepts and terms related to reform and administrative reform. However, the fact that Heraclitus is stuck in the metaphor of change suggests that it is time to overcome it. The density of masses that can not administer the change and adversely affected by this change are in a Stockholm Syndrome. The transference of such a habit prevents the development of social habits (period, subject or concept) because transfer habits are not enough or not established, or transference-inspiration-pressure or inflectional words create circular problems and dependency is added each time. This article was written for this purpose.

Keywords: Public administration, reform, Shakespeare, Hamlet, conceptual reviews.

Giriş: Arama ve Bulma Sürecine Dair

Akademik formasyon, kimi zaman deformasyonlar yaratabilse de bir araştırmanın yöntemsel olarak köklere kadar gidilmesini dürtükleyen entelektüel merak duygusunu aşılamaktadır. Şu hâlde *Kamu Yönetiminde Reform* başlıklı doktora tez çalışmam sırasında keşfettiğim ve 2005'ten beri beklettiğim ve bu sırada epeyce biriktirdiğim bu konuya dönmek, duygularımın tatmini açısından geciktirilemez olmuştur. İnceleme nesnesi olan *reform* kavramıdır ve çabam bu kavramın, Williams'ın *Anahtar Sözcükler* adlı eserinde ele alıp açıklamaya çalıştığı 'reform' sözcüğünün Hamlet'teki yeri üzerine başlayan iflah olmaz bir arama-tarama faaliyetinden ibarettir (Williams 2005: 317-318).¹

Williams'ın anlatımında sözvarlığı şu şekildedir: “REFORM [*Reform, yeniden yapılan(dır)ma*]. *Reform* fiil olarak İngilizce'ye 14. yüzyılda, eski Fransızca yakınkök reformer, Latince reformare'den -yeniden şekillendirmek— geçti. İlk kullanımlarının çoğunda iki gizil anlamı arasında ayırım yapmak çok zordur: (i) asıl biçimini geri vermek; (ii) yeni bir biçim vermek. Her iki kullanımın da açık örnekleri vardır, fakat birçok bağlamda bir şeyleri daha iyi olacak biçimde değiştirme düşüncesi, daha önceye ait ve daha az bozulmuş bir durumu geri getirme düşüncesiyle derinden derine karışıyordu (krşl. amend, Latince yakınkök emendare'dan -kusurunu giderme-; çoğu zaman reform yerine kullanılabilirdi, fakat daha belirsiz ya da kısıtlı bir gönderme ile ortaya çıktı; ayrıca krşl. reaction). Fiilden türeyen ilk isim 15. yüzyıldan itibaren reformation'dır ve bu da aynı anlam bulanıklığını sergiler. 16. yüzyılın büyük dinsel Reformation'ı, bunu gerçekleştirmek için yeni biçim ve kuramlara ihtiyaç duyduğunda dahi, güçlü bir arınma ve geri getirme anlamı içeriyordu. Reform sözcüğünde devam eden hareketlilik Hamlet'deki (III, ii) şu konuşmada açıktır:

I hope we have reformed that indifferently with us, sir.

O, reform it altogether.

(Umarım işi aramızda iyi hallettik (reform etti), beyim.

Bütünüyle yeniden yap.) (Vurgu bana aittir.)

Bu saptama *reform* sözcüğünün telif bir eserde ilk kullanımına işaret etmektedir. Dolayısıyla reform araştırmacısının gözleri kamaşır haldedir. Hummalı bir kazı faaliyeti başlar. Ancak buluntu zaman içerisinde algının kamudaki reform üzerine odaklanmasıyla birlikte Hamlet'te reformu yazmak üzere bir başka dosya konusu yapma kararı ile kişisel arşive emanet edilmesiyle sonuçlanır. Bu süre içerisinde algıdaki seçicilik çoğu kez rastlantısal mutlu keşiflere yol açmış, bazen de keşiflerin

¹ Shakespeare üzerine çalışanlar için on yıllar olağan gibi, nitekim Mina Urgan da 40 yıldır üzerinde çalıştığını ifade ederek yazdığı kitabı görevini yerine getirmek olarak ifade etmektedir. Kitabı ilk olarak 1984'te Altın Kitaplar Yayınevi tarafından yayınlanmıştır (Urgan 2014: 9).

araştırılması yahut da sonucu arzulayan tinsel depresimlerle ilerlemiştir. Sözelimi ansiklopedik bir bilgi 2 Ocak 1942’de ülkenin aydınlarının Hamlet yüzünden mahkemelik olduğunu ifade etmektedir (Cum. Ans. 1941-1960, 2005: 32).² Artık harekete geçme zamanıdır. Bu durumda kazı faaliyeti kuşkusuz İngiliz edebiyatının kült ismi tiyatrocı Shakespeare ve onun *opus magnumu* olan Hamlet trajedisi üzerine yoğunlaşacaktır.

Bu gelişmeler “çağdaş anayasal bir monarşiyle polis devleti olmak arasında gidip gelen” (Ross 2015: 16) en azından şimdilik bir hayli merkantil olan ve I. Elizabeth dönemi (1558-1603) olarak da bilinen İngiliz tarihinin önemli kesitine ulaşmamızı gerektirmektedir. Bilinmektedir ki belirli bir mekânı ve zamanı işaretleyen hümanizma,³ *rönesans* (yeniden doğuş ya da eski Yunan çözümü) ve *reform* (Luther’le başlayan dinde yenilenme çabaları) kavramları temelindeki gelişmeler Avrupa’dan başlayarak yeni bir çağın açıldığını dikte ettirirken iktisadi, toplumsal, siyasal ve idari olaylar birbiri ardınca ortaya çıkmış ve birbirilerini etkileyerek dönüşümü kalıcı hale getirmişlerdir. Burada bilim ve teknikle olduğu kadar sanatla da gelişen toplumsal biçimlenmenin hiç değilse sanat, özellikle de dallardan biri olan tiyatro ile ilgili gelişmelerine bakmak gerekecektir. Bu dönemde tiyatro ne haldedir?

Şener, “*Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*” isimli eserinde tiyatronun Rönesans’taki encamını şu şekilde anlatmaktadır (Şener 2003: 75):

Ulusal farklılıklara rağmen oyunlar her ülkede birbirine benzeyen toplum koşullarının etkisini taşır. Seyircisi, derebeylik düzeninden koparak kentlere yerleşen, ticaretle, bezirgânlıkla zenginleşmiş lonca esnafı olan bu tiyatro, onların değer yargılarını, akılcı, gerçekçi, dünya görüşünü, çıkara ve yarara yönelik çabalarını yansıtır. Bu tiyatro aynı zamanda toplumda hala yaşayan, orta sınıfın da özenmekten geri kalmadığı geleneksel derebeylik değerlerine saygılıdır. Kahramanlık, mertlik, sadakat, cesaret gibi, bireyi yücelten, soylulara özgü değerlerdir bunlar. Buna, seçkin aydın sınıfların, Latin ve Yunan hayranlığı içinde benimsediği idealizmi ve hümanizmi, ölçü, denge ve uyum bilincini de ekleyince ortaya Elizabeth dönemi tiyatrosunun dinamik sentezi çıkar. Shakespeare oyunlarında, öğrenmek, güçlü olmak ve elde etmek isteyen orta sınıfın tutkuları ile, fedakârlık, sadakat gibi geleneksel erdem ölçüleri çatır.

Elbette Reform hareketlerinin yarattığı ivme göz önünde tutulmalıdır zira Ortaçağda kilisenin bağrında yeniden doğan tiyatro bu dönemde din dışı karakterler içermeye başlamış ve Shakespeare’in öncülü dinsiz ve tanrıtanımaz Marlowe öne çı-

² Burada Peyami Safa ile Muhsin Ertuğrul’un Hamlet yüzünden mahkemelik oldukları ve beş gün sonra sonuçlanan davada adı geçen aydınlarla birlikte Celalettin Ezine’ye de verilen cezaların ertelendiği bilgisi yer almaktadır.

³ Bilindiği üzere hümanizma hareketi, “XIV. yüzyılda İtalya’da Yunan ve Latin klasiklerinin yeni bir görüş açısıyla okunması ve değerlendirilmesiyle” başlar ve temelinde “insanın her türlü bağlardan kurtulmasını sağlamak, insanın varlığını sorgulamak ve dünyayı yepyeni bir bakış açısıyla algulamak düşüncesi” yatar (Arıkan 2002: 32).

kabilmiş durumdadır (Borges ve Vazques 1987: 23-25).⁴ Yine de şimdilik birey, toplum ve devlet karşısında giderek güç kazanmaktadır biçiminde bir saptama iddialı olur ancak hiç değilse deneme/girişimde bulunma cesareti ile donanmaktadır denebilir. Bireyin, güçlü ve zengin bir orta sınıfta yer alma ve elde ettiği yeri koruma arzusu bir tutku halindedir ve geleneksel değerler giderek güç yitirmektedir. Tutku, bilinç haline gelen ilkeler manzumesi yaratırken, merhamet duygusunu zorlayan dürtüler hâkim duruma gelmektedir. Güçlülük hayranlıkla, acımasızlık korku ile birlikte kol kola yürümektedir. Darwin öncesi sosyal darwinizm olgusal halde olup rüşeymden öte örnekler tarihin bilinen gerçekleridir. İşte tiyatro seyircisi bu durum ve şartlar içerisinde 'gel-git'ler yaşamakta acımakla-korkmak arasında saf tutmaktadır. İç içe geçmiş gerçekle-düş, sağduyu ile heyecan, pratik düşünce ve coşku sarmalı içerisinde kalan seyirci, trajikomik ile trajedi (tragedya) arasında gerilirken, gülmeyi, sağduyu içinde akla yormayı dengelemeye çalışmakta, kendini düzen arayışı içerisinde bulmaktadır. Aristokrasinin burjuvaziye, toprak-soyluluğun kent-soyluluğa dönüşmeye başladığı bu dönemde erdem orta-yoldur, dengedir, düzendir. Tiyatro yazarları tıpkı diğer aydınlar gibi bu yolu didakte etmektedir. Bu haliyle oyunlar araçsal niteliktedir (Şener 2003: 75). Ve Shakespeare çıkar sahneye.

Shakespeare elbette bu sürecin ortasındadır ve hatta onu en yükseğe çıkarmıştır. Kentli orta sınıfa ait ya da orada kalmak isteyen bir yazar gerçekliği içinde olan Shakespeare, seyirci sorunu çekmediği bu zamanda moda haline gelmiş antik tiyatro taklitleri akımından da etkilenerek ilerler. Öykünme ile birlikte antikiteyi yeniden canlandırmak dönemin ruhuna da uygundur (Şener 2003: 75-76).

İşte özetlenmeye çalışılan bu *kültürel ve sosyal ortamda* Rönesans ve sanat, aslında tiyatro, gerçekte ise İngiliz tiyatro yazarı bir çığır açmış ve geniş kitleleri etkilemiş durumdadır. Yöneticiler, din adamları ve düşünürlerin bu gelişmelerden etkilendiği ve tiyatro sanatıyla ilgilenmeye başladığı görülmektedir (Şener 2003: 76).

Bu durumda William Shakespeare (1564-1616)'in yaşam öyküsü önemli hale gelmektedir. Göndermede yer verilen ve doğumunun 450. yılı nedeniyle hazırlanan bir broşürde yazar hakkında kısa bilgiler halinde doğumu, ailesi, çocukluğu, okul hayatı, okul sonrası ve Londra'ya gidişi ile birlikte kimliğinin ve kişiliğinin oluşması ve gelişmesinde etkili olan dönüm noktaları ve köşe taşları adeta sanatını oluşturan özelliklerle iç içe geçmiş biçimde anlatılmaktadır (Devlet Tiyatroları 2014: 6-8).⁵

⁴ Dönemin tiyatrosuna dair gelişmeleri, İngiliz Rönesans tiyatrosundan burjuva tiyatrosuna geçişte formda (tarih, restorasyon, hamaset ve töre komedileri gibi) ve mevkide değişiklikler kapsamında daha ayrıntılı olarak bkz. (Williams 1993: 166-180).

⁵ Broşürde Shakespeare'in hayatı ilgili şu bilgilere yer verilmektedir: "İngiliz yazar William Shakespeare Warwickshire Kontluğu'nun on altıncı asırda en önemli iki şehrinden biri olan Stratford'da, ileri gelen bir ailenin çocuğu olarak doğmuş ve yetişmiştir. Bu yetişmede, genel kanaate göre, Arden ailesinin çok kibar ve nazik bir tabiata sahip olan zarif kızı Mary'nin hissesi büyüktür. "Asil kandan asil ruh doğar" diyen Shakespeare'deki inceliğin büyük bir kısmı şüphesiz annesinden gelmiştir. Babasının babası Richard, küçük bir çiftliği olan ve namusu ile geçinen orta halli bir adam; babası John Shakespeare, Richard Shakespeare'in kendisine verdiği geçim kaynağı ile yetinmeyip kontluğun en canlı iki şehrinden biri olan Stratford'a yerleşerek orada birçok işlere girişen hatta şehir idaresinde söz sahibi olan ve bir aile armasına bile hak kazanan, enerjik, çalışkan bir iş adamıdır.

Nauert'in deyiimiyle “toplumsal bakımdan adsız sansız bu adam” ya da “küçük bir taşra kasabasındaki sıradan bir yurttaşın oğlu” olan Shakespeare'in başarısı hümanist kültürün içinde bulunduğu toplumun yansıması olarak değerlendirilebilir. Öyle ki yaşam öyküsü “az buçuk Latince ve daha az Yunanca” ile “ciddi bir resmi eğitimden yoksun olmasına karşın hümanist mirasın temel ilkeleri” ile kaynaştırmış olmasındaki özelliklere yapılan vurgularla doludur (Nauert 2001: 244).

(Çocukluğu¹) William, 5 yaşındayken büyük tiyatro adamını deha yoluna hazırlayan en önemli olay meydana geldi. O sırada şimdiki şehir meclisi mahiyetindeki Stratford İhtiyar Heyeti'ne başkanlık eden John Shakespeare, turneye çıkmış iki tiyatro kumpanyasına, seyyar sahnelerini kurup şehir alanlarında oyunlarını oynamaları için izin vermişti. Bu kumpanyalardan biri Kraliçe Elizabeth'in himayesindeydi ve Osmanlı sarayındaki alaturka musiki kısmına “Hademe-i Şahane” denildiği gibi, bunlara da “Kraliçenin Hizmetkârları” anlamına gelen “Queen's Servants” deniyordu. John Shakespeare'den oyun izni alan diğer kumpanya Earl of Worcester'in hizmetindeydi. William'in bu aktörleri gördüğünden, hatta babasının seçkinler arasındaki durumundan dolayı, oyunları en ön sıradan seyrettiğinden şüphe edilemez. Kraliçenin oyuncularının, kadifeler, ipekliler ve sırmalar içinde parıl parıl parlayan elbiselerinin ve kılıçlı, mızraklı, dövüslü, güreşli hareket dolu sahnelerinin beş yaşındaki bir çocuğun üzerinde yapacağı silinmez etki elbette büyüktür. Londra'nın seçkin oyuncularının Stratford'a gelmesi şehirde büyük bir olay olmuştur. Her evde, her ailede günlerce bu konu konuşulmuş; sanatkârlar, oyunları, Londra ve saray hakkındaki hikâyeler, söylentiler, sanat meseleleri olağanüstü günlere yakışır bir coşkunlukla tartışılıp durmuştu. Geleceğin dahisi çocuk bunlara kayıtsız kalamazdı.

(Okul hayatı) Evine pek yakın bir yerde olan Stratford okuluna Shakespeare'in de zamanındaki birçok çocuk gibi altı yaşındayken başlamış olması gerekir. Bu okulda o devrin programına göre önce öğrenilmesi gereken üç “R” sistemi dedikleri okumak, yazmak ve hesap yapmaktan başka; Windsorlu Şen Kadınlar komedisinde bahsettiği Etonlu çocuk William Page gibi, Latince öğrenmiştir. Bu sayede Virgil, Ovid ve Horace gibi bazı Latin yazarların eserlerini asıllarından okumakla beraber, hiç şüphesiz birçoklarının tercümelerini de gözden kaçırmamıştır. On üç yaşına kadar devam ettiği bu okulda okuduğu şeylerden hayatı boyunca hakkıyla yararlanmıştı. Küçük William sadece okuduklarından değil, Warwickshire dolaylarının masalları, efsaneleri ve eski savaş hikayeleri kadar, çiçeklerinden, yemişlerinden, ağaçlarından, ormanlarından, ruhlarından, cadılarından ne duymuş ne öğrenmişse çocukluk hafızasında toplayıp onlardan faydalanmayı bilmiştir.

(Okul sonrası) İş alanını alabildiğine genişleten babası John, 1577 senesine doğru giriştiği işlerden umduğu kar elde edemeyince işleri bozulmuş, adamlarını dağıtmaya başlamış, William da on üç yaşından sonra okula devam edememişti. Bir süre babasına yardım ettikten sonra 1582'de, on sekiz yaşında iken Richard Hathaway'in yirmi altı yaşındaki kızı Anne ile evlendi.

(Londra'da) William Shakespeare de babası John Shakespeare gibi, şansını doğduğu yerden başka yerde denemeyi tercih etti fakat onun gönlünde tutuşan arzu için Warwickshire Kontluğu'nun sınırları dardı. Onu ancak Londra tatmin edebilirdi; o Londra ki üzerinde güneş batmayan bir ülkenin başşehri olmuştur. Shakespeare, henüz yirmi dört yaşındayken kendini böyle bir mutlu ortam içinde bulmuştu ve elbette gençlik enerjisiyle harekete geçecekti. Ünü dünyaya yayılan eserlerini on beş yılda yaratacaktı. O sırada Londra'da yalnız iki tiyatro vardı: Shoreditch'deki The Theatre ile Moore Fields civarındaki The Curtain. O nereye gideceğini seçmişti. Londra'nın en seçkin ve kibar halkı bu tiyatrolara geliyordu. Shakespeare kısa bir süre tiyatro kapısının seçkin seyircilerin atlarını tutarak geçimini sağladıktan sonra, tiyatrodaki küçük roller almaya başlayınca, zaten Stratford'da şiirle ve güzel sözle meşgul olduğu için, rollerinin cümlelerini değiştirerek dikkati çabucak üstüne çekti. Bu, arkadaşlarının rollerinin rötüşüne, nihayet onu oyunları yeniden yazmaya sevk etti. Bütün bu at bekçiliği, yedek aktörlük, rollerin sözlerini düzeltme işi üç sene gibi kısa bir zamanda olmuş, Londra'ya varışından ancak üç sene sonra 1590'da, henüz yirmi altı yaşındayken ilk eseri olan Aşkın Boşa Giden Emeği komedisini yazmıştı. Sekiz sene sonra otuz dört yaşındayken on iki eseri çıkmış, şöhreti yayılmıştı. Shakespeare'in yetişmesinde Kraliçe Elizabeth'in ve çevresindeki seçkin aydınların büyük etkisi vardı[r]...” Bkz. (Devlet Tiyatroları 2014: 6-8). Broşürdeki bilgiler şu kaynaktan alınmıştır: Nureddin Sevin, “William Shakespeare'in Yetişmesiyle Tekniğine Bir Bakış”. William Shakespeare'in 400. Doğum Yıldönümü (Özel Sayı), Devlet Tiyatroları Yayınları, Ankara 1964: 4-12. Shakespeare, 23 Nisan 1616'da, dünya edebiyatında ilk roman yazarı olarak da bilinen Cervantes'le aynı günde ölmüştür (Raimond 2005: 28).

Peki, Shakespeare'in sanatı hakkında neler söylenebilir? 450.yıl broşürü Shakespeare'in sanatı hakkında da kısa bilgiler içermektedir (Devlet Tiyatroları 2014:

9).⁶ Shakespeare, tiyatronun adeta “simgesi” olmuş kişidir. Shakespeare'in bu büyük özelliği; Elizabeth dönemi tiyatrosunu İngiltere'nin “altın çağ”ı yaptığı kadar, dünya tiyatro tarihinin de en önemli dönemlerinden biri kılmıştır. Shakespeare kendi çağının toplumsal-kültürel bileşimini çok yönlü yansıtabilmiş ve yapıtlarıyla ulusal tiyatronun başlıca kurucusu olmuştur. Kendinden önceki kültürel miras temeli üzerinde ve Rönesans hümanist düşüncesi doğrultusunda ürünler vermiş ve bütün bunların doğal sonucu olarak çok yönlü bir anlatım biçimine ulaşmıştır. Ortaçağ ve halk tiyatrosu özelliklerini taşıyan açık oyun biçimi ile Rönesans klasik burjuva tiyatrosu özellikleri taşıyan kapalı oyun biçimi, Shakespeare'in oyunlarında birlikte var olduğu gibi; gerek tragedya ve komedyanın birbirini bütünleyici bir özellik göstermesi, gerek oyun dili olarak hem konuşuk hem de düzyazının iç içe kullanılması, Shakespeare'in çok yönlü ve çok zengin bir anlatımı gerçekleştirebilmesine olanak sağlamıştır.

Oyunları, “ortaçağ İngiliz tarihinin yanı sıra antik Roma'dan da özgürce yararlanabilen, düşsel pastoral sahnelerle gerçekçi kentsel sahneleri aynı beceriyle” donatılmış betimlemelerle doludur. Elbette çevresel koşullar bu konuda cömertçe destek olmuş ve yukarıda vurgulandığı üzere hümanist birikimden ‘kolayca’ yararlanmış durumdadır. Böylece “kendi yapıtı için gereken öyküleri, adları, söylemleri, tarihi, söz sanatlarını ve oyunları çıkarabilmesi” mümkün olabilmıştır (Nauert 2001: 245).

Shakespeare çok sayıda oyun yazmıştır. Ancak bunların hepsinin yayınlanmadığını da biliyoruz. Ansiklopedik bilgi bu durumu belirler haldedir (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi 1983: 4996–9);

Shakespeare öldüğü zaman yazdığı oyunların toplu bir baskısı yapılmamıştı. Yazmış olduğu 37 oyundan ancak 18'i “quarto” denen küçük boy kitaplar halinde ayrı ayrı yayımlanmıştı. Bu baskılardan bazıları oldukça düzgün olmakla birlikte, aralarında eksik, kısaltılmış, sayısız yanlışlarla dolu olanları da vardır. “Kötü Quarto” adı verilen bu baskıların çoğunlukla oyuncuların rol defterlerinden, sahnede kullanılan kısaltılmış metinlerden, ya da matbaacıların tiyatroya özel olarak gönderdikleri adamların notlarından derlenmiş oldukları sanılmaktadır... Shakespeare'in oyunlarının yazılış tarihleri yaklaşık olarak belirlendiği için eleştirilenlerin onun yapıtlarındaki gelişme süreci konusunda da anlaşmış gibidirler. Bu genel değerlendirmeye göre... “Hamlet'ten Measure for Measure'a (Kısasa Kısas) kadar süren üçüncü evresinde daha karanlık bir dünyayı yansıtan Shakespeare, yorumu oldukça güç “sorun oyunları” yazmıştır.

Shakespeare'in en çok bilinen oyunları şu şekilde sıralanabilir; Bir Yaz Gecesi Rüyası, On İkinci Gece, Venedik Taciri, Romeo ve Juliet, Kral Lear, Macbeth, Ham-

⁶ Broşürdeki bilgiler şu kaynaktan alınmıştır: Aziz Çalışlar. Tiyatro Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995: 575-589. Bu yazı Ankara Devlet Tiyatrosu'nun 2004-2005 sezonunda sahneye koyduğu Hamlet oyun broşüründen alınmıştır.

let, Antonius ve Kleopatra,⁷ Othello, Titus Andronicus, III. Richard, II. Richard, IV. Henry ve V. Henry, Julius Caesar ile Kış Masalı. Pek çoğu hemen akla gelebilen bu oyunlar sayısız uyarlamalara konu olmuş durumdadır. Yine de Macbeth, Othello, Kral Lear, Romeo ve Juliet oyunlar arasında en öne çıkanlar olarak değerlendirilebilir. Bir de tabii ki Hamlet. Mina Urgan'ın Hamlet hakkındaki saptaması dikkate değerdir (Urgan 1996: 359);

Shakespeare'in Macbeth, Othello, King Lear, Antony and Cleopatra gibi ünlü tragedyaları arasında, en çok okunan, en çok sahneye konulan, en heyecanlı tartışılan oyun olan Hamlet, Julius Caesar'dan hemen sonra, büyük bir olasılıkla 1601-1602 yıllarında yazıldı. 1603'de ilk kez oynandığını kesinlikle biliyoruz. Aynı yıl oyunun uzmanlarca "kötü quarto" diye adlandırılan bir baskısı yayınlandı. Bundan bir yıl sonra da, yani 1604'de bu ilk quarto çıktı. Bu quarto öyle uzundur ki, sürekli oynanması neredeyse altı saat sürer. Bu yüzden Shakespeare'in en uzun oyunu olan Hamlet, her zaman kesilerek oynanılır. Daha sonraları, 1623 Folio'sunda yayınlanan metin, bu iki quarto'dan bir hayli farklıdır. Bilindiği gibi, Hamlet bir "problem play", yani çözümlenemeyen sorunlar içeren bir oyundur ve bu üç metinden hangisinin Shakespeare'in gerçek Hamlet'i sayılacağı uzmanlar arasında ayrıca büyük sorun olmuş, özellikle ikinci quarto'dan ve Folio'dan yararlanarak yeni bir metin saptanmıştır.

Böylece reform kavramını ararken bulduğumuz yapıta sıra gelmiş bulunuyor. Hamlet,⁸ evet aradığımız bu. Ancak iş o kadar da kolay değil. Çünkü bir kez Hamlet, edebi çevrelerde tam bir muamma halindedir. Üstelik onun bir muamma olduğu kanısı hem yerli hem de yabancı literatürde yer almaktadır. Sözelimi Burian'ın büyük bir eser olduğundan kuşku duymadığı Hamlet'e dair yorumu "*ister edebi, ister felsefi bir eser sayılsın, isterse sadece bir piyes olarak kabul edilsin*" biçimindedir ve daha ilk baştan bir tür olarak sınıflandırma zorluğuna işaret etmektedir (Arıkan 2002: 30). Smith'e göre de Hamlet, tartışma yoğunluğuna karşın az açıklaması yapılan bir oyundur. Ona göre, "*Hamlet dünya edebiyatında en çok tartışılan ancak en az açıklanan oyundur. Oyunun karmaşıklığı ve yoğunluğu eleştirmenlerini sık sık eleştiriden vazgeçme ya da şaşkınlıklarını itiraf etme durumuyla karşı karşıya bırakır.*" (Smith 1996: 1).

Hamlet'in sözelimi Macbeth'ten daha "*karmaşık ve daha ağır*" olduğu konusunda yazın hemfikirdir. Hatta Borges ve Vazques'in biraz daha ileri giderek, Hamlet'in özgün konusunun Danimarkalı tarihçi Saxo Gramaticus'un (kronik) kitaplarında bulunduğunu ancak bunu Shakespeare'in okumak yerine en fazla dinlediğine kani oldukları görülmektedir. Burada iki kadın kahramandan Ophe-

⁷ Seymour-Smith, Shakespeare'in Jul Caesar ile Antonious ve Kleopatra adlı oyunlarında Hayatlar kitabı yazarı Plutarkhos'tan (MS ykş.50-120) oldukça fazla yararlandığını yazmaktadır. Ona göre Plutarkhos 'dedikodu' yazsa da 'karakter tasvirleri zayıf' olsa da 'kahramanlara adeta tapmakta ve Roma ve Yunan kişilerini paralel karşılaştırmak istemekteydi. Bu yönüyle de eseriyle bir tarih yazmaktan çok biyografi yazmayı hedeflemiş durumdaydı (Seymour-Smith 2003: 106-110).

⁸ Shakespeare'in ikiz çocuklarından birinin adı Hamnet'tir ve kimi zaman Hamlet diye yazılmaktadır (Urgan 2014, YKY baskısı: 15).

lia, Hamlet'i belki de tek anlayan ancak onun tarafından terk edilmiş olarak ölen ve Gertrude ise, katı, acılar çekmiş bir anne olarak verilir. Hırs, intikam ve adaletin yerini bulması gereksinimi tragedyanın ana temasını oluşturmaktadır. (Borges ve Vazques 1987: 26-27; Calvet 1965: 9-31) Yine de Burian'ın ifadesiyle "... üzerinde herkesin birleştiği değişmez bir değer hükmü giymiş büyük bir ana eserdir."⁹ Bu durumda metnin özgün bölümünden başlayarak çözümleme sürdürülmelidir. Buna göre asıl kaynakta yer alan sözcük metinde şu şekilde geçmektedir (Shakespeare's Four Great Tragedies 1948: 271):

First Player: I hope we have reformed that indifferently with us, sir.

Hamlet: O, reform it altogether. And let those that play your clowns speak no more than is set down for them: for there be of them that will themselves laugh, to set on some quantity of bureau spectators to laugh too, though in the meantime some necessary question of the play be then to be considered: that's villainous, and shows a most pitiful ambition in the fool that uses it. Go, make you ready.¹⁰

Şimdi de çevirilere bakalım. Osmanlı tuluat kumpanyalarında da sahnelendiğinden (Urgan 2014: 9) Shakespeare çevirilerin tarihi asrı aşmış durumdadır. Nitekim Abdullah Cevdet'ten Mahmut Yesari'ye, Cenap Şahabettin'den Halide Edip'e varıncaya değin pek çok çevirmenin varlığı aşağıdaki tablodan (Tablo 1) izlenebilir. Ayrıca Abdullah Cevdet'in 1908'de 285 sayfalık bir Hamlet çevirisi bulunmaktadır (Calvet 1965: 32).

⁹ Genç yaşta hayatını kaybeden DTCF doçenti Burian, Nurullah Ataç'ın betimlediği portresinde, "Ufacık bir insandı, kendi boyuna göresini bulamadığı, yaptırmadığı için mi nedir, uzun bir pardesü giyerdi, süpür süpür, cübbe gibi, daha çok Protestan hocalarını andırırdı. (Türk Dilinden)" şeklinde ifade edilmektedir (Arıkan, 2002: 30 ve 59). Raimond da Burian'la aynı görüşü paylaşmaktadır. Ona göre de, "Shakespeare'in en çok oynanan ve hakkında en çok yazı yazılan oyunu Hamlet'tir (1601?) ve hiçbir yapıtı onun kadar ünlü değildir. Hamlet kadar yorumlanan ve açıklanan başka hiçbir yapıtı yoktur. Doğrusunu söylemek gerekirse, Danimarka prensinin trajedisi bir yığın soru getiriyor akla. Hamlet nasıl bir insandı? Kral olan babasını öldürdükten sonra annesiyle evlenmekle suçladığı amcasını öldürmeyi niçin sürekli erteler? Eyleme geçemeyecek midir? Bir ırmakta boğulan güzel Ophelia'ya karşı niçin alaycı ve küstah davranır? Rahatça gözlemek istediği Claudius'u şüphelendirmemek için deli numarası yapması, kendisini istemeden gerçek deliliğe götürebilecek tehlikeli bir oyun değil midir? Ondaki gerçek ve delilik belirtileri nedir? Hamlet karışıklık ve derinlik açısından Kyd'in İspanyol Trajedisini aşan bir intikam trajedisidir. Shakespeare gizemli ve büyüleyici, derin düşüncelere dalan ve endişeli, ünlü birkaç diyalogta yaşamın anlamını sorgulayan, ölüm karşısında bunalımlarını ifade eden, bu dünyanın ve öbür dünyanın sırlarını boşuna çözmeye çalışan bir kahraman yaratmayı başarmıştır. Trajik bir kahraman olan Hamlet bir türlü yakalayamadığı gerçeğin peşindeki insanın metafizik sıkıntısını anlatır. "Hamlet trajedisi, bilgilerinin sınırlarına dayanmış insanın hissettiği ürpertidir," der Karl Jaspers." (Raimond 2005: 34-35).

¹⁰ Vurgular bana aittir.

Tablo1: Osmanlıca Shakespeare Çevirileri

1)	Resimli Kitap	(Shaeksper)Şekspir'in-Kral Lear Sahne-2	Shaeksper-Doktor Abdullah Cevdet
2)	İçtihad	Fransız Edib Ve Hekim-i Meşhuru 'Ten'in 'Şekspir' Hakkındaki Bazı Fikirleri	Salih Fuat
3)	Yeni Kitap	İngiliz Şairi Şekspir Hayali Bir Şahsiyet Midir?	Mahmud Yesari
4)	Ceride	İngiliz Şurasından Şekspir	
5)	Malumat	Makale-i Mahsus / Şekspir Ve Molyer	Safvet Nezihî
6)	Resimli Kitap	Shaeksper (Şekspir)'in Kral Lear Unvanlı Faciasının Manzum ve Mensur Tercüme-i Kamilesidir	Abdullah Cevdet
7)	Berk	Şekspir	Muallim Naci
8)	Servet-i Fünun	Şekspir (Shakespeare) Fikirleri	Cenap Şahabettin
9)	Servet-i Fünun	Şekspir (Shakespeare) Hissiyatı	Cenap Şahabettin
10)	İçtihad	Şekspir / Şekspir'in Fransız Edebiyatına Olan Tesiri	Salih Fuat
11)	Servet-i Fünun	Şekspir Ahlakı	Cenap Şahabettin
12)	Hayat	Şekspir Bir İtalyan Mıydı?	Kazım Sevinç
13)	İçtihad	Şekspir Hakkında	Salih Fuat
14)	İçtihad	Şekspir Hakkında (Jul Sezar) Tercümesinde İfade-i Mütercim	Doktor Abdullah Cevdet
15)	Servet-i Fünun	Şekspir Ve Aşk	Cenap Şahabettin
16)	İçtihad	Şekspir Ve Hamlet	Doktor Abdullah Cevdet
17)	Servet-i Fünun	Şekspir Ve Kadınlar	Cenap Şahabettin
18)	İçtihad	Şekspir Ve Otello Hakkında - Klasikler Ve Romantikler	Salih Fuat
19)	Aşiyân	Şekspir-Zola	Halide Salih
20)	Servet-i Fünun	Şekspir'in Hayatı	İsmail Hakkı
21)	Servet-i Fünun	Şekspir'in Sanatı	Cenab Şahabettin
22)	Servet-i Fünun	Şuun-i Mütenevvia / Almanya'da Bir Müessesesi-i Fenniyye - Hindistan'da Bir Mektep - Şekspir'in Asarı - Aceze Ve Maluline Muavenet - Almanya Orduları	
23)	Servet-i Fünun	Tahlilat-ı Edebiyye (Kurney ve Şekspir)	
24)	Servet-i Fünun	Tetkik-i Edebi - Vilyam Şekspir	
25)	Servet-i Fünun	Tetkik-i Edebi: Vilyam Şekspir	
26)	Şehbal	Tiyatro / Şekspir - Hamlet	

Kaynak: Milli Kütüphane Arşivi

Cumhuriyet döneminde ise Hamlet'in ilk yetkin çevirilerinden biri yine Halide Edip ve Vahit Turhan tarafından yapılmıştır. 1941 tarihli bu çeviri aşağıdaki gibidir (Adıvar ve Turhan 1941: 55):¹¹

¹¹ Vurgular bana aittir. Shakespeare'in tarihimizdeki ilk çevirisi üç pasajdan ibaret olup Deniz Şengele göre 1881 tarihli ve Mehmed Nadir'e aittir (Şengel 2008: 1-18). Klasik eserlerin birden çok tercümanı olabileceği üzerine vurgu için bkz. (Tuncer 1941: 82)

1 nci oyuncu. Bu noktayı oldukça *islah etmiş* olduğumuzu zannediyorum, my lord.

Hamlet Tamamen *islah etmeniz* lazım. Soyтары rolüne çıkanlar yalnız rollerinde mevcut olan şeyi söylesinler. Bunların arasında öyleleri var ki oyunun en mühim parçasında, sırf bir sürü kafasız güldürmek için kendileri de gülerler. Bu çok kötü bir şeydir ve bunu yapan budalada acınacak bir şöret iptilâsı göstermiş olur. Gidin, hazırlanın.

Urgan çevirisinde bu bölüm, “*Hamlet bu kusurları önlemelerini* sıkı sıkı tembih ettikten sonra, oyuncuların gidip hazırlanmalarını ister” (Urgan 1996: 455)¹² şeklinde özetlenirken, Burian çevirisi metni tam olarak vermektedir. Buna göre (Shakespeare 2004: 67-68).¹³

Birinci Oyuncu-Biz bu *kusurları oldukça düzelttik* sanırım, efendimiz.

Hamlet- Aman, büsbütün *düzeltilin*. Hem, soyтарыya çıkanınız da ne yazılıysa o kadarını söylesin; içlerinde öyleleri var ki, tam oyunun can alacak bir noktasına dikkat edileceği sırada, ahmak birkaç seyirciyi güldüreceğiz diye, gülmeye kalkıyorlar. Bu çok kötü bir şey; hem, bu işe kalkan soytarının pek zavallı bir hırsı olduğunu gösterir. Hadi, gidin hazırlanın.

Sabahattin Eyüboğlu ise metni,

Birinci Oyuncu- Bu *kusurumuzu az çok yendik* sanıyorum, efendimiz!

Hamlet- Az çok değil, *iyice yenmeli* bunu

şeklinde çevirmektedir (Shakespeare 1990: 85).¹⁴ Son olarak Bozkurt'un çevirisine göz atıldığında, burada ilgili bölümün dilimize aktarımında reforma karşılık olarak ‘hata düzeltme’nin seçildiği anlaşılmaktadır (Shakespeare 1982: 64).¹⁵

Birinci Oyuncu- Umarım bizi, bu *hataları oldukça düzeltmiş* bulacaksınız efendim.

Hamlet- Hepsini düzeltin.

Çeviriler ilk bakışta zamandizinsel olarak karşılık bulma çabaları olarak değerlendirilebilir. Eski dilden başlayarak karşılık bulma arayışı olağan olarak gelenek

¹² Vurgular bana aittir.

¹³ Vurgular bana aittir.

¹⁴ Vurgular bana aittir. İstanbul Devlet Tiyatrosu 18-23 Kasım 2014 III. Ankara Buluşmaları kapsamında sahnelendiği Hamlet çevirisi de Eyüboğlu'na aittir. Rejisörlüğünü Işıl Kasapoğlu'nun yaptığı oyunun tanıtımahlığı şu bilgilere yer vermektedir: “*Oyun içinde ustaca oyun yöneten, sergileyen yaşayan; soyтарыyla soyтары, saraylıyla saraylı, en akıllı kadar akıllı, kusursuz bir deli olabilecek kadar oyunculukla yoğrulmuş, öte yandan da bir oyuncunun nasıl olup da kılık, kimlik ve varlık değiştirdiğini kendi kendine soran kişi, Hamlet... Hamlet'in üslubu gibi, kişiliği de sürekli değişim halindedir ve bu kez de sahnedeki tek başınlığıyla olayların hem içinde hem dışında, olayları hem yaşayan hem de anlatan kişi olarak çıkar karşımıza. W. Shakespeare'in en çok oynanan oyunlarının başında gelen Hamlet, aynı zamanda en çok konuşulan, en çok yazılan, en çok yorumlanan klasik bir eser ve her çağda irdelenen zorlu bir karakter olma özelliğini de sürdürmektedir.*” (Ankara Devlet Tiyatrosu 2014: 10-11).

¹⁵ Vurgular bana aittir.

ile yenilik arasında kalmayı çağrıştırmakta olup, Halide Edip ve Vahit Turhan ‘islah etme’yi, Urgan, Burian ve Eyüboğlu, ‘*kusur önleme/düzeltilme/ yenme*’ sözcüklerini seçerken, Bozkurt ise ‘hata düzeltme’yi yeğlemiş bulunmaktadır.¹⁶

Bu durumda biraz lügat karıştırmak gerekecektir. Nitekim reform kavramının dilsel ve anlamsal çözümlemesi çeşitli başvuru kaynaklarında şu şekilde yapılmaktadır; ‘Türkçe Sözlük’ reformu; “*daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, düzeltme, ıslahat*” olarak açıklamaktadır. Reformcu; reform yanlısı olandır, ıslahatçıdır. Reformculuk ise, “*eldeki imkânlarla, ihtilale başvurmada toplum düzeninin daha iyi duruma getirilebileceğini, sosyal adaletin sağlanabileceğini ileri süren siyasi sistem, ıslahatçılık(tır)*” (Türkçe Sözlük 2 1998: 1851). ‘Uluslararası İlişkiler ve Diploması Sözlüğü’ne göre ise, reformizm; “*devlet idari ve hukuksal yapısını yeniden düzenlemeyi esas alan anlayış(tır)*” (Dağ 2005: 394).

Reformun Osmanlıca karşılığı olan ıslahat ise, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat’te, “*düzeltilme ve iyileştirme*” işleri olarak tanımlanmakta ve sonra da beş ıslahat örneği verilmektedir: ıslahat-ı adliye (adli ıslahat), ıslahat-ı askeriyye (askerlikte yapılan yenilikler), ıslahat-ı cedîde (yeni düzeltmeler), ıslahat-ı mâliyye (maliyede yapılan yenilikler) ve ıslahat-ı mülkiye (idarede yapılan düzeltmeler) (Devellioğlu 2000: 398). İslam Ansiklopedisi’ne göre ise; “özellikle Osmanlılarda çeşitli alanlarda yeniden yapılanma, bozulan kurumları çağdaş ihtiyaçlara göre eski haline getirme ve yenileme faaliyet ve düşünceleri” ıslahat sözcüğü ile ifade edilmektedir (İpşirli 1999: 170).

Hukuk Sözlüğü’nde ‘reform’; “*ıslahat; yeniden şekillenme; daha iyi hale getirme; bir hususu daha iyi duruma getirme işi; mevcut yapısal düzen içerisinde kalarak, siyasal/ekonomik/ toplumsal değişiklikler yapma*” olarak açıklanmaktadır (Yılmaz 1996: 685).¹⁷

Almanca-Türkçe Sözlük’teyse reform, “*ıslah(at), tensik, reforma, yenilik(tır)*” ve burada Tanzimat ve (Kemalist) inkılâp (devri) da reform anlamında kullanılmaktadır (Steuerwald 1990: 441). Fransızca ‘réforme’ ise ‘düzeltilim’ (Saraç 2005: 1186) anlamına gelmektedir.

Reform [yeniden yapılan(dır)ma] sözcüğü Avrupa dillerine aittir. Ait olduğu dünyadaki açıklamaya yukarıda Williams’ın anlatımında yer verilmiş bulunmaktadır (Williams 2005: 317). Williams’a göre asıl olan, daha iyi olanı bulmak için değiştirme anlamı ile eski ancak ‘daha az bozulmuş’ duruma ulaşmak anlamının derinlerde bir yerde karışmış olmasıdır (Williams 2005: 317-318). Anlam karışıklığı özellikle 15. yüzyıldan sonra fiilden isim olarak türeyen ‘reformation (reformasyon)’ sözcüğü ile sürmektedir. Nitekim Erbaşa göre kavramın farklı

¹⁶ Erginsoy’a göre, “*Hamlet’te metin bu derece mühim olduğuna göre, tercüme de düşen yük ağırdır. Rahmetli Orhan Burian’ın tercümesi, mevcutların içinde - bugünkü dilimizde olduğu için ve dikkatli bir tercüme olduğu için - en iyisidir.*” (Erginsoy 1954:17).

¹⁷ Politika Sözlüğü de reformu bu anlamlarda açıklamaktadır (Yıldız 2003: 338). Reformun tümüyle değiştirmeye yönelmeksizin aksaklıkları düzeltme anlamında bir tür onarım ve iyileştirme çabası olduğu yönündeki aynı anlama Toplum Bilim Sözlüğü de katılmaktadır (Hançerlioğlu 1996: 327).

tanımları bulunmaktadır. Buna göre, Latince *reformatio* (yenileştirme) tabiri 16. yüzyıldan sonra biri “*kilisenin ıslahı, diğeri yeni kiliselerin kuruluşuna yol açan dini politik ortam*” biçiminde ikili anlam kazanmıştır. Bu kapsamda Katolik Kilisesi, Protestan anlayış ya da Marksist terminolojide kavramın farklı kullanımları söz konusudur (Erbaş 2004: 64). Williams da 16. yüzyıl büyük dinsel Reformasyon’unun, ‘yeni biçim ve kurumlar’ı talep ederken bile anlamsal olarak ‘*güçlü bir arınma ve geri getirme*’ anlamına geldiğini vurgulamaktadır (Williams 2005: 318). Son olarak Shakespeare Sözlüğü’ne bakıldığında ise reform sözcüğü (to reform olarak kuşkusuz) “kötü gidişi, kötüye kullanımı ve kötü bir eylemi durdurmak” olarak ifade edilmektedir (Shakespeare Sözlüğü 2013: 440).¹⁸

Görüldüğü üzere Hamlet çevirileri reform kavramına dilde karşılık ararken yaklaşık anlamları da içerecek biçimde oyunda, bölümde elbette metinde yorumlamalar yapmaktadır. Bir tür sihirle sözcük yeniden yeniden doğmaktadır. Karmaşa ya da büyü sözcüğün anlamına içkindir.¹⁹ Bütün bunlar üzerinde yeniden düşünüldüğünde gerçekte çevirilerin Fransız aksanlı! olduğu görülecektir. Hemen tamamı İngilizcenin yetkin çevirmenleri olan yazarlar kanımızca edebi iklimin Fransızca köklerine de hâkim olup hitap edilen kitle bakımından Fransızca’nın hakimiyeti nedeniyle bir sentez arayışındadırlar. Edebi bir eserle felsefi eser olma arasında bir yere konuşlandırılan bir oyun metninin çevirisinde eski deyim ‘ıslah’ sözünü seçenler ‘iyileştirme’ sözcüğünün geniş nüanslarıyla birlikte anlamı karşılarken ‘düzeltme’ sözünü seçenler revizyon ile restorasyon arasında bir yerde bir diğer deyişle anlamı ‘aksayan yanları eskisi gibi yapma’ arasında bir yere mihlamlı oluyorlar. Öyleyse ‘tercüme’ ve ‘meal’ ayrımı önemli hale gelmektedir. ‘Tercüme’, “*bir sözün anlamını başka bir dilde dengi bir sözle aynen ifade etmek*” iken ‘meal’, “*bir şeyin özü, hülasası, varacağı sonuç*” demektir. Özellikle kutsal metinler söz konusu olduğunda ‘tercüme/çeviri’, anlam ve incelikler bakımından dillerin kapasitesini, yapısal özelliklerini, birtakım edebi sanatların denksizliği ile mütercimim formasyonunun seviyesini burada düşünmek gerekecek ve tam bir çeviri epeyce zor olacaktır (Diyanet İşleri Başkanlığı 2013, takdim: 1x-x). Şiir için de aynı şey söylenebilir. Kaldı ki Urgan’ın değerlendirmesinde “... oyunlarının hem biçimi hem de özü şiidir ve yazdıklarında şiirle tiyatro eşsiz bir uyum içinde bütünleşir. Shakespeare herhangi bir dile çevrilince, değerinin en azından yitirilmesinin nedeni budur.” (Urgan 2014: 32). Üstelik bir de dönemin anlayışı üzerinde durulmalıdır. Eğer çevirmen anlaşılır olmayı, toplumun geniş kitlelerince anlaşılır olma biçiminde değerlendirmişse, tıpkı Nurullah Ataç’ın Lukianos’tan Çeviriler’inde olduğu gibi, bu durumda metni anlaşılır kılma adına ekleme ve çıkarmalar da söz konusu olabilecektir (Calp 1955: 84). Tahmin edileceği üzere Ataç yaptığına doğruluğu konusunda ısrarcıdır. Ataç bu noktada metne sadakat yerine Türkçe’nin gerek-

¹⁸ Sözcük Shakespeare’in eserlerinde Hen.IV-1. IV/3, 78; Hen.VIII, V/2, 54; Ham., III/2, 36’da geçmektedir.

¹⁹ Kavramın yenidenliği/bilinçli değişimler ya da iyileştirme anlamları daha ayrıntılı olarak aşağıdaki kaynaklardan araştırılabilir: Reform kavramı hakkında Borges ve Cortozar öykülerini okurken etkilendiğim metaforları incelemek için bkz. (Avaner 2007: 183–194) Bağımlı olan açınsından idari reformlar için bkz. Avaner 2009). Ve kadim reformlar için de bkz. (Avaner 2010: 39–51).

rini öne çıkarmaktadır (Ataç 1941: 505).²⁰ Kuşkusuz Hamlet kutsal metin de, şiir de, değerlidir ancak kült haline geldiğinden adeta mihenk taşı vazifesi ya da kendini ispatlama sahası olarak görülebildiği ifade edilebilir. Oysa tercüme faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir dönemde çıkarılan ve tercümenin ne olduğu ve olması gerektiği konusunda karşılaştırmalı bir perspektifle hazırlanan Tercüme Dergisinin yayın politikasına bakıldığında, tercümenin salt bir mekanik nakil faaliyeti olmadığı müellifin zihniyetinin benimsenmesi gerektiği veya yazarın mensup olduğu kültür ruhuna hâkim olmayı gerektirdiği ifade edilmektedir (Yücel 1940: 2). Ancak görece bir asrı geçen tercüme bürosu faaliyetlerinin sistematik olmadığı bunun ancak Tanzimat'tan bir asır sonra adımlarının yeni yeni atıldığı düşünülecek olursa tercüme faaliyeti tercümanın uhdesine bırakılmış gibidir (Tuncer 1941: 79). Kaldı ki dergi çıkmaya başladığında “Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü” (Ülken 1935) kitabı henüz beşinci yılını doldurmaya çalışmaktadır. Tercüme bahsinde son olarak “iyi tercümenin de eskimeyeceği” (Tuncer 1941: 81) savına yer verdiğimizde bizim dilimiz açısından en çok düşündürülen saptama da böylece karşımıza çıkmaktadır. Nitekim en eski tercümenin o denli eski olmadığı apriori ifade edilebilecek haldedir.

Bu durumda bir de ‘okuma ve yorumlama’ arasındaki ilişkiye bakmak gerekecektir. Göktürk’e göre (Göktürk 2002: 99-102);²¹

Okuma sürecinin can alıcı sorunu yorumdur... Biz de yorum sözcüğünü, bir yazın metnini, insanın yaşam deneyleri bağlamında, tarihsel bir noktadan, durduğumuz yerden, anlama çabamızı adlandırmak için kullanıyoruz. Metinlerin yalnız öznel açıdan yapılmış, izlenimci ya da katı yetkeci açıklamaları değil bu anlamda yorum. Yüzeydeki dilsel yapının, tek tek sözcüklerle tümcelerin kavranışının ötesinde kuşatıcı bir yorum süreci ilgilendiriyor bizi daha çok. Neden tek tek sözcüklerle tümcelerin ötesinde? Bir sanat metnindeki sözcüklerle tümceler, gerçekte söylediklerinin ötesine yöneliktirler de ondan. Sanat metninin dünyası, tümcelerin birbirleriyle bir iç etkileşmesinden oluşur. Sanatçının yaratıcı bilinci, böyle yönlendirmişti başlangıçta her sözü, her tümceyi. Bir romanda, bir şiirde tek tek tümcelerin görevi, gündelik dilde çoğunlukla alışıktığımız gibi, somut bir bilgiyi

²⁰ Urgan'da “özgün metnin aslına en yakın ve en yalın karşılığını vermek, İngilizceyi az bilenlerin bile çevirinin yardımıyla yararlanabilecekleri bir metni okuyucuya sunmak olduğu için, alıntılar yeniden çevirmeyi yeğ tuttuğunu” otuz yıl sonra yayınlanan yeni baskının sunuşunda ifade etmektedir (Urgan 2014: 10). Çeviri konusunda “ulaşılacak istenen izleyici kitlesinin göz önünde bulundurulması” (Carly Emerson'un önsözü için bkz. Bahtin 2004: 31) vurgusu önemlidir. Hamlet çevirmenlerinin de bu kaygı içinde oldukları düşünülmelidir.

²¹ Göktürk'e göre, “Türkçede yorum, çoğunlukla Osmanlıcadaki Arapça kökenli “tefsir” sözcüğüyle eşanlamda kullanılır: örtülü ya da kapalı bir şeyi ortaya çıkarmak, açıklamak. “Tefsir”, yedinci yüzyılda Arapçada Kuran metninin açıklanma yöntemi olarak başlamış, bu yöntem yüzyıllarca medreselerde “hadis” öğretiminin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Ayrıca tüzme metinlerinde, yasama ya da yargıyla ilgili kuralların gerçek anlamlarının araştırılarak belirlenmesi de “kanun tefsiri” diye adlandırılmıştır. Ancak, bu iki uygulamada da “tefsir” yöntemi çoğunlukla, tek tek sözcüklerin ya da tümcelerin açıklanmasından öteye geçmemiştir... Yorum sözcüğünün bizde bugünkü kullanımını, geleneksel uygulamanın bu özellikleri belirler. Gerek din, gerek tüzme, gerek İslam felsefesi, gerekse İslam yazını metinlerinin, “şerh”, “tahlil”, “tefsir” gibi anlamda terimlerle adlandırılan yorumu, hep bu çizgiden süregelmiştir.” Aynı yazar, ‘yorum’un başka diller araştırıldığında da kutsal ya da hukuk metinlerinin açıklanmasından doğduğunu ifade etmektedir (Göktürk 2002: 99-102).

adım adım açıklamakla sona ermez. Bu tümceler kendi aralarındaki o iç etkileşimle, okurda belli bir algı konumunu, metnin daha sonrasına dönük beklentileri sürekli oluştururlar... Bu sürekli değişiklik nerden kaynaklanır? Bir öyküyü, şiiri, romanı okurken, dilsel kavrayışımızın toplumsal niteliğinden dolayı ilk anda, nesnelere ile olgular konusunda, alışılmış bir algı tutumuyla yaklaşıyoruz metnin diline. Gündelik dil bilincimiz ile algımız, ister istemez birtakım toplumsal kalıplarla kullanılmıştır. Oysa şiirin, öykünün, romanın sunduğu kurmaca dünya, bizim yeni bir algı durumuna girmemizi gerektirir. Gerçekte, okuma sırasında bir beklentiden ötekine, bir varsayımdan ötekine geçerek sürdürdüğümüz bilinç etkinliği, bu yeni algı konumunun aranişından başka bir şey değildir: Haşim'in şiirindeki karanfil, Kafka'nın öyküsündeki böcek, Orwell'in düşsel ülkesindeki kent, bizim gündelik deneylerimizden tanıdığımız karanfil, böcek, kent sözcüklerinin, alıştığımız dilde gösterdiği nesnelere olmaktan uzaktır. Dolayısıyla, yerleşik algı alışkanlıklarımıza karşı bir süreçtir yazın metninin kavranışı. Böyle olması da amaçlanmıştır. Nitekim, sanat yapıtı, varoluş gerçeğinin gündelik dil-algı düzeni içinde gözden kaçan, kör kalınan yönlerini, çarpıcı bir bakış yoğunluğuyla dile getirir. Sözcükleri, alışılmış anlam nesnelere dışında, yeni gösterge-gösterilen ilişkilerine sokar, dili kalıplaşmış algılarımızın tekdüzeliğinden kurtararak ona yeni bir kan sağlar.

O halde Shakespeare nasıl okunmalıdır? Hamlet nasıl yorumlanmalıdır? Koselleck'ten biliyoruz ki olan bitenden çok onun üzerine söylenen nedeniyle "geçmiş gerçeklik ile onun dilsel açılımı arasındaki mesafe asla kapanmayacak"sa eğer, "tecrübe/idrak" ile fiilen olanın (ya da bizim için yazılanın-burada Shakespeare'in Hamlet'teki reform sözcüğü) hayali iyi bir yorumculuk da gerektirmektedir (Koselleck 2009: 19-20 ve 54). Bu nasıl olacaktır? İş biraz zordur. İyi ki Eagleton'un, Shakespeare'in dili hakkında bazı aydınlatıcı saptamaları bulunmaktadır (Eagleton 1998: 1-2);

Shakespeare hakkında çok az şey bilenler bile, oyunlarının toplumsal düzene ve istikrara itibar ettiğinin ve modern kuramcılarının 'metinsel üretkenlik' diye adlandırabilecekleri durdurulamaz bir akışla bir metaforun bir diğerini doğurduğu olağandışı bir belagatle yazıldıklarının az ya da çok farkına varabilirler. Sorun şudur ki Shakespeare'in bu iki yönü birbiriyle potansiyel çatışma içindedir. Çünkü göstergelerin istikrarı her sözcüğün sağlam bir biçimde tam yerinde olması, her gösterenin (işaret ya da ses) gösterilenine (ya da anlamına) denk düşmesi-herhangi bir toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçasıdır: Oturtulmuş anlamlar, paylaşılan tanımlar ve dilbilgisi kuralları, iyi düzenlenmiş bir politik durumu hem yansıtırlar hem de onun oluşturulmasına yardımcı olurlar. Ne var ki Shakespeare'in parlak cinaslarının, mecazlarının ve bilmeceyi konuşmalarının sorgulamakla tehdit ettiği şey tam da budur. Toplumsal istikrara duyduğu inanç, tam da bu istikrarın eklemeliği dilin kendisi tarafından tehlikeye atılır. Bu durumda, yazma ediminin bizzat kendisi, Shakespeare için, onun politik ideolojisiyle anlaşmazlık halinde bir epistemolojiyi (ya da bilgi kuramını) ima ediyor görünür. Bu hayli tedirgin edici bir ikilemdir ve Shakespeare'in oyunlarının çoğunun bu ikilemi çözmek için strateji oluşturmayacağı adanmış olması şartıca değildir.

Shakespeare'in dili hakkındaki bu açıklamadan sonra son olarak bir de sözcük çözümlemesi bakımından Hamlet'e bakmak gerekmektedir. Erginsoy'un açıklaması dikkatimizi metin ve bileşenleri üzerine yoğunlaştırmamıza işaret etmektedir (Erginsoy 1954: 16-17);

Hamlet'te **kelime**, yani metin gerçekten önemlidir. Hareketlerin tabii kaynağıdır. Mana da kelimededir. Hamlet'te muvaffak olmak önce kelimeyi anlamakla mümkündür. "Bu bütün piyesler için böyledir, çünkü metin elimizde yazarın söylemek istediklerini anlatan yegâne şey" diye düşünülüyorsa, şunu hemen açıklayalım ki Hamlet diğer piyeslerden esaslı bir noktada farklıdır. Burada metin, her anlayışa göre bir başka mana veren, daha doğrusu manasını onu kavramak isteyen anlayıştan alan bir metindir. Bunun içindir ki muhtelif Hamletler vardır. Bunların her biri ayrı bir anlayışın mahsulüdür, fakat hepsi gene Shakespeare'indir. İşte yazarın ve eserin büyüklüğü... Hamlet'in başlıca güçlüğü de buradadır. Zira metine mana verecek olan anlayışta bir mana, bir birlik ve kararlılık olmak lazım gelir. Bunları elde etmek isteyen aktörün ve rejisörün en tehlikeli tuzağı gene kelime, gene metindir. Her kelimenin -bu noktada ne kadar ısrar edilse yeridir-, istisnasız her kelimenin, söylendiği zaman anlayıştaki mana, birlik ve kararlılığa uyması, onları ifade etmesi lazımdır. Şurası kabul edilmeli ki Shakespeare'de -bilhassa Hamlet'te- lüzumsuz ve manayı tahrif eden bir tek kelime yoktur. Tam anlamak diyemeyeceğim, zira Hamlet hala tam anlanmış sayılmaz, fakat belirli bir şekilde anlamak, anlayışında bir istikamet olmakla başlar.

Peki neden böyle? Kült yaratma operasyonu mu bu? Herkes ittifak etmiş ve karizmasına değer katıyor gibi. Suut Kemal de öyle, bir sembol olarak niteliyor Hamlet'i, "*iç hayatımızın bir yanını aksettiren bir savaş sembolü*". Hem sembol oldukça geniş imgeleme oturtuluyor hem de vicdana seslenmesi ölçülemez kılıyor, malum her insan bir roman sonuçta. İstikle düşüncenin savaşı nasıl bir ortak bir düzleme oturur ki zaten? (Calvet 1965, Suut Kemal Yetkin önsözü). Envai çeşit değerlendirmeler birbirini izliyor. Sebebi Calvet'e göre "*endişe*". Yanıt bu kavram ya da duygu. Evrensel bir değer atfediliyor, Hamlet'in endişesi her değerlendirende yeniden doğuyor. Ona göre, yorumlarıyla zenginleştirilenler aslında endişeyi derinleştiriyorlar ya da endişeyi yayıyorlar, hepsi bu. Shakespeare'in endişesi yayılıyor (Calvet 1965: 10). Modern insan ve açmazları üzerine günümüze daha çok hitap eden Hamlet'in tragedyası oturunca çağlar ötesilik de kolaylaşmış oluyor (Urgan 2014: 328).

Yine de biz çeviride kalalım ve tiyatro metninin dilsel, toplumbilimsel ve kültürel bir sürecin ürünü olduğunu göz önünde tutarak edebi metinlerin kendine özgünlüğünü ve burada edebi biçim ve dil kalıplaşmasının olmadığı yönündeki vurgulara kulak verelim. Söz konusu tiyatro çevirisi ise iş biraz daha çetrefilli zira hem yazılı metin çevirisi zor hem de metin sahnelenmek için çevriliyor. Bu durumda 'sahne tozu yutmuş bir çevirmen'in yönetmen ve oyuncu işbirliği içinde ideal çeviriye ulaşacağı dikkate alınması gereken bir uyarı olarak karşımıza çıkıyor (Boztaş 2013: 38; Boztaş, Kocaman ve Aksoy 2010: 274, 278 ve 280).

Sonuç:

Anlamak ya da anlayamamak. İşte bütün mesele bu. Shakespeare, oyunlar ve kahramanlar... Adeta üçü birbiri yerine geçer ya da birbirlerini unutturur ya da hepsi aynı anda çağrışımdadır.²² Bu durum nasıl açıklanabilir? Elbette kadim zamanların birikiminin o zamanda Avrupa'da, İngiltere'de, Shakespeare'de patlamış olması, evrenselleştirme gücü, gelecek nesillere aktarma-taşıma potansiyeli, zaten temalar evrenseldi, genel geçerde soyutlama becerisi, oyunlardaki zenginlik (her şey vardı ve yerli yerindeydi) altın oranı oluşturmuştu. Spritüel güçlerin belli yerlere her asırda gönderdiği dâhiler açıklaması ne kadar rasyoneldir bilinmez, feodal devlet mutlak, modern ya da kapitalist devlete evrilirken o zamanda ihtiyaçlar, keşifler ya da icatlar çağına girildiği unutulmamalı elbet. Bu durumda ideolojik hegemonyanın kültürel taşınımı sayesinde olanlar akla gelecektir. Yine de hiç de kolay özetlenemeyecek bir durum bu. Sansasyon, gizem ve sürekli yenilik (kuşkusuz kaizen değil!) de Shakespeare söz konusu olduğunda diğer ifade edilebileceklerdir (Raimond 2005: 37-38).

Belki de Shakespeare diye biri yoktur. Bir diğer deyişle burada değerlendirilmesi gerekli bir konu da *aksini düşün yaratıcı ol* diyenlerce oluşturulmuş olmandır. Ya da Seymour-Smith'inki gibi bir düşünce de yaratıcılık açısından hiç fena değildir; (Seymour-Smith 2003: 14; Calvet 1965: 9) Homeros ya da Milton'ın 'Yitirilmiş Cenneti' adlı eserlerinde olduğu gibi dönem, köken tartışmalı da olsa o tartışmalar bu yazının konusuna aşmakta ve daha kolay olana bakıp nasıl yazmışsa yazmış, işte elde bu oyunlar bulunmaktadır demeli galiba.

Ancak daha açık olanı ise Hamlet'i anlamanın yeterince zor olduğudur. Okur, diğer eserler hakkında ne düşünür bilinmez ancak bu satırların yazarı Shakespeare'ye adeta şükran borçlu hissediyor. Maazallah Shakespeare diğer oyunlarında modern yönetimin inşasına girişseydi, hâl nice olurdu? Ross'un meslek uzmanlığından yola çıkarak Shakespeare'in ölüm nedeni ve olası hastalıkları konusundaki spekülasyonları (Ross 2015: 13-40) hatırlandığında ve kurmaca sayesinde herkesin bir Shakespeare'i olması daha iyi gibi. Shakespeare'in gerçekleri yeterince arapsaçı, oldukça karmaşık. En iyisi ve daha kolay ve kendine rasyonel olanı ise herkesin kendi yarattığı Shakespeare olsa gerek.

Onca zamandır var olan uhde, "Hamlet'te Reform"u yazmak. 'Reform'u Hamlet'ten yazmak. Aslında sade bir saptama yapmak: İlk kez Hamlet'te reform kavramına rastlamak... İlham batının ilmi kaynaklarından elbette. *Kavram* demek de abartılı tabi. Zira Shakespeare'in *reform* sözünü kavramlaştırmak gibi bir çabası yok. En azından bu apaçık. Aksi takdirde sözgelimi Çotuksöken'in Kant'ın Salt Aklın Eleştirisi'nde kavramların analitiği ya da '*her türlü a priori bilginin parçalarına ay(ırma)*' çabasına ve dikkat edilmesi gereken noktalara temas etmek gerekecekti ki hafazanallah başka on yıllara mal olabilirdi! Ama yine de Kant'ın söylediği noktaları belirtelim (Çotuksöken 1998: 15);

²² Nitekim Urgan bu konuda içiçeliği şöylece anlatır: "... Oyunun üçüncü perdesinin ikinci sahnesinde, bu öğütleri veren sanki Hamlet değil de, Shakespeare'in kendisiymiş gibi bir duyguya kapılırız." (Urgan 2014: 23).

1- Kavramlar salt kavramdır, empirik değildir.

2-Kavramlar görüye ve duyarlığa ait değildir; buna karşılık düşünmeye ve anlığa (anlama yetisine) aittir.

3-Kavramlar temel durumdaki kavramlardır ve türetilmiş ya da bunlardan oluşturulmuş kavramlar değildir.

4-Kavramlar tablosu tamdır ve bunlar salt anlık alanını tümüyle kuşatırlar.

İyi ki Shakespeare reform'u kavramsallaştırmamış demek iç sesi çalıştırsa da serbest kullanım çalışmanın yazarını da özgürleştirmiş durumdadır. Ancak bir kamu yönetimi olma alanındaki gelişmelerinin endişesini daim duyumsatmakta ve bazı hususlara etimolojisi ile birlikte dikkat çekmeyi gerekli kılmaktadır. Türk kamu yönetimi yazını ıslahat, idari reform ve de anlam salkımında yer alan yabancı-yerli pek çok kavram ve terimden haberdardır. Ancak Herakleitos'un değişim metaforuna saplanıp kalınmış olması artık bunu aşmanın bir zamanının geldiğini işaret etmiyor mu? Değişimi yönetemeyen ve değişimden olumsuz etkilenen kitlelerin yoğunluğu burada bir *Stockholm Sendromu* halindedir. Toplumsal kültürümüzde mikro incelemeler (dönem, konu ya da kavram) yapmak alışkanlığı yetersiz ya da yerleşik değil, ondan olsa gerek, etki-esin-tazyik ya da nüfuz sözcükleri döngüsel sorunlar yaratıp son tahlilde bağımlılık her seferinde katmerlendiğinden transfer edimi böyle bir alışkanlığın oluşmasını engelliyor. Bu yazı bunun için yazıldı.

Kaynakça:

ADIVAR, Halide Edip. ve Vahit. TURHAN, (1941), *Hamlet (Danimarka Prensi)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Ankara Devlet Tiyatrosu, (2014), *Ankara Kasım 2014-2015 Programı*, Ankara: DTGM.

ARIKAN, Zeki, (2002), *Kırkın Kapısındaki Genç: Orhan Burian*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.

ATAÇ, Nurullah, (1941), “Tercüme Dair”, *Tercüme Dergisi*, Maarif Vekaleti, (19 Mart), 6: 505-507.

AVANER, Tekin, (2010), “Antik Reformlar: Sümerlerden Romalılara Bilinçli Değişiklikler”, *Prof. Dr. Kurthan Fişek İçin Yönetim Üzerine*, (Yay. Haz. İ. Ö. Sanyan), Ankara: AÜSBF KAYAUM, 39-51.

AVANER, Tekin, (2009), “Kamu Yönetiminde Reform: Bağımlılık Bağlamında Reformun Antropolojisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

AVANER, Tekin, (2007), “Borges ve Cortazar Öykülerini Sömürgecilik ve Reform Kavramlarıyla Birlikte Düşünmek: Vizörün Mübalağası mı?”, *Mülkiye*, XXXI, 254, (Bahar): 183-194.

BORGES, Jorge Luis. ve Maria Esthev. VAZQUES, (1987), İngiliz Edebiyatına Giriş, (Çeviren: C. Üster), Afa Yayınları.

BOZTAŞ, İsmail, (2013), Çeviri El Kitabı: Belge Çevirileri, Ankara: Siyasal Kitabevi.

BOZTAŞ, İsmail, Ahmet. KOCAMAN ve Ziya. AKSOY, (2010), İngilizce Çeviri Kılavuzu, Ankara: Siyasal Kitabevi.

CALVET, Jean, (1965), *Dünya Edebiyatının Ölmeyen Üç Tipi: Hamlet, Don Kişot, Faust*, (Çeviren: S. K. Yetkin), İstanbul: Remzi Kitabevi.

CALP, Hakkı, (1955), “Lukianos’tan Çeviriler”, *Tercüme Dergisi*, Maarif Vekaleti, 59, (Ocak-Şubat-Mart): 74-84.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960, (2005), (Yay. Kur. H. Ersel vd.), II, İstanbul: YKY.

ÇOTUKSÖKEN, Betül, (1998), “Kavramlar: Dışdünya-Düşünme-Dil İlişkisi”, *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları, 11-21.

DAĞ, Ahmet Emin, (2005), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2000), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Yay. Haz. A.S. Güneşal), Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Devlet Tiyatroları, (2014), *Shakespeare Oyunları Haftası*, 21-26 Ocak, Ankara Buluşması isimli broşürü.

Diyanet İşleri Başkanlığı, (2013), *Kuran-ı Kerim Meali*, (Haz. H. Altuntaş, M. Şahin), Ankara: DİB Yayınları.

EAGLETON, Terry, (1998), *William Shakespeare*, (Çeviren: A. C. Yalaz), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

EMERSON, Carly, (2004), “Önsöz”, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, Bah-tin, Mihail M., (Çeviren: C. Soydemir), İstanbul: Metis Yayınları.

ERBAŞ, Ali, (2004), *Hıristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*, İstanbul: İnsan Yayınları.

ERGİNSOY, Cavid, (1954), “Hamlet”, *Forum*, II, 15: 16-17.

GÖKTÜRK, Akşit, (2002), *Sözün Ötesi*, İstanbul: YKY.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1996), *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Ki-tabevi.

İPŞİRLİ, Mehmet, (1999), “İslahat” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, XIX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 170-174.

KOSELLECK, Robert, (2009), *Kavramlar Tarihi*, (Çeviren: A. Dirim), İstanbul: İletişim Yayınları.

NAUERT, Charles G., (2001), *Avrupa’da Hümanizma ve Rönesans Kültürü*, (Çeviren: B. Tırnakçı), İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.

RAIMOND, J., (2005), İngiliz Edebiyatı, (Çeviren: İ. Yerguz), Ankara: Dost Ki-tabevi Yayınları.

ROSS, John J., (2015), *Shakespeare’in Titremesi, Orwell’in Öksürüğü*, (Çevi-ren: M. S. Ilgın), İstanbul: YKY.

SARAÇ, Tahsin, (2005), *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, 13.basım, İstanbul: Adam Yayınları.

SEYMOUR-SMITH, Martin, (2003), *Yüzyılların 100 Kitabı*, (Çeviren: Ö. Arı-kan), İstanbul: Boyner Yayınları.

Shakespeare’s Four Great Tragedies, (1948), “Hamlet”, New York: Pocket Bo-oks Inc.

Shakespeare Sözlüğü, (2013), (Ed. A. A. İnal), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kül-tür Yayınları.

SHAKESPEARE, William, (2004), *Hamlet*, (Çeviren: O. Burian), Ankara: MEB Yayınları.

SHAKESPEARE, William, (1990), *Hamlet*, (Çeviren: S. Eyüboğlu), İstanbul: Remzi Kitabevi.

SHAKESPEARE, William, (1982), *Hamlet*, (Çeviren: B. R. Bozkurt), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

SMITH, Peter, J., (1996), "Introduction", *Hamlet*, (Eds. P. J. Smith-N. Wood), Buchingham-Philadelphia: Open University Press, 1-23.

STEUERWALD, Karl, (1990), *Almanca-Türkçe Sözlük*, (Çeviren: O. Harrasowitz), İstanbul: ABC Kitabevi.

ŞENER, Sevda, (2003), *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

ŞENGEL, Deniz, (2008), "Shakespeare'den Türkçe'ye İlk Çeviri (1881): Mehmed Nadir ve Hamlet'ten 3 Pasaj", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X, 1: 1-18. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?recid=7364&pdf=0007354>, E.T. 02.05.2015.

TUNCER, Bedrettin, (1940), "Tercüme Meselesi", *Tercüme Dergisi*, Maarif Vekaleti, I: 79-82.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, (1983), "Shakespeare" md., IX, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Türkçe Sözlük 2, (1998), Ankara: TDK Yayınları.

URGAN, Mina, (2014), *Shakespeare ve Hamlet*, İstanbul: YKY

URGAN, Mina, (1996), *Shakespeare ve Hamlet*, İstanbul: Cem Yayınevi.

WILLIAMS, Raymond, (2005), *Anahtar Sözcükler*, (Çeviren: S. Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları.

WILLIAMS, Raymond, (1993), *Kültür*, (Çeviren: E. Başer), İstanbul: İletişim Yayınları.

YILDIZ, Zekeriya, (2003), *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Timaş Yayınları.

YILMAZ, Ejder, (1996), *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yayınları.

YÜCEL, Hasan Ali, (1940), "Önsöz", *Tercüme Dergisi*, I, 1: 1-2.

Extended Abstract:

Conceptual reviews focuses on the lexical change of the notion in a historical path. The primary objective is to meet the need to know, primarily of the day. The key actors in the change of the notion and historical developments are taken into account, and sometimes the journey begins from a contrario. Analogies, differences, sharp and vogue expressions all are valuable. Sharp expressions appeal but don't increase the value of the search. The arduous is precious. Conceptualizing the "reform" for the service of various fields of social sciences entails consideration of it in the long historical process. Etymological root and uses trigger a selective perception and it is thrilling for the researcher of reform in public administration. But, if the signal is coming from Hamlet, it is not a simple task, but very didactic. This research was done with the joy of learning.

The claim is that Shakespeare's use of the reform is the first use of copyright, even if it is not the first use of the concept. This expression in Hamlet has contributed to the expansion of the concept, while undoubtedly contributing to the mobility of the meaning. Turkish public administration literature is aware of many foreign and indigenous concepts and terms related to reform and administrative reform. However, the fact that Heraclitus is stuck in the metaphor of change suggests that it is time to overcome it. The density of masses that can not administer the change and adversely affected by this change are in a Stockholm Syndrome. The transference of such a habit prevents the development of social habits (period, subject or concept) because transfer habits are not enough or not established, or transference-inspiration-pressure or inflectional words create circular problems and dependency is added each time. This article was written for this purpose.

Many Hamlet translations have been made for a long time. Looking at these translations, it is seen that there are various interpretations in the section, of course, in the form of containing approximate meanings while searching for the concept of reform. With some kind of magic, the word is reborn again. It's intrinsic to the meaning of confusion or spell. When you think about all of this, you are actually translated into French accents! The writers, who are almost all English-speaking translators, are also dominant in the French roots of literary climate and seeking a synthesis because of the dominance of the French in terms of the mass appealed. Those who chose the word 'breeding' in the translation of a game script that was once put in place between a literary work and a philosophical work of art. Those who choose the word 'correction' while meeting the meaning with the broad nuances of the word 'healing' are somewhere between revision and restoration. In other words, making'. So the distinction between 'translation' and 'meal' becomes important. "Translation" means 'expressing the meaning of a word with a equal word on another, while 'meal' means 'the essence of one's essence, its result.'

Especially in the case of sacred texts, it will be necessary to think about the capacity of the tongues in terms of 'translation', meaning and subtleties, their structural features, the level of formation of the composer and the imbalance of some

literary arts, and a complete translation will be quite difficult. The same can be said for poetry. Besides, according to Urgan, "... the form and essence of his plays are poetry and poetry are integrated in a unique harmony. When Shakespeare is translated into any language, it is the reason why his value is at least lost." Moreover, the understanding of the period must be emphasized. If the translator understands to be understandable in the way that the society is understandable by large masses, just as Nurullah Ataç is in Lucianos' Translation, in this case it may also be possible to add and subtract the text in the name of comprehension. As predicted, Ataç insists on the correctness of what you do. In this point, he emphasizes the necessity of Turkish instead of loyalty to the text. Undoubtedly, Hamlet is not a sacred text or poetry, but since it has become a cult, it can be said that it can be seen as a milestone or a place of proving himself. However, it is stated in the publication policy of Tercüme Dergisi, published in a period of intensive translation activities and prepared with a comparative perspective on what the translator should be. It is stated that the interpreter needs to adopt the author's mind that the translator is not a pure mechanical transfer activity, However, if it is considered that the activities of the translating agencies which are not systematic in the past are only a new step after Tanzimat, the translation activity seems to be left to the interpreter. The book "Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü (The Role of the Translator in the Age of Awakening)" is still trying to fill the fifth year when the magazine starts to appear. Finally, in the translation betting, when we give the argument that "the good translator will not be obsessed", the determination which gives the most thought in terms of our language is also confronted. Indeed, the oldest translator can not be denied that old apriori.

To understand or not. It's all about it. Shakespeare, the games and the heroes ... The three of them either replace each other or forget each other, or they all associate the same thing. How can be explained? Of course, the fact that the accumulation of the time of the kadim was then exploded in Europe, in England, in Shakespeare, the power of universalization, the potential of transferring-carrying to future generations, the universalism was already universal, the abstraction in general, the wealth in games rate. It is not forgotten how rational the explanation of the geniuses sent by the spiritual forces everywhere in certain centuries should be remembered that the feudal state evolved into an absolute, modern or capitalist state at that time, in the age of necessities, discoveries or inventions. In this case, those who are due to the cultural transport of ideological hegemony will come to mind. This is a situation that can not be easily summarized yet. Sensation, mystery and constant innovation can also be expressed in terms of Shakespeare.

İspanya Veraset Savaşları Döneminde Felemenk Diplomasisi ve Osmanlılar

Dutch Diplomacy And Ottomans In The Era Of War Of The Spanish Succession

Dr. Öğr. Üyesi İlhan GÖK*
Arş. Gör. Dr. Fatih GÜRCAN**

Öz:

İspanya Veraset Savaşları Yeniçağ Avrupa Tarihi'nin en önemli dönüm noktalarından biridir. Fransa dönemin en ihtişamlı ve güçlü devleti konumdaydı. Fransız kralı XIV. Louis, kendi hâkimiyet sahasını İber Yarımadasında, Ren Bölgesinde ve Benelüks topraklarında genişletmek istemekteydi. Verimli ancak çok dar bir coğrafyada yer alan kurulu olan yedi birleşik devletçikten oluşan Hollanda Cumhuriyeti'nin herhangi bir ittifaka girmeksizin kendisini savunması zordu. Ayrıca temelde denizci bir devlet olan Hollanda, kara ordularının gücü sınırlıydı. Bu bağlamda Fransa tarafından tehdit edilmekte olan Hollanda Cumhuriyeti, birçok devletten destek girişiminde bulunmaktaydı. 1683'teki II. Viyana Kuşatması ve sonrasında uğranılan mağlubiyetlerle, Osmanlılar bir miktar güç ve prestij kaybetse bile, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın hâlâ en güçlü devletlerinden biri konumundaydı. 14. Louis'in agresif dış politikasından endişe eden Hollandalılar, Fransa karşıtı koalisyonun mümkün olan en geniş tabanda

*Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü ilhangok52@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3231-9879>

** (Dr. Arş. Gör, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü) gurcanfatih@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0905-6487>

gerçekleşmesini istemektedirler. Yayımlanan bu belge, Hollandalıların Osmanlı hükümdarı II. Mustafa nezdindeki diplomatik inisiyatifi ile alakalıdır. Osmanlılar ise, Hollanda'nın yardım talebinin geldiği bu dönemde, 16 yıllık uzun ve yıpratıcı savaşın yaralarını sarmakta meşguldüler. İmparatorluk diplomasisi temel hedef olarak Karlofça'daki kayıpların telafisine yönelmişti. Bâb-ı Âli için, Fransa'nın yükselişi gerek coğrafi uzaklık gerekse de imparatorluğun politik hedefleri nedeniyle, ikinci derecede öneme sahip bir riskti. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu, Hollandalılara yardım etmeyi veya Fransa karşıtı ittifaka dâhil olmayı, kendisinin asıl rakibi olan Avusturya'ya karşı negatif bakışı nedeniyle reddetmiştir.

Anahtar Kelimeler: İspanya Veraset Savaşları, Hollanda Elçiliği, Osmanlı İmparatorluğu, II. Mustafa, Fransa, İttifak.

Abstract:

War of the Spanish Succession is one of the most important milestones for the Early Modern Age European History. France was the most flourishing and puissant state that era. French monarch XIV. Louis, wanted to expand his hegemony over Iberian Peninsula, Rhineland and Low Countries. It was difficult for the Dutch Republic which composed of seven united states and established in a productive but very narrow geography, to defend itself without any alliance. In addition, the Netherlands, which was basically a maritime state, was limited in the power of land armies. With in this context Dutch Republic which was threatened by France, and it had started to seek diplomatic help for several countries. In this era Ottoman Empire was still one of the most powerful countries in Europe. The Dutch who concerned about Louis's aggressive foreign policy, wanted the anti-France coalition to take place as broadly as possible. This scrutinized document is related with, Dutch diplomatic initiative in the presence of Ottoman sultan II. Mustafa. The Ottomans, on the other hand, were busy with the 16-year long and weary war wounds in this period when the Netherlands had applied for aid. The empire's diplomacy was directed at the compensation of the losses in Karlowitz Treaty as the main objective. For Bâb-ı Âli, the rise of France was a second-order threat for its geographical distance, but also because of its political objectives. In this regard, the Ottoman Empire refused to help the Dutch or join the anti-France alliance because of its negative view of Austria as its main rival.

Key Words: War of the Spanish Succession, Dutch Embassy, Ottoman Empire, II. Mustafa, France, Alliance.

Giriş:

Roma İmparatorluğu'nun yıkılması, Avrupa tarihi bakımından bir dönüm noktasıdır (Reimitz 2015: 1-4). Bu devlet yıkıldıktan sonra, hiçbir siyasal güç Avrupa kıtasının tamamında egemenlik tesis etmeyi başaramamıştı. Buna mukabil birçok Avrupalı devlet, tıpkı Pax Romana'da¹ olduğu gibi, Avrupa'yı aynı şemsiye altında birleştirme hedefini benimsemişti. 16. yüzyılda, annesi ve babasından kalan muazzam bir mirası sahiplenilen İmparator V. Karl (Şarlken) bu hedefe yaklaşmış ancak karşısında Osmanlıları bulmuştu. Kanuni Sultan Süleyman, Habsburg İmparatorluğu'nun Orta Avrupa kanadını siyaseten tasfiye etmişti. Bunun yanında orta ve kuzey Avrupa'da Ulrich Zwingli, Jean Calvin, Martin Luther ve Thomas Müntzer gibi dini reformcuların Katolik kilisesine ve dolayısıyla Habsburglara karşı isyan etmeleri Şarlken'in tüm Avrupa'nın imparatoru olma ümitlerini ortadan kaldırmıştı (Chia 1987: 203-215).

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Habsburg rekabeti, kıtanın geleceğine damga vurmaya devam etmişti. Osmanlıların sahip oldukları askerî güç Habsburgları zor durumda bırakmıştı. Türk hâkimiyet alanının Viyana'nın 150 km. yakınına kadar ulaşması, Avusturyalıların dikkatlerini mecburen doğuya yöneltmelerine neden olmuş, bunun neticesine Almanya üzerindeki Habsburg denetimi tedricen zayıflamıştı.

Habsburgların İspanya kanadını Avusturya kanadı ile birleştirme çabasının akamete uğraması, Felemenk bölgesini hareketlendirmişti. Büyük ölçüde, Kalvenizm'i benimseyen Hollandalılar, İspanyol yönetimine karşı isyan etmişlerdi. 80 yıl boyunca çeşitli fasılalarla devam eden bu savaşta, İspanya, Hollandalıların bağımsızlığına engel olamadıkları gibi, büyük bir itibar kaybına uğramıştı (Moor 1987: 16-23; Groot 2017: 41-43). 1648'deki Vestfalya Antlaşması ile tam bağımsızlıklarını kazanan Hollandalılar, özellikle denizcilik alanında ileri gitmişler ve 17. yüzyılın en büyük deniz filolarından birini oluşturmayı başarmışlardı.

Osmanlı-Hollanda Diplomatik İlişkileri :

Yedi farklı eyaletin katılımıyla teşekkül eden bir devlet olan Hollanda, bağımsızlık sürecinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan da yardım alma talebinde bulunmuştu. İstanbul'a Cornelius Haga'yı gönderen Hollanda hükümeti, İspanya Habsburglarına karşı Osmanlılardan diplomatik destek çabasına girişmişti. Kaptan-ı Derya Halil Paşa'nın tavassutuyla Sultan I. Ahmed tarafından, kabul edilen Haga 1612'de Bâb-ı Âli nezdindeki ilk Hollanda (Birleşik Eyaletler) elçisi olmayı başarmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hollanda'ya diplomatik temsilcilik bulundurma hakkı tanınması ve Osmanlı teşrifat sisteminde bu devlete yer ayırması, Osmanlıla-

¹ Evrensel Roma barışı anlamına gelen Pax Romana, tüm dünyayı Roma şemsiyesi altında birleştirerek küresel huzuru sağlamayı hedeflemekteydi. Ünlü İngiliz tarihçi Edward Gibbons, kendisinin Pax Romana algısını şu şekilde ifade etmiştir: Eğer dünya tarihinde bir insan ırkının mutlu ve müreffeh olduğu dönemi tespit etmek gerekirse bu dönem hiç kuşkuyla mahal vermeyecek şekilde İmparator Commodus'un tahta çıkışından İmparator Domitianus'un ölümüne kadar geçen süreyi kapsardı. (Gibbon 1827: 93)

rın bu devleti kendine denk bir güç olarak kabul ettikleri anlamına gelmemektedir. Osmanlılar İspanyol ve Avusturya olmak üzere iki kanatlı olarak hareket eden Habsburg blokuna karşı, her türlü muhalif hareketi desteklemekteydi. Nitekim Otuz Yıl Savaşlarına Osmanlılar, doğrudan müdahil olmamışlar ancak kendilerine bağlı Erdel kralı vasıtasıyla, savaşta Habsburg karşıtı bloku desteklemişlerdi.

Hollanda 1648’de imzalanan Vestfalya Antlaşması ile tam bağımsızlığa kavuşmuştu. Çok verimli ancak dar bir coğrafyada kurulan bu devletin yayılma alanının darlığı Hollandalıları, denize açılmaya mecbur bırakmıştı. Hollandalı tüccarlar, kısa sürede Atlantik’te önemli bir ticaret gücü haline gelmişler ve İngilizler ile rakip olmuşlardı. İngilizler ve Hollandalıları, 1652-1654 arasında deniz çatışmaları şeklinde geçen savaşta mağlup etmişlerdi.

İngilizler ile Hollandalılar, 1664-1667’de bir kez daha karşı karşıya geldilerse de bu mücadelede her iki taraf da büyük zarar gördü (Callow 2005: 25-26). İngilizler, Hollandalılar kadar savaş sırasında büyük veba salgınının ve 1666 Büyük Londra Yangınıının (Tinniswood 2004: 8) getirdiği felaketlerle uğraşmak zorunda kaldılar. Fransa Kralı XIV. Louis, bu savaşta Hollanda’yı desteklemişti. Bu destek sayesinde Hollandalılar, denizlerde daha avantajlı şartlarda, bir barış elde etmeyi başarmışlar buna karşın New Amsterdam’ı (bugünkü New York) kaybetmişlerdi (Mcneese 2007: 90-93).

İngiltere ile Hollanda arasındaki üçüncü savaş, 1672-1674 arasında gerçekleşti. Bu savaşta, bu kez İngilizler Fransızlar ile beraber hareket ettiler. Savaşın asıl nedeni, Fransa kaynaklıydı ve Fransızların İspanyol Felemenk’inde toprak kazanımı Hollandalıları endişelendirmişti. İngiltere’nin Katolik Kralı II Charles, özellikle Westminster Parlamentosunun, muhalefetine rağmen, Fransa ile işbirliği yapmıştı (Fraser 2002: 347-348). İngilizler bu işbirliği sayesinde, Hollandalılara karşı denizlerde tam anlamıyla üstünlük sağlamışlardı. 1672’den itibaren, Hollanda’nın aslı rakibi Fransa haline gelmişti. XIV. Louis’in, yayılımcı siyaseti ve Avrupa İmparatoru olma iddiası, Hollanda’nın toprak bütünlüğünü tehdit etmekteydi. O dönem Avrupa’nın en güçlü ve kalabalık ordusuna sahip olan Fransızların Felemenk bölgesine yerleşmeleri, bölge ile doğrudan toprak bağlantısı olmayan İspanya’nın bölgedeki varlığından Hollanda için çok daha tehlikeliydi. Bu nedenden ötürü Hollandalılar XIV. Louis ölene kadar, Fransız karşıtı ittifakın içinde yer almışlardı.

Esasen Hollanda Altın Çağı (Prak 2002: 120-121) olarak adlandırılan bu dönemde, Hollanda demografik ve yüzölçümü bakımından küçüklüğüne rağmen dünya siyaseti üzerinde etkin rol oynamaktaydı. Hollanda’nın bugünkü Brezilya sahillerinde, Karayiplerde, Cape Kolonisi altında Güney Afrika’da, Hindistan’da, Seylan’da ve Batı Afrika’da sömürgelere sahipti.

Fransız Tehdidi ve Hollandalılar :

Yükselen Hollanda'nın en büyük korkusu ise başlangıçta Avusturya ve İspanya'dan müteşekkil olan Habsburg ikilisiyken, zamanla Fransa'ya dönüşmüştü. 1672'de Fransızlar Charleoi'ye asker çıkarmışlar ve Güney Hollanda topraklarını işgal etmişlerdi. Mücadele kısa sürede, bir Avrupa ittifaklar savaşına dönüşmüş, İngiltere ve İsveç Fransa'nın yanında yer alırken İspanya, Prusya, Danimarka Hollanda'dan yana taraf olmuştu. İngilizler, iç kamuoyunun da etkisiyle 1674'te, savaştan çekilmişlerdi. Prens Conde, Turenne, Sebastien Vauban (Langins 2004: 47-53) gibi önemli komutanlara ve büyük bir askeri güce sahip olan Fransa, Hollanda'ya ve İspanya'ya karşı üstünlük sağlamıştı. Savaş sırasında Fransızlar Maasricht'i ele geçirmişler ve Hollanda içlerine kadar ilerlemişlerdi. Harbin sonunda imzalanan Nijmegen Antlaşması neticesinde, Fransa İspanya'dan Franche Comte'yi ve Felemenk bölgesinde Artois Kontluğu'nu ele geçirmişti.

Hollanda, Fransa karşıtı siyaset geliştirip, Avusturya'ya yaklaştığı bu süreçte, Osmanlı İmparatorluğu için, Avusturya Habsburgları birinci düşman olarak varlığını sürdürmekteydi. Bu durum 17. yüzyılın, başında müttefik olan iki ülkenin, Avrupa ittifaklar sisteminde karşı kamplarda yer almasına neden olmuştu. Nitekim Fransız yayılcılığına karşı, Avusturyalıların Hollanda'yı bir tampon devlet olarak görmesi, Habsburgların diğer kolu olan, İspanya'nın da Hollanda ile olan ilişkilerini düzeltmesine neden olmuştu.

Bu durumun bir sonucu olarak, 1688-1697 tarihleri arasında gerçekleşen 9 Yıl Savaşlarında, Hollanda ile Habsburglar aynı safta yer almışlardı. Avrupa tarihinin en önemli ittifak mücadelelerinden biri olan 9 Yıl Savaşları (Aubert 2008: 224), İngiltere-İspanya-Avusturya ve Hollanda'yı birbirine yakınlaştırmıştı. 1697'de biten savaş sonucunda müttefikler küçük de olsa savaştan kazançlı çıkmışlar ve XIV. Louis'in yayılcılığına karşı bir set konmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu için 9 Yıl Savaşlarının en önemli kazanımı, Kutsal İttifak Savaşları sırasında, devletin üzerindeki askerî baskının azalmasıydı. Nitekim 1683-88 arasındaki büyük bozgun sürecinde, tüm Macaristan'ı kaybeden, ayrıca Belgrad, Semendire ve Niş'i Avusturya'ya kaptıran, Osmanlılar, 1688'den itibaren savaşı dengelemeyi başarmışlardı. Habsburglar birliklerinin önemli bir kısmını, Fransa ile savaşmak üzere batıya kaydırdıkları için Osmanlı üzerindeki askerî baskın azalmış ve Osmanlı orduları kendilerini yenileme imkânı bulmuşlardı. Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın da gayretleriyle, Belgrad dâhil Sırbistan bölgesi geri alınmış ancak bu değerli komutanın Salankamen Muharebesi'nde şehit düşmesi, Osmanlıların Kuzey Sırbistan ve Macaristan'ı geri alma ümitlerini söndürmüştü. Bununla beraber, hücum inisiyatifi Osmanlılarda kalmış, Osmanlılar 1695 Lugoş'ta ve 1696 Ulaş'ta Habsburg kuvvetlerini mağlup etmiş ancak 1697'de Zenta'da yaşanan büyük bozgun, Osmanlı'yı sulha mecbur etmişti (Afyoncu 2013: 279-281).

Zenta muharebesi sonrasında her iki tarafın da sulha yanaşması bir tesadüf değildi. Habsburglar bu muharebeden sadece dokuz gün sonra 20 Eylül 1697'de Ry-

swick Antlaşmasını imzalayarak, batıdaki savaşı sona erdirmiştiler. Habsburglar, uzun süren savaş yıllarından bezdiklerinden Osmanlılarla barış yapmaya niyetlenmişlerdi. Osmanlı İmparatorluğu ise 1683 Viyana'daki bozgunundan beri dört önemli Avrupa gücü ile mücadele ettiği için, savaştan yılmış, Zenta'dan sonra, kaybettiği geri alma ümidini de kaybetmişti. Habsburgları sulha yönelten bir başka husus ise, Ryswick Antlaşmasının bir muaheden ziyade, bir mütareke niteliği taşımaktaydı (Rowlands 2004). Fransa Kralı XIV. Louis'i, antlaşmanın mevcut şartlarının tatmin etmesi mümkün değildi. Buna mukabil Strasburg ve Alsas bölgesi, Fransızlarda kaldığı için, Almanya prensliklerin doğal savunma hattı sistemi güven altında değildi. Osmanlılar için Belgrad'ın elde tutulması ne kadar stratejik ve mühimse, Almanlar için de Strasburg da o derece önemliydi. Strasburg Fransızlarda kaldığı sürece, Batı Almanya'nın güven içinde kalması mümkün değildi (Lynn 2006: 272-273).

Hollanda ve İngiltere ise, Fransa'nın deniz hegemonyasından endişe etmekteydiler. Nitekim XIV. Louis devrinin ünlü başvekili Jean Bapiste Colbert döneminde Fransız donanması önemli bir atılım gerçekleştirmişti. Nitekim Dokuz Yıl Savaşlarının ilk yıllarında Anne Hilarion de Tourville komutasındaki Fransız Bahriyesi (Tourville 1758: 91-93), İngiliz ve Felemenk donanmalarına karşı önemli başarılar elde etmişti. Metinde bahsedildiği üzere Fransa Kralının cihangirlik meselesinin tezahürü olan bu faaliyet, özellikle Amerika kıtasında yeni koloniler oluşturan İngiltere ve Hollanda'nın istikbali için büyük bir tehditti. Fransa Hollanda'ya ve Avusturya'ya karada önemli bir üstünlük sağlamıştı. Tarihsel olarak denizci birer millet olan Hollandalılara ve İngilizlere karşı, karada üstünlük denizlerde ise bir denge kurulmuşken, "Güneş Kral'ın" Ryswick ile yetinmesi mümkün değildi.

İngiltere ve Hollanda, müttefikleri Avusturya'nın, Fransa'ya karşı hazırlıklı olmasını temin etmek amacıyla Karlofça sulhuna arabulucu olmuşlardı (Barker-Philips 1670: 820). İngiliz elçisi William Paget, İngiltere'nin 1689-1692 yılları arasında Viyana büyükelçiliğini yapmıştı. 1692'nin sonunda İstanbul'a büyükelçi olarak tayin edilmişti ve antlaşma imzalandığı sırada görevine devam etmekteydi (BNA: SP 105/86/326). Konuya tam anlamı ile vâkıf bir diplomat W. Paget'in refakat eden Jacobus Collier de uzun süredir Hollanda'nın İstanbul sefirliğini yürütmekteydi.

Bu ikilinin başarılı tavassutuyla, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya ve müttefikleriyle ulaşmış ve taraflar arasında Karlofça Antlaşması (Muahedat 1297: 92-102) imzalanmıştı. Antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iç kapanma sürecini başlatmıştı. Sultan II. Mustafa, babası IV. Mehmed'e benzer bir şekilde Edirne'ye yerleşmiş ve devlet işlerini büyük ölçüde, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye devretmişti. Bu süreçte, sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa da yönetimden soyutlanmış ve 1702'de kendi isteği ile görevinden ayrılmıştı.

Avrupa'da patlamaya hazır şekilde bekleyen barut fıçısının, fitilini ateşleyen olay, 1700'de İspanya kralı II. Carlos'un ölümü oldu. Fiziksel ve zihnen engelli bir kral olan II. Carlos'un iktidar döneminde İspanya, Avrupa diplomasi sahne-

sinde en fazla güç kaybeden ülke olmuştu. Kral Carlos'un çocuğu yoktu ve ölüm döşegindeyken İspanya tahtına aday olarak XIV. Louis'in torunu Philip'i göstermişti. Bu durum, İspanya tahtının Habsburg hanedanından Bourbon hanedanına geçmesi anlamına gelmekteydi. İber yarımadasının altın tepside XIV. Louis'e teslim edilmesi anlamına gelen bu mirası, Fransa karşıtı koalisyon kabul etmedi. Ancak XIV. Louis, bu olayı bir fırsat bilerek torununu İspanya tahtına çıkartmaya kalktı ve Fransızların bu hamlesi İspanya Veraset Savaşlarının 1701'de başlamasına neden oldu.

İspanya Veraset Savaşları başladığı sırada, her şeye rağmen güç dengesi, Fransa'dan yana gözükmüyordu. Fransa Batı Avrupa'nın hâlâ en güçlü devletiydi ve diğer tüm devletlerle tek başına savaşılabileceğini XIV. Louis, Dokuz Yıl Savaşları sırasında bir kez daha tüm Avrupa'ya göstermişti. Üstelik o savaşta Ausburg Ligi ittifakını oluşturan ülkelerin en önemlilerden İspanya, artık devre dışındaydı. Bu durum Hollandalıları telaşlandırmıştı.

Osmanlı İmparatorluğunun Fransa karşıtı ittifakın içinde yere alması, Hollanda'nın elini oldukça rahatlatıyordu. Osmanlıların, Cezayir ve Tunus'ta hükümlerini devam ettirdiği için öncelikle Fransa'nın Batı Akdeniz'deki ikmal ve lojistik kapasitesi büyük tehdit altına girecekti. Ayrıca Osmanlı ile Avusturya ile aynı blok içerisinde yer alacaklarından ötürü, Osmanlıların Avusturya'ya savaş açma ihtimali ortadan kalkacaktı. Sahip olduğu askerlerin önemli bir kısmını, Askerî sınır (Militar Grenze) eyaletinde bulunduran (Davies 2005 : 2-5), Avusturyalılar batıya asker kaydırma imkânı bulacaklardı.

Hollanda elçisi, Osmanlı'yı Fransa karşıtı cepheye katılmaya ikna etmek için, Fransa'nın yayılımcı politikasının Osmanlı için de bir tehdit olduğunu ortaya koymaya çalışmaktaydı. Hollanda elçisi, "Nemçe çasarı ve İngiltere ve Prusya kralları ve nice hükkam ile tarafından muavenet şartıyla cümle Rumili memleketlerinin selametini hıfz için ve âmmenin rahatını tekid için ittifak ve ittihad-ı külli eylemişizdir". Elçi bu sözleriyle sadece Fransa karşı ittifaka davet ettiği Avrupa'daki Hıristiyan devletlerin değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun da tehdit altında olduğunu belirtmekteydi. Esasen, en "Hıristiyan Kral" unvanını taşıyan XIV. Louis'in Osmanlı İmparatorluğunun payitahtı olan İstanbul'u ele geçirmek üzere planlar yaptığı bilinen bir gerçektir (Bilici 2003: 8-13). Bununla beraber, Fransa'nın böyle bir girişimde bulunması, pratikte imkânsıza yakındı.

Osmanlılar, Hollanda'nın bu ittifak teklifine, soğuk yaklaşmışlardı. Zira Osmanlı için yakın tehdit Fransa değil, Avusturya'ydı. Bir İslâm ülkesi olarak, böyle bir ittifaka dâhil olmanın, doğuracağı kamuoyu baskısı ve hukukî sıkıntılar bir yana, Osmanlı siyasi eliti için de asıl düşman Avusturya'ydı. Henüz sulh yapalı üç sene geçmişken, Osmanlıların büyük miktarda toprak kaybettikleri tarihî düşmanlarının yanında savaşa girmeleri, diplomatik dengeler dâhilinde imkânsızdı. Hollanda elçisinin iddia ettiği üzere, Fransa'nın üzerlerine saldırdıkları dolayısıyla bu ülkeye karşı savaşmanın, insanî bir vazife olduğu tezi de gerçekleri yansıtmamaktaydı. Zira, iki taraf da, kendi sınırlarını korumak kadar, yeni topraklar ele geçirme hevesi taşımamaktaydılar.

Osmanlı İmparatorluğu, Hollandalıların bu telhisine rağmen, ilgili savaşa müdahil olmamış ve tarafsız kalmayı tercih etmişti. Sultan II. Mustafa'nın ve onun devlet işlerini büyük ölçüde devrettiği Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Edirne Vakası neticesinde, indirilmiş III. Ahmed başa geçmişti. Yeni sultan bu savaşa yönelik tarafsızlık politikasını devam ettirmiş, buna mukabil Karlofça ve İstanbul antlaşmalarının rövanşını alabilmek için, ilk olarak Rusya'ya odaklanmıştı. Türk-Rus savaşını başlangıcını ise, İsveç Kralı Demirbaş Şarl krizi tetikleyecekti.

İspanya Savaşları ise,1715'e kadar devam etmiş, Hollanda ise 1713 Utrecht Barışı ile Fransa ile olan savaşını noktalamıştı. Savaş neticesinde Fransa'nın agresif politikası bir miktar dengelenmişti. 1715'te ölen XIV. Louis'in selefi olan XV. Louis ise daha mutedil bir dış politikayı benimsemişti.

Yukarıda ifade edildiği gibi 17. Yüzyıl boyunca Avrupalı devletler kendi içlerinde mücadele etmişlerdir. Bu mücadelelerden bir tanesi de İspanya kralının ölümlüyle başlayan veraset mücadelesinde Fransa'nın istilacı tutumdur. Fransa'nın bu tutumu Niderland İstani Generali'nin bir nüshasını da Osmanlı'ya gönderdiği kâğıttan anlaşılmaktadır. Osmanlı'ya gelen bu kâğıt tercüme edilerek 111 Numaralı Mühimme Defterine kaydedilmiştir. (BOA. A.DVNS.MHM.d 111,: 722-726.)

Diplomatik Belgenin Muhtevası:

Belgenin transkripsiyonunda Arapça ve Farsça kelimelerde bulunan uzun sesliler â, û, î şeklinde; Ğ ve Ç harflerinden sonra gelen uzun sesliler ise â şeklinde gösterilmiştir. Kelimelerde bulunan "ع" harfini göstermek için (') işareti, hemzeleri göstermek için ise (') işareti kullanılmıştır. Hemzeyle karışmaması için metnin içinde düz kesme (') işareti kullanılmıştır. Metinde "çasar" gibi yanlış yazılan "çasar" gibi kelimelerin doğrusu metinde verilmiş yanlış yazılan kelime ise dipnotta belirtilmiştir. Okunuşundan emin olunamayan kelimelerin sonuna (?) işareti konulmuştur. Okunamayan kelimeler ise (...) şeklinde gösterilmiştir. Metnin sayfa numaraları köşeli parantez içine alınarak [s. 722] şeklinde gösterilmiştir. Belgenin daha iyi anlaşılması için noktalama işaretleri kullanılmıştır. Aşağıda Niderland İstani generalinin gönderdiği kâğıdın muhtevasını verilmiştir.

Niderland İstani generali Fransa ve İspanya krallarıyla aralarında çıkan savaşın sebeplerini Osmanlı'ya haber vermek için bir kâğıt göndermiştir. Buna göre:

Fransa kralı 1672 ve 1688 senelerinde Felemenk ülkesine göz dikip yağma ve harap etmek gayesiyle Felemenk üzerine yürümüştü. Ancak var Felemenk ve Niderland bu gaileyi def ettiler. Fransa eğer bunların ülkelerini alsaydı âleme hâkim olacaktı. Veya Fransa'nın kuvveti karşısında Felemenkîliler aciz kalıp müttefiklerinden ayrılırsalardı Felemenkîlilerin İspanya'ya karşı seksen sene boyunca kazandıkları zafer Fransa'nın Felemenk Cumhuriyetini ele geçirip istila etmesiyle tehlikeye düşecekti. Müttefik ve Allah'ın yardımıyla 1677 ve 1698 senelerinde Temeka denilen yerde anlaşma yapılarak Fransa aldığı yerleri Avusturya ve İspanya'ya geri vermişti.

1698'de Ruzvik'de imzalanan bu anlaşmaya (Thoyras 1744: 380) uyulacağı ümit edilmişti. Ancak Fransa'nın anlaşmaya uymaya pek niyeti yoktu ve ülkelerin

hayatta kalmasını sağlayan deniz ticaretini sekteye uğratma niyeti ortaya çıktı. Ancak Felemenk ve Niderland gibi ülkeler anlaşma bozulmaması için Fransızların bu faaliyetlerine barış savaştan daha iyidir diyerek ses çıkarmayınca tüccarları perişan oldu. Fransızlar yapılan anlaşmanın 15. maddesine aykırı olarak onlardan ağır vergiler aldılar. Bu esnada İspanya kralının vefatıyla veraset yüzünden savaş çıkarmaması için İspanya krallığıyla akrabalıkları olanların ikna edilip barışın korunması için 1700'de İngiltere ve Fransa bir anlaşma yaptılar. Ancak Fransa'nın daha önceki yapılan anlaşmaya uymaya niyeti olmadığı gibi buna da uymaya niyetinin olmadığı görüldü. İspanya kralının ölümüyle vasiyet ile ilgili taahhütlerine aykırı olarak hile ile İspanya krallığına Fransa kralı küçük oğlu Anjou Dükü Philip'i getirerek İspanya krallığına tabi yerleri de Fransa ele geçirdi. İspanya'ya bağlı olan yerlerde siper görevi gören muhafızları da memleketlerine gönderdi.

Veraset taksim belgesinde İspanya'ya tabi olan Felemenk ülkesi Avusturya çasarının ortanca oğluna verilmişken Fransa buna asla uymadı ve insanları hor görüp İspanya'ya tabi olan her yeri zapt etmeye başladı. Böylece Fransa, İspanya krallığını ülkesine katarak iki krallığı birleştirdi. Bunun yanında Avrupa'ya hâkim olmak için İtalya'ya ve Felemenk ülkelerini asker ile doldurdu. Lide Kalesi'ni ele geçirip görevlisini Avusturya çasarından habersiz başka yere nakletti. Fransa bu şekilde yaparak kendisine muhalif olacak herkesi korkuttu. Daha sonra Kolonya'ya tabi yerleri ele geçirdi. Kolonya halkı sağduyu ile Fransa istilasından kurtuldu. Fransa, Felemenk iskele ve limanlarının yanında Akdeniz'deki Sicilya, Anabolu gibi yerlerle Yeni Dünya'yı zapt etti. Böylece batı memleketlerinin ticaretini kendi uhdesine alarak Felemenk ve Hollanda'ya ticaret yapacak yer bırakmadı. Hatta gümüş için donanmasını Yeni Dünya'ya gönderdi.

Fransızlara karşı denizde ve karada yardım için Avusturya, İngiltere ve Prusya ve diğer yerlerin hâkimleri ile görüşerek emniyet ve asayişin sağlanması için bir ittifak oluşturulmaya başlandı. Hatta Nemçe çasara Fransızlara karşı İtalya'ya ordu gönderdi Bunun yanında Kolonya'dan Fransızların çıkarılması için Avusturya'ya Felemenk ve Niderland tarafından yardımlar yapıldı. Bütün bunlar yapılırken müttefiklerinin güvenlikleri bırakılmamış ve savaşa hazırlanmaları istenmişti. Bu durum karşısında Fransa tutuşmuş anlaşma yapmak için elçilerini göndermişti. Ancak Fransa'nın niyeti ittifakı bozuk müttefikleri ayırıp ülkeleri tek tek zapt etmekte. Bunun için barış görüşmelerinin uzaması için sık sık elçilerini değiştirip süreci uzatmak istemişti.

Fransa kralının küçük oğlunun yönettiği İspanya krallığı bir ruh gibi olup İspanya askerleri Fransa kralının isteklerine göre hareket etmektedir. 1648'de İspanya anlaşmaya aykırı olarak Felemenk memleketinin dibinde bir kale inşa ettiği gibi İspanya kralı Fransa kralının kalelerini tamir ederek güçlendirmişti. Daha sonra ise Fransa İspanya'yı alıp Felemenk'i ele geçirmişti.

İstilacı Fransa ve İspanya kuvvetlerine karşı memleketleri korumak ve savaşmak gereklidir. Bunun için Avrupa'daki bütün melikler, dükler ve halklar Fransa ve İspanya kralının düşmanları oldukları için savaşa davet edilmiştir. Hollanda İstani

Generali gönderdiği bu kâğıdın insanları savaşa davet etmesi için her yere yapıştırılmasını istemiştir.

Nederland İstani Generalinin Osmanlı'ya Gönderdiği Kâğıdın Transkripsiyonu

[s. 722]

França ve İspanya krallarıyla mâbeynlerinde zuhûr eden ceng ü cidâl iktizâsını Netherlande İstani Cenerallerinin beyân eyledikleri kâğıdın mefhûmudur.

Her kimin eline girip işbu kâğıdı kırâ'at edecek ise selâmdan sonra ma'lûmu ola ki Franca Kralı kudreti yetişir ise kendiyeye tâbî kılmak ve illâ berbâd ve nehb ü gâret ve harâb u bitâb eylemek kasdıyla nice eyyâmdan beri Felemenk memleketlerine göz dikip velâdet-i hazret-i İsa'nın bin altı yüz yetmiş iki ve bin altı yüz seksen sekiz senesinde zulmen şiddet-i ceng ü harb ile üzerlerine yürüdü. Lakin var kuvvetimiz sarf olunmakla def' olup istirâhat ve sulh emri mümtedd olmuşdur. Âşikâredir ki Franca kralı bu vilâyetleri zabt edebileydi cihângirlik ile âleme mâlik olmak niyyetine bu tarîk ile vâsıl olmak üzere idi. Veyâhûd kuvve-i kâhire ile cumhûrumuz zebûn olup bi'z-zarûrî kendi hâlinde batmak ile veyâ müttefiklerinden ayrılmakla kral-ı mezbûrun murâdı ol idi ki sâ'ir mülûk ve hükkâma gâlib olup yine asıl maksûduna ere ve belki yine ceng ü cidâl ârızalarının arasında bu cumhûr dahi teshîr olmakla ol dereceye gele ki istiklâl ve aynından dûr ve ahâlî-i memleketin cümle mâlik oldukları emvâl ve erzâktan üryân kalıp nice nice tasallut ve istilâyâ uğrayalar. Şöyle ki cân u baş ve mâl u menâlini meydâna koyup ve seksen sene mütevâliyyeten İspanya krallarıyla ceng ü cidâl eyleyip kemâliyle tahsil eyledikleri emniyyetleri tekrâr hatar içinde ola. Egerçi ahâlî-i memleketin cerâ'im ve günâhlarının zikrolunan iki cengde Allâhu te'âlâ hazretleri cezâsını tertib eylemişdir, lâkin âlemi sıyânet eden takdîr-i ezeliyyesinde yoğidi ki Franca kralının gurûrâne azîmet ve teveccühü fi'le gele. Ammâ müttefiklerin kılıcına meymenet-i Rabbânî refik olup bin altı yüz yetmiş yedi ve bin altı yüz doksan sekiz senesinde vâkî in'ikâd-ı musâlaha-i kübrâ ile bi'z-zarûrî sulh olup Temeka nâm mahalde akd olunan şerâ'it-i sulha mugâyir memat(?) ve ta'allukât bahânesiyle gerek âşikâre ceng ve gerek mekr ü hîle ile alduğı ziyâde mu'tâd ve fâ'ideli vilâyetleri ve memleketleri ve şehir ve kal'aları Nemçe çasarına ve Nemçe cumhûruna ve İspanya kralına mecbûren istirdâda muhtâc oldu ve ümîd olunur idi ki Ruzvik nâm mahalde bin altı yüz doksan sekiz senesinde musâlaha ve ticaret umûrunda bu kadar unvân ve ahd u yemîn ile mün'akid olan sulh u salâh hulûs üzere kral-ı mezbûrun tarafından ri'âyet ve bu hayırlı maslahat tekmlil oluna. Lâkin hilâfî zuhûr eyledi ve zâhir oldu ki ol sulhu tutmağa Franca'nın niyyeti yoğidi. Belki kasdı bu idi biz ve nev-müttefiklerimiz kılıçlarımızı asakoyalım ve birbirimizden ayrulalım ve kendüsi bu aralıkta ahâlî-i memleketin kuvvet u kudretini tahsil ve ticâret umûrını muhtell ve berbâd ve evvelki fikrini ziyâde âsânlık ile icrâ eyleye ve bu sebebden ticaret ve istirâhatı şâmil olan sulh u salâh-ı merkûmenin akd u te'kidinden sonra der-akab bu vilâyetlerin sebab-i hayâtı olan ticâret-i bahriyesine azîmet eylediği zâhir oldu. Ve sulhte va'd olunan ta'rîfe husûsuna âşikâre ta'annüd ile rızâ gösterilmeyüp ticâret

üzere olan ahâlî-i memleket türlü türlü vücut ile rencide olunmuşlardır. Ve vâfir zamân ve zahmetten sonra ehvenü-ş-şerrin kavli üzere sulh u salâhı sağlamak için zararlı olan ta'rifeyi kabûl eylemeğe muhtâc olduk. Ve bundan mâ'adâ França'nın memleketinde ticâret eylemek için meks ü karâr eden tâ'ifemiz sâ'ir ecnebi gibi tekâlîf ile yüklenmemek husûsı on beşinci maddede mastûr ve mukayyed iken nice nice ağır tekâlîf ile tahmîl olunduklarını gözümüz ile görmeğe mecbûr olduk. Ve bu makûle evzâ' u etvârî zuhûr etmiş iken yine França kralı fırsatı fevt eylemeyüp hâtıra gelür gelmez nice nice kıyl u kâl ile bize tefhîme sa'y eylediği kendünün kasdı gayrı değil evvelâ sulh u salâhı hıfz ve mevânî'i ref' eylemekdir, hatta İspanya kralı alil olup vefâtından sonra mirâs-ı memleketden nâşi nice nizâ' ve harb ü kitâl zuhûrî muhtemel olmakla bir yeni maslahatın kendüsiyle söyleşilmesi muktezî oldu ki ânun ile França kralı eğer bütün İspanya memâlikine mâlik olsa âmme-i Rumili'ye tertip edecek kuvvet ve kudretine karşı varıla ve memleket-i İspanya'ya ırs iddiası edenler dahi irzâ olunalar ve bu takdîrce âmmenin istirâhatı karar-dâde ola ve bu esâs üzerine bin [s. 723] yedi yüz senesinin Mart ayının onuncu ve yirmi beşinci gününden França kralı İngiltere kralı ile ve bu cumhûr ile mu'anven akd u misâk eylemekle ümîdvâr olduk ki mukaddemâ vukû' bulan musâlaha-i kübrâ mahfûz ola. Lâkin maslahat-ı merkûme henüz karar-dâde ve mü'ekked olmuşken der-akab França kralının akd olunan kavlin icrâsına niyyeti olmadığı zâhir olmuşdur. Ve akabince furtasında(?) adamları nice hile ile işe mübâşeret edip çasardan (çarsar) İspanya âyânına nefret etdirdüp İspanya kralını França'nın uhdesinde olan vasiyyete mecbur etdiler ve İspanya kralı dahi bu aralıkta vefât etmekle vasiyyeti meydana çıkarılıp França kralının küçük oğlu Düka De Anko (Anjou Dükü Philip) bilâ-taksim cümle İspanya'nın memleketine vâris ta'yîn olunmuşdur. Ve França kralı fi'l-hâl derûnunda olan kasdını izhâr edip ve gurûruna tâbî' olup ve akd olunan temessüklere ve haklarında eylediği mükerrer eymân-ı galîzeye ri'âyet etmeyüp vasiyyet-i merkûmeyi kabûl ve temessükât-ı mezbûreyi redd ü fesh eyledi ve ittifâk eylediği kimesnelere murâd itdüğü işi mukaddemce tefhim etmeyüp ve derûnî murâdını bir alay elvâh-ı zâhire ile setr eyleyüp akd olunan temessüğün ibâretine ri'âyet olunmayup derûnunda mezkûr olan mazmûnuna nazar olunmalıdır deyu mazmûnu me'âlinde(?) eğer ibârete teşebbüs olunup dil-hâhî üzere mazmûnuna i'tibâr olunmaz ise bizi korkutmak için nice ihtimâlât ve inkılâbât hâtırlarına irâd eylemiştir. Bundan büyük nakz-ı sulh olur mu? Ne zamân âlemde buna benzer bir iş vâkî' oldu? Bu sûretde dünyâda bir temessük mer'î tutulmamak üzere ve zikrolunan vasiyyetin hükmünü kral-ı mûmâ-ileyh tevsi' eylemeyip küçük oğlunun İspanya kralı olduğunu nidâ ile işâ'at eylediğünden gayrı ânın ismiyle olan İspanya kralının cümle diyâr u memâlik u eyâletlerini zabt eylemiştir. Ve Nemçe çasarının taksim temessüğünde tasrîh olunan iddi'alarına aslâ vücûd vermeyip taksimde hakkı olmak üzere çasarın ortanca oğluna İspanya memleketlerinin ekseri â'id olmuş iken bu mu'ayyen ve mübeyyen şerâ'ite kat'â ri'âyet etmedi ve França kralı bu derece dahi durmayıp İspanya'ya tâbî' cümle memleketin vilâyetlerini asker ile zabt etdirdi. Ve zikrolunan vilâyetlere vefât eden İspanya kralının rızasıyla vaz' olunan muhâfazacılarımızı çağırıp ve darbına siperimiz olan memleketden ki muhâfazası için iki ceng ve sefer derdine nice nice zahmet ve meşakkat

ve zarar u ziyân ile tahammül olunmuşıdi, cumhûrumuz mahrûm oldu ve taksîm temessûğünde İspanya'ya tâbi' Felemenk memleketi sarâhaten çasarın ortanca oğluna tahsîs ile kasr-ı yed olunmuşiken asla bu şurûta dahi Farnça kralı ri'âyet eylemedi ve bundan mâ'adâ sâ'ir nâsi hor görüp küçük oğlunun ismiyle cümle İspanya memâlikini zabt u tasarrufa mübâşeret eyledi ve İspanya krallığını böyle kendi krallığına zamm u rabt eyledi ki hemân ikisinden bir krallık ve gerek hazar ve gerek sefer umûrunu eline almağla mülk-i vâhidi olmuşdur. Ve cumhûrumuzun sipe-ri olan İspanya'ya tâbi' Felemenk memleketinde kullandığı hükûmet tarzında bu hâl pek zâhirdir. Ve bu ahvâlin İspanya'dan peyderpey gelen haber-resânlar dahi tahkîk ve tasdik eyledi. Eğer şehirlere ve eğer askerlere müte'allik olan ahvâlde França kralı mâlik-i müstakill gibi cümle İspanya ülkelerini zabt eylemiştir. Güyâ zikrolunan diyârlar kendüye külliyyet ile teslim olmuş ola ve bu sûretde França kralı bu kadar zamândan berü bir vechile Nasârâ milletlerinin [s. 724] korkdukları haddi mütecâviz kuvvet ve kudret mertebesi vâsıl olmuşdur. Ve bu tarik üzere cihângîrlik âlem-i mülke kâ'im olmasına çok eğlenmemek için bir kavî esâs tarh eylemiştir. Ve bu esâs üzerine işe şürû' idüp İtalya'yı kendüsüne tâbi' kılmak için bir heybetli asker İtalya vilâyetine gönderdi ve bizi dahi korkudup mümkün olur ise kendü ile bu hâlde ittihâda ve sâ'ir müttefikleri tarh-ı haber eylemek için İspanya'ya tâbi' Felemenk memleketini asker ile mâl-â-mâl eyledi. Ve bizi ol vechile zabt u rabt eyleyüp bunları fasla getürmek için kemâl meritebe sa'y u dikkat ile ihtimâm eylemiştir. Ve değemedik yerüce komayup bu kasdıyla Lide Kal'asını ahz u kabz eyledikde Başeskisi olan kimesneyi mu'tâd-ı kadîme muhâlif çasardan izinsiz içinden çıkarup âhar yere nakl eylemiştir. Şöyle ki bu şekil hareketden herkes havf idüp kendüye muhâlefete kâdir olmaya. Ve Lide Kal'asının zabtı ile dahi kanâ'at etmeyüp bizi ol cânibden dahi ihâta idüp külliyyet ile mesdûd kılmak için Kolonya'ya tâbi' esker yerleri ahz u kabz eylemiştir. Koluna ve Kayser Suradrin kal'alarını zabt eylemiştir. Ve Kolonya şehrinin ahâlisi basîret ve intibâh üzere hareket etmekle güçle tasallutundan kurtulmuşlardır. Ve bu sûret ile bin altı yüz yetmiş iki senesinde cumhûrımıza tasallut etdüğü vech üzere yine istilâya kâdir oldu ve dahi ziyâde işe istibdâd tahassul eyleyüp memleketimizi her taraftan ihâta ve muhâsara eylemek kasdıyla Nemçe'ye tâbi' Velstenbota vilâyetinden kendü mâlıyla mübâlağa asker peydâ eylemiştir ki ol taraftan dahi hem üzerimize yürüye hem Nemçe memleketine ve Rayn suyunun cânibine mürûra kâdir ola. Ve cümle mühimmât-ı seferiyye ve top ve cebehânesi bu mülâhaza ile ol tarafa nakl olunmak için emr eyledi ve bizi böyle muhâsara ve her yolumuzu sedd eyledüğüne kanâ'at etmeyüp bundan ziyâde dahi işe şürû' idüp İspanya yalılarında olan Anabolı ve Cicilya'yı ve sâ'ir Akdeniz adalarını ve limanlarını ve İspanya'ya tâbi' Felemenk memleketinin iskele ve limanlarının ve Yeni Dünya'yı İspanya kralının ismiyle zabt eyledi. Ve bu vech üzere bütün Garb memleketinin ticâretini kendü tâ'ifesine tahsîl eyleyüp sâ'ir nâsi ve bizi dür eyledi. Ve ticâretimize bir yer alkoymadı. Ve Portakal kralını dahi teşvîk ve terğib eyledi ki bizi iskelelerine komaya. Ve bundan gayrı Yeni Dünya'dan gelen gümüşü âmme-i Nasârâ'ya â'id olup herkesin hissesi vardır. Almak için donanmasını ol semte göndermişıdi. İmdi ahvâlimizi muhâtarada ve nice nice zahmet ve meşakkat zuhûrunu görüp ve cenâb-ı Bârî-i

te'âlânın avnını ricâ ile üzerimize havânî olunan ateşi def'e ve kendümüzü hıfz u hırâsete başlayup karada ve deryâda asker ve donanma tedârikine ihtimâm eylemek ile bu mertebe kuvvet-i kâhire ile üzerimize müstevlî olan hatarları def' için bizim ile mukaddemâ temessükleşüp imdâd ve i'ânetimizi der-inâyet iden müttefiklerimizden imdâd diledik. Anlar dahi dil-hâhımız üzere bilâ-te'hîr bize imdâd eylemeğe hâzır olmakla França'nın müceddeden başka başka mürâsele ve mükâleme ile peydâ eylemeğe sa'y eylediği ittihâdları fesh için Nemçe çasarı ve İngiltere ve Prusya kralları ve nice hükkâm ile tarafından mu'âvenet şartıyla cümle Rumili memleketlerinin selâmetini hıfz için ve âmmenin rahatını te'kid için ittifâk ve ittihâd-ı küllî eylemişüzdür. Ve bu takdîrce herkes gözün açup bi-hasebî'l-tab' muhâfaza emrine takayyüd etmekle Nemçe Çarı França kralının aleyhine İtalya memleketine bir mu'azzam asker göndermişdir. Ve Kolonya'ya tabi [s. 725] olan yerlerden França askerini ihrâc ve ref' için takayyüd ve tarafımızdan ahâlî-i vilâyet ve yerlerine âdemler gönderilüp bu işe mu'âvenet için umûmen da'vet olunmalarını murâd eyledi, biz dahi mâbeynde olan ahdimiz muktezâsınca eğerçi askerlerimizi doğru Nemçe imdâdına göndermişidik (Metinde "göndermekden" şeklinde yazılmıştır). Lâkin işgâl ile müstâmel olan imdâd tarîkine takayyüd idüp kendi hıfz u hırâsetimizi dahi mühimm etmekle âhar tarafa askerlerimiz cem' ve ceng emrine âgâz etmelerini tenbîh eyledik. Ve Françalı'nun sû-i hareketi sebebi ile cenge vech-i meşrûh üzere mübâşeret olunup âlemin birkaç semtinde harb u kıtâl ateşini kalbimizin kemâl-i inkisâr ve elemi ile tutuşduğunu görürüz. Tarafımızdan bu fitneye bir türlü sebep verilmemiştir. Belki âmmenin istirâhâtını hıfz için çok cidd ü cehd olunmuşdur. Ve birkaç def'a França kralının mükâleme-i sulh için murahhas âdemleri geldikde mahzûz olduk ve muvâfık söz söyledik. Ve musâlahâ maslahatının sıyâneti için sa'y eyledik. Ve da'imâ ihtimâmımız bu idi ki emniyetimizi bulalım. Lakin cânibeynden iltimasınıza muvâfık cevâb verilmeyüp bir vechile irzâ-yı hâl olunmadı. Ve bu aralıkta eğerçi França kralı dürlü dürlü sûretler ile ıslâh-ı zâtü'l-beyne meyl ü rağbet gösterir idi. Ammâ nefsü'l-emrde da'imâ tedârik üzere olup konşularımızın vilâyetlerini zabt ider idi. Ve hilâfımıza gayrı hükkâm ve mülûk ile ittifâka takayyüd ider idi. Ve bizim ile başka söyleşmeğe tâlib ve râgıb olup müttefikleri tefrike sa'y eder idi. Ve ta'yîn eylediği vekilleri bu tarafda eğlendirmeyüp sık sık değıştirmekle maslahâtın itmâmını murâd etmeyüp ta'vîk ve te'hîr ile ancak sözümlü(?) imtidâdını diledüğünü ma'lûm oldu. Ve bu tarîk ile bizi kemâl mertebe ta'cîz eyleyip âkîbetü'l-emr kapu kethüdasının yediyle bir kâğıt tebliğ eyledi ki ya murâd eylediği vech üzere tasrîh olunan şürût ve kuyûdî kabûl ederiz veyâhûd askerlerinin üzerimize yürütmeğe hâzır u âmâde oldukları ma'lûmumuz ola. Ve'l-hâsıl İspanya ve França krallarının âşikâre niyyetleri kendümüzün ve tüccârımızın mu'âfiyyet ve selâmetini fesh eylemekdir. Ve tuttukları iş semtinden bu kasdları kat kat zâhirdir. França kralının sun'u ve re'yi oldıkça İspanya kralı bir işe ve bir söze kâdir olmaduğundan mı yohsa murâd eylemediğinden mi el-hâletü hâzihi cümle memleketleri bir rûh ile hareket etdirirler. Ve França kralı bizim ve müttefiklerimiz aleyhine her ne işler ise İspanya kralının dahi işlediği odur. Ve bu sûretde França kralı küçük oğlunun ismiyle İspanya askerlerine dahi mutasarrıftır. Ve İspanya askerleri França kralının niyyetine muvâfık hareket ider

ve bu sebebden bin altı yüz kırk sekizde İspanya kralı ile mün'akid olan mevâdd-ı sulha mugâyir kal'amıza karib bir top atımı yerde müceddeden bir kal'â binâsına şürû' eyledi. Ve zikr olunduğı üzere İspanya kralı cümle França kralının kal'alarını tahammül etdiğinden gayrı onları te'kîd eder. Ve bu takdirce umûm üzere cümle İspanya memâliki França tarafından zabt olunup hâssaten cumhûrumuzun siperi olan İspanya'ya tâbi' olan Felemenk memleketi kabz olunmuşdur. İmdi her taraftan ihâta ve muhâsara olunup França ve İspanya kralları müstevli olmakla üzerimize havâle olunan hatarları def' için var kuvvetimizi bâzûya getirüp elimize taraf-ı hakdan ve taraf-ı beşerden dâhil olan vilâyetimizi ve ahâlî-i memleketimizi hıfz u hırâset ve azâdeliklerini ve emniyetlerini sıyânet için kılıcımızı França ve İspanya krallarının aleyhine kuşanmak Allahu te'âlânın emridir ve beşeriyet hâlinin muktezâsıdır. Ve mûmâ-ileyhâ yekdil ve yekcihet oldukları sebebiyle ikisinin üzerine ceng eylememiz muktezi olduğı işbu kâğıdımız ile ayân u beyân olunup inâyet-i Rabbanî bize refik olmasını [s. 726] ümidvâr olup makdûrumuzı sarf etmeğe mecbûruz. Ve dahi cümle mülûkı ve dükleri ve cumhûrları da'vet ederiz. Eğer selâmetlerini ve istiklâllerini ve cümle memleket-i Nasârâ'nın emniyetini mühimm iderler ise bu bizim hareketimizi ve sözümüzi tahsîn eylesinler ve bilsinler ki kendümüzü ve re'âyâmızı hıfz u hırâset ve Nasârâ memleketlerinin sıyâneti için bu işe mecbûr olduk. Ve anlar dahi haddi mütecâviz olan França ve İspanya krallarının muhâtaralı kuvvet ve kudretlerine karşı kosunlar. Zîrâ niyyetleri bütün Nasârâ memleketlerini ahz u kabz eylemekdir ve bize yardım etsünler. Ve bize tâbi' olan ahâlî ve re'âyâ ve hükkâm ve zâbit ve cengî her ne sıfatdan olur ise cümlesine emr ideriz ki França ve İspanya krallarını bu cumhûrun adüvleri olduğı bilsinler ve adâvet eylesünler. Ve memleketlerini ve milletlerini ve ahâlî ve re'âyâlarını karada ve deryâda her nerede olurlar ise mûmâ-ileyhimânın istilâsından hıfz eylesünler. Ve zikr olan işlerde ihmâl etmesünler ve bu azîz vatanımızın hıfzı ve zikrolunan düşmanlara isâbet-i zarar u ziyan için takayyüd etsünler. Birisi işitmedik, bilmedik dimesünler. Cümle hükkâm-ı vilâyet bu kâğıdımızın mefhûmunu lisânen ifşâ etsünler ve bu mefhûmı müş'ir kâğıtları yâfta gibi memerr-i nâs olan yerlere yapışdırsunlar. (...) memleketinde bütün istani cenerallerinin cumhûrunda velâdet-i hazret-i İsa'nın bin yedi yüz iki senesinde Mayıs ayının sekizinci gününde tahrîr olundu. (8 Mayıs 1702)

Sonuç:

17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başı Avrupa diplomatik tarihinde, bir ittifaklar dönemidir. Fransa'nın yükselişinden endişe duyan güçler, bu ülkenin yayılımcı politikasına karşı çeşitli koalisyonlar oluşturmuşlardı. Fransa ise, bu ittifaka karşı sahip olduğu maddî güce ve yerel prensliklerle olan işbirliğine güvenmekteydi. Fransa'nın gelişiminden en fazla tedirgin olan ülke Hollanda'ydı. Hollandalılar, Otuz Yıl Savaşları döneminde Fransızlarla aynı cephede Habsburg blokuna karşı savaşmışlardı. Ancak, Fransızların, kendilerinin özellikle denizlerdeki üstünlüğünü tehdit eder hale gelmesi, Hollandalıları mecburen Avusturya'ya yanaştırmıştı. İspanya kralının 1700'de vârisiz şekilde ölmesi 1697'de yapılan kırılğan barışı sona erdirmişti. Ren bölgesi, İspanya, Benelüks bölgesi ve İtalya bir kez daha harp sahasına dönüşmüştü.

Fransa'ya karşı kurulan ittifakı geliştirmek isteyen Hollanda, Osmanlı İmparatorluğunu da bu ittifaka dâhil etme çabasına girişti. Mücadelenin, meşruiyetini artırmak isteyen Hollandalılar, Bâb-ı Ali'ye sundukları bu mektupla Fransa'nın saldırgan tutumunu eleştirmekte ve bu devletin savaştaki olası başarısının, Osmanlılar için de tehdit olduğunu dile getirmektedirler. Gerçekten de, XIV. Louis'in Osmanlı İmparatorluğu aleyhine planları mevcuttu. Ancak, Hollandalıların bu taleplerinin, Sultan II. Mustafa tarafından uygun görülmesi o günkü konjonktürde mümkün değildi. Zira Fransa karşı ittifakının baş aktörü olan Avusturya, Osmanlı için Fransa'dan daha yakın ve büyük bir tehditti. Bununla beraber, Hollanda'nın Osmanlı nezdindeki diplomatik çabalarını yansıtan bu belge, Karlofça'nın hemen sonrasında bile, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa diplomasi sistematüğinde diplomatik ağırlığının hâlâ ne kadar fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça:

Arşiv Kaynakları

BOA. A.DVNS.MHM.d 111.

BNA. SP 105/86/326.

Basılı Eserler

AFYONCU Erhan, (2013), “Zenta”, **DİA**, XLIV.

AUBERT Alberto, (2008), **L’Europa degli imperi e degli stati**, Bari.

BAKER Sir Richard, (1670), Edward Phillips, **A Chronicle of the Kings of England: From the Time of the Romans Government**, Londra.

BİLİCİ Faruk,(2003), **XIV. Louis ve İstanbul’u Fetih Tasarısı-Louis XIV Son Projet de Conquete D’istanbul**, Ankara 2003.

CALLOW John, (2005), James II, Londra-Kew 2005.

CAMPELL Jodi, (2004) “Charles II (Spain)”, **Europe 1450 to 1789 Encyclopedia of the Early Modern World**, I.

DAVİES Brian, (2005) , Empire and Military Revolution in Eastern Europe: Russia’s Turkish Wars in Eastern Europe, New York.

DE GROOT Bouko (2017), Dutch Armies of the 80 Years’ War 1568–1648 2: Cavalry, Artillery & Engineers, Oxford.

DE MOOR J.A., (1997), “Experience and Experiment: Some Reflections Upon The Military Developments in 16th and 17th Century Western Europe” Exercise of Arms, ed. Marco Van Der Hoeven, Leiden.

DE THOYRAS Rapin, (1744), **History of England**, III, Londra.

GİBBON Edward, (1827), The History of Decline and the Fall of Roman Empire, I,

Oxford.

HSIA Po-Chia, (1987), “The Myth of the Commune: Recent Historiography on City and Reformation in Germany”, **Central European History**, XX: 203-215.

LANGINS Janis, (2004), **Conserving the Enlightenment: French Military Engineering from Vauban to the Revolution**, Massachusetts.

LYNN John A., (2006), **Giant of the Grand Siècle: The French Army, 1610-1715**, Cambridge.

PRAK Maarten, (2002), *The Dutch Republic in the Seventeenth Century: The Golden Age*, Nijmegen.

MCNEESE Tim, (2007), *New Amsterdam*, New York.

Muahedât Mecmuası III, (1297), İstanbul.

REIMITZ Helmuth, (2015), History, **Frankish Identity and the Framing of Western Ethnicity, 550-850**, s.1-4, Cambridge.

ROWLANDS Guy, (2004), "XIV. Louis (France)", **Europe 1450 to 1789 Encyclopedia of the Early Modern World**, III, Michigan.

TINNISWOOD Adrian (2004), *By Permission Of Heaven: The Story of the Great Fire of London*, Londra 2004.

TOURVILLE Anne Hilarion de Cotentin, (1758), **Mémoires du Maréchal de Tourville**, III, Amsterdam.

WYLIE James Aitken, (2002), **The History of Protestantism**, Virginia.

Extended Abstract:

Dutch Diplomacy And Ottomans In The Era Of War Of The Spanish Succession

The Dutch, living in the hegemony of the Spanish Habsburgs, began their struggle for independence in 1568, after a long and intermittent war of 80 years, they had gained their independence through the Treaty of 1648 Westphalia. During the independence struggle, the Dutch demanded recognition from the Ottomans, and in 1612 they achieved that goal. Throughout the first half of the 17th century the interests of the Ottoman Empire and Netherlands which is a Protestant and Maritime state, were compatible with each other.

From the second half of the 17th century, the political equation in Europe has changed greatly. France, which became the most important political power in Western Europe, and her rise had bothered Austria, German States, Britain and the Netherlands. The vast majority of Western European political forces against Louis's aggressive and aggressive policy have been involved in anti-France alliance. The Netherlands, which had direct border with France, became one of the most ardent advocates of this coalition.

Since the conjuncture continued in same direction in the east, the Ottoman-Habsburg tension continued. Indeed, the Ottoman-Austrian tensions caused a short-term war in 1663-1664. In 1683, the Ottomans' desire to conquest Austrian capital, Vienna, turned into a long and weary war that lasted for 16 years. And finally the Treaty of Karlowitz signed in 1699. Hungary was largely abandoned to Habsburg rule. In 1688, when the war continued with all its violence, the Netherlands, Britain, and Austria joined the war against France. In this regard, during the war between Europe and 1688-1697, the Netherlands was an ally for Austria which was the arch enemy for Ottomans in that period.

During the period between 1683 and 1699 the Ottoman Empire had to fight at the same time as the four major European countries, and the empire was exposed to unprecedented disasters on that date. As a result of all these developments, the Ottoman statesmen considered the new era of peace as an opportunity. Keeping the peace was obligatory for Sublime Porte to reduce the expenditures of the empire, and to redesign the army.

However, the Ryswick Agreement in the west was only a ceasefire. The parties did not give up their allegations, they only to temporarily postponed. With this treaty France could not reach the border that it was targeted. By contrastly Louis was still the most powerful ruler of Europe and was continuing to threaten France's opponents. It was enough to trigger a single matter for the war, and it happened shortly. King of Spain II. Carlos's died childless and his will was the replacement of his to the throne 14th Louis's grandson, Philippe, was a decision that entirely favorable for France. Vienna did not accept this decision, and nominated Karl, the youngest son of Emperor Leopold I. With the occupation of the Dutch lands in 1701 by the French, the War of the Spanish Succession began.

Following the outbreak of the war, the Netherlands's diplomatic missions started to launch a European-wide struggle against France. Undoubtedly, the Ottoman Empire was among these states. Despite they suffered a prestige loss after the Second Siege of Vienna, it was still one of the most powerful states in Europe. The Ottomans have large resources and large facilities that no other European state has. The Netherlands believed that the resistance of France would fall if a state with such a wide range of possibilities intervened in to the war.

Nevertheless, the Netherlands wanted to keep safe the eastern front of Austria in the first place. The Ottoman Empire's participation into the war against France would make it impossible for a new war in Hungary. Dutch mediator Jacobus Colliers played a part in the signing of Treaty of Karlowitz with British diplomat William Paget. The Dutch believed that they could take this peace environment to a more advanced stage.

This text, which is transcribed, is a kind of message from a Dutch Envoy to Sublime Porte. The Dutch ambassador's message explained the aggressiveness of Louis XIV and the importance of joint action against France, for its importance to European peace. The ambassador said that, France aim was not concerned with fulfilling the will of II. Carlo. He was expressing that France was the target of dominating the territory of Spain and that the country was forcibly captured by the French. The ambassador stated that the French attacked them in the north, captured Liege, and attacked the Austrians and themselves along the Rhine River. The French have also taken over Naples and Sicily and have put pressure on Portugal to close its ports along the Atlantic Ocean. Undoubtedly, the main aim of the ambassador to use these expressions was to persuade Sublime Porte that France threatened the Mediterranean trade and therefore the commercial interests of the Ottomans. The envoy has tried to persuade the Ottoman statesmen that if France is not stopped now (May 8, 1702), maybe it will never be stopped again.

Although the Ottoman Empire established a friendly relationship with the Netherlands during the 17th century, it was not possible for the Ottoman Empire to join this kind of alliance. First of all, the Ottoman Empire had ended hard war and was basically dealing with its own internal problems. Secondly, Austria was still the arch enemy of the Ottoman Empire at that time. It was not possible in the conjuncture of the time that Ottoman Empire took part in an alliance with Austria. The Ottomans also perceived France as a threat, but this threat was never as vital and at first level a priority as Austria. The prolongation of the war in this context was an advantage for the Ottomans. As a matter of fact, the Ottomans had not been involved in this war. and they had followed the struggle from the outside and the neutrally.

In our paper, the diplomatic balances of the early 18th century, and particularly the Dutch-Ottoman relations, were examined and the diplomatic goals of the Ottoman Empire and the Netherlands during the Spanish Succession Wars were explained.

Başkent Ankara'nın Kentleşme Sürecinde Konut Sorunu

Başkent Ankara's Housing Problem in Urbanization

Dr. Selcen ÖZKAN

Öz:

Modernitenin getirdiği yeni hayat standardı ve aydınlanma felsefesiyle gündeme gelen fikri dönüşüm, köklü değişimleri de beraberinde getirerek konut kavramının değişmesine de neden olmuştur. XX. yüzyılın önemli sorunlarından biri olan hızlı kentleşmenin sonucunda, özellikle az gelişmiş ülkelerde kalkınmaya sarf edilecek kaynaklarla, kentleşme harcamaları arasında denge kurmak her zaman güçlük oluşturmuştur. Ankara, gerek kuruluşu, gerekse gelişimiyle modernleşme yolunda model şehir olma iddiasını taşımıştır. Dolayısıyla Ankara küçük bir Orta-Anadolu kasabasıyken, başkent olmasıyla kaderi değişmiş; bu günkü konumunu ve gelişimini Atatürk'e borçlu olan bir yerleşim birimi olarak konutla ilgili bütün gelişme ve uygulamaların bir çeşit laboratuvarı niteliği kazanmıştır. Ülkenin genelinde konut sorunu ele alınmadan önce bile ilk teşebbüsler Ankara için gerçekleştirilmiş; konut sorununu çözme işinde devletin aktif olarak rol almasının söz konusu olmadığı zamanlarda bile Ankara için özel kanunların çıkarılması ve ödeneklerin ayrılması gibi pek çok konuda işe buradan başlanmış, sonra ülkenin geneline yaygınlaştırılmıştır. Başkent olduğu ilk yıllarda, yarışma sonucunda belirlenen yabancı uzmanlarca şehir planlaması yapılmış ancak, planın uygulanmasında ve devamlılığında tam bir başarı sağlanamamıştır. Bütün önlem ve uygulamalara rağmen

*Çukurova Üniversitesi, mevhibesavas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0597-925X>

çeşitli sebeplerle iç göç alması ve nüfus yoğunluğunun yaşanması hızlı ve sağlıksız kentleşmeye yol açmış; konut ihtiyacı, her dönemde farklı standartta ve boyutta da-ima var olmuştur. Dar ve orta gelir grubu için 1935 yılında Ankara Bahçelievler’de başlayan konut kooperatifçiliği daha sonraki yıllarda yanlış uygulamalarla pek çok örnekte amacından sapmıştır. Ucuz konut edinmenin bir diğer yolu olan konut ortaklıkları ise özel sektörün yüksek kâr ve ticari çıkarları önceleyen lüks konut üretimiyle başka bir alana kaymıştır. Kentsel dönüşüm projeleri pek çok semtte gecekonduların sağlıklı yapılara dönüşmesini sağlamakla birlikte ekonomik ömrünü tamamlamayan kıymetli arsalar üzerindeki binaların yıktırılarak yüksek katlı “plaza” ve “rezidanslar”a dönüşmesiyle alt yapı ve ulaşımda yarattığı yoğunluk ve estetik açıdan çarpık kentleşmeye sebep olmuştur. Ayrıca, son on beş yılda Ankara’da konut sorunu sık değişen imar planı uygulamalarıyla farklı bir boyuta evrilmiş, yüksek rant geliri için ana yol ve yakınındaki yerlerde yirmi ve otuz aşan çok katlı binalar sebebiyle konut arzında fazlalık söz konusu olmuştur.

Anahtar sözcükler: Ankara’da kentleşme, konut sorunu, konut kooperatifleri, kentsel dönüşüm

Abstract:

With the new standard of living and the philosophy of enlightenment came up by the modernity, the idea of transformation brought about radical changes and also caused the concept of housing to change. As a result of the rapid urbanization which is one of the important problems of the 20th century, it has always been difficult to establish a balance between the resources to be developed in underdeveloped countries and urbanization expenditures. Ankara has put forward its claim to be a model city in the way of establishment, and in the course of modernization with its development. Therefore, while Ankara was a small central-Anatolian town, its destiny changed as it became a capital; as a settlement unit owning its present position and development to Atatürk, it has gained the quality of a laboratory of all developments and applications related to housing. Even before the housing problem was addressed throughout the country, the first attempts were made for Ankara; even when the state does not actively play a role in solving the housing problem, many issues such as making special laws for Ankara and the allocation of allowances have started to work here and then spread to the whole country. In the first years when it was the capital city, the city planning was made by foreign experts determined as the result of a competition, but the implementation and continuity of the plan were not completely successful. In spite of all measures and practices, internal migration and population densification have caused rapid and unhealthy urbanization; the need for housing has always existed in different standards and sizes in each period. The housing cooperatives, which started in 1935 in Bahçelievler, Ankara, for the narrow and middle income group, deviated from their purposes with misapplications in many examples in the following years. Another form of affordable housing,

housing partnerships, has shifted to another area with luxury house production that promotes high profits and commercial interests of the private sector. Urban transformation projects have led to the transformation of the reality of squatter houses into healthy structures in many districts and by collapsing them transforming the buildings on the precious arteries, which did not complete their economic life, into high-rise “plazas” and “residences” has given way to unplanned urbanization in terms of aesthetics and congestion created in transportation and infrastructure. Moreover, in the last fifteen years, the housing problem in Ankara has evolved into a different dimension with the application of the frequently changing development plan, there has been excess in building supply due to multi-storey buildings exceeding twenty and thirty storeys by the main road and in places nearby for high income.

Key words: urbanization in Ankara, housing problem, housing cooperatives, urban transformation

İnsan ömrünün, ısınma, temizlenme, çalışma, dinlenme ve barınma gibi önemli bir kısmını geçirdiği yaşama mekânımız, yuvamız olan *ev* Türk kültür tarihinin en eski metinlerinde “*eb*” ve “*bark*” sözleriyle kaydedilmiştir (Tekin, 1968: 24). Türklerin konar-göçer yaşama biçimindeki “*kıyız(keçe) ev*”den, yaylak-kışlak hayatı ve yerleşik düzene geçtiğimiz döneme ait kâgir, kerpiç, toprak damlı, tuğla veya betonarme konutlara kadar fiziki, sosyal ve kültürel ihtiyaçların yanı sıra yapı malzeme ve teknolojilerindeki gelişmelere göre konut anlayışı büyük bir evrim geçirmiştir. Sanayi devrimi ve moderniteyle birlikte dünyada tarım toplumunun çözülmesi ve şehirleşme olgusunun kaçınılmaz bir çekim merkezi haline gelmesiyle konut, barınma, ekonomik değer ve yatırım aracı olarak pek çok ülkenin her zaman gündeminde olmuştur. Kentleşmede konutlar, niteliği, şehir ve bölge planlamasındaki konumu ile ulaşım yolları ve avantajlarıyla başlı başına bir mimarlık ve mühendislik anlayışını gerekli kılmakta, bunlardan herhangi birinin yoksunluğu ise pek çok sorunu tetiklemektedir. Türkiye gibi bir kısım gelişmekte olan ülkelerde konut arz miktarının fazlalığı da problemin başka bir cephesini oluşturmaktadır. Türkiye’de konut, ihtiyaçtan da öte ekonominin sürükleyici lokomotifini olmasının yanı sıra toplumdaki bazı kesimler için vazgeçilmez yatırım aracı haline dönüşmektedir. Bu makalemizde Ankara’daki 2011 yılına kadar konut politikalarını, konut ekonomisi ve yatırımlarını değerlendirecek ve konut sayısı ile ilgili istatistikî bilgilere yer vereceğiz.

Kurtuluş mücadelesi vererek düşmanı yurttan kovmuş olan Türk milletinin yeni devleti Türkiye Cumhuriyetinde nüfusun savaş sonrası ancak üçte birine yakın kısmı şehirlerde yaşamaktaydı. 1927 yılındaki sayıma göre 13 648 000 olan nüfusun %75.9’una tekabül eden 10 347 000’i köylerde, %24.1’ini oluşturan 3.301 000 ise şehirlerde oturmaktadır (Türkay, 1957: 32-57). Uzun süren savaşlar, açlık, yokluk ve kıtlık ülkenin büyük kısmını tahrip etmiş, köylerin yanı sıra kasaba ve şehirler de yakılıp yıkılmıştı. Dolayısıyla büyük çoğunluğunda içme suyu isale

hattı dahi olmayan Anadolu ve Rumeli köylerinde halk, bir çivisini çekince tamamı yıkılacak, iğreti, tuvaletleri dışarda olan harap yapılar içinde hayat mücadelesi vermekteydi. Köylerdeki çevre şartları, sıtma ve tifo gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasına yol açacak kadar kötüydü. Yazın tozdan, kışın çamurdan kurtulamayan Türk köylüsü, tam bir mahrumiyet içindeydi. İşgal görmeyen yerlerde dahi sağlıklı konutlardan ve düzgün bir alt yapıdan bahsetmek mümkün değildi. Ülkenin baştanbaşa imar edilmesi; köy, kasaba ve şehirlerde hayat standardının yükseltilmesi gerekmektedir. Ancak, bunun için yeterli ekonomik kaynak, yetmişmiş iş gücü ve sosyal fakirliğin pençesinde yorgun düşmüş ve bunalmış halkta kuvvetli bir modernleşme hevesi bulunmamaktaydı (Karaosmanoğlu, 1973: 55-58).

Baştanbaşa harap durumda olan ülkede Ankara, kurtuluş mücadelesi veren millet için bu mücadelenin yürütüleceği uygun bir şehir olması bakımından da önem arz eder. O yıllarda Ankara, milli birliği sağlama faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve millî mücadele kararlarının alınmasında odak noktası olan yirmi beş bin nüfuslu küçük bir şehirdir. Kurtuluş Savaşından hemen sonra Ankara'nın konut sorununu ele alıp incelemeye önce, bu yerleşim biriminin başkent oluşuyla başlayan süreçle birlikte, şehir planlamacılığı başta olmak üzere pek çok bakımdan nasıl bir gelişme kaydedildiğini, hangi problemlerle karşılaşıldığını kısaca ifade etmekte yarar görmekteyiz. Milli bağımsızlığını 1923'te elde eden Türkiye, dışa bağımlı bir ekonomiden, ülkenin iç pazarının bütünleşmesini sağlayan, kendi kaynaklarını değerlendirmek amacını taşıyan bir ekonomiye geçme isteğinin bir adımı olması bakımından da, Ankara'nın başkent oluşu dikkat çekicidir.

Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Ankara, İç Anadolu platosunu çevreleyen dağlarıyla, doğal savunma şartlarına sahip güvenli bir şehirdir. Su kaynakları ve iyi iklim şartlarının yanı sıra, tarih boyunca kervan yollarının geçtiği önemli ticari bir merkez konumundadır. İkliminin tiftik geçişinin yetişmesine imkân vermesinin sonucunda, XIX. yüzyıldan önce dünyada tiftik geçisi yetiştiren biricik yer özelliği taşımaktaydı¹. Diğer ticari potansiyeli ve önemi sayesinde İç Anadolu'da ilk defa Ankara demiryoluna kavuşmuştur. Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet; bu tarihten kısa bir süre önce, yani 13 Ekim 1923'te ise Ankara başkent ilan edilmiştir.

Cumhuriyetin ilân edilmesinden ve II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Türkiye'de takip edilen konut politikaları, daha çok Ankara'yı esas alan çalışmalarla şekillenmiştir. Başkent Ankara'nın hızlı kentleşme sürecine girmesi, nüfusu hızla artan ve yoğun göç alan bir kent olması gibi özellikleri, konut sorununun doğmasında başlıca payı olan etkenlerdir. Aynı yıllarda İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde konut, sorun teşkil etmezken; hatta bu kentlerde konut fazlası bile varken, Ankara ciddi boyutlarda konut ihtiyacı içindedir.

¹ XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Güney Afrika, Kaliforniya ve Avusturalya'da da tiftik geçisi yetiştirilmeye başlanmıştır (Tekeli, 1982: 50).

Ankara'da izlenen konut politikaları çerçevesinde atılan ilk adımlar, memurlar ve kamu görevlileri için kamunun kiralık konut üretmesi, kira tazminatı vermesi gibi uygulamalardır. Ancak bu uygulamaların, memur kesiminin konut sorununu çözmeye yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Her şeyden önce üretilen konutlar, ihtiyacı karşılayamamış; verilen kira tazminatı kiraların yükselmesine; kira sınırlandırılması ise, konut arzının düşmesine sebep olmuştur. Bunlara ilave olarak, konut yapımı kredilerle ve vergi düzenlemeleriyle desteklenmediği için, bu politikaların etkinliğini azaltmıştır.

Başkent olmasıyla birlikte, artan memur nüfusunun yanı sıra, değişik sosyal tabakalardan göç alması sonucunda Ankara'nın konut sorunu, kısa sürede ileri boyutlara ulaşmıştır. Hizmet sektörünün yarattığı iş imkânları, Ankara'nın göç çekmesine sebep olmuştur. Ankara'ya göç eden düşük gelir grubunun konut ihtiyacını, kendi sınırlı imkânları ile çözmeye yoluna gitmeleri ise gecekondu problemini doğurmuştur. Ankara'nın yeni sakinlerinin büyük bir bölümünün yoksul olması ve konut sektörünün küçük girişimcinin eline bırakılması gibi sebeplerle %6'lık bir hızla büyüyen Ankara'da gecekondu problemiyle baş etmeyi zorlaştırmıştır (Tokman, 1985: 16).

Ankara'da kentleşme için ilk önemli adım olarak, 16 Şubat 1924'te 417 sayılı "Ankara Şehremaneti Kanunu" çıkarılmıştır. Ankara Şehremaneti, hükümet tarafından atanan yirmi dört üyeden oluşan bir "Cemiyet-i Umumiye" tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu kanun gereğince Ankara'ya ilk şehremini (belediye başkanı) olarak, Mehmet Ali Bey tayin edilmiştir. Ancak hizmetlerde yeterli mesafe alınamayınca, 1924 yılının Haziran ayında İstanbul'dan Haydar Bey şehremini atanmıştır. Haydar Bey; Ankara'da "İstanbul Şehremaneti"ne benzer bir belediye-cilik anlayışını tesis etmeye çalışmıştır (Tekeli, 1982: 57). Ankara başkent ilan edildikten sonra, şehrin imarı için Şehremaneti yani Belediye yeni görevler üstlenmiş ve alanda ilk adım olmak üzere, Yenışehir'de 198 bahçeli ev yaptırmıştır.

Ankara için ilk planlama, 1924 yılında Heussler firmasından İstanbul İmar Komisyonu üyesi, Berlinli mimar Dr. Carl Ch. Lörcher'e yaptırılmıştır. Kale ve etrafındaki eski Ankara için tasarlanan bu plan pek çok bakımdan gerçekçi bulunmadığından uygulamaya konulmamıştır. Dr. Carl Ch. Lörcher'in 1925 yılında Yenışehir için yaptığı plan ise uygulama imkânı bulmuştur. Lörcher'in Yenışehir planı diye de bilinen sözü geçen plan bugünkü Sıhhiye civarını içeren 150 ha. büyüklüğündedir. Ankara'nın ilk planı olarak adlandırılacak *Lörcher Planı*, şehrin bugünkü merkezi olan Kızılay ve çevresi hakkındaki temel kararları vermiştir (-Cengizkan, 1998: 34).

Ankara'nın 1923 yılında 20 000 olan nüfusu, 1927 yılında 74 553 çıkmıştır. Şehrin gelişmesi yolunda kayda değer bir planlama disiplinine ihtiyaç her geçen gün belirgin şekilde kendini hissettirmiştir. Ankara Şehremaneti, bir kaç plan denemesinden sonra, daha kapsamlı bir plan hazırlamak için 1927 yılının Mayıs ayı içinde Berlin'de Prof. Hofmann'a müracaat eder. Prof. Hofmann ise Berlin yüksek Mühendis Mektebinden Berlin Kent Planlama Yarışmasını kazanan Prof. Hermann

Jansen ile Prof. M. Brix'i tavsiye etmiştir. Bu iki profesörün yanı sıra, Fransız hükümeti baş mimarı Leon Jausseley'in de aralarında olduğu bir jüri heyeti tarafından plan yarışması tertip edilmişti (Yavuz, 1952: 17-19; Atay, 1953: 381).

Bütün bu çalışmalar devam ederken, Ankara'nın imarı için esaslı bir örgütlenme düşüncesiyle 28 Mayıs 1928'de 1351 Sayılı Kanunla "Ankara Şehri İmar Müdürlüğü" kurulmuştur. O günkü şartlarda Ankara İmar Müdürlüğüne fon tahsis edilmiş; Ankara'nın bayındır hale gelmesi için idari ve mali büyük imkânlar tanınmıştır. Özellikle 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile belediyelere kiralık konut ve arsa üretimi ile arsa piyasasını düzenleme görevi verilmiştir. Ayrıca kolay ve ucuz yapı malzemesi sağlamak üzere, çimento fabrikası kurmuştur.

Planlama konusunda açılan imar planı yarışmasını Jansen kazanmış ve bu plan 23.07.1932 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun 13209 sayılı kararnamesiyle onaylanmıştır. Hazırlanan beş yıllık uygulama planı ise 9.06.1934 tarihinde "21821 sayılı kararname" ile yürürlüğe girmişti. Jansen, 1938 yılının sonuna kadar Ankara İmar Müdürlüğünde danışman olarak görev almıştır.

Ankara'nın başkent olmasından sonraki kentleşme sürecinin ilk yıllarında verilen politik desteğin, daha sonraları Ankara da dâhil başka hiç bir kente verilmediği bilinmektedir (Tekeli, 1982: 63). Bütün imkânların seferber edilmesine, yeterli desteğin verilmesine, yeni alanların imara açılmasına ve gerekli planların hazırlanmasına rağmen Ankara'nın konut sorunu, tam anlamıyla çözülememiştir. Bu durum, konutla ilgili yeni bir örgütlenme ihtiyacını doğurmuştur. İlk olarak konut kooperatifleri kurulmuştur. Bu kooperatifler genellikle 50 ila 100 konutluk olan bu kooperatiflerin bazılarının planı Jansen tarafından hazırlanmıştır. Çoğunlukla bürokratlar ve orta halli kimseler için kurulan kooperatiflerin finansmanını sağlamada, o dönemde kurulan bankanın payı büyüktür. Ancak bu örgütlenme orta sınıfın altındaki ailelerin konut problemini ortadan kaldırmada yetersiz kalmıştır.

Karşılaşılan bazı problemlere rağmen Jansen planının bazı değişikliklerle de olsa, 1950'lere kadar Ankara'nın gelişmesini yönlendirdiği söylenebilir. Bu plan sayesinde, geniş yeşil alanların yer aldığı az sayıda ama itina ile yapılmış devlet dairelerinin caddeleri süslediği temiz ve çağdaş bir kentin ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Tekeli, 1982: 64).

II. Dünya Savaşı sonrasında konut politikaları farklı boyutlarda yürütülmeye çalışılmıştır. Savaş yıllarında konut yapımı durakladığı için, savaştan sonra izlenen politikaların temel prensibi, "konutu olmayana konut" şeklinde özetlenebilir. Bu amaçla vergi, kredi ve arsa tahsisi yoluyla konut üretimi desteklenmiştir. "Konutu olmayana konut" ilkesi uygulamada toplumun bütün sosyal tabakalarına ulaşmamış, gerek yasal düzenlemeler gerek ileri sürülen şartlar sebebiyle toplumun alt katmanlarına inememiştir. Kamunun kiralık konut üretmesi, konut gelişme alanlarının açılması sonucunu doğurmuştur. Diğer taraftan, Ankara'nın gelişmesi büyük çapta kamulaştırma yoluyla gerçekleştirilmiş, ancak Türkiye'de kent planlığı konusunda olumlu sonuç alınamamıştır (Tokman, 1985: 17). Sonuç olarak, bu dönemde izlenen konut politikalarının geniş kapsamlı olmadığı, önceleri memur

kesimine, daha sonra ise aralarında memurların da bulunduğu orta ve ortanın üstündeki gelir gruplarına hizmet etmiştir. Ancak, geliştirilen bazı olumlu ilkeler, uygulamaya konamamış ve bazı fırsatlar kaçırılmıştır. Dikkate değer bir tespit ise ilk defa gecekondü problemine temas edilerek alt gelir gruplarının konut sorunu, arsa politikalarıyla çözülmek istenmiştir.

Son elli-altmış yıldan beri konut probleminin çözümünün, hükümetlerin görevi olduğu fikri kuvvet kazanmıştır. Hükümetlerde, çeşitli proje uygulamalarıyla, orta ve dar gelirli konut sağlama işini üstlenmeleri gerektiği fikri hâkimdir. Diğer bir gelişme ise konutun hayat standardını geliştirmek için sosyal ve ekonomik değişiklikleri de içine alan daha büyük bir problemin bir parçası olduğunun fark edilmiş olmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde konut ihtiyacı, konut açığını gidermek, kullanılmakta olan düşük standartlı konutların yerine daha iyilerini inşa etmek; nüfus artışının yanı sıra iç göçlerin kentlerde yarattığı ilave nüfus artışı için konuta duyulan ihtiyaç gibi temel sebeplerle ortaya çıkmaktadır (Glenn, 1969: 39).

Bütün dünyada konut açığı hızla büyümekte, ancak sınırlı imkânlarla sorun çözülememektedir. Konut açığıyla karşı karşıya kalan hemen her ülkede, sokakta uyuyanlar, sağlık ve güvenlik şartlarından yoksun gecekondularda yaşayanlar, sosyal konutlarda oturanlar ve son olarak da ülkenin imkânlarına göre lüks konutlarda ikamet edenler olmak üzere dört grupta değerlendirilebilir. Konut sorununun da ele alındığı Habitat Konferansı sonucunda iki temel hedefe ulaşılmıştır. Bu hedeflerden ilki, sürdürülebilir bir yerleşme sistemi oluşturmak, ikincisi ise herkese yeterli konut sağlamaktır (Görmez, 2003: 94).

Türkiye'de konut kooperatiflerinin ilk örneklerine 1930'lu yıllarda rastlamaktayız. Kooperatifçiliği² ortaya çıkaran şartların başında, Ankara'nın başkent oluşundan sonra ortaya çıkan konut krizi ve memurların konut ihtiyacıdır. Türkiye'de, dolayısıyla Ankara'da ilk olarak kurulan konut kooperatifi Bahçelievler semtindedir. **Söz konusu** konut kooperatifliğinin ilk örneği olan *Bahçelievler Yapı Kooperatifi* 26 Ocak 1935 Ankara'da, üst düzey devlet memurlarınca kurulmuştur (Uzğören, 1936: 9). Bahçelievler Yapı Kooperatifinin başarılı olmasından sonra kooperatifleşme hız kazanmıştır. Bunu, yine Ankara'da kurulan 50 konutluk Güvenevler konut kooperatifi takip etmiştir. 1945'te konut kooperatiflerinin sayısı 80'e yükselmiştir ("Ankara Bahçeli Evler Kooperatif Sosyete Kongresi", Karınca, sayı 49-50, Temmuz-Ağustos, 1938). 1950'lerde iç göç hareketinin hızlanmasıyla

² Osmanlı Devletinde kooperatif konusunda ilk girişimin 1887 yılında kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla İngilizler tarafından yapılmıştır. O yıllarda, kooperatifçilik Osmanlı vatandaşlarının itibar edip, örnek aldığı bir model olmamıştır. Esasen Osmanlı Devletinde konut açığının iki önemli boyutlu bulunmaktadır. Bunlardan ilki savaşlarda devletin kaybettiği topraklardan gelen çok sayıda göçmenlerin nasıl ve nereye iskân edileceği sorunudur. İkincisi ise büyük yangınlar sonucu tahrip olan evlerin nasıl onarılacağı ve fiziki çevrenin yeniden düzenlenmesi meselesidir. Bütün bu düzenlemelerin yapılması ve konut inşaatı konusunda gelişmeler yaşanırken, yangın sigortası önem kazanmış: öte yandan kâğıt yapı inşaatı mecburi hale gelmiştir. Türkiye'de kurulan ilk sigorta şirketleri İngiliz kökenli olup bunlar, 1870 tarihinde kurulan The Sun, The North ve The Northern'dir. (Tekeli, 1996: 12).

kentsel alanlarda konut gereksiniminin hızla artması, konut kooperatiflerinin sayısında da önemli artışlara yol açmıştır. Türkiye’de konut kooperatifçiliği, Tek tek arsalarda üretim yapan kooperatifler; kentsel bir bölgede mevzi imar planı yaparak yüksek sayıda konut birimi üreten kooperatifler ve bir bölge temelinde kooperatifleri örgütleme yaklaşımında olan kooperatif olmak üzere üç model çevresinde gelişimini sürdürmüştür.

Jansen tarafından 14 Ocak 1936 tarihli Bahçelievler yerleşme planı, bazı değişikliklerle uygulamaya konmuştur. Üyelerin çoğunluğunun isteği doğrultusunda bitişik nizam evler plandan çıkarılmış; ayrıca Tandoğan Meydanı civarındaki hava alanının genişletilmesi gerekçesiyle, mahallenin Çiftlik Yoluna yakın ucundan 25,500 m²’lik bir alan plandan çıkarılmıştır (Tekeli, İlkin, 1984: 72).

Ankara’nın nüfusu 1950 yılında tahminlerin aksine, 288.000’e ulaşmıştı. Bu nüfus, Jansen planının hedeflediği 300.000’e yakındı. Ancak bu sayıya elli yılda değil, yirmi yılda ulaşılmıştı. Ankara hızlı bir şekilde büyümeye devam ettiğinden, yeni bir planlama kaçınılmaz hale gelmişti. Ankara için şehir planı hazırlamak üzere, ikinci bir defa uluslararası bir yarışma açmak amacıyla 1953 yılında imar komisyonu toplanarak şartname hazırlanmıştır. 1954 yılında açılan yarışmanın jürisinde Patrick Abercrombi gibi isimler bulunmaktaydı. Yarışmayı Raşit Uybadın ve Nihat Yücel kazanmıştır. Yarışmada birinci olan proje, nazım plan seviyesinde hazırlanarak uygulamaya konmuştur (Ankara Şehri İmar Komisyonu Raporu 1954; Tekeli, 1982: 69). Bu yarışmada, yarışmacılara otuz yıllık dönem için 750.000 nüfusluk bir hedef gösterilerek şehrin büyüme seyrinin belediye sınırları içerisinde kalması istenmişti. Araştırmacılara göre, Yücel-Uybadın planının uygulanması Jansen planının yok edilmiş süreci haline getirilmiştir. Üstelik 1950’lerde hızlı kentleşme sonucunda arsa spekülasyonu zirve yapmış, arsa fiyatları artmıştır. Arsa fiyatlarının artışı sonucunda ise orta sınıfa mensup bir kişinin tek parsel üzerinde bahçeli ev yaptırmasına imkân kalmamıştır. Orta sınıf için konutlarını kendi imkânları ve ödeme güçlerine uygun biçimde yaptırma dışında başka bir yol da bulunmamaktadır. Bunun sonucunda da, spekülatif değer kazandığı için elde tutulan çok sayıda boş arsanın bulunduğu bir kent yapısı ortaya çıkmıştır. Bu durum ayrıca, alt yapının belediyeler tarafından geliştirilmesinin maliyetini artırmıştır. Bütün bu problemler, kentin mülkiyet düzeninde değişiklik yapmayı zorunlu hale getirmiş ve 1955’te Türk Medeni Hukukuna, kat mülkiyeti kavramı girmiştir. Bu değişikliklerle, orta sınıf mensupları bir araya gelmek suretiyle arsa fiyatlarını karşılayabilecekleri düşünülmüştür. Ankara’da II. Dünya Savaşı sonrasında konutla ilgili bir başka gelişme ise, Sosyal Güvenlik Fonlarının kurulmasıdır.

Aslında, toplu konut kuruluşları, kâr amacı gütmeyen vatandaşları ucuz konut sahibi etmek iddiasını taşırlar. Böyle kuruluşların başında konut kooperatifleri ile konut ortaklıkları gelmektedir. Konut ortaklıklarının kâr yüzdeleri sınırlandırılmıştır. Türkiye’de toplu konut kuruluşu olarak uzun yıllar boyunca yalnız yapı kooperatifleri bulunmaktaydı. Ancak 1970’li yıllardan sonra toplu konut ortaklıkları da konut üretme amacı üzerine kurulmuşlardır. Türkiye’de toplu konut ku-

ruluşları, bazı Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kâr amacı gütmeyen veya az bir karla yetinen kuruluşlar değil; ticaret kanunu çerçevesinde kurulmuş veya kâr edinmeyi amaçlayan, anonim ortaklık, kolektif ortaklık veya holding gibi kuruluşlardır. Bunlar, konut hizmeti sağlamayı ikinci planda ele alırlar. Bu kuruluşların bir kısmı ucuz konut veya sosyal konut üretmek ve ortağı olduğu inşaat malzemesi üreticilerine pazar sağlamak amacıyla kuruldukları halde kısa sürede ucuz konut üretme amacından saparak lüks konut üretimine yönelmişlerdir. Konut üretimini sosyal bir hizmet şeklinde ele alma düşüncesiyle kazanç elde etme isteği, birbiriyle bağdaşmayan iki eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda araştırmacılar, konut konusuna devletin el atmadığı durumlarda özel toplu konut kuruluşlarının münferit inşaat yapan örgütlerden daha öncelikli tercih edilmesi konusundaki kanaatlerini belirtmektedirler: “...

Kent planlarında sunulacak kamu hizmetlerinin hitap ettikleri kesimin sayısal değeri ile hizmet sunum miktarının sürekli değişmesine neden olan yap-satçı anlayışın belediyelerin beklenmedik miktarlarda ve zamanlarda plan dışı oldu-bittiye getirilen yatırımlarla karşılaşmalarına sebep olmalarıdır. Yolların genişletilmesi, kaldırımların daraltılması, ağaçların kesilmesi, su, elektrik, kanalizasyon ve telefon tesisleriyle ilgili boru ve kabloların devamlı surette yenilenmek zorunda olması sebebiyle, yıkıp yerine yapma sürecinin yerel yönetimlere verdiği önemli zorluklar arasında yer almaktadır. Özellikle 1963-1968 yıllarında yaygın uygulama alanı bulan yap-satçı sistemin Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerde en karlı iş alanlarından biri olduğu gerçeği ile karşı karşıyayız. Bu uygulamada Batı ülkelerinin bazılarında emlakçı adı altında çalışan kişilerin ya da ortakların Türkiye’de de kent planlama kuruluşlarının yerine geçerek faaliyet gösterdikleri bir gerçektir. Bu kişiler ve kurumlarca, kent plan ve ilkelerine aykırı olarak, kent içindeki bölgelerin yoğunluk, kat, sınıf ayrımı ve yapı kalitesi gibi önemli faktörlere dikkat etmeksizin, kazançlarını azami düzeyde tutma girişimlerinde başarıyı sağlayarak, konut piyasasını ele geçirmiş ve konut sektörüne istedikleri gibi yön vermeyi başarmışlardır. Bu duruma örnek olarak, Ankara’da 1935-1940 yıllarında kurulmuş ve gelişmekte olan, Yenışehir, Bahçelievler ve Cebeci gibi semtlerde 1978 yılı itibarıyla 20-30 yaşında olup, fiziki ömrünü bu süre içinde tamamlamamış yapılar gösterilebilir. Sözü geçen binalar yerlerini hızla apartmanlara bırakmışlardır. Sonuç olarak yap-satçı sistem için, kent arsalarına özel mülkiyetin yol açtığı başıboş bir kent yenilenmesi yaratarak kentlerin biçimsizliğe iten bir uygulama olduğunu belirtmekte yarar vardır (Keleş, 1978: 141).

Yapı İzinlerine Göre Kooperatif Kesiminin Konut Üretimindeki Payı (1979-1992)

Yıllar	KAMUSAL			ÖZEL			KOOPERATİF			TOPLAM	
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)
1979	4.222	90	1.7	216.187	128	85.8	31.347	99	12.5	251.846	123
1980	4.692	100	2.3	167.759	100	82.2	31.358	100	15.5	203.989	100
1981	5.482	117	3.8	112.008	67	77.6	26.904	85	18.6	144.394	70
1982	5.557	119	3.5	106.003	63	66.2	48.518	154	30.3	160.078	79
1983	9.911	212	5.9	122.285	73	72.3	36.841	117	21.8	169.037	83
1984	13.332	285	7.0	137.728	82	72.7	38.426	122	20.3	189.486	93
1985	7.894	168	3.0	174.430	104	67.3	76.563	242	29.5	259.187	127
1986	8.627	184	2.3	241.419	144	61.4	142.779	452	36.3	392.825	193
1987	20.545	439	4.1	316.266	188	63.6	160.863	510	32.2	497.674	244
1988	13.746	283	2.8	292.792	173	61.8	167.514	531	35.4	473.582	232
1989	9.453	202	2.3	273.047	162	66.1	131.504	417	31.8	413.004	203
1990	23.302	496	6.1	287.376	171	75.3	79.730	224	18.5	381.408	187
1991	-	-	-	-	-	-	77.048	245	19.6	392.493	193
1992	-	-	-	-	-	-	88.734	282	19.0	467.024	229

Konut kooperatifçiliği de maalesef giderek kuruluş amaçlarının dışında şekillenmiş, halk arasında güvensizliğe sebep olmuştur. 1980 yılından itibaren kurulan pek çok arsa ve konut kooperatifi ne yazık ki başladıkları projeleri gerçekleştirilememiş, uzun yıllar üyelerini mahkemelerde hak aramak zorunda bırakmışlardır. Konut kooperatifçiliğin itibardan düşmesine, taahhüt edildiği sürede bitirilemeyen, zaman, işgücü ve maddi kaynak israfına yol açan çağdaş işletmecilik bilgisi ve ahlakından yoksun kötü yönetimleri de eklemek mümkündür. Ankara’da konut ve arsa kooperatifçiliğine toplumun her seviye ve kesiminden farklı nitelikteki olan talep, sözü geçen olumsuz şartların yanı sıra 2004’ten sonra Kentsel Dönüşüm ve TOKİ konutlarının yarattığı arzın da etkisiyle azalmıştır. DEİK’in verileri de bu hususu teyit etmektedir (bkz tablo DEİK 5). Konut kooperatifçilik sistemindeki aksayan noktaların düzeltilmesi, konut edindirme yolundaki bu önemli uygulamanın devletçe desteklenmesi, inşaat sektöründe kooperatifçiliğin alternatif bir örgütlenme olarak gerçekleşmesini sağlamak için yeterlidir. İskandinav ülkelerinde devletten, belediyelerden, arsa ve mali yardım kuruluşlarından gördükleri önemli ölçüdeki yardımlar sayesinde konut açığını gideren kooperatif örgütlenmeleri, kooperatifçilik ilkelerinin başarılı uygulama örneklerindedir (Tekeli, İlkin, 1984: 148).

Başkent Ankara’da 1998 yılından sonra yoğunlaşan ‘kentsel dönüşüm’ çalışmaları başlamadan önce nüfusun üçte birinden fazlası gecekonduarda yaşamaktaydı. Calcutta’da bir milyondan fazla insan sokaklarda kalmakta; Hong Kong’ta ise üç-dört metrekarelik odaları altı ila on kişi paylaşmaktadır (Keleş, 2004: 546).

Yapı Kullanma İzinlerine Göre Kooperatif Kesiminin Konut Üretimindeki Payı (1979-1992)

Yıllar	KAMUSAL			ÖZEL			KOOPERATİF			TOPLAM	
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)
1979	1.835	55	1.5	108.484	88	87.3	13.978	116	11.2	124.297	89
1980	3.382	100	2.4	123.789	100	88.9	12.056	100	8.7	139.237	100
1981	3.256	97	2.7	102.648	63	86.4	12.874	104	10.8	118.778	85
1982	5.957	177	5.0	94.303	76	81.3	17.201	129	13.8	115.966	83
1983	5.674	169	5.0	90.573	73	79.8	19.456	143	15.2	113.453	82
1984	5.415	161	4.4	97.709	79	79.7	21.273	161	15.9	122.580	88
1985	3.257	97	2.8	93.675	76	79.2	34.311	177	18.0	118.205	85
1986	6.145	183	3.6	128.140	104	76.0	41.931	285	20.4	168.597	121
1987	6.518	194	3.4	142.662	115	74.7	43.389	348	21.9	191.109	137
1988	5.897	175	2.9	156.197	126	76.0	67.140	359	21.1	205.183	148
1989	6.995	208	3.0	176.345	142	70.0	58.566	499	26.8	250.480	180
1990	7.908	235	3.4	165.544	134	71.3	61.842	488	25.2	232.018	167
1991	-	-	-	-	-	-	71.095	512	27.2	225.390	165
1992	-	-	-	-	-	-		589	27	283.318	189

Jansen ve Yücel-Uybadın planlarının Ankara'nın sağlıklı bir şekilde gelişmesinin kontrolünü temin edememesi sonucunda, 1960'lı yıllarda yeni bir plan yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1969 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile İmar ve İskân Bakanlığı bağlı olarak kurulan Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu,(AMANPB) Türkiye'de ilk kez metropoliten ölçekte bir planlama çalışmasını başlatmıştır. Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu, (AMANPB) 1970-1975 yılları arasında ayrıntılı araştırmalar neticesinde, yirmi yıllık bir zaman dilimini kapsayan "Ankara 1990 Nazım Planı"nı hazırlamış ve 1982 yılında metropoliten ölçekteki bu plan onaylanarak yürürlüğe girmiştir(Tekeli, 1986. s. 4-5).

Ankara 1990 Nazım Planı'nda, 1990'da düşük göçle nüfusun 2.8 milyon; yoğun göçle ise 3.6 milyon civarında olabileceği öngörülmüş; gerçekten de 1985 yılında Ankara nüfusu 2.3 milyon, 1990 yılında ise 2.5 milyon olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde ise Ankara'nın nüfusu 5,3 milyonu geçmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan kısa zamanda yapılan Nazım Plan değişiklikleri ile ilave nazım planları, ruhsatsız konut alanlarının (gecekondu) düzenlenmesine yönelik "İslah İmar Plan-

lama Çalışmaları”, belediye mücavir alan sınırı dışındaki parçacı planlama yaklaşımları ve kaçak yapılaşmaların kontrol edilmemesi sonucu, “Ankara 1990 Nazım Planı” da işlevsiz hale gelmeye başlamıştır” (www.ankara-bel.gov.tr/.../ABB...Plani/ABB_nazim_plani.aspx 2312.2010).

Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığınca 24.04. 2007 tarihinde Büyükşehir Belediyesi ve yakın mücavir alan sınırları içinde kalan toplam 15 ilçe, 21 ilk kademe belediyesi ile 740 mahalle ve 86 orman köyünün yer aldığı ve toplam büyüklüğü 200 bin hektardan 850 bin hektara çıkan alanın, 1/25000 ölçekli “2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı” taslağı hazırlanmış ve tartışmaya açılmıştır (www.ankara-bel.gov.tr/.../ABB... Plani/ABB_nazim_plani.aspx 2312.2010).

Kentleşmede Bir Sorun Olarak Gecekondular

Belediyeden izin alınmaksızın aceleyle, hemen bir gecede çatılıverilen yapı olarak ele alınabilen gecekondu kavramı, imar ve yapı mevzuatına aykırı olarak, başkalarına ait arazi ve arsalarla, sahibinin izni olmaksızın yapılan yapılar bütünüdür ifade etmektedir (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 647-648). Prof. İbrahim Yasa’ya göre gecekonduyu özelleştiren onun sosyal yönü ve imar yasalarına aykırı oluşudur.

Türkiye’de gecekondu kavramının tarihi gelişimi incelenecek olursa, sosyal bir olay olan gecekondunun II. Dünya Savaşı yılları içinde ortaya çıktığı görülür. Gecekondularla mücadele etmek için, Gecekondular Kanunu’nun çıkmasına kadar İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerimizde 25-30 bin civarında gecekondunun inşa edildiği tahmininde bulunulmuştur (Yavuz, Keleş, Geray, 1973 : 648).

1948 yılından Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın yapıldığı 1972 yılına kadar gecekondu sayısının azalması bir yana, ciddi bir artış göstermiş ve tahminlere göre sayısı 700.000’e ulaşmıştır. Ancak, yirmi beş yıl içerisinde (1948-1972) yapılan tüm yasal düzenlemelerde gecekondu yapımı ve yaptırımı yasaklanmıştır. Getirilen tüm yasal düzenlemelere rağmen, gecekondu sayısının sabit kalması sağlanamamıştır. Mesela, Ankara’da 1960-1970 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde 70.000 olan gecekondu sayısı, tam iki katına, yani, 140.000’e ulaşmıştır. Ayrıca İstanbul’da da gecekondu sorunu Ankara’ya benzer özellikler göstermektedir. İstanbul’da gecekonduların bir kısmı Rami, Zeytinburnu, Kocamustafapaşa gibi sanayi kuruluşlarının bulunduğu semtlerde, fabrikalar çevresinde türeyip çoğalırken, bir kısmı da sanayi kesiminden bağımsız olarak, şehirlerin belediye sınırlarından uzakta, zabita denetiminin dışında kalan alanlarda yaygınlaşmışlardır. Türkiye’deki gecekondulaşma ne sadece Batı’nın sefalet yuvalarındaki şehrin merkezine özgü nitelik gösteren bir olgu olmuş; ne de pek çok kere ileri sürülen şekilde şehir dışı yerleşim tipi özelliği göstermiştir. Türkiye’deki gecekondulaşmada her iki özelliği bir arada görme imkanı vardır (Yavuz, Keleş, Geray, 1973 : 649).

Gecekondular sorununun ulaştığı boyutları görmek açısından, ortalama hane büyüklüğünün beş kişi olarak ele alırsak, 1973 yılı itibariyle 3.5 milyon insanın gecekondu bölgelerinde yaşadığını söylemek mümkündür. Bu rakam, Türkiye’deki

şehir nüfusunun %25'ini geçmektedir. Bu duruma ilave olarak, gecekondular bölge-lerinde yaşayan şehirli nüfus oranları, farklı kentlerde farklı değerlere ulaşmakla birlikte en büyük dört şehrimizde %35'in üzerinde bulunmaktadır (Ankara %65, İstanbul %45, İzmir %35, Adana %45) (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 649).

1973 yılı itibariyle Türkiye'deki gecekondular, 25 bin hektardan daha fazla bir alan kaplamaktadırlar. Türkiye'deki gecekonduların en yoğun bulunduğu bölgeler, aynı zamanda büyük ve gelişmiş şehirlerin yer aldığı bölgelerdir. Bu durum, gecekondular sorununun, bir büyük şehir ve gelişmiş bölge sorunu olduğunu göstermektedir (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 650).

Gecekondular, hem yapı hem de semt olarak normal yerleşmelerde var olan standartlardan düşük niteliklere sahiptirler. Ancak gecekondular bir olgu olarak sadece Türkiye'ye özgü değildir. Sadece kelime olarak gecekondular Türkçedir. Gecekondular sorununa benzer sorunlar Güney Amerika'nın kentlerinde de görülmektedir. Buradaki gecekondular sorununun ortaya çıkmasına neden olan şartlar, Türkiye'de gecekonduları ortaya çıkaran şartlardan pek de farklı değildir (Yavuz, Keleş, Geray, 1973 : 650).

Kentleşme, yani köylerden kentlere olan nüfus akınları, gecekonduların oluşmasının ve sayıca artmasının başlıca nedenleri arasında yer alır. Kentleşmenin hızlı oluşu gecekondular sorununun az gelişmiş ülkelerde görülmesinin temel sebepleri arasında yer alır. Konunun bir diğer önemli boyutu da gecekondularda toplumun hangi kesimlerinin yaşamayı tercih ettiğidir. Dar gelirli ve yoksul aileler, konut arzı açığı nedeniyle hayatlarını gecekonduda sürdürmek durumundadırlar. Türkiye'de gecekonduda yaşayanlar ne konut kirası ödeyebilecek, ne de yeni bir konuta sahip olmayı madden üstlenebilecek durumdadırlar. Öte yandan, Türkiye'de kent arazilerinin mülkiyet yapısı, gecekonduda yaşayan kişiler için ucuz konut yapımını sağlayacak ölçüde kamulaştırmaya tabi tutulacak bir özellik göstermemektedir. Konut konusunda yetkili olan belediyelerin elinde kaliteli arsa bulunmazken; var olan arsalar da kısa görüşlü politikalar nedeniyle elden çıkarılmıştır.

Ekonomik ve sosyal yapısı Türkiye'ye benzeyen Pakistan, Venezuela, Filipinler, Jamaica, Colombia gibi pek çok gelişmekte olan ülkede gecekondular olgusuna önem kazandıran etkenlerin pek çoğu görülmektedir. Bu gibi gelişmekte olan ülkelerde şehirlere göç etmiş olan kişiler kamu ya da özel araziler üzerinde, kendi geleneksel yapı malzemelerine ilave olarak yakınlarından ya da akrabalarından buldukları malzemelerle çok sayıda gecekondular inşa etmişlerdir.

Amerika, Fransa, Almanya gibi gelişmiş ülkelerde ise gecekondulara benzeyen ve kentlerin merkezinde yer alan sefalet yuvalarına rastlanmaktadır. Ancak, sefalet yuvaları, gecekondularla bazı ortak özellikler sergilese de; kuşkusuz pek çok farklı özelliği de bünyesinde barındırmaktadır. Benzer özelliklere örnek olarak, her iki yerleşme tipinde de toplumun fakir ve dar gelirli sınıflarının barındığı söylenebilir. Gecekondular ile sefalet yuvalarının farkları ise şöyle sıralanabilir: Gecekondular hem maddi hem de sosyal anlamda kentlerdeki geçiş bölgelerini oluştururlar. Bu yerleşme tipinde çoğu benzer görünüşlü, tek katlı, tek odalı, yanında küçük bir

bahçesi, ağaçları, hayvan beslenme yerleri ve ahşap eklentileri olan barınaklardır. Gecekonducularda yaşayanlar daha çok köy asıllıdırlar. Gecekonducularda nüfus yoğunluğu, Batıdaki sefalet yuvalarına göre oldukça düşüktür. Burada genellikle barınma ihtiyacı yüksek olup, gecekonducular bu barınma ihtiyacını sürekli karşılarlar. Hâlbuki slum adı verilen Batı ülkelerinin sefalet yuvalarındaki yapılar, çok katlı olup, birden fazla ailenin yaşadığı yerleşme özelliği gösterirler. Sefalet yuvaları genellikle çok yaşlanmış, düşük standartlı yapılardır. Sefalet yuvalarında daha çok kent soylular yaşar. Barınma yoğunluğu buralarda yüksektir. Sefalet yuvalarının en belirgin özelliklerinden biri ise buraların geçici olarak oturlan yerleşme yerleri, konaklama alanları olarak düşünülmesidir. Gecekonducular semt özelliği gösterirler. Kentlerin diğer bölgelerinden gecekondu bölgelerini ayıran temel özellikler ise şöyle ifade edilebilir: Yoğunluk, şehir hizmetlerinden yararlanma yetersizliği, üzerinde yapılmış oldukları toprağın mülkiyet durumu, estetik ve sağlık şartları yönünden kentin diğer bölgelerinden farklılık göstermeleri ve düşük standartlara sahip bulunmalarıdır (Yavuz, 1973: 653).

1965-1970 Yılları Arasında Ankara'da Konut

Ankara, başkent olarak ilan edilmesinden 55 yıl sonra yani 1977 yılına gelindiğinde değişik planlama aşamalarından geçerek modern bir toplumun yaşadığı şehir haline gelmiştir. Ankara, yine aynı tarihlerden sonra yakın çevresine modernleşme ve teknolojiyi yayan bir kent yapısı sergileyebilmiştir. Ankara'nın modernleşmeyi yayma etkisi ancak kendi ekonomik egemenliğinden uzaktaki bölgelerde açıkça hissedilmiştir.

Kent ölçeğinde ele alındığında nüfusunun %70'i gecekonducularda yaşayan Ankara'nın arzu edilen bir seviyeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. Ankara, planlama çalışmaları bakımından Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilginç bir gelişme çizgisi oluşturmuştur. Kullanılan planlama yöntemleri, yasal yetkiler ve uygulanan kararlarıyla Türk şehircileri ve belediyeleri için örnek alınan bir okul olmuştur (Tekeli, 1982: 79) .

Türkiye'de ve özellikle Ankara'da yaşanan konut sorununun ulaştığı boyutlar, çözüm konusunda farklı yaklaşımları gerektirmektedir. Şimdiye kadar uygulanan politikaların gereği olarak konut sektörüne büyük pay ayrılmıştır. Ankara'da uygulanan üç planlama döneminde konut sektörüne yapılan yatırımlar, toplam yatırımların %18 ila %20'sini oluşturmaktaydı (Konut Sorunu, Politikaları ve Mesken Genel Müdürlüğü Uygulamaları, İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Plan ve Program Dairesi, Ankara, Ekim 1977: 8-11). Konut sorunu ile ilgili araştırmaların sonucunda, yapılan araştırma ve çalışmaların tarihçesine bakıldığında 1960 yılından sonra bu alandaki faaliyetlerin yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Gerek bilimsel araştırmaların, gerekse bilimsel toplantıların çeşidi ve sayısı artmıştır. Milli planlamaların içerisinde konut sorununun önemi kavrandığı için, konut sorununun yapılan bilimsel araştırmalara dayandırılması talebiyle ortaya ko-

nulan araştırma ve çalışmalar İlhan Tekeli tarafından şu alt başlıklara ayrılmak suretiyle incelenmiştir:

1. Konut sorunu üzerine uzman raporları,
2. İmar kongreleri,
3. İşçi sendikalarının konut konusunda düzenlediği seminerler,
4. Mimarlar odasının 1960 yılı bildirisi,
5. Konut talebi hesapları, sektör raporları ve konut istatistikleri,
6. Halk konutu standartları üzerindeki yayınlar,
7. Konut gruplarının planlanması ve komşuluk birimleri üzerine yapılan yayınlar,
8. Gecekondu konusunda monografik çalışmalar,
9. Kooperatifler eliyle konut sunumu üzerine araştırmalar,
10. Türk konut mimarisi arayışından “regional” konut sunumu üzerine araştırmalar,
11. Konuta ilişkin diğer araştırmalar”(Tekeli, 1996: 98).

Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Ankara

Büyük kentlerde yaşanan plansızlıkların ciddi biçimde artış göstermesi ve çağdaş yerleşimlere ihtiyaç duyulması sonucunda kentsel dönüşüm kavramı gündeme gelmiştir. Ayrıca Türkiye'nin deprem kuşağında yer alan bir ülke olması sebebiyle, trafik gibi temel sorun alanlarını da kapsayan kentlerde kentsel dönüşüm çabaları söz konusu sorunları çözmek amacıyla hız kazanmıştır.

Belediye başkanlarınca da üzerinde önemle durulan kentsel dönüşüm, kentlerdeki sorunları ortadan kaldırmaya yönelik bir çözüm arayışıdır. Kentsel dönüşümün Ankara'da hangi aşamada olduğu ile ulaşmak istenilen hedeflerin açıklanacağı bu bölümde Ankara'da kentsel dönüşüm projelerinin ve sürecin anlatılması amaçlanmıştır.

İmar planlarına aykırı yapılaşmadan kaynaklanan sorunları çözmek amacıyla kentsel dönüşüm projeleri son zamanlarda, önem kazanmıştır. Kentsel dönüşüm projelerinin amacını, kentlerin imar bakımından problemlı bölgelerine çözüm getirmek; kaçak yapılaşmayı önlemek; teknik ve sosyal altyapısı tamamlanmış sağlıklı konutlar üretmek şeklinde özetlenebilir.

Kentlerin kaldırmayacağı oranda nüfus artışı ve buna bağlı olarak gelişen göç hareketleri sağlıksız kentleşmeye yol açan sorunlardır. Bu sorunlara çözüm aramak amacıyla da kentsel dönüşüm çabaları da hız kazanmıştır.

Kentsel dönüşüm ile ilgili olarak ilk düzenleme 5393 Sayılı Belediye Kanununun “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı” başlıklı 73. Maddesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla belediyelere, “kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilme” yetkisi verilmiştir. Bu konudaki ikinci düzenleme ise 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun” ile yapılmıştır. Bu konudaki diğer önemli gelişmeler, Başbakanlık’ın 2006 yılında çıkardığı İç Güvenlik Stratejisi Belgesi ile 22.06.2006 tarihinde Meclise” sevk edilen en kapsamlı düzenleme olan “Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı”dır.

Ankara’nın kentsel dönüşüm projeleri kapsamında, epeyce yol aldığını söylemek mümkündür. Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yıkılması planlanan 10 bin gecekondunun büyük kısmı yıkılmıştır. Yıkımı hedeflenen 40 bin gecekondun bulunmaktadır. Ayrıca, evleri yıkılan gecekondun sahipleri ise, modern konutlara yerleştirilmektedirler. Özellikle havaalanını kente bağlayan yolda önceden görülen konutların yerini enkazlar almış; bunların büyük bir kısmı temizlenmiş durumdadır.

Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi

Esenboğa yolu çevresinde var olan görsel kirliliğin kaldırılmasının hedeflendiği söz konusu proje kapsamında bölgede 18 bin konut inşa edilmesi planlanmaktadır. Yapılacak uygulama sayesinde hak sahipleri istedikleri takdirde, Toplu Konut idaresince yaptırılan konutlara sahip olabilmekte; isterlerse konutların bedelini alarak kendi seçecekleri bir konuta sahip de olabilmektedirler. TOKİ tarafından Pursaklarda yapılmakta olan 2400 konut hak sahiplerine dağıtılmak üzere hazır tutulmaktadır. 650000 m²’lik alanı rekreasyon çalışmaları yürütmek üzere ayrılan projede, toplam alan 3 milyon 600 bin metrekaredir. Ayrıca proje kapsamında 180 bin metrekarelik gölet, iki adet beş yıldızlı otelin yanı sıra bir kongre merkezinin de yapılması hedeflenmektedir. Proje tamamlanıp hayata geçtiğinde 3 kilometrelik yol, tünel ve viyadüğün yapılması ve 70 binin üzerinde kişinin yaşayacağı bir yerleşke kurulması düşünülmektedir.

Proje kapsamında toplam olarak Toplu Konut İdaresi tarafından 6 bin 760 hak sahibi için konut yapılacağı belirtilmiştir. Altındağ Karacaören mevkiinde 80 metrekarelik 2 bin 400 adet konutun inşaatına halen burada ikamet eden kişilere tahsis edilmek amacıyla başlanılmıştır. Proje dâhilinde inşaatların iki yıl içinde bitirilmesi planlanmıştır. Hak sahipleri ile yapılan ilk sözleşme 13 Mart 2005 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu itibarla, 7 Temmuz tarihinde 1506 kişi ile 2 bin 184 konut sözleşmesi hayata geçirilmiştir. Projeye dâhil edilen diğer uygulamalar da, boş arsa sahibi olanlar dışındaki kişilere, evlerin tahliye edildiği tarihten yeni konutlarının

inşaatının bitim tarihi arasındaki zaman zarfında ikametlerini sağlamak amacıyla Büyükşehir Belediyesine ait olan Güneşevler ve Tuzluca'yırdaki lojmanlardan istifade etme imkânı tanınmıştır. Ayrıca söz konusu belediye, dileyen hak sahiplerine ilk beş aylık bölümü peşin ödenmek suretiyle, aylık 200 TL kira yardımı da sağlamaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi, yürütülen kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde kırk bin gecekondunun yıkılmasının hedeflendiğini; söz konusu proje kapsamına giren tapulu, tapu tahsisli veya belgesiz hiç bir gecekondunun sahibinin mağdur edilmeyeceğini ifade etmektedir. Konuyla ilgili yasalara ve mevzuata uygun olarak sözleşmelerinin yapılacağını bildiren yetkililer, arsa payı yetmeyenlere enkaz ve tesis bedeli düşülerek, tapulu yapılar için 24 ay, tapu tahsisli yapılar için 48 ay, belgesizler için 775 sayılı yasa gereğince on yıl eşit taksitlerle ödenmek üzere borçlandırma yapılacağını açıklamışlardır. Belediyenin gecekonduları tek tek gezmek suretiyle bura sakinlerini bilgilendirdiklerini, böylece projenin özendirildiğini de ilave etmektedirler.

Resmi gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu kararına göre aşağıdaki dört bölge de kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilmiştir. 1. Yeni Güneypark Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı 2. "Yıldız Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı", 3."Çaldağ Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" ve 4."Dikmen Vadisi Son Etap Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" dır. Ayrıca, Bakanlar Kurulu kararıyla Yenimahalle ve Altındağ bölgelerinde ilan edilen kentsel dönüşüm projeleri de bulunmaktadır. Bu projeler şöyle sıralanabilir: Eskişehir Yolu Ballıkuyumcu Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı, ile Altındağ'da ise Kuzey Ankara Projesi 2. Etap Solfasol ilave Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı. (baskentgundem.com/news_detail.php?id=1688-2010).

Ankara'da yürütülecek kentsel dönüşüm projelerini şöyle sıralamak mümkündür:

Keçiören Kentsel Dönüşüm ve Geliştirme Projesi. 2. Hatip Çayı Kentsel dönüşüm ve Geliştirme Projesi (Mamak'ta bulunan 14.000 gecekonduyu kapsamaktadır). 3. Doğukent Kentsel Dönüşüm Projesi (Mamak'ta 32.500 gecekonduyu kapsamaktadır). 4. Karataş-Yakup Abdal ve Yaylabağ Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya). 5. Şirindere Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya). 6. Çaldağ Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya). 7. Etlik Kasalar Kentsel Dönüşüm Projesi (Keçiören). 8. İmrahor Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi Çaldağ Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya) 9.Ovacık Alüminyumcular Kentsel Dönüşüm Projesi (Keçiören) 10.Eskişehir Yolu Lodumlu Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya) 11.Mühye 903 - 912 Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya) 12.Güneytepe Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya) 13.Nasrettin Hoca Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya)14.Ulus Kentsel Yenileme Projesi (Altındağ)

Kentsel dönüşüm projelerinden bir kısmının çalışmaları halen devam etmektedir. Söz geçen projeleri şöyle sıralayabiliriz: 1.Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi (Keçiören ve Altındağ): Yaklaşık 10 bin gecekondunun. 2.50. Yıl Parkı ve Çevre-

si Kentsel Dönüşüm ve Geliştirme Projesi (Çankaya): Yaklaşık 3 bin 500 gecekonddu. 3. Çankaya - Mühye 902 parsel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi (Çankaya): Yaklaşık 900 gecekonddu. 4. Göksu Kentsel Dönüşüm Projesi (Yenimahalle)5. Dikmen Vadisi 3. Etap Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya): Yaklaşık 4.000 gecekonddu.

4.Dikmen Vadisi 4 - 5. Etap Kentsel Dönüşüm Projesi (Çankaya)

Proje No	Belediye	Proje Adı	Mah.-Köy-Ada-Parsel	Belediye Meclis Kararı	Alan (Ha)
1	Keçiören	Kuzey Ankara	Şenyuva	18,02,2005/509	11.0
2	Çankaya	Çaldağ	Dikmen	13,04,2005/883	320.0
3	Mamak	Yeni Mamak	Kayaş, Araplar, Derbent	07,10,2007/641	940,0
4	Mamak-Çankaya	50.Yıl	Siyasal	16,12,2005/381	116.0
5	Çankaya	Lodumlu(Kamu)	Lodumlu	18,02,2005/542	600.0
6	Çankaya-Mamak	İmrahor Vadisi	Mühye, İmrahor	18,02,2005/536	3560.0
7	Çankaya	Mühye Güneypark	Tp. 820,902, 903	18,02,2005/524	177.0
8	Çankaya-Gölbaşı	Yakupabdal, Karataş, Yaylabağ	Yakupabdal, Karataş	17,06,2005/1642	3600.0
9	Çankaya	Dikmen Vadisi 3	Dikmen	14,01,2005/218	29,0
10	Çankaya	Dikmen Vadisi 4,5	Dikmen	14,01,2005/215	177
11	Çankaya	Nasreddin Hoca	9014/1	15,07,2005/1963	7.3
12	Çankaya	Güzeltepe	Mühye	17,06,2005/1648	60.0
13	Altındağ-Y. Mahalle	Merkezi İş Alanı (MİA)	İskitler	15,07,2005/1964	130.0
14	Keçiören	Aliminyumcular	Ovacık	12,08,2005/2229	80.0
15	Y.Mahalle-Keçiören	Kasalar	Kasalar	16,09,2005/2533	230.0
16	Etimesgut	Göksu	Susuz	16,09,2005/2532	550.0
17	Mamak	Doğukent	Kusunlar	12,08,2005/2238	758.0
18	Çankaya	Şirindere	Karakusunlar	11,10,2005/2669	13.7
19	Altındağ	İsmetpaşa	Ulus	17,02,2006/484	13.0
20	Gölbaşı	İncek Taşpınar Kızılçoşar	K.şar T.pınar İncek	16,12,2005/3279	2235.0
21	Çankaya	TOBB Lodumlu	5502/1	16,12,2005/3283	14.3
22	Yenimahalle	TOBB Söğütözü	7638,9958,2096/20	16,12,2005/3280	43.7
23	Altındağ	Atıfbey-Hıdırlıktepe	Ulus	17,02,2006/484	116.0
24	Yenimahalle	BHA Hipodrom	Fen İşleri	16,06,2006/	20.0
25	Karaali	Beynam	Beynam	16,06,2006	633.2

26	Çankaya	Çankaya Ahlatlıbel An.Mhk	Yalıncak	16,06,2006/1457	6.3
27	Keçiören	Yükseltepe Taşlıtepe	Yükseltepe	12,07,2006/1613	108.0
28	Yenimahalle	Saklıkent	Karacakaya-Susuz	15,08,2006/	125.0
29	Gölbaşı	Mevlanakapı	Karaoğlan	18,08,2006/2022	300.0
30	Altındağ	Şükriye Mah.	Ulucanlar	18,08,2006/	19.7
31	Çankaya	Tanyeli Kavşağı	Konya Yolu	12,09,2006/	9.6
32	Çankaya	Semazen KPDPDA	Karakusunlar	15,09,2006/2376	6.4
33	Gölbaşı	Güneykent	Tulumtaş	15,11,2006	3000.0
34	Ankara	TCDD Güzergahı	Sincan-Mamak	30,11,2006/	5935.0
35	Çankaya	Dikmen Vadisi I-II	Dikmen	30,11,2006/	259.0
36	Çankaya	Anadolu Bulvarı	Esk. Yolu (ODTÜ)	30,11,2006	5.0
37	Keçiören	Kuzey Ankara girişi	Keçiören Etabı	18,02,2005/509	11.0
38	Altındağ	Ulus TKM Yenileme A. (5366)	Ulus	15,07,2005/1952	210.0
39	Çankaya	Çukuranbar	Balgat	16,02,2007/495	235.0
40	Gölbaşı	Bilkent	Karagedik	16,02,2007/	1669.0
41	Yenimahalle	Temakent	Ballıkuyumcu	16,02,2007/	2860.0
42	Yenimahalle	İstanbul Yolu	Susuz	13,04,2007/1103	365.0
43	Yenimahalle	Tilkiler Çiftliği	Macun	16,03,2007/802	25.63
44	Yenimahalle	Batıkent	Kent merkezi	15,06,2007/162	107.9
45	Sincan	Fatih	Ayaş Yolu	16,03,2007/799	220.0
				Toplam	29911.73 ha

Kaynak:http://www.ankarabel.gov.tr/AbbSayfaları/Projeler/emlak/kaynak_ge-listirme_2/k

Ankara'da, yürütülen kentsel dönüşüm projelerden bazıları ile ilgili farklı anlayış ve farklı yaklaşımların olduğunu söylemek mümkündür. Dönüşüm projeleri hususunda Büyükşehir belediyesi ile Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Şehir Plancıları Odası gibi bazı kurum ve kuruluşlar arasında usul, yöntem ve dönüşümü planlanan alanların belirlenmesi konularında görüş farklılıkları da ortaya çıkmaktadır. Bahse konu olan dönüşüm projelerinden biri, 'Ulus Tarihi Kent Merkezi, 'Ankara Kalesi' ve 'Hamamönü' Değişim ve Dönüşüm Projesidir. Söz konusu alanın dönüşümü ile ilgili olarak Esra Yazdıç tarafından 10. 07. 2006 tarihli Cumhuriyet gazetesinde kaleme alınan yazıda, bu bölgedeki projenin usulsüz şekilde 7 Temmuz 2006 tarihinde Hassa Mimarlık'a verildiği dile getirilmektedir. Bu durumdan proje yazarlarının yanı sıra mimarlar Odası Ankara Şubesinin, Şehir Plancıları Odasının ve üniversitelerin rahatsız olduğu gerekçeleri ile ortaya konmuştur. Ankara Anakent belediyesinin çıkarılan yasalarla SİT alanı ölçülerine müdahale temek suretiyle, il merkezlerine alan açtığı ve böylece tarihi dokunun bozulmasına sebep olduğu ileri sürülmektedir. Ankara Anakent Belediyesi 2005 yılının Temmuz ayın-

da çıkarılan “Yıpranan Tarih ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” Kanununa istinaden Ulus semti çevresindeki SİT alanını değiştirmiştir. Bu suretle, söz konusu alanda yürütülmekte olan projeleri geçersiz kılmıştır. Bu durum, bazı çevrelerde rahatsızlık yaratmıştır. Konuyla ilgili olarak, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi Ömer Kıral, Ankara Anakent Belediyesinin izlemiş olduğu tutumu eleştirerek, kendilerinin yürüttükleri proje varken hiç bir deneyimi olmayan merkezi İstanbul’da olan bir firmaya verilmesini doğru bulmadıklarını, SİT alanı diye belirlenen bölgelerin sınırları değiştirmek suretiyle söz konusu alanı bir rant aracı haline dönüştürdüğü fikrindedir. Usulsüz olarak kendilerine proje verildiği iddia edilen Hassa Mimarlık ve Mühendislik İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şirketi yetkilileri de konu ile ilgili olarak başka ülkelerde de buna benzer uygulamaların olduğunu ileri sürmüşlerdir. (Kaynak: www.mimarlarodası.org.tr. 2011.)

Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi

Ankara’ya havaalanı yolundan gelenlerin gözüne çarpan şehrin kuzey tarafındaki giriş noktasındaki gecekondu, her şeyden önce şehrin genel görüntüsünü bozan çarpık yapılaşmanın tipik örneklerindendi. Gecekondulaşmayı önleme amacıyla geliştirilen bu proje çerçevesinde Esenboğa Yolu çevresinde 830 bin metrekarelik bir alanda, dinlenme, eğlenme ve yeniden düzenlenecek alanlarla göletlerden oluşan bir dizi düzenlemeyi kapsamaktadır. Bu düzenlemeler, 04. 03. 2004’te kabul edilen 5104 ve 5481 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Kanunu ile yasal çerçeveye oturtulmuştur. Proje kapsamında öncelikle 85 bin gecekondu yıktırılmıştır. Bu alandaki gecekondu oturanlar KİPTAŞ ve TOKİ tarafından yapılan konutlara yerleştirilmesi planlanmıştır. Halen bölgedeki on bin gecekondu yıkılmış olup, buraya Büyükşehir Belediyesi ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ortaklığıyla on sekiz bin yeni konut yaptırılması planlanmıştır. Ankara’da gelecek beş yıl içerisinde toplam yirmi beş bin gecekonduyun yıkımının tamamlanması tahmin edilmektedir. İlgili kanunla belirlenen alanda 1. ve 2. Etap şeklinde iki kısma ayırmak suretiyle yapılacak düzenlemelerin ilk kısmı olan 380.81 hektarlık 1. Etap öncelikli proje alanı uygulamalarına 2005 yılının Mart ayında başlanmıştır.

Kira Yardımı veya Lojman Alternatifi

Kentsel dönüşüm projeleri, gecekondulaşmanın önüne geçilmesini ve deprem riskinin azaltılmasını hedefleyen yaklaşımlardır. Yıkım sürecinin hızlı bir şekilde gerçekleştiği Ankara’da kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında, diğer illere göre daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından isteyene 200-250 TL tutarında yardım yapılacağı ya da alternatif olarak Ankara Büyükşehir Belediyesine ait lojmanlar ile sosyal konut alanlarında yaşama imkânı verileceği bildirilmiştir. Ayrıca Kentsel Dönüşüm

projesi kapsamında kentsel dönüşüm alanlarında, konut sahibi olanlara yıkılan konutların yerine noter huzurunda yapılacak kura ile Belediye tarafından yaptırılan modern konutlar tahsis edileceği belirtilmiştir. Bu konutların Ankara Büyükşehir Belediyesine ait olduğu ve Mamak, Tuzluçayır ve Keçiören Güneşevler'de bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu konutların toplumun düşük gelirli kesimine yönelik sosyal konut niteliği taşıdığı da ayrıca kaydedilen bilgiler arasındadır. Günümüze kadar geçen sürede kentsel dönüşüm projeleri kapsamında Ankara'da hak sahiplerinin Dikmen'de 1., 2. ve 3. Eapta yapılan 1200 konuta yerleştirildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda Ankara'da 40.000 gecekondunun yıkılması hedeflenmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında tapulu, tapu tahsisli veya belgesiz hiç kimsenin mağdur edilmeyeceği bildirilmiştir. Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında kanuni dayanağın 775 sayılı yasa olduğu belirtilmiştir. Söz konusu kanun kapsamında arsa payı yetmeyenlere enkaz bedeli ile tesis bedeli düşüldükten sonra tapu sahibi olanlara 24 ay, tapu tahsisli olanlara ise 48 ay ve belge sahibi olmayanlara ise yine 775 sayılı kanun kapsamında 10 yıl zarfında eşit taksitlerle borçlandırma yoluna gidileceği belirtilmiştir. Ödeme sistemi, sözleşme tarihini takip eden aydan başlamak üzere eşit taksitlerle tahsil edilmektedir. Bu projelerden ilk olarak bahsedilmesi gereken "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi"dir.

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Olumsuz Yönleri

Kentsel dönüşüm projelerinin, bazı yönlerden olumsuzlukları da beraberinde getirdiği şeklinde yaklaşımlar da vardır. Planlamayı ihmal ettiği, bütüncül değil, kısmi bir bakış açısı sergilediği gerekçesiyle kentsel dönüşüm projelerine ihtiyatla yaklaşanlar bulunmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre, kent planlamasında bütüncül bakış önemlidir. İmar Kanununa göre planlar, üst ölçekten alt ölçeğe doğru kademelenmektedir: "Bölge planıyla başlayan ve 1/1000 ölçekli imar planıyla son bulan bir süreç uygulanmaktadır. Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı, idareyi dönüşüm alanlarının kesinleşmesinden itibaren üç yıl içinde dönüşüm amaçlı imar planlarını ve parselasyon planlarını hazırlamak ve gerekirse üst kademede planlarda revizyon veya değişiklik yapılmasından sorumlu tutmuştur. Bu düzenleme ve uygulama, imar planlarının üst imar planlarına uygun olması ilkesini zayıflatarak imar planlarının bağlayıcılığını azaltmaktadır. Süreç tersine işleyerek üst ölçek plan dar bir alan için yapılmış plana uydurulmak durumunda kalınmaktadır"(www.Stratejikboyut.com...).

Türkiye'de uygulamaya konulan kentsel dönüşüm projelerinin, her zaman gerçek bir ihtiyaçtan doğmadığını düşünen ve bu uygulamalarda hareket noktasının kamu yararı olduğu konusunda endişe taşıyanlar da vardır. Belediyelerin kendilerine kaynak yaratmak, ekonomik kaygılar gibi harekete getirici sebeplerle bu projeleri yürütmek istemeleri ihtimalini de dikkate almak gerekir. Çok büyük yatırımların yapıldığı bu projelerin rant aracı olması riski de söz konusudur. Ayrıca, her geçen gün önemi artan kentsel dönüş uygulamaları, sosyal ve

teknik açıdan da değerlendirilmelidir. Dönüşüm alanlarında yaşayanların alışık oldukları ortamdan ayrılmak zorunda oluşları, hayat tarzlarının ve kazanç yollarının değişmesi, sıkıntılı durumlara yol açabilmektedir. Dar gelirli bu insanların şehrin uzak bir köşesinde, alışık olmadıkları bir çevrede, iş alanlarından ve sosyal çevrelerinden kopuk bir şekilde yaşama zorunluluğu, beraberinde bazı problemleri de getirmektedir. Dar gelirli bir grubun, uzun bir süre düzenli konut ödemesi yapması da başka bir sorunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan dönüşüm uygulaması yapılacak bölgede sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alternatif modellere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra Bahçelievler-Emek gibi semtlerdeki kentsel dönüşümün rant amacıyla yap-satçı müteahhitler tarafından binaların yıkılıp küçük parsellere günümüzün inşaat malzemesi ve teknolojiyle yapılmasından başka bir yenilik getirmemektedir. Başlangıçta çoğu iki katlı olarak planlanan söz konusu parsellerin birleştirilmemesi ve dört-beş kat ile on-on beşe ulaşan daire sayısıyla birbirine çok yakın inşa edilmesi çağdaş şehircilik bakımından uygun olmamıştır. Ayrıca söz konusu yeni kentsel dönüşüm apartmanları yetersiz alt yapısı, sosyal donatı ve sınırlı araç park alanlarıyla Bahçelievler ve Emek Mahallesinin dar sokaklarına ve trafik sorununa yoğunluk eklemekten başka bir işe yaramamıştır.

Bütün bu olumsuz yönlerine rağmen, kentsel dönüşüm uygulamalarının konut sorununu çözmede, planlı bir kentleşme ve sosyal bakımdan gelişme için iyi ve gerekli olduğu ifade edilebilir. Kentsel dönüşüm faaliyetlerinde, fiziksel bakımdan mekânın dönüştürülmesinin yanı sıra, sorunun kültürel ve sosyal boyutlarına dikkat etmek yerinde olur. Ankara'nın her dönüşüm bölgesine, yerleşim ve imar özelliklerine göre farklı çözüm şekilleri üretilmelidir. Gecekondulaşma veya kaçak yapılaşmayı temelinden çözecek akılcı adımların atılması, konuyla ilgili ihtiyaca cevap verecek yasal düzenlemelerin tamamlanması gerekmektedir (www.stratejik-boyut.com /...Kentsel-dönüşüm-fırsatları-veriskleri—28260.html-2010).

Sonuç:

Batıda Sanayi devrimi ile yaşanan aydınlanma hareketi Türkiye'de devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de yaşanan kültürel, ekonomik, siyasi, toplumsal değişme ve modernleşme hareketlerinden doğrudan etkilenen konut kavramı, barınak, üretilen bir meta, bir yatırım aracı, spekülâtif kazanç yolu, kişilere ve ailelere gelecek güvencesi ve kent kimliğinin oluşturulmasında kültürel sanat boyutu olan bir değer gibi pek çok yönü olan karmaşık sorunlar yumağıdır. Moderniteden etkilenen sadece Ankara değil, Türkiye'deki diğer tüm kentlerdir. Özellikle Cumhuriyetin ilanından 1950'lere kadarki süreçte, modern kültürün kent ölçeğinde yaygınlaştırılma çabası ön planda tutulmuş ve bu doğrultuda bir planlama anlayışı benimsenmiştir. Kent ölçeğinde alınan kararlar, yeni bir Ankara kurmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda İmar Planı yarışması düzenlenmiş, yarışmayı kazanan Prof. Dr. Hermann Jansen tarafından önerilen plan uygulamaya konulmuştur. Ancak, Jansen'in tavsiye ettiği planın uygulanmasında bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Ankara'da, kooperatif oluşumunun ilk örneği ve ilk toplu konut

girişimi Bahçeli Evler Yapı Kooperatifidir. Gerek, Yeni Mahalle'de, gerekse Bahçelievler'de, ilk doku ve yapılanma günümüzde bozulmuş, iki katlı ve bahçeli yapılar zamanla kademeli olarak dört kata çıkarılmıştır. Bu da çarpık yapılaşma ve kentleşmenin örneğini oluşturmaktadır. Bu problemler, ekonomik darboğaz, arsa spekülasyonları ve kente ilişkin tecrübenin azlığı olarak sıralanabilir. Sadece Ankara'da değil, Türkiye'nin genelinde de konut sorununun çözümü için çok yönlü yaklaşımlar gerekmektedir. Konut konusunda takip edilen politikaların gereği olarak konut sektörüne ve konut yatırımlarına çok önemli paylar ayrılmıştır. Pek çok ülkeyle kıyaslandığında Türkiye'deki konut sektörü yatırımlarının düşük bir düzeyde olmadığı ifade edilebilir. Konut yapımı ulusal ekonomiyi krize sürükleyecek arz miktarıyla çevre ve kentleşme olgusunu yok sayan bir betonlaşma olmaktan ziyade alt yapı, ulaşım, demografik ve sosyal ihtiyaçlarla dengeli bir huzur projesi olarak planlanmalı ve gerçekleştirilmelidir. Ankara, kentleşme, sosyo-kültürel yapı, ekonomik öngörüler bakımından Cumhuriyetin ilk yıllarındaki planlamaların ötesinde, Türkiye'nin ikinci büyük metropol şehri haline gelmiştir. Dolayısıyla, eski ile yeninin, geleneksel ile modernitenin iç içe girdiği ve sorunlarla olumlu olanın yan yana bulunduğu daha karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bireyler, konut tercihlerini, sosyal statü, konutun kent merkezine ve işyerine olan mesafesi gibi farklı değişkenlerin üzerinde düşünerek yapmaktadırlar. Konut sahibi olmak isteyen bireyler, yüksek fiyatlı konutları daha düşük meblağlara mal edebilmenin yolunu ortak mülkiyete dayanan konut kooperatif örgütlenmeleri sayesinde başarmışlardır. Kooperatif örgütlenmeleri sayesinde kişiler, müteşebbisin konuttan almak istediği payı ve kente ait toprak rantını ödemekten kurtulmayı sağlamaktadırlar. Kentsel dönüşüm projelerinin işleyişi açısından Ankara ile İstanbul kıyaslandığında, Ankara'nın karara varma açısından ve uygulamada daha hızlı olduğunu söylemek mümkündür. Bunun sebebi ise, Ankara'daki kentsel dönüşüm tabii tutulacak konutların tek katlı, köy tipi konutlar oluşu, İstanbul'da ise, kaçak yapıların apartman niteliği taşıması ve rant sağlama aracı olarak görülmesidir. "Türkiye genelinde konut fiyat endeksi, Haziran 2012 - Haziran 2017 dönemine göre Ocak 2013 - Ocak 2018 döneminde %1,46 düzeyinde reel fiyat artışı görülmüştür. Yeni konutlar da ki reel fiyat artışı ise %2,43 oranında yükseliş göstermiştir. Gerek Türkiye konut fiyat endeksinde gerekse Yeni konut fiyat endeksinde artış hızı yavaşlamıştır. Diğer taraftan Yeni Konut Fiyat artışının biraz daha yüksek olmasının ardında maliyet artışlarının etkisi gözlenmektedir. Ankara oldukça uzun bir süredir fiyat artışlarının mutedil olduğu bir şehirdir. Ankara'nın göç vermeye başlaması, konut yapımı için arazi yapısı ve alanlarının uygun olması gibi hususlar fiyatları baskılamıştır. Ankara da İstanbul'a benzer biçimde şehir çeperlerinde yapılan konutlar merkezdekilerden daha düşük fiyatlara satılabilmektedir. Ankara ilgili iki dönem arasında Türkiye ortalamasının altında bir fiyat değişimine sahip olarak reel olarak % -0,45'lik bir kaybı yaşamıştır. Ancak Ankara da yaşanan reel fiyat gerilemesinde bir yavaşlama olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Ankara da konut arzının artması ve başka şehirlere verilen göçlerin etkisi fiyatlarda hissedilmektedir.(Dalkılıç-Aşkın, 2018: 204)" Konut sektörü, kriz ortamlarında ülke ekonomisini canlandıracak bir unsur olarak görülmektedir.

2000 Yılında Ankara'da hane sayısı **1 018 371** dir.

İçişleri Bakanlığı, Nüfus Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Ulusal Adres Veritabanından alınan 1/2/2011 tarihli Ankara'daki Hane Sayısı verileri

Ankara	
İLÇEADI	Toplam
AKYURT	10.095
ALTINDAĞ	139.522
AYAŞ	7.333
BALA	8.830
BEYPAZARI	20.599
ÇAMLIDERE	7.691
ÇANKAYA	335.454
ÇUBUK	33.479
ELMADAĞ	18.762
ETİMESGUT	138.562
EVREN	1.421
GÖLBAŞI	46.454
GÜDÜL	5.331
HAYMANA	14.173
KALECİK	5.865
KAZAN	15.615
KEÇİÖREN	294.275
KIZILCAHAMAM	18.793
MAMAK	198.643
NALLIHAN	16.978
POLATLI	44.625
PURSAKLAR	38.041
SİNCAN	151.909
ŞEREFLİKOÇHİSAR	16.570
YENİMAHALLE	264.850
Genel Toplam	1.853.870

Tablo:1. İlçelere göre hane sayıları

BELEDİYE/KÖY	Toplam
Belediye	1.790.219
Köy	63.651
Genel Toplam	1.853.870

Tablo: 2 Belediye ve köylere göre hane sayıları

YERLEŞİM YERİ NİTELİĞİ	Toplam
BELDE (BELEDİYE)	30.906
BÜYÜKŞEHİR İLÇE MERKEZİ (BELEDİYE)	4.431.719
İLÇE MERKEZİ (BELEDİYE)	209.537
KÖY	99.554
Genel Toplam	4.771.716

Tablo:3 Yerleşim Yeri Niteliğine göre Ankara Nüfusu.

ILCEADI	Toplam
AKYURT	26.006
ALTINDAĞ	365.920
AYAŞ	13.291
BALA	19.426
BEYPAZARI	46.493
ÇAMLIDERE	7.297
ÇANKAYA	797.109
ÇUBUK	81.747
ELMADAĞ	43.311
ETİMESGUT	386.879
EVREN	3.343
GÖLBAŞI	95.109
GÜDÜL	8.971
HAYMANA	33.886
KALECİK	14.517
KAZAN	39.537
KEÇİÖREN	817.262
KIZILCAHAMAM	25.203
MAMAK	549.585

NALLIHAN	30.571
POLATLI	117.473
PURSAKLAR	108.211
SİNCAN	456.420
ŞEREFLİKOÇHİSAR	35.989
YENİMAHALLE	648.160
Genel Toplam	4.771.716

Tablo:4

İçişleri Bakanlığı, Nüfus Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Ulusal Adres Veritabanından alınan 1/2/2011 tarihli İlçelere göre Ankara Nüfusu

Ankara Büyükşehir Belediyesi ASKİ

İlçelere göre Su Abone Sayısı, Tablo:5

İlçeler	Özel Abone Sayısı	Resmi Abone Sayısı	Toplam Abone Sayısı
Akyurt	7.441	44	7.485
Altındağ	124.297	793	125.090
Ayaş	4.518	42	4.560
Bala	2.470	44	2.514
Çankaya	335.653	2.056	337.709
Çubuk	26.560	131	26.691
Elmadağ	13.842	86	13.928
Etimesgut	118.005	324	118.329
Gölbaşı	27.505	219	27.724
Kalecik	3.071	46	3.117
Kazan	10.086	54	10.140
Keçiören	281.885	836	282.721
Mamak	169.370	531	169.901
Pursaklar	34.216	133	34.349
Sincan	145.596	450	146.046
Yenimahalle	253.780	1.247	255.027
TOPLAM	1.558.295	7.036	1.565.331

Ankara Büyükşehir Belediyesi ASKİ**Özel-Resmi Abone Sayıları****Yıllar İtibariyle Abone Sayıları Tablo:6**

Yıllar	Toplam Abone	Artış Oranı (%)	Personel Sayısı	Personel Başına Düşen Abone Sayısı
1994	725.851	7,5	4.164	174
1995	775.104	6,8	3,854	201
1996	818.709	5,6	3.747	218
1997	865.006	5,7	3.631	238
1998	908.468	5,0	3.757	241
1999	925.267	1,8	3.636	254
2000	955.264	3,2	3.521	271
2001	975.264	2,1	3.441	283
2002	1.017.211	4,3	3.262	312
2003	1.063.185	4,5	3.157	337
2004	1.134.625	6,7	2.807	404
2005	1.185.429	4,5	2.636	450
2006	1.237.358	4,4	2.437	508
2007	1.280.416	3,5	2.361	542
2008	1.474.577	15,2	2.439	604
2009	1.565.331	7	2.185	716

	Konut sayısı	Bina sayısı	Oda sayısı	Konut başına oda sayısı	Taban alanı (Metrekare)
2000 Öncesi	1.128.625	384.489	4.230.240	4	6.1871.936

Tablo:7 2000 yılı öncesi Ankara ilindeki konut sayısı

Not: 1984 yılı bina sayımında Ankara ilindeki bina sayısı 286,879'dur(TÜİK).

YIL	Toplam bina	Toplam bina (m ²)
2000	4.733	5896469
2001	5.513	6.321.411
2002	7.080	6.335.941
2003	3.826	5.535.736
2004	3.169	5.032.633
2005	6.799	9.960.816
2006	6.725	10.395.160
2007	5.991	10.758.774
2008	4.844	9.529.950
2009	4.586	9.565.198
Toplam	53.266	73.435.619

Tablo:8. 2000 yılı sonrası yıllar itibari ile bina sayısı ve büyüklükleri

2009 yılı sonu itibari ile Ankara ilindeki konut sayısı: 457.655'dir(TÜİK).

YIL	Toplam Yapı sayısı	Toplam Alan (m2)	Toplam Değer (TL)
1992	4751	3745948	5240503
1993	7653	5534388	13029857
1994	7289	4805137	21509590
1995	5361	4345545	36219115
1996	5930	5078601	75950501
1997	6223	5255808	155142437
1998	4764	5215611	279164343
1999	4770	6180600	495631487
2000	4733	5896469	674483385
2001	5513	6321411	1175121674
2002	7080	6335941	1524841588
2003	3826	5535736	1591285118
2004	3169	5032633	1655873087
2005	6799	9960816	3672663171
2006	6725	10395160	4356280328
2007	5991	10758774	5027320024

2008	4844	9529950	5470345704
2009	4586	9565198	5387061707
2010	3890	7283473	4314339716
Genel Toplam	103897	126777199	35931503335

Tablo:9. 1992 yılı ile 2010 yılı arası Yapı Kullanım İzin Belgesi almış binaların sayıları (TÜİK).

YIL	Toplam Yapı sayısı	Toplam Alan (m2)	Toplam Değer (TL)
1992	7003	7994548	11324916
1993	6641	9238925	21512804
1994	5937	8367394	37756364
1995	5160	7228023	57793611
1996	5259	5870043	84025145
1997	4342	6633798	196895358
1998	4741	6292983	338749164
1999	6090	9011382	752776841
2000	5265	8987488	1025278275
2001	5700	9732028	1797142681
2002	3114	5579747	1382937887
2003	4342	7699204	2214297363
2004	5273	9661501	3243930504
2005	9061	15926978	5876944013
2006	8326	17137295	7214444428
2007	7848	16348845	7681456131
2008	4704	10664341	6184198043
2009	5618	10648631	6011481304
2010	3901	10235043	6063668154
Genel Toplam	108325	183258197	50196612986

Tablo:10. 1992-2010 yılları arası "Yapı Ruhsatı" almış inşaatı halindeki bina sayıları(TÜİK).

YIL	YAPI KULLANMA İZİN BELGESİ		YAPI RUHSATI		Toplam Yapı sayısı Toplamı	Toplam Değer (TL) Toplamı
	Toplam Yapı sayısı	Toplam Değer (TL)	Toplam Yapı sayısı	Toplam Değer (TL)		
1992	4751	5240503	7003	11324916	11754	16565419
1993	7653	13029857	6641	21512804	14294	34542661
1994	7289	21509590	5937	37756364	13226	59265954
1995	5361	36219115	5160	57793611	10521	94012726
1996	5930	75950501	5259	84025145	11189	159975646
1997	6223	155142437	4342	196895358	10565	352037795
1998	4764	279164343	4741	338749164	9505	617913507
1999	4770	495631487	6090	752776841	10860	1248408328
2000	4733	674483385	5265	1025278275	9998	1699761660
2001	5513	1175121674	5700	1797142681	11213	2972264355
2002	7080	1524841588	3114	1382937887	10194	2907779475
2003	3826	1591285118	4342	2214297363	8168	3805582481
2004	3169	1655873087	5273	3243930504	8442	4899803591
2005	6799	3672663171	9061	5876944013	15860	9549607184
2006	6725	4356280328	8326	7214444428	15051	11570724756
2007	5991	5027320024	7848	7681456131	13839	12708776155
2008	4844	5470345704	4704	6184198043	9548	11654543747
2009	4586	5387061707	5618	6011481304	10204	11398543011
2010	3890	4314339716	3901	6063668154	7791	10378007870
Genel Toplam	103897	35931503335	108325	50196612986	212222	86128116321

Tablo:11 Yıllar itibarı ile Yapı Kullanım İzin Belgesi ve Yapı Ruhsatı almış bina sayıları ve ekonomik değer tablosu(TÜİK).

YIL	İskelet- ahşap	İskelet- betonarme	İskelet- çelik	Kompozit	Prefabrik	Yığma	Genel Toplam
1992		1		2	593	4155	4751
1993	1			1	636	7015	7653
1994					366	6923	7289
1995					248	5113	5361
1996					229	5701	5930
1997					241	5982	6223
1998				1	169	4594	4764
1999				1	291	4478	4770
2000					179	4554	4733
2001					138	5375	5513
2002		6955	4	50	6	65	7080
2003		3663	3	104	6	50	3826
2004		3049	6	14	14	86	3169
2005	3	6693	8	1	15	79	6799
2006	7	6177	31	24	309	177	6725
2007	7	5680	30	6	61	207	5991
2008	34	4538	67	9	42	154	4844
2009	5	4382	33	8	43	115	4586
2010	1	3456	11	4	245	173	3890
Genel Toplam	58	44594	193	225	3831	54996	103897

Tablo:12 1992-2010 yılları arası Yapı Kullanım İzin Belgesi almış taşıyıcı sistemine göre bina sayıları.

Toplam Yapı sayısı	YAPI SAHİBİ				
YIL	33	Kamu	Özel	Yapı Koop.	Genel Toplam
1992		144	3380	1227	4751
1993		212	4703	2738	7653
1994		58	4136	3095	7289
1995		369	4209	783	5361
1996		402	4213	1315	5930
1997		71	4012	2140	6223
1998		88	3715	961	4764
1999		46	3502	1222	4770
2000		46	3360	1327	4733
2001		258	3017	2238	5513
2002	10	33	2225	4812	7080
2003		10	2186	1630	3826
2004		7	2497	665	3169
2005		40	4309	2450	6799
2006	156	97	5082	1390	6725
2007	20	172	5344	455	5991
2008	10	158	4200	476	4844
2009	305	211	4070		4586
2010	313	245	3332		3890
Genel Toplam	814	2667	71492	28924	103897

Tablo:13 1992-2010 yılları arası Yapı kullanım izin belgesi almış sahipliğine göre bina sayıları

YIL	Apartman	Diğer	Dini	Ev	Kültürel	Resmi	Sanayi	Sihhi-sosyal	Ticari
1992	3111	53	4	1346	3	3	92	8	131
1993	4111	73	3	3178	5	7	126	11	139
1994	3973	46	3	2996	15	5	127	14	110
1995	4047	32	4	934	6	4	117	15	202
1996	4223	22	10	1376	12	3	136	22	126
1997	3689	20	3	2197	9	4	127	17	157
1998	3487	24	7	1001	6	4	108	28	99
1999	3286	19	10	1063	9	3	114	20	246
2000	3454	31	4	1001	8	4	91	26	114
2001	3194	23	5	1797	7	6	292	21	168

YIL	Bir daireli ikamet amaçlı binalar	Halka açık ikamet yerleri	İkamet amaçlı binalar dışındaki diğer binalar	İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	Kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kurumları binaları	Ofis (işyeri) binaları	Otel vb. binalar	Sanayi binaları ve depolar	Toplan ve perakende ticaret binaları	Trafik ve iletişim binaları
2002	733		6	2170	22	41	11	3565	528	4
2003	1115	3	16	2148	27	32	15	279	191	
2004	600		12	2321	9	32	6	87	102	
2005	1075	4	25	4108	20	34	9	1238	286	
2006	1058	4	31	4504	28	57	15	333	695	
2007	1138	9	22	4335	52	52	17	160	205	1
2008	1003	12	13	3419	35	96	13	138	112	3
2009	689	13	28	3527	65	37	18	94	111	4
2010	746	6	16	2552	40	249	10	215	53	3

Tablo: 14, 15 Yukarıdaki tablolar Yapı Kullanım İzin Belgesi almış ve kullanımın amacına göre bina sayılarıdır(TÜİK)

Toplam Yapı sayısı	YAPI SAHİBİ				
YIL	Diğer	Kamu	Özel	Yapı Koop.	Genel Toplam
1992		144	3380	1227	4751
1993		212	4703	2738	7653
1994		58	4136	3095	7289
1995		369	4209	783	5361
1996		402	4213	1315	5930
1997		71	4012	2140	6223
1998		88	3715	961	4764
1999		46	3502	1222	4770
2000		46	3360	1327	4733
2001		258	3017	2238	5513
2002	10	33	2225	4812	7080
2003		10	2186	1630	3826
2004		7	2497	665	3169
2005		40	4309	2450	6799
2006	156	97	5082	1390	6725
2007	20	172	5344	455	5991
2008	10	158	4200	476	4844
2009	305	211	4070		4586
2010	313	245	3332		3890
Genel Toplam	814	2667	71492	28924	103897

Tablo:16 Yapı sahipliğine göre Yapı Kullanım İzin Belgesi almış bina sayıları(-TÜİK).

BELEDİYE	Toplam Yapı sayısı	Toplam Daire sayısı	Toplam Alan (m2)	Toplam Değer (TL)
Afşar	1	1	160	44414
Akyurt	931	2881	1155958	364029479
Altındağ	3157	26673	6574420	1837966543
Altınova	5	29	5916	2538699
Ayaş	151	409	80920	28219202
Bağlum	576	4522	607048	178578056
Bala	39	59	19575	4803522
Beypazarı	1014	4631	767633	179704526
Bezirhane	5	0	9874	961581
Çağa	2	8	771	86519
Çalış	1	0	242	1050
Çalören	3	0	578	26796
Çamlıdere	6	6	1179	508564
Çankaya	12562	115555	27404153	6815895422
Çayırhan	529	889	115051	8124579
Çeltikci	17	33	4029	1045051
Çubuk	2019	7555	1232564	291466599
Devekovanı	3	2	940	258210
Elmadağ	1002	3277	537197	156904715
Esenboğa	17	34	6085	1988798
Etimesgut	7395	83621	12982141	4337368672
Evren	18	26	4143	660926
Gölbaşı	2302	8998	2076733	595430107
Güdül	56	97	17185	747300
Gülhüyük	5	5	237	67348
Hasanoğlan	402	925	167273	24929966
Haymana	64	191	41084	10281841
Kacarli	4	29	3773	1442389
Kalecik	343	700	96974	22811451
Karaali	7	6	2535	1036403
Karagedik	15	17	14643	4540321
Karaşar	49	70	12614	2337544
Kazan	1819	4167	1592041	629582028
Keçiören	9230	111136	17422603	5147685397
Kırbaşı	14	20	2386	131179

Kızılcahamam	313	3005	505654	158332370
Kutludüğün	1	1	63	14499
Lalahan	321	566	140733	24301964
Mamak	4528	58655	8685723	3402948816
Nallıhan	443	1210	178659	41528059
Oltan	35	304	49287	18991416
Oyaca	1	1	190	81928
Polatlı	6520	24260	4024460	1443272209
Pursaklar	1330	15770	2457454	842095342
Sarayköy	195	779	147319	61167961
Sarıyar	1	2	250	20028
Selametli	1	0	3308	1244106
Sinanlı	66	92	29972	2987409
Sincan	18455	89922	12966563	3224277655
Sirkeli	46	59	9436	1906684
Şereflikoçhisar	634	1736	310693	69131091
Temelli	239	701	180160	61318043
Uruş	5	5	845	5050
Yenikent	590	3558	735528	240033768
Yenimahale	26405	103674	23388899	5685279628
Yeşildere	4	7	1161	332376
Yukarıçavundur	1	2	184	27736
Genel Toplam	103897	680881	126777199	35931503335

Tablo: 17 Ankara ilinde Yapı Kullanım İzin Belgesi almış yıllara göre belediyeler ölçeğinde bina sayı, değer ve alan tablosu(TÜİK)..

Toplam Yapı sayısı	ISITMA SİSTEMİ								
YIL	Diğer	Bina içi kalorifer	Doğalgaz Sobası	Kat kaloriferi	Klima	Merkezi ısıtmalı kalorifer	Soba	Bilinmeyen	Genel Toplam
1992								4751	4751
1993								7653	7653
1994								7289	7289
1995								5361	5361
1996								5930	5930
1997								6223	6223
1998								4764	4764
1999								4770	4770
2000		2385		14		2235		99	4733
2001		3357		4		2041		111	5513
2002	1	411	4987	1394	10	13	264		7080
2003	1	317	1568	1773	5	46	116		3826
2004	7	346	1435	1275	8	1	97		3169
2005		636	3380	2414	5	90	236	38	6799
2006	1	708	3049	2549	45	29	262	82	6725
2007		730	1627	2885	13	88	603	45	5991
2008	5	255	129	3034	5	86	1321	9	4844
2009	12	387	104	2871	34	189	989		4586
2010	10	356	17	1953	1	209	1344		3890
Genel Toplam	37	9888	16296	20166	126	5027	5232	47125	103897

Tablo:18, Ankara ilinde Yapı Kullanım İzin Belgesi almış binaların ısıtma sistemlerine ve yıllara göre bina sayıları(TÜİK).

Kaynakça:

AKÇURA, Tuğrul, (1971), *Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik bir Araştırma*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, No 18,

AKSOY, Asu ve Kevin Robins (1994), "İstanbul Between Civilization and Discontent" *New Perspectives on Turkey*, I, 10: 57-74.

AKSU, Cemal, "Abidin Paşa" Maddesi. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999.

AKTÜRE, Sevgi, (2001), "1830'dan 1930'a Ankara'da Güncel Yaşam", *Tarih İçinde Ankara II*: Yıldırım Yavuz (der.), Ankara, ODTÜ ve Ankaralılar Vakfı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara Sanayi Odası, 35-74.

ALAÇAM, Sami, (1949) "Yurttaşları Mesken Sahibi Yapmak Amacıyla Çıkarılan İki Kanun ve Bunların Ankara'da Tatbikatı", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 48: 22.

ALTABAN Özcan, (1996), *Toplu Konut Alanlarında Örgütlenme ve İşletme*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı,

ALTABAN Özcan, (1987), "Kentte Yapılaşmayı Belirleyen Süreçler", *Ankara 1985'ten 2015'e*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü Yayınları.

ALTINÖZ, C. Cihan, (1992), "Ankara Metro su", *Ankara Dergisi*, I, 3, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları:17-24.

"Ankara Bahçeli Evler Kooperatif Sosyete si Kongresi(1938), *Karınca*, 49-50: 3..

ATAY, Falih Rıfkı, (1953), Çankaya, Dünya Yayınları.

ATKINSON, G.A., (1952), "Aided Self -Help Housing and Town and Country Planning - It's Application to the Housing of Tropical Peoples", Bulletin 6 (United Nations, Department of Social Affairs,

AYDIN, Suavi-EMİROĞLU, Kudret- TÜRKOĞLU, Ömer-ÖZSOY, D. Ergi, (2005), *Küçük Asya'nın Bin Yüzü Ankara*, Ankara.

CENGİZKAN, Ali, (2002), "1924-25 Lörcher Planı: Bir Başkenti Tasarlamak ve Sonrası" *Modernin Saati*, Ankara, Mimarlar Derneği Yayını:37-59.

DALKILIÇ; Bahadır, AŞKIN, Mustafa, (2018), *Gayrimenkul ve Konut Sektörüne Bakış*, Başbakanlık Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı AŞ Yayınları:204.

50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973,(1973), İmar ve İskân Bakanlığı, Ankara.

ERDOĞAN, Abdülkerim-GÜNEL, Gökçe (2007), *İstiklal Savaşı'nda Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 21.

ERDOĞAN, Abdülkerim-GÜNEL, Gökçe-KILCI, Ali, (2007), *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi: 1,

ERZEN, Afif,(1946), *İlkçağda Ankara*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

FROST, Raymond, (1961), "The Backward Society", **New York**, St. Martin's Press:56.

GALANTİ Avram, (2005), **Ankara Tarihi I-II**, Ankara: Çağlar Yayınları.

GERAY, Cevat, (1994), "Konutta Kooperatif ve Belediye İşbirliği" **Çağdaş Yerel Yönetimler**, III, 1:39-45.

GLENN H. Beyer, (1969), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Mesken**, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, No: 38

GÖRMEZ Kemal, (2003), **Çevre Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Gazi Kitabevi Yayını.

"Housing, Building and Planning: Problems and Priorities in Human Settlements, Report of the Secretary". (1972), **General, United Nations General Assembly**, Publications, 27.

İLKİN Selim, TEKELİ İlhan, (1984), **Bahçelievlerin Öyküsü**, Ankara: Kent-Koop,

KARAPINAR Aydın, BAYIRLI Rıdvan, BAL Hasan, ALTAY Adem, BAL Emine, TORUN Salih, (2007) **Gayrimenkul Değerleme Uzmanlığı**,4.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi Yayını, 4.

KAROSMANOĞLU, Yakup Kadri (1973) **Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları**, İstanbul Remzi Kitabevi Yayını.

KAVRAKOĞLU, İbrahim, (1983), **Konut Sorunu için Çözüm Öneriler**, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi Yayınları No. 1983/11.

KAYA, Ali Özcan, (1961) "Cumhuriyet Döneminde Mesken Meselesi", **Türk İktisadi Gelişme Projesi**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,

KELEŞ Ruşen, (1978), **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Ankara.

KELEŞ Ruşen, (2004); **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi

KELEŞ Ruşen, (1971), **Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi**, Ankara.

[NAYIR], Yaşar Nabi, (1935), "Gene Ankara'nın Ev Buhranı Hakkında", **Ulus**, 31 Temmuz:1-3)

ÖZKAN, Selcen, (2011), **Ankara'da Kentleşme Sürecinde Konut Sorunu**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

SAKALLI Bayram, (1998), **Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma**, Kültür Bakanlığı Yayınları:41-44.

SARGIN, G., (2002), **Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.

SEZAL, İhsan, (1992), **Şehirleşme**, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

SÜMER, Faruk, (1972), *Oğuzlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi, DTCF. Yayınları.

TEKELİ, İlhan, (1982), *Türkiye’de Kentleşme Yazıları*, Ankara,

TEKELİ, İlhan, (1986), “Türkiye’de 19. Yüzyıl Ortalarından 1950’ye Kadar Kentsel Araştırmanın Gelişimi”, *Türk Sosyal Bilimler Derneği*, Ankara.

TEKELİ, İlhan, (1996), *Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi*, Ankara, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi-2, ODTÜ Basım İşliği..

TEKİN, Talât, (1968), *A Grammar of Orkhon Turkic*. Indiana University, Bloomington

TOKMAN, Arıbaş, Yıldız, (1985), *Konut Politikaları Uygulamalarında Özel Bir Örnek: Yenimahalle*, Ankara: Kent-Koop Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği Yayınları.

TÜRKAY, Orhan,(1957), “Türkiye’de Zirai Nüfus ve Yerleşme”, *Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XII, 1:32-57.

Uğur, Mehmet(1982), “Yeni Mahallenin Kuruluşu ve Ucuz Mesken Politikası” *Ankara Belediye Dergisi* III,10:66.

United Nations, Bureau of Social Affairs (1955), *International Survey of Programmes of Social Development*, New York:45.

UZGÖREN, Nusret (1936), “Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi Nasıl Doğdu?” *Karınca*, 29-30.

WEBER, Max, (2000), Şehir, Modern Kentin Oluşumu (çeviren: Musa Ceylan) 4. bs. İstanbul, Bakış Yayınları.

www.ankara-bel.gov.tr/.../ABB...Plani/ABB_nazim_plani.aspx 2312.2010.

YAVUZ Fehmi, KELEŞ Ruşen, GERAY Cevat, (1973), Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve Politika, Ankara.

YAVUZ, Fehmi, (1952), *Ankara’nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Ankara: SBF Yayınları.

Extended Abstract:

The subject of our study is the issue of housing in Ankara entering the process of a rapid urbanization after its declaration as the Capital city of Turkey in October 13, 1923. The process of urbanization of Ankara has picked up speed due to its being the center of the state rather than the developments in the field of trade and industry in the first quarter of the 20th century. It has been wished that Ankara, which is the Capital city of the new Turkish Republic, would enter into a rapid and planned course of development with the support and assistance of the state. With this aim, in order to have a healthy and organized development in the city, contests have been run and plans have been prepared. In 1924 and 1925 the first attempts of the plans for Ankara has been prepared by Dr. Carl Ch. Locker; however, only the part concerning Newcity/Yenişehir of this plan has been applied. After this, Hermann Jansen's plan which won first prize in 1928 has been applied in the Capital city. Jansen's plan which includes air corridors and green areas has been interfered; the desired results have not been reached due to lack of economic resources and property speculations. In 1957 the plan put forward by Turkish architects Nihat Yücel and Raşit Uybadin has been put into practice. Finally, The Bureau of Ankara Metropolitan Area Main City Plan (AMANPB) has prepared "Ankara 1990 Main City Plan" embracing a period of twenty years as a result of the detailed reseaches between 1970 and 1975, and this plan which is in a metropolitan scale has been accepted and put into effect.

Housing standard constitutes one of the main components of the humanitarian development index. Housing problem which is as old as the history of mankind is very versatile and variable. At the same time housing which is the essential requirement of sheltering, protection, living in comfort and welfare, enters the interest area of economists in terms of investment vehicle and merchandise as well as architects, engineers, and city and area planners with its city planning, arrangement, aesthetic and construction qualities. In many countries the space dimension of the source use and expansion problems has been brought in the foreground because of the rapid urbanization process and the condensation of social and economic life in cities. In the last fifty years city economy has started to develop in economics. In this respect in our study the number, quality and cost of the houses built in Ankara have been presented.

Housing problem which caused its existence to have been perceived since the declaration of the Republic until now has been discussed within the framework of the history of Ankara, the fact of urbanization and slum problems, and has been evaluated by making use of the sources relating the topic. Another housing type is slums which are arisen from internal migration and population movement as well as rapid and distorted urbanization in Ankara as in many cities. In the early years in which the methods such as property and construction cooperatives, social housing, house loans have not solved the problems, the new dwellers having low incomes have tried to meet their needs of housing by building slums illegally

on the hills surrounding Ankara, and this has destroyed the structure of the city. In recent years it has been tried to end the existence of slums in Ankara through the projects of urban transformation. Urban transformation projects are attempts which should be taken positively as long as they are applied directly, do not destroy the historical structure, and do not give way to ugly and unplanned concretions.

However, in Turkey urbanization or modernization has been perceived as an unhealthy concretion. Modernization has frequently been interpreted as building apartment blocks, making vehicles move under ground and over bridges, unplanned housing and urbanization devoid of style. Within the framework of the legislation made during the attempts of meeting the housing deficit in Ankara, many mistakes have been made besides the positive developments when aiming at modernization with the means provided by the state. As in many allocation unit in Turkey, historical richnesses have not been protected for the sake of modernization at the desired level. In our thesis these issues have been discussed in detail.

Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)

The National Front Governments In Turkish Political Life 1975-1977)

Soner DURSUN *

Öz:

19. yüzyıldan itibaren Türkiye’de gelişmeye başlayan milliyetçilik hareketi Türk siyasal hayatında ki parti ve hükümetlerin üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. 1950’lili yıllara kadar tek başına ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi’nin siyasi programını oluşturan altı ok’tan biri milliyetçiliktir. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti 10 yıl boyunca devleti yönetirken milliyetçi tepkilerin etkisinde kalarak hem Cumhurbaşkanı Celal Bayar hem Başbakan Adnan Menderes kamuoyunu bu yönde yönlendirmişlerdir. Özellikle Kıbrıs Meselesi o yıllarda Türkiye’nin milli bir davası olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbe sürecinden sonraki dönemleri incelediğimizde özellikle Türk-Amerikan ilişkileri kötüye gittikçe ülkedeki milliyetçilik hareketlerinde artış görülmüştür. Özellikle 1964 Johnson mektubunun yayınlanmasından sonra Amerika ve NATO karşıtı gösteriler artmış milliyetçilik dalga dalga yayılmaya başladı. 1968 yılında Avrupa’daki öğrenci olayları sol hareketin güçlenmesine neden olmuştu. Öğrencilerin eylemleri Türkiye’deki sol siyasi yapısını etkilemiş benzer eylemler Üniversitelerde artış gösterdi. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi içinde ortanın solu hareketini

^{Dr.} Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yarı zamanlı Öğretim Görevlisi), İstanbul, Türkiye, Orchid ID : 0000-0001-8830-1833. sdursunsoner@gmail.com

başlatan Bülent Ecevit 1970’li yıllarda Türkiye’deki yükselen sol’un öncüsü oldu. 1970’lerde dünyada ve Türkiye’de yükselen sol hareket tepkilere yol açmıştı. Bu tepkilerin siyasal yansımasını Milliyetçi Cephe Hükümetleri üstlenmiştir. Bu makalede Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin Türkiye’de yükselen sol harekete karşı yapıldığı ileri sürülmekte ve bu kapsamda sokaktaki sağ ve sol çatışmasının arttığı ileri sürülmektedir.

Anahtar sözcükler : Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Turhan Feyizoğlu

Abstract:

National movements, since 19th century, has been so significant on the political parties and governments in Turkish Political Life. Republican People’s Party’s, which ruled the state until 1950’s, one of the six principles is Nationalism. Democrat Party in 1950 ruled the state for 10 years and under the influence of nationalist reactions, both President Celal Bayar and Prime Minister Adnan Menderes had the public opinion directed in this way. In particular, the Cyprus issue became a national cause in Turkey at those years. When we examined the periods after the military coup of 27 May 1960, especially as Turkish-American relations deteriorated, nationalist movements in the country increased. Especially after 1964 Johnson letter, anti-American and anti-NATO demonstrations began to spread a wave of nationalism. In 1968, student uprisings in Europe caused the left movement to become stronger. Similar actions influenced the actions of the students left the political structure in Turkey showed an increase in Universities. During this period, the center-left Republican People’s Party movement started in the 1970s, Ecevit was rising pioneer of the left in Turkey. The effect of the nationalism on the governments until 1975’s is clearly seen. National Front Governments was founded since a reaction to the developing Leftist movements in Turkey. As evaluated in this perspective, leftist power in world and home during 1970s was reacted in Turkey. These reactions of political results were reflected by National Front Governments. In this article it is claimed that the National Front Governments were established against leftist power and then the clash between left and right increased.

Keywords : National Front Governments, Suleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Turkes, Turhan Feyizoglu.

Giriş : 1973 Genel Seçimleri ve Milliyetçi Cephe'nin Ortaya Çıkışı

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümetinin ortaya çıkması 1973 yılında yapılan genel seçimlerin getirdiği olumsuz koşullardan kaynaklanmıştır. Bu siyasi karışıklığı anlayabilmek için geçmiş on yılın siyasi olaylarını kısaca irdelemek gerekmektedir.

1960 darbesinin ardından kapatılan Demokrat Parti'nin başkanı (Başbakan) Adnan Menderes ve iki bakan Fatin Rüştü Zorlu¹ ve Hasan Polatkan² idam edilmiş ve partinin tüm milletvekilleri hapse atılmıştır. Demokrat Parti'nin bu şekilde siyasi yapıdan uzaklaşması merkez sağda büyük bir boşluk yaratmış ve bu boşluğu 27 Mayısçılarla görüş ayrılığına düşmüş emekli general Rıfat Gümüşpala ve Demokrat Parti'nin bazı eski üyelerinin 11 Şubat 1961'de kurdukları Adalet Partisi ile doldurmuşlardır. 1965'teki seçimlerde parti'nin yeni genel başkanı Süleyman Demirel büyük bir başarı sağlamış oyların %52,9'unu alarak 240 milletvekili ile tek başına iktidara gelmiştir. 1969 yılında partinin oy oranında düşme olduysa da yeni seçim sistemi ile Adalet Partisi'nin oy oranı artmıştır.

1968'lerde tüm dünyada ortaya çıkan öğrenci hareketleri Türkiye'yi de etkilemiş özellikle Üniversitelerdeki öğrenci ayaklanmaları Demirel Hükümetini zor duruma düşürmüştür. Ayrıca parti içi muhalefet 1970 yılında kendini göstermiş Şubat ayı bütçe görüşmelerinde bazı A.P.'li milletvekilleri ve senatörler bütçeye red oyu vererek II. Demirel hükümetini düşürmüşlerdir. Bu ayrılıkçı hareket içerisinde yer alanlar, Ferruh Bozbeyli liderliğinde Demokratik Parti'yi kurmuşlardır. Öğrenci ayaklanmaları, işçi grevleri, Amerikan karşıtlığı artmış ve 1971'de Silahlı Kuvvetler muhtıra vererek Süleyman Demirel'i başbakanlıktan uzaklaştırmıştır. Muhtıradan sonra Cumhurbaşkanı, CHP Kocaeli milletvekili Nihat Erimi partiler üstü bir hükümet kurması için görevlendirdi. Erim hükümeti 7 Nisan 1971'de güvenoyu aldı. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit bu atamanın kendisine karşı bir hareket olduğunu ileri sürerek, görevinden istifa etmiştir. Bu tavır Genel Başkan İsmet İnönü'ye bir başkaldırı niteliğindedir. (Dursun 2003 : 7-57)

Bu vaziyet karşısında İnönü'nün yakınında olan Kemal Satır ve arkadaşları Ecevit ve destekçilerini partiden uzaklaştırmak için kurultay topladılar. Kurultayda 1221 delege ve üye oy kullanmış bunlardan 709 üye Ecevit lehinde parti meclisine güvenoyu vermiştir. Satır ve arkadaşlarının bu yenilgisi üzerine İsmet İnönü 34 yıldır genel başkanı olduğu partisinden istifa etmiştir.

Genel Başkanlıktan istifa eden İsmet İnönü'nün yerine genel başkan seçmek için kurultay toplanmış ve 1416 üyeden 913'ünün katıldığı oylamada Bülent Ecevit 626 oy alarak CHP'nin genel başkanı olmuştur.

Nihat Erim'in anti-demokratik bir şekilde başbakanlığa gelmesi Demirel'i rahatsız etmişti. Demirel, Erim hükümetine AP olarak bakan vermiş olmasına rağmen oluşan bu siyasi ortamdan memnun değildi. Bu yüzden bir süre sonra Erim hükümetinden desteğini çekecek ve 3 Aralık'ta 1. Erim hükümeti istifa edecektir. 7

¹ Dışişleri Bakanı

² Maliye Bakanı

Aralık'ta Cumhurbaşkanı Sunay, II. Erim hükümetini de kurması için Nihat Erim'i görevlendirmiş ancak bu hükümetin ömrü ancak 3 ay olabilmiştir. Cumhurbaşkanı, yeni hükümeti kurması için Senatör Suat Hayri Ürgüplü'yü görevlendirmiş ancak Ürgüplü'nün bakanlar kurulu listesini onaylamamıştır. Bu gelişme üzerine Cumhurbaşkanı Ürgüplü'den boşalan Başbakanlık koltuğuna Ferit Melen³'i getirmiştir. Bu arada görev süresi dolmakta olan Cevdet Sunay'ın yerine gelecek yeni cumhurbaşkanı ülke gündemini uzunca bir süre meşgul edecektir.⁴ Melen hükümeti 11 aylık iktidarın ardından cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra istifa etmiştir. Yeni Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümeti kurması için Naim Talu'yu görevlendirdi. Talu hükümeti, ülkeyi seçime kadar idare etmeyi başarmıştır.

1973 seçimlerinde Adalet Partisi'nin oy oranının düştüğü görülmektedir. Bunun nedeni parti içi çekişmeler ve muhtıra sonrası partinin yıpranmasıdır.(Komsuoğlu 2008 : 189)

1973 seçimleri sonucunda CHP % 33,8 oyla birinci parti, AP ise % 29,8 oyla ikinci parti olmuştur. Demokratik Parti'nin oyu % 11,9, Milli Selamet Partisi'nin 11,8, Cumhuriyet Güven Partisi'nin 5,3, Milliyetçi Hareket Partisi'nin ise 3,4'dü. Hükümet kurulması çok uzun sürmüştü, Fahri Korutürk sırasıyla Ecevit, Demirel ve iki kez de Talu'ya hükümeti kurma görevini vermiştir. Ecevit bu sürecin ardından ikinci kez görev verildiğinde hükümet kurabilmiştir. Yeni hükümet seçimden üç ay sonra 25 Ocak 1974'te CHP ve MSP ortaklığında kurulabilmiştir. CHP-MSP koalisyon hükümeti yaklaşık on ay sürmüştü bu süre içinde yapılan en önemli olay Temmuz ayında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekati'dir. Bu başarı Ecevit'i halkın gözünde Milli bir kahraman yapmış ve hareketin getirmiş olduğu olumlu atmosferi değerlendirmek isteyen Ecevit, hükümetten çekilerek erken seçim istemiştir.

Yeni hükümeti kurması için Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Sadi Irmak'ı görevlendirmiştir. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nden dört milletvekili ile kabinede bakan olarak bulunmaktadır. Sadi Irmak hükümeti Meclis'ten güvenoyu alamamasına rağmen Milliyetçi Cephe hükümeti kuruluncaya dek iktidarda kaldı çünkü teamüllere göre yeni bir hükümet işbaşına gelene kadar eski hükümet güvenoyu almasa dahi iktidarda kalmaktaydı.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri ile ilgili literatür incelendiğinde bu konuyla ilgili doğrudan yazılmış bir metin yoktur. Araştırmamı yaparken dönemin siyasal hayatını anlatan temel kitaplardan faydalandım. Ancak araştırmamın asıl kaynağı gazete arşivleridir. Dönemin olaylarını basın taraması yaparak ortaya koymak bu konudaki boşluğu dolduracağı ve ileride yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

³ Erim hükümetlerinde Milli Savunma Bakanlığı yapmıştır.

⁴ Dönemin Genel Kurmay Başkanı Faruk Gürler, Cevdet Sunay'dan sonra cumhurbaşkanı yapılmak istenmiştir. Hem Cumhurbaşkanı hem de Silahlı Kuvvetler, Gürler'in cumhurbaşkanı olması için büyük çaba göstermiştir. Ancak AP genel başkanı Süleyman Demirel'in engellemesinden ötürü eski oramiral Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (1975-1977)

Türkiye de, 1973 seçimlerinin ardından yaşanan siyasi belirsizlik ve ekonomik kriz sokaktaki gerilimi artırmıştı; ülke sağ ve sol kamplara bölünmeye başlamıştı. Hem mecliste hem de sokaklarda ki ayrışma ülkeyi büyük bir kaos ortamına götürüyordu. Bu ortamda CHP ve karşısındaki partiler birbirlerini vatana ihanetle suçlayarak uzlaşmaz bir tavır içine girmişlerdi. Meclisteki kilitlenmeyi Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel çözdü. Demirel, 2 Aralık 1974 tarihinde sol karşısındaki milliyetçi partilerin birleşerek hükümet kurması gerektiğini belirtmiştir. Bu koalisyonla kendilerinin verdikleri isim “Milliyetçi Cephe”dir. Demirel sağ partilere yazılı bir çağrı yapmış Demokratik Parti dışındaki partiler tarafından olumlu karşılanmıştır.⁵ DP lideri Ferruh Bozbeyli koalisyon konusunda “*Milli Cephe değil Demirel Cephesi*”(Milliyet : 16 Aralık 1974) diyerek sert eleştirilerde bulunmuştur.

Demirel’in 1971 muhtırasından sonra anti-demokratik bir şekilde siyasetten uzaklaşmasının ardından yakın bir zamanda iktidara gelebileceği pek tahmin edilmiyordu. Necmettin Erbakan’a göre ‘A.P.’nin yeniden iktidara gelmesi çok zordu. MSP olmasaydı; Demirel, 1975’te yeniden Başbakan olamazdı.(Cemal 2000 : 41)

1974-1975 yıllarına hükümet bunalımı ile girilirken öğrenci çatışmaları artmış 19 Aralık 1974 tarihinde Yıldız Devlet Mimarlık Akademisi öğrencisi Şahin Yıldız, öğrenciler arasındaki çıkan çatışmada bıçaklanarak öldürülmüştür. (Hurriyet, 21 Aralık .1974) Bu olay, 1971 muhtırasından sonra gerçekleşen ilk siyasi cinayetti. Bundan sonra solcular ve ülkücüler arasındaki çatışmalar hızla artmış, gazetelerde her gün anarşik olaylarda ölenlerin haberleri verilir olmuştur. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, yeni bir hükümet kuruluncaya kadar öğrenime ara verilmesini istemiş ve çıkan olaylardan Milliyetçi Cephe’yi suçlamıştır.⁶(Milliyet, 26 Ocak 1975, Milliyet 29 Ocak 1975) Buna karşılık AP Genel İdare Kurulu bir bildiri yayınlarak “*Anarşiyi CHP’nin çıkardığını, planladığını ve uyguladığını*” (Cumhuriyet, 30 Ocak.1975) öne sürmüştür.

Güvenoyu alamamış Başbakan Sadi Irmak, 1 Mart 1975’te Cumhurbaşkanı tarafından “Milli Koalisyon” hükümeti kurması için ikinci defa görevlendirilmiştir. “Milliyetçi Cephe” partileri bu görevlendirmenin başarıya ulaşmayacağını belirtmişler ve Cumhurbaşkanı Korutürk’e tepki göstermişlerdir. Milli Koalisyon hükümeti fikrine Ecevit olumlu yanıt vermiş ve her türlü desteğe hazırız demiştir. (Cumhuriyet, 30 Ocak.1975) Irmak, bütün parti liderleri ile görüşmüş ancak CHP ve DP haricinde olumlu yanıt alamamıştır. İki hafta sonunda görevinden istifa etmiştir. Korutürk, liderlerle görüşükten sonra hükümeti kurma görevini Süleyman Demirel’e vermiştir.

⁵ Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, eski AP’lilerin kurmuş olduğu Demokratik Parti üzerinde de etkili olmuş ve kısa süre de partiden ayrılmalar başlamıştı. Demokratik Parti’nin koalisyonla tavrı dolayısıyla 12 milletvekili MC hükümetine destek verdi bu partinin sonunu getirecekti.

⁶ Ecevit dört gün sonra verdiği demeçte öldürülen gençlerin sorumlusu olarak Milliyetçi Cephe’yi göstermiştir.

AP liderliğinde kurulacak hükümetin güvenoyu alabilmesi için dışarıdan destek alması gerekiyordu. Demirel bu desteği Demokratik Parti'den ayrılan "Dokuzlar" olarak adlandırılan 9 milletvekili ile buldu.(Tokatlı 2004 : 45)

Milliyetçi Cephe koalisyon partileri (AP,MSP,CGP,MHP), yaptıkları çalışmalar sonucunda 31 Mart 1975 tarihinde Koalisyon Protokolünü Cumhurbaşkanı'na sunmuşlardır. Buna göre, TRT'nin tarafsızlığının sağlanacağı, enflasyonla mücadele edileceği, gübre fiyatlarının indirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Komünizme ve her türlü anarşiye karşı tedbir alınacağı, Ahlak derslerinin, öncelikle İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam Hatip Okulları mezunu öğretmenler tarafından verileceği söylenmiştir.

Yeni hükümetin yapısı bazı ilginçlikleri de içinde barındırmaktaydı. İlk defa üç başbakan yardımcılığına, devlet bakanlık kadrosuyla, Necmettin Erbakan, Turhan Feyizoğlu ve Alparslan Türkeş getirilmiştir. AP koalisyon ortakları arasında en çok milletvekiline sahip parti olduğu için 30 Bakanlık'tan 16'sını almıştır. İkinci büyük parti MSP 8, CGP 4 MHP 2 bakanlık almıştır. Adalet ve İçişleri Bakanlığı gibi önemli kurumların MSP'ye verilmesi büyük tartışma yaratmış ve laikliğin temelini sarsılacağı korkusu yayılmıştır. Bakanlık dağılımında ilginç bir tablo MHP'nin iki bakanlık almasıyla ortaya çıkmıştır çünkü parlamento'da sadece üç milletvekili bulunan partinin MC hükümetinde 2 bakanlık alması Demirel'in hükümeti kurmak için verdiği tavizi kanıtlamaktadır.

31 Mart'ta MC protokolü Cumhurbaşkanı'na sunulduktan iki hafta sonra mecliste güven oylaması yapıldı. Dört oy farkla güvenoyu alan MC hükümeti 12 Nisan 1975'te kurulmuştur.⁷ (Hurriyet, 13.Nisan 1975)

MC'nin ilk icraatı, ekonomi alanında oldu. Meydanlarda köylüye verilen vaatlerden biri olan gübre fiyatlarındaki indirim, birkaç gün içinde uygulandı. Yüzde 33 oranında indirim uygulaması sonucunda 5 milyar lira devletin kasasından çıkmıştır. Türkiye, ekonomik olarak zor günler geçiriyordu özellikle Kıbrıs Harekati sonrası Türkiye'ye uygulanan ABD ambargosu ülkenin kredi ve enerji ihtiyacını karşılamasını zorlaştırmıştı. Tüm bu zorluklara karşın gübre fiyatlarında yapılan bu indirim devleti daha da zor durumda bırakacaktır.

MC hükümetinin ana konularından biri Türkiye Radyo Televizyon (TRT) olmuştur. Ecevit-Erbakan ortaklığı zamanında atanan İsmail Cem İpekçi eleştirilerin hedefindeydi. Çünkü TRT'yi sol çizgiye kaydırarak kadrolaştırdığı ve genel ahlak ilkelerine aykırı yayınların arttığı iddiaları özellikle Erbakan ve arkadaşları tarafından dile getirilmekteydi. Bu sözlere karşın Ana Muhalefet Partisi lideri Bülent Ecevit TRT olayı ile ilgili çok sert eleştirilerde bulunarak hükümetin zorbalıkla özdeşleşmiş durumda olduğunu söylemiştir.(Cumhuriyet, 11 Mayıs 1975)

Hazırlanan Bakanlar Kurulu kararnameyi ile İsmail Cem'in görevden alınması kararlaştırılarak Cumhurbaşkanı'na gönderildi. Ancak kararname Cumhurbaşkanı tarafından ilk önce reddedildi. Bunun üzerine köşke çıkan Başbakan Süleyman

⁷ 222 evet'e karşılık 218 hayır oyu verildi. 2 çekimser oy ve 4 milletvekili de oylamaya gelmemiştir.

Demirel, 12 Mayıs'ta kararnamenin Cumhurbaşkanı tarafından imzalandığını kamuoyuna duyurmuştur. (Cumhuriyet, 13 Mayıs 1975) Cephe hükümeti döneminde TRT ile ilgili tartışmalar ülke gündemini uzunca bir süre meşgul edecek önce Nevzat Yalçıntaş TRT'nin başına atanacaktır ancak Mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı alması üzerine Yalçıntaş bu görevden istifa etmek zorunda kalacaktır. Yalçıntaş'tan sonra hükümet, TRT Kanunu uyarınca TRT yönetim kurulu üyesi Şaban Karataş bu göreve getirmiştir.⁸ MC iktidarı döneminde TRT'de yayınlanan programların muhafazakar kesime hitap eden şekilde olmaya başlaması hükümet karşıtı kişilerin tepkisini çekmişti. O dönemin muhafazakar yönetmeni Yücel Çakmaklı'nın "*Birleşen Yollar*"⁹ adlı sineması 1976 yılında TRT'de yayınlanmış ve bu yayın davalık olmuştu. (Cumhuriyet, 20 Ocak 1976)

Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin milliyetçi – muhafazakar söylemleri ülke de rahatsızlık uyandırıyor buna paralel bazı olaylar sol kesimde büyük tepki topluyordu. 19 Mayıs kutlamalarını haber yapan Cumhuriyet gazetesi, gösterilerin sönük geçtiğini ve TRT'nin naklen yayın yapmamasını eleştiriyordu. Benzer bir haberde hükümet politikalarının gerici unsurları harekete geçirdiği söylenmiş örnek olarak, Cuma günü dükkanını kapalı tutan bir esnafın resmi gösterilmiştir.(Cumhuriyet, 20 Mayıs 1975) Koalisyon ortaklarının içinde gericilikle MSP ve kadroları daha çok suçlanıyordu. Ağustos 1975'te MSP'li Karayolları Genel Müdürü'nün Cuma günleri mesai saatlerini "Manevi ihtiyaçların karşılanması" gerekçesiyle değiştirilmesi Cumhuriyette baş sayfadan verilmekteydi.(Cumhuriyet, 17 Ağustos 1975)

Meclisteki kavga sadece CHP ve MC partileri arasında yaşanmıyordu. Hükümeti oluşturan partiler arasında da zaman zaman birbirlerini suçlayıcı ifadeler oluyordu. Temmuz 1975'te Kayseri de miting yapan Erbakan, hükümet ortağı "AP'nin başında jandarma gibi beklediklerini başında beklemeseler AP, ya davulcuya ya da zurnacıya varır" demiştir. Alparslan Türkeş ise "AP, Türkiye'yi Amerika'ya satmak istiyor" diyerek tepkisini göstermiştir. Koalisyon ortaklarının bu şekilde birbirlerini suçlaması MC hükümetinin sağlam bir temelde olmadığını göstermektedir. (Cumhuriyet, 9 Ekim 1975) Özellikle Erbakan'ın talepleri hükümetin yaşadığı bunalımı artırıyordu. 31 Mart 1975 tarihinde koalisyon kurulurken MSP'nin savunduğu 12 ilke şartının hala yürürlüğe girmemesinden şikayet ediyordu. (Milliyet, 05 Nisan 1976) Erbakan'ın 12 şartı şunlardı :

1. *Okul kitaplarının ve müfredat programlarının değiştirilmesi (MSP, milli eğitimde, okul kitaplarının materyalist temele dayalı olarak hazırlandığını örneğin insanın maymundan doğduğunun çocuklara öğretildiğini, milli kültürümüze aykırı kısımlar bulunduğunu öne sürüyor ve bunların ahlaki ve manevi değerlere göre değiştirilmesi istemektedir.)*

2. *Kanun kuvvetinde kararnamelerle kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'na işlerlik kazandırılması*

⁸ Şaban Karataş, 12 Aralık 1975 tarihinde görevine başlamıştır.

⁹ Başrollerinde Türkan Şoray ile İzzet Günay'ın başrollerini paylaştığı film, Bir sosyete kızıyla üniversiteli bir gencin hikayesini anlatmaktadır.

3. Türkiye’de motor sanayi, takım tezgahları sanayi gibi ağır sanayilerin MSP’ye ait Sanayi Bakanlığına bağlanması

4. Bayındırlık ve Çalışma bakanlıklarına yüksek dereceli kadrolar verilmesi

5. AP’lilere ait KİT’lere kadrolar verildiği gibi MSP’li bakanlıklara bağlı KİT kuruluşlarına da kadro verilmesi

6. SEKA ve PETKİM genel müdürleri başta olmak üzere Sanayi Bakanlığına bağlı kuruluşların genel müdürlerini değiştiren kararnamelemlerin Cumhurbaşkanlığı’nda ve Başbakanlık’ta bekletilmemesi.

7. Milli Harp Sanayi için Sanayi Bakanlığı emrine sermaye ve kadro verilmesi.

8. Asgari geçim indirimi ve katma değer vergisi kanun tasarılarının bir an önce TBMM’ye sevk edilmesi.

9. Turizm Bakanlığı’na bağlı Basın-Yayın Genel Müdürlüğü’nün Başbakanlık’a bağlanması ve MSP’li devlet bakanı tarafından tedvir edilmesi.

9. Turizm Bakanlığı’na bağlı Basın-Yayın Genel Müdürlüğü’nün Başbakanlık’a bağlanması ve MSP’li devlet bakanı tarafından tedvir edilmesi.

10. Diyanet İşleri Genel Müdürlüğü’ne MSP’nin önerdiği üç isimden birinin tayin edilmesi.

11. İmam Hatip Okullarının öğretime açılması,

12. Suudi Arabistan ve Mısır gibi İslam ülkelerinde yüksek din eğitimi gören kişilere muadelet tanınması. (Tokatlı : 60)

Erbakan’ın bu talepleri yerine getirilmedi bu yüzden hükümeti kuran partiler arasındaki çatışma günden güne arttı. Artık koalisyon ortaklarının birbirleri hakkındaki demeçleri muhalefet-hükümet arasındaki çatışmalardan farkı kalmamıştı.

MC iktidarı zamanında Erbakan’ın “Ağır Sanayi Hamlesi” en çok tartışılan sloganlardan biridir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığını elinde bulunduran MSP, neredeyse her hafta bir temel atma töreni düzenlemekteydi. Muzaffer Ayhan Kara’ya göre Anadolu’nun dört bir yanı hayali temellerle dolmuştur. Erbakan, temel atmaktan başka bir iş yapamaz hale gelmiştir.(Kara 2004 : 163)

MC hükümeti içte ve dışta büyük sorunlar yaşarken 22 Ekim 1975’te Türkiye’nin Viyana büyükelçisi Daniş Tunalıgil 3 Ermeni militan tarafından öldürüldü. (Hürriyet, 23 Ekim 1975)

Eylemi gerçekleştirenler, 1915 yılındaki sözde Ermeni soykırımının intikamını aldıklarını dünyaya duyurdular. Örgütün ismi “Asala” (Ermeni Ulusal Kurtuluş Ordusu) idi. Aradan iki gün geçmiş bu sefer Türkiye Paris büyükelçisi İsmail Erez yine aynı şekilde öldürüldü. Asala’nın eylemleri MC hükümetini çaresiz bırakacak ve 1980’lere kadar 40 Türk diplomatın hayatına mal olacak cinayetler serisi böylece başlayacaktır.

1974 Kıbrıs barış hareketinden sonra ABD ve NATO ülkelerinin Türkiye'ye karşı olumsuz tavrı her açıdan hissedilmekteydi. Komünizm ile mücadeleyi benimseyen MC iktidarının Komünizmin merkezi olan Sovyetler ile yakın ilişkilere girmesinin nedeni Batıyla bozulan ilişkileri Sovyetler Birliği ile dengelemek içindir. Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması ve Sovyet kredisi ile 1975 yılında yapımı tamamlanan İskenderun Demir Çelik fabrikasının açılması bu bağlamda değerlendirilmelidir. (Milliyet, 29 Aralık 1975)

1976 yılına MC hükümeti bir yandan dış sorunlarla kuşatılmış bir yandan da iç sorunların bunalımıyla giriyordu. Başbakanın aile fertlerinin yolsuzluk iddiaları, Demirel'i zor durumda bırakmıştı. Mart 1976'da Yahya Kemal Demirel, hayali ihracattan suçlu bulunmuş ve cezaevine gönderilmiştir. (Hurriyet, 7 Mart 1976) Başbakan Demirel, akrabalarının bu şekilde suçlu olmasının kendisini bağlamayacağını söylemiştir.

MC iktidarı döneminde anarşi arttıkça kamplaşma hızlanmış kamplaşma arttıkça anarşi artmıştı. Ülkedeki gelişmelerden ordunun rahatsız olduğu söylentileri yayılıyordu. Teröre karşı devletin yeni bir mekanizma işletmesini istiyorlardı. Bu mekanizmanın adı Devlet Güvenlik Mahkemeleriydi. Ancak bu projeye beklenmedik bir engel çıktı : Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK) (Birand 2001 : 58)

DİSK'in örgütlenmesi çok başarılıydı. Özel sektör dahil yaklaşık 500 bin üyesi vardı. Toplu sözleşmelerde katı bir pazarlıkçıydı. Bu özelliğiyle işçileri harekete geçirmede çok başarılıydı. Bunu 1 Mayıs 1976 tarihinde Taksim meydanında yaptığı İşçi Bayramı (Birand : 58) ile kanıtladı. Mehmet Ali Birand'a göre Milliyetçi Cephe köşeye sıkışmıştı : *"CHP ve DİSK öylesine sert bir direniş gösterdiler ki, biri meydana diğeri mecliste, sonunda DGM yasasını engellemeyi başardılar. Bu askerler açısından en büyük ihanetti. Onların gözünde, ülke adeta teröre teslim ediliyordu."* (Birand : 59)

Mayıs 1976'da iki olay daha MC iktidarının meşruiyetini zayıflattı. Birincisi 19 Mayıs kutlamalarıdır. Ankara'daki törende MHP'ye bağlı ülkücü gençler tribünlerin büyük bir bölümünü işgal etmiş ve Alparslan Türkeş lehinde sloganlar atmaya başlamıştı. Altan Öymen bu haliyle Türkeş'i Hitler'e benzetmiş ve şunları söylemiştir : *"Başbuğ Türkeşçiler neyi kutluyorlar Mustafa Kemal'in emperyalizme karşı savaşımızı başlatmak için Samsun'a çıktığı günü mü? Cumhuriyetimizin gençlik bayramı mı? Yoksa gençlerle gençler arasında yarattıkları iç savaşın yeni bir zaferini mi?"*(Çavdar 1996 : 245)

Alparslan Türkeş ve ülkücü gençlerin tribünlerde bu şekilde şov yapması devletin zirvesinde de kriz yaratmış ve tartışma günlerce devam etmiştir.

İkinci tartışma 27 Mayıs günü yaşandı. 27 Mayıs 1960 askeri müdahale olduktan bir yıl sonra 1961 Anayasası ilan edilmişti. Bu tarihten sonra her yıl 27 Mayıs Anayasa ve Hürriyet Bayramı olarak kutlanmaya başlandı. 27 Mayıs'a ve onun getirdiği Anayasa'ya karşı olduğunu sık sık ifade eden AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Başbakan olduktan bir yıl sonra hükümet olarak bu bayramı kutlamış

ve destekler görünmüştür. Bu tutarsızlığı sert bir biçimde eleştirenlerden birisi de Uğur Mumcudur :”Kim kimi aldatıyor? Hangi bayramı kutluyor bu Cephe ortaklığı? Şu bayramın sahteliğine bakın. 27 Mayıs ihtilalini kutlamak Demirellere kaldı. Hem Demokrat Partinin devamı olacaklar hem de Demokrat Parti'nin yıkıldığı günde tebrikleri kabul edecekler.” (Cumhuriyet, 28 Mayıs 1976)

1976 yazında ABD ambargosu karşısında Hava Kuvvetleri'nin zaafa uğraması için İtalyanlardan F-104 S uçakları alınmaya başlanmıştı. Uçak alımı Lockheed firması aracılığıyla oluyordu. Bu dönemde Türkiye gibi birçok ülkede bu uçaklardan almaktaydı. Firma, uçak alımlarında Türkiye de dahil olmak üzere yetkili bürokratlara rüşvet verdiğini açıkladı.

Bu olay üzerine MC hükümeti harekete geçmiş ve Demokratik Parti grup başkanvekilleri Özer Ölçmen ve Mehmet Altınsoy Meclis Başkanlığına verdikleri bir araştırma önergesiyle, “ordu için, resmi veya yarı resmi kuruluşların yurtdışından ithal ettikleri mamul ve gayri mamul tüm maddeleri kapsamak üzere denetlenmesini istemişlerdir. Adalet Bakanı Müftüoğlu, İtalya'nın rüşvet verdiği isim listesi gelirse babam olsa açıklarım demiştir. (Milliyet, 26.Ağustos 1977)

Lockhead firmasının Türkiye temsilcisi işadamı Nezh Dural hakkında soruşturma açılmış ancak mahkeme kararı sonucu aklanmıştır.(Tokatlı : 55)

Bu aylarda Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir orgeneral atanmadığı için yargıya başvuracaktır. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Emin Alpkaya hakkında açılan tahkikatın selamete yürümesi için istifa etmiştir. Teamüller gereği yerine kıdemli Orgeneral İrfan Özyaydınlı'nın atanması gerekiyordu. Ancak hükümet ordu-komuta hiyerarşisini bozarak komutanlığa Ege Eğitim Komutanı Korgeneral Cemal Engin'i görevlendirmiştir. Orgenerallik makamının korgenerallikle doldurulması Silahlı Kuvvetlerde rahatsızlığa neden olmuş ve ilk defa bir General kararın iptali için mahkemeye başvurmuştur.(Milliyet: 14 Mayıs 1976)

Yüksek Askeri Mahkeme, Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Cemal Engin'in atamasını iptal etmiş yerine Askeri Şüra üyesi ve Özyaydınlı'dan sonra ikinci kıdemde olan Orgeneral Etem Ayan Hava Kuvvetleri Komutanlığına getirilmiştir. (Hürriyet: 24.Temmuz 1976)

Birinci Milliyetçi Cephe hükümeti, yükselen sol'a karşı sağdaki dört partinin birleşmesiyle iktidara gelmişti ancak kurulduğu günden itibaren ülkedeki cepheleşme ve kavga artmış, cepheleşme arttıkça Ecevit'in liderliğindeki sol hareket yükselişe geçmiştir. 1977 yılına girildiğinde muhalefet sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak gücünü artıracak ve Birinci Milliyetçi Cephe hükümeti ; erken seçimlerin ardından iktidardan uzaklaşacaktır.

İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (21 Temmuz 1977-31 Aralık 1977)

Başbakan Süleyman Demirel, 1977 yılının ilk gününde yazdığı yazıda yaptıklarını anlatmış bir bakıma halka hesap vermiştir. 42 milyonluk ülke de nüfusun her yıl 1 milyon arttığı, insanların tümüne iş bulunamadığı ve fukaralığa hala çözüm bulamadıklarından söz etmiştir. Demirel'e göre MC sayesinde hükümet yokluğu bitmiş ve demokrasi kurumu yaşayabilmiştir ve bu sayede seçimlere normal idare ile gidilebilecektir.

Ancak 1977'ye girerken Türkiye'nin şartları bu tablodan daha kötüydü. Ekonomi kötüleşmiş Merkez Bankasının çekleri yurtdışında karşılıksız çıkmaya başlamıştı. Bulgaristan parasını alamadığı için elektriği kesmiş, kesintiler günde 11 saate çıkmıştı. Irak'ta parasını alamadığından petrol vermiyordu. Doların Mart 1977'deki fiyatı 17.58 lira olmuştu. Benzin ve tüp gaz kuyrukları her gün daha da uzuyordu.(Birand: 61) Köyden kente göç hızlanmış bunun sonucunda şehirlerde büyük bir işsizlik başlamıştı.

MC iktidarı zamanında ekonominin kötüye gitmesi ve sonucunda toplumsal huzursuzluk sokaklarda hissedilir olmuştu. Hükümet'in adında bulunan Cephe kavramı toplumu sanki cephelelere ayırmıştı : "Sağ ve Sol Cephe". Bu cepheleşmenin ne kadar tehlikeli sonuçlar getirebileceği 1 Mayıs 1977 tarihinde çok daha iyi anlaşıldı.

1 Mayıs, İşçi Bayramı olarak ilk defa bir yıl önce Taksim'de kutlanmıştı. 1977'deki kutlama için DİSK büyük bir çağrı yaptı : "MC'yi iktidardan indirmek." Bu çağrı ortamı gerginleştirmiş ve özellikle sağcı basın halka sokağa çıkmama çağrısı yapmıştı. Tercüman'da Ahmet Kabaklı :

"Yarın 1 Mayıs... DİSK,TİP ve CHP militanları, yarın İstanbul, Ankara ve bütün yurdu kana bulaması mümkün kışkırtma ve tecavüz hareketlerine girişebileceklerdir!.. Polisle vuruşmalar muhtemeldir, cinayetler işlenebilir, mallara canlara kıyabirirler. Taktik icabı kendi aralarında dövüşebilirler, saf vatandaşlar bu arada ölebilir. Hiç şüphe yok Maocular, Leninci dedikleri DİSK'lilere, TİP'lilere ve CHP aşırılarına... Veya Leninciler "sosyal faşist" dedikleri Maoculara saldıracaklar ve Ecevit'in taktiği ile; bunun da suçunu MHP'li MSP'li ve AP'li milliyetçilere yüklemeye kalkacaklardır."(Tercüman, 30 Nisan 1977) diyerek halkı uyarıyordu.

Olay günü belli noktalardan açılan ateş sonucu ölenler olmuş ve saldırılardan dolayı meydandaki kalabalık panikleyerek birbirini ezmeye başlamıştı. Bunun sonucunda meşhur "Kanlı 1 Mayıs" hadisesi 34 vatandaşın ölümüyle sonuçlanmıştı. MC iktidarı döneminde ülkede sağ ve sol grupların çatışmaları sonucunda her iki taraftan ölenler oluyordu. Ancak kimse böyle bir katliamı beklemiyordu. 470 kişi gözaltına alınmış olmasına rağmen kısa bir süre sonra olaylarla bir ilgileri olmadığı için serbest bırakılmışlardı. (Birand: 68)

1 Mayıs olayı, MC iktidarı için sonun başlangıcıydı. Sokaktaki korku iyice artmıştı. 1 Mayıs'tan 5 gün sonra Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının ölüm yıldönümü

nedeniyle birçok aile çocuklarını okula göndermemiş benzer bir katliam olacak korkusu yaşamıştır.(Milliyet: 7 Mayıs 1977)

5 Haziran 1977'de yapılacak seçimler halk için bir umut olmuştu. Seçim kampanyası renkli görüntülere sahne oldu. Özellikle Ecevit'in mitingleri çok coşkulu geçiyordu. Bu coşku sandıklara yansımış ancak CHP'nin tek başına iktidarı için beklenen sayıya ulaşamamıştı.

Seçimlerde, CHP 213, AP 180, MSP 24, MHP 16, CGP 3, DP 1 milletvekili alıyor. CHP seçimlerde yüzde 41'in üzerinde oy alarak birinci parti olmasına rağmen salt çoğunluğu (226) milletvekilinden 13 eksiktir. AP, yüzde 36'nın üzerinde oy alarak önceki seçime göre oy oranını arttırmıştır. Necmettin Erbakan'ın MSP'si 1973 seçimlerine oranla büyük oy kaybetmişti. 1973 seçimlerinde yüzde 11,80 oy oranına sahipken bu oran 1977 seçimlerinde yüzde 8'lere gerilemiştir. MSP'nin geçmişte CHP ortaklığı tabanda büyük tepki toplamıştı. İslami çizgideki bir partinin sol bir parti ile işbirliğine gitmesini taban kabullenememişti. Ayrıca Cephe hükümeti döneminde iktidar ortağı olarak MSP yıpranmıştı. MHP ise ülkedeki anarşi ortamından fayda sağlamış oylarını arttırmıştı. Sol kesime tepki oylarının tamamı MHP'ye gitmişti. Önceki seçimde yüzde 3 civarında oy alan parti 1977 seçimlerinde oy oranını yüzde 6 lara çıkarmıştı. Bu seçimler, iki partinin siyasetten yok olmasına neden oldu : Demokratik Parti ve Cumhuriyet Güven Partisi. DP, 73 seçimlerinde yüzde 11 civarında oy alarak 45 milletvekiline sahipti. Turhan Feyizoğlu liderliğindeki parti, AP ve Cephe hükümetine karşı sert muhalefet etmiş ve parti içinde huzursuzluklara neden olmuştu. 1977 seçimlerinde yüzde 1.85 oy oranı ile sadece üç milletvekili çıkarmıştır. CGP ise Cephe hükümetinin ortaklarından biriydi. Yüzde 5,26 oy oranına sahipken bu oran yüzde birlere gerilemiştir. (Seçim sonuçları için bkz: www.belgenet.net) İki partinin bu derece oy kaybına uğraması halkın koalisyon hükümetlerinden sıkıldığı ve tek parti yönetiminde iktidar istediğini göstermektedir. Ancak halkın bu isteği mümkün olmayacak ; ülke yeni koalisyonlara ve yeni siyasi belirsizliklere doğru yolacaktır. Siyasette yaşanan bu belirsizlikler, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine zemin hazırlayacaktır.

14 Haziran 1977'de, Cumhurbaşkanı, seçimden en çok milletvekili çıkaran CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e hükümeti kurma görevini verdi. AP, MSP, MHP, ve DP liderleriyle görüşen Ecevit koalisyon için hepsinden olumsuz yanıt aldı. Bunun üzerine bir CHP azınlık hükümeti kurdu. CHP'nin güvenoyu alabilmesi için parti dışından 13 oy alabilmesi gerekiyordu. Demirel, sağ partilerden birinin CHP'ye destek olmasını engellemek için sert beyanatlarda bulundu : *"Milletin sola teslim etmediği iktidarı kim sola teslim ederse, iki cihanda vebal altındadır."*(Günaydın: 12 Haziran 1977) Demirel'in bu çağrısı fayda etmiş ve Azınlık hükümeti dışardan destek alamamıştı. Güvenoyu oylamasına kadar geçen bir aylık sürede TRT Genel Müdürü görevden alınmıştı. Ayrıca ülkücü gençlerin yetiştiği komanda kampları da kapatılmıştı. 4 Temmuz da Ecevit'in azınlık hükümeti güvenoyu alamayınca, Korutürk, 4 Temmuz'da hükümeti kurması için Demirel'e görev vermiştir. MHP ve MSP ile görüşen Demirel, II. MC hükümetini kurmuş ve yeni hükümet 1 Ağustos'ta güvenoyu almıştır.

II. MC kabinesi üç partiden oluştu. (AP, MSP, MHP), I. MC'de olduğu gibi önemli Bakanlıklar MSP ve MHP'ye¹⁰ geçince Demirel'e karşı ciddi bir muhalefet başlayacaktır. Kabinenin ilanından sonra Kamran İnan atanmış olduğu Enerji Bakanlığında istifa etmiştir.¹¹ Bu sorun II. MC hükümetinin ne kadar hassas bir denge üzerine kurulduğunun göstergesi olmuştur.

Demirel'in güvenoyu aldıktan sonra karşılaştığı ilk sorun, Kara Kuvvetleri Komutanı'nın atanması oldu. Hiyerarşik olarak 1. Ordu Komutanı'nın göreve atanması gerekirken hükümet, 3. Ordu komutanı Ali Fethi Esener'i tercih etmişti. Kararnameyi Cumhurbaşkanı 30 Ağustos'a kadar imzalamayınca her üç komutan emekli olacak ve Kara Kuvvetleri Komutanı olarak Ege Ordu Komutanı Kenan Evren atanacaktır.(Arcayürek: 180)

Hükümetin ana gündem maddesi anarşik olaylardı. Hükümet kurulduktan sadece 15 gün içerisinde 26 kişi öldürülmüştü.(Milliyet: 06 Ağustos 1977) Yeni İçişleri Bakanı (MSP) Korkut Özal, "Anarşinin iki ay içinde biteceğini, bu sorunun yalnız hükümetin sorunu değil tüm ülkenin sorunu olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden herkesin hükümete gerekli yardımı yapmasını istemiştir.(Hürriyet, 14 Ağustos 1977)

İkinci en önemli mesele ekonomik sıkıntıydı. Ekonomi geçen iki yıl boyunca daha da kötüleşmiş böylece yapılan yeni zamlar halkı daha da fakirleştirmiştir. II. MC'nin Ağustos ayında Tekel ürünlerine yaptığı zam, rekor seviyelerdeydi. Küçük Yeni Rakı'ya yüzde 100 zam yapılarak 20 liradan 40 liraya, Kısa Maltepe'nin fiyatı ise 7.5 liradan 10 liraya çıkarılmıştı.(Cumhuriyet: 16 Ağustos 1977) İkinci zam paketi Eylül ayında açıklandı. Buna göre benzinden mazota, demirden çimentoya yeni zamlar yapıldı. Muhalefet yapılan zamlara büyük tepki göstererek sendikaları sokaklarda eyleme çağırdı. Ekonominin kötü hali hükümete tasarruf tedbirleri aldırıyor bu tedbirler gazetelere ilginç başlıklar halinde yansıyor. 20 Ağustos'ta iki tasarruf tedbiri şunlardı : 75 Wattlık ampül yerine 60 Wattlık ampül kullanılması ve Yurtdışına çıkışların iki yılda bire indirilmesi.(Milliyet: 20 Ağustos 1977) Türk ekonomisinin kötü hali yabancı basında da yer buluyor 12 Ağustos tarihli bir makalede International Reports dergisi :”Zorlayıcı önlemler alınmazsa 12 ay içinde Türkiye ekonomisinin çökeceğini”(International Reports: 12 Ağustos 1977) ileri sürüyordu. Ekonomideki bu karamsar tabloya rağmen Başbakan Demirel halka umut vaat etmeye devam ediyordu. Kendisine mazot olmadığını soran bir gazeteciye “Buyur istediğin kadar bulalım” “Türkiye batmıyor çıkıyor” demiştir. (Milliyet: 03 Eylül 1977)

Haziran ayında yapılan genel seçimlerin ardından Aralık 1977'de belediye seçimleri yapıldı. Seçimlerde CHP büyük bir başarı göstermiş büyük şehirlerin hepsinde seçimin galibi olmuştur. Seçimlerin ardından AP'den istifalar ardı ardına gelmiştir.

¹⁰ MSP 8 MHP 5 Bakanlık almıştır.

¹¹ Kamran İnan, Dışişleri Bakanlığı talep etmiş kabul edilmeyince istifasını vermiştir. Bir hafta sonra istifasını geri çekmiştir.

Bülent Ecevit tarihe meşhur Güneş Motel¹² olayı diye geçecek 13 AP'li milletvekili ile pazarlığa girmiş ve Bakanlık sözü vererek anlaşmışlardır. 22 Aralık'ta meclis başkanına gensoru veren CHP, 1977'nin son gününde 228 güvensizlik, 218 güven oyuyla II. MC hükümetini düşürmüştür.(Cumhuriyet, 01 Ocak 1978)

Sonuç:

Seçimlerde birinci parti yeterli miktarda oy alamamışsa partiler koalisyon kurarak devleti yönetirler. Türkiye, bu bağlamda koalisyon hükümetlerini çok tecrübe etmiş bir ülkedir. Ancak koalisyon hükümetlerinin şimdiye kadar başarılı bir yönetim getirip getiremediği sürekli tartışılmıştır.

Makalemizin konusu olan Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Türkiye'nin en tartışmalı koalisyonlarından birisidir.

Özellikle sol hareketin yükselişini engelleme gayesiyle sağdaki partilerin bir araya gelip hükümet kurması bir çözüm getirmemiş aksine sol hareket iki yılın sonunda oy oranını daha da artırmıştır.

Bu dönemi tartışmalı kılan konulardan ilki 12 Eylül Askeri Müdahalesidir. Askeri müdahaleye giden süreç bu iktidar döneminde yaşanan siyasi belirsizliklerden kaynaklanmıştır. MC iktidardan çekildikten sonra ülke daha da karanlık iki yıl geçirdi. Siyasi cinayetler, katliamlar ve ekonomik sıkıntılar ülkeyi yaşanmaz hale getirdi. Anarşi ortamı arttıkça güvenlik açığı oluşmuş güvenlik açığı oluştuğça askerler müdahale etmek için uygun bir ortam bulmuşlardır.

Türkiye'deki güvenlik açığını tek başına MC iktidarına yüklemek yeterli bir yorum olmayacaktır. Çünkü ülkedeki iç dinamikler, her zaman dış faktörlerin etkisiyle büyüyüp gelişmiştir. Bu bağlamda ABD'nin İslam ülkeleri üzerindeki "Yeşil Kuşak" projesi, İran'daki İslami devrim ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Üç yıllık MC iktidarında CHP ile hükümeti oluşturan partiler arasındaki çatışmalar halkı çok germiştir. Ülke adeta sağ ve sol kamplara bölünmüş ve gençler arasındaki çatışmalar her gün ölümlerle sonuçlanmıştır.

Gerginlik sadece CHP ile sağ partiler arasında yaşanmamış hükümeti oluşturan partilerin arasındaki çatışmalar devleti işlemez hale getirmiştir.

Türk siyasal hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri 1970'li yılların en önemli olgularından biridir. Bu dönemin olayları, ekonomik krizleri, siyasi cinayetleri ve 12 Eylül Askeri Müdahalesine giden süreç MC hükümetleri ile birebir ya da dolaylı olarak birbirine bağlantılıdır.

¹² Güneş Motel'de AP'den istifa eden 13 milletvekili ile Bülent Ecevit mevcut hükümeti düşürüp yeni bir hükümet kurulması için anlaşmışlardır.

Kaynakça:

Kitaplar:

ARCAYÜREK, Cüneyd. (1985) *Demokrasinin Sonbaharı 1977-1978*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

BİRAND, Mehmet Ali, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, (2001) *12 Eylül Türkiye'nin Miladı*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

CEMAL, Hasan, (2000) *12 Eylül Günlüğü; Tank Sesiyle Uyanmak*, İstanbul: Everest Yayınları.

ÇAVDAR, Tevfik, (1996) *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

DURSUN, Davut, (2003) *12 Mart Darbesi*, İstanbul: Şehir Yayınları.

KARA, Muzaffer, (2004) *Türk Siyasal Yaşamında 1961 sonrası Bir Olgu : koalisyonlar*, İstanbul: Otopsi Yayınları.

KOMŞUOĞLU, Ayşegül, (2008) *Türkiye Siyasetinde Bir Lider :Süleyman Demirel*, İstanbul: Bengi Yayınları.

TOKATLI, Orhan, (2004) *Güvercinli Yıllar*, İstanbul, Doğan Kitap Yayınları.

Gazeteler:

Cumhuriyet, 30 Ocak 1975

Cumhuriyet, 11 Mayıs 1975

Cumhuriyet, 13 Mayıs 1975

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1975

Cumhuriyet, 17 Ağustos 1975

Cumhuriyet, 9 Ekim 1975

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1976

Cumhuriyet, 28 Mayıs 1976

Cumhuriyet, 16 Ağustos 1977

Cumhuriyet, 1 Ocak 1978

Günaydın, 12 Haziran 1977

Hürriyet, 21 Aralık 1974

Hürriyet, 13 Nisan 1975

- Hürriyet, 23 Ekim 1975
Hürriyet, 7 Mart 1976
Hürriyet, 2 Mayıs 1976
Hürriyet, 24 Temmuz, 1976
Hürriyet, 14 Ağustos 1977
International Reports, 12 Ağustos 1977
Milliyet, 16 Aralık 1974
Milliyet, 26 Ocak 1975
Milliyet, 13 Mart 1975
Milliyet, 29 Aralık 1975
Milliyet, 2 Mayıs 1976
Milliyet, 14 Mayıs 1976
Milliyet, 5 Nisan 1976
Milliyet, 7 Mayıs 1977
Milliyet, 6 Ağustos 1977
Milliyet, 20 Ağustos 1977
Milliyet, 26 Ağustos 1977
Milliyet, 3 Eylül 1977
Tercüman, 30 Nisan 1977
www.belgenet.net

Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" Romanında Yer Alan Geleneklerin Özbek Gelenek Ve Görenekleriyle Karşılaştırılması

Yrd. Doç. Dr. Lola AMINOVA*

Öz:

Sanat eserleri şekil, muhteva ve üslup özellikleri ile de içinde doğdukları hayata, kültüre, zihniyete, geleneğe, alışkanlıklara ve davranışlara tutulan bir ayna vazifesi görür. Bu bakımdan, toplumsal yapıyı bilmeden, bir toplumun sanatını anlamak veya sanatsal yaratıların toplumsal işlevini çözümlenmeden sanatın toplumsal etkilerini saptamak ve değerlendirmek mümkün değildir. Malum, halk edebiyatı - milletin sıradan olan çalışkan insanların icadıdır. Halk edebiyatı halk sanatının tiyatro, dans, ressamlık sanatlarından ayrı, kendine özgü özellikleriyle biliniyor. Halk edebiyatında kelime, ahenk ve anlam en önemli faktörlerden sayılır. Her milletin geçmişinde sözlü kelime sanatı olduğu gibi Türk milletlerinin geçmişinde de pürhikmet sözlü edebiyatının eşsiz numuneleri vardır.

Folklor numunelerinde de bir yazarın düşünceleri değil, belli bir milletin duyguları, inançları, hayalleri hayattan çıkardıkları sonuç olarak elde ettikleri tecrübeleri yansıyor. Sanat yapıtının toplumsal bir ürün olması, onu aynı zamanda siyasal, sosyal ve kültürel bir gösterge haline de dönüştürür. Başka bir deyişle, her sanat yapıtı, içinde doğduğu toplumun belirleyici nitelikleriyle belirli bir ilişki içerisinde varlığını sürdürür.

*Şarkşınashık Üniversitesi, Doğu Dilleri Bölümü, Özbekistan, Taşkent lolahonim@mail.ru

Türk yazarı Yaşar Kemal'in eserlerinde kendisi yaşadığı ortam ve milletine ait örf adet, gelenek ve görenekler, alkış ve kargışlar doğal bir şekilde yansıtılmıştır. Yaşar Kemal romanlarında o yöre insanların konuşmaları, ağızları, deyimlerini olduğu gibi kullanmaya çaba göstermiştir. Yazar romanlarındaki olağanüstü olayları, ruh ve hayvanlar hakkındaki hikâyeleri halk edebiyatındaki efsane ve rivayet motiflerinden yararlanarak anlatıyor. Yazarın "Yılanı öldürseler" romanı aynen efsane ve rivayet motiflerinin güzel numunesi olarak ortaya çıkmış eserdir.

Anahtar sözcükler: Halk edebiyatı, Özbek gelenekleri, Türk örf adetleri

Abstract:

The works of art, with their shapes, content and stylistic features, also observe a mirror that is held by the chronicles, cultures, minds, traditions, habits and behaviors that they are born in. In this respect, it is not possible to recognize and evaluate the social influences of art without understanding the art of a society or solving the social function of the artistic creations without knowing how to do it. Well, folk literature - the invention of the hardworking people of the nation. Folk literature is known for its folk art distinct from the arts of theater, dance and painting. In folk literature, word, harmony and meaning are the most important factors. Just as every nation has a verbal vocabulary in its past, the Turkish nations have unique examples of oral literature in the past.

Folklore samples reflect not only the author's thoughts, but also the emotions and beliefs of a certain nation, the experiences they have achieved as a result of their dreams. The fact that the work of art is a social product transforms it into a political, social and cultural indicator at the same time. In other words, every work of art continues its existence in a certain relationship with the determinative qualities of the society in which it is born.

In the works of the Turkish writer Yaşar Kemal, customs, traditions and customs, applause and confusion belonging to the environment and the nation he lived in were reflected naturally. Yaşar Kemal has tried to use the speeches, mouths and idioms of the local people as they are in his novels. He writes stories about extraordinary events, soul and animals in his novels, using the legends and narrative motifs in folk literature. The novel "Kill the Serpent" novel is a work of art that emerged as a beautiful sample of myths and narrative motifs.

Keywords: Folk literature, Uzbek traditions, Turkish customs

Giriş:

"Evin içinde anlatılan efsanelerden ve yöredeki halk şairlerinden etkilenecek şiirler söyleyen Yaşar Kemal'in ünü kısa sürede, çocuk yaşta olmasına rağmen, çevre köylere yayılır. Adı Âşık Kemal'e çıkar. Bir gün köye gelen gözleri ama Âşık Ali'yle sabaha kadar atıştır. Bu atışmadan sonra Âşık Ali, Kemal'in böyle giderse Karacaoğlan gibi bir âşık olacağını söyler. Bir süre sonra, babasının koruyucusu olan Zalanınoğlu adındaki eşkıyanın öldürüldüğünü duyan Yaşar Kemal, bu çok sevdiği eşkıya için sabahlara kadar ağıt yakar. Yaktığı ağıtı annesine de söyler ve annesi onun bu ağıtını beğenir. Kendi ifadesiyle artık annesini de yenmiştir ve bir halk aşığı olma yolunda önünde hiçbir engel kalmamıştır" (Kabacalı 51-52).

İlkokul yıllarında o yörede isim yapmış Âşık Mecid ve Âşık Rahmi'nin yanında çıraklık yapmış ve sözlü kültürle tanışmıştır.

Yaşar Kemal'in ilk eserleri şiir tarzındadır ve *Görüşler, Çığ, Kovan, Ülkü, Millet ve Başpınar adlı dergilerde yayımlanır*. Çukurova'da sürekli dolaştığı ve köylülerle iyi ilişki kurabildiği için folklor derlemeleri yapar. 1946'da ilk hikâyelerini yazmaya başlar. 1953 yılında *İnce Memed* romanını yazar. Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilen roman bir yıl sonra Çağlayan Yayınları tarafından yayımlanır. 1956'da *Karacaoğlan'ın Ortaya Çıkışı* Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkar. 1957'de *Peri Bacaları* başlıklı röportajları kitaplaştırılır. 1968'de Hürriyet'te tefrika edilen *İnce Memed II*, bir yıl sonra kitap haline getirilir. 1984 yılında *İnce Memed*'in üçüncü cildini yayımlar.

Efsaneler, masallar, halk hikâyeleri ve halk şiiri onun eserlerinde önemli bir yer tutar. Olay örgüsünü işlerken anlatım üslubunu değiştirerek halk hikâyecilerinin üslubunu kullanır. Akıcı bir dili olan Yaşar Kemal, halk ağzıyla yazı dilini beraber kullanarak kendine ait bir roman dili oluşturmuştur. Ayrıntılı tasvirler yapan yazar, mekânı gerçeğe yakın bir derecede çizer. Özellikle tabiat tasvirleri çok canlıdır. Dağlardaki kekik ve yarpuz kokularını, portakal çiçeği kokusunu ya da kan kokusunu ustaca anlatarak tasvirlerine farklı boyutlar kazandırır.

Yaşar Kemal tarihi de romanlarının konusu yapmıştır. Tarihi olayların yanında tarihi şahsiyetlere de romanlarında yer verir. Kurgusal bir kahramanla tarihi bir şahsiyeti, oluşturduğu olay örgüsünde yan yana getirebilen yazar, kendisini de çeşitli karakterle eserlerine sokmaktan geri kalmaz. Ancak ana tema Çukurova bölgesinde tarımla ırgatlığın, sanayi ile fabrika işçiliğinin iktisadi ve sosyal hayata getirdiği unsurlar çeşitli çatışmalardır.

Yılanı Öldürseler

Özet: Roman, Çukurova'da Anavarza kayalıklarının olduğu yerde bir köyde geçer. Romanı anlatan kişi, romanın başkişisi Hasan'ın hapisten bir arkadaşıdır. Hasan'ın annesi Esme Çukurova'nın hatta belki de dünyanın en güzel kızlarından biridir. Zengin bir ailenin kızıdır. Abbas adında bir sevdalısı vardır, ancak Abbas

Esm'e yüzünden birkaç kişiyi yaralamış hapse girmiştir.

Esm'e'yi rızası olmadığı halde Hasan'ın babası Halil bir gün kaçıtır ve ona zorla sahip olur. Bunun üzerine nikâh yaparlar, ancak Esm'e ne eşiyse ne de köyden biriyle konuşmaz, ta ki bir yıl sonra oğlu Hasan'ı kucığına alana kadar. Oğlu doğduktan sonra Esm'e'nin tüm dünyası oğlu Hasan olur. Bu arada Abbas hapisten kaçır ve Esm'e ile gizlice buluşur. Esm'e artık oğlunun olduğunu ve gitmesi gerektiğini söyler ama karasevdalı Abbas onu dinlemez. Bir gece, anne, baba ve oğul sofrada yemek yerken silah sesleri duyulur. Abbas, Hasan'ın babası Halil'i vurmuştur.

Köylüler kaçmaya çalışsan Abbas'ı yakalar ve öldürürler, hatta ölüsünü köpeklerin önüne atar, ancak Esm'e Abbas'ın cesedini gizlice gömer.

Halil'in ölümünden hem ailesi hem de köy halkı Esm'e'yi sorumlu tutar, kanları yerde kalmamalıdır. Büyük anası, amcaları, köy halkı Hasan'ı annesine karşı kışkırtmaya başlar. Halil'in kanı yerde kaldığı için hortladığı ve çeşitli hayvanlara dönüştüğü, inlediği söylentileri dolaşır tüm köyde.

Küçük yaşta bir çocuğun, bu ağır trajedinin içinde yaşadığı ruhsal dengesizlikler, gelgitler hiç bitmek bilmez. Sürekli bir kaçma isteği vardır içinde. Hasan, birçok kez annesiyle kaçmayı dener ama başaramazlar, her seferinde yakalanır ve köye geri dönerler. Köydeki tüm dedikodular, Büyük anasının ağıtları ve feryatları, amcalarının baskısı Hasan'ın, annesini öldürmesiyle sonuçlanır. Hapishanede romanı anlatan arkadaşı ile tanışır ve hapisten çıkınca da bir süre görüşürler. Romanın sonu, bu iki arkadaşın telefonla tekrar görüştükleri ve Hasan'ın evlenip, altı çocuğu olduğu, güzel eşiyse, çok güzel bir konakta yaşadığı, dönüm dönüm tarlalara sahip olduğu bilgileriyle biter.

Roman; tecavüz ve sonrasında zorunlu evlilikle edilgenliğe mahkûm edilen Esm'e'nin, kendisinden vazgeçmeyen sevdalısı Abbas'ın, kocası Halil'i öldürmesi teması üzerine odaklanmaktadır. Sözde aile onurunu kurtarma düşüncesiyle oluşturulan toplumsal baskı sonucu, Esm'e'nin, oğlu Hasan tarafından öldürülmesi de, romanın dikkat çekici sonunu okuyucuya sunar.

Anlatının bakış açısı: Diğer bakış açılarını göz önünde bulundurduğumuzda Yılanı Öldürseler romanında tanrısal bakış açısının kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu teknik sayesinde yazar-anlatıcı, geçmişten ve gelecekte haberdardır ve her şeyi bilir. Tanrısal (hâkim) bakış açısıyla anlatıcı, yazara kahramanın iç dünyasını anlatmak için geniş olanaklar sunar. Bu sınırsız bakış açısı yazara geniş bir zaman dilimi içindeki olayları anlatma, büyük bir coğrafya hakkında bilgi sahibi olma ve kahramanları hem yaratıp hem de onlar hakkında her şeyi bilme özgürlüğünü verir. Yazar, kahramanın içinden geçenleri bilecek ve iç konuşmaları duyacak kadar anlatıya hâkimdir.

Yazar-anlatıcı, tanrısal bakış açısını kullanırken tek bir zaman kipi yerine birkaç zaman kipini bir arada kullanarak farklı bir anlatım tekniği uygulamıştır. Tanrısal bakış açısının sunduğu geniş olanaklardan biri olan bu anlatım tekniğinin romanda şıklıkla uygulandığını görürüz. Yazarın romanın bazı bölümlerinde pa-

ragrafın birini görülen geçmiş zaman, ondan sonra gelen paragrafı ise geniş zaman kipini kullanarak yazdığını ve daha sonra bileşik zamanlar kullandığını belirten Alemdar Yalçın, bunun, yazarın geçmişe dönüşünü kolaylaştırdığını söyler (Yalçın 2003: 128).

Tasvir: Romanda olayların geçeceği coğrafya olan Toros Dağları, Çukurova ve çevresi, hem romanın başında hem de roman akışı sırasında sürekli olarak tasvir edilmiştir. Bu coğrafya, yazar-anlatıcıya yabancı olmadığı için tüm detaylarıyla okura anlatılmıştır. Okurun olayların geçeceği yerlerin fiziki özelliklerini bilmesi, onun romanda yabancılık çekmesini engelleyecektir; çünkü olaylar kapalı bir mekânda değil, koşulları zor olan bir arazide başlar, devam eder ve son bulur.

İç çözümleme: Romanda şahısların içsel düşüncelerini dışa vuran iç çözümleme tekniği sıklıkla kullanılmıştır. İç çözümleme tekniğinin uygulandığı anlatılarda karakterler kendi duygu ve düşünce dünyalarında yalnız değildirler. Kahramanlar düşüncelerini fiiliyata geçirdikleri zaman bu durum, okur için sürpriz olmaz çünkü okur, kahramanın içsel düşüncelerinden haberdar edilmiştir. Bir başka önemli nokta ise bu yöntemin okurun romandaki kişileri daha iyi tanımasına yardımcı olmasıdır. Herhangi bir kahramanın kafasından geçenleri, ideallerini, onu harekete sevk eden sebepleri yapılan iç çözümlemeler aracılığıyla öğreniriz. İnsan düşünceleri ve idealleriyle yaşar. Romandaki şahıslar da iyi veya kötü olsun idealleri için yaşamaktadırlar. Kahramanın zihninden geçen her şeyin iç çözümleme yöntemiyle okura yansıyabileceğini göz önünde bulundurduğumuzda onun kişilik özelliklerinin de dolaylı bir şekilde ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Bu yüzden kahramanın okurdan gizleyebileceği hiçbir şeyi yoktur.

Özetleme: Yaşar Kemal'in ayrıntıya çok önem veren bir yazar olduğunu romandaki uzun tasvir, monolog ve diyaloglara bakarak anlayabiliriz. Buna rağmen özetleme, romanda yazar tarafından çok sık kullanılan bir tekniktir. Özetleme, masallar ve halk hikâyelerinde sıklıkla kullanılan bir tekniktir. Masal veya hikâye anlatıcıları olay örgüsü içinde tekrara düşmemek ve olay örgüsünden uzaklaşmamak için yeri geldikçe özetleme tekniğine başvururlar. Halk hikâyeciliği geleneğini iyi bilen ve bu geleneğin içinde yetişen Yaşar Kemal, belli bir zaman aralığında sürekli yapılan benzer eylemleri ve gerçekleşen olayları özetleme tekniğini kullanarak anlatmıştır.

Montaj: Yazarın sosyal ve kültürel birikimini oluşturduğu esere yansıtarak yapıtını zenginleştirmesi olarak tanımlayabileceğimiz montaj, Yılanı Öldürseler 'de kullanılan anlatı tekniklerinden birisidir. Birikim bağlamında düşünüldüğünde montaj yaparken kullanılan metin, anonim ya da kişisel olabilir fakat önemli olan,

esere olduğu gibi aktarılan bu metnin aktarılan eserde işlenen konuyla alakalı olması ve konu bütünlüğünü bozmamasıdır.

Leitmotiv: Duygu ve düşüncelerin uzun cümlelerle ifade edilemediği yerlerde kullanılan Leitmotiv tekniği, anlatıya farklı bir boyut kazandırarak, yazar tarafından iletilmek istenen mesajın etkili bir şekilde okura aktarılmasına yardımcı olur. Müzik veya opera parçalarında tekrarlanan namlere verilen bir ad olan Leitmotiv, zamanla romanda da kullanılmaya başlanmıştır. Romandaki kullanımı, kişi ya da kişilere özgü olan, aynı kelime, cümle, jest veya mimiklerin sürekli olarak tekrarlanmasıdır. Yazar, Leitmotiv tekniğiyle kişilerin karakteristik özellikleriyle bütünleşmiş bu davranışlarını sürekli tekrarlayarak, onların olaylara karşı verdikleri tepkileri daha etkili bir şekilde göz önüne koymaya çalışmıştır.

Diyalog: Roman ve hikâye gibi anlatı türlerinde yazarın haricinde kahramanların da söz sahibi olmasını sağlayan diyalog, bu eserde tasvirlerden sonra en fazla yer tutan tekniktir.

İç monolog: Bireyin kendi kendine konuşarak iç muhakeme yapmasına yarayan iç monolog tekniği, romanda kullanılan yöntemlerden birisidir. Okur, bu sa- yede roman karakterlerinin iç dünyasına veya ruhsal durumuna yazarın bakışıyla değil de kahramanın kendi bakış açısıyla tanık olur.

Zaman: Romandaki zaman kronolojik bir sıraya göre ilerler; fakat bazen geriye dönüş ve bakış teknikleri uygulanarak, anlatının eksik kalan kısımları tamamlanır. Böylece okurun kişiler ya da olaylar hakkındaki merakı giderilir. Roman boyunca olayların hangi zamanda geçtiğine dair kesin bir tarih belirtilmemiştir. Olayların hangi devirde ya da zaman diliminde geçtiğini romanda geçen ipucu niteliğindeki bilgilerden yola çıkarak belirlemeye çalışacağız.

Kişiler: Yılanı Öldürseler, geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Toplumsal gerçekleri ele alan Yaşar Kemal, toplumu oluşturan ve sosyal olayların bizzat içinde olan bireyi her yönüyle analiz ederek eserlerinde kullanmıştır.

Romandaki karakterleri üstlendikleri rollere veya buldukları tarafa göre gruplandırırız:

a. Olumlu Kahramanlar:

Esmе: Esmе'nin gönlündeki acı ve mutsuzluk diline de vurarak çok uzun bir süre, kocası da dâhil hiç kimseyle konuşmamış; adeta dünyayla iletişimini kesip yalnızlığın sessizliğinde ruhunun acısını dindirmeye çalışmıştır. Sosyal varlık olan

insanın, toplumdaki diğer bireylerle iletişimini sağlayan konuşma hakkından kendi isteğiyle vazgeçmesi, kişinin kendine verebileceği en büyük cezadır. Romanın odak kadın figürü Esme, sosyalleşmenin en önemli aracı olan konuşmaya engel olarak özelde yakın çevresi, genelde toplumla etkileşimini yok edip kendisini yalnızlıkla cezalandırmıştır. Bu cezalandırmanın içinde Esme'nin, tecavüz olayında eylemi gerçekleştiren değil mağdur olmasına rağmen, yaşadığı suçluluk ve utanç duygusu yatmaktadır.

"Esme bir yıl ne kocasıyla ne de köyden bir kimseyle konuşmadı. Üç kere geceleyin evden kaçtı, üçünde de yolda yakalayıp getirdi Halil. Anası, bu orospu yetmez sana yetmez Halil, dedi. Bırak onu da evine gitsin, başına bir iş açacaksın bu sürtük yüzünden..." (Kemal 2012: 29). Çocuğu doğana kadar kimseyle konuşmayan Esme, adeta, yaşayan bir ölüyü sembolize etmektedir. Esme'nin romandaki başat kimliği, annelik rolüyle yeniden hayat bulmuştur. "Sonunda Esme konuştu da. Her şeyi unutmuş gözükiyordu. Sanki bir yıl hiç kimseyle konuşmayan, sanki yatağa girince deli gibi bumbuz olan o değildi. Çocuğun doğması değiştirmişti onu. Çocuğundan başka hiç kimseyi düşünmüyor, çocuğundan başka dünyayı düşünmüyordu. Gülüyor, eğleniyor, çalışıyordu. Köyde herkes onu sevmeye başlamıştı." (Kemal, 2012: 29). Esme, dillere destan güzelliğe sahip bir kadındır. Kocası Halil'in öldürülmesinden sonra, taliplileri çok olmuş; Çukurova'da yaşayan gençler, Esme'yle evlenebilmek hayalini yaşamlarının amacı hâline getirmişlerdir. Esme içinse, yüreğinde oğluna hissettiği sevgi, hayatı anlamlı ve yaşanması kılan tek sevgidir. O, her türlü toplumsal baskıya ve fiziksel şartların zorluğuna rağmen, oğluyla birlikte yaşamayı, gençliğine, güzelliğine ve beraberinde yaşayabileceği zevklere tercih etmiştir. Halil'in ölümünden kendisini sorumlu tutan kayınvalide ve kayınbiraderlerinin ölümünü hazırladığını bile bile, oğlundan ayrılmamak için köyü terk etmez. Farklı bir mekânda yeni bir eşle başlayacağı yeni bir hayat, onun için toplumsal baskı ve yargılamalardan kurtulma anlamına gelmesine rağmen, oğlu Hasan'ı bırakıp gidemez. Çünkü Esme, aile olgusu içinde kocası Halil'e hissedemediği eş rolünü, oğlu Hasan'da annelik rolünde yaşamıştır. "Herkes öyle söylüyordu, bu Çukurova'nın belki de dünyanın en güzel kadınıymış anası. Anasını istemeyen delikanlı yoktu şu koca Çukurova'da. Anası bütün istekleri [geri] çeviriyordu. Oğlundan, biricik Hasan'ından ayrılmak istemiyordu. Anası gitse, Hasan burada kalacaktı. Hasan'ı amcaları anasına vermiyorlardı. Ana da oğlunu bırakıp kocaya varmıyordu. Kocaya varsa da başka köylere gitse, bir daha Hasan'ı hiç mi hiç görmeyecekti." (Kemal 2012: 10). Esme'nin bu dünyadaki varoluş sebebi, oğlu Hasan'dır. Hasan'ın yokluğu, Esme'nin ölümü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Esme için oğlundan vazgeçmek, kendinden vazgeçmek anlamını taşımaktadır. Odak figür anne Esme, hem analık duygusuyla oğlunu iyi tahlil edebilmekte hem de diğer insanlarla kuramadığı iletişimi onunla sağlamaktadır.

Kalıplaşmış Sözler: Olay örgüsü kırsal kesimde geçen romanda, kahramanların büyük bir bölümü kültürü canlı bir şekilde yaşayan, devam ettiren ve geliştiren köylülerdir. Bunun için olay örgüsünün geçtiği bölgenin konuşma diline ve kalıplaşmış yerel veya anonim sözlerine romanda çokça rastlarız.

“*Düşmez kalkmaz bir Allah.*” Halk arasında kullanımı sık olan bir atasözüdür. Herkesin sıkıntıya düşebileceğini ve sıkıntıların ardından tekrar ayağa kalkabileceğini, fakat tek güç olan Allah'ın ve her şeye kadir olduğunu ifade eden bir sözdür.

Folklorik Öğeler

A. İnançlar: İnsanların alışveriş sonrasında ya da ayrılırken birbirlerine haklarını helal etmek için yaptıkları bir davranış tarzı olan helalleşmek İslam diniyle birlikte Türk kültürüne girmiştir. İnançla alakalı bir davranış biçimidir. Bu durumla alakalı çeşitli kalıplaşmış sözler ve hareketler de vardır.

Bazı halk inanışları insanlar için caydırıcı niteliktedir. Kişinin yapmaması istenen şeylerin önüne geçebilmek için bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen kaynaklardan yayılan çeşitli anlatılar, bazı kural ve yasakların niçin ortaya çıktığını ispatlayıcı deliller niteliğindedir. Ortaya çıkan bu kural ve yasaklar zamanla gerçek bir hüviyete sahip olurlar. Sevenleri ayıran kişinin uğursuzluğa uğrayacağı, kutsal bir yeri veya binayı kirleten kişinin çarpılacağı, tekin olmayan kişi veya canlılara zarar vermenin tehlikeli olduğu vb. bir sürü inanış bulunmaktadır.

Yöresel Dil: Romanlarda folklor motiflerinden ustalarca yararlanabilmek için yazarın bu konudaki mahareti ve bilimi çok önemlidir. Folklor canlı konuşmadaki deyimlerden ta atasözü, fıkra, mit, efsane, masal, rivayet ve destan, ayrıca özel tasvir unsurlarını da içermektedir (Yarmatov 1992:5). Bu konuda Rus edebiyatçı ve eleştirmenlerinin de bir kaç araştırmaları var.

Folklor kendi içinde stil ve sentez adı verilen iki bölüme ayrılmaktadır. Sentez bölümünde yazar romandaki amacını öne konur ve kendi düşüncelerini daha inandırıcı bir şekilde anlatabilmek için folklor unsurlarından yararlanır. Stil bölümünde ise yazar folklorun tüm kurallarına uyarak belli bir malzemeye zarar vermeden, folklorla has rivayet şeklinde süje anlatır.

Yaşar Kemal'in folklor örneklerinden kullanarak yazdığı eserleri sentez bölümüne aittir. Psikolojik incelemeyle folklor motiflerinin haşır neşir olması yazarın elde ettiği başarılarından biridir.

Yazarın “Yılanı öldürseler” romanında Hasan adındaki bir çocuğun yaşadıkları anlatılmaktadır. Ortamın cahil insanları eser kahramanını cinayete sürüklüyor. İyi kalpli, duygusal kahraman çevredeki olaylar yüzünden yavaş yavaş kaba ve duygusuz insana dönüşüyor. İyilik ve kötülük, adalet ve öç alma ortasındaki mücadele eserin temelini oluşturmaktadır. Sentez olarak alınmış folklor unsurları ise işte bu mücadeleyi gerçekleştirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Romanın ilk başlarından yazarın içten, sade dili okuyucuları cezbediyor. Eskiden çok dinlediğimiz masallar gibi doğanın sihirli tasviri bizi mucize âlemine götürüyor.

"Anavarza kayalıklarında insanlar bile böyle bu kaya kokusuyla kokarlar. Hoş, ballı, bayıltıcı bir kokudur bu bahar güneşinde. Anavarza kayalıklarında yağmur da başka türlü kokar, o da ıslak kaya kokar"[Y.Ö. :6.]

Bu tasvirden sonra Hasan'ın annesi – Esmâ'nın portresi betimlenmiştir. Esmâ masal perileri, melekler gibi güzeldi. Esmâ'nın tasviriyle beraber süje gelişmeye başlıyor.

"Dünya güzeliydi. Gencecikti. Anasının uzun saçları vardı, beline kadar inen. Herkes öyle söylüyordu, bu Çukurova'nın, belki de dünyanın en güzel kadınıymış anası. Anasını istemeyen delikanlı yoktu şu koca Çukurova'da. Babası çok yaşlıydı, saçı, sakalı aktı" [Y.Ö. s. 8.]

Şu parçada gördüğümüz gibi hem güzellik hem yaş farkı olan bu iki gencin kavuşması romanın düğümünü oluşturmaktadır.

"Geceydi, yer sofrasında baba, ana oğul yemek yiyorlardı. Pencerede bir ışık çaktı söndü. Sesleri sonradan duydu Hasan. Babasının çığlığını duydu. Anası bir kere bağırdı. Sonra her şey sustu. Kanı gördü. Çok kan akıyordu babasından, fışkırır gibi." [Y.Ö. s.12.]

Sabahleyin köyün ortasına bir ölüyü getiriyorlar. Hasan onu tanıyor. O Annesinin köyünden olan Abbas idi. Amcası annesini ölünün yanına sürüklüyor.

"Gel gör orospu, gel gör kardeşimi öldürttüğün adamın ölüsünü. Gel gör ne halde senin oynaşın" [Y.Ö. :15.]

Ağıtlar söyleyerek babasını gömüyorlar. Babaannesi üç oğlunu yanına çağırarak:

"Oğlumun kanlısı Abbas kâfiri değil, oğlumun kanlısı Esmedir. Varın temizleyin kanınızı. Oğlum Halil'in kanını yerde koyarsanız bu dünyada da öteki dünyada da ak sütüm size haram olsun". [Y.Ö. :15.]

İşte o günden itibaren bu aile, akraba, bütün köy insanları oç alma, Halil'in kanını yerde bırakmama amacıyla yaşıyor. Böylece "dünya güzeli", "oç alma" motifleri karşı karşı gelerek folklor "kamertonu" ortaya çıkıyor. Kamerton kelimesi seslerin bir birine vurulduğundan oluşan yankılanmadır. Bu yankılanma romanın tümünü kapsamaktadır. Romanındaki bu süje daha net daha anlamlı olması için bir kaç gelenekler devreye giriyor

"Yılanı öldürseler" romanında "ağıt " terimi kullanılmıştır. Özbek halk edebiyatında ise "yığı - yoqlov" şeklinde isimlendirilir. Yazar romanda çok eski bir gelenek olan ağıt yakma adetinden yararlanmıştı:

"Büyükana ağlıyordu. Bir ağıt tutturdu, ayağa kalktı. Halilim, Halil Beyim, di-yordu. Çocuğun yiğit ama çocuk. Seni öldürenler senin evinde, senin çocuğunun yanında, senin konağında, senin ekmeğinle malınla yaşayarak, senin mezarına basarak... Ben anayım, buna nasıl dayanırım. Sesinden Anavarza kayalıkları yankılanıyordu". [Y.Ö. :36.]

Özbekistan'ın Buhara, Kaşkaderya gibi illerinde “ağıt söyleyici”, “ağlayıcı” özel kadınlar var olup, bu kadınlar yas için davet edilir. Yas tutan evlerde ağlayıcı kadınlar eşliğinde hep beraber yas tutulur. Mesela:

Qor yoğmagan uçak yoq

Doğlanmagan yurak yoq, voy bolam.

Ayvonning orasiyo, bolalarimning sarasi, voy bolam,

Taxti ravonim bolam, mulki jahonim bolam. (1972: 206)

Yas geleneğinde giyilecek elbiselerin de ayrı bir yeri vardır. Özbekler genel olarak koyu mavi, siyah renkli elbiseler giyer, başlarını örter. Ama Özbekistan'ın Semerkand şehrinde beyaz basma gömlek giyilir, beyaz tülbent örterler. Fergana bölgesinde de koyu lacivert renkli gömlek giyerler.

Türkiye Türklerinin yas elbiseleri hakkında Yaşar Kalafat şöyle yazıyor: Ağrının dağ köylerinde yas tutan kadın siyah renkli elbise giyer. Saçlarını kimse göremeyecek kadar kapatıp toplar. Elbiselerinin tersinden giyerler. Kırk gün yas tutuyorlar. Bu örf – âdeti yerine getirmeyenler suçlanıyor, başlarına kötü günler geleceğine inanıyorlar. Ayrıca, ölenin ruhu da acı çekeceğine, huzursuz olacağına inanıyorlar. (Kalafat, 1990: 115)

Yaşar Kemal işte bu geleneği de romanında çok güzel yansıtmış. Sonuçta eser daha inandırıcı, daha etkili olmuş.

“Oğlu vurulduğundan bu yana kara başörtü bağlıyordu. Elinde kalın kamıştan sopası vardı. Geldi yanına çöktü. İpek bir kuşak bağlamıştı kopacak gibi incelmış beline Böylesi kuşakları ta kızlığından bu yana bağlardı büyükanne”. [Y.Ö. :35.]

Romanın kahramanları Çukurova köyünün insanlarıdır. Yazar bu insanların huyunu açıklarken beddua ve kargışlarında kullanıyor. Malum, halk edebiyatında kargış ve alkış gibi bir birine karşıt janrlar var. Kargış ve bedduaların gelişmesi ve hayatta canlı yaşaması da söz ve kelimelerin olağanüstü kudrete sahip olduğunu gösteriyor. Millet arasında var olan yasak ve tabuların ortaya çıkması da bundan kaynaklanıyor. Kargış janrda kelime vasıtasıyla insanlara kötülük dileme motifi öne sürülüyor. (Sarımsakov 1986:147). Romanda Hasan'ı Lütfi şöyle beddua ediyor:

“Solucan, katil, kanlı it oğlu piç. Sen bir piçsin. Senin piç olduğunu bu hapishanede bilmeyen var mı? Bir piç adam bu dünyada yaşarsa... Bir kanlı gibi kurularak, kostaklanarak geliyor hapishanede, herif kanlı olmuştaki, tuh, senin boynun devrilsin uyuz oğlu uyuz”. [Y.Ö.: 15.]

Böyle küfürler yüzünden Hasan'ın kalbi sertleşmeye başlıyor. Yazarın romanda kullandığı kargışlar boşuna değildir. Bu kargışlar belli bir fonksiyonu gerçekleştirilmektedir. Aynı anda bu kargışlar bir milletin kendine özgü yanlarını göstermekle birlikte, insanları umutsuzluğa düşüren, kalbindeki şefkati koparan ve ayrıca, kalbini taşa dönmesini sağlayan araçtır. Yazar bu romanı yazmadan önce millet arasında çok kullanılan kargışları öğrenen, toplayan olmalıdır. Aynı durumu ünlü

Dağıstan şairi Rasul Hamzatov'da yaşamış. Şair "Dağ kızı" destanını yazarken bir kargış kullanacak yeri geldiğinde, bir adamın tavsiyesiyle uzak köydeki yaşlı bir kadının yanına gelmiş. Şair:

"Ana çok güçlü bir kargış bulabilir misiniz bana" dediğinde,

Yaşlı kadın: "Dilin koparılсын seni, çakıl. Beni kimse üzmezse, ben sebepsiz kimseyi beddua eder miyim hiç. Kargış gerekirse kızdığım, öfkelendiğim zaman gel. Şimdi defol, gözüm görmesin seni!", demiş .

Şair teşekkür ederek; "Bu kadını kimse üzmediğinde bu kadar beddua ederse, kızdığı zaman nasıl olur" diye koşarak ayrılmış oradan. (Hamzatov 1968:19)

Doğuda yaşayan milletler insanlar hayatlarını bir üçgen şeklinde yaşıyorlar, diye düşünüyorlar. Yani ruh – insan – ruh şeklinde. Yazar Hasan'ın başına gelen çileleri yansıtırken romantik tasvir metotları, yani, rüya- hayal- ruhla sohbet tasviri için de yer veriyor. Bir gün amcası Hasan'a babasının ruhuyla görüştüğünü anlatıyor.

"Bir gece kalktım ki, dağ, taş inliyor. Dışarıya çıktım, baktım ki kapısının önünde bir ak kefen duruyor. Baktım inleme ak kefenden geliyor. Yanına yaklaştım, yaklaştığım kişi benim kardeşim Halil. Hiç bir şey demedi, süzüldü gitti mezarlığa doğru. İnilti arasında bir ses duydum. Oğlum Hasana söyle, benim kanımı yerde komasın. Benim kanımı anası olsa da bir kadının boynunda komasın." [Y.Ö. :53.]

En önemlisi, bunun gibi ruhla sohbet, ruhun insanlar etrafında dolaşması Hasan'ın kalbinde öç alma isteğini daha hızlanması için çalışmaktadır. Yazarların ruh sembolünü kullanması Özbek edebiyatında da vardır. Özbek yazarları Fitrat'ın "Abulfayzhon", Şeyhzade'nin "Mirza Uluğ bek" eserlerinde de ruh sembolünü görebiliriz. Eserlerin gayesi ve faciasını yansıtmak için ruh sembolü çok önemli araçtır. Çünkü hayatta yaşayan insanlar ölen insanların ruhu yanında kendilerini borçlu his ederler. Bu yüzden ölümlerin tüm isteklerini yapmak zorunda diye düşünürler.

Yazar eser gayesini daha inandırıcı olması için rüya motifini de kullanıyor. Özellikle tüm Müslüman ülkelerinde rüya çok büyük önem taşıyor. Mesela, ilk Türkçe eserler arasında yer alan "İrq bitig" gibi. Rüya çok zor bir süreçtir, ona saçma sapan olay diye bakılması çok yanlıştır. Onun kuralları ve kaynakları vardır. O insanın ruhi ve vücudun yaşadıklarının değişmesi olarak ortaya çıkıyor. (İşankulov 1999:102) Batı psikoloji uzmanları Freud, Yung, From ve başkalar rüyayı insan ruhunu öğrenmek ve incelemek için çok önemli araçtır diye değerlendirmişler.

Rüya Türk dünyasında, özellikle halk edebiyatında da önemli yere sahiptir. Eserlerde rüya insan ruhunun bir parçası, kalbinin sembolü olarak biliniyor. O insanı gelecekteki olaylardan haberdar eder, unutulmuş duyguları tekrar canlandırır. İster yazılı, ister halk edebiyatında olsun, yazar rüya sahnesini yansıtırken, eserdeki kahramanların ruh âlemini, ruhsal durumunu göstermek ister. Yaşar Kemal'in roman kahramanları sanki rüyada gibi, gerçekle düşü fark edemeyecek

kadar sersem halleri onun başka romanlarında da görülür. Mesela, “İnce Memed”, “Ortadirek” romanları. Aynen bu durum “Yılanı öldürseler” romanında da çok açık yansıtılmış.

“Hasanın boynu uzamış, kararmış, yaşlı adamların boynu gibi kırışmıştı. Kendi kendine konuşur bir hali vardı. Belki de düş görüyordu. Kopuk kopuk bir şeyler. Birileri konuşuyordu. Belki bir köylü, belki büyük anası. Baş döndürücü bir hızda geliyordu her şey”. [Y.Ö. : 21]

“Ak kefenli gelmişti. Önünde bir sürü kırmızı yılan. Hasan? Kurtaramaz mısın babanı, işte önümde yüzlerce kırmızı yılan, bunlar yılan değil, kanı yerde kalmış insanlar, öldürülmüşlerde oçleri alınmamış. Kırmızı yılan olarktan hortlamışlar. Ben kırmızı bir yılan olup da kıyamete kadar böyle sürünmeye layık mıyım? Hasanın, yavrum. Ah, yılanı öldürseler, yılanı öldürseler”. [Y.Ö.: 108.]

Hasan kendine geliyor ve köye doğru koşar, babaannesinin yanına gelir. Babasının “Beni kırmızı yılan olarak hortlamaktan kurtarın, yılanı öldürün” dedikleri kulaklarında yankılanıyor. İşte burada yazarın asıl amacı ortaya çıkıyor, yani yılanı öldürseler Hasan’ın babası hortlamaktan kurtulur. Esmâ ölünce babasının kanı yerde kalmayacak ve kurtulmuş olacak.

Türklerde öcü alınmamış, kanı yerde kalmış insanların ruhu kırmızı yılan, kedi, köpek olarak sürüneceği inancı olduğu gibi Özbeklerde de ölen insanların ruhu kelebek kılığına gireceği gibi batıl inanç vardır. “Ruh keleşi” diye adlandırılmış büyük benekli keleşler ölen insanın ruhu diye sanılmaktadır. İşte bu ölen insanın ruhu yakın akrabalarını bir felaketten haberdar etmek için veya kaygı, çile çeken akrabasının haline acıyarak onu ziyaret etmek için böyle keleş kılığına girer ve onların evlerine gelir. Evlerinde böyle “ruh keleşini” gören ev sahipleri “ölen babamın veya büyükanamın ruhu geldi, bizim yüzümüzden onlar mezarında zorluk çekiyor, ruhu huzursuz oluyor” diye keleşe bakarak Fatihâ okuyorlar. Bu keleşleri evden kovmak, vurmak veya öldürmek mümkün değil. Fatihâ okunduktan sonra bu “ruh keleşleri” kimseye gözükmeden ortadan kaybolacağına inanılır.

Türk dünyasında, özellikle Özbeklerde kırlangıç yuvalarını yıkmak, bozmak çok büyük günah sayılır. Çünkü kırlangıç uğurlu, bereketli kuş diye biliniyor. Özbek evlerinin köşelerine kırlangıç yuva yaparsa tez günlerde bu eve uğur, bolluk, bereket gireceğine inanılır. Türk geleneğinde de bu inancın aynısı varmış. Yazar Hasan’ın psikolojisindeki değişimleri yansıtırken kırlangıç yuvalarıyla ilgili olaylara başvuruyor. Romanın başında Hasan kırlangıçları sever, onlara yuva yapar ve tüm kuşlarla oynardı. Sonra süje gelişmesiyle köylünün baskısı altında kalan, kalbi taşâ dönen Hasan’ın ne kadar değiştiğini göstermek için yazar aynen kırlangıç yuvalarını yıkmak motifinden yararlanıyor. Köyde her gün kırlangıç yuvaları yıkılıyor. Bir tek kırlangıç kalmıyor.

“Çukurova’da kırlangıçlar evlerin içine yapırlardı yuvalarını. Her evde bir kaç kırlangıç yuvası olurdu. Kırlangıç yuvasını bozmak, gözünün içine bile yapsa kır-

langıç yuvasını, günahların en büyüğüydü. Köyde kırlangıç yuvası bozduğundan dolayı çolak olmuş birkaç kişi vardı. Birkaç kişi de titrek olmuştu. Yerlerde, yuvalarla birlikte kırlangıç yavruları, çırpınan, ezilmiş, cansız. Ezilip yere yapışmış. Öfkelenmiş delirmiş bir el, ta yukarılara, ustunlara kadar, ortadirekten fırlayıp yuvaları aşağı indiriyor, indirip fırlatıyor yavruları oraya buraya" [Y.Ö. s.86.]

Burada kırlangıç bir sembol görevini yapmaktadır. Yazar Hasan'ın kalbi gittikçe nasıl sertleştiğini aynen bu kırlangıçlar yardımıyla ifade ediyor. Hasan artık sevdiklerini kıymaya başladığını bu tasvir daha net açıklıyor. Bu parçada gördüğümüz gibi kahramanın ruh âlemini semboller vasıtasıyla da göstermek yazarın kendine özgü yöntemi ve ustalığındandır.

Anadolu'nun gizemli topraklarının ateşiyle kavruan her insan gibi, Yaşar Kemal de bu ateşin yarattığı sayrı etkisinde, düş ile gerçeği kesin çizgilerle ayıramaz anlatılarında. Bu iki kavram, anlatılarda kimi zaman iç içe kimi zaman birbirine paralel yürüyüp giderken, her bir okurda farklı yankılar bulur. Yankıların farklılığı ailenin, köyün, mahallenin ileri gelenlerinden miras kalan ve hayatın umutsuzluğa düşülen her anında sığınılacak bir liman olarak hatırlanan destanların, efsanelerin, türkülerin, sözün gücünü ve büyüsunü hisseden her Anadolu çocuğunda bıraktığı izlerin, bireyden bireye değişen derinliğinden kaynaklanır.

Yaşar Kemal'de ömür boyu süren ve sürekli yinelenen bu izler yazarın kendisini yoğun bir sözlü edebiyat geleneği içinde bulmasıyla bağlantılıdır. Anneden, babanneden dinlenilmiş eşkıyalık öyküleri, eve gelen saygın ağıtçılardan, âşıklardan duyulmuş destanlar, türküler, ağıtlar, Yaşar Kemal'in çocuk ruhunu öyle besler ki; yazarın roman ve hikâyelerinde yer bulan her bir kahramanın, olayın, hatta mekânın bile bu sözlü edebiyat ürünleri ile bağlantısı kurulabilir. Yaşar Kemal, bir gün örneklerinden gördüğü üzere âşık olup söylemek yerine -on bir yaşında Âşık Rahmi, Yaşar Kemal'i kendisine çırak tutmak ister - ortaokula gitmeyi tercih ettiğinde yazmaya başlar. Duyup dinlediklerini gerçek dünyadan somut olay ve kişilerle bezeyerek ya da gerçek dünyanın katlanılması zor gerçeğini, daha sonra da okuyup öğrendiklerinin etkisiyle; düşlerle,efsanelerle, masallarla süsleyerek. Biz bu yazıda Yaşar Kemal'in 1970'te yayımlanan "Ağrıdaki Efsanesi" başlıklı romanını arketipsel yaklaşımla değerlendirirken belirlediğimiz arketiplerin arka plânını, Türk mitolojisi ve sosyal yaşamındaki etkileriyle birleştirmeye çalıştık. Arketipsel eleştiri, bir edebiyat eserindeki ilk örnek kişilerin, imgelerin, olayların kaynağını araştırırsa da; Berna Moran'ın ifadesiyle "eninde sonunda eseri açıklamak istediği için" (Kudret 1990) esere dönük eleştiri biçimlerindedir. Bu yöntemle eleştirmenler, edebiyat eserlerinde Jung'un "ortak bilinçdışı" olarak adlandırdığı evrensel ortak belleğin yansımalarını -esere daha derin ve zengin bir anlam verebilmek için- açıklamaya çalışırlar. Jung "ortak bilinçdışının" iletim yoluyla nesilden nesille aktarıldığını bu aktarımın kişisel olmadığını, ilkel dönemlerden beri insanlığı etkilemeye devam eden biçimler olduğunu ileri sürer. Bu biçimlere arketip denir. Arketiplerin bir edebiyat eserinde nasıl yer bulup kullanıldığı sorusunun cevabı ise, uygulamada eseri daha anlaşılır kılmaktadır. Bir edebiyat eseri ile sanatçıların son aşamada

maksadı, evrensel ulaşmak olduğu için de; eserde evrensel yaratının izlerini aramak, ilgi çekici olsa gerektir. İlk örnek, ilk model, ana örnek gibi isimlerle de anılan arketipler, mitoloji kaynaklıdır. Mitoslar, ilkel insanın gizemli ve büyümlü gördüğü evreni açıklayabilmek için yarattığı hayal gücü ürünüdürler. Böylece ilkel insan varlığına, doğaya ve evrene anlam verebilmiş, “doğal varlıklar ve olaylar arasında bağlar kurarak, dünyayı açıklamaya girişmiştir.” (Yarmatov 1992) Mitoloji daha çok, insanların yaratıcı gücünü etkileyip yönlendirdiği için de sanat ve sanatçı için daima yararlanabilecek bir kaynak olmuştur.

Sonuç:

Yazılı edebi eserlerin ortaya çıkmasında halk edebiyatının payı büyüktür. Edebi yapıtlar halk edebiyatından etkilenerek meydana geliyor ve onların estetik yönleri bu açıdan zenginleşiyor. Dünya edebiyatının güzel numuneleri arasında bu fikrimizin ispatı için istediğimiz kadar örnekler bulabiliriz. Edebiyatın bu müşterek yönlerini araştırılması, bilimsel açıdan öğrenilmesi, ayrıca yazarın bir yapıtını bu yöntemle incelenmesi de çok önemlidir.

Belli bir milletin folklor motifleriyle yazılan eserler aynı anda o milletin ruhsal âlemini de ayna gibi yansıtmaktadır. Yaşar Kemal’in “Yılanı öldürseler” romanında kullanılmış örf adet ve gelenekler bu eseri daha özel yapmıştır. Bu romanın süjesi folklor unsurlarıyla birlikte kahramanları psikoloji yönden incelemekle yazılmıştır. Eserlerin süjesi nasıl olursa olsun geleneklerini iyi öğrenen yazar için milletin örf adetleri tükenmez kaynak olabilir.

Türk milletinin gelenek ve görenekleri dili, dini ve yaşam tarzı aynı olan Özbek milletinin örf adetleriyle de belli bir yönden benzemektedir. Özbek – Türk halk edebiyatının ortak yönleri çoktur. Ama bu geleneklerin bir birine benzemeyen sadece o millete has olan yönleri de vardır. Zaten milli – kültürel kaynakların mevcudluğu her milletin serveti sayılır. Bu serveti korumak, daha gelişmesini sağlamak yazarların ustalığı ve maharetini göstermektedir. Zira geçmişine, geleneklerine sadık kalan milletin geleceği de uğurlu ve aydınlığa layıktır.

Kaynakça:

- Freud, Z.Sigmund,, (1991), *Vvedeniya v Psihoanaliz*. Moskov.: Nauka.
- From, Eric, (1992), *Duşa Çeloveka*. Moskova: Nauka.
- Hamzatov, Rasul, (1968), *Dağistanım*. Sayı 12.
- İşankulov, J., (1999), *Folklor: Obraz ve Talkın*. Karşi: Nasaf.
- İmamov, K.- Mirzaev, T. –Sarımsakov, B., (1990), Özbek *Halk Ağzaki İcadı*, Taşkent: Okutuvçı Neşriyat.
- Kemal, Yaşar, (1987), *Yılanı Öldürseler*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kudret, Cevdet (1990). *Türk edebiyatında hikâye ve roman*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kalafat, Yaşar (1990). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kabacalı, Alpay, (1997). Bir Destan Rüzgarı Fotoğraflarla Yaşar Kemal'in Yaşam Öyküsü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sarımsakov, Bahadır, (1986), Özbek Merasim Folkloru. Taşkent: Fen Neşriyat.
- Yarmatov, İ. (1992), *Sahiller Şukuhı*, Taşkent. Yazuvçı Neşriyat.
- Yalçın, Alemdar, (2003), *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946–2000*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Yung, K. T., (1997), Çelovek *i ego simoli*. Moskova.
- Yung, K. T., (1972). *Ak Elma Kızıl Elma*. Özbek Halk Koşukları.
- Yung, K. T., (1971). Sovremennaya Ansiklopediya.
- Yung, K. T., (?) *Kratkaya Literaturnaya Ansiklopediya* 9. Cilt.

Extended Abstract:

The works of art, with their shapes, content and stylistic features, also observe a mirror that is held by the chronicles, cultures, minds, traditions, habits and behaviors that they are born in. In this respect, it is not possible to recognize and evaluate the social influences of art without understanding the art of a society or solving the social function of the artistic creations without knowing how to do it. Well, folk literature - the invention of the hardworking people of the nation. Folk literature is known for its folk art distinct from the arts of theater, dance and painting. In folk literature, word, harmony and meaning are the most important factors. Just as every nation has a verbal vocabulary in its past, the Turkish nations have unique examples of oral literature in the past.

Folklore samples reflect not only the author's thoughts, but also the emotions and beliefs of a certain nation, the experiences they have achieved as a result of their dreams. The fact that the work of art is a social product transforms it into a political, social and cultural indicator at the same time. In other words, every work of art continues its existence in a certain relationship with the determinative qualities of the society in which it is born.

In the works of the Turkish writer Yaşar Kemal, customs, traditions and customs, applause and confusion belonging to the environment and the nation he lived in were reflected naturally. Yaşar Kemal has tried to use the speeches, mouths and idioms of the local people as they are in his novels. He writes stories about extraordinary events, soul and animals in his novels, using the legends and narrative motifs in folk literature. The novel "Kill the Serpent" novel is a work of art that emerged as a beautiful sample of myths and narrative motifs.

The share of folk literature in the emergence of written literary works is great. Literary works are influenced by folk literature and their aesthetic aspects are enriched from this point of view. Among the beautiful samples of world literature, we can find as many examples as we want for the prosperity of this idea. It is also very important to investigate these common aspects of literature, to learn it scientifically, and to examine an author's work with this method.

The works written by folklore motifs of a certain nation mirror the spiritual world of that nation at the same time. The customs and customs used in Yaşar Kemal's novel "Kill the Serpent" made this piece more special. The subject of this novel is written with the elements of folklore as well as the heroes in psychology. No matter how the subject matter of the works, the custom of the nation can be the inexhaustible source for the author who learns the traditions well. The works of art, with their shapes, content and stylistic features, also observe a mirror that is held by the chronicles, cultures, minds, traditions, habits and behaviors that they are born in. In this respect, it is not possible to recognize and evaluate the social influences of art without understanding the art of a society or solving the social function of the artistic creations without knowing how to do it. Well, folk literature - the invention of the hardworking people of the nation. Folk literature is known for its folk art

distinct from the arts of theater, dance and painting. In folk literature, word, harmony and meaning are the most important factors. Just as every nation has a verbal vocabulary in its past, the Turkish nations have unique examples of oral literature in the past.

Folklore samples reflect not only the author's thoughts, but also the emotions and beliefs of a certain nation, the experiences they have achieved as a result of their dreams. The fact that the work of art is a social product transforms it into a political, social and cultural indicator at the same time. In other words, every work of art continues its existence in a certain relationship with the determinative qualities of the society in which it is born.

Traditions and customs of the Turkish nation resemble a certain direction with the customs of the Uzbek nation, which has the same language, religion and lifestyle. The common aspects of Uzbek - Turkish folk literature are numerous. But there are also aspects of these traditions that are unique to that nation. In fact, the availability of national - cultural resources is considered to be the wealth of every nation. Protecting this wealth shows the mastery and skill of the writers to make it better. The future of the nation, which is loyal to its traditions, is auspicious and worthy of enlightenment.

Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Çocuklar Üzerindeki Etkisi

The Effects Of Care Personnel On Value Transfer To Children

Murat ŞAHİN*

Öz:

Bu çalışmanın temel amacı devletin koruma bakım türlerinden birisi olan çocuk evlerinde bakım personellerinin değer aktarımında çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan bir durum (örnek olay) çalışmasıdır. Durum çalışması, bir olayın araştırmaya uygun gelebilecek bir yöntemle ayrıntılı bir biçimde incelenmesidir. Koruma bakım türlerinden birisi olan çocuk evlerinde, çocukların bakımlarından sorumlu olan bakım personelleri bulunmaktadır. Her bir çocuk evinde vardiya usulü çalışan üç bakım personeli bulunmaktadır. Çocuk evlerinde kalan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin belirgin bir etkisi vardır. Araştırmanın durumu değerlerin aktarımı olgusu çevresinde ele alınmaktadır. Durumu sınırlandıran ise araştırmanın, çocuk evlerindeki bakım personelinin koruma bakım altındaki çocuklara değer aktarımındaki etkisine odaklanmasıdır. Bu odak kapsamında araştırmanın çalışma grubu, çocuk evlerinde kalan 7 – 12 yaş arasındaki çocuklar ve sözü edilen bu evlerde çalışan ve çocukların bakım ve gelişiminden sorumlu olan bakım personellerinden oluşmaktadır.

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Ankara TÜRKİYE, MEB'de öğretmen, muratemre.sahin@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5667-5483>.

Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu 16 bakım personeli ve 24 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın analizi nitel araştırmalarda kullanılan betimsel analiz yöntemiyle yapılmıştır. Değerin ne olduğu ve nasıl oluştuğu kavramsal olarak ortaya konulduktan sonra bakım personelleri ile yapılan görüşmeler sonucunda bakım personellerinin değer algısı ve değer aktarımındaki rolü incelenmiştir. Araştırmanın tartışma ve sonucuna göre değer aktarımı konusunda bakım personellerinin belirgin bir etkisi olduğu ancak gerek bakım personelleri arasında gerekse kurum içerisinde ortak bir yaklaşımın olmadığı yönündedir.

Anahtar Sözcükler : Değerler, Değerler Aktarımı, Çocuk Evleri ve Bakım Personeli.

Abstract:

The main aim of this study is a case (case study) aimed at revealing the effects of care personnel on value transfer to children in Children Care Homes, which is one of the protection and care types of the state. Case study is a detailed examination of an event in a way that might be appropriate for the investigation. Children's homes, which are one of the conservation care types, have maintenance staff who are responsible for the care of children. Each child has three care staff working in the home. There is a significant effect of the caregivers in the transfer of value to children staying in children's homes. The state of the research is dealt with in the context of the transfer of values. The study group of the research is children care personnel responsible for the care of the children in the Children Care Homes in Ankara. Our study was a qualitative study and total semi-structured interviews were done with 16 care personnel within the scope of this study. The study is care personnel responsible for the care of the children in the school aged between 7 and 12. In this context the working group of the study comprises 16 care staff and 24 children. The analysis of the research was made by descriptive analysis method used in qualitative researches. After discussing what the value is and how it occurs conceptually, the role of the maintenance staff in value perception and value transfer has been examined as a result of interviews with the maintenance staff. According to the discussion and conclusion of the research, care personnel have a significant influence on value transfer to children, but there is not a common approach neither among the care personnel nor at the institution.

Keywords: Values, Values Transfer, Children Care Homes and Care Personnel.

Giriş:

Değer ve değerler konusu günümüz sosyal bilimlerin temel sorun alanlarından birisi olarak görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında değer konusu sosyal bilimlerin farklı alanlarında bir araştırma konusu olarak ele alınmaktadır (Dilmaç, 2007). Her bilim dalı da kendi boyutunda meseleyi ele aldığından dolayı üzerinde genel kabul gören bir fikir birliği sağlanmış değildir (Güngör, 1993). Özellikle sosyologlar arasında, değer konusu oldukça tartışmalı bir konudur (Fichter, 1990). Çünkü değer kavramı üzerine kesin ve net bir tanımlaması sosyologlar açısından oldukça zordur ve mümkün olduğunca da değer kavramını kullanmaktan kaçınmışlardır. Bazı sosyologlar, değer kavramı yerine “idealler”, “toplumsal zorunluluklar”, “bir toplumun temel varsayımları”, “ahlaki yükümlülük prensipleri” gibi sınırlı anlamlarda kullanılmıştır (Korkmaz, 2013). Buna göre değer kavramına ilişkin ortaya konulan tanımlamalarda ele alınan yaklaşımlar açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Değer kavramının yapısından kaynaklanan bu zorluktan dolayı sözlüklerde, kuramsal yaklaşımlarda ve farklı bilim dallarında değer kavramı nasıl ele alınmaktadır? Bu araştırmamızın temel sorunsalı olan değer kavramı için hangi tanımlamalar üzerinde daha çok durmamız gerekmektedir? Sosyal bilimciler açısından değer kavramını ele aldığımızda, genel olarak insan davranışlarını açıklamada değerlerin önemi vurgulanmaktadır (Kuşgil & Kağıtçıbaşı, 2000). Bundan dolayı değer kavramı, sosyal bilim araştırmalarında, insan davranışlarını belirleyen temel faktörlerden birisi olarak ele alınıp değerlendirilmektedir.

Değer ve değer yargıları insanların estetik yargıları aracılığıyla basit tercihlerden çok daha karmaşık olan ve bir toplumun devamlılığı için önemli olan en üst ahlâki ve siyasi tercihlerine kadar belirleyici bir rolü bulunmaktadır (Jenks, 2012). İnsanlar, günlük hayatın içerisinde tercih edeceği meyveler ile demokratik hakkın bir ürünü olarak belirleyeceği siyasi tercihlerinde bile bir değer yaklaşımı ekseninde meseleyi ele almaktadırlar.

Değerler, göreceli olması dolayısıyla, ilk zamanlarda felsefe bilimlerinin konusu olarak kabul edilmiş ancak zamanla sosyal bilimlerin diğer alanlarında da değerler konusu önemli bir sosyal olgu olarak ele alınmıştır (Fichter, 1990). Çünkü değer konusu, kişisel, toplumsal ve kültürel kaynaklara dayanır. Bu yüzden sosyal bilimciler kendi disiplinleri içerisinde değerleri anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır (Rokeach, 1973). Sosyal bilimlerde her disiplinin bakış açısı farklıdır.

Değerlerin ilk sosyolojik tanımını yapan Thomas ve Znaniecki (1918)'e göre bir değer, “bazı sosyal grupların üyelerinde bulunan ampirik bir içeriğe sahip herhangi bir referans noktası ve eylemin amacına ilişkin bir anlamdır. Dolayısıyla bir gıda maddesi, bir çalgı aleti, bir madeni para, bir şiir parçası, bir üniversite, bir efsane, bilimsel bir teori” bir toplumsal değer olabilir (Akt: Korkmaz, 2013). Buna göre değerler konusu sosyal grupların özelliğine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu da değerler konusunu karmaşık hale getirmektedir.

Sosyologlar açısından değerler, insanlarla bağlantılı olması dışında, hiçbir anlama sahip değildir. Sosyologlar için değerler, bireyin sosyal bir varlık olmasından dolayı sosyolojik araştırmalar açısından önemlidir (Fichter, 1990). Değer kavramının sosyolojik karşılığına baktığımızda, sosyologlar arasında en fazla tartışılan kavramlardan birisi olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni pozitivist paradigmada, değerlerin nesnel bir gerçekliğinin olmamasından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2010). Bundan dolayı değerler, bireyden bağımsız olarak ele alınamaz. Ancak pozitivist paradigmaya karşı çıkan tarihselci yaklaşıma göre her olayı kendi tekiliği içerisinde incelemeyi anlamlı bulmaktadır (Özensel, 2003). Bu açıdan ele alındığında değer kavramı bireye ya da gruba göre göreceli hale gelmektedir.

Değerler, insanların grup içerisinde nasıl davranması gerektiğini gösteren yol haritaları gibidir. Bu açıdan ele alındığında değerler, toplum içerisinde sosyal bütünlüğü sağlayan ortak davranış kodlarıdır. Sosyal açıdan değerler, bir sosyal grubun veya toplumun bütünlüğünü ve devamlılığını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından uygun ve gerekli oldukları kabul edilen, aynı üyelerin ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarlarını yansıtan, genelleştirilmiş ilke ve inançlardır (Ersoy, 2006). Buna göre değerler, sosyal grubun belirgin bir zaman dilimi içindeki etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Bu araştırmada bakım personelleri ile çocuklar arasındaki geçen etkileşime bağlı olarak gelişen değer aktarımı söz konusudur.

Değerlere ilişkin tanım ve kaynağı konusunda sosyologların üzerinde uzlaştıkları bazı hususlar şunlardır (Korkmaz, 2013):

Toplumsal davranış maksatlıdır.

Değerler, arzu edilen, istenilen davranışlardır.

Değerler, araçların seçimini etkiler ve dolayısıyla insan davranışlarını yönlendirir.

Değerler her zaman birbiri ile tutarlı/uyumlu olmayabilir.

Bir toplumda genellikle bazı değerler temel değerler haline gelerek onu şekillendirir ya da ona özgün bir karakter kazandırır.

Temel değerler, kalıcılık ve paylaşılma eğilimindedir ve bu nedenle topluma istikrar ve bütünlük sağlar.

Değerlerin önemli birer sosyal olgu olmasından dolayı (Weber, 2011), bilimsel araştırmalarda üzerinde durulması gereken konulardan birisi olduğunu öne sürmüştür (Dilmaç, 2007). Sosyal bir olgu olarak değer kavramı, toplum ve birey için önem taşımaktadır (Hançerlioğlu, 1986). Bir kültür içerisinde ele alınan değerler, toplum içinde bireylerin davranış örüntüleri sosyolojik araştırmaların başlangıcıdır. Weber, toplumsal olayların incelenmesinde değerlerin dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü değerleri göz ardı ederek toplumsal olay ve süreçleri açıklamak kolay değildir (Weber, 2011; Özensel, 2003). Çünkü insanoğlu, değerden bağımsız değildir.

İnsanlar günlük hayatta ahlâkî değerler, geleneksel değerler, aile değerleri, Amerikan değerleri gibi kavramları, anlamına bakılmaksızın sıklıkla kullandığı görülür. Sosyolojik açıdan ele alındığında değer, insanların standart yargılarıdır. Değerler, insanların öteki insanlar hakkında oluşturduğu yargıların genel ölçütlerini oluşturur (Newman, 2013). Değerler, toplumun sosyo-kültürel unsurlarını anlamlı hale getiren önemli ölçütlerden birisidir. Bundan dolayı, toplumsal bir varlık olarak ele alınan kişi ve bu kişinin davranış örüntülerinden dolayı sosyolojik incelemenin ilgi alanına girmektedir (Özensel, 2003). Değer, sosyal bir varlık olarak bireyi etkileyen, bireyin ya da grubun özelliklerini ayırt etmemizi sağlar. Bu açıdan ele alındığında değer kavramı, toplumsal kuralların zeminini oluşturduğu gibi, toplumsal bir varlık olarak bireyin davranışlarındaki tutarlılığa işaret eder ve böylece bireyin seçimlerini kolaylaştırır. Kabul edilen değerler, insanların muhakeme ve seçimlerinde yardımcı olurlar (Dönmezer, 1994). Bu anlamda değer, bireyin duygu, düşünüş ve davranışlarında bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler, insanlar için neyin doğru, beğenilen ve saygınlık getirdiği konusunda insanların paylaştıkları standartlardır. Ancak değerler paylaşılmasına rağmen insanların değer algısında farklılıklar bulunabilir. Çünkü değerler, kültür kavramı içinde ele alınmaktadır (Gelles & Levine, 1995). Değerler sosyal bilimciler tarafından kültür ve topluma anlam veren ölçütler olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan ele alındığında değerler, paylaşılan, ciddiye alınan, coşturan ve soyutlanabilen bir yapıdadır (Fichter, 1990). Değerler kavramı, sosyolojide hem kültür kavramı içerisinde hem de normlarla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Çoğunlukla bir kültür içerisinde ele alınan değerler inançlarla iç içedir (Andersen & Taylor, 2004). Her kültürün kendisine has fikirleri bulunmaktadır. Bunlar insanların nasıl hareket edeceklerini ve dünyada neyin önemli olduğunu gösterir. İnsanlar bütün bunları değerler ve normlar sayesinde öğrenirler. Değerler bize, bir toplumda neyin iyi, doğru ve önemli olduğu konusunda bize yol gösterir. Burada ele alınan değerler, genellikle bir toplumun normlarının temelidir. İnsanların nasıl davranmaları konusunda toplumsal kuralları oluştururlar. Ancak değer ve normlar kültürden kültüre değişmektedir. Çünkü değer ve norm her kültür için özeldir (Thio, 2005). Çünkü değerlerin en önemli özelliklerinden birisi sosyalleşme sürecinin bir ürünü olmasının yanı sıra zamana (Giddens, 2005), topluma ve hatta bir toplumun alt kültür gruplarına göre değişebilmesidir (Avcıoğlu, 2011). Bu açıdan ele alındığında bir kültürün değerleri değişebilir (Schaefer & Lamm, 1995). Örneğin bir toplumdaki kadın ve erkek cinsiyetinin gerektirdiği değerler farklılık gösterebilir. Bütün bu değerler erkek ve kadına sosyalleşme yoluyla öğretilir (Güngör, 1993). Rokeach (1973), değer araştırmalarında kadın ve erkeklerin benimsediği değerler açısından karakteristik olarak farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Burada değerlerle ilgili önemli olan tarafı, değerler, insanların davranışlarını belirler. Bir kültür içerisinde ele alınan değerler, sosyal yaşamın içindeki temel kuralların oluşmasına, insanların tercihlerinde, neyin iyi ve güzel olduğunu değerlendirmesinde kültürel olarak bir standart oluşturmasını sağlar. Değerler, bir durum karşısında, neyin gerekli olup olmadığı konusunda insanlara kültürel bir bakış açısı kazandırır (Maci-

onis, 2003). Buna göre değerler, insanın herhangi bir durum karşısında hangi duygu, düşünce ve davranış içerisinde olması gerektiği konusunda uyumlu davranışlar sunmasına yardımcı olur. Çünkü toplumsal bir varlık olarak insan, diğer insanlar veya gruplarla ilişkisinde bir ölçüt olarak değerleri kullanır.

Çocuk Evleri Modeli:

Korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasına ilişkin işlemler 1983 yılında kabul edilen 2828 sayılı yasa ile yürütülmekte olup, 03.07.2005 tarihinde kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile hakkında bakım, barınma ve danışmanlık tedbiri verilen korunmaya muhtaç çocuklar ile suça sürüklenen çocukları ve denetim tedbirine karar verilen çocukları kapsamaktadır.

Bu kanuna göre verilen tanımlamada (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983)

Korunmaya ihtiyacı olan çocuk: Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen,

çocuklar korunmaya ihtiyacı olan çocuklardır.

Bu çocukların nasıl yetiştirileceği ve ne şekilde eğitim verileceği kanunda şu şekilde açıklanmaktadır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

“Korunmaya ihtiyacı olan çocukların Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri, bir iş ve meslek sahibi yapılmaları, koruma kararı kalktıktan sonra da toplum içinde izlenmeleri ve imkânlar ölçüsünde desteklenmeleri esastır.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklar 1983 yılından itibaren Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde barındırılmaktadır. 2000 yılından itibaren ise alternatif olarak çocuk evleri uygulaması başlatılmıştır. İlki Ankara’da açılmıştır (Salim, 2011). Günümüzde Çocuk Evleri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇK) döneminde başlatılan ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile birlikte sayısı artarak ülke genelinde yaygınlaşan ve hakkında koruma/bakım tedbir kararı bulunan korunmaya muhtaç çocuklar için oluşturulmuş bir hizmet modelidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları hakkında yönetmelik 05.10.2008 tarihli ve 27015 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve konuyla ilgili olarak Çocuk

Evleri Çalışma Usul ve Esasları konulu 2008/12 sayılı Genelge yayımlanmıştır. Uygulamada görülen aksaklıklar nedeniyle bazı maddelerinde değişiklik yapılan yönetmelik 25.07.2009 tarihli ve 27299 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocuk Evleri ile ilgili yönetmeliğe göre Çocuk Evlerinde 0 – 18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermekte, her bir çocuk evinde 5 ila 8 çocuk kalmaktadır. Çocuk Evlerinde korunma ve bakım altında bulunan çocukların gelişimi ve bakımının sağlanması amacıyla kadın/erkek bakım personeli görev almaktadır (Çocuk Evleri Yönetmeliği, 2011). Çocuk Evleri; Genel Müdürlük Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı koordinesinde yürütülmektedir (SHÇK Faaliyet Raporu, 2010).

Çocuk Evleri; her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil daireler olarak belirlenmekte ve kiralanmaktadır. Çocukların çocuk evlerinde bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin, topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerinin sağlanması hedeflenmektedir (Nalbant, 2016).

Çocuk Evleri farklı mahallelerde tutulan; okul, hastane gibi kurumlara yakın olması koşuluyla, çocukların aile ortamına benzer bir ortamda, yaşadıkları toplumun gelenekleri ile iç içe yetişmesini amaçlayan bir bakım modelidir (Nalbant, 2016).

Çocuk Evleri modelinde, çocukların okul ve mahalle arkadaşlıkları, komşuluk ilişkileri kurmalarına önem verilmektedir. Günümüz aile yaşamının örneklerinden olan misafir karşılama, odasını temiz tutma, birlikte yemek yapma ve yeme, televizyon seyretme, alışveriş yapma gibi faaliyetleri öğrenme ve yaşama imkânı sunulmaktadır. Böylece bu çocukların koruma kararı kaldırıldıktan sonra toplumsal hayata daha kolay uyum sağlamalarına yardımcı olmak amaçlanmaktadır (Nalbant, 2016).

Çocuk evine yerleştirilecek çocukların öncelikle kardeş, yaş, cinsiyet, gelişim durumları dikkate alınmaktadır (Başer, 2013). Çocuk evlerinde aralarındaki yaş farkı en fazla üç olacak şekilde kalmaktadır. Ancak aynı evde kalan kardeş çocuklar arasında yaş farkı dikkate alınmamaktadır. Bu evlerde üç vardiya halinde, 24 saat çalışma esasına göre çalışan, çocuk bakımı konusunda eğitim almış bakım personelleri bulunmaktadır. Bu bakım personelleri, çocuklar ile birlikte kalmakta, evin düzenini sağlamakta, temizlik ve yemeği yapmakta, aynı zamanda çocuklar ile birebir ilgilenmeye çalışmaktadır. Ayrıca bu evlerin her birinin bir tane çocuk evi sorumlusu bulunmaktadır. Bakım personelleri; çocukların sosyal, fiziksel, psikolojik, sosyal gelişimlerini takip etmekte, çocukların eğitim süreci ile ilgili gerekli çalışmaları yapmaktadır. Ev sorumluları evin işleyişi ile ilgili, koordinasyon merkezi müdürlüğü ile çocuk evi arasında iletişim ve etkileşimi sağlamaktadır. Çocuk evleri, bağlı olduğu koordinasyon merkezi müdürlüğü tarafından denetlenmekte, işleyişe ilişkin gerekli takip ve denetim rutin olarak yapılmaktadır (Nalbant, 2016). Çocuk Evleri Modelinde bakım personelleri,

ev sorumluları, çocuk evi koordinasyon merkezleri, Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen bir hizmet modelidir.

Çocuk evinde kabulü yapılacak çocuklar belirlenirken, evlat edinme, koruyucu aile hizmetinden yararlandırılması veya ailesi yanına dönmesi mümkün olmayan, bu nedenle kuruluş bakımında uzun süre kalacak durumda olan çocuklar belirlenmektedir (Başer, 2013).

Çocuk Evlerinde Değer Aktarımı ve Bakım Personellerinin Etkisi:

Çocuk Evleri modelinde değerler eğitimi T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde formal olarak ele alınmaktadır. Bu protokolün amaç ve kapsamı; aile yapısının ve değerlerinin korunması, gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ailenin güçlendirilmesi, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemler hakkında duyarlı kılınması, koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve özürlü bireylerin bilinçlendirilmesi ile sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır (İşbirliği Protokolü, 2011). Çocuk Evlerinde değerler eğitimi bu protokol çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı personelleri tarafından yürütülmektedir.

Diğer taraftan değerler eğitimi, çocukların gelişimlerinden sorumlu olan bakım personelleri ve ev sorumluları tarafından yürütülmektedir.

Yöntem:

Bu bölümde araştırma modeli/deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi ve değerlendirilmesinde kullanılacak yöntemler üzerinde durulmuştur.

Araştırma Deseni

Çocuk evlerinde bulunan çocuklara verilen değerler eğitiminde bakım personelinin rolüne ve bu evlerde bulunan çocukların değer aktarımından etkilenme biçimlerine odaklanan bu araştırma nitel bir araştırma olarak kurgulanmış ve bir durum (örnek olay) çalışması olarak desenlenmiştir. Nitel araştırmalar, insan ve grup davranışlarının nedenini ve nasılını anlamaya yönelik araştırmalardır. Nitel araştırmalar öznel; bireylerin algıları, duyguları, tecrübeleri, düşünceleri gibi öznel verileri ele alır; olgu ve olayları söz konusu doğal ortamı içinde anlamaya ve açıklamaya çalışır (Gürbüz & Şahin, 2015).

Nitel araştırmalarda kullanılan durum çalışması bilimsel sorulara cevap ara-

mada kullanılan ayırt edici bir yaklaşım olarak görülmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014). Nitel araştırma desenleri arasında yaygın olarak kullanılan durum çalışması, araştırma konusu olay veya olguyu, birçok veri kaynağı kullanarak kendi bağlamında derinlemesine araştıran bir yaklaşımdır. Bir başka ifadeyle durum çalışması, bir olayın araştırmaya uygun gelebilecek bir yöntemle ayrıntılı bir biçimde incelenmesidir. Buna göre durum çalışmasında amaç, araştırmaya konu olan olayın derinlemesine, doğal ortamında, karmaşıklığının ve bağlamının dikkate alınarak, bütüncül bir şekilde anlaşılmasıdır (Punch, 2005). Nitel durum çalışmalarının en temel özelliği, bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Bir başka deyişle, bir duruma ilişkin etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve bu etkenlerin ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (Şimşek & Yıldırım, 2006). Mc-Millan (2000) durum çalışmalarını bir veya daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntem olarak tanımlamaktadır. Durum çalışması araştırmalarda bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin olası açıklamaları göstermek ve bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanılır (Gall, Borg ve Gall, 1996). İçinde yaşanan toplumun somut olayları, gerçek kişileri, grupları, kurum ve kuruluşları durum çalışması kapsamında sanki birer canlı varlıkları gibi kabul edilerek incelenir (Türkdoğan, 2012). Buna göre durum çalışmaları olgu veya olgular arasındaki ilişkileri bir bütünlük içerisinde ve derinlemesine araştırma noktasında katkı sağlamaktadır.

Buna göre araştırmancının durumu değerlerin aktarımı olgusu çevresinde ele alınmaktadır. Durumu sınırlandıran ise araştırmancının, çocuk evlerindeki bakım personelinin koruma bakım altındaki çocuklara değer aktarımındaki etkisine odaklanmasıdır. Bu odak kapsamında araştırmancının çalışma grubu, çocuk evlerinde kalan 7 – 12 yaş arasındaki çocuklar ve sözü edilen bu evlerde çalışan ve çocukların bakım ve gelişiminden sorumlu olan bakım personellerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda araştırmancının çalışma grubunu 16 bakım personeli ve 24 çocuk oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda görüşme, sosyal bilim araştırmalarında oldukça sık kullanılan temel veri toplama araçlarından (Şimşek & Yıldırım, 2006). Görüşme, insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın bir yoludur. Nitel araştırmalarda veri toplamak amacıyla kullanılan görüşmenin pek çok farklı türü vardır. Bunlar yapılandırılmış görüşmeler, yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve yapılandırılmamış görüşmelerdir (Punch, 2005). Nitel araştırmaların temel amacı araştırma konusunu katılımcıların perspektifine göre ele almak, katılımcıların bu perspektifi nasıl ve neden oluşturduklarını anlamaktır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerin kullanıldığı araştırmalarda katılımcı-

nın algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatması beklenir (Merriam, 2013). Bu bağlamda bu araştırmada veri toplamak için yapılan görüşmelerde, araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak oluşturulan yarı-yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış Görüşme Formu :

Bu araştırmada araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme açık uçlu ve sabit yanıtli sorularla ilgili alanda derinlemesine veri elde etmeyi gerektirir. Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların kendini ifade etme imkânı ve gerektiğinde derinlemesine bilgi sağlama gibi avantajları bulunmaktadır. Buna karşın görüşme sırasında kontrolün kaybedilmesi, önemsiz konularda fazla zaman harcanması, görüşmede belli standartları takip edilmesinin zor olması nedeniyle güvenilirliğin azalması gibi dezavantajları da bulunmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014). Bunu gidermek adına gerek görüşme öncesi pilot uygulamalardan esinlenerek, gerekse de görüşme süreci esnasında mevcut sorulara sonda soruları eklenerek veri toplama yoluna gidilmiştir.

Verileri Analizi

Veri analizi, toplanan verilerin anlamını dışarıya aktarma sürecidir (Merriam, 2013). Nitel araştırmalarda betimsel ve içerik olmak üzere genel olarak iki analiz kullanılmaktadır. Bu araştırmada hem betimsel hem de içerik analizi birlikte kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenmiş olan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde temel amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. İçerik analizinde ise, temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımda fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir (Şimşek & Yıldırım, 2006). Özellikle gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde kullanılır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014). Bu araştırmada gözlem ve görüşme tekniği kullanılarak elde edilen nitel veriler, belirtilen amaç doğrultusunda hem betimsel hem de içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bulgular:

Koruma Bakım Türlerinden olan Çocuk Evleri'nde kalan çocukların bakımlarından sorumlu olan bakım personellerinden araştırma kapsamına uygun olarak toplam 16 bakım personeli ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu gö-

rüşmelerden elde edilen veriler incelenip analiz edildiğinde ve sadece bakım personelinin durumuyla ilgili boyutu incelendiğinde bakım personellerinin değerler eğitimi konusundaki yetkinliği, önem verdiği değerler, çocuklarda görmek istedikleri davranışlar ve bakım personellerinden etkilenecek çocukların kazandığını düşündükleri alışkanlık ya da davranışlara ilişkin bulgulara ulaşılmıştır.

Yetkinlik: Teori ve Pratik

Eğitim bireyde belirli yönde istendik davranış geliştirme sürecidir (Ertürk, 1972). Bu süreçte bilginin aktarımı öğretime tekabül ederken, davranış ve kültür aktarımı nispeten daha uzun bir süreç yayılması beklenen bir eğitim sürecine işaret eder. Kültürel yapıyı oluşturan öğeler içerisinde ise, içinde yaşanılan toplumun değerleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu değerlerin aktarımı, süreci yöneten bireylerin hem söz konusu değerlere ilişkin yeterli bilgiye, hem de bu bilgiyi aktaracak formasyona sahip olmalarını gerektirir. Çocuk evlerinde yaşayan bireylere değer aktarımı sürecinde sorumlu olan bakım personellerinin de söz konusu aktarımı yeterince yerine getirebilmeleri için böylesi bir teorik bilgiye ihtiyaç duymaları beklenmektedir/gerekmektedir. Bakım personellerinin kendi yetkinliklerine dönük ifadelerinden, büyük oranda çocuk evlerinde kalan çocuklara değerler aktarımı konusunda yeterli oldukları anlaşılmaktadır.

Sistemik Eğitim: Seminerler ve Hizmet İçi Eğitim. Çocuk evlerinde görev yapan bakım personelleri, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Koordinasyon Merkezi tarafından kendilerine periyodik aralıklarla seminer eğitimleri ya da benzer içerikli hizmet içi eğitimler verildiğini ifade etmektedirler. Bu eğitimlerde katılımcılara daha çok hoşgörü, erdem, saygı ve sevgi kavramları üzerinde durulduğu, edinilen bilgilerin ise uygulamada büyük ölçüde karşılığının olduğu anlaşılmaktadır.

K1: Değerler eğitimi aldık, evet. Çocuklara nasıl hoşgörülü olabileceklerini, nasıl birbirlerine karşı saygılı olabileceklerini, bunların bir değer olduğunu, erdem sahibi olmaları için ileriki yaşantılarında, bunlara ihtiyaç duyduklarını, böyle olmaları gerektiğini anlatıyoruz.

K11: Değerler eğitimi, nasıl bir şey. Alıyoruz evet, seminerlerimiz falan oluyor yani kurumda, genelde onlara katılıyoruz. Uyguluyoruz genelde... Hemen hemen yapılabilecek şeyler.

K15: Evet aldım. Kesinlikle, bizim içinde çok da faydası oldu. Paylaştık.

K16: Evet aldım. Uyguluyorum.

K5: İşte seminerlerimiz oluyor eğitimlerimiz oluyor, aylık, iki üç ayda bir, koordinasyon merkezimizin düzenlediği. Tabi ki, eğitim almamızın sebebi o zaten, elimizden geldiğince uygulamaya çalışıyoruz.

K6: Eğitim alıyoruz. Aldığım bütün eğitimleri uygulamaya çalışıyorum. Kuralları uygulamaya çalışıyorum.

K8: Evet. Evet uyguluyoruz.

K9: Aldım. Oldukça uyguluyorum evet.

Kültürel Arka Plan ve Eğitim Yaşantısı: Çocuk evlerinde görev yapmakta olan bakım personellerinin ifadelerinden, çocuklara değer aktarımı süreçlerinde yalnızca kurum içi eğitimlerden edindikleri teorik bilgileri değil, bunun yanında, içinde yaşadıkları kültürün değerlerini ve bireysel eğitim yaşantılarından edindikleri bilgileri harmanlayarak ev ortamına taşımaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, bakım personelinin değer aktarımı süreci anlatımlarından hareketle, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, kardeşlik ve ahlâklı olmak gibi değerlerin süreçte öncelendiği söylenebilir.

K3: Birebir eğitim şekli ile olmasa da hani genel geçer ahlaki yapı içerisinde toplumun kabul gördüğü değerler noktasında belli bir altyapıya sahip olduğumu düşünüyorum. Yani eğitim olarak ilkökul, ortaokul, imam hatip lisesi mezunuyum. Üniversite tabi zihin engelliler olduğu için özellikle aile ve öğrencileri anlama noktasında belli bir çalışma konusunda en azından belli değerleri öğrendiğimizi düşünüyorum.

K10: Evet üniversitede aldım. Kısmen uygulayabiliyoruz çok uygulayamıyoruz. Çünkü çocuğun değerler eğitimi konusunda bir backgroundunun olmasını bekliyoruz. Hırsızlığı ahlaktı kardeşliği sevgiydi bunları temel anlamda anlatmaya çalışıyoruz kendimiz üzerinden gösteriyoruz örneklere bu şekilde gitmeye çalışıyoruz.

K4: Nasıl anlatayım size, çocukların çocuk evlerinde kalmasını ben çok güzel buluyorum. Yurttan eve gelmesini ev ortamını tatmaları burada akrabalık ilişkilerini aynı şekilde devam ettirmeleri mesela komşu ilişkileri aynı şekilde devam ediyor. Bir tane kardeş evimiz var onlarla ilgili hani sosyal çevrelerini hep böyle sıcak tutmaya çalışıyoruz böyle bu şekilde.

K12: Yani bu çocuklar bize 6 yaşında geldiler zaten. Ben de bu evde başladım ama Çocuk Gelişimi mezunuyum. Ondan öncede kreşlerde staj yaptığım için zaten hani oradaki aldığım eğitimlerden yola çıkarak çocuklara uzmanımla beraber konuşarak tabi ki arkadaşlardan o şekilde bir empati kurduk.

K14: Kendi fakültemizde gördüğümüz eğitimlerimiz. Evet aldım. Evet, uyguluyoruz.

Bakım Personellerinin yetkinlik durumlarına ilişkin sorulan “Değerler eğitimi aldınız mı?” sorusuna 12 kişi “Evet”, 4 kişi de “Hayır” cevabını vermiştir. Ancak “Hayır” cevabını veren 4 kişi de kültürel arka plan ve örgün eğitim süreçleri sayesinde değerler konusunda bilgi sahibi olduklarını ifade etmektedirler. Değerler

eğitimi aldıklarını ifade edenler, bağlı oldukları kurumun kendilerine sundukları seminer türü eğitimleri ifade etmektedirler.

Bakım Personelleri değer aktarımında daha çok telkin yöntemini kullanmaktadırlar. Bu bağlamda bakım personelleri anlatıyoruz, anlatmaya çalışıyoruz, kendileri üzerinde örnekler vererek göstermeye çalışıyoruz, uyguluyoruz vb. ifadeler kullanmaktadırlar. Bunlar içerisinde değer aktarımını kurallar bütünü olarak gören Bakım Personelleri de bulunmaktadır. Buna göre Çocuk Evlerinde kurumun verdiği seminerlerde çocukların belirtilen kurallara uymaları istenmektedir.

Çocuk Evlerinde değer aktarımında bakım personelleri tarafından uygulanan ortak bir yaklaşım bulunmamaktadır. Ancak kurumun verdiği seminerlerde belli noktalarda bakım personellerine destek verdiği görülmektedir.

Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler

Değerler, insanlar için neyin doğru, beğenilen ve saygınlık getirdiği konusunda insanların paylaştıkları standartlardır (Gelles & Levine, 1995). Bir başka deyişle değerler, sosyal bir varlık olan insanın duygu, düşünce ve davranışlarındaki standart ölçüler olarak tarif edilmektedir. İnsanlar belli bir kültür ortamında yaşarlar ve bu kültürel birikim devam etme eğilimindedir. Değerler de bu bağlamda ele alınmaktadır. İnsanlar, değer aktarımında sahip olduğu ve önem verdiği hususlar üzerinde önemle durur. Çünkü kültürel arka planda toplumun bireyi bu anlamda yönlendirmesi söz konusudur. Dolayısıyla hangi değerlerin aktarımı sorusunun cevabı, aslında kişinin sosyal yaşantısıyla kazandığı değerlerdir. Bakım personellerinin çocukların değer aktarımında önem verdiği değerler, aslında bakım personellerinin ilk aklına gelen ve onların duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren değerlerdir. Bakım personellerinin duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren değerler, aynı zamanda çocuklarda görmek istediği değerlerdir. Bu araştırmada bakım personellerinin dürüstlük, güven, saygı, sevgi, başarı, ahlak, empati ve hoşgörü değerlerinin üzerinde durduğu görülmektedir.

K1: Önce dürüst olmaları gerekiyor, doğruyu söylemeleri gerekir. Yalancılık asla olmamalı... Saygılı olmalı... Saygı evet... Tabi dürüst olmalı... Doğruyu söylerlerse her şeyi yapıyor.

K2: Saygı, dürüstlük yani yalan söylememe ve sevgi.

K3: Güvende hissetmesi gerekir ikincisi de o çocuğun aileden yoksun olması dolayısıyla rahat bir psikolojiye sahip olması gerekir yani güvende ve rahat olması gerekir. Özgüvene sahip olup en temelde asgaride genel geçer ahlak kuralları.

K5: Saygı, sevgi, güven. Güven hissi zaten çok önemli zaten bizim çocuklarımızda en önemli şey o zaten.

K6: Dürüst, saygılı, sevmek zorunda değil ama saygılı olmak zorunda. Başarılı olmalılar.

K10: Bir saygı bir insan bir insanı sevmeyebilir ama saygı duymak zorunda benim hayat desturum budur. İkincisi hoşgörüyü çok fazla önem veririm ve empati.

Bu araştırmada bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde bakım personellerinin üzerinde en çok durduğu değer dürüstlük olduğu görülmektedir. Çocukların doğruyu söylemeleri, yalan söylememeleri gibi durumlar çocukların dürüst olmaları ile ilişkilendirilmiştir. Bakım personelleri dürüstlük değerinin yanında, özellikle güven ve saygı değerlerine önem verdiği görülmektedir. Bir diğer önemli nokta ise bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği değerler içerisinde genel geçer ahlak kurallarına uymalarıdır.

Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İsteddiği Davranışlar

Değerler, davranışları belirleyen ölçülerdir. Bu bağlamda bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlar değer bağlamında ele alınabilir. Bakım personellerinin önem verdiği değerler ile görmek istediği davranışlar arasında tutarlılık olması gerekir. Bakım personellerinin önem verdiği değerler ile çocuklarda görmek istediği davranışlara verdikleri cevaplar arasında bir ilişki olması beklenmektedir. Bakım personelleri çocuklardan dürüstlük, itaatkâr olma, güven duyma, ahlaklı, başarılı, saygılı ve vicdan sahibi olma gibi davranışlar sergilemelerini beklemektedirler.

K1: Dürüstlük, çünkü çocuk dürüst olursa sana her şeyi doğru söylüyor, bir şeyi yalan söylemiyor.

K2: Her iki üç kelimeden biri oğlum bak düzgün durun, işte düzgün olun, okulda düzgün olun. Öğretmenlerinize saygılı olun, işte şöyle böyle... Çünkü böyle oldukları zaman insanların arasına karışabiliyorlar Hocam.

K3: Güven. Çok dışa açık yapıları var mesela, yani rahat bir şekilde iletişim kurabiliyorlar. Yani o bizim evdeki verdiğimiz güven duygusunun bir sonucu olduğunu düşünüyorum.

K4: Saygı en başta biz onu vermeye çalışıyoruz sonra insanlara karşı bir vicdan duygusunu aşılama çalışıyoruz.

K6: Dışarı çıktığı zaman özgüven sahibi olsunlar.

K7: Ahlaklı çocuklar olmaları, başarılı olmaları.

K10: Çocuklarda görmek istediğim şey bir kere çocuk gibi davranmaları... Beklediğim tek şey saygılı ve dürüst olmalı yani benimle konuşmalı o sıcaklığı benimle paylaşmalı her şeyi.

K11: En çok görmek istediğim, işte yalan konuşmamaları.

Bakım personellerinin en çok önem verdiği değerler ile çocuklarda görmek istediği davranışlar açısından tutarlılık olduğu görülmektedir.

Bakım personellerinin verdiği cevaplar içerisinde itaatkâr olmayı anlatan düzgün ve saygılı olmak davranışlarıdır. İtaat kültürü ise gelenekçi kapalı toplum davranış biçimlerinde daha çok kullanılmaktadır. Dolayısıyla bakım personellerinin görüşme sorularına verdiği cevaplarda çocuk evleri kapalı bir yapı olma özelliği göstermektedir. Bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlar içerisinde düzgün olmak, saygılı olmak gibi değer atfedilen davranışlar aynı zamanda bakım personellerinin sözünün dinlenilmesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan bakım personellerinin ahlaklı olanın değerli olduğu yaklaşımını ortaya koymaktadırlar. Ahlaklı olan ise toplum tarafından genel geçer kabul edildiği davranışlar kastedilmektedir. Bakım personelleri tarafından çocuklardan genel geçer kabul edilen ahlak kurallarına uyması beklenmektedir.

Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık Ya Da Davranışlar

Bir davranışı ortaya çıkaran ve alışkanlık hale gelmesini sağlayan olgu değerlerdir. Alışkanlıklar, aynı zamanda içselleştirilmiş davranışlardır. Belli bir durum ya da olay karşısında bireyin ortaya koyacağı tepkiler kendiliğinden gelişir. Çünkü bireyin toplumsal davranış biçimlerini içinde yaşadığı toplumun kültürel normları ve değer örüntüleri belirler. Değerler, bu bağlamda, bireyin ortaya koyacağı tepkileri belirleyen ölçülerdir. Değerler, aynı zamanda, dini, insani, evrensel, kültürel ve yerel olmak üzere farklı kategoriler içerisinde ele alınabilmektedir. Bu bağlamda, bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde bakım personellerinin çocuklara kazandırdıkları alışkanlık ya da davranışlara ilişkin verdiği cevaplar aynı zamanda bakım personellerinin önem verdiği, kazandırmak istediği ve de çocukların alışkanlık haline getirdiği davranışlar arasındaki tutarlılığa işaret etmektedir. Ayrıca bu ifadelerden çocukların bakım personellerinin hangi özelliklerinden etkilenerek bazı alışkanlıkları kazandıkları anlaşılmaktadır/görülmektedir. Buna göre bakım personellerinin hangi değerlere daha çok önem verdiğini ve çocuklara da bu bağlamda hangi alışkanlık ya da davranışları kazandırdığını göstermektedir. Bakım personelleri, çocukların kendilerinden etkilenerek kazandığını düşündükleri alışkanlık ya da davranışlar içerisinde inanç sahibi olma, temiz olma, düzenli ve tertipli olma, dürüst olma, uyumlu olma, nezaket sahibi olma, dürüst olma, güçlü olma, vicdanlı olma, saygılı olma davranışlarını sergilediklerini ifade etmektedirler. Bir başka ifadeyle bakım personelleri çocuklara bu alışkanlık ya da davranışları kendilerinin kazandırdığını düşünmektedirler.

K1: Ay Besmele, Besmele... Onu çok güzel öğrettim. Vallaha çok güzel öğrettim. Bazen ben söylemiyorum, böyle bakıyorum, Bismillahirrahmanirrahim diyorlar hemen, bir gün özellikle söylemedim, abla Besmele çekmeyi unuttun dediler. Temizlik. Temizlik evet.

K3: En azından karşılıklı konuşurken arkadaşını anlaması ya da ters cevap vermemesi onu dinlemesi dinlemeye çalışması evde ki ablalara karşı biraz daha kaba değil de daha nezaket çerçevesinde davranması.

K5: Hayata karşı güçlü durmalarını istiyorum. Koruyuculuk yani, koruyucu olma, çevresine karşı saygılı olma.

K6: Dürüst, ben bir hata yapınca özür diliyorum. Bunu kendileri de hata yapınca özür diliyorlar.

K8: Düzen, konuşma şekli, dürüstlük olarak dikkat ediyorlar. Evde bazen birlikte eşyaları düzenleriz, dikkat ederler, rica ile isterler. Sorunlarını dürüstçe anlatırlar.

K9: Hoş geldiniz, günaydın, gittikleri yerde nezaketen teşekkür. İtiraz etmeleri gereken bir durum varsa ediyorlar. Haklarını savunuyorlar.

K11: Namaz kılmak... Çünkü beni çok sık namaz kılarken görüyorlar. Sabah namazına hatta ben erken diye kaldırmak istemediğim zamanlar, beni kılarken gördüklerinde kalkabiliyorlar.

Bakım personellerinin çocuklara aktarılan daha çok dini ve insani değerler üzerinde durduğu görülmektedir. Bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde dini sembollerin vurgulandığı ve çocukların da bunlardan etkilendiği belirtilmektedir. Dini değerlerin yanında insani değerlerin de vurgulandığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç:

Çocuk evlerinde kalan çocukların bakım personellerinin değer aktarımından nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada bakım personellerinin değer aktarımındaki durumları ele alınmıştır. Değerin ne olduğu ve nasıl oluştuğu kavramsal olarak ortaya konulduktan sonra bakım personelleri ile yapılan görüşmeler sonucunda bakım personellerinin değer algısı ve değer aktarımındaki rolü incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle bakım personellerinin değer aktarımındaki yetkinliği sorgulanmıştır. Bakım personelleri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre bakım personellerinin değerler konusunda bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Bakım personelleri değerler konusundaki bilgileri ise kurum seminerlerinden, kültürel arka plan ve örgün eğitim süreçleri içerisinde öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bakım personelleri çocuklara hem model olarak hem de telkin yöntemini kullanarak çocuklara değer aktarımını sağlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma bulgularına göre değer aktarımında kurumun belirli standart yaklaşımı bulunmamaktadır. Araştırma sürecinde 7 çocuk evinde ve toplam 16 bakım personeli ile yapılan görüşmelerde her bakım personelinin değer aktarımında farklı yaklaşımlar kullandığı görülmüştür. Ancak toplum içerisinde genel kabul gören temel değerler etrafında çocukları yetiştirmeye çalıştıkları görülmüştür.

Bu araştırmanın sonucuna göre değer aktarımında bakım personellerinin belirgin rolü olduğu, ancak bakım personelleri arasında ortak bir yaklaşımın olmadığı yönündedir.

Kaynakça:

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 2011. http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2562369dc318044059a9/diyanet_isleri_baskanligi_ile_aile_ve_sos.pol.bakanligi_arasinda_isbirligi_protokolu.pdf

ANDERSEN, L. Margaret, ve TAYLOR, F. Howard, (2004), *Sociology*, Canada: Thomson Learning Academic Resource Center.

AVCIOĞLU, Gürcan Şevket, (2011), *Küresel Bilgi Teknolojileri ve Toplumsal Değerler*, Konya: Çizgi Kitabevi.

AYDIN, Mustafa, (2010), *Bilgi Sosyolojisi*, İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

BAŞER, Hacer, (2013), Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli “Çocuk Evleri”, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BİLGİN, Nuri, (2014), *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

BİREKUL, Mehmet, ve ALKIN, Ruhi Can, (2015), *Sosyolojinin Doğuşunda Değerler Problemi. Değerler Bilançocu, Mavi Kitap, (Editör: Hasan Hüseyin Bircan & Bülent Dilmaç)*, Konya: Çizgi Kitabevi, 77-95.

BRAITHWAITE, Valerie, (1997), *The value orientations underlying liberalism conservatism*, Australia: Personality And Individual Differences, 25, 575-589.

BÜYÜKDÜVENCİ, Sabri, (2002), *Değerin Değeri Üzerine. Bilgi ve Değer (Editör: Şahabettin Yalçın)*, Ankara: Vadi Yayınları, 249-253.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener., ÇAKMAK, Ebru Kılıç, AKGÜN, Özcan Erkan, KARADENİZ, Şirin, ve DEMİREL, Funda, (2014), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: PegemA Yayıncılık.

Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları, (2011), http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54f6bfa2369dc5214cf853fb/cocuk_evleri_calisma_usul_ve_esaslari_hakkinda_yonetmeligin_uygulanmasi_hakkinda_genelge_2.pdf

CRESWELL, W, John, ve PLANO CLARK, L, Vicki, (2007), *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, London: Sade Publication.

DİLMAÇ, Bülent, (2002), İnsanca Değerler Eğitimi, Ankara: Nobel Yayınları.

DİLMAÇ, Bülent, (2007), *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

DODD, C, Stuart, (1951), “On Classifying Human Values: A Step in the Prediction of Human Valuing”, *American Sociological Review*, 16 (5), 645-653.

DÖNMEZER, Sulhi, (1994), *Toplumbilim*, İstanbul: Beta Yayınları.

ERKENEKLİ, Mehmet, (2012), “Kültürel Değer Çalışmalarında Yöntem ve Sosyolojik Araştırmalar İçin Bir Model Önerisi”, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:33, 221-230.

ERSOY, Ersan, (2006), *Değerler Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)*, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

ERTÜRK, Selahattin, (1972), *Eğitimde “Program” Geliştirme*, Ankara: H. Ü. Yayını.

FICHTER, Joseph. (1990), *Sosyoloji Nedir?*, (Çev: Nilgün Çelebi), Konya: Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını.

GALL, D, Meredith, BORG, R, Walter ve GALL, P, Joyce, (1996), *Educational research: An introduction (6th ed.) . White Planins, NY, England: Longman Publishing.*

GELLES, J, Richard, ve LEVİNE, Ann, (1995), *Sociology.* New York: McGraw-Hill.

GEYLAN, Talip, (2014), *Türk Toplumun Değerler Eğitime Bakışının Değerler Felsefesi Açısından İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara.

GIDDENS, Anthony, (2005), *Sosyoloji, (Hazırlayan: Cemal Güzel)*, Ankara: Ayraç Yayınları.

GÖKALP, Ziya, (1992), *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, İstanbul: MEB Yayınları.

GÜNGÖR, Erol, (1993), *Değerler Psikolojisi*, Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

GÜNGÖR, Erol, (1998), *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

GÜR, Ayşegül, (2016), *Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar İle Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileriyle Sosyal Davranışlarının İncelenmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

GÜRBÜZ, Sait, ve ŞAHİN, Faruk, (2015), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

HACIKADİROĞLU, Vehbi. (2002). *Değerlerin Temellendirilmesi. Bilgi ve Değer (Editör: Şahabettin Yalçın)*, Ankara: Vadi Yayınları, 35-43.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1986), *Toplum Bilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

JENKS, Chris, (2012), *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, (Çev: İhsan Çapcıoğlu), Ankara: Birleşik Yayınevi.

KESKİN, Yakup, (2016), *Değer, İnanç ve Norm İlişkisi. Değerler Bilançosu, Sarı Kitap*, (Editör: Hasan Hüseyin Bircan & Bülent Dilmaç), Konya: Çizgi Kitabevi, 125-150.

KLUCKHOHN, Clyde, (1962), *Values anda Value Orientations In The Theory of Action: an Exploration In Definition And Classification*, Parsons, E. A. S. (Eds.), Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Toward a General Theory of Action (Fifty Printing), 388-433.

Koca, A. İ. (2009), Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri İle Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi'nde Bir Araştırma, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KORKMAZ, Alemdar, (2013), "Değerler Sosyolojisi", *Ankara: Toplum Bilimleri Dergisi*, 7 (14), 51-78.

KUŞDİL, M, Ersin, ve KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, (2000), "Türk Öğretmenlerin Değerler Yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı", *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.

MACIONIS, J, John, (2003), *Sociology*, New Jersey: Upper Saddle River.

MCMILLAN, H, James, (2000), *Educational Research: Fundamentals For The Consumer (3. Baskı)*, New York: Longman.

MENDARS, Henri, (2009), *Sosyolojinin İlkeleri*, (Çev: Buket Yılmaz), İstanbul: İletişim Yayınları.

MERRIAM, B, Sharan, (2013), *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Çev: Selahattin Turan), Ankara: Nobel Yayıncılık.

MISCHEL, Walter, (1990), *Personality dispositions revisited and revised: A View After Three Decades*, New York: Handbook Of Peronality, Teory And Reserach, 111-134.

MORSÜMBÜL, Şebnem, (2014), *Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

NALBANT, Şerife, (2016), *Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Çocuk Evleri Bakım Modelinin Toplumsallaşmaya İlişkin Rolü: Kayseri Örneği*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

NEWMAN, M, David, (2004), *Sociology*. California: Pine Forge Press.

ÖZENSEL, Ertan, (2003), "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-23.

Özkan, Recep, (2011), “Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi”, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:19, Nu:1, 333-344.

PARSONS, Talcott, (1951), *The Social System*, New York: The Free Press.

PARSONS, Talcott, (1961), *An Outline of the Social System*, T.Parsons, E.Shills, K. D. Naegele, J. R. Pitts (Eds), Theories of Society I, 30-79. New York: The Free Press.

PARSONS, Talcott, ve SHILS, A, Edward, (1962), *Values, Motives, and Systems of Action*, T. Parsons, E. A. Shils (Eds.), Toward a General Theory of Action (Fifty Printing), 45-275. Massachusetts: Harvard University Press.

PUNCH, F, Keith, (2005), *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (Çev: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan & Zeynep Akyüz), Ankara: Siyasal Kitabevi.

RICHTER, Rudolf, (2012), *Sosyolojik Paradigmalar*, (Çev: Necmeddin Doğan). İstanbul: Küre Yayınları.

ROKEACH, Milton, (1973), *The Nature of Human Values*, New York: Free Press.

SALİM, Muammer, (2011), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SCHAEFER, T, Richard, ve LAMM, P, Robert, (1995), *Sociology*, New York: McGraw-Hill.

SCHWARTZ, H, Shalom, ve BILSKY, Wolfgang, (1990), “Toward a Psychological Structure Of Human Values”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (3), 550-562.

SCHWARTZ, H, Shalom, (1992), “Universal in The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances and Emprical Tests in 20 Countries”, (Editor: M. Zanna). *Advances In Experimental Social Psychology*, 1-65. New York: Academic Press.

SCHWARTZ, H, Shalom, (1994), “Beyond individualism and collectivism: New cultural dimensions of values”, CA: Sage, *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications*, 85-119.

SCHWARTZ, H, Shalom, (2012), “An Overview of The Schwartz Theory of Basic Values”, *Online Reading in Psychology and Culture*, 2, (1), 1-20.

SHÇEK Genel Müdürlüğü, 2010 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>

TEPE, Harun, (2002), **Değerler ve Değer Bilgisi. Bilgi ve Değer (Editör: Şahabettin Yalçın)**, Ankara: Vadi Yayınları, 342-353.

THIO, B, Alex. (2005), **Sociology**. USA: Library of Congress Cataloging in Publication Data.

Thompson, E, William, ve HICKEY, V, Joseph, (2005), **Society In Focus**, Boston: Person / Allyn and Bacon.

TOKU, Neşet, (2002), **Değerlerin Dilemması: Sübjektiflik ve Objektiflik. Bilgi ve Değer (Editör: Şahabettin Yalçın)**, Ankara: Vadi Yayınları, 101-113.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (2012), **Çağdaş Bilimsel Araştırma Metodolojisi ve Sorunları**, İstanbul: IQ Yayıncılık.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1957), **Sosyolojiye Giriş**, İstanbul: Ülken Yayınları.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2001), **Bilgi ve Değer**, İstanbul: Ülken Yayınları.

WEBER, Max, (2002), **Sosyoloji'nin Temel Kavramları**, (Çev: Medeni Beyaztaş), İstanbul: Bakış Yayınları.

WEBER, Max, (2011), **Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu**, (Çev: Milay Köktürk), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

YILDIRIM, Ali, ve ŞİMŞEK, Hasan, (2006), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayınları.

YILDIRIM, Şeyda, (2013), **Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

ZIJDERVELD, C, Anton, (2013), **Kültür Sosyolojisi**, (Çev: Kadir Canatan), İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Extended Abstract:

The main aim of this study is a case (case study) aimed at revealing the effects of care personnel on value transfer to children in Children Care Homes, which is one of the protection and care types of the state. Case study is a detailed examination of an event in a way that might be appropriate for the investigation.

Case study is a detailed examination of an event in a way that might be appropriate for the investigation. Children's homes, which are one of the conservation care types, have maintenance staff who are responsible for the care of children. Each child has three care staff working in the home. There is a significant effect of the caregivers in the transfer of value to children staying in children's homes. The state of the research is dealt with in the context of the transfer of values.

Values are standards that people share about what is true, appreciated and respected for people. However, although values are shared, there may be differences in people's perception of value. Social approval is important in the emergence and placement of values. Approved behaviours turn into values in the process and settlement process takes place in the individuals. In this process, modelled and approved behaviours settle as a result of reinforcement and continues to settle. Based on the assumptions of social learning, value judgments are shaped by feeding from the environment in which the person is grown up.

The main aim of this study is a case (case study) aimed at revealing the effects of care personnel on value transfer to children in Children Care Homes, which is one of the protection and care types of the state. The study group of the research is children care personnel responsible for the care of the children in the Children Care Homes in Ankara. Our study was a qualitative study and total semi-structured interviews were done with 16 care personnel within the scope of this study. The study is care personnel responsible for the care of the children in the school aged between 7 and 12. The analysis of the research was made by descriptive analysis method used in qualitative researches.

When the data obtained from the research were examined and analysed, and only the related dimension of the care personnel was examined, findings were obtained about the competence of the care personnel about the value education, the values they value, the behaviours they want to see in children and the habits or behaviours they thought were affected by the care personnel.

It is expected that the care personnel who are responsible for the process of value transfer to the children living in children care homes need to require such theoretical knowledge so that they can adequately fulfill the transfer. From the expression of care personnel towards their own competencies, it is understood that they are sufficient in large quantities to transfer values to the children staying in children care homes.

It is understood from the expressions of the care personnel working in the children care homes in the process of value transfer that not only they try to bring

theoretical knowledge gained by in service training but also values of the culture they live in and the information they get from their individual education experiences into the home environment by mixing. In addition, from the expression of care personnel it can be said that values such as kinship and neighbourly relations, fraternity and moral values are prioritized in the process.

In this research, in interviews with children care personnel, it is observed that they pay attention the value of honesty most. Situations such as children telling the truth. Not lying are related to children being honest. Children care personnel, besides the value of honesty, seems to pay particular attention to values of trust and respect. In this context, research findings suggest that care personnel expect children to have values such as as honesty, obedient, trust, moral, successful, respectful and conscientious.

After discussing what the value is and how it occurs conceptually, the role of the maintenance staff in value perception and value transfer has been examined as a result of interviews with the maintenance staff. According to research findings, the institution does not have a standard approach in value transfer. During the research process, in interviews with 7 children care homes and 16 care personnel, it is observed that each care personnel use different approaches in value transfer.

According to the discussion and conclusion of the research, care personnel have a significant influence on value transfer to children, but there is not a common approach neither among the care personnel nor at the institution.

Ali Akbaş'ın "Gökte Ay Portakaldır" Masalı Üzerine Metin Dil Bilimsel Bir Çözümleme

Text Linguistic Analysis on Ali Akbaş's "Moon in the Sky is Orange" Tale

Ümmü Gülsüm ÇİNİCİ*
Hüseyin ÖZBAY **

Öz:

Metin, insanların duygu, düşüncelerini, hayallerini, beklentilerini, şikâyetlerini yani iletilerini sözlü ya da yazılı olarak bildirdikleri, anlamlı bir bütünlük taşıyan, bir dilin kuralları çerçevesinde oluşturulmuş hem yüzeysel hem derin yapıdan meydana gelen bir dilsel varlıktır. Metinler anlam taşıyan yapılar olarak tanımlanırken anlamın sadece metin oluşturucuya ait olmadığı metin çözümleyici/okuyucu/dinleyici tarafından metne yüklenen anlamın da dikkate alınması gerektiği önemli bir tespittir. Metinlerin oluşturulma amacı iletişim sağlamaktır. İletişim gönderici ve alıcı arasında bir kanal aracılığıyla iletinin aktarılması demektir. Bu tanımdan hareketle iletme, anlatmak, anlamak iletişimin esas unsurları durumuna gelir. Bu da göstermektedir ki her metin bir amaçla oluşturulur. Metni anlamının temel koşulu onu çözümlemektir. Metinler farklı yöntemlerle çözümlenebilir. Metnin tanımı yanında metin olanla metin olmayanın birbirinden ayrılması, metnin çözümlenmesi dil bilimcilerin önemli inceleme başlıklarındandır. Metinsellik ölçütlerinin Beaugrande ile Dressler tarafından saptanması bu alana

*Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili edebiyatı Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni. E mail: gcinici@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7357-0782>

**Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı. E mail: hozbay@gazi.edu.tr,

önemli bir katkı sağlamıştır. Bu çalışmada Ali Akbaş'ın edebi bir eser olan "Gökte Ay Portakaldır" adlı masalı metin dil bilim yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışmada Beaugrande ile Dressler tarafından belirlenen metinsellik ölçütleri (bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilişsellik, durumsallık ve metinlerarasılık) masala uygulanmıştır. Masal hem yüzeysel boyutta dil bilgisi kurallarına uygunluğuna bakılarak bağdaşıklık unsurları açısından küçük yapı başlığında hem de anlamsal ve işlevsel boyutta tutarlılık unsurları açısından büyük yapı başlığında incelenmiş, masalla ilgili sonuçlar ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Metin, Metin Dil Bilim, Bağdaşıklık, Tutarlılık

Abstract:

The text is a linguistic entity that is both superficial and deeply structured, formed in the framework of a rules of language, with meaningful coherence, in which people express emotions, thoughts, dreams, anticipations, complaints, verbally or in writing. While texts are defined as meaningful structures, it is important to note that the meaning of the text is solely attributed to the text analyst / reader / listener, not to the text creator. The purpose of creation of the text is to provide communication. Communication refers to the transmission of a message between a sender and a receiver via a channel. Communicating, explaining, and understanding this with movement is the essential element of communication. This shows that each text is created for a purpose. The basic condition of the textual understanding is to solve it. Texts can be analyzed in different ways. Apart from the description of the text, the separation of text and non-text and text analysis is also an important topic of study of linguists. The determination of textuality criteria by Beaugrande and Dressler has contributed to this area. In this work, a literary work of Ali Akbas, "Moon in the Sky is orange", was analyzed by linguistic method. In the study, the textuality criteria (cohesiveness, consistency, purposefulness, acceptability, cognition, conditionality and intertextuality) determined by Dresser with Beaugrande were applied. The tale was examined at the small structure title in terms of cohesiveness according to the suitability of language information rules in the superficial dimension. Besides, it was examined at the big structure title in terms of consistency in the semantic and functional dimension.

Keywords: Text, Text Linguistics, Cohesiveness, Consistency

Giriş:

Sosyal bir varlık olan insan duygu, düşünce, bilgi ve gözlemlerini aktarmak ister. Bu iletişimi başlatır. İletişimde çeşitli araçlar kullanılır: dil, resim, sembol, yazı, jest, mimik bunlardan bazılarıdır. Pek çok bakımdan en etkili araç dildir.

Wolfgang Kayser'den aktaran Şenöz (2005)'ün de belirttiği gibi insanlar konuşurken birbiriyle bağlantılı cümleler yani metinler oluşturmaktadır. Sözlü iletişimin temel unsurlarından olan metinler, yazılı iletişimde en temel unsur halini alır. Metin kelimesi Batı dillerindeki tekst(text) kelimesine karşılık gelmektedir.

Metin, anlamsal açıdan bütünlük taşıyan, cümle ve cümle değerindeki birimlerden oluşan dilsel bir yapı şeklinde tanımlanabilir. Metinle ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Mckee(2003), metin anlam çıkardığımız bir varlık alanıdır, demiştir. Özdemir (1983) Dilsel bir ürün olan metin, okumaya konu olan anlatımsal bir bütünlüğü bulunan sözceler oluşturduğu somut bir varlıktır, derken; Şenöz, (2005) kültürel değişim süreci içinde bilginin kurgulandığı ve düzenlendiği dile dayalı biçimlerdir, der. Günay (2003)'a göre metin "Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür."

Metinler anlam taşıyan yapılardır. Metinlerin basit anlamdan zengin anlama kadar anlamları olabilir. Metinler, bu anlamı metnin biçimsel özellikleri ile soyut katmanlarının toplamından kazanır. Bir metin, yazarı tarafından anlamlandırılır. Fakat metnin tek anlam vereni yazar değildir. Metin, okuyucu ve dinleyici tarafından da yeniden anlamlandırılır.

Metni anlamak için onu çözümlmek gerekir. Rıfat (1999)'a göre, metni çözümlmede önemli olan, görünüşte düzensiz durumdaki çok büyük olaylar kütesini bir sınıflandırma ilkesi altında toplayabilmektir.

Metinleri çözümlmede değişik yöntemler kullanılabilir. Bu yöntemlerden biri metin dil bilimi yöntemidir. Dil bilimi uzun bir zaman odak olarak cümleyi görmüş ve onu incelemiştir. Zamanla cümle ile metnin birbirinin aynı olmadığı görüşü doğrultusunda çalışmalar artmış, dil bilimi odak noktasına cümle yerine metni almıştır. Metin dil bilimi 1960'lı yıllarda gelişmeye başlayan bir alandır. Hengirmen(1999), Metin dil bilimi, dili tümceler arası bağlantıları temel alarak inceleyen, dil kullanımını metin üretme olarak gören, metinleri bir bütünlük içinde ele alan bilim dalıdır, der. Weinrich, dilsel öğelerin her zaman metin bağlamı içinde incelenmesi gerektiği düşüncesindedir. Weinrich'ten aktaran Şenöz(2005) "Dilbilim demek metin dilbilim demektir" der.

Her yöntemin bir amacı vardır. Şenöz(2005), Metindilbilimin amacı metinlerin yapılarını, yani dilbilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermektir, der. Metin dil biliminin temeli metnin bir bütün olarak ele alınması ve cümleler arası bağların açıklanması anlayışıyla özetlenebilir. Heineman/ Viehweger'den aktaran Şenöz, (2005) Metindilbilimin en önde gelen görevleri arasında metin olanı metin olma-

yandan ayırmak ve metinleri sınıflandırmak için ölçütler oluşturmak yer alır, der.

Metin dil bilimin ana ilkesi metnin tamamına bakmak olduğuna göre metinler belirli ölçütleri içinde barındıran yapılar olmalıdır. Beaugrande ve Wolfrang(1981)'in sınıflamasına göre bu ölçütler bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, bilişsellik, kabul edilirlilik, durumsallık, metinlerarasılık başlıkları ile belirlenmiştir. Metinlerin incelenmesinde temel olarak görülen iki ölçütten biri küçük yapı(bağdaşıklık), diğeri büyük yapı(tutarlılık)dır.

Dilin unsurlarının taşıyıcısı olan metinler çeşitli türlere ayrılır. Dil bilimciler farklı türlerindeki metinleri dil bilimsel yöntemlerle çözümlenmektedirler. Edebi metinlerin dil bilimciler tarafından incelenmesi uzun zaman edebiyatçılar tarafından olumsuz karşılanırsa da 20. yüzyılda dilin unsurlarıyla oluşturulan edebi metinlerde dilin nasıl kullanıldığının tespitinin edebiyata katkıda bulunacağı düşüncesi yaygınlaşmıştır.

Bu bilgiler ışığında Ali Akbaş'ın Gökte Ay Portakaldır adlı masalı incelenecektir. Çalışmanın, metin dil bilim yöntemiyle yapılan bir masal çözümlemesi örneği olması amaçlanmaktadır.

Yöntem:

Örnekleme:

Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ali Akbaş tarafından yazılan "Gökte Ay Portakaldır" masalı metin dil bilim yöntemiyle metinsellik ölçütlerine göre çözümlenmiştir.

Araştırma Modeli:

Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Betimsel araştırma yönteminin amacı belirlenen ölçütlerle herhangi bir olay, durum ya da problemi tanımlamak ve yorumlamaktır.

Veri Toplama Araçları:

Çalışmada incelenen masal metni Beaugrande ile Dressler tarafından belirlenen metinsellik ölçütlerine göre çözümlenmiştir.

Verilerin Analizi :

Çalışmada metinsellik ölçütleri başlıklar altında masala uygulanmıştır. Cümleler, bağlantılar, cümle üstü yapılar, bağdaşıklık(küçük yapı), tutarlılık(büyük yapı) unsurları ayrı ayrı başlıklarla gösterilmiştir.

Bulgular:

Masaldaki Küçük Yapı:

Metni oluşturan sözcük, sözcük öbeği ve cümlelerin anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde birbirlerine bağlanmasına, yani yüzey yapıdaki dil ilişkileri yoluyla oluşan bağlantıların tamamına bağdaşıklık denir. Bu kapsamda yinelemeler, art ve ön gönderimler, eksiltili yapılar, bağlantı öğeleri incelenecektir.

Masaldaki Yinelemeler:

Masalda yinelemeler çoktur. Ahenk unsurlardan biri hatta masallar için başlıcası olan yinelemeler dikkati toplamayı kolaylaştırırken aynı zamanda yoğunlaşılması gereken noktaları öne çıkarır. Yinelemeler önem belirtme, görüşte ısrar etme, isteği teyit etme gibi amaçlarla veya beklenmeyen bir durumla karşılaşma ya da konuşmanın kesilmesinin istenmemesi gibi durumlarda da işlevsel olarak kullanılmaktadırlar (Dilidüzgün 2008).

"Gökte Ay Portakaldır" masalında "güzel" on dokuz defa, "ay" on yedi defa, "gök" on iki defa, "güneş" on defa, "ninni" on defa, "günaydın" beş defa, "gece" beş defa ile en çok tekrar edilen sözcüklerdir. Bu durum masalın güzeli görmek ve göstermek amacıyla yazıldığını vurgular.

"Ninni iyiye günele/ Ninni dünyamız düzele" mısraları ve "Yıldız güzel ay güzel" mısrası üç defa yinelenmiştir.

Metinlerarasılık kavramından bahsedilmesi gereken bu masalda düz yazı aralarına yerleştirilen şiirler, ahengi artırmış aynı zamanda redif, uyak, aliterasyon ve asonanslarla oluşan uyum ve akıcılıkla dinleyene dilin şiirsel gücünü de göstermiştir.

65aPencereden süzülürüm

b Ağlarsanız üzülürüm

c Süt sağırım bebeklere

d Ben çobanım bulut sürüm

İkilemelere de masalda sıkça rastlanmaktadır. "hayran hayran, yüz yüze, döne döne, uğul uğul, nazlı nazlı, usul usul, köy kent, yazı yaban, kucak kucak, ayrı gayrı, uçun uçun, alay alay" masalda kullanılan ikileme örnekleridir.

Art Gönderimler:

Metin akışında sürerliliğin sağlanması için gönderimler yapılmaktadır. Metnin akışı içinde gönderim aracının kullanıldığı yere göre metnin önceki bölümlerinde kullanılan bir sözcüğe farklı sözcük ya da eklerle gönderimde bulunması duruma art gönderim denir. Art gönderimler adılar, önadlar, ekler ya da belirteçler

kullanılarak yapılabilir. Masalda art gönderimlere sıkça rastlanmaktadır.

1.ve 2. cümleler arasında sıfat kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur. *Vaktiyle **AY'la GÜNEŞ** iki kardeşmiş. İkisi de gençmiş.*

3b.ve 5. cümleler arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

*3b **AY** da on dördünde, dik başlı, altın saçlı delişmen **bir kızmış.** 5 Saçının sayısınca yıldız gözleri kamaşarak **onu** uzaktan süzermiş.*

3b ve 9. cümleler arasında sıfat kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

*3b **AY** da on dördünde, dik başlı, altın saçlı delişmen **bir kızmış.** 9 Kendi güzelliğine hayran olan **bu şumarık kız**, sebepsiz güler, sebepsiz ağlarmış.*

10. ve 11 cümleler arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

***GÜNEŞ** de gece yatar gündüz cirit atarmış altın yeleli atıyla. 11 Samanyolu'ndan demir kazığa kadar koca gök **ona** darmış.*

17. ve 18. cümleler arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

*Oysa gökyüzünde **nice yıldızlar** varmış... **Demirkazık, Yedikardeşler, Kervankıran, Ülker, Terazi; b ama hepsi** işinde gücünde, ağır uslu yaşamış.*

17. ve 19c cümleleri arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

*17 Oysa gökyüzünde **nice yıldızlar** varmış...*

*19.....c **onlar** da mavi gökte öyle gezerlermiş.*

24d ve 25. cümleler arasında sıfat kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

24a Ve oracıkta göğe el kaldırıp şöyle yalvarmışlar Allah'a:

b-Hey Yüce Tanrı

Güç ver gücünden

c Ta Hint'ten, Çin'den

Fili böceği

Dalı çiçeği

Yoksulu beyi

Eşçe tatalım

*d Hoşça tatalım, deyip **bir ilkbahar sabahı** işe koyulmuşlar.*

25 *İşte o **andan** beri her gün tan atarken GÜNEŞ döne döne yükselir göğe.*

29a ve 30. cümleler arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

29a ***Kuş, böcek, yaprak, çiçek** hep bir ağızdan tekbir gibi, b -Günaydın! derler.* 30 ***Her şey** dilince Allah'ı anar sabahleyin.*

29b ve 32. cümleler arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

29a ***Kuş, böcek, yaprak, çiçek** hep bir ağızdan tekbir gibi, b -Günaydın! derler.* 30 ***Her şey** dilince Allah'ı anar sabahleyin.* 32 ***Bu** onların sabah duasıdır.*

29a ve 32. cümleler arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

29a ***Kuş, böcek, yaprak, çiçek** hep bir ağızdan tekbir gibi, b -Günaydın! derler.* 30 ***Her şey** dilince Allah'ı anar sabahleyin.* 32 ***Bu onların** sabah duasıdır.*

48., 49., 50. ve 52. cümleler arasında art gönderim ilişkisi vardır.

48 *Berberinde **geceyi** getirmiştir, **esmer geceyi.*** 49 *Gökyüzünde **lacivert bir örtü** gerer.* 50 *Köye kente, yazıya yabana, kucak kucak **karanlık** ve serinlik serper.* 51a *Serper ki, b **çiçekler** açarken utanmasın, c insanlar ve kuşlar utanmadan sevişsinler diye.* 52 *Yoksa **bu koca karanlığın** ne gereği vardı...*

59., 60. ve 61. cümleler arasında art gönderim ilişkisi vardır.

59 ***Yorgunluğu yıkar arıtır kollardan bacaklardan.*** 60 ***Gökyüzünü yıldızlarla donatır.***

61 ***Bunları** hem bir şimşek kadar hızlı, hem de bir anne gibi usulcacık yapar.*

75a. ve 76a cümleleri arasında zamir kullanılarak art gönderim ilişkisi oluşturulmuştur.

75a *Ve böylece **AY'la GÜNEŞ** kuşların, böceklerin, çiçeklerin ve insanların sevgisini kazanmış; b mutluluğun sırrına ermişler.* 76a *Tanrı da **onlara** gücünden güç vermiş, b ölümsüz kılmış.*

Ön Gönderimler:

Metnin akışı içinde gönderim aracının kullanıldığı yere göre metnin sonraki bölümlerinde kullanılan bir sözcüğe farklı sözcük ya da eklerle gönderimde bulunması durumuna ön gönderim denir. Metinde ayrıntıları daha sonrada verilecek kişi, durum, olay ve nesnelerin metnin başında kısaca yer alması olarak da tanımlanabilir.

23. 24. Cümle arasında ön gönderim ilişkisi vardır.

23 *Ve oracıkta göğe el kaldırıp şöyle yalvarmışlar Allah'a:*

24a-*Hey Yüce Tanrı*

b*Güç ver gücünden*

c *Ta Hint'ten, Çin'den*

Fili böceği

Dalı çiçeği

Yoksulu beyi

Eşçe tutalım

d Hoşça tutalım, deyip bir ilkbahar sabahı işe koyulmuşlar.

63b ve 64 cümleleri arasında ön gönderim ilişkisi vardır.

63a *En tatlı rüyaları gönderir bebeklere, b en güzel ninniye* söyler. 64 Görelim **neler** söyler:

70. ve 71., 72.73., 74. cümleler arasında ön gönderim ilişkisi vardır.

70 *Gümüş renkli bulutlar arasında uçarken de* şu türküyü söylerler:

71a *Uçtuk uçtuk beşikten*

b *Kanadımız ışıktan*

c *Şakacıktan kuş olduk*

d *Kuş olduk şakacıktan*

e *Yıldız güzel ay güzel*

f *Ayızla Umay güzel*

Örtük Anlatımlar:

Örtük anlatım, metinde açıkça belirtilmeyen fakat sezdirilen ya da bazı sözcük ve yapılar aracılığıyla çıkarılması istenen anlamdır.

19. cümleden arıların, balıkların ve yıldızların bir düzen içinde olduğu ve gelişigüzel hareket etmediği sonucu çıkarılabilir.

19a *Nasıl kovana giren binlerce arı yolunu yordamını bilir, birbirine dokunmadan uçarsa, b denizdeki balıklar nasıl çarpışmadan yüzerse, c onlar da mavi gökte öyle gezerlermiş.*

29. ve 30. cümlelerden bütün yaratılanların canlı olduğu ve kendi dilinde konuştuğu sonucu çıkarılabilir.

29a *Kuş, böcek, yaprak, çiçek hep bir ağızdan tekbir gibi, b -Günaydın! derler.*

30 Her şey dilince Allah'ı anar sabahleyin.

43. ve 44. Cümlelerden işini güzelce yapan kişinin yorulacağı ama işi bitirmenin mutluluğunu yaşayacağı sonucu çıkarılabilir.

43 Her gün akşama kadar çırpınır durur GÜNEŞ. 43 İşi bitince de yorgun argın, kan-ter içinde, tatlı gülümsemelerle terk eder dünyamızı.

50., 51. ve 52. cümlelerden gecenin, özel ilişkileri yaşamak için ayrılmış bir zaman olduğu, her şeyin, her zaman, her yerde açıkça yaşanmasının uygun olmayacağı sonucu çıkarılabilir.

50 Köye kente, yazıya yabana, kucak kucak karanlık ve serinlik serper. 51a Serper ki, b çiçekler açarken utanmasın, c insanlar ve kuşlar utanmadan sevişsinler diye. 52 Yoksa bu koca karanlığın ne gereği vardı...

74. cümleden gerçek hayatta olmaz diye bilinen her şeyin masallarda olabileceği sonucu çıkarılabilir.

74a Gökte ay portakaldır

b Ye de bak tadı baldır

c Bilyemizdir yıldızlar

d Olmaz deme masaldır

75. cümleden mutluluğun sırrının sevgi olduğu sonucu çıkarılabilir.

75a Ve böylece AY'la GÜNEŞ kuşların, böceklerin, çiçeklerin ve insanların sevgisini kazanmış; b mutluluğun sırrına ermişler.

Eksiltili Yapılar:

Eksiltili yapı olağan koşullardaki biçimine oranla kimi öğeleri eksik olan ama anlamayı aksatmayan dizimdir (Vardar 1988). Yani metinde herhangi bir anlama problemi oluşturmayacak şekilde bazı öğelerin kasıtlı olarak kullanılmamasıyla oluşan yapıya eksiltili yapı denir. Metindeki her cümle bağlam içinde yerini aldığından eksiltili yapılar anlam kaybına yol açmadığı gibi metin içi akıcılığı sağlar. Masalda özne eksikliği biçiminde kullanılmış eksiltili yapı örnekleri:

(O)Gökyüzünün gözdesiymiş. (6)

(O)a Her gece bir denizde yıkanır, b sırmalı fistanlar giyer, c suyun aynasında saçlarını tararmış. (7)

(O)Saatlerce hayran hayran bakarmış suya... (8)

(Onlar)Gök yurdundan alayla bakarlarmış yere. (13)

(Onlar)Dünyadan uzak, yaramaz aylak yaşarlarmış. (14)

(Onlar)Yüz yüze bakamamışlar. (21)

(**Onlar**)Nihayet,-Bugünden tezi yok aylaklığa bir son verelim, deyip çalışmaya karar kılmışlar. (22)

(**Onlar**)Ve oracıkta göğe el kaldırıp şöyle yalvarmışlar Allah'a: (23)

(**O**)a -Günaydın! der dağlara, tepelere, (**O**)b Ninelere ve bebeklere "Günaydın!" der. (26)

(**O**)Göğü ve denizi maviye, çiçekleri bin bir renge boyar. (40)

(**O**)Yaprağa yeşili, elmaya kırmızıyı yakıştırır. (41)

(**O**)Meyvelere tat ve râyiha, güllere koku dağıtır. (42)

(**O**)Beraberinde geceyi getirmiştir, esmer geceyi. (48)

(**O**)Gökyüzünde lacivert bir örtü gerer. (49)

(**O**)Köye kente, yazıya yabana, kucak kucak karanlık ve serinlik serper. (50)

(**O**)a En tatlı rüyaları gönderir bebeklere, b en güzel ninniye söyler. (63)

(**Onlar**)Gümüş renkli bulutlar arasında uçarken de şu türküyü söylerler: (70)

(**Onlar**)a Git gide gençleşmiş, b git gide güzelleşmişler. (77)

Masalda yüklem eksikliği biçiminde kullanılmış eksiltiyi yapı örnekleri:

Amma ne kız... (4)

Al, yeşil, mavi, mor... (37)

Masalda tamlama eksikliği biçiminde kullanılmış eksiltiyi yapı örnekleri:

*a Ama gün gelmiş (**onların**) eski neşeleri uçmuş, b ışıkları körelmiş, c iki kardeş yaşlanmaya başlamışlar.* (15)

(**Onların**) *Bir candan dostları kalmamış çevrelerinde...* (16)

*a Tanrı da onlara gücünden güç vermiş, b (**onları**) ölümsüz kılmış.* (76)

Bağıntı Ögeleri:

Metin, cümlelerin birbiriyle ilişkili olduğu bir yapıdır. Cümleler arasında ilişki kurmanın bir yolu da bağıntı ögelerinin kullanılmasıdır. Bağlantı ögeleri cümleleri amaç, karşıtlık, birliktelik, pekiştirme, karşılaştırma, neden-sonuç anlamlarıyla birbirine bağlar. Karşıtlık anlamı veren "ama" bağlacı masalda iki kez kullanılmıştır. Bu bağlaç olayların beklenenin tersine geliştiğini, karşıtlık durumunu bildirir. Masamızda bu duruma çok rastlanmaz. "Oysa" bağlacı bir defa kullanılmıştır.

15. cümlede *14 Dünyadan uzak, yaramaz aylak yaşarlarmış.*15a **Ama** gün gelmiş eski neşeleri uçmuş, b ışıkları körelmiş, c iki kardeş yaşlanmaya başlamışlar.

17. cümlede *17a Oysa gökyüzünde nice yıldızlar varmış... Demirkazık, Yedikar-*

deşler, Kervankıran, Ülker, Terazi; b **ama** hepsi içinde gücünde, ağır uslu yaşarmış.

17. cümlede 17a **Oysa** gökyüzünde nice yıldızlar varmış... Demirkazık, Yedikardeşler, Kervankıran, Ülker, Terazi; b ama hepsi içinde gücünde, ağır uslu yaşarmış.

Birliktelik anlamındaki "ve", "ile" bağlacı hem sözcükler arasında hem cümleler arasında kullanılmıştır.

23. cümlede **Ve oracıkta göğe el kaldırıp şöyle yalvarmışlar Allah'a:**

28. cümlede **Ve bir kedi mırıldar GÜNEŞ'e karşı, esner, b gerinir c -Günaydın! der.**

40. cümlede **Göğü ve denizi maviye, çiçekleri bin bir renge boyar.**

42. cümlede **Meyvelere tat ve râyiha, güllere koku dağıtır.**

50. cümlede **Köye kente, yazıya yabana, kucak kucak karanlık ve serinlik serper.**

51. cümlede **Serper ki, b çiçekler açarken utanmasın, c insanlar ve kuşlar utanmadan sevişsinler diye.**

75. cümlede **Ve böylece AY'la GÜNEŞ kuşların, böceklerin, çiçeklerin ve insanların sevgisini kazanmış; b mutluluğun sırrına ermişler.**

1. cümlede **Vaktiyle AY'la GÜNEŞ iki kardeşmiş.**

21. cümlede **AY'la GÜNEŞ düşündükçe utanmışlar ettiklerinden.**

75. cümlede **böylece AY'la GÜNEŞ kuşların, böceklerin, çiçeklerin ve insanların sevgisini kazanmış; b mutluluğun sırrına ermişler.**

Karşılaştırma anlamı veren bağlaçlar da masalda yer almıştır.

52. cümlede **Yoksa bu koca karanlığın ne gereği vardı...**

55. cümlede **Onun için ne çiçek açarken bahçıvan, ne de bebek büyürken anne hiç görmemiştir.**

61. cümlede **Bunları hem bir şimşek kadar hızlı, hem de bir anne gibi usulcacık yapar.**

Masalda de ve ki bağlaçları da kullanılmıştır.2.,10., 20.,44.,47.,70.,74.,76. cümlelerde "de"; 51. cümlede "ki" bağlacına yer verilmiştir.

Masaldaki Büyük Yapı:

Büyük yapı metnin anlamsal yapısının incelendiği alandır. Bu alanda özelleştirme ve genelleştirmeler, neden sonuç ilişkileri, karşılaştırmalar, karşıtlıklar gibi anlamsal yapı unsurları ile olay, olay örgüsü, anlatıcı ve bakış açısı, kişiler, zaman ve mekân, konu-tema başlıkları incelenerek tutarlılık görünümleri ele alınır. Me-

tinlerde cümleler arasında anlamsal ve mantıksal bir bütünlük bulunmalıdır. Bu metinsellik ölçütlerinde tutarlılık olarak adlandırılır. Onursal (2003), bağdaşıklık-ğın yüzeysel yapıda görülebildiğini fakat tutarlılığın ancak derin yapıda görülebileceğini söyler. Bu bölümde tutarlılık unsurları incelenecektir.

Özelleştirme İlişkileri:

Özelleştirme, metnin bütünlüğü içinde söylenen bir sözün devamında ayrıntı-larının aktarılması olarak tanımlanabilir.

İncelediğimiz metinde yapılan özelleştirmeler şunlardır:

3a 'da başlayan güneşle ilgili özelleştirmeler 10. 11.ve 12. cümlelerde devam etmiştir.

3a GÜNEŞ çatal yürekli, çelik bilekli, canlı kanlı bir delikanlı;

10 GÜNEŞ de gece yatar gündüz cirit atarmış altın yeveli atıyla. 11 Samanyolu'n-dan demir kazığa kadar koca gök ona darmış.

12 AY saçlarından, GÜNEŞ atlarından başka bir şeyi sevmezmiş.

3b'de başlayan ay ile ilgili özelleştirmeler 4.5.6.7.8.9. ve 12. cümlelerde devam etmiştir.

b AY da on dördünde, dik başlı, altın saçlı delişmen bir kızmış. 4 Amma ne kız... 5 Saçının sayısınca yıldız gözleri kamaşarak onu uzaktan süzermiş. 6 Gökyüzünün gözdesiymiş. 7a Her gece bir denizde yıkanır, b sırmalı fistanlar giyer, c suyun ayna-sında saçlarını tararmış. 8 Saatlerce hayran hayran bakarmış suya... 9 Kendi güzel-liğine hayran olan bu şımarık kız, sebepsiz güler, sebepsiz ağlarmış.

12 AY saçlarından, GÜNEŞ atlarından başka bir şeyi sevmezmiş.

17. cümlede nice yıldızlar dedikten sonra isim isim yıldızlar sayılmıştır.

17a Oysa gökyüzünde nice yıldızlar varmış... Demirkazık, Yedikardeşler, Ker-vankıran, Ülker, Terazi; b ama hepsi içinde gücünde, ağır uslu yaşarmış.

48. cümlede gece söylenmiş sonra özelleştirilmiştir.

Berberinde geceyi getirmiştir, esmer geceyi.

58. cümlede uyku açılmış ve tatlı uyku olarak özelleştirilmiştir.

58 AY, bir anne gibi ayrı gayrı gözetmeden, bütün canlılara uykuyu dağıtır, tatlı uykuyu...

63. cümlede en güzel ninniye söyler ifadesinden sonra ninni yazılmıştır.

63ben güzel ninniye söyler. 64 Görelim neler söyler:

65a Pencereden süzülürüm

b Ağlarsanız üzülürüm

c Süt sağarım bebeklere

d Ben çobanım bulut sürüm

e Ninni iyiye güzele

f Ninni dünyamız düzele

66a Uçun uçun alay alay

b İyilere uçmak kolay

c Ay-Yıldızın gölgesinde

d Derilin başlasın halay

e Ninni iyiye güzele

f Ninni dünyamız düzele

67a Ay bulutun ardındadır

b Masal uyku tadındadır

c Şimdi çocuklar rüyada

d Bir kuşun kanadındadır

e Ninni iyiye güzele

f Ninni dünyamız düzele

Genelleştirme İlişkileri:

Tutarlılığı oluştururken okuyucuya verilmek istenen mesajın somutlaştırılmasında kullanılan yollardan biri genelleştirme yapmaktır. İncelediğimiz metinde yapılan genelleştirmeler şunlardır:

38. ve 39. cümlelerde Güneş'in dünyayı süslediği söylendikten sonra bunun somut ifadeleri 40., 41. ve 42. cümlelerde genelleştirilmiştir.

40 Göğü ve denizi maviye, çiçekleri bin bir renge boyar. 41 Yaprağa yeşili, elmaya kırmızıyı yakıştırır. 42 Meyvelere tat ve râyiha, güllere koku dağıtır.

Neden-Sonuç İlişkileri:

Gerek cümle içinde gerek cümleler arasında oluşturulan başarılı neden- sonuç ilişkileri tutarlılığı artırır. Güneş ve Ay uzun zaman aylak, yaramaz bir hayat sürmüşler. Zaman sonra yaşlanıp dopsuz kalınca düşünüp hatalarını anlamışlar. Bütün güçleriyle çalışıp herkesin sevgisini kazanmışlar. Bunun üzerine Tanrı onları ölümsüz kılmış.

Karşılaştırmalar:

Mantıksal bütünlüğü kurarken nesnelere, durumlar, olaylar ya da kişiler arasında yapılan karşılaştırmalar somutlaştırma ve anlamlandırmayı kolaylaştırır. Masalda, sadece Ay ve Güneş diğer gök cisimleriyle karşılaştırılmıştır.

Anlatıcı ve Bakış Açısı

Varlık ve nesnelere betimlemek için kullanılan bakış açısına odaklayım denmektedir. Kıran ve Ayşe(2007) odaklayım olarak adlandırılan bu aktarım biçimini ‘sıfır, iç ve dış odaklayım’ olarak üç başlıkla sınırlandırırken, Günay (2004)buna ‘çoğul odaklayımı’ da ilave etmektedir. Üçüncü tekil kişi adıyla ve her bilgiye sahip bir anlatıcı kullanılıyorsa sıfır odaklayım; üçüncü tekil kişi adıyla sadece görülebileni ve duyulabileni anlatan anlatıcı kullanılıyorsa dış odaklayım; birinci tekil kişi adıyla kullanılarak yapılan anlatımlara iç odaklayım denir. Masalda sıfır odaklayım tekniği kullanılmıştır. Metnin genelinde üçüncü tekil kişi anlatıcısı ve hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Bazı bölümlerde birinci tekil kişi anlatıcısı ve kahraman bakış açısına da yer verilmiştir.

Masal Kişileri:

Anlatmaya bağlı metinlerden olay çevresinde gelişen metinler kişi unsurundan bağımsız düşünülemez. Yapı unsurlarının başında yer alan karakterler metnin tutarlılığında önemli bir etkiye sahiptir. Masalın kahramanları Güneş ve Ay’dır. İki kardeş olarak tanıtılan kahramanların özellikleri de verilmiştir. *3a GÜNEŞ çatal yürekli, çelik bilekli, canlı kanlı bir delikanlı; b AY da on dördünde, dik başlı, altın saçlı delişmen bir kızmış.*

Ayrıca dağlar, tepeler, nineler, bebeler, kedi, çiçekler, rüyalarında uçan çocuklar masalın diğer kahramanlarıdır. Çocuklar bir türküyle masalın sonlarında konuşturulmuştur.

Zaman ve Mekân:

Her olay başlar, devam eder ve biter. Başlangıç ve bitiş arasındaki süreç her olayda farklılık gösterebilir. “Vaktiyle” ifadesiyle başlayan zaman bilinmezden gelip bilinmeze gitmektedir. Gerçek zaman kavramları olan “gece, ilkbahar, sabah, akşam” masalda yaşam dilimlerini netleştirmeye yardımcı olmaktadır. Mekân bütün gökyüzü ve yeryüzüdür.

Tema ve Konu:

Masalda sorumluluk teması işlenmektedir. Masalın konusu sorumluluk sahibi olmak, ana fikri ise ancak sorumluluklar yerine getirilince, işe yapılıncaya canlı ve mutlu olunabileceğidir.

Tartışma ve Sonuç:

Ali Akbaş'ın Gökte Ay Portakaldır adlı masalının inceleme sonuçları şunlardır:

Genel Yapı

Birinci Bölüm (olay)

Başlangıç durumu: Güneş ve Ay'ın güzellikleri, aylak hayatları

Dönüştürücü öge: Güneş ve Ay'ın yaşlanmaya başlaması

Bitiş durumu: Çalışmaya karar vermeleri

İkinci bölüm(olay)

Başlangıç durumu: Güneş ve Ay'ın yaptıkları işler, özverili çalışmaları

Dönüştürücü öge: Herkesin sevgisini kazanmaları

Bitiş durumu: Mutlu olup ölümsüzlüğü kazanmaları

Masal seçilen kahramanlarla hem kız hem erkek çocuklarını hedef kitle içine almıştır.

Masaldaki şiirsel anlatım, betimlemeler, asonans ve aliterasyonlar masaldaki akıcılığı artırmıştır.

Kelime tekrarına düşmemek, dinleyeni ya da okuyanı sıkmamak, anlatımı etkili kılmak ve bağlantıyı başarıyla sürdürmek için art ve ön gönderimlerden yararlanılmıştır.

Masalın doğasından kaynaklanan doğruya ve iyiye yönlendirme gayreti kapsamında örtük anlatımlara yer verilmiştir.

Masal büyük yapı bakımından başarılıdır.

Masalda gerçek zaman dilimlerini ifade eden sözcüklere yer verilerek okuyucuların masalı içselleştirmesine olanak sağlanmıştır.

Masal kahramanları ile insanların var olduğunu bildiği varlıklara yeni bakış ve işlev yüklenmiştir.

Masal metin çözücünde zihinsel bir süreç başlatabilir niteliktedir.

Masalın tamamında anlam bütünlüğü oluşturulmuş; özelleştirme, genelleştirme karşılaştırma yapılarak masalın tutarlı bir yapıda olması sağlanmıştır.

Metin üreticisinin iletisi, niyeti açıkça metin çözücüyeye aktarılabilmektedir.

Sonuç olarak, incelenen eserin küçük ve büyük yapı incelemesi sonucu belirlenen ölçütlere uyduğu söylenebilir.

Kaynakça:

BEAUGRANDE, Robert Alain de, ve WOLFRANG Ulrich Dressler. (1981), **Introduction to Text Linguistics**, London and New York: Longman.

DİLİDÜZGÜN, Şükran, (2008), Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım, (*Doktora Tezi.*) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.

GÜNAY, Veli Doğan, (2004), *Dil ve İletişim*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

GÜNAY, Veli Doğan, (2003), *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

HENGİRMEN, Mehmet, (1999), *Dil bilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engine Yayınevi.

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ayşe Eziler. (2007), *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ONURSAL, İrem, (2003), “*Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*”. Günümüz Dilbilim Çalışmaları, İstanbul: Multilingual Yayınları.

ÖZDEMİR, Emin, (1983), *Okuma Sanatı: Nasıl okumalı, Neler Okumalı*, İstanbul: Varlık Yayınevi.

RIFAT, Mehmet, (1999), *Gösterge Eleştirisi*, İstanbul: Kaf Yayınevi.

ŞENÖZ, Canan Ayata, (2005), *Metindilbilim ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

UZUN, Leyla Subaşı, (1995), *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Ankara: Simurg Yayınevi.

VARDAR, Berke, (1988), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi.

Gökte Ay Portakaldır Adlı Masal

1 Vaktiyle AY'la GÜNEŞ iki kardeşmiş. 2 İkisi de gençmiş. 3a GÜNEŞ çatal yürekli, çelik bilekli, canlı kanlı bir delikanlı; b AY da on dördünde, dik başlı, altın saçlı delişmen bir kızmış. 4 Amma ne kız... 5 Saçının sayısınca yıldız gözleri kamaşarak onu uzaktan süzermiş. 6 Gökyüzünün gözdesiymiş. 7a Her gece bir denizde yıkanır, b sırmalı fistanlar giyer, c suyun aynasında saçlarını tararmış. 8 Saatlerce hayran hayran bakarmış suya... 9 Kendi güzelliğine hayran olan bu şımarık kız, sebepsiz güler, sebepsiz ağlarmış.

10 GÜNEŞ de gece yatar gündüz cirit atarmış altın yeledi atıyla. 11 Samanyolu'ndan demir kazığa kadar koca gök ona darmış.

12 AY saçlarından, GÜNEŞ atlarından başka bir şeyi sevmezmiş. 13 Gök yurdundan alayla bakarlarımış yere. 14 Dünyadan uzak, yaramaz aylak yaşarlarmış.

15a Ama gün gelmiş eski neşeleri uçmuş, b ışıkları körelmiş, c iki kardeş yaşlanmaya başlamışlar. 16 Bir candan dostları kalmamış çevrelerinde...

17 Oysa gökyüzünde nice yıldızlar varmış... 18a Demirkazık, Yedikardeşler, Kervankıran, Ülker, Terazi; b ama hepsi işinde gücünde, ağır uslu yaşarmış.

19a Nasıl kovana giren binlerce arı yolunu yordamını bilir, birbirine dokunmadan uçarsa, b denizdeki balıklar nasıl çarpışmadan yüzerse, c onlar da mavi gökte öyle gezerlermiş.

20 AY'la GÜNEŞ düşündükçe utanmışlar ettiklerinden. 21 Yüz yüze bakamamışlar. 22a Nihayet,

b -Bugünden tezi yok aylaklığa bir son verelim, deyip çalışmaya karar kılmışlar. 23 Ve oracıkta göğe el kaldırıp şöyle yalvarmışlar Allah'a:

24a-Hey Yüce Tanrı

b Güç ver gücünden

c Ta Hint'ten, Çin'den

Fili böceği

Dalı çiçeği

Yoksulu beyi

Eşçe turalım

d Hoşça turalım,

deyip bir ilkbahar sabahı işe koyulmuşlar.

25 İşte o andan beri her gün tan atarken GÜNEŞ döne döne yükselir göğe.

26a -Günaydın! der dağlara, tepelere, b Ninelere ve bebelere "Günaydın!" der. 27a Koca dağlar usulca kımıldar yerinden, b heybetle gürler,

c -Günaydın! derler. 28a Ve bir kedi mırıldar GÜNEŞ'e karşı, *b* esner, *c* gerinir

c -Günaydın! der. 29a Kuş, böcek, yaprak, çiçek hep bir ağızdan tekbir gibi,

b -Günaydın! derler.

30 Her şey dilince Allah'ı anar sabahleyin. 31 Gökler uğul uğul uğuldar. 32 Bu onların sabah duasıdır. 33 Şimdi ulu bir mabettir göğün altı. 34 Herkes tatlı bir telaş içindedir. 35 Yeryüzüne bereket yağar.

36 GÜNEŞ'in bohçası ebemkuşağındaki renklerle doludur. 37 Al, yeşil, mavi, mor... 38 Her şeyi gönlünce giydirip kuşatır. 39 Bir gelin gibi süsler dünyamızı. 40 Göğü ve denizi maviye, çiçekleri bin bir renge boyar. 41 Yaprğa yeşili, elmaya kırmızıyı yakıştırır. 42 Meyvelere tat ve râyiha, güllere koku dağıtır.

43 Her gün akşama kadar çırpınır durur GÜNEŞ. 44 İşi bitince de yorgun ar-
gın, kan-ter içinde, tatlı gülümsemelerle terk eder dünyamızı. 45a Dağların ardın-
da ulu denizlere mi iner, b neyler kim bilir?

46a Şimdi sıra AY'dadır;

b AY teller tüller içinde, nazlı nazlı yükselir göğe. 47 Dilinde de bir türküsü, usul usul yükselir. 48 Beraberinde geceyi getirmiştir, esmer geceyi. 49 Gökyüzün-
de lacivert bir örtü gerer. 50 Köye kente, yazıya yabana, kucak kucak karanlık ve serinlik serper. 51a Serper ki, *b* çiçekler açarken utanmasın, *c* insanlar ve kuşlar utanmadan sevişsinler diye. 52 Yoksa bu koca karanlığın ne gereği vardı...

53 Çiçekler, bizler kan-uykudayken şıp diye açar. 54 Bebekler apansız büyürler sabaha karşı. 55 Onun için ne çiçek açarken bahçıvan, ne de bebek büyürken anne hiç görmemiştir.

56 Gecedir artık. 57 Evli evinde, kuşlar yuvasında, kurtlar ininde, her şey yerli yerindedir. 58 AY, bir anne gibi ayrı gayrı gözetmeden, bütün canlılara uykuyu dağıtır, tatlı uykuyu... 59 Yorgunluğu yıkar arıtır kollardan bacaklardan. 60 Gök-
yüzünü yıldızlarla donatır.

61 Bunları hem bir şimşek kadar hızlı, hem de bir anne gibi usulcacık yapar. 62 Hiç erinip üşenmeden sabaha kadar herkes uyur o çalışır. 63a En tatlı rüyaları gönderir bebelere, *b* en güzel ninniye söyler. 64 Görelim neler söyler:

65a Pencereden süzülürüm

b Ağlarsanız üzülürüm

c Süt sağarım bebelere

d Ben çobanım bulut sürüm

e Ninni iyiye güzele

f Ninni dünyamız düzele

66a Uçun uçun alay alay

b İyilere uçmak kolay

c Ay-Yıldızın gölgesinde

d Derilin başlasın halay

e Ninni iyiye güzele

f Ninni dünyamız düzele

67a Ay bulutun ardındadır

b Masal uyku tadındadır

c Şimdi çocuklar rüyada

d Bir kuşun kanadındadır

e Ninni iyiye güzele

f Ninni dünyamız düzele

68a Bu ninniyle uyur çocuklar, b bütün yeryüzü uyur. 69 Bir alay çocuk rüyalarında kanatları göğü yalayarak uçarlar. 70 Gümüş renkli bulutlar arasında uçarken de şu türküyü söylerler:

71a Uçtuk uçtuk beşikten

b Kanadımız ışıktan

c Şakacıktan kuş olduk

d Kuş olduk şakacıktan

e Yıldız güzel ay güzel

f Ayzıtla Umay güzel

72a Üstümüzde gök çadır

b Yeryüzü uykudadır

c Gökteki yıldızların

d Gölgeleleri sudadır

e Yıldız güzel ay güzel

f Kırdaki akan çay güzel

73a Hayaldendir düştendir

b Bulutlar gümüştedir

c Ay bize ninni söyler

d Ninniler öpüştedir

e Yıldız güzel ay güzel

f Tarlada buğday güzel

74a Gökte ay portakaldır

b Ye de bak tadı baldır

c Bilyemizdir yıldızlar

d Olmaz deme masaldır

e Yıldız güzel ay güzel

f Bar güzel halay güzel

75a Ve böylece AY'la GÜNEŞ kuşların, böceklerin, çiçeklerin ve insanların sevgisini kazanmış; b mutluluğun sırrına ermişler. 76a Tanrı da onlara gücünden güç vermiş, b ölümsüz kılmış. 77a Git gide gençleşmiş, b gitgide güzelleşmişler.

78 Darısı bütün iyilere...

Extended Abstract:

Text is complex structures. The texts are create to verbal or written notification aim. The texts are generated by the composer / sender a notification aim. It must be meaningful for to reach the purpose of writing. It can not be said that the text has a single meaning. Because the texts are considered to be a dynamic process, The texts are not a finished product. The meaning of the text is also given by the reader / listener / solver. It is imperative to resolve it first to understand a text. While texts are defined as meaningful structures, it is important to note that the meaning of the text is solely attributed to the text analyst / reader / listener, not to the text creator. The purpose of creation of the text is to provide communication. Communication refers to the transmission of a message between a sender and a receiver via a channel. Communicating, explaining, and understanding this with movement is the essential element of communication. This shows that each text is created for a purpose. The basic condition of the textual understanding is to solve it. Texts can be analyzed in different ways.

The text can be defined as a linguistic structure composed of sentence and sentence-worthy units which are semantically integral. Texts are structures that make sense. Texts can have as simple meanings as rich meanings. The texts earn this meaning from the sum of the abstract features and the formal features of the text. A text is understood by the author. But the text is not the only meaningful writer. The text is also re-interpreted by the reader and listener.

The texts are created with elements of a language (word or writing) regardless of the way of notification. The texts, which are the carriers of all the elements of the language, are divided into various types. Linguists are analyzing texts in different genres with linguistic methods. To understand the text, we need to analyze it. Different methods can be used to analyze texts. One of these methods is the method of text linguistics. Linguistic knowledge has long seen the sentence as its focus and examined it. Over time, studies have increased in line with the view that sentence and text are not the same, and language knowledge has taken text instead of sentence at the focus point.

Every method has a purpose. It reveals the structures of intentional texts, ie grammatical and contextual forms of construction, and their communicative functions, and demonstrates them with practical examples. The text can be summarized as an understanding of the text based on linguistics as a whole and an understanding of the interconnectedness of the words. Şenöz, (2005), from Heineman / Viehweger, says that one of the foremost tasks of text linguistics is to distinguish text from text and to form criteria for classifying texts.

The examination of literary texts by linguists has long been negated by literary people. Nevertheless, the idea of how language is used in literary texts created with elements of language in the 20th century has become widespread. Disciplines and theories affecting all sciences in the 20th century had affected linguistics too, and new perspectives emerged in text analysis. The opinion that the sentence is focus

of the text analysis were accepted long time with modern linguistics studies. this opinion has left its place to a concept that text is focus of the text analysis. Since the 1960s, in text analysis has been used linguistics method also.

Since the main text of the language linguistics is to look at the text altogether, the texts should be constructions containing certain criteria. According to the classification of Beaugrande and Wolfrang (1981), these criteria are coherence, coherency, purposefulness, cognition, acceptability, situationality, intertextuality. One of the two criteria that is seen as fundamental in the study of the texts is the small structure (cohesiveness) and the other large structure (coherence).

In this work, a literary work of Ali Akbas, "Moon in the Sky is Orange", was analyzed by linguistic method. The tale was examined at the small structure title in terms of cohesiveness according to the suitability of language information rules in the superficial dimension. Besides, it was examined at the big structure title in terms of consistency in the semantic and functional dimension. The following results were revealed regarding the tale:

- Elements of coherence in the tale were successfully used. Without repeating the words and without it boring for listener or reader, in the tale has been used to anaphoras and cataphoras in order to maintain the connection between words and phrases. Repeats arising from the nature of the tale were seen, they were recorded as species features, not deficiencies.

- As the of feature of genre, apart from the actual message required to be removed from the tale for the purpose of directing good and right, implicit narrations are also included.

- Target group of the tale is both girls and boys as well as adult people. The tale has been enabled internalize by using words expressing real timeframe. Assets that people know exist has been ascribe meaning to with new a look and function with tale heroes. The tale is capable of initiating a mental process in the text solver.

- The events in the tale are not static, they are fluent. The poetic expression, description, associations and alterations in the tale have increased the fluency in tale. Poetry transitions that make the author's being a poet direction foreground have added depth to the manuscript.

- When the fairy tale text is solved by linguistic method, it is found to be successful in small and big structure.

Miktar Semantiğinin Dünya Dillerine Ortak Eski Sentaktik Yapısı

Old Syntactic Structure Of Quantity Semantics Common To World Languages

Yermukhamet MARALBEK *
Muhammet KOÇAK **

Öz:

“Miktar” – ölçüler ve boyutlar, sayılar ve nitelikler, vakit ve ufkun sınırlarını kapsayan dünyanın çok kapsamlı kategorilerinden biridir. O doğadaki nesnelere ve olgularla ilgili bir değer olmakla birlikte, insanoğlunun idrakinde nesnenin dildeki *miktarsal biçimi* (mölşerlik beyne) olarak dil öğelerine, dilsel yapıya dönüşmüştür. Tabiat ile dilin gizemli ilişkisi burada görülmektedir. Bu yüzden farklı dillerdeki “miktar” kategorilerini dil içi ve diller arası karşılaştırmalı araştırmalar birçok dilin sınırlarını açmaya imkân verir. Dilin tarihsel katmanlarındaki bunun gibi sınırlar dillerin genetik akrabalığını, hatta halkların akrabalığını gösterir. Bu makale “miktar” kategorisini bu maksatla ele almayı amaçlamaktadır. Dilde miktar semantiğini vermenin yöntemleri çoktur. Sentaktik derece dilde en yavaş değişen katman olduğu için, makalede miktar semantiğini vermenin üç parçacıktan oluşan sentaktik yöntemi sentaktik arketip olarak ele alınacaktır. Hem bu sentaktik yöntemin birçok dillere ortak olduğunu gösterilmeye çalışılacaktır. Miktar semantiğini vermenin bu sentaktik yöntemi “miktarsal yapı” (mölşerlik konstruksiya) olarak

*El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi ve A.Baytursinov Dili Bilimi Enstitüsünün ortak eğitim programının Doktora öğrencisi, Almatı/Kazakistan, muhamet.maralbek@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-5954-8669>

**Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı,
muhammetkocak@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6387-0765>

adlandırılıp, onun yapısal özellikleri, miktar semantiğini vermedeki başka sentaktik yöntemlerden farklılığı, her parçanın leksik-gramatikal işlevi araştırmanın temelini oluşturacaktır. Bununla birlikte, *miktarsal yapı* Avrasya bölgesinde eski dönemlerden beri beraber gelişip, etkileşim halinde olmaya devam eden Kazak, Türk, eski Türk, Rus, Çin, İngiliz dillerinin materyalleri esasında karşılaştırmalı olarak araştırılacaktır. Karşılaştırma sonucunda miktar semantiğini vermenin bu yapısı söz konusu dillerin hepsinde benzerlik gösterdiği belirtilecektir. Miktarsal yapı en eski sentaktik arketip, söz konusu dillerin ise aynı kökten gelen akraba diller olduğu sonucuna varılacaktır.

Anahtar sözcükler: “miktar” kategorisi, miktarsal yapı, dillerin akrabalığı, dilin tarihi katmanı, Kazak dili.

Abstract:

“Quantity” – measures and dimensions, numbers and attributes, are one of the most comprehensive categories in the world, covering the limits of time and horizon. Although it is a value related to the objects and phenomena in nature, the quantitative form of the object in the language in the realization of the human being has turned into language elements, linguistic structure. The mysterious relationship between nature and language is seen here. For this reason, comparative studies of “quantity” categories in different languages in both languages allow to open the secrets of many languages. Such secrets in the historical layers of language show the genetic kinship of languages, even the kinship of peoples. This article aims to address the “quantity” category for this purpose. There are many ways to give the semantics of quantity in the language. Since the syntactic is the slowest changing layer in the language, the syntactic method of giving the quantity semantics in the article will be dealt with as the syntactic archetype. In addition, this syntactic method will be tried to be shown to be common in many languages. This syntactic method of quantifying the quantity semantics is called “quantifiable structure” and its structural properties, the difference between other syntactic methods in quantifying the quantity semantics, will constitute the basis of the study of the lexical-geometric function of each part. However, the material of Kazakh, Turkish, old Turkish, Russian, Chinese and English, which have developed together in the Eurasian region since ancient times, will be studied comparatively. As a result of the comparison, it will be stated that this structure of giving the semantics of quantity is similar in all of these languages. It will be concluded that the quantitative structure is the oldest syntactic archetypes and that these languages are the same stem-related languages.

Keywords: “quantity” category, quantity structure, relationship of languages, historical layer of language, Kazakh language.

Giriş:

Dünyadaki bütün dillerde herhangi bir sistem var ve belli bir yapıya sahiptir. Hiçbir dil systemsiz oluşup, gelişip, yaşamış değildir. Bu arada dünya dilbilimi temsilcilerinden biri F.de. Saussure'un: "Hiçbir sistem dil ile karşılaştırmaya gelmez: hiçbir yerde bizim temasta bulunduğumuz değerlerde böylesine net ve birbiriyle bu denli bağımlı öğelerin çok çeşitliliğine rastlamayız", - sözleri akla gelmektedir (Saussure, 1999: 82-83). Dilin yapısal ve sistematik şekli ile ilgili olarak söylenen bu sözler dilin sınırları açıldıkça kanıtlanmaktadır. Dil – tarihtir. Dili kullanan halkın bütün tarihi o halkın dilinin sistemini, iç kurallarını oluşturur. Ortak tarihi dönemlerdeki insan dilinin sistemi, yapısı, iç kuralları ortaktır. Aynı tarihi dönemlerdeki ayrı dillerin iç kuralları farklı biçimde gelişir. *Dil – kavram ve düşüncenin sistemli sesli formudur*. Çeşitli kavramlar ve düşünceler belirli sistem ve kurala göre dilin sesleri ile bir yapıya sahip olur. Bu kavramlar insan bilincinde kendi kendine oluşmaz. Onu çevre, tabiat oluşturur. İlkel toplum seviyesinde insanların geçimi, yaşama formu ve ortaya çıkan değerleri aynı olduğu için, bütün insanoğluna ortak kavramlar oluşur. Bu bütün insanoğluna özgü *eski kavramlar* sayılır. Bu kavramlardan biri - "*miktar*" kavramıdır. Dilin kökeni sayılan eski kavramlar dilin manevi kaynağı gibi insan bilincinde yaşar. İlkel toplum seviyesinde bu eski kavramlardan oluşan dilsel öğelerin sistemi ve iç kuralları benzerlik gösterir.

Antik devirde, bilim henüz felsefeden ayrılmamışken filozoflar "miktar" kavramını en önemli ve en büyük felsefi kategori olarak ele almışlardır. Arkaik bilinçte de, şimdiki evrensel algıda da yaygın olan "miktar" kavramı dilde, onun içinde diyakronik dil birimleri ve dil kurallarında kendi izini bırakmıştır.

Tabiat ve dünya sayısız nesnelere ve olgulardan oluşur. Bu nesnelere sayısı, özelliği, kalitesi, türü, rengi, durumu ve birçok değerleri vardır. Bunların içindeki en önemli değerlerden biri - *miktardır*. Yani her nesnede herhangi bir miktar (*ağırlık, ebat, çap, sayı, uzunluk, ölçü v.b.*) olur. Sabi dünyaya geldiği zaman ilk olarak çevresindeki nesnelere duyu organlarıyla, sezgisiyle onun türünü, rengini, tadını, konusunu, miktarını tanımaya başlar. Bunun gibi insan bilincinin sabi dönemi tabiattaki nesnelere önce miktar bakımından tanır. Nesnelere ölçme, miktarını belirleme, insanın idrak sürecindeki ilk adım sayılır, onun dildeki şekli de çok basit olur. İşte bu yüzden dillerin antik dönemlerinde bir ortaklık, ortak kurallar vardır. Bu "miktar" kavramının dildeki formunda kesin olarak görülür. Form derken, bu ayrı ayrı kelimelerin morfolojik yapısı ve semantiğindeki yakınlık değil, o - gramatikal birimlerdeki, tam olarak söyleyecek olursak, sentaktik kurallarındaki benzerlikler. Antik dönemdeki bunun gibi müştereklikler farklı dillerin genetik akrabalığını gösterir. Nostratik hipotezin (1905) dünyadaki bütün dillerin aynı kökten türediğini savunduğu bellidir (Pedersen, 1931: 335-339). Bize göre de bu asılsız tahmin değil. Bütün dillerin ne kadar da bir birinden farklı olduğunu söylesek de, onların iç sistemi ve bazı kuralları bir temelden yayılır. Dilin gramerindeki bunun gibi ortak kuralları dildeki gramatikal arketip de diyebiliriz.

Genelde kelimelerin etimolojisini bulmak için onun yapısına morfolojik tahlil yapıp, kökün eski şekli bulunmaya çalışılır. Bunun gibi, dilin sadece morfolojik seviyede değil, sentaktik seviyede de *kök düzeyindeki sentaktik yapılar olmuştur* diye biliyoruz. Çünkü son yıllardaki psikolingüistik araştırmaların sonuçlarına bakarsak, insan bilincinde ve çocuğun dilinde ilk olarak dilin sentaktik düzeyi oluşur, bunu bilim insanlarının çoğu destekliyor. Çocuk dilini özel olarak inceleyen bilim adamı S.N.Tseitlin: “Çocuğun idrakı gelişirse, o zaman dili de gelişir” der (Tseitlin, 2000: 48). İdrak – düşünmenin, düşünceyi sindirmenin neticesinde oluşan dildeki mantıksal, sentaktik süreçlerdir. Bilinçte ilk önce kavramsal düzeydeki küçük düşünceler ve onun sentaktik yapısı oluşur, daha sonra sessel dile, dil birimlerine dönüşür.

Bize göre bunun gibi en eski sentaktik yapılardan biri – *miktar semantiğinin verilme formudur*. Söz konusu sentaktik formdan insan düşünce sisteminin çok eski, basit, sabi çağı, hatta tabiata bağımlı olduğu da birden görülür. Tabiattaki nesnelere miktar bakımından tanıma - insanın nesnelere doğrudan kabul etmesinin neticesidir. Doğrudan kabullenme nesnenin sayısı, ağırlığı, türü, rengi, ihtiyacı gibi göze birden görünme ve kolay belirlenme özelliğine sahiptir. Günümüzdeki gibi nesnelere miktar değerini ölçen elektronik aletlerin olmadığı ilkel toplumlarda insanlar nesnelere miktarını belirlemek ve onu anlatmak için eki nesneyi bir biriyle kıyaslamışlar veya bir nesnenin yardımıyla ikincisinin miktarını belirlemişler, ya da ona en yakın somut bir şeyin yardımıyla belirtmişlerdir. Nesnenin miktarını ölçmek ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkar. Bu ihtiyaç neticesinde oluşan kavramlar insan idrakı ile dile veya dilsel yapıya dönüşür. Ünlü Fransız bilim insanı Emile Benveniste “Genel Dil Bilimi” eserinde şöyle der: “Dil gelişigüzel bulanık kavramların ve öylesine söylenen seslerin toplamı değil, çünkü herhangi bir yapı gibi onun da yapısına ait bir ihtiyaç vardır” (Benveniste, 1974: 95). Yani herhangi bir dilsel yapı kendiliğinden oluşmaz, belirli ihtiyaçtan dolayı oluşur ve onun yapısını ihtiyaç belirler. Bu süreç çoğunlukla dilin çok eski katmanlarına aittir.

Bu süreçte miktarı ölçmeye lazım olan herhangi bir nesnenin temel semantikleri olarak sayısal, miktarsal, nesnel kavramlar beraber oluşur ve kendi aralarında etkileşip, dilde genel yapıya dönüşür. İşte, buradan zihinde “miktar” kavramını vermenin *sentaktik yapısı* (sintaksistik konstrüksiyon) ortaya çıkar. Buna *miktarsal yapı* (mölşerlik konstrüksiyon) deyip, aşağıdaki formülle vermek mümkündür.

F¹: [(sayı+ölçen nesne)+isim veya fiil kelimeler]=miktar kavramı

Miktar semantiğini vermenin bu sentaktik yöntemine miktarsal yapı denilmesinin sebebi şudur: konstrüksiyon / yapı Latince “constructio” kelimesinden alınmış “birleştirmek, yapmak” anlamlarını bildirir. Onu oluşturan parçacıklar birleştirilebilir ve parçalanabilir olur. Miktar semantiğini vermenin söz konusu sentaktik sisteminde yapı sabit, ama onun parçacıkları, sözcükbirimleri değişken olduğu için buna *miktarsal yapı* diyebiliriz. Bize göre, bu yapı bütün insanoğlu dilinin sentaktik sistemine ortak ve en eski yapılardan biridir. Kazak dilinde bu

miktarsal yapıyı *bir avuç toprak, bir yudum su, bir ısırmalık ekmek v.b.* miktar kavramını bildiren karışık sentaktik yapılar oluşturur. Formül üç parçacıktan oluşur. Yani yapıda önce *nesne sayısı* veya *sayısal parçacık*, ondan sonra ölçen nesne veya *miktarsal parçacık* ve son olarak ölçülen nesne veya *nesnel parçacık* yer alır. *Miktarsal yapı* üç parçacıktan yani üç kelimedenden oluşmakla birlikte, tamlama bakımından *tamlayan* öge, *tamlanan* öge olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yani, sayı ve ölçme nesnesinden oluşan parçacık bir araya gelip tamlayan öge, isim veya fiil kelimesi ise tamlanan öge olur. Ama miktarsal yapı bileşenlerinin üçünde de ayrı leksik anlam ve tamlama özelliği vardır. Yapı parçacıklarının kendi aralarındaki dizimsel ilişkilerini cümlenin temel öğelere ayrılma sistemine göre *tamlamanın temel* ögeye ayrılması demek de mümkün. Bazı dillerde bu miktarsal yapı tamlayan öge ile tamlanan ögenin yerinin değişerek gelmesiyle oluşmuştur. O şöyledir:

F²: [isim veya fiil kelimesi + (sayı+ölçen nesne)] = miktar kavramı

Böyle değişim temel öğelerin, yani özne ve yüklem (theme-rheme) yer değiştirmesine benzer. Bazen özel biçimsel maksatla ilk miktarsal yapı oluşan dillerde ikinci form da karşılaşırlar. Ama hangi türü olmasın, üçlü toplam, üç kelimenim sentaktik ilişkisi her zaman korunur. Sadece bazı dillerde söz konusu sentaktik yapıyı oluşturan üç parçacığın (*sayı, ölçen nesne, ölçülen nesne*) bir olan sayısal parçacık gizli türde veya tanımlık ile verilir.

Bu yapı (formül) ile sınırsız miktar kavramları oluşturmak mümkündür. Genelde dil birimleri sınırlıdır, ama kavramı sınırlı diyemeyiz. Yapının (formül) *sayısal parçacığını* sınırsız kadar artırsak da, tamlamanın anlamı bozulmaz. *Miktarsal parçacık* ile *nesnel parçacığı* da oldukça sınırsız kadar değiştirerek kullanmak mümkündür. Onlar da çoktur. İşte bu üç “sınırsız parçacık” matematiksel “toplama, yerleştirme” formülü gibi, *sınırsız miktarsal dil birimleri* ile *miktarsal kavramları* oluşturur. Buna bakınca, dil birimleri ile dilsel kavramlar sınırsız demek mümkündür. Tabi ki “miktar” kavramını bildiren başka da morfolojik-sentaktik yöntemlerle analitik formlar vardır. Ama onların oluşma dönemleri bize göre bundan sonradır. O kendi başına ayrı bir konudur. Genel insanoğlunun “miktar” kavramının dildeki görünüşünü bildiren bu eski sentaktik yapı sadece Kazak diline değil, birçok dillere ortaktır. Biz bu görüşü kanıtlamak için Kazak, Türk, İngiliz, Çin, Rus ve eski Türk dillerini karşılaştırma konusu olarak aldık. Bu dilleri seçmenin ayrı bir sebebi vardır.

Dünya dilleri *genetik tipolojisi* bakımından iki gruba ayrılır: *Doğu nostratik diller* – Altay dilleri (Kazak, Türk), Dravid dilleri, Ural dilleri; *Batı nostratik diller* – Afro-Asyatik diller, Hint-Avrupa dilleri (İngiliz, Rus), Kartvel dilleri (Kalyev, 2005: 228).

Yapısal özelliklerine göre ise (*morfolojik-gramatikal*) dört gruba ayrılır: aglütinant diller (Kazak, Türk), flektif diller (Rus (sentetik), İngiliz (analitik)), amorf diller (Çin), Polisentetik veya geçişimli diller (Kalyev, 2005: 324).

Bunların arasında üç dil (İngilizce, Çince, Rusça) – yaygın olarak kullanılan dünya dilleridir. *Türk dili* (Türkiye Türkçesi) – Doğu nostratik diller ailesine mensup olsa da, Batı nostratik dilleriyle ve flektif dillerle en çok etkileşime giren eklemeli dildir. Bununla birlikte, Türk dilleri arasında kullanıcısı en çok, kuvvetli dildir. Kazak dili ise – Türk dilleri arasında zengin ve Türklük özünü oldukça temiz ve çok koruyan varis dildir. Bu dillerin çoğu genetik akrabalığı bir birinden çok uzak, yapı özellikleri de farklı dillerdir. Hem Avrasya bölgesinde beraber gelişip, antik dönemlerde de halkların kaynaşmasıyla bir biriyle etkileşip, bunun neticesinde *yan katman*, *alt katman*, üst katman olguları çok belirgin olan dillerdir. Her bakımdan bir birinden uzak olan dillerdeki ortak olgu – dilsel olgunun çok eksi olduğunu ve bu dillerin aynı kökten olduğunu gösterir. Öyleyse, bu olguyu söz konusu dillerden örnekler vererek, *karşılaştırmalı-tarihi metodun* yardımıyla tahlil edelim. Bunun için ilk önce “*bir avuç toprak*” miktarsal yapıyı (tamlamayı) ele alalım.

Söz konusu sentaktik yapının farklı dillerdeki görünüşünü karşılaştırmada ilk önce *toprak* kelimesini seçmemizin ayrı bir sebebi vardır. *Toprak* – yaratılıştaki en eski dört arketipten biridir (toprak, su, ateş, hava), bütün yaşamın anası, yaratılışın temelidir. Bununla birlikte, dini algı ve İslam teorisinde insanın aslı – topraktır. Bu yüzden toprağı yeryüzündeki ilk madde olarak görmeye sebep vardır. İnsanoğlunun ilk ölçü aleti – vücut organlarıdır, onun içinde el, avuç, avuç içi v.b. Bununla ilgili olarak Rus dilindeki uzunluk ölçülerini araştıran bilim insanı G.Ya. Romanov şöyle der: “çoğunlukla ölçü adlandırmaları insanın vücut organları adlarıyla ve onların hareketleriyle benzer olur. Çünkü onlar herhangi bir işte en uygun ölçü aleti sayılır (dirsek, avuç, parmak, süyem, taban)” (Romanova, 1975: 10). En eski yaratılış temelini (toprağı) en eski ölçü aletiyle (vücut organı) ölçmeden ortaya çıkan dilsel, sentaktik yapıyı karşılaştırma – genel insan dillerine ortak dilsel olgunun anlamını açıklamaya yardımcı olur. Öyleyse insanın avucu dolacak miktardaki toprak Kazak dilinde *bir uwıs toprak* (*bir avuç toprak*) tamlamasıyla söylenir. Burada *bir* – sayı, *uwıs* – ölçme nesnesi, *toprak* – ölçülen nesnedir. Kazak dilinin güncel yapısal gramerinde üç kelimededen oluşan bu tamlama, sentaktik yapı olarak ele alınıp, semantik bakımdan *sayı sıfatına* yakın sözler olarak değerlendirilir (KG, 2002: 470). Bu durum bu kelimelerin iç leksik-gramatikal özelliğinin tamamıyla bilinmediğini göstermektedir. Bunun gibi tamlamaları dikkate alarak, her kelimenin tamlamaya kattığı anlamı inceleyerek, tamlamanın anlamını işlevsel bakımdan tahlil edildiğinde, tamamen farklı anlamlar ve gramatikal değerler ortaya çıkar. Aslında, bu tamlamada önemli semantik *toprak* değil, *bir* sayısı da değil, *avuç* miktar ölçme nesnesidir. Asıl üye toprağın *bir avuç* miktarı, ikincil üye *toprağın* kendisidir. Yani tamlamada toprağın kendisinden bahsetmiyor, toprağın *miktarını* söylüyor. Burada vurgu *toprağa* değil, *avuç* kelimesine yapılmaktadır. Yeryüzünde türü, rengi ve kalitesine göre toprak çoktur, ama çeşitli maksatla ihtiyacına göre insan onu ölçer, tartar, ona göre dilsel yapılar yaratır. Yani bu tamlamanın ortaya çıkmasının asıl sebebi ölçmek ve ölçüdür.

Bu tamlamadaki miktar kavramını belirsizleştiren bir sayı sıfatıdır. Tamlamada *bir* sayı sıfatının sayısal anlamı belirsiz, sadece yardımcı kelime gibi gözükme-

tedir. Çünkü bir sözü tek başına asıl sayı sıfatı olsa da, bazı tamlamalarda sayısal anlamı belirsizleşip, çok anlamlı, işlevsel kelimeye dönüşür. Bundan başka sayı sıfatlarında böyle bir özellik yoktur. Bir sayısının anlamsal ve gramatikal özellikleri hakkında meşhur bilim adamları A.Hasenov: “birin eksiz durumdaki anlamı çok fazladır” (Hasenov, 1954: 28), A.Bolğanbayev: “bir sözü hem sayısal, hem miktar kavramını iki taraflı gösterir”- der (Bolğanbayev, 1989: 76). Üçlü yapıya sahip bunun gibi miktar konstrüksiyonunun içindeki sayının anlamı *bir* sayısından yükseldikçe tamlamanın miktarsal anlamı belirginleşip, tamlamanın bağımsız sentaktik işlevi güçlenir. Buna uygun olarak “üçlü yapının” deyimsel anlamı azalır, miktar semantiğinin sistemli yöntemine dönüşür. Örneğin, *bir avuç toprak* tamlamasında deyimlerdeki gibi semantik değeri yüksek ise, *iki avuç toprak* ifadesinde her kelimenin anlamı daha belirgindir. İlk tamlamada *toprak* kelimesi kendisinden önceki *bir* ve *avuç* kelimelerinin semantik anlamına gölge düşürmektedir. İkinci ifadede ise üç kelimenin her biri semantik bakımdan ayrı ayrı anlam kazanmıştır.

Üç parçalı miktarsal yapının bu özelliği sadece Kazak dilinde değil, başka dillerde de vardır. Aşağıda miktar semantiğinin farklı dillerdeki sentaktik yapısı ve ondaki miktarların leksik-gramatikal özellikleri ayrı ayrı tahlil edilip, kendi aralarında karşılaştırılarak gösterilmiştir. *Bir avuç toprak* semantiği farklı dillerde aşağıdaki gibi verilir:

Diller	Miktarsal yapı	Miktarsal yapının parçacıkları		
		sayısal parçacık	miktarsal parçacık	nesnel parçacık
Kazak d.	<i>bir uwıs toprak =></i>	<i>bir</i>	<i>uwıs</i>	<i>toprak</i>
Türk d.	<i>bir avuç toprak=></i>	<i>bir</i>	<i>avuç</i>	<i>toprak</i>
Eski Türk d.	<i>bir adzut nãñ =></i>	<i>bir</i>	<i>adzut</i>	<i>toprak</i>
Çin d.	一把土 (<i>yi ba tu</i>) =>	一 (<i>yi</i>)	把 (<i>ba</i>)	土 (<i>tu</i>)
Rus d.	<i>odna gorst zemli =></i>	<i>Odna</i>	<i>gorst</i>	<i>zemli</i>
İngiliz d.	handful of soil=>	handful		soil
	Two handfuls of soil=>	two	handfuls of	soil

(Tablo 1: sert nesnelere miktarsal yapısı)

Yukarıdaki örneklerde gösterildiği gibi, sadece bir tane miktar semantiği bütün dillerde benzer sentaktik biçimle verilir. Yani miktarsal yapıdaki kelimelerin sırası aynı, önce sayı, sonra miktarı ölçen nesne, son olarak ölçülen nesne gelir. Her parçacık kendi arasında leksik bakımdan da uygun düşmektedir. Farklılıklarına

gelirse, grafemik (yazıbirimsel) ve fonolojik farklılıkları vardır. Yani kelime formu ve seslenişi bir birinden farklıdır. Aynı kökten gelen Kazak, Türk ve Eski Türk dillerinde de biraz farklılıklar oluşmuştur. Miktar semantiğinin farklı dillerdeki göstergeleri üzerinde ayrı ayrı duracak olursak:

Türkiye Türkçesinde (Türk dili) söz konusu semantik *bir avuç toprak* şeklinde verilir. Buradaki *bir avuç* ifadesi Türk dilinde miktarı ölçen *bir avuç miktar* semantiğini bildirmekle beraber çok az anlamını da bildirir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2007: 128). “Çok az” semantiğini bildirmek için bir sayısı büyük önem taşımaktadır. “Avuç” kelimesi Kazak dilindeki *uwıs* kelimesinin fonetik değişikliğe uğramış tam karşılığıdır ve semantik özelliği de Kazak dilinekinine benzerdir. Yani ayrıyken birinciden, elin iç kısmını bildirse, ikincisi, bu kısım ile ölçülen ölçüyü bildirir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2007: 76).

Eski Türk dilinde bu semantik *bir adzut toprak* ifadesiyle verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud sözlüğünde bu tamlamaya rastlanmaz. O *bir adzuv nân* (bir avuç şey) (Kaşgarlı, 1997a: 79) şekline geçer. *Toprak* kelimesi ise Eski Türk dilinde hiçbir değişikliksiz “toprak” (Kaşgarlı, 1997a: 527) olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden bu tamlamayı *bir adzuv toprak* şeklinde söylemek de mümkündür. *Avuç* miktar ölçüsü *azut/adzut* (Kaşgarlı, 1997a: 79), *avut//abut* (Kaşgarlı, 1997a: 112) gibi birkaç fonetik varyantlarla verilmiştir. Bunların ayrı leksik anlamları da, miktar semantiği de Kazak dilindeki *uwıs* kelimesiyle ortaktır.

Çin dilinde *bir avuç toprak* semantiği 一把土 (yi ba tu) miktarsal yapı ile verilir. Yapıdaki «一» (yi) hiyeroglifi “bir” sayı sıfatını, «土» (tu) hiyeroglifi “toprak” ismi bildirir ve miktarsal yapıdaki semantiği Kazak diliyle benzerdir. Sadece «把» (ba) hiyeroglifi bu yapıdan bağımsızken birçok anlam ifade eder. Bu çeşitli anlamlardan biri, hem bizim konuyla doğrudan ilgili olanı – miktar semantiğidir. «把» (ba) hiyeroglifi miktarsal yapı içinde “*tutmak, tutum, deste, avuç*” anlamlarını bildirir (12, 20-21). «把» (ba) kelimesinin elle, beş parmakla *tutmak, sıkmak* anlamı Kazak diline nazaran daha belirgindir. Kazak dilinde miktarsal parçacık nesneye göre yapılırken, Çince de fiilin isme dönüşmesiyle yapılmaktadır.

Rus dilinde çoğunlukla söz konusu miktar semantiği *gorst zemli* şeklinde verilir ve *odna* sayı sıfatı söylenmez. Çünkü bu sayı kavramının soyutlanmasıyla ilgilidir. Miktar semantiğini bildiren “*gorst*” kelimesi Kazakçadaki *uwıs* kelimesinin doğrudan karşılığıdır. Hem bu miktarsal yapıda “bir” sayı sıfatı parçacığı ile “*uwıs*” miktarsal parçacığın göverini aynı anda yerine getirir (Sauranbayev, 2005: 181). Bu Slav dillerinin çoğuna has bir durumdur. Fakat *onda gorst zemli* derse de yanlış olmaz. Örneğin, “*Lezviye lopatı so svistom passeklo vozduh i vonzilaz v poçvu. Eş odna gorst zemli passıpalas v polete*” (Abercrombie, 2008: 11). Bu yapının sayısal parçacığını değiştirerek veya çoğaltarak *kajduyu gorst zemli, dve gorst zemli* (Viktor Togo’nun böyle bir araştırma eseri vardır, 1975), *tri gorst zemli* diye de vermek mümkündür. Rus dilinde sayı parçacığı yükseldikçe miktarsal yapıda kesin bir şekilde görüleceği belirgindir. Öyleyse Rus dilindeki miktarsal yapı da Kazak diliyle tamamen benzerdir.

İngiliz dilinde *bir avuç toprak* miktar semantiği *handful of soil* şeklindedir. Yarıdaki “handful” miktarsal parçacığı Kazak dilindeki *uwıs* miktarsal parçacığına uygun olsa da doğrudan çevrildiği zaman *avuç dolusu* demektir. “Of” ise gramatikal olarak nesnenin yerini, “soil” toprak (isim) anlamını bildirmektedir. “Handful of soil” yapısı İngilizcenin “Cambridge Dictionary” elektronik açıklamalı sözlüğünde «an amount of something that can be held in one hand» olarak verilmişti¹. “Handful” miktarsal parçacığı sayılmayan veya sayması zor olan tuz, şeker, pirinç gibi ufak şeyler için kullanılır. Nesnenin sayısı arttıkça bu kelimenin önüne sayılar eklenip, artar. Sayısal parçacık bir sayısından yükseldikçe nesne miktarının sayısal değeri netleşir. Eğer “handful” kelimesinin çoğul şeklini bildirmek gerekirse İngilizcenin kuralına uygun olarak “s” çoğul eki eklenir. Örneğin, *handfuls of soil, three handfuls of soil, four handfuls of soil*. Bazen “handful of people” diyerek de kullanılarak, toplanan insanları çok az olduğunu bildirir. Ama “s” çoğul eki eklenmez ve sayılar çoğalmaz. Öyleyse, miktar semantiğini vermede kullanılan üç parçacıklı miktarsal yapıya İngiliz dili de uygundur.

Yukarıdaki örnekler Kazak, Türk, Eski Türk, İngiliz ve Rus dillerinin söz konusu yapıyla ilgili olarak kendi özelliklerini de gösterir. Yani Türk halkları dillerinde bir sayı sıfatı çıkarılmasa da, sayı sıfatının sayısal anlamı azalıp, miktarsal parçacığın anlamı içine girer. Bazen çok anlamlı olup, çeşitli soyut anlamları bildirir. İngiliz, Rus dillerinde o söylenmez, sadece iki sayısından sonra söylenir. Eski Türk ve Çin dillerinde çoğul anlam veren ekler yapının içindeki miktarsal parçacığa eklenmez, İngiliz ve Rus dillerinde eklenir. Bu miktar kavramını anlatmadaki söz konusu dillerin kendi özellikleridir.

Öyleyse, dillere göre yukarıdaki karşılaştırma materyalleri *bir uwıs* toprak miktar semantiğini anlatmanın sentaktik yapısı söz konusu altı dilde de aynı olduğunu gösterir.

Bu üç parçacıklı miktarsal yapı sıvı nesnelere miktarını söylemede de yaygın olarak kullanılır. Kazak dilinde bu miktarsal yapı ile herhangi bir sıvının ölçüsü kesin olarak verilir. Şimdi söz konusu yapının bizim araştırma konumuz olan dillerdeki benzerliklerini görmek için “*bir jutım su*” (bir yudum su) miktar semantiğinin altı dildeki şeklini tahlil edelim. Burada “*suyu*” miktarsal semantiğinin konusu seçmemizin ayrı bir sebebi vardır. Yaratılıştaki ikinci arketip – sudur. Antropologlar insanoğlu çalışmayı bilmediği, aletleri basit ve kaba olan ilk çağda önce avucuya su içmeyi öğrenmişlerdir diye düşünmektedirler. Bu yüzden toprak gibi su da dilsel bilinçte eskiden beri olan önemli bir nesnedir. Toprak ve su sadece bir millette değil, bütün insanoğlunun manevi dünyasında büyük bir yere sahiptir. Dilsel yapıda da çok kullanılır. Suyun dilsel ifadedeki diğer anlamlarını bir yana, bizim konumuz insanoğlunun suyun miktarını dilsel yapıda nasıl belirttiğidir.

İnsanoğlu suyu, ilk önce, tüketim nesnesi, azık olarak ihtiyaç durumuna göre ifade eder. Bu yüzden *az* ve çok miktarı herhangi bir nesnenin, hareketin yardımıyla ölçülür. *Bir yudum su* semantiği söz konusu dillerde şöyledir:

¹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (11.09.2017)

Diller	Miktarsal yapı	Miktarsal yapı parçacıkları		
		sayısal parçacık	miktarsal parçacık	nesnel parçacık
Kazak d.	<i>bir jutım su=></i>	<i>bir</i>	<i>jutım</i>	<i>su</i>
Türk d.	<i>bir yudum su=></i>	<i>bir</i>	<i>yudum</i>	<i>su</i>
Eski Türk d.	<i>bir öpüm müñ=></i>	<i>bir</i>	<i>öpüm</i>	<i>müñ</i>
Çin d.	一 口水 (<i>yi kou shui</i>) =>	一 (<i>yi</i>)	口 (<i>kou</i>)	水 (<i>shui</i>)
Rus.	<i>odin glatok vodi =></i>	<i>odin</i>	<i>glatok</i>	<i>vodi</i>
İngiliz d.	<i>asip of water =></i>	<i>a</i>	<i>sip of</i>	<i>water</i>

(Tablo 2: sıvı nesnelere miktarsal yapısı)

Tabloda gösterildiği gibi, burada da bütün dillerdeki miktar semantiğini veren sentaktik yapıları aynıdır. Yani miktarsal yapı üçlü parçacıktan oluşuyor ve önce sayı, sonra miktarı ölçen nesne, son olarak da nesne (su) gelmektedir. Yapının birinci ve üçüncü parçacıklarındaki sintaksemalar İngilizce hariç bütün dillerde eşit anlamlı ve doğrudan verilmiştir. Yani sayı sıfatı olan bir ile isim olan su miktarsal yapıda da, ondan ayrı da benzerdir ve aynı anlamdadır. Yapının ikinci parçacığı miktar sitaksemasının tamlamadaki semantiği ve yeri benzer olsa da, ayrı aldığı anda anlamında farklılık bulunmaktadır. Daha doğrusu, yapıdaki miktar parçacığının miktar semantiğini vermesi ve onların yapımlarında farklılıklar vardır. Kazak ve Türk dillerinde miktarsal parçacık *jut*, *yud* fiilinden miktar anlamı oluşturan *-im/-im* eklerinin eklenmesi ile sentaktik yöntemle yapılmıştır. Türk dilindeki *yudum* sözüne “Türkçe-Kazakça Sözlükte” *bir jutım*, *bir urıttam* diye açıklanıp, *bir yudum su* örneği verilir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2007: 796). Eski Türk dilinde de aynı bunun gibi yöntemle yapılır, sadece *yutmak* fiilinin yerine öbü fiili kullanılıp, “-üm” miktar belirten ek eklenir. *Jutu*, *öbu* Türk dillerinde eş anlamlı kelimelerdir. Kaşgarlı'nın sözlüğünde söz konusu kavram sadece *bir öpüm müñ* (Kaşgarlı, 1997a: 104) olarak geçer. Yani, su sözünün yerine çorba kelimesi kullanılır. Kullanılan kelime başka olsa da miktarsal anlamı, yöntemi, yapısı aynıdır.

Çin dilinde ise suyun *bir yudum* miktarı *yutmak* fiili ile değil, ağız (口) (*kou*) demek olan isim ile verilir. 一 口水 (*yi kou shui*) sentaktik yapıdaki «一» (*yi*) hiyeroglifi “bir” sayı sıfatını, «水» (*shui*) hiyeroglifi “su” ismi bildirir ve miktarsal yapıdaki semantiği Kazak diliyle benzerlik gösterir. Çağdaş Çin dilinin açıklamalı sözlüğünde «口» (*kou*) hiyeroglifi kendi başına ağız, dudak, kıyı gibi 15 farklı anlama sahip olduğu gösterilmiştir (XDHYCD, 2012: 745). Yapıda *yudum*, ağız dolusu anlamını vermektedir. Ama herhangi bir hareketi bildirmez.

Yani ağzı kap yerine koyarak suyun miktarını belirler.

Rus dilinde söz konusu kavramı *odna glatok vodi* miktarsal yapıyla verir. Yarıda “odna” kelimesi “bir” sayı sıfatını, “voda” grafemi “su” ismi bildirir ve ikisi de Kazak dilindeki bir ve su kelimesinin doğrudan karşılığı olabilir, hem yapıdaki sırası da aynıdır. *Glatok* kelimesinin anlamı “Rusça-Kazakça Sözlükte”: “yudumun miktarı, ölçüsü” denilmiştir (Sauranbayev, 2005: 173). Yapı içinde *glatok* kelimesi bir kere yapılacak olan *üfleme, yutma, emme* anlamlarını bildirip, Kazak dilindeki *jutım* miktar kavramına semantik karşılık olsa da, ayrı bakıldığı zaman ondan farklı anlamları da bildirir. *Glatok* kelimesinin semantik kapsamı benzemese de, yapıdaki yeri, anlamı Kazak dilindekiyle benzerdir. Yani Rus dilinde de bu yapı benzerlik göstermektedir.

İngilizcedeki “a sip of water” miktarsal yapısı *bir jutım su* semantiğini bildirir. İngiliz dilinin “Cambridge Dictionary” elektronik açıklamalı sözlüğünde söz konusu yapıya “*to drink, taking only a very small amount at a time*” gibi açıklamalar verilmiştir². Yapıdaki “a” tanımlığı netleştirme anlamında kullanılır. Yani “bir” sayısını ve konuşmacının bu sayı miktarının iki veya üç değil, kesin olarak bir olduğundan emin olduğunu gösterir. “Sip of water” olarak da kullanılır. Burada suyu yudumladığı anlaşılmaktadır, ama dinleyen insan için yudumlanan suyun miktarı belirsiz olabilir. Bu yüzden “a” sayıyı belirten gramatikal parçacık sayılır. Yani “a” miktarsal yapıda sayı parçacığını bildirir. “Sip” ise Kazak dilindeki *jutım* kelimesinin karşılığıdır. “Sip” kelimesi ağız boşluğunun az bir yerini kapsayan çok az miktardaki herhangi bir sıvının miktarını bildirir. Eğer bu “to sip” olursa, yutmak fiilini bildirir. Bu da işlevi, semantiği bakımından miktarsal parçacığa tamamen uymaktadır. “Of” ise gramatikal parçadır, daha önce de bahsedildiği gibi onun yerleşimini bildirir. “Of” kelimesini atamayız. “Water” kelimesi Kazak dilindeki karşılığı su olan üçüncü parçacıktır.

“A sip of water” tamlamasında onun sayı değerini ikiye kadar yükseltmek mümkündür. Örneğin, “two sips of water”. Eğer onun sayı parçacığı üç sayısından yüksek olursa, o zaman onun az olma semantiği kaybolup, normal su içmek anlamına gelir. İngilizcede suyun çok içildiğini anlatmak için “mouthfuls of water” kullanılır. Miktar konstrüksiyonunun bu yapısı sabittir, değişmez. Türk dillerinde ise metne göre değişir. Örneğin, “sudan bir yudum” denilebilir. Yerleri değişse de anlamı bozulmaz. İşte bu miktar semantiğini vermedeki Türk dillerinin İngilizceden farkı ve üstünlüğüdür.

Dilin tarihi gelişimi neticesinde oluşan bunun gibi küçük farklılıkları bir yana bırakırsak, sıvı nesnelere ilgili miktar semantiğini anlatmanın sentaktik yapısı bizim araştırma kapsamına aldığımız dillerin hepsinde benzerdir. Yani parçacıkların sırası, her parçacığın leksik-gramatikal işlevi, yapının miktar semantiği, hepsi bir birine uygundur. Sıvı nesnelere ilgili miktar semantiğini gösteren bu miktarsal yapı da farklı dillerin aynı kökten olduğunu bir daha göstermektedir.

² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (11.09.2017)

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, miktarsal yapının sayısal parçacığı oldukça değişken olur. Onun değişkenliği sadece sınırsıza kadar sayıları değiştirmekle kalmaz, bununla birlikte, sayı kavramını bildiren başka öğelerle de değiştirilebilir. Onların arasına ikilemeler (grup grup, çuval çuval), sayı kavramını bildiren sıfatlar (yalnız, tek, çift), soru zamirleri (kaç? Ne kadar?), miktar zamirleri (o kadar, bu kadar, bunca – Kazak dili gramerinde miktar zarfı olarak adlandırılan bu kelimeleri biz miktar zamiri olarak değerlendirdik (Maralbek, 2016: 60-66), miktar zarfları v.b. vardır. Bu değişimleri örneklendirmek çalışmanın sınırı dışındadır. Sadece burada dikkat çekmek istenen konu – Rus, İngiliz dillerinde ikilemeler yoktur. Bu yüzden kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılan miktarsal yapı bu dillerde olmaz. Bundan başka değişimler Kazak, Türk ve Çin dillerinde aynıdır. Türk dilleri ile Çince bu değişimlerin tamamı görülür.

Dil gelişimin hangi tarihi safhası olmasın dilsel ilişki sadece haber verme amacı gütmeyen, bununla birlikte soru amacı da olur. Soru sorma semantiği de miktar kavramları kapsamında sık görülür. Bu yüzden miktarsal yapıdaki sayı sıfatının başka öğelerle değiştirilerek verilmesini ele alacağız. Burada soru zamirlerini örnek verelim. Zamirler dilci bilim insanlarıncaya yardımcı kelimeler (Jubanov, 1966: 145) olarak bilinir. Bu sözlerin asıl işlevi de budur. Soru zamirlerinin hepsi sayı sıfatı yerine kullanılmaz, sadece birkaç türü kullanılır. Bunların arasında sayı sıfatlarının yerine kullanılanları *sayısal soru zamirleridir* (sandık surau esimdikteri). Onlar: Kaç?, Ne kadar? gibi sözlerdir. Söz konusu dillerde bu şöyledir:

Diller:	Miktarsal yapı	Miktarsal yapı parçacık		
		sayısal parçacık	miktarsal parçacık	nesnel parçacık
Kazak d.	Neşe kap biday? =>	neşe	kap	biday?
Türk d.	Kaç çuval buğday? =>	kaç	çuval	buğday?
Eski Türk d.	Neçe tağar buğday?=>	neçe	tağar	buğday?
Çin dili	几袋小麦? (ji dai xiao mei) =>	几 (ji)	袋 (dai)	小麦? (xiao mei)
Rus d.	Skolko meşkov pşenitsi? =>	skolko	meşkov	pşenitsi?
İngiliz d.	how many bags of wheat?=>	how many	bags of	Wheat?

(Tablo 3: soru semantikli miktarsal yapılar)

Tabloda gösterildiği gibi, *neşe*, *kaç*, *neçe* (Kaşgarlı, 1997c: 299-300), *几* (*ji*), *skolko*, *how many* gibi kelimeler söz konusu dillerdeki soru zamirleridir. Bunların miktarsal yapıdaki yeri, leksik anlamı bütün dillerde aynıdır. Bütün yapılar da benzer sorulu miktar semantiğini bildirir. *Biday*, *buğday*, *buğday* (Kaşgarlı, 1997c:

12), 小麦 (*xiao mei*), *pşenitsa*, *wheat* sözcükbirimleri da benzer anlamları veren, bir birinin karşılığı olan sözlendir. Hem bunların hepsi yapının üçüncü parçacığdır. Buradaki fark yapının ikinci parçacığı olan miktar kavramındadır. Bunu görmek için her dile ayrı ayrı bakmak gerekir.

Kazak ve Türk dillerinde *kap*, *çuval*, *tağar* (Kaşgarlı, 1997a: 471) kelimeleri – günlük kullanılan eşya, isimdir. Tamlamada bu eşya (çuval) nesnelere miktarı ölçülen ölçü aleti olarak kullanılmıştır. Yani *kap*, *çuval*, *tağar* sözcükbirimleri yapı içinde herhangi bir değişikliğe uğramadan nesnel anlamdan miktarsal anlama değişmiştir. Bununla birlikte bu kelimeler yapı içinde dolu, doldurulmuş anlamı da taşırlar. Tamlamadan ayrıyken isim, fiil ögesi olan ve yapı içinde anlamı değişerek miktar semantiğini bildiren bu kelimelere *değişken miktarsalıklar* (auspalı mölşerlikter) denilir.

Çincedeki 几袋粮食? (*ji dai liang shi*) miktarsal yapıda 袋 (*dai*) hiyeroglifi çuval anlamına gelmekle beraber, bir çuvala sıvı veya katı nesneyi ölçme, tartma semantiğini de bildirir (XDHYCD, 2012: 254). Çin dilinde miktarsal parçacığın semantiğı fiil kökenlidir.

Rus dilindeki “skolko meşkov pşenitsiy?” yapısında *meşok* kelimesi Kazakça-daki çuval anlamını, hem o çuvala ölçülen nesnenin miktarını bildirir. Bu “Rusça-Kazakça Sözlükte”: *meşok muki* (çuval un) tamlaması verilir ve anlamı *bir çuval un* olarak gösterilir (Sauranbayev, 2005: 430). Miktarsal yapısı soru anlamlı, hem nesnenin sayısal miktarı bir değil, birkaç olduğu durumda kelimeye “-ov” eklenerek sayısal olarak çoğulluğı bildirir. Rus dilinde miktarsal parçacığa “-ov”, İngiliz dilinde ise “-s” eklenir. Bu miktarın çok olduğunu gösterir.

İngiliz dilinde ise söz konusu semantik “how many bags of wheat” olarak ifade edilir. Burada çuval sayılabilen bir ölçü aleti olduğu için *how many* kullanılıyor, eğer sayılamayan, yani çuvala konulmamış tahıl olursa bu söz kullanılmaz. “How many” ancak eki kelime beraber geldiğı zaman soru zamiri olur. “How” soruyu, “many” ise miktarı bildiren kelimedir. Çoğul anlam verir. İngilizcede bu iki söz ayrılmaz. “Bag” kelimesi ise Kazak dilindeki çuval kelimesinin doğrudan çevrisi olup, “s” bu çuvalın çok olduğunu bildiren gramatikal formdur. İngilizcede “bag” kelimesi ile eş anlamlı olarak ölçü anlamında kullanılan “sacks” kelimesi de vardır. “Of” ise yukarıda da bahsedildiğı gibi nesnenin yerini bildiren gramatikal formdur.

Her dildeki sorulu miktar semantiğini vermenin bu miktarsal yapısı da kendi aralarında uygunluk gösterir. Yapı parçacıklarının sırası, leksik ve gramatikal özellikleri de benzerdir. Burada miktarsal parçacık işlevsel ve çok anlamlıdır. Miktarsal parçacık miktarı ölçülecek olan nesnenin özelliğine göre oluşur. Su veya toprak gibi nesnelere sabit veya kesin bir şekilde sahip değildir. Bu yüzden onları çoğullukla kullanılışına göre ölçü birimleriyle ölçerler. Bazı nesnelere ise kendine has ve sabit şekli, değeri vardır. Nesnelere böyle sabit değerleri ölçme birlikleri olarak standart hale gelir ve miktarsal yapıya gerekli özel sentaksemaya dönüşür. Örneğin, tohuma *adet*, ağaca *kök*, ota *dal* v.b. sözcükler kullanılır. Bunlar her zaman miktarsal yapı-

dan kendi yerini alır. Bununla birlikte miktarsal yapının ikinci parçacığı olan miktartlıklardan (miktarı ölen nesne) birkaç semantik işlevi fark etmek mümkündür. Belirleme, betimleme, değerlendirme, ölçme gibi semantik işlevlere sahiptir. Kazak dilindeki miktar-ölçü anlamlarını işlevsel bakımdan inceleyen genç araştırmacı L.Kabıldina söz konusu dilsel benzerlik hakkında şöyle der: “*Kazak dilindeki miktar-ölçü kavramını bildiren sözler isim olarak ele alınıp, sayı sıfatı ile isim beraber gelse de bu özellik burada da karşımıza çıkar: üyir kelimesi atla, tabın sözü inekle, otar sözü koyunla, matau, kele sözleri deveyle ilgili olarak söylenir. Burada oluşan yasal soru: yapı bakımından farklı olan bu üç dildeki benzerliğe tesadüf demek mümkün mü?*” (Kabıldina, 2007: 17). Genç araştırmacı “miktar” kavramını anlatmanın bu yöntemi sadece söz dizimi değil, belli bir kurala dayanan olgu olduğunu fark etmiştir.

Biz yukarıda, örneklerin hepsinde genel olarak insanoğluna ortak olan değerler ve nesnelere bağlamında oluşan miktar kavramlarının sentaktik yapısını gösterdik. Bunların en önemli özelliğı – bir dildeki miktarsal yapının ikinci dilde de aynı biçimde olmasıdır. Miktarsal yapıyı doğrudan semantik çeviri yapmak doğru olmaz, sadece onunla aynı anlamda olan veya ona yakın olan sentaktik yapıyla ifade edilir. Örneğın Kazak dilinde uzunluk mesafesini bildirmek için *at şaptırım jer* kavramı vardır. Bunu *bir at şaptırım jer* olarak da söylemek mümkündür. Buradaki miktarsal parçacık *at şaptırım*dır. Bunu söz konusu dillerin hiçbirine doğrudan çeviremezsiniz. Doğrudan çevrilirse tamamen farklı bir anlam ortaya çıkar, hatta anlamsız bir şey de ortaya çıkabilir. İşte, bu dil gelişiminin sonraki devirlerinde miktar semantiğinin milli özelliklere büründüğünü gösterir. Yapının ortak ama anlamın milli olduğunu gösterir. At – konar göçer toplumun en büyük zenginliğidir. Bu yüzden de o dilsel öge olarak önemli kavramlarda kendi yerini almıştır. Her milletin yaşamına, dünya görüşüne uygun olarak daha sonraki dönemlerde oluşan bunun gibi miktarsal yapılar farklı dillerin hepsinde vardır. Bunlar o dili en eski kökünden ayırarak, özelleştirme vasfına sahiptir.

Sonuç :

Sonuç olarak, dil düzeylerinin içinde gramer en yavaş değişen dil katmanı olduğu için, dildeki gramatikal yapılar o dildeki çok eski olguları görmeye imkân verir. İnsanın düşünme kabiliyetine sahip olup, onun dil ile ifade edilmesi sentaks olmadan gerçekleşemez. Bu yüzden dildeki çok kullanılan ve eski kavramların oluşumunu araştırmak – o dilin genetiğini ve başka dillerle ilişkisini, akrabalığını ortaya çıkarır. Bizim araştırma konumuz olan miktar kategorisi ve onun sentaktik düzeyi, dilsel görünüşü ve dilin tarihi katmanlarına ait olguları barındırmasıyla farklılık gösterir. Bize göre, bu üç parçacıklı miktarsal yapı en eski sentaktik yapılardan birdir. Söz konusu yapının bütün dillerde aynı olmasını da onun en eski sentaktik yapılardan biri olduğunu kanıtlamaktadır. Konstrüksiyon yapısındaki sentaksemalar geçen zamana uygun olarak her dilde çeşitli telaffuz edilmesi mümkün, ama bu miktarsal yapıyı oluşturan üçlü parçacığın sıralaması bütün dillerde aynı ve sabittir. Bu sırada yine F. De Saussure: “Dilde dilsel sisteme bağımlı olmadan yaşayan kavram da, ses de yoktur, sadece bu sistemden oluşan anlamsal ve sessel farklılıklar olur” demektedir (1999: 120). Bu yüzden bunu dilde değişmeden korunan ayrı bir sentaktik olgu, gramatikal formül de diyebiliriz. Bu yapının miktar semantiğini ifade etmekteki kolaylığı ve bütün dillere ortak olması söz konusu sentaktik yapının dilin gelişiminin bundan sonraki yeni dönemlerinde de asırlar boyu korunacağını gösterir. Bu sırada dilin kökenini, akrabalığını gramere bağlayan Alman klasik dilbilimcisi “Genç gramercilerin” görüşleri akla geliyor. Öyleyse bu sentaktik yapı Kazak dilinin sadece en eski dillerden biri olduğunu göstermez, söz konusu diğer dillerle köklerinin bir olduğunu da gösterir. Söz konusu miktarsal yapı farklı dillerde kullanılmaya devam ettikçe dil birimlerinin sayısız olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça:

ABERCROMBIE, Joe, (2008), **Krov i Jelezo**, (Çeviren: V. İvanov), “Fanzon”.

BAYNİYAZOV, Ayabek, ve BAYNİYAZOVA, Canar, (2007), **Türükşe-Kazakşa Sözdik**, Almatı: “Atamūra” korporatsiyası.

BENVENİSTE, Emil, (1974), **Obşaya Lingvistika**. Moskova: İzdatelstvo “Progress”.

BOLĞANBAYEV, Aset, (1989), Ölşemdik Uğımdı Bildiretin Sözder Men Söz Tirkesteri / **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigin Jasau Tajiribeleri**, Almatı.

HASENOV, Ademi, (1954), **Kazirgi Kazak Tilindegi San Esimler**, Fil.ğıl.kan. diss. Almatı.

JANPEYISOV, Erbol, (Red.), (2002), **KG Kazak Grammatikası**, Atsana, Fonetika, Sözjasam, Morfologiya, Sintaksis. Astana.

JUBANOV, Kudaybergen, (1966), **Kazak Tili Jönindegi Zertteuler**. Almatı: Atamura.

KABILDİNA, Laila, (2007), **Mölşer-Ölşem Mağınalarının Funktsiyonal-dı-Semantikalık Örisi**, Astana.

KALYEV, Ğabdolla, (2005), **Til Bilimi Terminderinin Tüsindirmeli Sözdigi**, Almatı: “Sözdik-Slovar” Baspası.

KAŞGARİ, Mahmud, (1997), **Türki Tilder Sözdigi**, Almatı: “Hant”, C.I-588 s, C.II-585 s, C.III.

MARALBEK, Yermuhamet, (2016), **Mölşer Esimdikter**, KazUPU Habarşı.

PEDERSEN, Holger, (1931), **The Discovery of Language: Linguistic Science in the Nineteenth Century**, (English translation by John Webster Spargo, Midland book edition 1962), Bloomington, IN: Indiana University Press.

ROMANOVA, Galina, (1975), **Naymenovaniye Mer Dliniy V Russkom Yazıke**, Moskova: izdatelstvo “Nauka”.

SAURANBAYEV, Niğimet, ĞAYNYDEN, Musabayev, ve ŞORA, Sarıbayev, (2005), **Orıssa-Kazakşa Sözdik**. Almatı: Dayk-Press.

SAUSSURE, Ferdinand De, (1999), **Kurs Obşey Lingvistiki**, Ekaterenburg: İzdatelstvo “Uralskogo universiteta”.

TSEITLIN, Stella, (2000), **Yazık i Rebenok: Lingvistika Detskoy Reçi**, Moskova.

XDHYCD (Xiandai hanyu cidian), (2012), **Guo She Hui Ke Xue Yuan Yu Yan Yan Jiu Suo Ci Dian Bian Ji Shi Bian**, 6 Ban. Baijing: Shangwu Yin Shu Gua,1874 ye.

Extended Abstract:

Units of measurement are among the large-scale particles of linguistic units making up the semantic field of the category of quantity. They are special language units used as a reference to describe the meaning of any measure. The linguistic units belonging to this group distinguished in specificity and concreteness. Even, these words can be called real measuring units than other semantic language units. Quantitative semantic words will always be in the process of advancing towards a concrete numerical value. Its last destination is specific numerical values. And units of measurement are numerical values in the language form. And therefore units of measurement are considered within the notion of “quantity” and is located in the center of its semantic field. Despite what historical periods of development is the language in, if it has become widely used in society and community, then in this language many units of measurement are formed. Also, if the usage frequency of any language units that have a measuring value is increasing, it becomes a unit of measurement and approaches to a specific numerical value. Sometimes the basic units of measurement in one language determine its viability and impact in the world language arena. Which language has a wide range of usage, units of that language will be included in the circulation of other languages. Therefore, investigating units of measurement is actual from any perspectives.

Units of measurement are found in the historical (diachronic) shell, in a new (synchronous) shell of any language. When international units of measurement faced in a new language shell, then in the historical shell there are a lot of folk units of measurement. Since M.Kashgari’s dictionary is a relic representing the pure nature of the ancient and medieval Turkic language, the units of measurement found here are a system of measurement of the Turkic peoples and show the influence of the Turkic language in the linguistic field. When the units of measurement stand separately, they are the name of the measurement without numerical value. Therefore, any unit of measure, even if referred to as words to the lexical level, but in terms of the transmission of semantics turns into syntactic level.

Units of measurement found in the dictionary of M.Kashgari divided into several semantic groups as weight, length, price. Since the most important unit of measurement is this in the mentioned period of the language, units of measurement are formed accordingly. In a number of units in the dictionary there are more words measuring the price. The price measurements determine the relationship between the inner property of things and a person’s need for it. If money is a real commodity, then in the semantics of the quantity of the price measurement is a real measurement. And at the time of M.Kashgari, the concept of price was formed at a high level and his linguistic structure had developed.

Money is a equivalent of money. Hence, conditional equivalent and compensation to goods and services. There are many types of money in the world that have the value of money. And its history of origin is long. According to historical facts the first money appeared in Lidi in 680-686 B.C. We can encounter such infor-

mation in Gerodot's works too. Also, parallel to this period in VII century there appeared money in Chinese territory too. And in the 5th century B.C. the Persian king Darius produced iron money on behalf of his state and introduced into circulation. This money was withdrawn from the circulation of the ancient market due to the appearance of gold money of Alexander the Great in the 4th century B.C. Golden money was in global circulation until 20th century. And there is a fact that the first paper money was produced in China in 650 A.D. This money was called "Fey Tsyau – flying money". The first European country to produce paper money was England in XIII-XIV century. Modern money came into circulation due to invention of printing machine by German scholar Johann Guttenberg and starting to print paper money in 1440. The first paper money in Russian was printed in 1776 by the order of Queen Catherine II.

The first money in territory of Kazakhstan appeared in Gun time, coins with Turkic inscription came into circulation in V-VI A.D. We can face coins with the pictures of animals as a reversion to ancient Turkic era. In ancient city Taraz we can encounter coins that produced in Turgesh kaganat period in 704-766 and came into circulation. Due to spread of Islam in Karakhanit state after Turgesh kaganat, coins like fuls, dinar, dirhem under Arabic names came into circulation.

Suriyeli Öğrencilere Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Öğretim Setleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme Çalışması

A Comparative Evaluation Study on Teaching Sets Used in Teaching Turkish as a Foreign Language to Syrian Students

Latif İLTAR*
Semih Alper DÜNDAR**

Öz:

Bu araştırmada Birleşmiş Millet Mülteciler Yüksek Komiserliği, Avrupa Birliği ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı işbirliğinde yürütülen “Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı” projesi kapsamında kullanılan öğretim setlerine dair öğrenci ve öğretmen görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Öğretim setleri, öğretim merkezlerinde uygulanmakta olan öğretim programlarının ve uygulamalarının ana belirleyicisi niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan dil öğretimi açısından büyük önem arz etmektedir. Araştırma kapsamında yer alan öğretim setleri; İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti, Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Seti ve Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti’dir. Öğretim setleri temelde ders kitapları açısından değerlendirilmekle birlikte eğer mevcutsa çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı açısından da değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma deseninin doküman incelemesi yöntemi esas alınmıştır. Doküman incelemesi kapsamında, görüşme formları incelenip öğretim setleri hakkında bilgilendirici nitelikteki veriler analiz edilmiştir. Toplanan veriler, ilgili

1. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, DİLMER, Ankara, Türkiye, iltar@ybu.edu.tr
2. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, DİLMER, Ankara, Türkiye, sadundar@ybu.edu.tr

proje kapsamında yer alan 11 ildeki üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerinde çalışan 56 öğretmen ve A1 seviyesinden C1 seviyesine kadar öğrenim gören 56 Suriyeli öğrencinin oluşturduğu örneklemden elde edilmiştir. Veriler bir akademik yıl içerisinde aynı öğretmen ve öğrencilere periyodik aralıklarla 5 kez uygulanan görüşme formları aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrenci ve öğretmenlerin görüşleri frekans ve yüzdelik ifadelerle tablollaştırılmış, bu tablolardaki sayısal verilerden kıyaslamalı çıkarımlarda bulunulmuştur. Çıkarımlar çerçevesinde araştırmaya dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler:

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Setleri, Suriyelilere Türkçe Öğretimi, Nitel Araştırma.

Abstract:

In this research, it was aimed to reveal the views of students and teachers on the teaching sets used in the scope of “Advanced Turkish Language Education Program for Syria and Iraqis.” In the study, the method of document examination of the qualitative research design was taken as basis. In the scope of the document review, interview forms were analyzed and informative data about teaching sets were analyzed. The collected data were obtained from the sample formed by 56 Syrian students who completed C1 56 and teachers who were working at the Turkish Teaching Centers of 11 colleges. According to the findings obtained, opinions of students and teachers were tabulated with frequency and percentile expressions and comparative deductions were made from the numerical data in these tables. Suggestions for research are presented in the framework of the conclusions.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language, Turkish Textbooks for Foreigners, Turkish Language for Syrian Students, Qualitative Research.

Genişletilmiş Özet:

Bu araştırmada Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Avrupa Birliği ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı işbirliğinde yürütülen “Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı” projesi kapsamında kullanılan öğretim setlerine dair öğrenci ve öğretmen görüşlerinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. İlgili proje, ortaöğretimi tamamlayarak yükseköğretime geçiş aşamasında olan şehir merkezlerindeki Suriyeli ve Iraklı öğrencilerin C1 seviyesinde Türkçe dil yeterliklerine sahip olmalarını amaçlamaktadır. 2011 Nisan ayında Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde can güvenliklerini korumak adına milyonlarca Suriyeli ülkelerini terk etmek zorunda kalarak geçici koruma statüsünde Türkiye’ye yerleşmiştir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin bir kısmı geçici barınma merkezlerinde yaşamlarını sürdürürken çok büyük bir kısmı Türkiye’deki 81 vilayette şehir merkezlerinde yaşamını sürdürmektedir. Bazı vilayetler incelendiğinde göçmen nüfusunun Türk nüfusunu geçtiği veya Türk nü-

fusuna çok yakın olduğu gözlenmektedir. Bir ülkeye gerçekleşen kitlesel dış göçler göçün iyi yönetilememesi durumunda birçok sorunu beraberinde getirebilmektedir. Kitlesel göçlerde uygulamaya konulabilecek en etkili politika göçmenlerin entegrasyonunun sağlanmasıdır. Entegrasyonun sağlanmasında temel unsur ise göçmenlerin ülke dilini öğrenmesidir. Göçmenlerin ülke dilini öğrenememeleri entegrasyonun tüm diğer boyutları için engel oluşturmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de bulunan geçici koruma kapsamındaki tüm yaş gruplarının Türk dilini öğrenmeleri büyük önem taşımaktadır. Özellikle eğitim çağında bulunan ve yakın bir zamanda üretime nitelikli bir şekilde katkı sağlayacak olan yükseköğretim çağındaki Suriyelilerin Türk dilini öğrenmeleri ülke ekonomisine sağlanacak katkı açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilere yönelik gerçekleştirilecek Türkçe öğretim programlarının nitelikli olması beklenmektedir. Ancak Öğretim merkezlerinin uygulamakta oldukları öğretim süreçleri incelendiğinde ortak bir programa sahip olmadıkları gözlenmektedir. Öğretim merkezlerinin öğretim sürecini belirleyen ortak bir öğretim programına sahip olmaması her öğretim merkezinin birbirinden çok farklı öğretim programlarını hayata geçirmelerine neden olmaktadır. Merkezlerin uyguladıkları öğretim süreçlerine genel itibarıyla öğretim setleri yön vermektedir. Öğretim setleri incelendiğinde birbirinden çok farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu sebeple farklı öğretim setlerine göre öğrenim gören öğrencilerin seviyelere göre dil yeterlikleri de oldukça farklılık göstermektedir. Bu bakımdan öğretim setleri, öğretim merkezlerinde uygulanmakta olan öğretim programlarının ve uygulamalarının ana belirleyicisi niteliği göstermektedir. Öğretim setleri incelendiğinde öğretim setlerinin bazılarının öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabından oluştuğu görülürken bazılarının bu kitaplardan bir veya birkaçını içermediği görülmektedir. Bu araştırma kapsamında yer alan öğretim setleri; İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti, Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Seti ve Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti’dir. Çalışma içerisinde öğretim setleri temelde ders kitapları açısından değerlendirilmekle birlikte eğer mevcutsa çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı açısından da değerlendirilmiştir. Çalışmada doküman analizi ve görüşmeye dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi kapsamında, görüşme formları incelenip öğretim setleri hakkında bilgilendirici nitelikteki veriler analiz edilmiştir. Toplanan veriler, ilgili proje kapsamında yer alan 11 ildeki üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerinde çalışan 56 öğretmen ve A1 seviyesinden C1 seviyesine kadar öğrenim gören 56 Suriyeli öğrencinin oluşturduğu örneklemden elde edilmiştir. Veriler bir akademik yıl içerisinde aynı öğretmen ve öğrencilere periyodik aralıklarla 5 kez uygulanan görüşme formları aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrenci ve öğretmenlerin görüşleri frekans ve yüzdelerle ifadelerle tablolara aktarılmış, bu tablolardaki sayısal verilerden kıyaslamalı çıkarımlarda bulunulmuştur. Öğretim setleri incelendiğinde genel itibarıyla eleştirilen hususun seviyeler arası geçişlerdeki uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Bir seviyede öğrencilere verilmek istenen kazanımlar fazla olabilirken bir önceki ya da sonraki seviyede öğrencilere verilmek istenen kazanımlar daha az olabilmektedir. Yabancı dil öğretiminde ana di-

linin temel alınarak hedef dilin öğretilmeye çalışılması günümüzde en sık yapılan yanlışlıklardan biridir. Dil bilgisi-çeviri yöntemi yabancı dil öğretiminde geçmişte yaygın olarak kullanılmış olmakla birlikte çağdaş dil öğretim anlayışlarına göre geçerliliğini kaybetmiş yöntemlerden biridir. İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti'nde en sık eleştirilen husus ders kitaplarındaki Türkçe-Arapça tercüme bölümlerinin yer almasıdır. Ayrıca bu tercümelerde de birtakım hataların bulunduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Öğretim setlerinde yer alan metinlerin kullanımı ve içerdiği özellikler Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde güncel çalışma konularından biridir. Yabancı dil öğretiminde kullanılan metinler öğrencilerin doğrudan maruz kaldıkları ürünlerdir. Özellikle hedef dilin çok kullanılmadığı ortamlarda metinler dil öğrencilerinin en önemli materyali konumundadır. Öğretim setlerinde yer alan metinler temelde özgün ve kurgu metinler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu metinlerin mutlak dil öğretimi için hazırlanmış metinlerden oluşmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu çalışmadan elde edilen veriler, öğretim setlerindeki metinlerin Türkçe öğretiminde ulaşılacak istenen hedeflere uygunluğunun tartışılmalı olduğunu göstermektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültür aktarımı hususunda öğretmenler İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti hakkında olumsuz görüşler bildirmişlerdir. Buna karşılık Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'nde kültür aktarımı açısından belirtilen görüşler genel olarak olumludur. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti hakkında öğrenci ve öğretmenler dil bilgisi öğretimi hakkında tespit ettikleri eksiklikleri ve hataları ifade etmişlerdir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ders kitaplarında dil bilgisi yapılarına ilişkin açıklamalara ya da dil bilgisi öğretimi için ayrı olarak hazırlanmış materyallere ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Setleri, Suriyelilere Türkçe Öğretimi, Nitel Araştırma.

Extended Abstract:

In this study, it is aimed to present the views of students and teachers about the instruction sets used within the scope of Advanced Level Turkish Education Program for Syrian and Iraqis lar project conducted by the United Nations High Commissioner for Refugees and the Avrupa Birliği ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. The project aims to have Turkish language proficiency level of C1 and Syrian students in city centers, which are at the stage of transition to higher education by completing high school. As a result of the civil war in Syria in April 2011; lives in order to protect the safety of the temporary protection status of millions of Syrians are forced to leave their country and settled in Turkey. A part of their daily life in temporary accommodation centers, in the vast majority of Syrians under temporary protection is living in the city center in 81 provinces in Turkey. When some provinces are examined, it is observed that the immigrant population

is over the Turkish population or very close to the Turkish population. Mass migration to a country can bring many problems if migration is not managed well. The most effective policy for mass migration is the integration of migrants. The main factor in ensuring the integration is that the immigrants learn the language of the country. The fact that immigrants cannot learn the language of the country is an obstacle for all other dimensions of integration. In this respect, learning the Turkish language under the temporary protection of all age groups in Turkey are of great importance. The fact that Syrians who are in the education age and who will be able to contribute to the production in a more qualified way in the near future will have a great importance in terms of contribution to the national economy. In this context, it is expected that the Turkish education programs for the Syrians under temporary protection will be qualified. However, when the teaching processes of language teaching centers are examined, it is observed that they do not have a common curriculum. The fact that language teaching centers do not have a common curriculum that determines the teaching process causes each language teaching center to implement many different curriculums. In general, instruction sets are guided by the teaching processes implemented by language teaching centers. When the instruction sets are examined, it is seen that they have very different characteristics. For this reason, the language competencies of the students who study according to the different instruction sets vary considerably. In this respect, instruction sets are the main determinant of the curriculum and practices that are being implemented in language teaching centers. When the instruction sets are examined, it can be seen that some of the teaching sets consist of teacher's guidebook, textbook and workbook, while some of them do not include one or more of these books. Teaching sets included in this research are İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti, Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Seti and Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti. Although the instruction sets were evaluated in terms of textbooks in the study, they were also evaluated in terms of workbook and teacher's guidebook. In the study, document analysis and interview based qualitative research method were used. Within the scope of the document review, the interview forms were analyzed and the informative data about the instruction sets were analyzed. The collected data were obtained from 56 teachers working in Turkish Teaching Centers of universities in 11 cities and 56 Syrian students studying from A1 to C1 levels. The data were obtained by means of interview forms which were applied to the same teachers and students 5 times in an academic year. According to the findings, the opinions of the students and teachers were transferred to the tables with frequency and percentage expressions, and comparative inferences were made from the numerical data in these tables. When the teaching sets are examined, it is seen that the criticism in general is the discordance between the levels. At the same time, the students may be more likely to give the students at the previous or next level. Trying to teach the target language based on the mother tongue in foreign language teaching is one of the most common mistakes today. Although the grammar-translation method has been widely used in the past in foreign language teaching, it is one of the methods that has lost its validity according to contemporary

language teaching concepts. The most frequently criticized in the İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti is the translation of the Turkish-Arabic translations in the textbooks. In addition, there are some errors in these translations. The use of the texts included in the instruction sets and the features they contain is one of the current topics in the teaching of Turkish as a foreign language. The texts used in foreign language teaching are the products that the students are directly exposed to. Especially in environments where the target language is not used, texts are the most important material of the language learners. The texts included in the instruction sets are basically divided into original and fiction texts. It should be ensured that these texts do not consist of texts prepared for the language teaching. The data obtained from this study shows that the suitability of the texts in the instruction sets to the objectives desired in Turkish education is controversial. Teachers about the transfer of culture in teaching Turkish as a foreign language have reported negative opinions about İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti and Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti. On the other hand, the opinions expressed in the Yunus Emre Institute's Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti in terms of cultural transference are generally positive. Students and teachers, about the Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti which are used in teaching Turkish as a foreign language, have expressed the deficiencies and faults they have identified about the teaching of grammar. In the teaching of Turkish as a foreign language, there is a need for explanations about grammar structures in textbooks or separately prepared materials for teaching grammar.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language, Turkish Textbooks for Foreigners, Turkish Language for Syrian Students, Qualitative Research.

1. Giriş:

Dil, farklı özellikleriyle ele alınsa da dilin “iletişim”i sağlayan birincil vasıta olma durumundan sıklıkla bahsedilir. Zihnimizde yer alan bilgi, düşünce ve değerlendirmelerin tamamı bu araçla aktarılabilir. Ergin’in tanımında da belirttiği üzere; dilin “gizli anlaşmalar sistemi” olması, birçok kuralı bünyesinde barındırdığını ortaya koymaktadır (Ergin, 1987: 3).

Bu kuralların öğretimi formal ve informal eğitimle mümkündür. Dil eğitimindeki dört temel dil becerisi (okuma, dinleme, konuşma ve yazma) formal eğitimle planlı ve programlı olarak öğretilmektedir. Bu beceriler içinde okuma bir sözdiziminde bulunan göstergelerinin algılanıp zihinde anlamlandırılması sürecidir. Güneş ise “görme, algılama, seslendirme, anlama, beyinde yapılandırma” gibi farklı aşamalara sahip olan okuma sürecinin göz, ses ve beynin farklı işlevler yüklendiği karmaşık yapısına atıfta bulunmaktadır (Güneş, 2014: 128).

Türkçe öğretiminde ise en yaygın kullanılan araçlar ders kitaplarıdır. Ders kitapları, önceden belirlenmiş dil becerilerine dönük amaçlara ulaşma yolunda rehberlik etmeli, öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun olmalı, açık ve anlaşılır bir dille yazılmış olmalı; öğrencileri araştırmaya ve düşünmeye yönlendirmeli; farklı öğretim ve öğrenme modellerinden faydalanmalı; görsel öğelerle desteklenmiş olmalı ve öğrencilerin somut yaşantılarına örnekler içermelidir. Bu araçlar öğrencilerin anlamlandırma süreçlerinde diğer araç ve gereçlere kıyasla daha verimli sonuçlar sunduğu için, ideal bir ders kitabının niteliklerinin, kitabın öğretmen ve öğrenciler tarafından nasıl kullanıldığının ve nasıl kullanılması gerektiği üzerinde çalışmalar yapmak gerekir (Kavaz, 2006). Bu yüzden Türkçe öğretiminde kullanılan kitapların niteliklerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri büyük önem arz eder.

Türkçenin ana dili olarak öğretimiyle ilgili son yıllarda yapılan çalışmalar giderek artmış ve küreselleşen dünyada bu gelişimin bir sonucu olarak “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi” alanı ortaya çıkmıştır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinin planlanmasında ve uygulanmasında ise uluslararası ölçütlere uyulmaktadır.

Bugün ülkemizi, kültürümüzü, tarihimizi tanıtmak; dilimizi dünyada konuşan insan sayısını arttırmak adına yurt içi ve yurt dışı birçok eğitim kurumunda yabancı dil olarak Türkçe dersleri verilmektedir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı koordinasyonunda yürütülen “Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı” kapsamındaki Türkçe öğretim merkezleri bu kurumlar arasındadır.

2011 yılında başlayan iç savaş ve karışıklıklar sebebiyle binlerce Suriye vatan-daşı ülkesinden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçün gerçekleştiği ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye, yanibaşında yaşanan bu vahim duruma kayıtsız kalmamış; kapılarını Suriyeli göçmenlere açmıştır. Acil ve Afet Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) güncel verilerine göre günümüz itibariyle Türkiye’de yaklaşık

3,5 milyon Suriyeli bulunmaktadır (www.afad.gov.tr). Bu göçmenlerden yaklaşık 240 bini geçici barınma merkezlerinde (konteynerkent ve çadırkent), kalanı ise 81 ile dağılmış şekilde yaşamını sürdürmektedir. Göçmenlerin Türkiye'deki hayata uyum sağlamaları hala devam etmekte olan bir süreçtir. Bu süreci oluşturan en temel unsurlardan biri de dil edinimidir. Nitekim, ülkemizde yaşayan Suriyelilerin çevrelerinde yer alan eğitim ve istihdam imkanlarından yararlanmaları için Türkçe öğrenmeleri zaruriyet haline gelmiştir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ile eşgüdümlü çalışmakta olan Türkçe öğretim merkezleri, şehir merkezlerinde bu ihtiyacı karşılamak adına çalışmalar yürütmektedirler. Bu çalışmalar kapsamında üniversitelere bağlı ilgili merkezlerde yabancı dil olarak Türkçe öğretim setleri kullanılmaktadır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan öğretim setlerinin değerlendirilmesi üzerine geçmişte yapılan araştırmalar incelendiğinde; Tüm (2014) öğretmen adaylarının ders kitaplarını analiz ederken hangi ölçütlerden faydalandığını, öğretim setlerine bakış açıları ve bu setlerin değerlendirilmesinde kullandıkları ölçütleri ele almış, Kalenderoğlu (2015) A1 ve A2 düzeyde iki ders kitabını kültür aktarımı bakımından değerlendirmiştir. Yıldız (2015) öğretmen ve öğrenci görüşlerini dil becerileri açısından ele alırken Şimşek (2016) ders kitaplarının temel dil becerileri açısından karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yapmıştır. Göçen (2016) ders kitaplarındaki söz varlığını öğrencilerden elde ettiği dökümanlar aracılığıyla karşılaştırmalı olarak incelemiş, Ömeroğlu (2016) ise dört farklı öğretim setini ders öğretim elemanları ve uzmanların görüşlerini alarak ele almıştır. Levent ve Çayak (2017) da çalışmalarında Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşlerine değinmişlerdir.

Bu çalışmada "Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı" kapsamında kullanılan öğretim setlerine dair öğrenci ve öğretmen görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Öğrenci ve öğretmenler, öğretim merkezlerinde kullanılmakta olan Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti, İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti hakkında olumlu ve olumsuz görüşlerini belirtmişlerdir.

2. Yöntem:

"Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı" kapsamında kullanılan öğretim setlerine dair öğrenci ve öğretmen görüşlerinin ortaya konması amaçlanan bu çalışmada nitel araştırma deseninin doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırma kapsamında amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgilendirici nitelikteki yazılı araçların (gözlem, görüşme formları vb.) analiz süreçlerini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2002: 140-143).

Bu araştırmada Adana, Ankara, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, Kahramanmaraş, Karabük, Kilis, Konya, Mersin illerinde bulunan üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerindeki öğretmen ve öğrencilerin görüşleri alınmıştır.

2. 1. Veri Toplama Araçları:

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde kullanılan öğretim setlerinin değerlendirildiği bu çalışmada toplanan veriler, Toplanan veriler, 11 ildeki üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerinde çalışan 56 öğretmen ve A1 seviyesinden C1 seviyesine kadar öğrenim gören 56 Suriyeli öğrencinin oluşturduğu örneklemden periyodik aralıklarla 4 kez uygulanan görüşme formları aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme, çalışmada cevap aranan sorular üzerinden katılımcılardan veri toplama sürecidir. Bu araç, araştırmacının ilgili konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmesini sağlar (Büyüköztürk vd. 2013: 150). Elde edilen veriler 2016 yılının şubat ayı ile mayıs ayı arasında aylık periyodik olarak yapılan görüşmelerle sınırlıdır.

2. 2. Verilerin Analizi:

Araştırma sürecinde 11 üniversitede 4'er defa gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen 44 adet form doküman incelemesi ile değerlendirilmiştir. Görüşme yapılan öğrenci ve öğretmenlerden toplanan veriler araştırmacılar tarafından ayrıntılı olarak incelenmiş, belirtilen görüşlere ilişkin ortak anahtar ifadeler oluşturulmuştur. Ortak anahtar ifadelerin frekansları ve toplam frekansa olan oranları yüzdelik dilimle belirtilmiştir. Ortak anahtar ifadelerine ilişkin ayrıntılı içerik analizi yapmak amacıyla katılımcıların örnek ifadelerine yer verilmiştir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin ifadeleri isimleriyle belirtilmemiş, öğrenciler için "Ö", öğretmenler için "K" harfleri belirlenip numaralandırılmaları gelişigüzel olarak yapılmıştır.

Çalışmanın güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) ortaya koyduğu güvenilirlik formülü (Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) aracılığıyla hesaplanmıştır. Araştırmacılar arasında yapılan bu güvenilirlik formülü .79 olarak hesaplanmıştır. Güvenirliğe ilişkin yapılan hesaplarının .70 üzerinde olması, araştırmanın güvenilir olduğunu göstermektedir (Miles ve Huberman, 1994).

3. Bulgular ve Yorum:

Bu çalışmada "Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı" kapsamında kullanılan öğretim setlerine dair öğrenci ve öğretmen görüşlerinin karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın bulgular bölümünde, öğretim setlerine dair öğrenci ve öğretmenlerin görüşleri ayrı ayrı ele alınıp belirtilen olumlu ve olumsuz görüşler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Setine ilişkin öğrencilerin görüşlerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de ortaya konmuştur:

Tablo 1. İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Setiyle İlgili Öğrenci Görüşleri

	<i>f</i>	%
Kullanılan öğretim setinden genel olarak memnun olma/ Öğretim seti hakkında olumlu görüşler	13	52
Öğretim setinde yer alan Arapça açıklamalarla ilgili yanlışlıklar	5	20
Öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyum	3	12
Metin niteliklerine yönelik eleştiriler	2	8
Dinleme becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili yaşanan sorunlar	1	4
Diğer görüşler	1	4
Toplam	25	100

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin yarıdan fazlasının öğretim setinden memnun olduklarını söylemek mümkündür. Bu durum öğretim seti açısından olumlu durum teşkil etmektedir. Bununla birlikte söz konusu öğretim setine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Öğrencilerin en sık eleştirdikleri husus kitaplardaki Arapça açıklamalar üzerinedir. Arapça açıklama bölümleri ile ilgili bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö13: Kitapta yer alan Arapça açıklama bölümleri hatalıdır.

Ö20: Arapça tercüme bölümlerinde yanlış yazımlar mevcuttur.

Ö17: Kitabın kelime öğretimi bölümlerinde yer alan Arapça çevirilerde yanlışlıklar vardır.

Metin niteliklerine dair görüşler metin düzeylerinin öğrencilerin seviyelerinin üstünde olması ve metin çeşitliliğinin az olması üzerinedir. Dinleme becerisinin kazandırılması ile ilgili gelen eleştiri ise dinleme metinlerinin seslendirilmesinin hızlı olması ve anlaşılabilir olmaması hakkındadır.

Tablo 2. İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Setiyle İlgili Öğretmen Görüşleri

	<i>f</i>	%
Kullanılan öğretim setinden genel olarak memnun olma/ Öğretim seti hakkında olumlu görüşler	9	22.5
Öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyum	10	25
Öğretim setinde yer alan Arapça açıklamalarla ilgili yanlışlıklar	7	17.5
Metin niteliklerine yönelik eleştiriler	3	7.5
Dinleme becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili yaşanan sorunlar	3	7.5
Kültür aktarımı hususunda eksiklikler	2	5
Etkinliklerin yetersiz olması	2	5
Diğer görüşler	4	10
Toplam	40	100

Tablo 2 incelendiğinde öğretim elemanlarının görüşlerinin daha dengeli biçimde dağıldığını söylemek mümkündür. 9 öğretmenin öğretim setinden mem-

nun olmasıyla birlikte 10 öğretmen düzeyler arasındaki geçişlerle ilgili eleştirilerde bulunmuştur. Bu görüşler, düzeyler arasındaki geçişlerdeki keskinlik ve becerilerin dağılımındaki düzensizlikler üzerinedir.

Öğretim elemanları öğretim setindeki Arapça açıklamalar kısımlarını sıklıkla uygun bulmamışlardır. Dil bilgisi çeviri yönteminde öğrenci yalnızca hedef dilde okuma ve yazma çeviriyle temellendirilmiş becerilerini geliştirmeye çalışırken dinleme-anlama ve konuşma becerileri geri kalacaktır. Ayrıca öğrencinin dil bilgisi çeviri yönteminde başarılı olması için ana diline hakim olması da gerekmektedir (Demirekin, 2016: 54). Bu veriye ait öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

K19: Kitapta Arapça dil bilgisi çeviri bölümleri mevcuttur. Bu durum yabancı dil öğretimi açısından uygun değildir.

K33: Öğretim setinde B1 seviyesine kadar açıklamalar Arapça verilmiştir. Türkçe öğretimi açısından yanlış bir uygulamadır.

İstanbul Yabancılar İçin Türkçe setini değerlendiren öğretmenler metin niteliklerine ilişkin metinlerin günlük hayattan bağımsız olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Öte yandan dinleme becerisinin kazandırılmasıyla ilgili olumsuz görüşleri dinleme metinlerinin seslendirmelerinin çok hızlı olması ve dinleme metinlerinin yazılı olarak kitabın arkasında yer alması üzerinedir. Ayrıca kitaplardaki etkinliklerin ve örneklerin çoğaltılması ile ilgili görüşler de mevcuttur.

Ders kitaplarına ilişkin bu görüşlere ek olarak öğretim elemanlarının diğer görüşleri şöyledir:

K28: Öğretim seti Suriye’den gelen Araplar için uygulanmaktayken aynı bölgeden gelen Türkmen yani Türk soylu öğrenciler için uygun değildir. Bu öğrenciler için ayrı öğretim setleri hazırlanmalıdır.

K36: Öğretim setlerinde yazım yanlışları fazladır.

Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Setine ilişkin öğrencilerin görüşlerine ilişkin bilgiler Tablo 3’te ele alınmıştır:

Tablo 3. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Setiyle İlgili Öğrenci Görüşleri

	f	%
Kullanılan öğretim setinden genel olarak memnun olma/ Öğretim seti hakkında olumlu görüşler	8	47.05
Öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyum	3	15.78
Metin niteliklerine yönelik eleştiriler	3	15.78
Dinleme becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili yaşanan sorunlar	3	15.78
Toplam	17	100

Tablo 3 öğrencilerin yaklaşık yarısının öğretim setinden memnun olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Diğer görüşler bu görüşü eşit sayıda frekanslarla

takip etmiştir. Öğretim setini geçişlerdeki uyum açısından eleştiren bir öğrenci görüşü şu biçimde ifade edilmiştir:

Ö21: B1-B2 seviyeleri A1-A2 seviyelerinden çok ağırdır. Konuları anlamakta zorlanıyorum.

Öğrencilerin bazıları metinlere yönelik şu görüşleri dile getirmişlerdir:

Ö43: B2-C1 metinleri çok uzun ve anlaşılmazdır.

Ö35: Metinlerin çok uzun ve sıkıcı olduğunu düşünüyorum.

Bu görüşlere ek olarak öğrencilerin dinleme becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili olumsuz görüşleri dinleme metinlerinin çok hızlı seslendirildiği ve bu kayıtların anlaşılır olmadığı noktasında odaklanmıştır.

Tablo 4. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Setiyle İlgili Öğretmen Görüşleri

	f	%
Kullanılan öğretim setinden genel olarak memnun olma/ Öğretim seti hakkında olumlu görüşler	4	14,28
Öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyum	8	28,57
Metin niteliklerine yönelik eleştiriler	5	17,85
Kültür aktarımı hususunda eksiklikler	3	10,71
Görsellerin yetersizliği	3	10,71
Öğrenci çalışma kitabının eksik olması	2	7,14
Dinleme becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili yaşanan sorunlar	1	3,57
Diğer görüşler	2	7,14
Toplam	28	100

Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Setiyle ilgili öğretmen görüşleri Tablo 4'te ele alınmıştır. 28 öğretmenin görüş belirttiği tabloda 4 öğretmen öğretim setinden memnundur. Bu oran öğrencilere göre düşüktür. Öğretmenler en sık kitaplarındaki dil becerilerinin düzensiz dağılımı hususunda eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

K25: Ders kitaplarındaki düzeyler arasında büyük farklılıklar vardır.

K43: Kitaplarda dil bilgisi öğretimi düzensiz olarak ele alınmıştır.

K39: B1 ve B2 bölümleri öğrencilerin seviyelerinin çok üzerindedir.

Bu öğretim setinde en çok eleştirilen konulardan biri metin nitelikleridir. Öğretmenler bu konuyla ilgili olarak:

K26: Metinler kısaltılmalı ve sadeleştirilmelidir.

K11: Metinlerin sıralamaları ardışıklık ilkesine göre yanlıştır.

K10: Kitaplardaki metinler uzunluk-kısalık bakımından düzensizdir.

görüşlerini dile getirmişlerdir.

Öte yandan görsellerin yetersiz ve işlevsiz olduğunu belirten öğretmenler, öğretim setinde öğrenci çalışma kitabının eksikliğini dile getirmiştir.

Dinleme metinlerinde seslendirmelerin çok hızlı ve anlaşılmaz olduğu noktasında öğrencilerle aynı düşünceleri paylaşan öğretmenler bu eleştirilere ek olarak:

K8: Yazma konuları tek düzedir.

K13: Öğretim setinde çok fazla mecazlı anlatım bulunmaktadır.

şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Tablo 5. Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Setiyle İlgili Öğrenci Görüşleri

	f	%
Kullanılan öğretim setinden genel olarak memnun olma/ Öğretim seti hakkında olumlu görüşler	5	29,41
Dil bilgisi öğretimi ile ilgili eksiklikler	6	35,29
Öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyum	2	11,76
Metin niteliklerine yönelik eleştiriler	2	11,76
Etkinliklerin yetersiz olması	2	11,76
Toplam	17	100

Tablo 5'te Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe setiyle ilgili öğrenci görüşleri sunulmuştur. Tabloda öğretim setinden memnun olmayan öğrenciler çoğunlukta görülmektedir. Buna rağmen ders kitaplarından memnun olan öğrencilerin oranı yüzde 30'a yakındır. Öğrenciler sıklıkla dil bilgisi öğretimi hususunda öğretim setini eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerden bazıları şunlardır:

Ö36: Ders kitaplarında ayrı bir dil bilgisi öğretimi bölümü yer almamaktadır.

Ö20: Ders kitabına ek olarak bir dil bilgisi kitabı bulunmamaktadır.

Ö13: Setlerde dil bilgisi öğretimi ile ilgili bölümler eksiktir.

Öğrencilerin öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyuma ilişkin görüşleri becerilerin ve konuların seviyelere düzensiz biçimde dağılması üzerinedir. Metin nitelikleri anahtar ifadesinde, öğrencilerin metinlerin ardışıklık ilkesine göre düzenlenmemiş olmasına ve metin sayısının azlığına ilişkin eleştirileri mevcuttur. Öte yandan bazı öğrenciler kitaplardaki etkinlikleri yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe Setiyle İlgili Öğretmen Görüşleri

	f	%
Kullanılan öğretim setinden genel olarak memnun olma/ Öğretim seti hakkında olumlu görüşler	6	20
Kültür aktarımı hususunda olumlu görüşler	6	20
Dil bilgisi öğretimi ile ilgili eksiklikler	8	26,66
Öğretim setinde düzeyler arası geçişlerdeki uyum	2	6,66
Metin niteliklerine yönelik eleştiriler	2	6,66
Etkinliklerin yetersiz olması	2	6,66
Ders kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı arasındaki kopukluk	2	6,66
Diğer görüşler	2	6,66
Toplam	30	100

Tablo 6'da Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe setiyle ilgili öğretmen görüşleri ele alınmıştır. Öğretmenlerin %20 si öğretim setinden genel olarak memnundur. Tabloda kültür aktarımı konusunda ayrı bir olumlu görüşün olduğu göze çarpmaktadır. Ancak öğretmenlerin öğretim setine ilişkin eleştirileri oran olarak çoğunluktadır. Dil bilgisi öğretimiyle ilgili görülen eksiklikler bu eleştirilerin başında gelmektedir. Öğretmenlerden bazılarının bu konuda görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

K34: Kitaplarda dil bilgisi öğretimi net olarak yer almamaktadır.

K44: Öğretim setlerinde dil bilgisi konularıyla ilgili yeterince açıklama yoktur.

K18: Ders kitaplarında dil bilgisi öğretimiyle ilgili eksiklikler bulunmaktadır.

Öğretmenler öğretim setindeki dil becerilerinin düzeylere göre dağılımı konusunda öğrencilerle aynı görüşlere sahiptir. Buna ek olarak B2'deki bazı dil bilgisi konularının C1 düzeyine dağıtılması önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenler, ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin bilişsel seviyelerinin üstünde olduğunu düşünmektedir. Ayrıca edebi metinlerin öğretim setlerinde kullanılması gerektiği öğretmen görüşlerinde ortaya konmuştur. Etkinliklerin yetersiz olduğu görüşü hakkında da 2 öğretmen öğrencilerle hemfikir. 2 öğretmen öğretmen kılavuz kitabıyla ders kitaplarının arasında kopukluklar olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretim setiyle ilgili belirtilen diğer görüşler şunlardır:

K23: Öğretmen kılavuz kitabında bazı açıklamalar eksiktir.

K38: Öğretim setinde bazı gereksiz tekrarlar vardır.

4. Sonuç ve Tartışma:

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde ilgili proje kapsamında öğrenciler ve öğretmenler, kullanılan öğretim setlerine dair görüşler belirtmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında bazı çıkarımlara ulaşılmıştır.

Öğretim setlerinde genel itibariyle eleştirilen husus seviyeler arası geçişlerdeki uyumsuzluk ile ilgilidir. Herhangi bir seviyede öğrencilere verilmek istenen kazanımların sayısı oldukça fazla olabilirken bir önceki ya da sonraki seviyede öğrencilere verilmek istenen kazanımların sayısı belirgin biçimde az olabilmektedir.

Dil öğretiminde hedef dili ana dilini temel alarak öğretmeye çalışmak günümüzde en sık yapılan yanlışlıklardan biridir. Dil bilgisi çeviri yöntemi yabancı dil öğretiminde geleneksel yöntemlerden biri olmakla birlikte günümüzde geçerliliğini yitirmiş yöntemlerden biridir. İstanbul Yabancılar İçin Türkçe setinde en sık eleştirilen husus kitaplardaki Arapça çeviri bölümleridir. Ayrıca bu çevirilerde de birtakım hataların bulunduğu sıklıkla dile getirilmiştir.

Metin seçimi ve metin nitelikleri Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde güncel araştırma konularından biridir. Çalışmadan elde edilen veriler, öğretim setlerindeki metinlerin Türkçe öğretiminde ulaşılacak istenen hedeflere uygunluğunun tartışılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yabancı dil öğretimi, ana dilindeki kelimelerin, söz dizimlerinin, dil bilgisi yapılarının ve anlatımların çevirilerini hedef dilde tespit edip kazandırma, dolayısıyla sadece bir dilin aritmetiğinin öğretilmesi süreci anlamına gelmez. Yabancı dil öğretimi farklı bir ifadeyle dünyada farklı diller konuşan milletlerin varoluşunu, fikir dünyalarını ve ahlak yapılarını anlamlandırmak için yapılan bir uğraştır. Bir milleti meydana getiren bireylerin günlük hayattaki dinamiklerini algılamak için o milletin kültürüne özel noktaları bilmek gerekir (Demir ve Açık, 2011: 55). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültür aktarımı hususunda öğretmenler İstanbul Yabancılar İçin Türkçe ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe setleri hakkında olumsuz görüşler bildirmişlerdir. Buna karşılık Yunus Emre Enstitüsü Yedi İklim Türkçe setinde kültür aktarımı açısından memnuniyet söz konusudur.

Dil bilgisi öğretimi dilin temel becerilerinden bağımsız olarak ele alınmakla birlikte bütün dil becerilerini (okuma, dinleme, yazma, konuşma) kapsayan kavram ve kurallar yapısı olarak dilin dışında bir alan olarak düşünülemez (Kurt, 2016: 261). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan Yunus Emre Yedi İklim Türkçe seti hakkında öğrenci ve öğretmenler dil bilgisi öğretimi hakkında tespit ettikleri eksiklikleri dile getirmişlerdir. Yabancılar Türkçe öğretiminde ders kitaplarında dil bilgisi yapılarına ilişkin açıklamalara ya da dil bilgisi öğretimi için ayrı olarak hazırlanmış materyallere ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablolar ve görüşler temel alınarak Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde en yaygın araç olarak kullanılan öğretim setlerine dair birçok olumlu ve olumsuz yönler ele alınmıştır. Çalışmanın bulgularına dayanarak şu öneriler getirilmiştir:

Avrupa Ortak Başvuru Metni ve Ankara Üniversitesi TÖMER'in hazırlamış olduğu Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı (<http://acikarsiv.ankara.edu.tr>) seviyeler ve beceriler açısından materyal hazırlama ve öğretim süreçlerine rehberlik etmektedir. Ancak öğretim materyalleri incelendiğinde seviyelerdeki geçişler arası uyumdan bahsetmek zordur. Bu bakımdan Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan öğretim setleri standart hale getirilebilir.

Bu araştırmanın verileri “Suriye ve Iraklılar İçin İleri Düzey Türkçe Eğitimi Programı”ndan elde edilerek incelenmiştir. Proje kapsamında Suriyeli ve Iraklı öğrencilere Türkçe öğretiminde kullanılan öğretim setleri ve 11 ildeki Türkçe öğretim merkezleri ele alınmıştır. Türkiye’de bulunan bütün Türkçe öğretim merkezlerindeki öğrenci ve öğretmenlerden alınan görüşlerle daha geniş kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

Öğretim süreçlerine ait öğrenci ve öğretmenlerin fikirleri sürecin değerlendirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Görüşme formlarında ilgili düşünceler dile getirilse de öğretim sürecindeki bütün dinamikleri formlarda tam olarak gözlemlemek mümkün değildir. Bu açıdan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi süreçlerinin değerlendirilmesi için öğrenciler ve öğretmenlere süreçlerin farklı boyutlarını (ders kitapları, dil becerileri öğretimi, ders işleme süreçleri, sosyal etkinlikler vb.) içeren hassas ölçme araçları (tutum ölçekleri, kontrol listeleri vb.) uygulanabilir.

Kaynakça:

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, Kılıç Çakmak, Ebru, Akgün, Özcan Erkan, Karadeniz, Şirin ve Demirel, Funda (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

DEMİR, Ahmet ve AÇIK, Fatma (2014). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (30), 51-72.

DEMİREKİN, Murat (2016). “Yaklaşımdan Tekniğe Yabancılara Türkçe Öğretim Yöntemleri ve Yöntem Sonrası Dönem”, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yöntemler, Beceriler, Uygulamalar*, (Ed.: Yıldırım, Faruk ve Tüfekçioğlu, Burak) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 43-78

ERGİN, Muharrem (1987). *Üniversiteler İçin Türk Dili* İstanbul: Bayrak Yayınevi.

GÖÇEN, Gökçen (2016). *Yabancılar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığı İle Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Yazılı Anlatımlarındaki Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

GÜNEŞ, Firdevs (2014). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

KALENDEROĞLU, İhsan (2017). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Temel Düzey (A1, A2) Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı”. **21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 4 (12), 73-83.

KAVAZ, Sevim (2006). **Analysis Of High School Physics Textbooks / Liselerde Okutulan Fizik Ders Kitaplarının Analizi**. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

KURT, Mustafa (2016). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dil Bilgisinin İşlevi”, **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yöntemler, Beceriler, Uygulamalar**, (Ed.: Yıldırım, Faruk ve Tüfekçioğlu, Burak) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 261-266

LEVENT, Fatih ve ÇAYAK, Semih (2017). “Türkiye’deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri”. **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**. 14-1 (27), 21-46.

MİLES, Matthew. B. & HUBERMAN, A. Michael. (1994). Qualitative data analysis : an expanded sourcebook.

(2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.

ÖMEROĞLU, Engin (2016). **Yabancılarla Türkçe Öğretimi İçin Hazırlanmış Ders Kitaplarının İncelenmesi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

ŞİMŞEK, Ramazan (2016). **Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Temel Dil Becerileri Bağlamında Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Üniveristesisi, Nevşehir.

TÜM, G. (2014). Öğretmen Adaylarının Yabancı Dil Türkçe Kitaplarını Değerlendirme Ölçütleri. **Ana Dili Eğitimi Dergisi**. 2(3): 77-88.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayınları.

YILDIZ, Ümit (2015). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Becerilerine Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri”, **International Journal of Languages, Education and Teaching**, 3 (1), 429-443.

<http://www.afad.gov.tr>

<http://acikarsiv.ankara.edu.tr>

Ortaokul Öğrencilerinin Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Evaluation Of Secondary School Children's Opinions In Terms Of Law And Justice

Doç.Dr.Ömer Faruk SÖNMEZ*
SÜMEYYA AYCIL**

Öz:

Eğitim ve öğretim en temelde ailede başlayacak ve devamında da okul yaşamıyla olgunlaşmaya başlamaktadır. Çocuk önce aileden aldığı eğitimi okulla devam ettirir. Çocuğun gelişimini tamamlayan bu süreçte eğitimde bir aksamanın olması çocuğun hak arama, demokrasi bilinci gibi konularda yeteri düzeyde gelişimini engelleyecektir. Tamda bu noktada Hukuk ve Adalet dersinin amacı toplumda hukuk ve adalet bilincini küçük yaşlardan itibaren oluşmasını sağlamaktır. Günümüzde demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi Hukuk ve Adalet bilincinin oluşturulduğu bireylere bağlıdır. Bu çalışma kapsamında da ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırmada tarama modelinde nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini ülkemiz genelinde Hukuk ve Adalet dersini alan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Tokat ilinde Hukuk ve Adalet dersini alan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi” anketi ile elde edilmiştir. Ankette yer alan nicel veriler SPSS 22.0 istatistik analiz programı kul-

Not:ikinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, sonmez.omerfaruk@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8910-2817>

MEB,Sosyal Bilgiler Öğretmeni, sumeyyeycil@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4195-1692>

lanılarak tablo haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen nitel maddelere ilişkin veriler ise kategorilere ayrılarak, tablo haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinde dersin katkısının olduğu yönünde sonuçlar ortaya çıkmış ve Öğrencilerin dersi günlük hayatla bağdaştırabilmelerine yardımcı olmak için ders esnasında örnek olay, drama, ilgi çekici hikâyeler ve çeşitli görsellerle desteklenmiş bir eğitim ortamı sunulması gerektiği önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Hukuk, Adalet bilinci, Adalet, Hak

Abstract:

Education and teaching start in the family and begin to mature with school life. The child gets the education from the family before the school. In this process, which completes the child's development, having a disruption in education will prevent the child from a sufficient level of development in rights, democracy awareness. At this point, the aim of the Law and Justice course is to enable the consciousness of law and justice in society from an early age. Today, the healthy functioning of democracy depends on the individuals in which the consciousness of Law and Justice is formed. Within the scope of this study, the opinions of secondary school students about the Law and Justice course were evaluated. Qualitative and quantitative research methods were used in the survey model. The universe of the study consists of students taking Law and Justice course in our country. The sample of the study consisted of students taking Law and Justice course in Tokat. The research data were obtained by the Evaluation of students' opinions about Law and Justice course "developed by the researcher. Quantitative data in the questionnaire were tabulated and interpreted by using SPSS 22.0 statistical analysis program. The data on the qualitative substances obtained within the scope of the research were categorized and tabulated and interpreted. According to the results of the study, it is suggested that there is a contribution of the course in the opinions of students about the Law and Justice course, and it is suggested that the students should be provided with a education environment supported by case studies, drama, interesting stories and various visuals.

Keywords: Law , Justice Consciousness, Justice, Due(Right)

Giriş:

İnsanlar ve gelecek nesil için eğitim olmazsa olmaz bir demirbaştır. Toplum yaşamının durağan bir yapıda olmaması gelecek nesiller için aktarılacak bilgilerde yeniliklerin olmasını zorunlu kılmıştır. Asırlar boyunca öğrenilecek bilgilerin hem nicel hem de nitel yönde değişmesi eğitimin kurumsallaşmasını gerekli kılmıştır. Okullaşmayla birlikte eğitim daha organize bir hale gelerek belirlenen amaçlar doğrultusunda bireylere sunulmuştur. Toplum olarak eğitimden beklenen temel amaç toplumun geleceği olan çocukları genç yaşlardan itibaren her yönden donanımlı hale getirerek temel becerileri, temel ihtiyaçları kendi başlarına karşılayabilen bir nesil oluşturmalarıdır. Bu amaçlarla eğitim bireylere bilgi ve beceri sağlamanın ötesine geçerek toplumun yaşamasına ve kalmasına olanak sağlayacaktır. İnsan toplumsal hayatın vazgeçilmez bir üyesidir. Toplumsal hayat, yeniliklerden ve değişimlerden çok çabuk etkilenen bir özelliğe sahiptir. Bu özellik toplumsal hayatta birçok soruna sebep olabilmektedir.

Sosyal bilimlerin odağında insanın olmasından dolayı insanı ilgilene tüm gelişmelerle sosyal bilimler ilgilenebilir. Sosyal bilimler insanı, toplumu farklı açılardan çok yönlü olarak ele alır. Bu sayede sosyal bilimler insani olayları daha iyi analiz etmemize olanak sağlamaktadır. Hayatımız boyunca biz insanları direkt veya dolaylı yollardan etkileyen, etkisinde kaldığımız olaylar ve olgular olmuştur. Bu olay ve olgular özellikle günümüzde ayrı bir boyut kazanmıştır. Örneğin, teknolojik gelişmeler hayatımızın her anında bizimle birlikte olmakta ve bizim için gerek uygun gerekse kolaylaştırıcı etkisi olmaktadır. İnsanlar bu gibi gelişmelere ayak uydurabildikleri ölçüde sosyal hayatlarında rahat edebilmektedirler. Hayatımızın her anında yer alan evimize kadar giren bu teknolojiye yararlanabilmek için gelişmelere çabuk uyum sağlamak gerekmektedir. Uyum sağlayabilmek için haberdar olmak ve uyum sağlayacak yeterliliğe de sahip olmak gerekmektedir. Bu gibi durumları çocuğun ilk eğitim kurumu olan aile yeteri ölçüde sağlayamamaktadır (Erden, 1996). Bireylere aile hayatının dışında daha sistematik şekilde verilecek bir disipline ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan karmaşık bir varlıktır, toplumda varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürmesi bazı değerleri kazanmasına bağlıdır.

Eğitim geçmişten günümüze kadar hem felsefi sisteme hem de psikolojik yaklaşımlara dayandırılarak farklı türlerde tanımlanmıştır. Tanımlarda eğitime çok hedefler yüklenmiştir. Marksistler üretim süreci açısından, Pragmatistler istenilen davranışı kişinin kendi yaşantısıyla kazandırma süreci olarak, İdealistler Tanrı'yı anlama ve ulaşma için yapılan etkinlikler süreci olarak, realistler ise eğitimi toplumun başlıca değerlerine göre yetiştirme olarak ele almışlardır. (Sönmez, 1993, s. 77,138)

Eğitimde en çok kullanılan tanımlardan biri Ertürk' ün (1998) yaptığı tanımdır. "Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen değişime meydana getirme sürecidir" (Ertürk, 1998, s. 2). Tanıma baktığımızda dikkati çeken üç unsur bulunmaktadır. Bunlardan biri eğitimi alacak kişinin bu eğitimi kendi yaşantısı yoluyla alması gerektiğidir. Eğitimde öğrenmelerin öğren-

cinin kendi yaşantısı yoluyla sağlanması öğrenilenlerin daha kalıcı hale gelmesine olanak sağlamaktadır. Tanımda dikkati çeken ikinci unsur ise eğitimin kasıtlı ve istendik hedefler doğrultusunda verilmesi gerektiğidir. Eğitimde öğrenciye verilecek bilgilerin istenilen ve öğrenciye kazandırılması gerekli bilgiler olması gerekmektedir. Eğitim hayatla iç içe olan bir kurum olduğu için istenilmeyen durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Buna fırsat vermemek için eğitim hedeflerini istenilen amaçlar doğrultusuna belirleyip kasıtlı olarak yapmak gerekmektedir. Tanımda dikkati çeken son unsur ise eğitim bir süreç olmasıdır. Süreç; birikmiş bulunan, tutarlıya doğru gelişen, ucu kapalı olmayan, dinamik bir sistem olarak tanımlanabilir (Sönmez, 1993, s. 2). Bireye hedeflenen davranışları kazandırmak bir süreç gerektirmektedir. Süreç bireyin gelişim yaşından ve hedeflenen davranışının niteliğinden hareketle değişebilmektedir.

Eğitim dinamik bir yapıdır. Sürekli kendini yenileyen ve bu sayede günün beklentilerine cevap verebilen eğitim kendini güncelleyebilme özelliğiyle beslenmektedir. Farklı alanlarda sunduğu derslerle insanlara kazanımda bulunan eğitim, çağın gereklerine göre derslerde değişikliğe gitmektedir. Bu derslerin başında da sosyal bilgiler dersi başı çekmektedir. Sosyal bilgiler geniş tabanlı bir ders olup birçok alanla iş birliği içerisinde. İlişkilendirmelerin çok fazla olduğu derslerin başında gelen sosyal bilgiler, dersler arası, disiplinler arası ve üniteler arası ilişkilendirmeleriyle oldukça geniş bir tabana sahiptir. Sosyal bilgiler disiplinin içeriğinde bulunan kavramlar, değerler, beceriler ve ara disiplinler bu ilişkilendirmelere imkân tanımaktadır. Toplumda yer alan bireyleri bir arada tutan yapı taşlarından biri de sahip olunan ortak değerlerdir. Toplumun gelişebilmesi, ilerleyebilmesi, çağdaşlaşabilmesi, ekonomik anlamda üst seviyelere çıkabilmesi ortak değerlerle bütünleşip kaynaşmasına bağlıdır. Ortak değerler topluma fayda sağlayan konuların başında gelmektedir. Toplumların milli şuurlarını geliştiren, toplumu var eden aynı paydada toplumu buluşturan bu unsur toplum için vazgeçilmez bir gerçektir. Toplum için önem arz eden bu durum toplumun geleceği için oldukça ciddi bir konuyu ele alır ki böylesi ciddi bir konuyu okul gibi örgün bir kurumun insanlara kazandırmasını önemli kılar. Örgün eğitim kurumları aracılığıyla böylesi ciddi bir işin yürütülmesi mümkündür (Öztürk, 2006). Sosyal bilgiler dersi istenilen bu hedefleri yerine getirebilecek yegâne derstir.

Sosyal Bilgiler, penceren dışarı baktığımızda yeryüzüne ve gökyüzüne bağlı tüm olayları insanlara tanıtan, oluşumlarını ve sebeplerini aynı şekilde açıklayan, vatandaşlığın gereklerini ve bilincini kavratan kısaca insan ve onun çevresiyle olan ilişkilerini sosyal ve fiziki açıdan geçmişten bu güne kadar açıklayan bir disiplindir (Çakıroğlu, 1987, s. 449). Yaşadığımız dönemin şartlarıyla birlikte “değişmenin bilimi” adını alan sosyal bilimler (Paykoç, 1991, s. 2), kapsamına dâhil ettiği birçok disiplin alanından oluşmaktadır. Sosyal bilimlerin alanına giren bu disiplinler insanın değişimine paralel olarak değişme ve gelişme gösteren disiplinlerdir. Bahsettiğimiz bu disiplin alanlarını; hukuk, siyaset bilimi, psikoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji, coğrafya, ekonomi gibi çeşitli alanlar oluşturmaktadır. Sosyal bilgilerle ilgili birçok tanıma yer verilmiştir. Tanımlardan anlaşıldığı sosyal bilgiler

sosyal bilimlerin şemsiyesi altında yer edinmiş bir derstir. Sosyal bilgiler dersi günümüz koşullarına göre eğitimde kendini yenileyerek öğrencilere sunulmaktadır. Bilgi toplumunda etkili ve etkin vatandaş olmanın gerektirdiği tüm yeterlilikleri bireye kazandırmaktadır. Sosyal bilgiler doğası gereği olay ve olgulara geniş bir perspektiften bakarak bireyin yaşadığı dünya ile arasında sosyal, kültürel ve ekonomik bağlar kurmayı hedefler. Küreselleşen dünyada meydana gelen gelişmelerle farklılıklar arasındaki mesafenin giderek azalması bireyin farklı kültürlerle bir arada yaşaması, küresel çaptaki sorunlara ortak çözüm arayışlarının gerekliliği ve vatandaşlık kavramının ulus ötesi anlamlar kazanmaya başlaması sosyal bilgilerin önemi için birer göstergedir (Kolman, 2011, s. 33). Yaşadığımız toplumu oluşturan bireylerin etkin, dürüst, iyi, vatansever olmalarını sağlayacak en etkili yol sosyal bilgiler eğitiminin kalitesinden geçmektedir (Bekdaş, 2012, s. 31).

İnsan toplum içinde yaşamını sürdüren; birçok temel gereksinimlerini gidermek, hayatını güven içerisinde sürdürebilmek için sosyal bir ilişki içerisinde olan bir varlıktır. Kurulan bu ilişkilerde bireysel farklılıkların yarattığı anlaşmazlıkların oluşması kaçınılmaz bir durumdur. Oluşan bu durumların çözülmesi gerek birey gerekse toplum için önem arz etmektedir. Sağlıklı bir toplum yapısının sürdürülebilmesi için yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesi gerekmektedir. Bu anlaşmazlıkların hangi kurallara göre çözüleceği, konulan kuralların dayanağının ne olduğu, hangi sıralamalara tabii olduğu konusu önem kazanmaktadır. Bu durum toplum hayatında tutarlılık, adalet, güven ve hukuk ihtiyacına bizi yönlendirmektedir. İnsanlar birlikte yaşamının gerekli kıldığı kurallara uymak zorundadır aksi takdirde toplumda ve bireyde oluşacak olan kargaşa hali kaçınılmaz bir boyut almaktadır. Bu kurallar birey olarak içinde bulunduğumuz toplumda neyi yapıp yapmamamız bize neyin yapılmasını isteyip istemediğimizle alakalı kurallardır. Toplumun huzur ve güvenliği oluşturulan bu kurallara uyup uyulmamasına bağlıdır. Toplum düzenini sağlayan kuralları ise; örf ve adet kuralları, davranış kuralları, ahlak kuralları, din kuralları oluşturmaktadır. Hukuk kuralları diğer kurallar içerisinde maddi yaptırımı en yüksek kuralları oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz ki hayatımızda birey olarak bize en iyi şekilde fayda sağlayan kurallar hukuk kurallarıdır. Bu kuralların adil ve eşit şekilde bizlere sunulması ve bununla birlikte sunulan durumun içselleştirilmesi hukuk ve adalet bilinciyle yetişmiş kişilerle mümkün olacaktır. Bu konuda en büyük görev eğitime düşmektedir.

Son yıllarda birçok ülkenin dünyadaki gelişmeler ışığında eğitimlerinde yeniliğe gittiğini gözlemlemekteyiz. Birey kendi yaşadığı çevreye karşı sorumluluklarını bilen ve karşısındaki kişilerden de bu sorumlulukları yerine getirmesini isteyebilen bir donanıma sahip olmalıdır. Hukuk ve Adalet dersi kazanımları bu amaçları sağlayabilecek şekilde düzenlenmiştir.

Hukuk ve demokrasi bilincinin hakim bulunduğu ülkelerde anlaşmazlıkların oluşma riskinin diğer demokrasi bilincinin oluşmadığı ülkelere göre daha az, çıkan anlaşmazlıkların ise pratik bir şekilde çözüme kavuşturulduğunu görmekteyiz. Güçlü sosyal ve kültürel altyapıya sahip toplumlarda bireylerin daha az problem

durumları yaşadıkları bilinmektedir. İnsan hakları, hak arama, hakkını bilinçli şekilde kullanma, hukukun üstünlüğünü bilme, demokratik yaşama uyum sağlama ve demokrasinin hayatımız için vazgeçilmez öneme sahip olduğunu temele alarak bu doğrultuda eğitimin önemli rolü olduğu bir gerçektir. Eğitim ve öğretim en temelde ailede başlayacak ve devamında da okul yaşamıyla olgunlaşmaya başlayacaktır. Çocuk ilk önce aileden aldığı eğitimi okulla devam ettirir sosyal hayatından, medyadan beslenerek de kendini yetiştirirse toplum yaşamında daha az problemle karşılaşacak veyahut karşılaştığı problemi daha kolay çözecektir. Çocuğun gelişimini tamamlayan bu süreçte eğitimde bir aksamanın olması çocuğun hak arama, demokrasi bilinci gibi konularda yeteri düzeyde gelişimini engelleyecektir. Ülkeler çapında demokrasi anlayışının oluşması, bu anlayış doğrultusunda anlaşmazlıkların ortaya henüz çıkmadan önüne geçilebilmesi amacıyla yeni nesillere ilköğretim çağından itibaren örgün bir şekilde hukuk ve adalet eğitimi verilmesi gerekmektedir. Ortaokul 6. ve 7. sınıf eğitim öğretim programlarına bu amaç doğrultusunda Hukuk ve Adalet dersi konulmuştur. Dersin amacı birlikte yaşama, demokratik hoşgörü ve farklılıklara saygı kültürünün topluma egemen olması ihtiyacı duyulan altyapıyı sağlamaktır. Toplumu oluşturan bireylere eğitim aracılığıyla küçük yaşlardan itibaren kazandırılmaya çalışılan bilinç, hukuk kurallarını içselleştiren bireyler yetişmesini sağlayacaktır. Eğitimde çocuğa hayatı boyunca ihtiyacı olacağı temel bilgilerin öğretilmesinin yanında toplum içinde varlığını huzurlu ve güvenli sürdürmesi için gerekli kültürel, toplumsal değerlerinde öğretilmesi esastır. Toplumda huzur ve güvenliğin temel taşları hukuk kuralları ve adalet sistemidir. Bu kavramların küçük yaşatan itibaren hukuk bilinci oluşturmak için çocuklara doğru bir şekilde öğretilmesi büyük önem taşımaktadır. Toplumun nasıl bir gelecek süreceği bu bilincin sağlıklı bir şekilde oluşturulup oluşturulmadığına bağlıdır. Sıralanan durumlardan ötürü yeni nesillere Hukuk ve Adalet dersi erken yaştan itibaren okutturulmalıdır. Dersten en temel beklenti ise hukukun üstünlüğünü bilen, demokrasi ve hak anlayışıyla yetişmiş bir insan yetiştirmektir. Bu sayede Hukuk ve Adalet dersinin kazanımlarını gerçekleştirdiği çocuklarda öz saygıları ve hak arayışları gelişecek bu sayede de kendi haklarının farkında oldukları kadar başkalarının haklarına da saygı duyacaklardır.

Hukuk ve Adalet dersinin amacı toplumda hukuk ve adalet bilincini küçük yaşlardan itibaren oluşmasını sağlamaktır. Bu amaç Hukuk ve Adalet ders programında şu şekilde açıklanmaktadır; “Hukuk ve Adalet dersinde öğrencilerde sorunları ele alma, hukuk bilinci kazanma, haklarını bilme ve haklara eşlik eden sorumlulukları tanıma, haklarını arama konusunda cesaret gösterme, hak arama yolları ile ne zaman ve nasıl harekete geçilmesi gerektiğini öğrenme, hakların hukukla güvence altına alındığını bilme, adalet sistemi ve uygulayıcılarını tanıma ile uzlaşma kültürünü oluşturma konularında duyarlılık geliştirilmesi beklenmektedir. Bununla beraber günlük yaşamda makul olma, diğer bireylerin haklarına saygı gösterme, adil olma, adalete güvenme ve hukukun üstünlüğünü kabul etme gibi olumlu tutumların da geliştirilmesi hedeflenmektedir” (MEB,2005).Hukuk ve adalet dersini almış bir öğrenciden öğrendiklerini kendi hayatlarında uygulamaları

beklenmektedir. Demokrasi, hak, adalet, hukuk gibi kavramların bilincinde olup bu doğrultuda hareket eden bireylerden oluşmuş bir toplum istenilen bir durumdur.

Günümüzde demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi Hukuk ve Adalet bilincinin oluşturulduğu bireylere bağlıdır. Hukuk sistemi kapsamında bireylerin adalet sisteminden etkin bir biçimde yararlanabilmesi için gerekli bilgi ve donanımın geliştirilmesi ile çocukların adalet kurumlarına ulaşabilmelerinin önündeki engellerin azaltılması, hukuk sisteminin kapalı anlaşılması güç üslubunun aşılması ve zor öğrenilen yasalar bütünü olması algısının önüne geçerek toplumsal işlevini sistematik olarak yerine getirmesi bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı:

Araştırmanın temel amacı, ortaokul çağındaki öğrencilerinin 6. ve 7. sınıfta seçmeli ders olarak aldığı Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırma kapsamında, Hukuk ve Adalet dersini alan öğrencilerin, sınıf düzeyleri, cinsiyetleri, anne ve babalarının eğitim düzeyleri, ailelerinin gelir düzeyleri, okulun bulunduğu mekan ve dersin alındığı yıl değişkenlerine göre ders hakkında görüşleri açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın hukuk ve adalet eğitimi, vatandaşlık eğitimi, demokrasi eğitimi ve sosyal bilgiler öğretim programları alanına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Yöntem:

Çalışmanın modeli:

Ortaokul 6. ve 7. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirildiği bu çalışmada tarama modeli niteliğindedir. Tarama modeli geçmişte veya şu an halen var olan durumun olduğu gibi tanıtıldığı, araştırmanın konusu olan olay, birey veya nesnelere aynen kendi koşullarında olduğu gibi betimlendiği araştırmalardır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2014). Bu model çerçevesinde, ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri betimlemeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında, ortaokul Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerde hukuk bilincini geliştirmeye etkisi, öğrenci görüşlerine göre incelenmiştir. Bunun için nicel ve nitel araştırma yöntemi birlikte kullanılmıştır. Nicel araştırma, araştırmacı rolü olarak olay ve olguların dışında, tarafsız ve nesnel olarak verinin sayısal ifadelerle araştırma sonuçlarını genelleme yapma, nitel araştırma yöntemi de öznel bakış açısı ile verinin derinliği ve zenginliği içinde betimlenmesine olanak sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırma kapsamında dersi alan öğrencilerin derse ilişkin tutumları ve görüşleri nicel yöntem ile değerlendirilirken derse ilişkin diğer değerlendirmeleri nitel yöntem ile incelenmiştir.

Evren ve Örneklem:

Araştırma evrenini, 2014-2015 ve 2015-2016 eğitim öğretim yıllarında Hukuk ve Adalet dersi eğitimini alan öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırma örneklemini, Tokat ilinde ve ilçelerinde Hukuk ve Adalet dersini alan 6. ve 7. sınıflardan 375 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilere anket formları doğrudan uygulanarak veriler elde edilmiş ve elde edilen veriler yorumlanmıştır. Örneklem özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgi tablo da gösterilmiştir.

Veri Toplama Aracı:

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Öğrenci Görüşleri Değerlendirme Anketi” kullanılmıştır. Anket maddeleri ilgili literatür taranarak ve öğretim programı taranarak oluşturulmuştur. Anket 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların demografik bilgilerini ve değişkenleri içermektedir. İkinci bölüm araştırmanın nicel boyutunu oluşturan 30 maddeli 3’ lü likert tipi ölçeği içermektedir. 3’ lü likert katılıyorum, kısmen katılıyorum ve katılmıyorum ifadeleri ile derecelendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın nitel boyutunu oluşturan 3 açık uçlu soru yer almaktadır. Anketin nitel ve nicel boyutuna ilişkin anket maddeleri oluşturulurken uzman görüşüne başvurulmuştur.

Hukuk ve Adalet Dersi Değerlendirme Ölçeğinin yapı geçerliliğinin ortaya koymak için açıklayıcı (açımlayıcı) faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda ($KMO=0.948>0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilerek faktörler arasındaki ilişkinin yapısının aynı kalması sağlanmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %52.223 olan 5 faktör altında toplanmıştır. Ölçekte 6 numaralı madde eş yükleme olduğundan çıkartılmıştır. Ölçekteki 29 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=0.938$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha ve açıklanan varyans değerine göre ölçek adı ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır. Ölçeğe ait oluşan faktör yapısı aşağıda görülmektedir.

Tablo 1: Hukuk ve Adalet Dersi Değerlendirme Ölçeği Faktör Yapısı

Boyut	Madde No	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha
Adaletin Sağlanması Hukukun Yeri (Özdeğer=2.674)	16	0.655	15,276	0,862
	8	0.622		
	12	0.602		
	10	0.597		
	11	0.546		
	14	0.528		
	13	0.516		
	9	0.480		
Adalet Duygusu ve Toplumsal Yaşam (Özdeğer=2.371)	15	0.433	13,919	0,865
	30	0.652		
	24	0.642		
	22	0.575		
	23	0.548		
Hukuk ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar (Özdeğer=1.970)	25	0.655	10,931	0,854
	4	0.569		
	5	0.626		
	7	0.453		
Toplumsal Düzen ve Hukuk (Özdeğer=1.744)	3	0.752	6,275	0,844
	1	0.749		
	2	0,601		
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler ve Kurumlar (Özdeğer=1.585)	19	0.704	5,822	0,899
	18	0.688		
	21	0.674		
	20	0.603		
	29	0.599		
	17	0.547		
Toplam Varyans %52.223				

Hukuk ve Adalet Dersi Değerlendirme Ölçeğinin faktör analizi değerlendirilmesinde öz değeri birden büyük faktörlerin ele alınmasına, değişkenlerin faktör içerisindeki ağırlığını gösteren faktör yüklerinin yüksek olmasına, aynı değişken için faktör yüklerinin birbirine yakın olmamasına dikkat edilmiştir. Ölçekteki faktörlerin puanları hesaplanırken faktördeki maddelerin değerleri toplandıktan sonra madde sayısına bölünerek (aritmetik ortalama) faktör puanları elde edilmiştir. Ölçek genelinden ve alt faktörlerden alınan puanlar 1 ile 3 arasında değişmektedir. Alınan puanın yüksekliği kazanım ve davranışların yüksekliğini göstermektedir.

Verilerin İstatistiksel Analizi:

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır.

İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi, ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonrasında farklılıkları belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analizi olarak Scheffe testi kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin açık uçlu sorulardan elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar:

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 2: Öğrencilerin Tanımlayıcı Özelliklerinin Dağılımı

Tablolar	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	192	51,2
	Kadın	183	48,8
	Toplam	375	100,0
Sınıf	6	188	50,1
	7	187	49,9
	Toplam	375	100,0
Yaşanılan Yer	Şehir Merkezi	16	4,3
	İlçe Merkez	245	65,3
	Köy	104	27,7
	Kasaba	10	2,7
	Toplam	375	100,0
Aylık Gelir	1000-1500	205	54,7
	1501-2500	83	22,1
	2501-3500	56	14,9
	3501 Ve Üstü	31	8,3
	Toplam	375	100,0
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	107	28,5
	Ortaokul	102	27,2
	Lise	114	30,4
	Üniversite Ve üstü	52	13,9
	Toplam	375	100,0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	152	40,5
	Ortaokul	125	33,3
	Lise	83	22,1
	Üniversite Ve üstü	15	4,0
	Toplam	375	100,0

Seçmeli Olarak Hukuk Ve Adalet Dersini Alma Durumu	Evet	358	95,5
	Hayır	17	4,5
	Toplam	375	100,0
Seçmeli Olarak Hukuk Ve Adalet Dersi Alınan Yıl	2014-2015	66	18,4
	2015-2016	292	81,6
	Toplam	358	100,0

Öğrenciler cinsiyet değişkenine göre 192'si (%51,2) erkek, 183'ü (%48,8) kadın olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler sınıf değişkenine göre 188'i (%50,1) 6, 187'si (%49,9) 7 olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler yaşadıkları yer değişkenine göre 16'sı (%4,3) şehir merkezi, 245'i (%65,3) ilçe merkez, 104'ü (%27,7) köy, 10'u (%2,7) kasaba olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler aylık gelir değişkenine göre 205'i (%54,7) 1000-1500, 83'ü (%22,1) 1501-2500, 56'sı (%14,9) 2501-3500, 31'i (%8,3) 3501 ve üstü olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler baba eğitim düzeyi değişkenine göre 107'si (%28,5) ilkokul, 102'si (%27,2) ortaokul, 114'ü (%30,4) lise, 52'si (%13,9) üniversite ve üstü olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler anne eğitim düzeyi değişkenine göre 152'si (%40,5) ilkokul, 125'i (%33,3) ortaokul, 83'ü (%22,1) lise, 15'i (%4,0) üniversite ve üstü olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler seçmeli olarak hukuk ve adalet dersini alma durumu değişkenine göre 358'i (%95,5) evet, 17'si (%4,5) hayır olarak dağılmaktadır.

Öğrenciler seçmeli olarak hukuk ve adalet dersi alınan yıl değişkenine göre 66'sı (%18,4) 2014-2015, 292'si (%81,6) 2015-2016 olarak dağılmaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Hukuk Ve Adalet Dersi İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları

	Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%		
Toplumsal Yaşamda Kuralların Neden Var Olduğunu Açıklarım	16	4,3	68	18,1	291	77,6	2,730	0,531
Toplumsal Kurallar İçerisinde Hukuk Kurallarının Yerini Ayırt Ederim	15	4,0	68	18,1	292	77,9	2,740	0,523
Hukuk Kurallarına Uyulmadığı Takdirde Toplumsal Düzenin Bozulacağını Bilirim	13	3,5	43	11,5	319	85,1	2,820	0,469
Hukuk Ve Adalet Kavramları Arasındaki İlişkiyi Açıklarım	22	5,9	118	31,5	235	62,7	2,570	0,603
Adalet Ve Eşitlik Kavramlarını Birbirlerinden Ayırt Ederim	18	4,8	73	19,5	284	75,7	2,710	0,550
Toplumsal Düzenin Sağlanmasında Adaletin Rolünün Önemini Açıklarım	20	5,3	101	26,9	254	67,7	2,620	0,585
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Önemini Açıklarım	23	6,1	83	22,1	269	71,7	2,660	0,591
Hukukla İlgili Temel Kavramları (adalet,hak,hukuk Devleti.anayasa.kanun) Açıklarım	22	5,9	96	25,6	257	68,5	2,630	0,593
Sorumluluklarının Bilincinde Olan Bir Birey Olarak Davranmadığımda Hangi Hukuki Sorunlarla Karşılaşacağımı Açıklarım	26	6,9	97	25,9	252	67,2	2,600	0,616
Hukuki Sorunların Diğer Sorunlardan Farklı Yönlerinin Olduğunu Açıklarım	18	4,8	63	16,8	294	78,4	2,740	0,540
Hukuk Dışı Davranışların Neler Olduğuna Örnekler Veririm	21	5,6	63	16,8	291	77,6	2,720	0,561
Hukuk Dışı Davranışların Olumsuz Sonuçlarını Açıklayabilirim	21	5,6	71	18,9	283	75,5	2,700	0,569
Hakların Korunması Ve Adaletin Sağlanmasında Birey Olarak üzerime Düşen Görevleri Açıklarım	30	8,0	79	21,1	266	70,9	2,630	0,628
Hakkımı Hukuki Yollardan Nasıl Koruyacağımı Örnek Vererek Açıklarım	23	6,1	85	22,7	267	71,2	2,650	0,592
Hakkımı Hukuk Dışı Yollarla Aramaya Kalktığımda Sonuçlarının Ne Olacağına Örnekler Veririm	27	7,2	83	22,1	265	70,7	2,630	0,614
Hukuki Haklarımı Kullanmak Ve Aramak İçin Kimlerden, Nerelerden Yardım Alabileceğimi Öğrendim	35	9,3	93	24,8	247	65,9	2,570	0,658
Hukuki Belge Ve Bilgilere Nasıl Ulaşabileceğimi Öğrendim	22	5,9	65	17,3	288	76,8	2,710	0,570
Hukuki Bilgi Ve Belgelere Erişme Yollarını Gerektiğinde Kullanırım	21	5,6	111	29,6	243	64,8	2,590	0,595
Hak Arama Konusunda İzleyeceğim Hukuki Süreçleri Öğrendim	20	5,3	91	24,3	264	70,4	2,650	0,579
Haklarımızın Hukukla Güvence Altına Alındığını Öğrendim	30	8,0	116	30,9	229	61,1	2,530	0,640
Anlaşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözülmesi Gerektiğini Örneklerle Açıklarım	30	8,0	59	15,7	286	76,3	2,680	0,615

Hukuki Sorunları Çözmede Görevli Olan Kurumların, Kuruluşların İşleyişini Açıklarım	27	7,2	61	16,3	287	76,5	2,690	0,598
Farklı Kurumların Farklı Hukuki Sorunları Ele Aldığını Öğrendim	14	3,7	49	13,1	312	83,2	2,790	0,488
Yargılama Sisteminde Çalışan Kişilerin Görevlerini Açıklarım	14	3,7	73	19,5	288	76,8	2,730	0,522
Yargılama Sisteminin Adaletin Sağlanmasında Önemli Bir Yere Sahip Olduğunu Öğrendim	25	6,7	117	31,2	233	62,1	2,550	0,618
Yargı Sistemindeki Kurumların İşlevlerinin Farklı Olduğunu Açıklarım	33	8,8	83	22,1	259	69,1	2,600	0,645
Güven Duymanın Adaletin Başlangıcı Olduğunu Öğrendim	29	7,7	84	22,4	262	69,9	2,620	0,625
Adaletsiz Olduğunda Kendimin Ve Toplumun Bundan Nasıl Etkileneceğini Bilirim	16	4,3	67	17,9	292	77,9	2,740	0,530
Günlük Yaşamda Adil Olmaya Özen Gösteririm	26	6,9	111	29,6	238	63,5	2,570	0,621
Adalet Duygusunu Olumsuz Etkileyen Uygulamaları Sorgularım	40	10,7	85	22,7	250	66,7	2,560	0,679

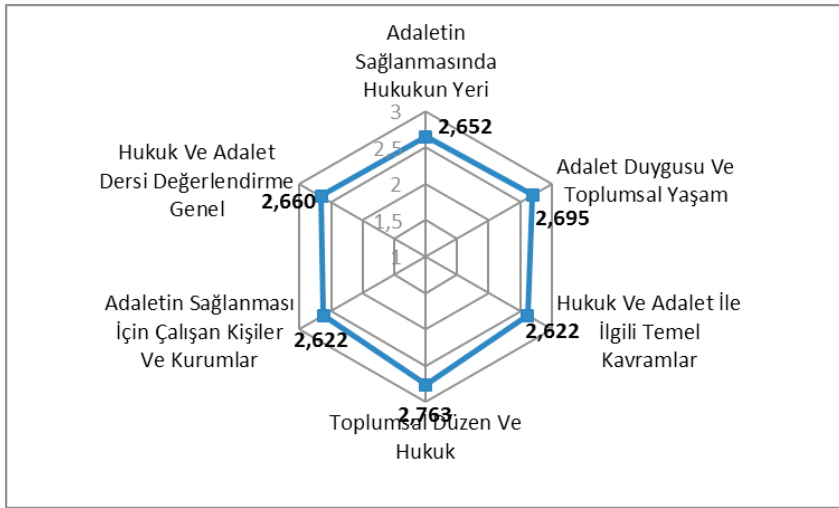
Araştırmaya katılan öğrencilerin Hukuk Ve Adalet Dersi ile ilgili ifadelere verdiği cevaplar incelendiğinde yüksek düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Tablo 4: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Ortalaması

	N	Ort	Ss	Min.	Max.	Ö l ç e k M i n - Maks.
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	375	2,652	0,402	1,000	3,000	1-3
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	375	2,695	0,367	1,000	3,000	1-3
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	375	2,622	0,438	1,000	3,000	1-3
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	375	2,763	0,387	1,000	3,000	1-3
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	375	2,622	0,421	1,000	3,000	1-3
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	375	2,660	0,355	1,000	3,000	1-3

Araştırmaya katılan öğrencilerin “adaletin sağlanmasında hukukun yeri” ünitesine ilişkin kazanım düzeyi yüksek (2,652±0,402); “adalet duygusu ve toplumsal yaşam” ünitesine ilişkin kazanım düzeyi yüksek (2,695±0,367); “hukuk ve adalet ile ilgili temel kavramlar” ünitesine ilişkin kazanım düzeyi yüksek (2,622±0,438); “toplumsal düzen ve hukuk” ünitesine ilişkin kazanım düzeyi yüksek (2,763±0,387); “adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar” ünitesine ilişkin kazanım düzeyi yüksek (2,622±0,421); “hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel” ünitesine ilişkin kazanım düzeyi yüksek (2,660±0,355); olarak saptanmıştır.

Şekil 1: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımlara İlişkin Diyagram

Tablo 5: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Anne Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	İlkokul	152	2,642	0,399	2,237	0,084	
	Ortaokul	125	2,603	0,405			
	Lise	83	2,747	0,354			
	Üniversite Ve üstü	15	2,630	0,589			
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	İlkokul	152	2,655	0,392	3,200	0,023	3>1
	Ortaokul	125	2,668	0,355			3>2
	Lise	83	2,798	0,277			
	Üniversite Ve üstü	15	2,750	0,526			
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	İlkokul	152	2,589	0,464	3,817	0,010	3>1
	Ortaokul	125	2,566	0,431			3>2
	Lise	83	2,759	0,346			
	Üniversite Ve üstü	15	2,667	0,548			
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	İlkokul	152	2,768	0,378	1,874	0,134	
	Ortaokul	125	2,707	0,414			
	Lise	83	2,835	0,322			
	Üniversite Ve üstü	15	2,778	0,530			
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	İlkokul	152	2,602	0,395	1,400	0,242	
	Ortaokul	125	2,589	0,462			
	Lise	83	2,703	0,367			
	Üniversite Ve üstü	15	2,644	0,577			
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	İlkokul	152	2,641	0,347	2,894	0,035	3>1
	Ortaokul	125	2,616	0,361			3>2
	Lise	83	2,757	0,302			
	Üniversite Ve üstü	15	2,674	0,541			

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel

puanları ortalamalarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=2,894$; $p=0,035<0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Anne eğitim düzeyine lise olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,757\pm0,302$), anne eğitim düzeyine ilkokul olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($2,641\pm0,347$) yüksek bulunmuştur. Anne eğitim düzeyine lise olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,757\pm0,302$), anne eğitim düzeyine ortaokul olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($2,616\pm0,361$) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin adaletin sağlanmasında hukukun yeri, toplumsal düzen ve hukuk, adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar puanları ortalamalarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda, grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 6: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Aylık Gelire Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	1000-1500	205	2,557	0,441	9,831	0,000	2>1
	1501-2500	83	2,803	0,235			3>1
	2501-3500	56	2,698	0,371			4>1
	3501 Ve Ustu	31	2,789	0,380			
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	1000-1500	205	2,631	0,389	4,988	0,002	2>1
	1501-2500	83	2,753	0,288			3>1
	2501-3500	56	2,777	0,315			4>1
	3501 Ve Ustu	31	2,815	0,413			
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	1000-1500	205	2,518	0,483	8,998	0,000	2>1
	1501-2500	83	2,750	0,290			3>1
	2501-3500	56	2,746	0,352			4>1
	3501 Ve Ustu	31	2,742	0,435			
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	1000-1500	205	2,714	0,430	2,574	0,054	
	1501-2500	83	2,819	0,287			
	2501-3500	56	2,804	0,323			
	3501 Ve Ustu	31	2,860	0,402			
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	1000-1500	205	2,543	0,450	5,467	0,001	2>1
	1501-2500	83	2,725	0,343			3>1
	2501-3500	56	2,705	0,361			4>1
	3501 Ve Ustu	31	2,715	0,431			
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	1000-1500	205	2,577	0,386	8,839	0,000	2>1
	1501-2500	83	2,771	0,227			3>1
	2501-3500	56	2,732	0,303			4>1
	3501 Ve Ustu	31	2,777	0,375			

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının aylık gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=8,839$; $p=0,000<0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Aylık gelir 1501-2500 olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,771\pm0,227$), aylık gelir 1000-1500 olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($2,577\pm0,386$) yüksek bulunmuştur. Aylık gelir 2501-3500 olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,732\pm0,303$), aylık gelir 1000-1500 olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($2,577\pm0,386$) yüksek bulunmuştur. Aylık gelir 3501 ve ustü olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,777\pm0,375$), aylık gelir 1000-1500 olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($2,577\pm0,386$) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumsal düzen ve hukuk puanları ortalamalarının aylık gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 7: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Baba Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	İlkokul	107	2,610	0,443	3,141	0,025	4>1 3>2
	Ortaokul	102	2,587	0,379			
	Lise	114	2,698	0,376			
	Üniversite Ve üstü	52	2,763	0,391			
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	İlkokul	107	2,659	0,380	3,051	0,029	4>1 3>2 4>2
	Ortaokul	102	2,635	0,388			
	Lise	114	2,737	0,313			
	Üniversite Ve üstü	52	2,793	0,383			
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	İlkokul	107	2,579	0,478	3,996	0,008	4>1 3>2 4>2
	Ortaokul	102	2,537	0,439			
	Lise	114	2,675	0,409			
	Üniversite Ve üstü	52	2,760	0,370			
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	İlkokul	107	2,776	0,363	2,690	0,046	4>2 4>3
	Ortaokul	102	2,716	0,405			
	Lise	114	2,734	0,412			
	Üniversite Ve üstü	52	2,891	0,322			
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	İlkokul	107	2,587	0,445	1,469	0,223	
	Ortaokul	102	2,577	0,407			
	Lise	114	2,662	0,409			
	Üniversite Ve üstü	52	2,692	0,422			
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	İlkokul	107	2,627	0,379	3,309	0,020	4>1 3>2 4>2
	Ortaokul	102	2,599	0,344			
	Lise	114	2,696	0,331			
	Üniversite Ve üstü	52	2,766	0,350			

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=3,309$; $p=0,020<0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Baba eğitim düzeyine üniversite ve üstü olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,766\pm 0,350$), baba eğitim düzeyine ilkokul olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($2,627\pm 0,379$) yüksek bulunmuştur. Baba eğitim düzeyine lise olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($2,696\pm 0,331$), baba eğitim düzeyine ortaokul olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puan-

larından (2,599±0,344) yüksek bulunmuştur. Baba eğitim düzeyine üniversite ve üstü olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları (2,766±0,350), baba eğitim düzeyine ortaokul olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından (2,599±0,344) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar puanları ortalamalarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 8: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Yaşanılan Yere Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	Şehir Merkezi	16	2,424	0,549	1,992	0,115
	İlçe Merkez	245	2,672	0,395		
	Köy	104	2,637	0,371		
	Kasaba	10	2,678	0,568		
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	Şehir Merkezi	16	2,578	0,416	1,187	0,314
	İlçe Merkez	245	2,717	0,363		
	Köy	104	2,666	0,371		
	Kasaba	10	2,625	0,317		
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	Şehir Merkezi	16	2,531	0,397	0,287	0,835
	İlçe Merkez	245	2,631	0,440		
	Köy	104	2,613	0,439		
	Kasaba	10	2,650	0,474		
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	Şehir Merkezi	16	2,667	0,404	0,474	0,701
	İlçe Merkez	245	2,776	0,391		
	Köy	104	2,747	0,382		
	Kasaba	10	2,767	0,353		
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	Şehir Merkezi	16	2,563	0,459	0,261	0,853
	İlçe Merkez	245	2,617	0,446		
	Köy	104	2,635	0,355		
	Kasaba	10	2,700	0,422		
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	Şehir Merkezi	16	2,524	0,433	0,912	0,435
	İlçe Merkez	245	2,672	0,361		
	Köy	104	2,650	0,319		
	Kasaba	10	2,681	0,433		

Araştırmaya katılan öğrencilerin adaletin sağlanmasında hukukun yeri, adalet duygusu ve toplumsal yaşam, hukuk ve adalet ile ilgili temel kavramlar, toplumsal düzen ve hukuk, adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar, hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 9: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Cinsiyete Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	Erkek	192	2,596	0,430	-2,789	0,005
	Kadın	183	2,710	0,364		
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	Erkek	192	2,645	0,398	-2,735	0,006
	Kadın	183	2,747	0,323		
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	Erkek	192	2,556	0,474	-3,022	0,003
	Kadın	183	2,691	0,386		
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	Erkek	192	2,689	0,437	-3,829	0,000
	Kadın	183	2,840	0,310		
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	Erkek	192	2,576	0,450	-2,146	0,032
	Kadın	183	2,669	0,385		
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	Erkek	192	2,603	0,386	-3,181	0,002
	Kadın	183	2,719	0,310		

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t(373)=-3.181$; $p=0.002<0,05$). Kadınların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($\bar{x}=2,719$), erkeklerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($\bar{x}=2,603$) yüksek bulunmuştur.

Tablo 10: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Seçmeli Olarak Hukuk Ve Adalet Dersini Alma Durumuna Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	t	P
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	Evet	358	2,664	0,395	2,814	0,005
	Hayır	17	2,386	0,481		
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	Evet	358	2,704	0,362	2,252	0,025
	Hayır	17	2,500	0,415		
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	Evet	358	2,631	0,433	1,891	0,059
	Hayır	17	2,427	0,506		
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	Evet	358	2,764	0,391	0,405	0,686
	Hayır	17	2,726	0,294		
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	Evet	358	2,626	0,421	0,925	0,356
	Hayır	17	2,529	0,426		
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	Evet	358	2,668	0,352	2,123	0,034
	Hayır	17	2,482	0,381		

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının seçmeli olarak hukuk ve adalet dersini alma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t(373)=2.123$; $p=0.034<0,05$). Dersi alanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($\bar{x}=2,668$), dersi almayanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($\bar{x}=2,482$) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet ile ilgili temel kavramlar, toplumsal düzen ve hukuk, adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar puanları ortalamalarının seçmeli olarak Hukuk ve Adalet dersini alma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 11: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Seçmeli Olarak Hukuk Ve Adalet Dersi Alınan Yıla Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	2014-2015	66	2,576	0,426	-2,024	0,044
	2015-2016	292	2,684	0,385		
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	2014-2015	66	2,621	0,388	-2,063	0,040
	2015-2016	292	2,723	0,354		
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	2014-2015	66	2,587	0,433	-0,917	0,360
	2015-2016	292	2,641	0,433		
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	2014-2015	66	2,727	0,405	-0,854	0,394
	2015-2016	292	2,773	0,389		
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	2014-2015	66	2,510	0,469	-2,496	0,013
	2015-2016	292	2,652	0,406		
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	2014-2015	66	2,587	0,367	-2,086	0,038
	2015-2016	292	2,686	0,346		

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının seçmeli olarak Hukuk ve Adalet dersi alınan yıl değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t(356)=-2,086$; $p=0,038<0,05$). 2015-2016 olanların hukuk ve adalet dersi değerlendirme genel puanları ($\bar{x}=2,686$), 2014-2015 olanların Hukuk ve Adalet dersi değerlendirme genel puanlarından ($\bar{x}=2,587$) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin hukuk ve adalet ile ilgili temel kavramlar, toplumsal düzen ve hukuk puanları ortalamalarının seçmeli olarak hukuk ve adalet dersi alınan yıl değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 12: Hukuk Ve Adalet Dersine Yönelik Kazanımların Sınıfa Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri	6	188	2,656	0,390	0,216	0,829
	7	187	2,647	0,416		
Adalet Duygusu Ve Toplumsal Yaşam	6	188	2,709	0,343	0,747	0,456
	7	187	2,681	0,390		
Hukuk Ve Adalet İle İlgili Temel Kavramlar	6	188	2,608	0,450	-0,633	0,527
	7	187	2,636	0,426		
Toplumsal Düzen Ve Hukuk	6	188	2,768	0,382	0,254	0,800
	7	187	2,758	0,393		
Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler Ve Kurumlar	6	188	2,638	0,408	0,761	0,447
	7	187	2,605	0,435		
Hukuk Ve Adalet Dersi Değerlendirme Genel	6	188	2,666	0,347	0,323	0,747
	7	187	2,654	0,363		

Araştırmaya katılan öğrencilerin adaletin sağlanmasında hukukun yeri, adalet duygusu ve toplumsal yaşam, hukuk ve adalet ile ilgili temel kavramlar, toplumsal düzen ve hukuk, adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar, Hukuk ve Adalet dersi değerlendirme genel puanları ortalamalarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcıların Açık Uçlu Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Bulgular

Araştırmanın veri toplama aracı olan, Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Öğrenci Görüşleri Ölçeği' nin üçüncü bölümünde dersi alan öğrencilere üç tane açık uçlu soru yöneltilmiştir. Elde edilen cevapların benzerliğine göre cevaplar kategorilendirilmiştir.

Araştırmada Hukuk ve Adalet dersi kazanımları doğrultusunda dersin öğrencilerde farkındalık oluşturma seviyesini, günlük hayatta ders kazanımlarını etkin olarak kullanıp kullanmadıklarını, hukukun gerekliliğine olan inançlarının düzeyini en açık şekilde yansıtacak sorular sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplarda çelişkili ifadeler, cevap yazılmayan sorular boş olarak değerlendirilmiştir. Üç tane açık uçlu soru sorulmuştur ve her soruya verilen cevap benzerliğinden yola çıkarak her soru numaralandırılıp, kategorilendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda birinci sorunun içerik analizi yapılmıştır.

1.Açık uçlu soru:

Çevrenizde adaletsizlik olarak düşündüğünüz durumlarla karşılaştınız mı? Karşılaştığınızda nasıl tepki verirdiniz?

Tablo 13: Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi 1. açık uçlu soru analizi

Cevaplar	Yüzde %	Frekans
1.Cevap:Karşılaşmadım karşılaştım tepki vermem	%1,6	6
2.Cevap:Karşılaşmadım karşılaştım tepki veririm	%41,86	157
3.Cevap:Karşılaştım tepki vermedim	%8,53	32
4.Cevap:Karşılaştım tepki verdim	%40,8	153
Boş	%7,2	27
Toplam	%100	375

Tablo incelendiğinde birinci açık uçlu soruya 348 öğrencinin cevap verdiği görülmektedir. Soruya ilişkin verilen yanıtlara bakıldığında öğrencilerin günlük hayatlarında adaletsizlik ile karşılaşma ya da karşılaşmama yüzdelerinin birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. 1. cevapta 6(%1,6) öğrencinin adaletsizlik diye nitelendirdiği bir durumla karşılaşmadıklarını ve karşılaşsa bile tepki vermek istemedikleri görülmektedir. Bu durum Hukuk ve Adalet dersi kazanımlarına ters düşmektedir. Hukuk ve Adalet dersi kazanımlarının etkili bir şekilde öğrenciye kazandırılmadığı görülmektedir.

“Karşılaşmadım karşılaştım tepki vermem” şeklinde yanıt veren öğrencilerin (f=6) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Adaletsizlikle karşılaşmadım karşılaştım bile sesimi çıkarmam” Ö:102

“Karşılaşmadım. Sessiz kalmayı tercih ederim” Ö:157

2. cevaba verilen yanıttan yola çıkarak öğrencilerin çoğunluğunun (%41,86) adaletsizlik diye nitelendirdikleri durumlarla karşılaşmadıkları ancak karşılaşmaları haline tepki verecek düzeyde kendilerine inandıkları verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Bu durum Hukuk ve Adalet dersi kazanımları doğrultusunda istenilen bir durumdur. Ancak adaletsizlik durumunun günlük hayattan örneklerle öğrencilere tanıtılması sağlanarak öğrencilerin gündelik hayatta değerlendirmelerde daha dikkatli olmaları sağlanmalıdır.

“Karşılaşmadım karşılaştım tepki veririm” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=157) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Hiç böyle bir olaya denk gelmedim. Denk gelseydim duruma el atardım” Ö:92

“Karşılaştığım olmadı olsaydı adaleti sağlamaya çalışırdım” Ö: 105

3.cevapta Hukuk ve Adalet dersi kazanımlarına ters bir durum söz konusudur. 32 (%8,53) öğrencinin Hukuk ve Adalet dersi aldıktan sonra adaletsiz bir durumla karşılaşmaları ve tepkide bulunmadıkları görülmüştür. Bu, ders kazanımlarına ters bir durumdur. Çünkü Hukuk ve Adalet dersi öğrencilerin adaletsizlik durumlarında neler yapabileceklerini, hangi yollardan bu tarz olaylara tepki vereceklerini öğrencilere kazandıracak şekilde tasarlanmıştır.

“Karşılaştım tepki vermedim” şeklinde cevapta bulunan öğrencilerin (f=32) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Çevremde gördüklerim oluyor fakat ben karışmıyorum” Ö: 107

“Komşularımız arasında oldu ben ilgilenmedim” Ö : 110

4.cevapta öğrencilerin adaletsizlik diye nitelendirdikleri durumlarla karşılaştıkları ve bu durumlara gereken tepkiyi verdikleri görülmektedir. 153 (%40,8) kişinin verdiği yanıtta yola çıkarak Hukuk ve Adalet dersinin kazanımlarının çoğu öğrenciye etkin bir şekilde kazandırıldığı görülmektedir.

“Karşılaştım tepki verdim” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=153) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Çevremde çok adaletsizlik oluyor. Bende olaya karışarak onlara doğru yolu gösteriyorum.” Ö: 82

“Adaletsiz bir durum olduğunda gerekli yerlere söyleyerek adaletin sağlanmasına yardım ediyorum.” Ö:85

Cevap 2 ve cevap 4’den çıkarılacak ortak sonuç öğrencilerin adaletsizlik durumuyla karşılaşsın veya karşılaşmasın gereken tepkiyi verebilecek düzeyde olmalarıdır. Cevap 2’de öğrenciler adaletsizlik durumuyla karşılaşmadıklarını ancak karşılaşsalar tepki vereceklerini ifade etmişlerdir. Cevap 4’de ise adaletsizlik durumuyla karşılaştıklarını ve tepkilerini verdiklerini ifade etmişlerdir. Hukuk ve Adalet dersi öğrencilerde bu farkındalığı oluşturmak istemektedir. Bu doğrultuda Hukuk ve Adalet dersi öğrencilerde anlamlı farkındalık meydana getirmiştir.

1.açık uçlu soruya çelişkili ifadeler ve soruya cevap verilmemesinden dolayı 27 öğrencinin cevabı boş olarak değerlendirilmiştir.

2.açık uçlu soruya üç farklı cevap benzerliklerine göre kategorilendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda cevapların analizi yapılmıştır.

2.Açık uçlu soru:

Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra çevrenizdeki olaylara verdiğiniz tepkilerde nasıl bir değişme oldu?

Tablo 14: Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi 2. açık uçlu soru analizi

Cevaplar	Yüzde	Frekans
1.Cevap: Olumlu yönde bir değişme oldu	%76,26	286
2.Cevap:Olumsuz yönde bir değişme oldu	%1,3	5
3.Cevap:Değişme olmadı	%15,46	58
Boş	%6,93	26
Toplam	%100	375

Tablo incelendiğinde sorulara verilen cevaplar doğrultusunda Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerin yaşamlarında ne düzeyde bir farklılık oluşturduğu görülmektedir.

1.cevaba bakıldığında 286 (%76,26) öğrenci çoğunluğuyla Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerin hayatlarında önemli bir değişiklik meydana getirdiği görülmektedir. 286 (%76,26) öğrenci Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra günlük hayatlarında değişiklik meydana geldiğini ifade ederek, dersin kazanımlarının öğrencilerde farkındalık oluşturduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Hukuk ve Adalet dersinin öğrenciler üzerindeki etkililiğini göstermektedir.

“Olumlu yönde bir değişme oldu” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=286) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Değişim oldu artık sessiz kalmıyorum” Ö:55

“ Oldu. Önceden fark etmediğim olayları fark ettim ve tepki vermeye başladım.” Ö:62

2.cevaba bakıldığında, 5 (%1,3) öğrencinin Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra hayatında bir değişme olmadığını ifade etmiştir. Bu istenilmeyen bir durumdur ancak yapılacak olan ders içi etkinliklerle öğrenci farklılıkları göz önünde bulundurulup durum istenilen seviyeye çıkarılabilir.

“Olumsuz yönde bir değişme oldu” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=5) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Dersten sonra sessiz kalmayı tercih ettim” Ö:201

“Olaylara karışmamaya başladım” Ö: 205

3.cevaba bakıldığında ise cevap 2’de ki gibi istenilmeyen bir durum ortaya çıkmıştır. 58 (%15,46) öğrenci Hukuk ve Adalet dersinin hayatlarında bir değişim meydana getirmediğini ifade etmiştir. Bu durumun oluşmaması için ders içeriğinin veya ders işlenişinin geliştirilmesi gerekmektedir.

“Değişme olmadı” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=58) bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Önceden de haksızlığa kızılıyordum şimdide aynı kızılıyorum “ Ö:12

“Dersten sonrada öncede karışmıyordum” Ö: 15

Soruya 26 (%6,93) öğrencinin cevabı çelişkili ifadeler ve cevap yazılmamasından dolayı boş olarak değerlendirilmiştir.

3.açık uçlu soruya verilen cevaplar benzerliklerine göre iki kategoriye ayrılmıştır. Cevap yazılmayan ve çelişkili ifadeler içeren cevaplar boş olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda ki tabloda soruya verilen cevaplar analiz edilmiştir.

3.açık uçlu soru:

Yaşamımızın her anında hukuk kurallarıyla iç içe yaşarız. Bu kurallar hayatımızda olmalı mı? Neden?

Tablo 15: Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi 3. açık uçlu soru analizi

Cevaplar	Yüzde %	Frekans
1.Cevap: Olmalı çünkü gereklidir.	%91,2	342
2.Cevap:Olmamalı çünkü gereksizdir.	%1,3	5
Boş	%7,46	28
Toplam	%100	375

Tabloya bakıldığında öğrencilerin 342’sinin (%91,2) hukuk kurallarının hayatımızda olmasını istediği ve bunu bir gereklilik olarak değerlendirdiği görülmektedir. Hukuk ve Adalet dersini alan bir öğrencinin öncelikle bu dersi neden alması gerektiğini bilmesi oldukça önemlidir. Soruya verilen 1. cevapta öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersini almalarının nedenini biliyor olmaları dersin öğrenilmesi açısından oldukça yarar sağlayacaktır. Öğrencilerin güdüledikleri derste daha başarılı oldukları bilinen bir gerçektir. Soruya verilen 1. cevaptan yola çıkarak Hukuk ve Adalet dersinin önemi ve gerekliliğini bilen öğrenciler dersin kazanımlarını etkili bir şekilde alacaktır.

“Olmalı çünkü gereklidir” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=342) bazı ifadeleri şu şekildedir:

“Olmalıdır çünkü hukuk olmazsa suç artar” Ö:122

“Olmalıdır olmazsa kavga çok olur” Ö: 151

2.cevaba bakıldığında 5 (%1,3) öğrencinin hukukun olmaması gerektiğini, gereksiz olduğunu düşündüğünü görmekteyiz. Verilen cevaplara bakıldığında bu şekilde düşünen öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinden fazla beklenti içinde olmayacaklarını çıkartabiliriz. Öğrencilere öncelikle hukukun önemini, hukuk olmadığında neler olabileceğinin anlatılmasının yararlı olacağı görülmektedir. Bu sayede Hukuk ve Adalet dersinin önemi anlaşılacaktır.

“Olmamalı çünkü gereksizdir” şeklinde cevap veren öğrencilerin (f=5) bazı ifadeleri şu şekildedir:

“Olmasının bir anlamı yok” Ö:92

“Olmamalı daha rahat oluruz” Ö:97

3.Açık uçlu soruya çelişkili ifadeler ve cevap yazılmamasından dolayı 28 (%7,46) öğrencinin cevabı boş olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç:

Araştırmada ortaokul 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu bölümde araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar araştırmanın alt amaçlarına göre ele alınacaktır.

Birinci Alt Amaca İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci alt amacını ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda nicel ve nitel bulgularla araştırma sonuçları aşağıdaki gibidir.

Ortaokul 6. ve 7. sınıflara seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersine ilişkin bu dersi alan öğrencilere dersin kazanımları doğrultusunda hazırlanmış otuz tane nicel üç tane nitel veri alınmasını sağlayan anket uygulanmıştır. Bulgulara bakıldığında Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin olumlu yönde yüksek çıktığı görülmektedir. Anket soruları dersin ünite sıralamasına ve kazanımlarına önem verilerek hazırlanmıştır. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplarda Hukuk ve Adalet dersiyle birlikte tutumlarında ve davranışlarında farkındalık meydana geldiği görülmektedir. Öğrencilerin hukuksal olayları açıklama durumları, hukuksal olaylarda nerelere başvurulacağını bilme, haklarının neler olduğunu açıklama gibi birçok durumda yüksek seviyede farklılık meydana gelmiştir. Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri dersin üniteleri kapsamında değerlendirildiğinde her bir ünitenin kazanım düzeyi anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

İkinci Alt Amaca İlişkin Sonuçlar:

Araştırmanın ikinci alt amacını ortaokul öğrencilerinin seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersi uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farkın olma düzeyi oluşturmaktadır.

Adaletin sağlanmasında hukukun yeri ünitesi doğrultusunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kadınların erkeklere göre adaletin sağlanmasında hukukun yeri ünitesinde daha yüksek tutum ve farkındalık oluşturdıkları sonucunu varılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerden adalet duygusu ve toplumsal yaşam ünitesinde kadınların erkeklere göre tutum ve davranışlarının daha üst seviyede olduğu görülmüştür.

Hukuk ve adalet ile ilgili temel kavramlar ünitesinde bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre kazanım ve tutumlarında daha üst seviyede oldukları sonucuna varılmıştır.

Toplumsal düzen ve hukuk ünitesinde bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Adaletin sağlanması için çalışan kişiler ve kurumlar ünitesinde bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

Genel anlamda hukuk ve adalet dersi için bayan ve erkek öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklar olduğu sonucuna varılmıştır. Bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre hukuk ve adalet dersine ilişkin tutum düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Üçüncü Alt Amaca İlişkin Sonuçlar:

Araştırmanın üçüncü alt amacını ortaokul öğrencilerine seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersi uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında yaşadıkları yer değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farkın olma düzeyi oluşturmaktadır.

Hukuk ve Adalet dersini alan öğrencilerin derse ilişkin görüşleri ile yaşadıkları yer arasında yapılan araştırmaya göre anlamlı düzeyde bir fark bulunamamıştır.

Dördüncü Alt Amaca İlişkin Sonuçlar:

Araştırmanın dördüncü alt amacını ortaokul öğrencilerine seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri arasında anne ve babalarının eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farkın olma düzeyi oluşturmaktadır.

Araştırmada Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin annenin eğitim düzeyi doğrultusunda farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Annenin eğitim düzeyi ile öğrencinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri arasında anlamlı düzeyde

fark olduğu görülmüştür. Anne eğitim düzeyi lise olan öğrenciler anne eğitim düzeyi ilkököl olan öğrenci arasında anlamlı bir fark meydana gelmiştir. Anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinde farklılık meydana gelmiştir. Anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin görüşlerinde yükselme meydana gelmiştir. Aynı şekilde Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri ile babanın eğitim düzeyi arasında anlamlı düzeyde farklar meydana gelmiştir. Baba eğitim düzeyi arttıkça öğrencinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinde farklılıklar meydana gelmiştir.

Beşinci Alt Amaca İlişkin Sonuçlar:

Araştırmanın beşinci alt amacını ortaokul öğrencilerine seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri arasında ailenin aylık geliri değişkenine göre anlamlı düzeyde fark oluşma seviyesi oluşturmaktadır.

Araştırmada Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri ile öğrencinin ailesinin aylık geliri arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Öğrencinin ailesinin aylık gelir miktarı arttıkça Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinde farklılaşma seviyesi yüksek çıkmıştır. Öğrencinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin tutum ve davranışları aylık gelir miktarı azaldıkça düşmüş, aylık gelir miktarı arttıkça yükselmiştir.

Altıncı Alt Amaca İlişkin Sonuçlar:

Araştırmanın altıncı alt amacını ortaokul öğrencilerine seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri arasında dersin alındığı yıl ve okutulan sınıf değişkenine göre anlamlı düzeyde fark oluşma seviyesi oluşturmaktadır.

Hukuk ve Adalet dersinin okutulduğu sınıf düzeyleri ile hukuk ve adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri arasında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri ile hukuk ve adalet dersinin alındığı yıl arasında anlamlı düzeyde fark olduğu saptanmıştır. 2015-2016 eğitim öğretim yılında alınan Hukuk ve Adalet dersi diğer yıllara göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler:

Araştırma çerçevesinde öneriler şu şekildedir:

Öğrenciler Hukuk ve Adalet bilinci konusunda istenilen seviyeye ulaştırılmıştır. Bu seviyeyi korumak ve daha üst seviyelere taşımak için program günün şartlarına uygun olarak geliştirilmelidir. Ders kitapları, ders materyalleri bu kapsamda gözden geçirilmelidir.

Öğretmenlerin daha işlevsel olmaları, derste öğrenciyi daha etkin kılacak etkinliklere yer vermeleri oldukça önemlidir. Okul yönetimi öğretmene bu konuda destek vermelidir. Öğrencileri hukuksal konularda gerekli kurumlarla iş birliği içinde olmalarına olanak sağlanmalıdır.

Öğretmenlere gerekli durumlarda seminer ve hizmet içi eğitim verilerek ders için donanımlı hale gelmelerine yardımcı olunmalıdır.

Öğrencilerin dersi günlük hayatla bağdaştırabilmelerine yardımcı olmak için ders esnasında örnek olay, drama, ilgi çekici hikâyeler ve çeşitli görsellerle desteklenmiş bir eğitim ortamı sunulmalıdır. Bu sayede öğrenciler çevrelerinde ki olaylara daha objektif bakacaklardır.

Öğrencilere oluşturulmak istenen hukuk bilgisi ve adalet bilinci sadece Hukuk ve Adalet ders saatiyle kısıtlı kalmamalı öğrencilere okulda çeşitli etkinlik imkânı sağlanarak daha ilgi çekici hale getirilmelidir.

Öğrencilere kazandırılan hukuk ve adalet bilinci diğer derslerle de desteklenerek daha kalıcı öğrenmeye imkân verilmelidir.

Kaynakça:

BEKDAŞ, Fatih (2012), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Öğrenci Boyutunda Kazanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

ÇAKIROĞLU, Osman. (1987), “Cumhuriyet Döneminden Bu Yana Sosyal Bilgiler Öğretmeni Yetiştirmenin Dünü, Bu Günü, Yarını”, Gazi Üniversitesi Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu. Ankara.

ERDEN, Münire (1996),. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınları.

ERTÜRK, Selahattin (1998), *Eğitimde Program Geliştirme*, Başarı Yayınevi, Ankara.

KOLUMAN, Sadri, (2011), İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanına Yönelik Öğretmen Görüşleri (Balıkesir İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

MEB. (2005), İlköğretim Sosyal Bilgiler 4.-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu (Taslak Basım), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB. (2005), İlköğretim Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu (Taslak Basım), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB. (2007), İlköğretim Halk Kültürü (6. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (Taslak Basım), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB. (2007), İlköğretim Halk Kültürü (7. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB. (2007), İlköğretim Halk Kültürü (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB. (2005), *Sosyal Bilgiler 6. – 7. Sınıf Programı. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

SÖNMEZ, Veysel (1999), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Kılavuzu*. MEB: Öğretim Kitapları Dizisi.

SÖNMEZ, Veysel (1999), *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, İstanbul:MEB Yayınları.

ÖZTÜRK, Cemil (2006), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara.

PAYKOÇ, Fersun (1991), *Tarih Öğretimi*. Eskişehir: A.Ü. Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

YILDIRIM, Cemal (2006), *Bilim Tarihi*. Ankara: Remzi Kitabevi.

YILDIRIM, Cemal (2004), *Bilim Felsefesi*. Ankara: Remzi Kitabevi.

ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK, Fatma. (2011), *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ve Öğretmen Adaylarının İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Öğrenme Alanlarına İlişkin Özyeterlik Düzeylerinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Extended Abstract:

The social sciences are concerned with all developments dealing with human because the focus of social sciences is human being. The social sciences deal with society as diverse from different angles. In this way, social sciences allow us to better analyze human events. Throughout our lives, we have been influenced by events or events that affect people directly or indirectly. These events and phenomena, especially nowadays have gained a different dimension. We see that in countries where the consciousness of law and democracy is dominant so the risk of disagreement is less than in other countries where the consciousness of law and democracy is less. Thus the disputes are solved in a practical way.

The aim of the research:

The main aim of the study is to determine the opinions of the secondary school students about the law and justice course that they take as elective courses in the 6th and 7th grades. The opinions of 6th and 7th grade students in tokat example in the light of the data will be tried to be about the law and justice course.

Method of research:

In this research, the effect of the secondary school law and justice course on improving the law consciousness of students was examined according to the views of the students. Quantitative and qualitative research methods have been used together. Quantitative research, outside of the event and phenomenon as the role of the researcher, is a result of generalized numerical expression of the results of the research in objective way. The qualitative research method also allows to describe the depth and richness of data with a subjective perspective. (yıldırım & şimşek, 2013). While evaluating the attitudes and opinions of the students taking the course in the research by the quantitative method, the other evaluations related to the course were examined by qualitative method.

Population and sampling:

The research universe consisted of the students who took the law and justice course in the academic years 2014-2015 and 2015-2016. The research sample consists of 375 students from 6th and 7th grades who took law and justice course in tokat and its counties.

Data collection tool:

In the study, "evaluation questionnaire of student s' opinions related to law and justice course" was used as data collection tool. Questionnaire items were created

by scanning the relevant literature and education programs. The survey consists of 3 parts. The first part includes the demographic information and variables of the participants. The second part consists of 3 point likert type scale with 30 items that forms the quantitative dimension of the study. The statements “I agree, I agree in part and disagree” were graded.

Statistical analysis of data:

The data obtained from the study were analyzed by using spss (statistical package for social sciences) for windows 22.0 program. Number, percentage, mean, standard deviation were used as descriptive statistical methods in the evaluation of the data. T-test for the comparison of quantitative continuous data between two independent groups and one-way anova test for the comparison of quantitative continuous data between two independent groups were used. Scheffe test was used as a complementary post-hoc analysis to determine the differences after the anova test. The findings were evaluated at 95% in confidence interval and 5% meaningfulness level. The data obtained from the open-ended questions regarding the qualitative dimension of the research were evaluated by content analysis from qualitative research methods.

Results and conclusion:

In the research, the opinions of 6th and 7th grade students about the law and justice course were examined. In this section, the results of the research will be discussed according to the sub-objectives of the study.

First sub-purpose results:

Thirty-one quantitative and three qualitative data were collected from the students who took law and justice course as an elective course taught to the 6th and 7th grades students of the secondary school. When the findings are examined, it is observed that the views of students about law and justice course are high. The questionnaire questions were prepared by giving importance to the unit rankings and gains of the course. Thanks to the law and justice course, awareness of the students about their attitudes and behaviors has been observed from their answers in questionnaire. There has been a high level of difference in many cases, such as the students' explanation of legal events, knowing where to apply in legal cases, and explaining what their rights are. When the opinions of students about the law and justice course were evaluated within the scope of the course units, the acquisition level of each unit was significantly higher.

Second sub- objective results:

The second sub-objective of the study is that there is a significant difference between the views of secondary school students regarding the law and justice course practice according to the gender variable.

There were significant differences in terms of gender variable according to the unit of the place of law in providing justice. When women and men were compared, it was concluded that women have higher attitudes and awareness in the unit of place of law in providing justice. Among the students who participated in the research, women were found to be at a higher level of attitudes and behaviors in the unit of sense of justice and the social life. It was concluded that female students are higher in their acquisitions and attitudes than male students in the unit of basic concepts of law and justice. In the unit of social order and law, female students got higher scores than male students. It has been observed that female students have higher scores than male students in the unit of working people and institutions to provide justice. It was concluded that there were significant differences between male and female students in terms of law and justice. Female students have higher attitudes towards law and justice than male students.

Third sub- objective results:

The third sub-objective of the study is that there is a significant difference between the views of the secondary school students about the law and justice course practices which are taught as elective according to the place they live in. There was no significant difference between the opinions of the students taking the law and justice course according to the results of the study and the place where they live in.

Fourth sub- objective results:

The fourth sub-objective of the study is to create awareness level in significant difference among the views of parents and their opinions about the law and justice course which are taught to secondary school students according to their education level. In the study, it was found out that the views of the students on the law and justice course differ according to the education level of the mother. It was observed that there was a significant difference between mother's education level and student's views on law and justice course. There was a significant difference between the level of mother education graduated from high school and primary school. As mother education level increased, students' opinions on law and justice course differed. As education level of mothers increased, the views of the students increased. Similarly, there were significant differences between the student views and the education level of the father about the law and justice course. As the education level of fathers increased, there were differences in the views of the students about the course of law and justice.

Fifth sub-objective results:

The fifth sub-objective of the study is to create a difference in a significant level between the views of the secondary school students studied law and justice course according to variable of monthly income of the family. In the study, a significant difference was found between the opinions of the students about the law and justice course and the monthly income of the students' families. The higher monthly income of the students' family, the higher level of differentiation in his views on law and justice course increases. The attitudes and behaviors of students related to the law and justice course decreased as the monthly income decreased. As the monthly income increased, they increased too.

Sixth sub-objective results:

The sixth sub-objective of the study is to determine the level of difference between the views of the secondary school students according to variable of the grade and the education year.

Suggestions:

The students were reached to the desired level in respect of law and justice consciousness. To maintain this level and move to higher levels, the program should be developed in accordance with the conditions of the day. Textbooks and course materials should be reviewed in this context.

It is very important for teachers to be more functional and to discourse activities that will make the student more effective in the course. The school management should support the teacher in this regard. Students should be allowed to cooperate with the necessary institutions in legal matters.

Teachers should be provided with seminars and in-service training to help them be equipped for the course if they are necessary.

Çoklu Zekâ Kuramına Göre Yurtdışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi İle İlgili Öğretmen Görüşleri

Teachers' Views On Teaching Turkish To Turkish Children Abroad By Multiple Intelligence Theory

Doç. Dr. İhsan KALENEROĞLU*
V. Yasemin ZORLUOĞLU**

Öz:

Günümüzde başta Almanya olmak üzere çeşitli ülkelerde varlığını sürdüren Türk insanının yaşadığı başlıca problemlerden biri kendi diline ve kültürüne yeterince hâkim olamamasıdır. Günümüz Avrupa'sında Türkçeyi ana dil olarak konuşan insan sayısı (yaklaşık 5,5 milyon) toplamı bazı Avrupa ülkelerinin nüfuslarından daha fazladır. Ancak Türkçe konuşanların sayısı her ne kadar çok olsa da Türkçenin ana dil olarak eğitim birimlerinde verilmesinde bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların arka planında iki ana neden olduğu ileri sürülebilir. Birincisi yurt dışında yaşayan Türk ailelerinin Türkçe eğitimine karşı geliştirdikleri görece ilgisizlik, isteksizlik veya yeterince önemsememe tutumu, ikincisi de yetersiz ders saatleri, sınırlı müfredat, eksik materyal, zorluk çıkaran idari ve yasal uygulamalardan kaynaklanan sorunlardır. Bu nedenle yurt dışında yaşayan göçmen durumundaki Türk ailelerin çocuklarına Türkçenin doğru ve etkili bir şekilde öğretilmesinin gerekliliği günden güne artmaktadır.

Yurt dışında yaşayan Türklerin zamanla Türkçe ve Türk kültüründen giderek

*Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara Türkiye, e-posta: kihsan@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2441-5932>

**Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara Türkiye, e-posta: yasizzor@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6923-4150>

uzaklaştıkları, Türk çocuklarına verilen eğitimlerde ise elverişli olmayan sınıf ortamı, sınırlı materyal ve yetersiz ders saati gibi sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bu kısıtlar altında her çocuğun kendine has kişisel ve bilişsel özelliklerini gözeterek bir öğretim yönteminin devreye alınması gerekmektedir. Türkçe ve Türk kültürü eğitimi ve öğretiminin sürdürülebilir ve etkili bir şekilde verilebilmesi için Çoklu Zekâ Kuramı'na (ÇZK) dayalı uygulamaların kullanılabilmesi düşünülmektedir. Bu çalışmada Almanya'da yaşayan Türk çocuklarına Türkçe ve Türk kültürü öğretiminde, ÇZK ilkelerine göre verilecek eğitimin elverişliliği hakkında öğretmen görüşleri ele alınmış, mevcut koşullar altında ÇZK'na dayalı yöntemlerin verimli olabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocukları, Çoklu Zekâ, Türkçe Öğretimi, Program.

Abstract:

One of the main problems of the Turkish people who live in various countries, especially Germany today, is that they can not adequately dominate their language and culture. In today's Europe, the total number of people speaking Turkish as a mother tongue (about 5.5 million) is higher than population of some European countries. However, although the number of Turkish speakers is very high, there are some problems in giving Turkish as a mother tongue in education units. It can be argued that there are two main reasons behind these problems. The first is the indifference, reluctance or insufficiency of Turkish families living abroad's attitudes towards Turkish education and the second is the problems caused by inadequate teaching hours, limited curriculum, incomplete material, difficult administrative approach and legal practices. For this reason, the necessity of teaching Turkish children correctly and effectively to the children of Turkish families living abroad is increasing day by day.

Turks living abroad have gradually moved away from Turkish and Turkish culture, and there are problems such as inadequate classroom environment, limited materials and inadequate teaching hours in the trainings given to Turkish children. Under these constraints, it is necessary to adopt a teaching method that takes into consideration the individual and cognitive characteristics of each child. It is advised that applications based on the Multiple Intelligence Theory (MIT) can be used to provide education and training of Turkish and Turkish culture in a sustainable and effective way. In this study, the views of teachers about the appropriateness of education according to the principles of the MIT were discussed in teaching of Turkish and Turkish culture to Turkish children living in Germany, it was determined that the methods based on the MIT should be efficient under the existing conditions.

Keywords:Turkish Children Living Abroad, Multiple Intelligence, Teaching Turkish, Program.

Giriş:

Günümüzde başta Almanya olmak üzere çeşitli ülkelerde varlığını sürdüren Türk insanının yaşadığı başlıca problemlerden biri kendi diline ve kültürüne yeterince hâkim olamamasıdır. Kendi öz kültür ve diline sahip olamayan birey diğer dili öğrenmekte ve yaşadığı topluma uyum sağlamakta başarısız olmaktadır. Avrupa’da yaşayan göçmen Türk çocuklarının ait oldukları kültürden kopmamaları, kendilerine ve toplumlarına yabancılaşmamaları amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye’den gönderdiği öğretmenlerle Türkçe ve kültür öğretimi yapmaktadır. Bu anlamda gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında ana dili öğretimi her kademesinin hassasiyetle planlanması gereken çok önemli bir meseledir (Güneş 2011; Memiş & Erdem 2013). Günümüz Avrupa’sında Türkçeyi ana dil olarak konuşan insan sayısı (yaklaşık 5,5 milyon) toplamı bazı Avrupa ülkelerinin nüfuslarından daha fazladır. Ancak Türkçe konuşanların sayısı her ne kadar çok olsa da Türkçenin ana dil olarak eğitim birimlerinde verilmesinde bir takım sorunları yaşanmaktadır. Bu sorunların arka planında iki ana neden olduğu ileri sürülebilir. Birincisi yurt dışında yaşayan Türk ailelerinin Türkçe eğitimine karşı geliştirdikleri görece ilgisizlik, isteksizlik veya yeterince önemsememe tutumu, ikincisi de yetersiz ders saatleri, sınırlı müfredat, eksik materyal, zorluk çıkaran idari ve yasal uygulamalardan kaynaklanan sorunlardır. Bu nedenle yurt dışında yaşayan göçmen durumundaki Türk ailelerin çocuklarına Türkçenin doğru ve etkili bir şekilde öğretilmesinin gerekliliği günden güne artmaktadır (CEF 2001; Barın, 1992; Kökdemir 2003) özellikle yurt dışındaki Türklere dil öğretiminde etkili yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Dil öğretiminde kullanılan veya kullanılması gerektiği ileri sürülen yöntemler esasında hâli hazırdaki yöntemlerin eksiklerini gidermeye, tamamlamaya veya yetersiz kaldığı noktaları gidermeye dair geliştirilen yöntemlerden oluşmaktadır (Tarcan 2004; Doğan & Aksu 2015; Titz 1999). Yöntem arayışları devam ederken pek çok yeni gelişme ve önerilerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Her ne kadar tümüyle reddedilmemekle birlikte verimsiz hale geldiği düşünülen geleneksel yöntemlerin en önemli eksikliği öğrenciler arasındaki kişisel, bilişsel, yetenek vb. gibi değişkenleri yeterince dikkate almaması veya ikincil planda bırakmasıdır. Bundan dolayı yeni nesil sayılabilecek yöntemlerin üzerine inşa edilebileceği hem öğretmeni hem de öğrenciyi merkeze alabilen esnek ve uyarlanabilir yöntem arayışları birtakım gelişmelerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir demek yanlış olmayacaktır. Bu gelişmelerden biri olan Çoklu Zekâ Kuramı’nın (ÇZK) temel ilkeleri doğrultusunda farklı eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinin geliştirildiği görülmektedir. ÇZK’nın uygulanmaya başlanması ile artık okul ve öğrenme ortamları, duvarların ötesine geçerek gerçek yaşama taşınmış durumdadır. Bu araştırmada, Howard Gardner’in geliştirdiği, “Çoklu Zekâ Kuramı”nın ilke ve amaçları bağlamında yurt dışındaki Türk çocuklarına Türkçe öğretilmesinde yararlanmanın imkân ve yolları problemi üzerinde durulmuş ve bu kapsamda öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmada, ana dili öğretiminin önemini vurgulamak üzere Çoklu Zekâ Kuramı doğrultusunda Almanya'da yaşayan Türk çocuklarına Türkçe öğretilmesi ve öğretmen görüşlerinin durumu incelenerek bir sonuca ulaşılması amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı iki ana kavram etrafında toplanmıştır. Birincisi; ÇZK'nın hem kavramsal hem de kuramsal bağlamda yapısı ve içeriği incelenerek dil öğretimde işlevsel olarak kullanılabilmesine dair inceleme yapmak ve bir kaniya ulaşmaktır. İkincisi, anayurdu dışında yaşayan Türk göçmen ailelerin çocuklarına kendi dillerinin öğretilmesinde öğretmen görüşlerinin alınarak bir değerlendirme yapılabilmesini sağlayabilmektir.

Araştırmanın Yöntemi:

Yapılan literatür incelemesinde ÇZK'nın konu edildiği araştırmalarda çok sayıda örneklemin kullanılması ve araştırma kapsamında öğrencilerin ele alınması hâlinde deney ve kontrol grupları oluşturularak nicel yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür. Diğer yandan öğretmen görüşleri ve bir durumun incelendiği çalışmalarda da nitel yöntemlerin kullanılmasının tercih edildiği görülmüştür (Azar, Presley ve Balkaya 2006; Altan 1998; Yıldız, vd. 2006; Temizkan 2008; Saban 2001; Belet & Yaşar 2007; Kara 2010; Aşılıoğlu 2013; Kurudayıoğlu 2003; Özbay 2005; Karadağ 2013; Demirel, vd. 2008). Çalışmada örnek olay yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Örnek Olay yöntemi ise bir çalışma sürecinin yönetilmesinde kullanılmakla birlikte çalışmaya konu edilen konunun geniş alana yayılması, farklı disiplinlerle ve birden çok kavramla ilişkili olmasından dolayı geliştirilen bir çalışma yönetimi yaklaşımıdır. Genellenebilir ve kesin yargılardan ziyade bir duruma dair tespitite bulunabilmek ve teori geliştirmek üzere ileri sürülen bir araştırma probleminin çözümü ile ilgili sonuçlar ortaya koyabilmek için kullanılabilen örnek olay pek çok aşama veya basamaklardan oluşmaktadır. Veri toplama sürecinde daha önce seçimi yapılmış örnek olay veya olaylara erişim sağlanarak bunların her biri kendi içinde analiz edilerek raporlanır. Bir sonraki aşamada elde edilen verilerin ve verileri üreten olay/olayların karşılaştırmalı sonuçları çizilerek, modelin ya da teorinin genel hatları belirlenir. Son aşamada ise modele yönelik sonuçlar topluca değerlendirilerek raporlaştırılmaktadır. Bu kapsamda araştırmada yöntem yarı yapılandırılmış görüşme formları üzerinden Almanya'da yaşayan Türk çocuklarına Türkçe ve Türk kültürü eğitimi veren öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme:

Araştırmada örneklem seçiminde eğitim bilimlerinde sıkça kullanılan yöntem Seçkisiz Örnekleme Tekniğinden yararlanılmıştır. Buna göre tanımlanmış bir evrendeki elemanların tümüne, evreni temsil edebilmek için birbirinden bağımsız olmak üzere eşit ağırlık veya fırsat verilir (Gay & Airasion 2003). Bu yöntemin ana ilkesi örnek uzayı iyi temsil edebilmek ve genellenebilir yargılara besleme yap-

bilmektedir, zira laboratuvar ortam bulguları veya deney koşullarının aynılaştırılmasıyla elde edilebilecek “aynı” duruma/bulguya ulaşmak değildir (Gay ve Airasion 2003). Bundan dolayı bu çalışmada kullanılan yöntem hakkında eleştiriler geliştirilebileceği gibi başka bir yöntem önerisi de dile getirilebilir. Bu çalışmada seçkisiz örnek yöntemi altında “Tabakalı Seçkisiz Örnekleme” yapılmıştır. Buna göre örneklem olarak Almanya’da bulunan Türk çocuklarına Türkçe eğitim verilen okullardan tabakalara göre öğretmenler seçilmiştir. Araştırma kapsamında Almanya’da görev yapan ve Türk çocuklarına Türkçe eğitimi veren toplam 40 öğretmene ulaşılmıştır. Araştırmaya olumlu dönüş yapan 34 öğretmenin katılımı ile devam edilmiştir. Katılımcı 34 öğretmenin 13’ü kadın, 21’i erkeklerden oluşmaktadır. Literatürde öğretmen görüşlerinin konu edildiği çalışmalarda katılımcı öğretmen sayıları ile bu çalışmadaki öğretmen sayıları kıyaslandığında ve ayrıca söz konusu katılımcı öğretmenlerin de hâlen Almanya’da görevlerine devam ediyor olması bir kısıt olmakla birlikte mevcut örneklem yeterli görülmüştür.

Verilerin Toplaması:

Araştırmada görüşlerine başvurulmuş öğretmenlere içinde toplam 15 soru bulunan görüşme formu üzerinden sorular yöneltilmiştir. Formdaki soruların da altında maddeler hâlinde sekizer adet daha soru yer almaktadır. Böylece 13 ana soru ile 16 alt soru olmak üzere toplamda 29 soru yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenler çalışmada isimlerinin kullanılmamasını talep etmişlerdir. Bu nedenle bilimsel etik gereğince öğretmen isimleri çalışmada, kadın öğretmenler için K1, K2, K3... şeklinde ve erkek öğretmenler için de E1, E2, E3... şeklinde bir kodlama yapılarak kullanılmıştır. Örneklem grubundaki öğretmenler toplam deneyim, yurt dışındaki deneyim ve cinsiyetlere göre tabakalandırılmış ve bunlar aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2 Öğretmenlerin Mesleki Deneyim Süreleri

Kadın Öğretmenlerin Mesleki Deneyim Süreleri			
Toplam Mesleki Deneyim Süresi	Öğretmenler	Toplam	Almanya’daki Deneyim Süresi
5-8 yıl	K3, K6, K7, K11	4	2
8-10 yıl ve üzeri	K1, K8, K13, K5, K9	5	3
10 yıl ve üzeri	K2, K4, K10, K12	4	4 yıl ve üzeri
	TOPLAM	13	
Erkek Öğretmenlerin Mesleki Deneyim Süreleri			
5-8 yıl	E1, E7, E5, E9, E10, E17,	6	2
8-10 yıl ve üzeri	E3, E6, E8, E11, E14, E15, E16, E19, E21,	9	3
10 yıl ve üzeri	E1, E2, E12, E13, E18, E20,	6	4 yıl ve üzeri
	TOPLAM	21	

Araştırmanın Bulguları:

Öğretmenlerin Çoklu Zekâ Kuramı Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olma Durumu:

Bu soruda isimleri K3, K4, K5, E14 ve E15 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlere “ÇZK Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olma Durumu” sorulmuştur. Katılan öğretmenlerin hepsinin ÇZK hakkında bilgi sahibi olduğu görülmekle birlikte Kuram’ın ayrıntıları hakkında ve yurt dışındaki Türk çocuklarına verilen eğitim sürecine uygulanabilmesi konusunda herhangi bir talimat veya eğitim programına tabi olmadıkları görülmüştür. Katılımcı öğretmenlerin ÇZK hakkındaki bilgilerinin eğitim fakültesinde kazandıklarından ibaret olduğu, toplam mesleki deneyim süresi 1-5 yıl arasında olanların Kuram’ı daha iyi tanıdıkları, diğer deneyim süresine sahip olanların ise geçmişten kalma genel bilgilere sahip oldukları görülmüştür. Bunun dışında, kelime öğretimi ve diğer konulardaki eğitim sürecinde pekiştirme ve etkinliği sağlayabilmek adına Kuram hakkında kendi araştırma ve okumaları ile ayrıca bilgi elde ettikleri görülmüştür. Katılımcı öğretmenler Türkiye’de iken bağlı oldukları Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından kendilerine Kuram hakkında eğitim verildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerden biri verilen eğitim hakkında şunları ifade etmektedir;

Oğretmen K3 *“Bir rehber öğretmen ile bir müfettiş çoklu zekâyı anlatmak üzere bizlere bir seminer verdi. Seminerde çoklu zekâ ile ilgili nasıl kullanabileceğimizi değil çoklu zekâ nın ne olduğunu ve türlerini anlattılar. Matematikte başarısız olan bir öğrencinin müziğe yeteneği olabileceği gibi zaten bizim bildiğimiz şeyleri söylediler. Kuram’ın derslerde nasıl uygulanacağı veya bunu nasıl öğrenciye aktarabileceğimizi anlamadıklarını düşünüyorum, bence onlar da yeterince bilgi sahibi değillerdi.... Mesela bir çocuğun yeteneğinin ne olduğunu anlayabilmemiz için ne yapacağımızı ya da nasıl tespit edebileceğimizi söylemediler....”*

Bahsi geçen seminere ayrı ayrı yerlerde ve farklı zamanda katılmış olan K4, K5, E14 ve E15’in görüşleri ise şu şekilde olmuştur;

Oğretmen K4 *“Küçük bir salonda çok sayıda öğrenmenin katıldığı seminerden zorunlu olmasa ya da diğer arkadaşlara ayıp etmiş olmayacağıma bilseydim ilk 20 dakikadan sonra çıkacaktım. Oldukça sıkıcı anlatım tarzıyla konuşmacı bizi resmen uyuttu. Birde anlattıkları zaten herkesin bildiği şeylerdi...”*

Oğretmen K5 *“.....seminerden sonra merakım arttı daha fazlası var mı diye baktım ama galiba hepsi bu kadar...”*

Oğretmen E14 *“... Kuram’ın pratikteki uygulamaları hakkında bize somut bilgiler verilmesi ve kullanabileceğimiz araçlara dair açıklama yapılması daha iyi olurdu...”*

Oğretmen E15 *“Bakanlığın sitesinde birkaç sunum ile bir bize okudukları metinden başka pek bir şey bulamadım...”*

Katılımcı 21 öğretmenden 12'si buna benzer ifadeler kullanmakla birlikte diğer öğretmenler de bu ifadeleri doğrular nitelikte açıklama yapmışlardır. Buradan yola çıkarak, öğretmenlerin yurt içinde ve yurt dışında Çoklu Zekâ Kuramı hakkında kendileri dışında etkili bir eğitim veya materyal kullanımına dair bir kazanım etkinliği eksikliğinden söz etmek mümkündür. Ancak öğretmenlerden ÇZK hakkında bilgisi olanların bunu kullanmak üzere kendi yöntemlerini tatbik ettikleri görülmüştür. Öte yandan öğretmenlerin neredeyse tümü, adını Çoklu Zekâ Kuramı olarak anmasalar da yeteneklerine göre öğrencileri anlamaya, tanımaya ve yönlendirmeye çalıştıkları görülmüştür. Buna göre öğretmenlerin Çoklu Zekâ Kuramı ile açıklanmaya çalışılan yetenek ve beceri odağına göre eğitim verme bağlamında bilgiye sahip oldukları ve buna da önem verdikleri görülmüştür. "ÇZK Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olma Durumu" sorusu neticesinde tüm öğretmenlerin bilgi sahibi olduğu ve bunu kullanma eğilimde olduğu görülmüştür.

Çoklu Zekâ Kuramının Eğitim Sürecine Katkısı Hakkındaki Düşünceler

Bu soruda isimleri K1, K3, K7, K8, K10, K12, E6, E7, E8, E10 ve E11 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlere "ÇZK'nın size ve öğrencilerinize nasıl bir katkısı vardır?" sorusu yöneltilerek bu soruya öğretmen ve öğrenci açısından cevap vermeleri ve örneklemeleri talep edilmiştir. Buna göre öğretmen tarafında katılımcıların hemen hepsi branşlarına göre çoklu zekâ konularında rehber olarak kullanmak üzere eğitim materyali ve dokümantasyonu bulmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler birleştirilmiş sınıf uygulamalarından dolayı da Kuram'ın tatbik edilmesinde zorlandıklarını belirterek şunları ifade etmişlerdir;

Oğretmen K1	<i>"Öğrencinin değişik branşlardaki/alanlardaki becerisini öğretme-öğrenme sürecine destek olarak sağlayabiliyoruz. Örneğin hem güzel şarkı söyler hem de yabancı dili şarkı söyleyerek etkin öğrenir."</i>
Oğretmen K3	<i>"Öğrencilere yapmayı sevdikleri uygulamalarla öğretmek, özellikle ana dil öğrenmelerindeki zorlukları minimize etmektedir. Örneğin güzel yazı dersinde, çalışma sayfalarında resim yapılmasına olanak sağlamak gibi."</i>
Oğretmen K8	<i>"Öğretmenin derse yönelik sınıfla iletişimini, öğretme sürecinin zorluklarını azalttığından, daha verimli hâle getiriyor."</i>
Oğretmen E7	<i>"Derslerin daha anlaşılabilir şekilde öğretilmesini sağlar. Mesela, öğrenci tekerleme içerisinde farklı kelime anlamlarını öğrenir."</i>
Oğretmen E8	<i>"Öğrenmeye yaş grubu ve ilgi alanına uygun olarak dersi öğretirim. Mesela ilkokul seviyesinde Türk kahramanları çatısında dersin içeriğini anlatırken, lise seviyesinde Almanya ve Türkiye arasındaki tarihsel ve güncel işbirliği çatısı altında dersin içeriğini anlatırım."</i>

Katılımcı öğretmenlere ÇZK'nın öğrenciler nasıl bir katkısı olduğunun anlaşılabilmesi için "Öğrencilere nasıl bir katkısı vardır? Örnekle açıklayabilir misiniz?" sorusu yöneltilmiş ve öğrenciler açısından genel olarak şunları ifade etmişlerdir;

Oğretmen K7	<i>"Farklı alanlardaki yeteneklerini, daha zayıf olduğu alanların geliştirilmesinde kullanabildiğinden özgüvenlerine olumlu katkı sağlamaktadır."</i>
Oğretmen K10	<i>"Hoşlandıkları işlerle, zorlandıkları ya da sıkıldıkları süreçler birleşince, farkında olmadan öğreniyorlar. Güzel yazı defterinin kenar çerçevelerine resim yaparak başlamak, Türkçe yazmayı öğrenmede süreci kolaylaştırıyor. Görsel hafızaları geliştiriyor, daha sonra kolay hatırlayabiliyorlar."</i>
Oğretmen E6	<i>"Öğrenciler derisi 'Yine mi?' tepkisiyle değil, seyerek öğrenip katılıyor, sıkılmıyor, merak ediyor, merak ettiği için de kolay öğrenebiliyor. Bizim için kolay olmakla kalmıyor konuları daha iyi aktarıyoruz."</i>
Oğretmen E10	<i>"Derse ilgileri artınca diğerleriyle birlikte geri kalanların katılımı artıyor, böylece sınıfın performansını yükseltmek mümkün oluyor."</i>
Oğretmen E11	<i>"Öğrenci, ilaç olduğunu anlamadan şekerleme zannederek hastanın ilacı olarak iyileşme sürecine girmesi gibi dersin öğretilerini zorlanmadan öğrenir. Tekerleme örneğinde, benzer yazım ya da seslendirmeye sahip ama farklı kelimeleri kolay öğrenir."</i>
Oğretmen K12	<i>"Öğrenci, ana çatıya göre kendini hazırlarken, dersin içeriğini daha basitleştirilmiş bir şekilde özümseyebiliyor."</i>

Öğretmenlerin öğrenciler açısından ÇZK'nın olanaklarını kullanmaya çalıştıkları, Kuram'ın faydalı olduğunda hem fikir oldukları görülmüştür. Kuram'ın daha çok derse olan ilgiyi artırdığı görüşünde birleşildiği tespit edilmiştir. Bunun da nedenini olarak Kuram'ın çocukların ilgilerini ve dikkatlerini toplamasındaki başarısına bağlamak mümkündür. Diğer yandan öğretim esnasında çocukların hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeyleri daha iyi fark edebildiğini ortaya çıkarabilmesi bakımından geliştirilerek kullanılmasında yarar olduğu düşüncesinde birleştikleri görülmüştür.

ÇZK'nın Öğretmeni ve Öğrenciyi Motive Edebilme Durumu:

Bu soruda isimleri K9, K11, K13, E8, E19, E20 ve E21 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Öncelikle öğretmen E8, bir öğrencisinin “ders işlemiyoruz, sanki oyun oynuyoruz” dediğini aktarmıştır. Katılımcı öğretmenlere “ÇZK'nın Size ve Öğrencilerinize Nasıl Bir Katkısı Vardır?” ve “ÇZK Hem Öğretmeni Hem De Öğrenciyi Motive Edebilmekte Midir?” soruları yöneltilerek Çoklu Zekâ Kuramı'nın derslerde kullanılması durumunda, öğretmen ve öğrencide oluşturduğu etki hakkında olumlu ya da olumsuz görüşlerinin neler olduğu talep edilmiştir. Öğretmenler şunları ifade etmişlerdir;

Öğretmen K9	<i>“Her öğrenci iyi analiz edilerek, derste hedeflenen öğretme unsuru bir öğrencinin yeteneğinin bulunduğu alanda da uygulama işlenebilirse, öğrenme süreci olumlu etkilenir. Her konunun her yeteneğe uygun alanda uygulama bulması zordur. Sınıf mevcutları engeldir ayrıca her öğrencinin uygun olduğu yeteneği tespit etmeye ayrı bir süreç istemektedir.”</i>
Öğretmen K11	<i>“Bu süreç alışkanlık yapınca, öğretmen her öğrettiği için tüm öğrencilerin yatkınlığı olduğu bir sahayı tespit ederek dersini öğretmek zorunda kalıyor. Öğrenci de her ne kadar dersin kendisi için önemi belirgin faktör olsa da, keyif almadığı bir uygulama ile ders işlenince öğrenme sürecini sonlandırıyor.”</i>
Öğretmen K13	<i>“Çoklu zekâ güçlü gruplar oluşmasına yardımcı oluyor. Oyun oynarken kendi aralarında görev paylaşıyorlar ve lider veya görev odaklı olma gibi becerilerinin farkına varıyorlar. Bir de derste dayanışmaları gelişiyor, birbirlerine destek oluyorlar.”</i>
Öğretmen E8	<i>“Öğrenciler dersleri oyun oynar gibi gördükleri için aralarındaki iletişimin geliştiğini ve güçlendiğini görüyoruz. Bu durum aynı zamanda onların takım çalışması becerilerini de geliştiriyor, kubaşık öğrenmeyi de bu sayede pekiştirebiliyoruz.”</i>
Öğretmen E19	<i>“Öğretmene öğretme kolaylığı, öğrenciyeye de keyif alarak öğrenme kolaylığı sağlıyor.”</i>
Öğretmen E20	<i>“Öğrenciler ayrıca dikkat ve emek gerektirecek konularda, daha kolay ilerleyecektir. Olumlu katkı sağlayacağını değerlendiriyorum.”</i>
Öğretmen E21	<i>“Üniteler çok detaylı bir çalışma ile bu Kuram'a göre hazırlanır ise olumlu etki yapacağı kesindir. Yani, materyaller yaş grubuna uygun olarak, ana çatılar altında dersin içeriği verilecek şekilde hazırlanmalıdır.”</i>

Öğretmen görüşlerine göre öncelikle ÇZK ilkeleri bağlamında yapılan etkinliklerin bir öğretme faaliyetinden çıkarak eğitim ve beceri geliştirmeye dönüştüğü görülmüştür. Diğer yandan öğretme etkinliklerinin tek taraflı gelişen bir süreç olduğu kabul edildiğinde, Çoklu Zekâ Kuramı temelli yürütülen etkinliklerin öğrenci ile öğretmen arasında karşılıklı bir etkileşime yol açtığı görülmektedir. Bu sayede kaynağı öğretmen olan tek taraflı öğretme eylemi ile edilgen durumda olan öğrenci algısının değişerek, çift taraflı ve görece daha eşitsiz bir iletişim ortamı ortaya çıkabilmektedir. Bu sayede öğretmen “aktaran” olmaktan çıkaran “dâhil” olan pozisyonuna geldiğinden öğrenci üzerinde daha etkili olabilmekte aynı za-

manda öğrenci için de benzer bir durum söz konusu olabildiğinden eğitim ortamının da her iki taraf da daha güçlü motive olabilmektedir. Özetle “iletme”nin tek taraflı ve katı yapısı ortadan kalkarak “iletişim”e dönüşen sınıf ortamında gerçekleşen paylaşımlar daha kalıcı hale gelebilmektedir.

Türkçe Öğretiminde Kullanılan Materyaller:

Buraya kadar ki sorular ve öğretmen görüşlerinden Çoklu Zekâ Kuramı'nın ilke ve yöntemleri ile bunlar hakkında bilgi sahibi olma durumu ve işlevselliği hakkında tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Buradan sonra Kuram'ın tatbik veya uygulama aşamasındaki tespitlere yer verilecektir. Bu soruda isimleri K2, K4, K5, K7, K10, K12, E3, E5, E8, E14, E19 ve E20 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlere “Türkçe öğretiminde hangi ders materyallerini kullanıyorsunuz?” sorusu yöneltilerek Kuram kapsamında kullandıkları yöntem ve araçlar hakkında bilgi vermeleri ayrıca özellikle önem verdikleri unsurların neler olduğunu belirtmeler talep edilmiştir. Katılımcı öğretmenler şunları ifade etmişlerdir;

Öğretmen K2	<i>“Görsel materyal kullanmak bana göre iki önemli işlevi karşılıyor. Birincisi öğretme sürecini kalıcı ve sürdürülebilir hale getiriyor. İkincisi de grafik, tablo, şekil, diyagram vb. gibi şeylere ilgi duyan çocukların yeteneklerini daha da geliştiriyor.”</i>
Öğretmen K4	<i>“Resim ve şarkılar kelime öğretimine göz ardı edilmeyecek derecede olumlu etki sağlıyor. Resim ve şarkıların yaş grubuna uygun olmasına özen gösteriyorum.”</i>
Öğretmen K5	<i>“Görsel ve işitsel materyalleri aktif olarak kullanıyorum ve kelime öğrenmede çok fayda sağladığımı değerlendiriyorum.”</i>
Öğretmen K7	<i>“Görsel araçlar kullanmak etkili olmakta. Ayrıca görselleri günlük hayattan oluşturmak daha da etkili oluyor. Bu şekilde bizim verdiğimiz onların da aşına olduğu görsel ve somut imgeler hayatta her yerde karşılımlarına çıkıyor ve bizim başlattığımız öğretim süreklilik kazanmış oluyor.”</i>
Öğretmen K10	<i>“... elbette görsel materyaller oldukça önemlidir. Ben başka bir açıdan bakıyorum.... Örneğin, öğrenci resim yapmak istediğinde kullanacağı renkleri, kompozisyonu vb. özgürce seçmeli ve bunlara kendi karar verebilmelidir.”</i>
Öğretmen K12	<i>“Bu çocuklara hayali nesnelere ya da soyut kavramları konuşarak anlatmak çok zor. Kültür farkı, yaşam biçimi vs. tam uyumlu değil yaşadıkları yerlerle. Bunun için biz de resim, video, karikatür gibi şeylere sıkça başvuruyoruz, çok da işe yarıyor.”</i>
Öğretmen E3	<i>“Film, resimli basılı doküman ve görsel medyadan kesitleri kullanıyorum. Bilgi ve yaş seviyelerine uygun olarak seçmeye dikkat ediyorum.”</i>
Öğretmen E5	<i>“Daha çok günlük kullanıma yönelik fıkra, hikaye gibi anlatımların içinde kelimeleri vermeye çalışıyorum. Böylece öğrenci, asıl anlatım konusuna yoğunlaşarak kelimeyi ikincil çerçevede kolay öğreniyor. Birebir ezber, çok tekrar gerektiriyor.”</i>
Öğretmen E8	<i>“Daha çok karikatür kullanımını her seviye öğrenci için kelime öğretiminde uygun ve verimli buluyorum. Konuya yönelik hazır materyal bulamazsam ki genelde bulmak zor oluyor, kendim daha önceden kelime yoğunluğuna uygun karikatür hazırlıyorum. Burada dikkat edilmesi gereken ise, öğrencinin mevcut yaşadığı düzene yönelik çelişki yaşamayacağı içerikli ürün hazırlanmasıdır.”</i>
Öğretmen E14	<i>“Kelimelerden konuda geçenleri liste şeklinde hazırlayarak, dersten 1 ders öncesinde dağıtarak, anlam ve kullanım yeri olarak çalışma yapmalarını istiyorum. Öğrenci böylelikle derse hazır ve daha güvenli bir şekilde derse geliyor.”</i>

Öğretmen E19	<i>“Çağrışım yaptırdığı için resimler üzerinden anlatmaya çalıştığım şeyleri destekliyorum. Bu şekilde daha kalıcı olabiliyor.”</i>
Öğretmen E20	<i>“Resimleri sıkça kullanıyorum. Bu şekilde pek çok kelimenin hafızalarında kalıcı olarak yer etmesi mümkün oluyor. Örneğin trafikle ilgili konularda resimler sayesinde renkler, sayılar, terimler vb. çok daha kalıcı olabiliyor.”</i>

Katılımcı öğretmenlerin neredeyse tümü “Türkçe öğretiminde hangi ders materyallerini kullanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda görsel materyallerden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Alınan cevaplara göre şunları ifade etmek ve şu şekilde bir sonuçtan söz etmek mümkündür;

ÇZK'nın bir türevi olarak da kendini gösteren görsel-uzaysal veya görsel-mekânsal zekâdır. Bu hâli ile görsel/uzaysal zekâ, bireye yaşamı boyunca hayatı anlaması, kavraması, iz sürmesi, tasarımlar geliştirmesi, somutlaştırması, bir ressam veya mimar gibi yaşamını şekillendirmesinde önemli bir araç olabilmektedir. Bu nedenle bahsi geçen hususlarda bireyin yaş dönemlerine göre görsel/uzaysal zekâ kapasitenin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmakla birlikte, bu geliştirme sürecinin deyim yerindeyse açık kaynak kodlu bir şekilde olmasına da olanak tanınmalıdır. Yani görsel materyaller ile desteklenmiş bir Türkçe eğitimi verimli ve kalıcı olabilmektedir. Bireyin yaratıcılığının da teşvik edilmesi ve sınırların kaldırılması gerektiği anlaşılmıştır. Örneğin öğretmen K10'un ifade ettiği gibi resim, animasyon, grafik vb. araçların gösterimi ile yapılan bir eğitimin diğer tarafında bizzat resim yapmak da vardır. Öğrenci resim yapmak istediğinde kullanacağı renklere, kompozisyona, temaya vb. kendi karar verebilmelidir. Bu şekilde çoklu zekânın görsel/uzaysal ayağında arzu edilen başarıya daha kolay ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Öğretmenlerin hemfikir olduğu diğer bir husus ise, eğitim sürecinde olması gerektiği kadar görsel materyal ile desteklenmiş bir öğretim süreci sonucunda öğrencilerin olguları ve gelişmeleri değerlendirirken farklı açılardan bakabilme, daha iyi gözlem yapabilme, durumu zihinlerinde şematize edebilme gibi yetenekleri de gelişebilmektedir. Özellikle de çizgi, şekil, boyut gibi olgulara karşı diğerlerine göre daha duyarlı olan öğrencilerin bu yetenekleri çok daha ileriye taşınabilmektedir. Ayrıca gizil kalmış bir yetenekleri varsa bunları ortaya çıkarmak mümkün olabilmektedir. Araştırma kapsamında yurt dışında Türkçe öğretiminde kullanılmasında uygun olduğu düşünülen Türkçe metinlerin aşağıda sıralanan özellik ve içeriği sahip olmasında fayda vardır;

Öncelikle eğitim ve öğretim materyallerinin Çoklu Zekâ Kuramı'na uygun olarak yaş ve sınıf düzeylerine göre hazırlanması gerekmektedir. Bu materyallerdeki metinler ise kelime ve cümle sayımlı, periyodik artış gösteren, ilerledikçe yeni kelimeler içeren ve öğretmeninde katkısının olabileceği özellikler taşımaktadır.

Verilen metinlerdeki kelimelerin öncelikle gündelik hayatta sıkça kullanılan ve kavramsal değil gerçek anlamlı kelimelerde oluşması sağlanabilir. Bu şekilde kelime hazinesi genişletilebilir, daha sonra eş anlamlı kelimeler verilebilir ve ardından kavramlara geçiş yapılabilir.

Yurt dışındaki öğrencilerin kendi istek ve ilgileri öğretim sürecinde çok daha önemli olduğundan verilen kelimeler ile Türkçe eğitiminde kullanılacak unsurların onların dikkatlerine çekecek şekilde aktarılmasında yarar vardır. İçerik ve anlam bakımından dili kullanma zevkini de kazandıracak nitelikte olmalıdır. Dil öğretiminde genel geçer bir yöntemden söz edilemediği için öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle örneğin müze gezileri gibi sınıf dışı etkinlikler önerilebilir.

Yurt dışındaki Türk çocuklarının önemli sorunlarından biri olarak okuma ve yazma esnasında Türkçe ile bulunulan yerin dil özelliklerinin birbirine karışması olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda öncelikle sesletim özelliklerine önem verilmesi gerekmektedir.

Kelime öğretiminde bir takım pekiştireçlere ağırlık verilmesi ve bu şekilde dikkatin toplanması sağlanabilir. Örneğin kelimelerin açıklanmasında, sözcüğün bildirdiği varlığın gösterilmesi, melodi ile sesletilmesi, resmiyle tanıtılması, şekille gösterilmesi, hareketinin yapılması, eş, zıt veya yakın anlamının verilmesi gibi yöntemler uygulanabilir.

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına sözcük öğretimi sürecinde farklı duyu yollarına ve ilgi noktalarına göre seslenebileceğinden öğretimin doğrudan yöntemlere ağırlık verilerek gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu ise oldukça zor olmakla birlikte Çoklu Zekâ Kuramı'nın rehberliği ile başarılabilir. Örneğin oyunlar, şarkılar, etkinlikler, günlük sözcüklerden hikâyeler vb. yurt dışında yaşayan Türk çocukları için doğal yöntemler uygulanabilmekle birlikte kanaatimizce etkisi zayıf kalabilecektir. Zira doğal yöntemde sözcük öğretimi dil öğretiminin başlangıcını oluşturmaktadır. Yurt dışında yaşayan çocuklar ise zaten ailelerinden Türkçe kelimeleri, yaşadıkları yerde de yabancı kelimeleri belli bir miktarda öğrenmiş durumdadırlar. Bu nedenle başlangıç noktasını sıfır kabul etme olanağı bulunmamakta, mevcut yapıyı belli bir sistem ile organize etmek gerekmektedir.

Verilecek kelimelerin metinlere yerleştirilmesinde temel söz varlığı belirlenmesi ve buna aktarılması sağlanmalıdır. Örneğin bir Batılı ülkede sıklık esasına göre yapılan sayımlarda bir dilde yer alan ilk bin kelimenin o dilde yazılmış olan orta düzeyli metinlerin yüzde 80'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle yurt dışındaki Türk çocuklarına verilecek metinlerin temel kelimelerden oluşan ve günlük yaşamla ilgili metinlerle geliştirilmesi gerekmektedir.

Öncelikli amaç temel söz varlığını geliştirmek olduğuna göre bu kapsamda ak-raba adları, organ isimleri, sıkça kullanılan cisim/nesne adları, temel iletişim tüm-celeri vb. verildikten sonra sıfatlara, fiillere ve zamanlamalara geçilebilir. Yabancı dildeki zaman ve fiil ile Türkçedeki farklılıklar üzerinde durulabilir. Örneğin “Yarın tekrar geleceğiz” (Almanca; Wir werden morgen wiederkommen.) ifadesini “biz oraya gelecek yarın tekrar” şeklinde kullanan çocuğun hatası “yarın”, “tekrar” ve “geleceğiz” sözcüklerini anlamları ve yapıları öğretilerek düzeltilebilir. Örneğin (1) Dün, (2) Bu gün, (3) Yarın şeklinde bir gösterim yapılabilir.

Türkçe Öğretiminde Kullanılan Materyallerinin ÇZK'na Göre Türkçe Öğretimindeki Becerileri Karşılama Durumu

Bu soruda isimleri, K2, K3, K4, K5, E1, E2, E3, E4, E6, E8, E12, E15 ve E20 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlere “Yurt dışındaki Türk çocuklarına Türkçe öğretiminde, kelime öğretimi sırasında kullanılan ders materyallerini “ÇZK'na Göre Ele Aldığımızda Aşağıdaki Olguları ve Becerileri Karşılatabilmekte Midir?” sorusu yöneltilmiş katılımcı öğretmenlerin görüşleri aşağıda Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3 Kelime Öğretiminde Kullanılan Materyallerinin ÇZK'na Göre Kelime Öğretimindeki Becerileri Karşılama Durumu

Görüşler	Evet (n)	Kısmen (n)	Hayır (n)
Söz varlığını geliştirir.	(9)	(21)	(4)
Kavramları ve kavram farklılıklarını dikkate alarak kullanır.	(8)	(23)	(3)
Konuşmaya uygun ifadelerle başlar ve uygun hitap ifadeleri kullanır.	(8)	(23)	(3)
Türkçe dilbilgisi kurallarına uygun cümleler kurar.	(15)	(17)	(2)
Sebeplilik ilişkisi kurar.	(13)	(18)	(3)
Kavramları etkili kullanır.	(12)	(19)	(3)
Akıcı okumayı sağlar.	(7)	(25)	(2)
Okuduğunu anlamayı sağlar.	(11)	(18)	(5)
Kelimeleri doğru telaffuz eder.	(6)	(22)	(6)
Metnin ana düşüncesini verir.	(7)	(24)	(2)
Dinleme- okuma- yazma- konuşma becerilerine eşit yer verir.	(5)	(11)	(18)
Öğrenci kelimeyi doğru şekilde yazar.	(10)	(13)	(11)
Öğrenci kelimeyi konuşma sırasında doğru biçimde kullanır.	(6)	(18)	(10)
Öğrenci kelimeyi dinleme sırasında ayırt eder.	(13)	(20)	(1)

Öğretmenlerin cevaplarının ağırlıklı olarak “kısmen” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Buna göre “Türkçe Öğretiminde Kullanılan Materyallerinin ÇZK'na Göre Türkçe Öğretimindeki Becerileri Karşılama Durumu” genel olarak değerlendirildiğinde materyallerin geliştirilmesinin gerektiği görülmektedir. Diğer yandan söz varlığının geliştirilmesinde kelime öğretiminde kullanılan materyallerde sözcüklerin öğrenme yükünün ortaya konulması gerekmektedir ve sıklık bakımından kullanımın daha çok olduğu sözcüklere daha fazla zaman ayrılması gerekmektedir. Dolayısı ile bir sözcükle ilgili nelerin öğretileceğine (gerçek ve kavramsal anlam vb. gibi) karar verilirken öğretmen görüşlerini materyallere yansıtılması gerekmektedir. Sözcüğün öğrenme yükünün de tespit edilebilmesi için de üç noktada değerlendirilmesi gerekmekte olup bunlar; anlam, biçim ve kullanımdır.

ÇZK'na Göre Türkçe Dersi İşlemenin Geleneksel Yöntemlere Göre Durumu

Bu soruya katılımcı öğretmenlerin isimleri, K3, K4, K9, K12, K13, E7, E8, E16, E17, E19, E8 ve E21 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlere “Yurt dışındaki Türk çocuklarına ÇZK'na göre Türkçe dersi işlemenin geleneksel yöntemlere göre nasıl bir sonuç verebileceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden öğretmen ve öğrencinin rolü, öğretim materyali, öğretim ortamı ve öğrenme çıktıları açısından görüşlerini ifade etmeleri talep edilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin görüşleri şu şekilde olmuştur;

Öğretmen K3	<i>“Materyaller bu Kuram'a göre düzenlenirse; sıkıcılığı ortadan kaldırabilir. Öğretmen ve öğrencinin iletişimi, derse yönelik öğretim-öğrenme kolaylaşacağından iyileşir. Öğrenme süreci daha yüksek başarılı sonuçlar sağlar.”</i>
Öğretmen K4	<i>“Özellikle yetiştikleri ortam ve kültür dikkate alındığında, kesinlikle Türkçe derslerini daha eğlenceli yapar ve öğrencide daha fazla istek uyandırır. Ancak her aşamaya uygulanması daha faydalı sonuçlar doğurur düşüncesindeyim.”</i>
Öğretmen K9	<i>“Derslere olan ilgi artar ve öğrenci hobisi gibi sahiplenebileceğinden öğretmen de dersi daha engelsiz işler. Öğretme ve öğrenme sürecini kolaylaştırır.”</i>
Öğretmen K12	<i>“Ezber, asıl çıktı olan öğrenmeyi olumsuz etkileyen ve öğrenmeyi geçici kılan bir yaklaşım. Özellikle dil öğretiminde Çoklu Zekâ Kuramı'nın bahsettiğim şekilde işleme konması, öğrenme ile elde edilenleri daha kalıcı yapacaktır.”</i>
Öğretmen K13	<i>“Yukarıdaki soruda verdiğim cevap paralelinde yaklaşım (çoklu zekâ), eminim ki geleneksel yöntemlere göre daha iyi sonuçlar verecektir.”</i>
Öğretmen E7	<i>“Geleneksel yöntemler olarak sınıflandırılan öğretim teknikleri, başarısını kanıtlanmış ve yıllardır tecrübe edinilmiş yöntemler olmakla birlikte bazı açılardan desteklenmesi gerekmektedir.”</i>
Öğretmen E8	<i>“Farklı zekâ alanlarına yönelik eğitim monotonluğu azaltabilir. Bundan dolayı daha istek uyandırıcı ve karşılıklı etkileşim gerçekleşebilir.”</i>
Öğretmen E16	<i>“Kelime deyince ezber kavramı öne çıkıyor. Ezberlemek önemli ama ezberlediğini kavrayabilmesi ve unutmaması yani bu kullanması gerekiyor. Bundan dolayı Kuram'a göre tasarlanmış materyallerin artırılması ve geliştirilmesinde fayda var.”</i>
Öğretmen E17	<i>“Bu kubaşık öğrenme yönteminde Kuram'ın elverişli olacağı açık. Mesela bir öğrenciye verdiğim kelimenin son harfi ile başka bir öğrencinin yeni bir kelime söylemesi gibi yöntemlerin geliştirilmesi kelime öğretiminde bize kolaylık sağlıyor. Bunun için de çoklu zekâ'nın olanaklarından yararlanılabilir.”</i>
Öğretmen E19	<i>“Bence çoklu zekâ ya göre kelime öğretiminin en önemli faydası rutin dışına çıkmaya olanak tanınması aynı zamanda da konudan uzaklaşmadan eğitim devam etmesini sağlayabilmesidir. Örneğin Program'a sadık kalınarak yapılan eğitim her zaman yolunda gitmeyebilir, beklenmedik gelişmeler yaşanabiliyor. Bu durumda çoklu zekâ bize farklı bir açıdan yaklaşma olanağı sağlayabilir.”</i>
Öğretmen E21	<i>“Çocuklar bazen yaşları gereği sıkıldığında şımarmak dersin akışını bozabilmekte. Bu gayet normal ancak, oyuna dönüşmüş dersi onlara eğitim olarak geri döndürmek gerekmekte, bence bu aşamada çoklu zekâ'nın yöntemlerinden yararlanılabilir.”</i>

Genel olarak değerlendirildiğinde Çoklu Zekâ Kuramı ilkelere göre kelime öğretiminin başlıca faydaları arasında derste yaşanan durağanlık ve sıklıkla durumunun giderilerek eğlenerek öğrenmeye olanak tanınmasıdır. Eğlenme veya istek-

sizliği ortadan kaldırılarak öğretme ortamı oluşturulabildiğinde öğrenme süreci bir zorunluluk olmaktan çıkabilmekte ve istekli bir talep hâline dönüşebilmektedir. Diğer yandan öğretmenlerin “geleneksel modeller” ifadesinden anladıkları şeyin ağırlıklı olarak ezbere dayalı yöntemler olduğu anlaşılmıştır. Bu yöntemin de uygulamada kalıcı öğrenmeye yeterince katkı sağlamadığı anlaşılmıştır. Dolayısı ile geleneksel yöntemlerin bütünüyle reddedilmediğini ancak Çoklu Zekâ Kuramı ilkeleri ile beslenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Katılımcı öğretmenler geleneksel yöntemleri desteklemekle birlikte buldukları okullardaki yaş ve düzey farklılıklarının giderilmesinde ve bu şekilde daha etkili bir öğretme ortamının oluşturulabilmesinde ÇZK'nın elverişliliğinde hem fikirdirler.

Kelime Öğretiminde ÇZK'ndan Yararlanma Durumu

Katılımcı öğretmenlerin Kelime öğretiminde ÇZK'ndan yararlanma durumu aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 4 Kelime Öğretiminde ÇZK'ndan Yararlanma Durumu

Kelime öğretiminde ÇZK'ndan yararlanma	EVET	N	HAYIR	N	KISMEN	N
Kendimi yeterli buluyorum	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K10, K11, E2, E3, E4, E5, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E17, E19, E20, E21.	24	K6, K9, E6, E14, E15	5	K3, K12, E1, E16, E18,	5
Kullandığım ders materyallerini yeterli buluyorum	K1, K4, K5, K10, E4, E10, E12, E13, E21.	9	K2, K3, K6, K7, K8, K9, K11, E1, E2, E3, E5, E6, E7, E8, E9, E11, E14, E15, E16, E17	20	K12, K13, E18, E19, E20,	5
Kelime öğretimi için ders materyalleri harici kendim etkinlik hazırlıyorum	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K10, K11, E3, E4, E5, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E14, E17, E19, E20, E21.	24	K6, K9, E5, E15	4	K12, E1, E2, E6, E16, E18,	6

Tablo 4'te yer alan cevaplar araştırmanın 1. ve 2. sorusunda yer alan “ÇZK Hakkında Bilgiye Sahip Olma Durumu” nun tamamlayıcısı niteliğindedir. Zira katılımcı öğretmenler çoğunlukla ilk iki soruya Kuram hakkında bilgileri olmakla birlikte bu konuda yeterince eğitim almadıklarını kendileri geliştirmek adına araştırma yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu bakımdan Tablo 3'e yeniden bakıldığında “Kelime öğretiminde Çoklu Zekâ Kuramı'ndan yararlanma” durumuna göre katılımcı öğretmenlerin “Kendimi yeterli buluyorum” ifadesine 24'i “evet”, 5'i “hayır”

ve 5'i "kısmen" cevabı vermiştir. Buna göre katılımcı öğretmenlerin Kuram'a dair kendilerini geliştirdikleri, bilgi sahibi oldukları ve Kuram'ın ilkelerinden yararlanabilme düzeyinde oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin "Kullandığım ders materyallerini yeterli buluyorum" ifadesine verdikleri cevaplara bakıldığında öğretmenlerin 9'u "evet", 20'si "hayır" ve 5'i de "kısmen" cevabını vermiştir. Buna göre katılımcı öğretmenlerin ders materyallerini yeterli bulmadıkları görüşü ağır basmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin "Kelime öğretimi için ders materyalleri harici kendim etkinlik hazırlıyorum" ifadesine verdikleri cevaplara bakıldığında öğretmenlerin 24'ü "evet", 4'ü "hayır" ve 6'sı de "kısmen" cevabı vermiştir. Buna göre katılımcı öğretmenlerin etkinlik hazırlama konusunda büyük ölçüde kendilerinin etkinlik hazırladığı görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise katılımcı öğretmenlerin Çoklu Zekâ Kuramı konusunda kendilerini geliştirmeye çalıştıkları, bu kapsamda etkinlikler hazırladıkları görülmekte iken materyallerin yetersiz olduğu anlaşılmıştır.

Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretiminde Kullanılan Kitaplarda ÇZK'na Göre Yer Verilmesi Gerekenler

Bu soruya katılımcı öğretmenlerin isimleri, K1, K6, K7, K9, E7, E14, E15, E17, E18 ve E21 şeklinde kodlanmış öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı öğretmenlere "Kelime Öğretimi Esnasında ve Derslerinizde Kullandığınız Materyalleri ÇZK'na Göre Değerlendirdiğinizde Bunları Yeterli Buluyor Musunuz, Düşünceleriniz Nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin görüşleri şu şekilde olmuştur;

Öğretmen K1	<i>"Daha fazla görsel öğeler kullanılmalı ayrıca güncel konu örnekleri ünite içeriklerinde işlenmelidir."</i>
Öğretmen K6	<i>"En azından görsel ve işitsel unsurlar arttırılmalıdır. Eğitim verdiğimiz öğrencilerin profili göz önüne getirildiğinde daha fazla görsel kullanılması yerinde olacaktır."</i>
Öğretmen K7	<i>"Günümüz teknolojisinde çocukları basılı dokümandan kurtararak, işlevsel yazılımlarla yönlendirsek, yurt dışındaki çocuklara daha kalıcı Türkçe öğretebiliriz."</i>
Öğretmen K9	<i>"Hedef kazanımlar her ders ya da ünite için çok net tespit edilerek, bunlar öğrencilerin yaş gruplarına uygun beklenen genel eğilimleri içerisinde işlenmelidir. Mesela, ilkokul öğrencisi için fıkra, hikaye içerisinde verilirken, ortaokul öğrencisine bilinen bir şarkı melodisinin uyarlanmış hâlinde verilmesi gibi."</i>
Öğretmen E7	<i>"Bence mesele daha geniş. Türkçe derslerinin içeriklerinin de anlamlı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü bazı yurttaşlar etnik kimlik, siyasi düşünce (örn. Alevi, Milliyetçi, İslamcı, Kürt vs. gruplaşmalar var) vb. gibi nedenlerle Türkçe derslerine karşı bir önyargı ile davranmakta ve hatta özellikle Türkçe derslerini protesto etmektedirler. Türkçe dersi alan öğrenciler ile velileri buradaki toplum içinde farklı yere konumlandırılıyorlar."</i>

Öğretmen E14	<i>“Materyaller geleneksel kitap kullanımı şeklinde düzenlemeden ziyade, tablet veya akıllı telefonlardan takip edilebilecek video, görsel etkinlik vb. şeklinde olmalıdır. Günümüz çocuklarını kitap üzerine odaklamak, maalesef ayrı bir öğretim sorunu oluşturmaktadır.”</i>
Öğretmen E15	<i>“Mesela seçmeli Türkçe dersi olan “WP 1 Türkisch” dersi haftalık dört saat, zaman bakımından diğer iki saatlik programa göre yeterli ama öğrenci öğretmenlerden iyi not bekliyor. İyi not sözü alamazsa dersi seçmiyor. Öğrencinin ilgisini çekecek ilave şeyler çok önemli, bundan dolayı materyal tasarımının iyi yapılması gerekiyor. Örneğin ilgi çekici görseller daha fazla olmalı.”</i>
Öğretmen E17	<i>“Kullanılan materyaller, programın amaç ve kazanımlarına uygun ve yeterlidir. Öğrenci Türk kültürü ile tanıştırılarak, devamında dilbilgisi konularıyla dil hakimiyeti kademeli şekilde sağlanmaktadır.”</i>
Öğretmen E18	<i>“Burada eğitim verdiğimiz öğrenciler zaten Türkçe dersini seçmeli alıyor, biraz sıkılınca derse gelmiyor veya ilgisiz/kayıtsız davranıyor. Bundan dolayı onların ilgisinin çekilmesi gerekiyor.”</i>
Öğretmen E21	<i>“Daha çok sıkıcı metin yerine kısa metinlerden yola çıkılabilir. Daha fazla görsel öge konulabilir.”</i>

Katılımcı öğretmenler, yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi büyük çoğunluğunun kullanılan materyallerin daha eğlenceli, görselleri artırılmış, sıkıcı olmayan, eğlenceli bir forma dönüştürülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna göre mevcut materyallerin görece geleneksel yöntemler ağırlıklı olarak tasarlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ders saatleri ve dağılımlarındaki düzensizlik ve yetersizlik dikkate alındığında görselliği artırılmış materyallerin daha elverişli olduğu görüşünün hâkim olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç ve Tartışma:

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına Türkçe eğitimine bakıldığında öncelikle kültürel değerler ve dil aktarımındaki durumun giderek zayıfladığı görülmektedir. Göçün ilk yıllarında kapalı bir toplum olma özelliğini gösteren Türk toplumu birinci kuşakta kendi kültürel değerlerini ve dillerini nispeten muhafaza edebilmiş iken, sonraki kuşağa doğru bu değerler ile kültürel bağlar ve değer aktarımı zayıflamıştır. Dolayısı ile ikinci ve üçüncü kuşak Türk çocuklarına başta olmak üzere Türkçe ve Türk kültürü öğretiminin sistemli ve kurumsal olarak öğretilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Türkçe ve Türk kültüründen uzaklaşan, yaşadığı yabancı ülkeye entegre olmaya başlayan Türk çocukları için Türkçe bir yabancı dil formuna bürünmüş durumdadır. Bu da kendi dil ve kültürlerinden uzaklaşmalarına neden olmakta sonuçta ne tam olarak Türk ne de tam olarak yaşadıkları ülkenin vatan-daşı olamamaktadırlar. Her iki toplumun da yabancıları olan özellikle üçüncü kuşak Türklerin sosyolojik bakımdan da diğer ülkelerden gelen göçmenlere göre daha vasıfsız, daha bireysel ve daha duyarsız olarak yetiştikleri görülmektedir.

Bununla birlikte hâlen yurt dışında yaşayan ve üçüncü nesile ulaşmış bulunan Türkler, eğitim ve sosyal yaşamlarında “iki dilliler” olarak kendilerini göstermekte olup bunlar Türkçeyi içinde buldukları toplumla beraber yabancı dil gibi öğ-

renmek durumundadırlar. İki dilli bir çocuk veya bireyden hem ana dilini hem de yaşadığı toplumun dilini öğrenmesini beklemek aynı zamanda iki dilli olmanın yanında entegre olmasını beklenmekle aynı anlama gelmektedir.

Sınırlı ve yetersiz koşullar altında Türkçe ve Türk kültürü derslerinin verildiği sınıflarda gerekli eğitim araç ve donatıları yeterince bulunmamakta ve dersler farklı yaş ve sınıflardaki çocukları bir araya getirilerek birleştirilmiş sınıf ortamında verilmektedir. Bununla birlikte söz konusu derslerin verildiği saatler öğrenci için algnın zayıf olduğu veya ilgisiz davranacağı saatlere denk düşmektedir. Örneğin tüm dersler bittikten ve diğer öğrenciler okuldan ayrıldıktan sonra verilmektedir. Bu zorluklara rağmen dersler, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanmış olan Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programına, öğretmen kılavuz kitabına, Türkçe ve Türk kültürü ders öğretim materyallerine uygun olarak işlenmektedir. Derslerin öncelikli odağında ise Türkçe ve Türk kültürünü tanıtmak, benimsetmek, geliştirmek ve Atatürk ilke ve inkılapları kapsamında millî duyguları pekiştirilmektir. Ayrıca dersler kapsamında çocukların yaşadıkları ülkeye uyum sağlayarak etkili toplumsal ilişkiler içine girmeleri amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında öğretmen görüşlerine dayanılarak şunları ifade etmek mümkündür;

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına Türkçe öğretimde Çoklu Zekâ Kuramı'nın kullanılması konusunda yapılan çalışma ve öğretmen görüşleri doğrultusunda Kuram'ın genelde yurt dışındaki Türk çocuklarına Türkçe öğretiminde, özelde ise kelime öğretiminde elverişli bir yaklaşım olabileceği tespit edilmiştir.

Kuram'ın tanımında yer alan unsurlar ve Kuram kapsamında ileri sürülen zekâ türlerinin gözetildiği bir modelde öğretim programı geliştirilebilirse elde edilebilecek başlıca fayda, yurt dışındaki Türk çocuklarının heterojenize yapıdaki sınıf ortamlarının olumsuz tarafının giderilmesinin mümkün olabilemesidir.

Birleştirilmiş sınıflardan kaynaklanan karmaşa ile birlikte yaş ve sınıf düzeyi farklılıklarından ileri çeşitlilik bir avantaja dönüştürülebilir. Örneğin, aynı yaş veya aynı sınıf düzeyindeki çocukları birbirinden ayırmaya çalışmak yerine, benzer zekâ türü ve benzer yeteneği olan çocukların birlikte eğitilmesi mümkün olabilmektedir. Bu şekilde Kubaşık Eğitim Kuramı'na göre uyarlanabildiğinden birlikte öğrenme etkinliğinden yararlanmak mümkün olabilecektir.

Kuram, diğer yöntem ve tekniklere uyarlanabilme özelliği kazandırabildiğinden öğretmen için özellikle kelime öğretim, başta olma üzere diğer yöntemleri duruma göre devreye alabilmeye olanak sağlamaktadır. Örneğin müzik veya drama gibi etkinlikler ile Türkçe öğretiminin gerçekleştirilmesi mümkündür.

Yurt dışındaki resmi okullarda Türkçe öğretimi ve Türk Kültürü derslerine ayrılan sürelerin kısa ve verimsiz saatlerde olmasından dolayı Kuram kapsamında çocuklarda ilginin sağlanabilmesi mümkün olduğundan söz konusu olumsuzluk içinde yüksek fayda elde edilebilmesi mümkün olabilmektedir. Türkçe ve Türk

kültürü dersinde çeşitli araç, gereç, etkinlik, kazanım ve yöntem gibi hususlardan daha fazla verim alınabilmesi olanağı elde edilebilecektir.

Yurt dışındaki çocuklara kelime öğretiminde yaşanan önemli zorluklarından biri sesletim olduğundan başlangıç aşamasında öncelikle alfabeden başlanması gerekmektedir. Çünkü yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler yabancı bir dil ile yetiştirildiklerinden, seslerden kaynaklı yazım hataları, okuma yanlışlıkları çok sık karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle zekâ türlerine göre kelime öğretim yöntemlerinin esnek bir şekilde kullanılması mümkün olabilmektedir. Örneğin önce Türk alfabesindeki harflerin kavratılması daha sonra yaşanan ülkede ki alfabede ki harfler ile karşılaştırılması gerekmektedir. Bu süreçte dil öğretim teknikleri Kuram'ın ilkelelerine göre yönlendirildiğinde daha verimli sonuçlar alınması mümkündür.

İki dil arasındaki harflerin farklı okunuşundan kaynaklanan zorlukların giderilebilmesinde karşılaştırmalar yapılması ve alfabeler arasındaki farklar üzerinde durulması gerekmektedir. Aynı harfleri karşılayan farklı harfler olacağı gibi aynı sesleri karşılayan farklı harflerde bulunabilir ve zekâ türlerine göre geliştirilecek örnekler ile pekiştirmeler yapılması gerekmektedir.

Yurt dışında bulunan Türk öğrencilerine Türkçe öğretiminde üzerinde bahsedilmesi gereken en önemli unsurlar kelime ve kavram öğretimi olduğu gerçeğinden hareketle, öğrencilere yazılı değerlendirme yapılmak istenildiğinde telaffuz bozukluğundan ya da yazım hatalarından dolayı Türkçe ile karışmış kelimeleri yazabildikleri görülebilmektedir. Örneğin Almanya da yaşayan Türk öğrencilerin “otobüse bindim” yerine “autosguta bindim” veya “mandalina” yerine “mandeln” dedikleri görülebilmektedir. Bu tür hataların temelinde ise kelime hazinelerinin yetersiz olması, kavram bilgilerinin istenilen seviyede olmaması vardır. Hataların giderilmesi için ise mevcut koşullar altında Çoklu Zekâ Kuramı ilkelerine göre geliştirilmiş yöntem ve materyallerin yurt dışındaki öğretmenlere sunulması, ayrıca eğitimler verilmesi gerekmektedir.

Çoklu Zekâ Kuramı'na göre yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına Türkçe öğretiminde öğretmen görüşlerinden yola çıkarak ileri sürülebilecek tespit ve önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Katılımcı öğretmenlere öncelikle Kuram hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulduğunda, öğretmenlerin çoğunluğunun bilgisinin olmadığı, bilgi sahibi olanların ise Türkiye’de iken bazı seminerlerde yüzeysel ve pratik karşılığı bulunmayan bilgiler edindiği görülmüştür. Bilgisi olanların ise özel ilgi ve merakından ileri gelen bir araştırma ile bilgi sahibi oldukları anlaşılmıştır. Buna göre gelişmiş ülkelerde, o ülkenin dinamiklerine göre uyarlanmış Çoklu Zekâ Kuramı ilkelerine göre verilen eğitim model ve yöntemlerinin geçmişinin 1980’li yıllara kadar geriye gidiyor olması gerçeği ile bir karşılaştırma yapıldığında oldukça geç kalındığını ifade etmek mümkündür.

Kuram hakkında bilgisi olan ve kullanmak isteyen katılımcı öğretmenlerin ise ellerinde kendilerine rehberlik edecek nitelikte herhangi bir materyalin olmadığı

görülmüştür. Bakanlıkça bu konuda etkili ve yurt dışındaki çocuklar için kullanılabilecek eğitim dokümanı, materyali ve öneri setlerinden oluşan bir çalışma yapılması veya süreç geliştirmesi önerilebilir.

Araştırma kapsamında olumlu yargı ile karşılanan bulgular arasında değerlendirilen tespit ise yurt dışındaki öğretmenlerin yöntem bakımından Kuram ilkeleri kapsamında olmakla birlikte Kuram'a uymak maksadı ile olmasa da kendi tespit ve gereksinimleri doğrultusunda Kuram'da sözü edilen kişiye özel yeteneklere göre eğitim ve öğretim yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcı öğretmenlere Kuram hakkında detaylı bilgi verildiğinde ise bunun elverişli bir yöntem olacağı konusunda büyük bir görüş birliği olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcı öğretmenlere Çoklu Zekâ Kuramı'nın kendilerine ve öğrencilerine nasıl bir katkısı olduğu sorulduğunda öğrencilerin örneğin güzel şarkı söylerken dil öğreniminde de başarı kaydettikleri ifade edilmiştir. Öğrencilerin dikkatlerinin dağınık olduğu saatlerde derse olan ilgisinin geliştiği bir diğer tespit olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde her ne kadar bu derslerin seçmeli ve verimsiz saatlerde olması bir dezavantaj ise de Çoklu Zekâ Kuramı ile bu durumun düzeltilmesi mümkün olabilecektir. Bu açıdan, yurt dışında okutulmak üzere geliştirilen programın tespit edilen bu bulgu üzerinden gözden geçirilmesi önerilebilir.

Dersin işlenişi ve kazanımları bakımından hemen hemen tüm katılımcı öğretmenlerin hem fikir olduğu bir husus ise Kuram bağlamında işlenecek derslerin sınıf içindeki yaş ve beceri farkından ileri gelen güçlüğün aşılmasına olanak tanınmasıdır. Örneğin farklı alanlardaki gelişmiş yetenekleri ile daha zayıf olunan alanın dengelenerek öğrencinin öz güven kazandığı gibi bir olumlu durumdan söz edilmiştir. Çoklu Zekâ Kuramı ilkelerine göre yapılacak dil ve Türkçe öğretimi eğitimde öğrencilerin ana dilleri ile yaşadıkları yerin dili arasındaki farklılıktan doğan zorluğu aşmakta bir plasebo etkisi oluşturulabileceği önermesi dikkat çekici bulunmuştur.

Katılımcı öğretmenlerin üzerinde durdukları bir diğer husus ise Çoklu Zekâ Kuramı ilkelerine göre verilecek eğitimin öğrenci ve öğrenmen etkileşimini güçlendirdiği yönündedir. Buna göre sınıf içinde öğretmenin tek taraflı öğretiminin bir iletme olgusu olduğu ancak Kuram'a göre geliştirilen yöntemler ile bu durumu iletişime yani karşılıklı hale geldiğidir.

Katılımcı öğretmenlerin tümü dil ve kelime eğitiminde görsel materyalin diğer tüm anlatım ve öğretim biçimlerinden daha etkili olduğu konusunda hem fikirdirler. Bu nedenle Bakanlıkça kendilerine verilen program kapsamında görsel ve işitsel olarak daha geliştirilmiş doküman ve materyal tabinde bulunmaktadır. Bu anlamda çalışma içinde söz edilen örneğin DynEd adı verilen ve farklı yerlerden de erişim olanağı bulunan konuşma, dinleme ve tekrar etme gibi özellikleri bulunan dil ve kelime öğretimi için interaktif yazılımlar geliştirilebilir.

Kelime öğretiminde kullanılan materyallerine dair katılımcı öğretmenler tarafından yapılan değerlendirmelere bakıldığında ise Çoklu Zekâ Kuramı'na göre

becerileri karşılama durumu bakımından öğretmenlerin tümü “evet”, “kısmen” ve “hayır” seçenekleri itibarıyla “kısmen” seçeneğinde yoğunlaşmıştır. Buna göre söz konusu materyallerin beklenen faydayı yeterince üretmediği ve geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Örneğin “Dinleme- okuma- yazma- konuşma becerilerine eşit yer verir” ifadesinde öğretmenler çoğunlukla “hayır” yanıtı vermişlerdir. Bu da göstermektedir ki dil ve kelime öğretiminde en önemli unsurlardan birinde yetersizlik vardır. Yine söz konusu materyaller için “akıcı okumayı sağlar” seçeneğine öğretmenlerin önemli bir kısmı “kısmen” cevabı vermişler ve bu da diğer bir eksikli olarak görülmektedir.

Ölçme ve değerlendirme tarafında ise katılımcı öğretmenlerin standardize yöntemlerin verimli olmadığı hususunda hem fikir oldukları anlaşılmıştır. Bunun da temel nedeni özellikle çoktan seçmeli testlerde öğrencinin kişisel ve bilişsel düzeyi hakkında fikir sahibi olmanın zor olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, ifade etme, yazma, anlama, kavrama, yorumlama gibi eğitim sürecinde yetenek tespit edebilecek usullerin kullanılması ve buna da programda daha çok yer verilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Katılımcı öğretmenler, pek çok açıdan Çoklu Zekâ Kuramı kriterlerine göre tatbik edilecek ölçme-değerlendirmenin yarar ve katkılarından söz ederken, ifadelerinde ortaklaşa dile getirdikleri bir terim veya kavrama rastlanmamıştır. Bunun da nedeni olarak programın eksikliğinden kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Buna göre öğretmenlerin hem Çoklu Zekâ Kuramı'nın yararları hem de Kuram kapsamında geliştirilecek ölçme-değerlendirme yöntemlerinin yararlarından haberdar oldukları ifade edilebilmekle birlikte, yöntem konusunda eksikliklerinin giderilmesine dair beklentilerinin olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcı öğretmenlerin sesletim konusunda ifade ettikleri görüşlere bakıldığında, diğer dil ile ana dil arasında sesletim farklılıklarından doğan sorunların daha etkili programlarla giderilebilmesi için materyal desteği yapılması uygun olabilecektir. Sesletimden kaynaklanan başlıca sorun ise bulunulan ülkede “i” harfinin karşılığı küçük yazıldığında “i” ancak büyük yazıldığında “I” olmaktadır. Türkçede ise “i-İ” ve “ı-I” olarak gösterilmekte ve seslendirilmekte, “ğ, ö, ş, ü” harfleri içinde benzer durum geçerli olmaktadır. Diğer yandan bilgisayarlardaki yabancı klavyede de harf ve ses farkı bulunmaktadır. Dolayısı ile okuma, yazma ve seslendirme kazanımlarının güçlendirilmesi için Çoklu Zekâ Kuramı ilkeleri ile gelişmeler sağlanabilecektir.

Konuşma becerilerinin geliştirilmesi ve gerektiğinde yazılı anlatımın etkili bir şekilde yapılabilmesidir. Programda 1. ve 3. sınıflarda olumlu/olumsuz cümlelerin yerine uygun olarak kurulması, 6. ve 7. Sınıflarda yapım ve çekim eklerinin doğru kullanılması gerekmektedir. Ancak bunların bir kazanıma dönüştürülmesinde gerçekleştirilebilirlik boyutunda bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin Türkçenin sondan eklemeli bir dil olmasına rağmen yaşadıkları yerlerdeki dillerin bu şekilde olmamasıdır.

Katılımcı öğretmenlerin Türkçe öğretiminde Çoklu Zekâ Kuramı'ndan yararlanma durumuna bakıldığında “Kelime öğretiminde Çoklu Zekâ Kuramı'ndan yararlanma” durumuna göre katılımcı öğretmenlerin “Kendimi yeterli buluyorum” ifadesine 24'i “evet”, 5'i “hayır” ve 5'i “kısmen” cevabı vermiştir. Buna göre katılımcı öğretmenlerin Kuram'a dair kendilerini geliştirdikleri, bilgi sahibi oldukları ve Kuram'ın ilkelerinden yararlanabilme düzeyinde oldukları anlaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise katılımcı öğretmenlerin Çoklu Zekâ Kuramı konusunda kendilerini geliştirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Kaynakça:

ALTAN, Mustafa Zülküf, (1998), “Ülkelerin Eğitim Çıkmazı: Amerika Birleşik Devletleri Örneği”, **Milli Eğitim Dergisi**, 140: 29-35.

AŞILIOĞLU, Bayram, (2013), **Okullarda Türkçe Öğretimi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AZAR, Ali ve PRESLEY, Arzu İrfan ve BALKAYA, Ömer, (2006), “Çoklu Zeka Kuramına Dayalı Öğretimin Öğrencilerin Başarı, Tutum, Hatırlama ve Bilişsel Süreç Becerilerine Etkisi”, **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 30: 45-54.

BARIN, Erol, (1992), **Yabancılara Türkçenin Öğretiminde Bir Metod Denemesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BELET, Dilek ve YAŞAR, Şefik, (2007), “Öğrenme Stratejilerinin Okuduğunu Anlama ve Yazma Becerileri İle Türkçe Dersine İlişkin Tutumlara Etkisi”, **Journal of Theory and Practice in Education**, III, 1: 69-86.

COMMON EUROPEAN FRAMEWORK of REFERENCE, (2001), **Common European Framework Of Reference For Language, Learning, Teaching, Assessment**, Cambridge: Cambridge University Press.

DEMİREL, Özcan ve TUNCEL, İbrahim ve DEMİRHAN, Canay ve DEMİR, Kenan, (2008), “Çoklu Zekâ Kuramı ile Disiplinlerarası Yaklaşımı Temel Alan Uygulamalara İlişkin Öğretmen-Öğrenci Görüşleri”, **Eğitim ve Bilim**, XXXIII, 147: 14-25.

DOĞAN, Nuri ve AKSU, Gökhan, (2015), “Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Öğrenci Görüşlerine Göre İkili Karşılaştırma Yöntemiyle Ölçeklenmesi”, **Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi**, VI, 2: 194-206.

GAY, Lorraine ve AIRASION, Peter, (2003), **Educationai Research; Competendes For Analysis And Appieation**, Upper Saddle River, NJ: Merill/Prentice Hall.

GÜNEŞ, Firdevs, (2011), “Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VIII, 15: 123-148.

KARA, Mehmet, (2010), “Oyunlarla Yabancılara Türkçe Öğretimi”, **TÜBAR**, 27: 407-421.

KARADAĞ, Özay, (2013), **Kelime Öğretimi**, İstanbul: Kriter Yayınları.

KÖKDEMİR, Doğan, (2003), “Eleştirel Düşünme ve Bilim Eğitimi”, **PİVOLKA**, II, 4: 3-5.

KURUDAYIOĞLU, Mehmet, (2003), “Konuşma Eğitimi Ve Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler”, **TÜBAR**, 13: 287-308.

MEMİŞ, Muhammet Raşit ve ERDEM, Mehmet Dursun, (2013), “Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler, Turkish Studies - International Periodical For The Languages”, **Literature and History of Turkish or Turkic**, VIII,”9:”297-318.

ÖZBAY, Murat, (2005), *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

SABAN, Ahmet, (2001), *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TARCAN, Ahmet, (2004), *Yabancı Dil Öğretim Teknikleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

TEMİZKAN, Mehmet, (2008), “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, VI, 3: 461-486.

TİTİZ, Mustafa Tınaz, (1999), *Ezbersiz Eğitim Yol Haritası*, Ankara: Beyaz Yayınları.

YILDIZ, Cemal ve OKUR, Alpaslan ve ARI, Gökhan ve YILMAZ, Yakup, (2006), *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Bu çalışma V. Yasemin ZORLUOĞLU'nun Gazi Üniversitesi'ndeki yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Extended Abstract:

One of the main problems of the Turkish people who live in various countries, especially Germany today, is that they can not adequately dominate their language and culture. In today's Europe, the total number of people speaking Turkish as a mother tongue (about 5.5 million) is higher than population of some European countries. However, although the number of Turkish speakers is very high, there are some problems in giving Turkish as a mother tongue in education units. It can be argued that there are two main reasons behind these problems. The first is the indifference, reluctance or insufficiency of Turkish families living abroad's attitudes towards Turkish education and the second is the problems caused by inadequate teaching hours, limited curriculum, incomplete material, difficult administrative approach and legal practices. For this reason, the necessity of teaching Turkish children correctly and effectively to the children of Turkish families living abroad is increasing day by day.

The methods that are used or supposed to be used in language teaching are based on developed methods of eliminating or completing inadequate points of the existing methods. As the search for methods continues, it is seen that many new developments and suggestions are put forward. The most important deficiency of the traditional methods which are thought to be ineffective, though not completely rejected, is ignoring the variables such as personal, cognitive, skill etc. or to leave at the secondary importance level. Therefore, it would not be wrong to say that the search for flexible and adaptable methods that can be built on the next generation methods, both with the teacher and the student center, has brought about some improvements. It is seen that different teaching-learning methods and techniques have been developed in line with the basic principles of the Multiple Intelligence Theory (MIT) which is one of these developments. With the introduction of the MIT, schools and learning environments have now moved beyond the walls of the schools into real life.

In this study, it was aimed to teach Turkish to the Turkish children who live in Germany in the MIT approach and to reach a result by examining the teachers' views in order to emphasize the importance of teaching mother tongue. The aim of the study has two main concepts. First; examining the structure and content of the MIT in both the conceptual and theoretical context and researching about possibility of using it as a functional language teaching method and to reach a conclusion. Secondly, making an evaluation by taking the opinions of the teachers of the Turkish immigrant families living outside the mainland in their own languages.

The case study method was used in this study and "Stratified Unsupervised Sampling" was carried out under the unselected sampling method. According to this, teachers were chosen according to sampling method from the schools where Turkish education was given to Turkish children in Germany. In the scope of the research, a total of 40 teachers who has worked (worked) in Germany and has

taught (taught) Turkish to Turkish children have been reached. 34 teachers had a chance to take place in the research and the research has been continued with this 34 participation. Of the 34 participating teachers, 13 are women and 21 are men. The present sample has been deemed satisfactory even though the number of participant teachers in the literature compared with the number of teachers in this study, and also the fact that participant teachers still continue their duties in Germany. The results obtained from the research are summarized as follows;

It has been observed that teachers have been lacking in taking an effective education or using of materials about the MIT, but the teachers have given importance to educate according to the ability and skill center which is explained by the MIT.

It has been determined that teachers are trying to use the potentials of the MIT in the scope of the students and that the Theory has increased the interest in the lesson. On the other hand, they thought that the Theory should be developed and used in order that students can easily show what they like or dislike, understand or misunderstand during teaching.

In the case of using more visual materials to support the MIT, students can develop their ability to grasp the facts and developments, to have different perspectives, to make better observations, and to chart the situation in their minds. Especially, the students who have more sensitive skills to the things such as line, shape, and size than others can improve their abilities much further. It is also possible to reveal them if they have a undetermined ability.

According to the teachers, even though the Turks living abroad gradually moved away from the Turkish and Turkish culture over time, the MIT based practices should have positive effects on the Turkish education given to Turkish children which has experienced problems such as inadequate classroom environment, limited materials and inadequate teaching hours.

It has been determined that the MIT can be a convenient approach in teaching Turkish to Turkish children living abroad in general and teaching vocabulary in special. The main benefit that can be achieved if a curriculum can be developed in this Theory that observes the types of intellectuals (intelligence type) within the theoretical framework, it would also be possible to eliminate the negative effects of heterogeneous classroom environments of Turkish children abroad. The disadvantages of the combined classroom environment can be exploited. For example, instead of trying to distinguish the children in the same age or class, it is possible for children with similar intelligence and abilities to be trained together. In this way cooperative learning can be adapted according to the MIT, and it will be possible to take advantage of the co-learning activity.

Kazanlı Münevver, Osmanlı'da “Sınıf-ı Mutavassıt-ı Milli”* Arıyor: “Yusuf Akçura Ve İktisadi Fikirleri”

An Intellectual From Kazan Seeks A National Bourgeoise In The Ottoman Empire: Yusuf Akcura & His Economic Views

Dr. Ferit Salim SANLI **

Öz:

19.Yüzyıl dünyasında ivmelenen milliyetçilik hareketleri, dönemin siyasi, sosyal, kültürel, hukuki meselelerinde olduğu gibi ekonomik problemlere de ilgisiz kalmamış ve yüzyılın hegemonik liberal iktisadi anlayışı ve bu anlayışın karşısında konumlanan sosyalist zihniyet arasında bir üçüncü yol arayışları ile iştigal etmiştir. 20.yüzyılın ekonomi politığını şekillendirecek tartışmaların zeminini oluşturacak bu arayışlar milliyetçi aydınların iktisadi felsefesini teşkil ederken, “milli iktisat” ve “milli burjuvazi” gibi kavramlar muhtelif cenahların milliyetçi aydınlarının ideali konumuna gelmiştir. Bu minvalde, 19.yüzyıl ile birlikte global ekonomik sisteme eklenen ve liberal ekonominin tesirleriyle hem yabancılara karşı hem de içeride bulunan gayri-müslim burjuvaziye karşı oldukça güçsüz kalan Türkler böylece modern milliyetçilik hareketlerini besleyen bir burjuvaziden de mahrum kalmışlardır. Nitekim Türkcülük hareketinin önemi öncülerinden birisi olan Yusuf Akçura da bu hususa parmak basarak, yazın hayatının önemli bir kısmını söz konusu meseleye ayırmıştır. Akçura, Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan geride kalmasının sebeplerinin sadece askeri/politik gelişmelerle alakalı ol-

*“Milli Burjuva”

** Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ; Ankara/Türkiye, fssanli@hacettepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9010-5620>.

madığını, bunun iktisadi, toplumsal ve fikri sorunlar çerçevesinde de ele alınması gerektiğini yazılarında işlemiştir. Bununla birlikte Akçura'ya göre devletin temel direğini teşkil eden ve azınlıklara göre gelişmişlik düzeyinde geride kalan Türklerin iktisadi sorunlarına işaret eden Akçura, sorunun temelinde “millet olgusu” ve “milli burjuva” mevhumlarının önemine dikkat çekmiştir. Akçura üzerinden yapılan bu inceleme Akçura'nın iktisadi konulardaki bakış açısını ortaya yansıtmaya çalışırken, Osmanlı kökenli Türk milliyetçisi aydınlar ile Rusya kökenli aydınlar arasında kategorize edilebilecek mantalite ayrımlarına da ışık tutmaya gayret gösterecektir.

Anahtar sözcükler: Yusuf Akçura, Milli Burjuvazi, Türkçülük, Milli İktisat

Abstract:

The accelerated nationalist movements in the 19th century have not been indifferent to economic problems as they were in the political, social, cultural, legal affairs of the time, and engaged in a search for a third way between the hegemonic liberal economic understanding and the socialist mentality that stands in the face of this understanding. While these quests, which will form the basis of the discussions that will shape the economic policy of the 20th century, constitute the economic philosophy of nationalist intellectuals, such concepts as “national economy” and “national bourgeoisie” have become the ideal of nationalist intellectuals of various areas. In this way, the Turks, who have been attached to the global economic system along with the 19th century and which have been very weak against the non-Muslim bourgeoisie, both under the influence of the liberal economy and against the foreigners, have also been deprived of a bourgeoisie that nurtures modern nationalist movements. Akçura wrote in his essays that the reasons behind the economic decline of the Ottoman Empire were not only related to military / political developments, but also to be dealt with within the framework of structural economic, social and intellectual problems. Furthermore, Akçura pointed out the importance of the “nation phenomenon” and “national bourgeois status” for the origins of the economic problems. As a matter of fact, Yusuf Akçura, who is one of the pioneers of the Turkism movement, has fingered on this point and has divided a considerable part of his summer life into such matters. This study on Akçura will try to shed light on the mentalities that can be categorized between Ottoman Turkish nationalist intellectuals and Russian intellectuals while trying to reflect Akçura's point of view on economic issues.

Keywords: Yusuf Akçura, Turkism, National Bourgeoisie, National Economy

Giriş:

19.yy.'ın son çeyreği, Türk Dünyası aydınlarını iki büyük olguyla karşı karşıya bırakmıştır. Rusya İmparatorluğu'nun tebaası durumunda olan Türkler, Panslavizm ve Ruslaştırma politikasına karşı ulusal direniş gösterirken, Osmanlı aydınları, Abdulhamit döneminin karşısında "hürriyet" mücadelesi vermektedirler (Georgeon 1976: 25). Osmanlı aydınlarının mücadelesine elbette, dönemin meşhur sorusu olan "Bu devlet nasıl kurtulur" sorusu da eklenebilir. Osmanlı Türkleri ve Rusya'dan göçen Türkler arasındaki fark; ikinci grubun Osmanlı İmparatorluğu'na göçmeden önce, Çarlık yönetiminden kurtulmak amacıyla oluşturulan milliyetçi hareketlere önderlik etmesi, bunun karşısında Osmanlı aydınlarının ise çok uluslu bir imparatorlukta çeşitli uyruklardan bir ulus-devlet kurmayı amaçlayan bir güdülenme içerisinde bulunmasıdır (Arai, 2008: 20) . Bu durum da kuşkusuz, Osmanlı aydınları, milliyetçiliği, kendi ülkelerinin kurtuluşu anlamında bir çözüm yolu olarak görmelerine, Rusya'dan göçen aydınların ise milliyetçiliği, bütün Türk dünyasının uyanışı adına bakmalarına sebep olacaktır.

Türkçülük tarihinde, Rusya'dan göçen aydınlar arasında Yusuf Akçura'nın önemli bir mekide bulunmaktadır. 1904 yılında yazmış olduğu "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesi, Türk milliyetçiliğinin manifestosu olarak addedilmiştir. Yusuf Akçura'nın "iktisadi" hususlarda yazmış olduğu yazılar ise Osmanlı aydınları ile Rusya'dan göçen aydınların mantalite farkının tebarüz ettiği alanlardan bir tanesidir.

Bu makalede, öncelikle Yusuf Akçura'nın yaşam öyküsü kısa bir biçimde ele alınacak, daha sonra sırasıyla Yusuf Akçura'nın "19.yy. Osmanlı ekonomisi ve ekonomi-politiğine dair eleştirileri", "Milli İktisat ve Milli Burjuvazi Arayışı", "Tarihsel Materyalizm, Sınıf Kavramı ve Sosyal-Darwinizm" hakkındaki görüşleri irdelenecek ve çalışma sonuç kısmıyla neticelenecektir.

a) Kazan-İstanbul Ya Da Osmanlı-Rusya Arasında Bir "Seyr-ü Sefer"

1932 yılında toplanan I. Türk Tarih Kongresinde "Şahsında Rus hâkimiyeti altındaki Türklerle Anadolu Türklerini temsil eden sima"(Soysal,2008:486) olarak selamlanan "Yusuf Akçura 1876 yılında Simbir'de dünyaya gelmiştir. François Georgeon, Akçura'nın doğduğu bölgeyi şu şekilde tasvir etmektedir:

" Akçura'nın doğduğu bölge yüzyıllar boyunca Rus uygarlığıyla temas, çatışma ve Slavların doğuya doğru direniş alanı oldu.18.yüzyılın sonundan itibaren batıdaki Rus kentleriyle Orta Asya ve Türkistan pazarları arasındaki aracı konumu sayesinde bir büyük burjuvazi oluştu.19.yüzyılın sonunda İslam dünyasında bu büyük burjuvazinin bir benzeri yoktu. Zengin, girişimci, eğitilmiş, Panslavizm tehdidine karşı koyabilmek için modernleşirmeye ve güçlendirmeye çalıştığı dinsel ve kültürel geleneklerine bağlı bir büyük burjuvazi.."(Georgeon 2009:92).

Doğum yılı hem Rusya Türkleri hem de Osmanlılar için çok önemli bir tarihe tesadüf eder zira hem Türkistan'ın Ruslar tarafından istilası bu tarihte tamamlanmış hem de Osmanlı tarihinde "I.Meşrutiyet" bu sene ilan edilmiştir. Tatar sanayi ve ticaret burjuvazisine mensup bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Akçura,

babasını erken kaybetmiş ve annesiyle birlikte 1883 yılında İstanbul'a göçmek durumunda kalmıştır.(Georgeon 1986: 18)

19.yy'ın son çeyreğinde Rus Çarı III.Aleksandr'ın otokrasiden ve Ruslaştırma politikasından kaçarak Osmanlı Devlet'ine göç eden Türk ailelerin önemli bir kısmı hem Rusya'da mevcut bulunan burjuvazinin önemli bir parçasıydı hem de iyi eğitim almışlardı(Georgeon 1986:15). Akçura bu iklim dairesi içerisinde yetişmiş ve sosyalleşmesini İstanbul'da devam ettirmiştir. Buna mukabil Akçura; "*ben yedi yaşına kadar çocukluğumu İstanbul'dan bambaşka bir muhitte geçirmiştım; İstanbul'da yaşadığım müddette ailem İstanbul'un yabancı idi,yalnız mektepte İstanbullu oluyordum*"(Georgeon 1986:21) demek suretiyle köklerinden hiçbir dönem kopmamış olduğunu belirtmiştir.

Akçura'nın İstanbul yılları, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış çalkantılarla boğuşmak durumunda olduğu bir döneme tanıklık ediyordu. Abdülhamit, I.Meşrutiyet sonucunda ilan edilen Kanun-ı Esasi'yi askıya almış ve meclisi süresiz tatil etmişti. 93 Harbi sonunda Balkanlar'daki önemli topraklarını kaybeden, Kars, Ardahan ve Batum'u Ruslara vermek zorunda kalan ve Kıbrıs'ı İngilizlere kiralayan Osmanlı Devleti, hem mevcut topraklarını muhafaza etmeyi temin etmeye çalışıyor hem de başına büyük gaileler açacak olan "Ermeni Sorunu" ile muhatap oluyordu. Bu ahval içerisinde Akçura, Harbiye'ye girecek ve "devr-i istibdat" ile mücadele ederek "meşrutiyet"i ilan etmeye azmeden İttihatçılar ile münasebet içerisine giriyordu. Bu münasebet, kendisinin "Fizan"a sürülmesine sebep oldu.(Ülken 2005:38) Bu sürgünden sonra Fransa'ya giderek, meşhur "*Science Politique*" okulunda öğrenim görmeye başladı. Bu mektep, "tarih, ekonomi ve milliyetler sorunu" gibi disiplinler ile ilgilenen Albert Sorel,Emile Boutmy Funck Brentano gibi profesörleri ihtiva ediyordu.Paris'te bulunurken Ahmet Rıza'nın çıkardığı "*Şura-yı Ümmet*" ve "*Meşveret*" gazetelerinde yazılar yazan Akçura her ne kadar İttihat ve Terakki'den tamamen "sıyrılmamışsa" da, fikirleri farklılaşmıştı. Bu minvalde Akçura, kendi döneminin önemli mütefekkirleri ve aktivistleri olan Ahmet Rıza gibi Comte'dan ya da Prens Sabahattin gibi Le Play okulundan mülhem değil, tarih ve iktisat nosyonu yoğunluklu bir tedrisattan geçmiş olması mühimdir.(Berkes 2008:399) Fransa'da süren bu üç yıllık eğitim, Akçura'nın fikir hayatını şekillendirmesi bakımından önem teşkil etmekteydi.

Fransa'da eğitim gördükten sonra İstanbul'a siyasi sebeplerle dönemeyen Akçura,memleketi Kazan'a geri döndü ve orada bulunan Muhammediye Medresesi'nde ders vermeye başladı.Tatar reformcuları ve modernleşmecileri Şehabeddin Mercani,Kayyum El-Nasiri ve Alimcan Barudi ile tanışan Akçura(Georgeon 2008:505), 1904 yılının Mart ayında Rus donanmasının "Port-Arthur" da Japonların saldırısına uğramasından hemen sonra(Georgeon 1986:82) "isminin önüne geçen", "*Üç Tarz-ı Siyaset*" adlı meşhur makalesini Mısır'da Ali Kemal tarafından yayınlanan "Türk" gazetesinde neşretti.(Georgeon 1986:35).

"*Üç Tarz-ı Siyaset*" adlı makalesinde, Osmanlı Devleti'nde üç "*meslek-i siyasi*" bulunduğunu belirten Akçura bunları; "*Osmanlı milletine tabii muhtelif milletleri*

temsil ederek bir Osmanlı milleti vücuda getirmek, bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek ya daırka dayanan siyasi bir Türk milleti teşkil etmek"(Akçura 1976:19) şeklinde sıralamaktadır. Bu sistemlerin hepsini, Osmanlı Devleti'ne yararlılığı ve tatbik edilebilirliği üzerinden irdeleyen Akçura, en sonunda "Tevhid-i Etrak" diye nitelendirdiği Pantürkizm'i en uygulanabilir sistem olarak tavsiye ediyordu. Yazıldığı döneme göre oldukça radikal sayılabilecek bu makale, çalışmanın başlığı açısından da ilgi çekicidir. Zira Georgeon'a göre bu makale Türk milliyetçiliğinin manifestosu olarak kabul edilse de, Pantürkizm böyle bir manifestoda beklenilecek olan "Türk halkının niteliklerinin yüceltilmesi, Türk halkının büyük bir uygarlık temeline oturtulması" bağlamında değil "avantajları ve riskleri değerlendirilen bir iş gibi" ele alınmıştı.(Georgeon 2009:333) Georgeon, bu durumu Tatar burjuvazisine bir mensup bir ailenin çocuğu olması ile doğrudan ilişkilendirir. Ayrıca, makalenin Japonların Ruslara saldırmasından hemen sonra kaleme alınması da rastlantı değildir. Akçura makalede, Japonya'yı Osmanlı Devleti'ne örnek gösteriyor ve Japonların "sarılar aleminde" üstlendiği rol ne ise Osmanlı Devleti'nin de "Türk aleminde" aynı rolü üstlenmesi gerektiğini savunuyordu. Bu meyanda, makale sadece Türklerin "etnik dayanışmasını" değil, ayrıca da Osmanlı Devleti adına yeni bir "jeopolitik" konum önererek, Türkler adına bir nevi "Üçüncü Dünya" fikri tahayyül ediyordu.(Georgeon 1986:41-42)

Rus-Japon harpleri, Rusya tarihinde önemli bir değişime öncülük etti ve Rus çarı meşrutiyeti, "duma", ilan etmek zorunda kaldı. Duma'nın açılmasının getirdiği görelî özgürlük ortamında Rusya'da meskûn Türk halkları siyasi faaliyetler içerisine girdiler. "Rusya Müslümanları İttifakı" bu girişimlerin en önemlilerinden birisi olarak teşekkül etti ve Yusuf Akçura bu birlik içerisinde aktif bir rol oynadı. Akçura ayrıca "Kazan Muhbiri" isminde bir gazetenin başyazarlığını yaparak Rusya'da faaliyetlerine devam etti(Georgeon 1986:48-49). Akçura, Rusya'da bulunan Türk halklarını Gaspıralı İsmail'in izlediği yola yani "kültürlerini geliştirmeye ve uzun ve zahmetli eğitim ve öğretim" hayatına çağırıyor ve Gaspıralı İsmail'in meşhur "Tercüman" gazetesinin yayını için yardımda bulunuyordu. Bu faaliyetlerin yanı sıra siyasi faaliyetleri, Ruslar tarafından "mimlenmesine" ve kovuşturmaya uğramasına sebep oldu(Georgeon 1986:52-53). Buna mukabil, Osmanlı Devleti'nde çok önemli siyasi gelişmeler meydana geliyor ve sonunda Abdülhamit 23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet'i tekrar ilan etmek zorunda kalıyordu. Bu vesileyle Akçura tekrar İstanbul'a döndü.

Akçura, II. Meşrutiyet dönemi İstanbul'unda oldukça faal ve velut bir süreç geçirdi. Kendi deyimiyle, "Türkçülükte teşkilatlanma devresinin" ilk numunesini oluşturan "Türk Derneği"'nin(Üstel 2004:15) kuruluşunda, "Türk Yurdu Cemiyeti"'nin tesis edilmesi ve "Türk Yurdu" dergisinin çıkarılmasında(Üstel,2004:42) ve "Türk Ocakları"'nın(Üstel,2004:51) kurulmasında birincil derecede rol oynadı. Akçura ayrıca "Sırat-ı Müstakim" gibi "İslamcı" dergilerde de makaleler neşretti. Muhammet Abduh, Cemaleddin Afgani gibi modernist İslamcılarının makalelerini ve Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gaspıralı ve Ayaz İshaki gibi Türkistan aydınınının yazılarını neşreden dergiyi Georgeon; "20.yüzyılın başında Cedidizm ve Arap Reformculuğu-

nun *buluşma alanı*” Georgeon,1986:58) olarak tarif etmektedir. Bütün bunların yanı sıra, II. Meşrutiyet döneminde Yusuf Akçura'nın Rusya'daki mücadelesinin aksine çalışmalarını kültürel-entelektüel alanda sürdürdüğü ve siyasi mücadeleye girmekten kaçındığı ileri sürülmektedir.(Çetinkaya 2008:91). Ülken, Ziya Gökalp'ın kendisine İttihat ve Terakki'ye girmesini tavsiye ettiği zaman kendisinin çok eskiden beri mezkur fırkaya mensup olduğunu ve bu uğurda Fizan'a sürüldüğü şeklinde cevap verdiğini belirtmektedir(Ülken 2005:387). Akçura'nın II. Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki içerisinde aktif bir surette yer almaması kuşkusuz kuruluşuna katkı yaptığı “Türk Ocağı” ve müdürlüğünü yaptığı “Türk Yurdu” dergisinin bağımsızlığını korumak istemesiyle alakalı olsa da(Üstel 2004:71) siyasi sebeplerle de İttihat ve Terakki'ye uzak durduğu vakidir. Mesela, Yahya Kemal, Ziya Gökalp'ın Yusuf Akçura'yı İttihat ve Terakki üyesi olmaya ikna ettiğini ancak Yusuf Akçura'nın “tahlif” sistemi sebebiyle cemiyetten uzak kaldığını şu ifadelerle belirtmiştir:

“ *Ona da maskeli adamları, üstünde bir ruvelver, bir Kur'an bir de yemin metni olan masayı hazırlatmıştı fakat Akçura edecek yemin metnini görüp Osmanlı,İslam gibi kelimelerine tesadüf edince böyle hayide ve avam-pesendane mevhumlar uğruna feda-yı can edemeyeceğini belirtmiş ve Merkez-i Umumi'den kapı dışarı edilmiştir*”(-Kurt 2012:42).

Bütün bunların yanında Yusuf Akçura'nın İttihat ve Terakki'den siyasi sebeplerle uzak kaldığını ispatlayabilecek en önemli veri, Akçura'nın 1912 yılında beraber sürgün mahkûm edildiği yakın arkadaşı Ahmet Ferid'in “*Milli Meşruyet Fırkası*”nın kurucuları arasında yer almasıdır. İçerisinde “iktisatçı” Mustafa Zühdü ve müstakbel Türkiye Komünist Partisi kurucusu “Mustafa Suphi”nin yer aldığı bu parti, çalışmanın başlığı açısından da ilgi çekicidir. Ekonomide “milli sanayinin” geliştirilmesini ve “yerli malı” kullanılmasını savunan bu parti, yayın organı “İfham” aracılığıyla toplumsal sorunların çözümüne yönelik yazılara ağırlık vermektedir(Georgeon 1986:56). Tarihe “Bab-ı Ali” baskını olarak geçecek olaydan sonra, İttihat ve Terakki'nin tek partili dönemi başlamış ve Yusuf Akçura, İttihat ve Terakki'ye olan soğukluğunun “ceremesini” çekecektir. “1916 “Darülfünun tensikatında” kadro dışı bırakılan Akçura(Ülken 2004:388); Bolşevik devriminden sonra Kızılay yetkilisi olarak Rusya'ya gönderilmiştir(Berkes 2008:426). Ayrıca Berkes, Akçura'nın bir kahvehanede vermeye çalıştığı konferansın polisler tarafından durdurulduğunu ifade etmiştir(Berkes 2008:401). Bütün bu bilgiler ışığında Yusuf Akçura'nın II. Meşrutiyet yıllarında “siyasete mesafeli” davrandığından ziyade “siyaset makamı” tarafından kendisinin kısıtlandığı fikri daha makul görünmektedir.

Milli Mücadele Dönemi'nden İstanbul'a geri dönen Mustafa Kemal tarafından başlatılan “milliyetçi direniş”in yanında yer aldı ve Ekim 1919 yılında yine Ahmet Ferid Bey tarafından “*Milli Türk Fırkası*”nın kuruluşuna katıldı. Milli Mücadele yıllarında mezkur parti dahilinde siyasal bağlantıları dışında “Türk Ocakları” için-

deki çalışmalarını sürdürdü.¹İstanbul'da Deniz Lisesi ve Harbiye'de dersler veren Akçura(Ülken 2005:388); İstanbul'da İngilizlerin İstanbul'u Mart 1920 tarihinde fiilen işgal etmesini müteakip, Mehmet Emin Yurdakul ile birlikte Ankara'ya geçti ve "ihtiyat yüzbaşı" olarak Sakarya Savaşı'na katıldı. Ankara'da "Serbest Halk Dersleri" adında seminerler veren Akçura; cumhuriyetin kurulması ile birlikte "Ankara Hukuk Mektebi"nde ders vermeye başladı. 1923 seçimlerinde İstanbul milletvekili olarak meclise giren Akçura, 1935 yılında ölene kadar milletvekilliği görevini ifa etti.Türk Yurdu Dergisinde ve Türk Ocakları içerisinde, her ne kadar milletvekili olmadan önceki kadar aktif olmasa da, faaliyet gösteren Akçura; "*Türk Tarih Kurumu*"nun nüvesini teşkil edecek olan "*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*"nin 1931 yılında kurulmasına öncülük etti ve bir sene sonra Türk Tarih Kurumu'nun başkanlığına seçildi.Ankara'da toplanan "İlk Türk Tarih Kongresi"ne de riayet edecek olan Akçura, 1935 yılında İstanbul'da vefat etti(Georegon 1986:105-106).

Akçura'nın biyografisine göz atıldığında, Ankara'ya geçtikten sonraki sürecin Akçura için "siyaset makamı içerisinde en aktif" ancak "siyasetteki rolünün" en zayıf dönem olduğu ileri sürülebilir. Bu durumun oluşmasında kuşkusuz, ömrü hem Osmanlı Devleti'nde hem de Rusya'da meskun Türk halkları için mücadele içerisinde hem siyasi hem de fikri mevkide yer alan ve bu uğurda, Osmanlı-Rusya içerisinde geçen "yorucu ve yoğun" bir seyr-üs sefer içerisinde geçen Akçura'nın "yeni rejim" ile birlikte kendisini akademik çalışmalar hasretmesiyle açıklanabilir.

b) "İmparatorluğun En Uzun Yüzyılına İktisadi Eleştiriler"

Yusuf Akçura'nın "iktisadi" bağlamda fikirlerine bakıldığı vakit, ilk göze çarpan hususlardan bir tanesi 19.yy Osmanlı "ekonomi" politikasını eleştirmesi olmaktadır. 19.yy, Osmanlı Devleti adına, İlber Ortaylı'nın ifadesiyle "*İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*" olmuştur. Yapısal dönüşümlerin ve köklü reformların vuku bulduğu süreçte, "Tanzimat" düşüncesi devletin bütün organlarına sirayet etmiş ve bu minvalde adımlar atılmıştır. "Tanzimat" denilince akla ilk gelen husus, 1839 yılında ilan edilen "Gülhane Hatt-ı Hümayunu" olsa da "Tanzimat", Türk yenileşme tarihçileri açısından devletin yeniden organizasyonuna işaret eden bir mevhum olarak addedilmektedir.

Yusuf Akçura'nın "Tanzimat" sürecine yaptığı temel eleştiri, Tanzimat'ın Batıyı taklit etmekten ibaret bir "sözde yenileşme" hareketi olduğu fikrinden ileri gelmektedir. Ayrıca, Tanzimatçılığı Osmanlıların "bütün hayat-ı maneviyesinde" hakim olan bir ruh olarak ileri süren Akçura; Tanzimatçılıkla radikal bir yüzleşme içerisine girilmesi gerektiğini ifade eder(Kurt 2012:146-147).

Akçura'ya göre "sözde yenileşme hareketi" olan Tanzimatçılık yerine; Batıdaki gibi sistematik bir zihin haritasına, ideolojiye ve bu sistematik düşünceden doğacak

¹ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin...*s.104.Milli Türk Fırkası, Türk siyasal tarihinde "Türk" adı ile kurulan ilk partidir.Ayrıntılı bilgi için bkz; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt I:II.Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, 388-404.

olan “modernleşme” programına ihtiyaç vardır zira Türkler için “medeniyet davası” bir bütündür ve onu “maddi ve fikri” yönden ayırmak yanlıştır. Bu minvalde Akçura; “*Avrupalılarca demiryol köprüsü ve havada uçak makinesi yapmayı öğrenelim amma, Avrupalılarca düşünmek usulünü zinhar talim etmeyelim mezhebine aklım hiç ermez*”(Kurt 2012:148) demek suretiyle Ziya Gökalp tarafından formüle edilecek olan “kültür-medeniyet” ayırımına karşı çıkmaktadır. *Tesiplin’in(Zeplin) ve Beleryo’ya çırak olmak istiyorsak mutlaka Kant ve Komt’un şakirdi olmak mecburiyetindeyiz*”(Gümüşoğlu 2008:269) demek suretiyle Akçura; “medeniyet”in “bütüncül” olarak kavranması gerektiği konusunda düşüncesini savunmaktadır. Bu meyanda Akçura, Tanzimat sürecinin yaratmış olduğu zihni “ikilik” hususiyetinden rahatsız görünmektedir.

19. yüzyıl Osmanlı ekonomisi de Tanzimat süreci ile birlikte kapitalizme eklenme çabası dairesinde idare edilmektedir. Bu bağlamda, tarihe “*Baltalimanı Antlaşması olarak da geçen 1838 Osmanlı-İngiliz ticaret sözleşmeleri*, Osmanlı ekonomisini Avrupa pazarına entegre etmeyi amaçlayan ticari atılımlardan bir tanesidir. Daha sonraki süreçte İngilizlerden “dış borç” almak suretiyle bu ilişki, Osmanlı Devleti’ne yabancı bankaları, yabancı yatırımları(bilhassa demiryolları, liman, maden işletmeleri) getirmiştir. Dış borçlarını ödeyemeyen ve bütçesini idare edemeyen Osmanlı Devleti, 1882’de “*borçların ödenmesine karşı alacaklılar adına çalışacak*”(Berkes 2008:264) Duyun-u Umumiye’nin kurulması ile birlikte Osmanlı ekonomisi “yarı-bağımlı” hale gelmiştir. Akçura bu gelişmeleri “Tanzimat zihniyeti ile açıklamakta ve eleştirmektedir. Georgeon’a göre Akçura, Tanzimat’a yönelik sistematik eleştiride bulunmaktadır. “Reformcu paşaların” siyasi icraatlarının imparatorluğun parçalanmasını durdurmakta başarısız olduğunu düşünen Akçura; Tanzimat’ın ülke kapılarını Avrupa’nın mamul maddelerine ve sermayesine ardına kadar açarak derin dengesizlikler yaratan ve yerel zanaatların yıkılmasına neden olan ekonomik politikalar izlediğini savunmuştur(Georgeon 2009:99).

Tanzimat sürecinin önemli aktörleri olan Mustafa Reşit, Fuat ve Ali Paşaları “*nazariyat-ı siyasiye ile, hele nazariyat-ı iktisadiye hemen hiç meşgul olmamış*” zevat olarak nitelendiren Akçura; bu zihniyetin “*Avrupa sermayesine müstenned tarz-ı idareden*” (Georgeon 1986:148) çok hoşlandığını ifade ederek tenkit etmiştir. Akçura’ya göre bu “*tarz-ı idare*” Avrupa sermayesinin Türkiye’yi istila etmesi ile neticelenmiş, “*memleketin maden servetleri ecnebi sermayedarlara, memleketin berri ve bahri vesait-i nakliyesi, demiryollar ve vapurlar ecnebi sermayedarlar*” (Georgeon 1986:150) elinde toplanmıştır. Avrupa Sermayesi’nin “istilasının” doğrudan numuneleri olarak “Osmanlı Bankası” ve Duyun-u Umumiye”nin kurulmasını örnek gösteren Akçura’ya göre, bu istila ile birlikte “geleneksel küçük ve orta sanayi”nin kaybolduğunu öne sürerek: “*Meddah hikayelerinden, Orta Oyunlarından öğrendiğimiz bedestaniler, Asmaaltı ve Mısır Çarşısı tüccarları nerededirler*”(Georgeon 1986:150) diyerek feveran etmektedir. Küçük sanayinin Avrupa endüstrisi tarafından yutulduğunu dile getiren Akçura, “çiftçi” ve “çoban” sınıfının da bu süreçle birlikte fakirleştiğini ifade etmektedir. Akçura’ya göre Osmanlı ahali artık “*aldığı gündelikle, aylıkla geçinen memur, asker, işçi, amele, hademe, hamal ırgat...*

hasılı yevm-i cedit,rızk-ı cedit diye günü gününe kazanıp yaşayan,yeni tabirle proleter" (Georgeon 1986:153) konumuna düşmüştür. Akçura adına bu minvalde ilgi çekici olan nokta, Akçura'nın aynı sosyal statü ve sermaye değişiminin Avrupa'da da benzer sonuçlar doğurduğunu, proleterleşme sürecini yaşattığını, ama Avrupa ülkelerinde yaşanan bu sermaye değişiminin yine "ülkelerinde" kaldığını ifade etmesidir. Osmanlıda ise elde edilen servet, "ecnebi sermayedarların" elinde şişmiş bundan ötürü de "memleket" fakirleşmiştir(Georgeon 1986:150).

Yusuf Akçura'nın Tanzimat sürecine dair yaptığı "iktisadi" eleştirilerin yoğunlaştığı noktalardan bir tanesi de, "iktisadi liberalizm" zihniyetinin Tanzimat süreci ile birlikte Osmanlı ekonomisine hakim olması hususu olmuştur. Osmanlı siyasi ve entelektüel sınıfı Batı'daki sanayi devrimini keşfettiği ölçüde Avrupa'da gelişen "politik ekonomi" ilmine de ilgi göstermeye başlamıştır. "*Risale-i Tedbir- Umran-ı Mülki*" başlıklı bir yazma eser ile başlayan "politik ekonomi" metinleri, çeviri ve telif eserlerle zenginleşmiştir. Bu eserlerden en önemlisi Ohannes Efendi tarafından neşredilen "*Mebadi-i İlm-i Servet-i Mül*" adlı "ders kitabı" olmuştur(Georgeon 1986:148).Sakızlı Ohannes Paşa olarak da bilinen bu zat, 1877 yılında Mülkiye mektebinde ilk defa "iktisat" dersi veren hoca olarak da zikredilmeye değer bir kişidir(Ülken 2005: 52). Ancak, politik ekonominin Türk fikir hayatına girdiği ilk devirde yazılan metinler, "özgün eser" sınıfına girmemektedir zira bu eserler ya Avrupalı yazarlardan yapılmış çeviriler ya da derlemeler olmuştur. Bu minvalde, Osmanlı ekonomik edebiyatının bütünü içerisinde gerek kitap gerekse de makale boyutuyla Ermenilerin önemli bir yer işgal ettiği vakiadır(Ülken 2005: 52). Yusuf Akçura'nın da İktisadi Liberalizm ve İlm-i İktisat'ın Osmanlı Devleti'ndeki mevzii hakkında da dikkat çeken eleştirileri bulunmaktadır.

Yusuf Akçura, "*Tanzimat ve İktisadi Liberalizm*" başlıklı yazısında Osmanlı Devleti'ne iktisat ilminin girişini şu sözlerle anlatır: "*Türkiye'de ilm-i iktisadın... ilk tabakası,ermenî vatandaşlarımızdı.Sakızlı Ohannes Efendilerin,Portakal Mikail Paşalar bu yeni ilme dair Frenk kitaplarını tercüme ederler, Mülkiye'de en mümtaz öğrencilerimize ilm-i servet-i mileli öğretirlerdi*"(Georgeon,1986). Yusuf Akçura, makalesine bu şekilde başlamakta ve mezkûr ilim adamlarının "iktisadi liberalizm" ekoluna mensup olduklarını bildirip, bu durumu şu cümleler ile sorgulamaktadır:

"Bu müderrislere göre iktisad-ı siyasinin yalnız bir mezhebi, hürriyetperver iktisatçılar mezhebi, Mançester mezhebi haktı... Bu mezhebe nazaran yalnızca sanayi ve ticarete rekabet serbest olmalı, memleketler arasında gümrük korumaları kalkmalıdır... Bu mezheb,faaliyet-i iktisadiyesi en yüksek dereceye gelmiş...İngiltere ve Fransa'nın iktisadi şeniyesine uygundu...fakat sermaye ve sanayi, müessesat-ı iktisadiyesi henüz kurun-u vüstai olan Osmanlıların iktisatçıları da İngilizler ve Fransızlar gibi düşünmekte haklı mıydılar?"(Georgeon 1986:148).

Yusuf Akçura yazısının devamında ise, hem bu "müderrislerin" mensup olduğu kavimlere işaret etmekte hem de onların ekollerinden gelen Türk iktisatçılarını tenkit etmektedir:

“*Vakıa Memalik-i Osmaniye'nin dahili iktisadiyatında anasır-ı gayr-ı Müslime, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, anasır-ı Müslimedden daha yüksek bir mevkii işgal ediyordu ve Avrupa alem-i iktisadiyesiyle münasebetleri daha fazla idi. Bu cihetle Ohannes ve Portakal paşaların hürriyetperver meslek-i iktisadiye sülukleri, bu mesleğin mahz ilm olmasından değil, belki mensup oldukları cemaatin menafine muvafık gelmesindedir, diyebiliriz. Lakin ikinci tabaka-ı muktesidlerimiz ki ermeni paşaların hilka-i tedrislerinden yetişme Türk beyleri... tıpkı hocaları gibi iktisad-i siyaside yegane doğru yolun Mançester mesleki okulu olduğuna inanmışlardı... Osmanlı muktesidlerinin talimleri, mahiyet itibariyle neye müncer oluyordu? Avrupa sermayesinin Memalik-i osmaniye'yi istilasını teshile... değil mi?*” (Georgeon 1986:148).

Akçura mezkur cümlelerde yalnızca gayri-müslim iktisatçıları değil onların ekolünden ilerleyen Türk mütefekkirleri de yargılamaktadır ve “liberalizme” ilk isyan eden kişinin yine bir Kazan Türk’ü olan “Musa Akyığıtzade” olduğunu belirtmektedir (Ülken 2005: 390). Ülken, Akçura’dan aldığı bu iktibasın altına “Ahmet Mithat’ı unutuyor” (Ülken 2005:390) şerhini düşmektedir. Bu minvalde Namık Kemal’in de Tanzimat sürecini Akçura ile muvazi referanslarla eleştirdiğini ve “*fenn-i servet müelliflerinin kâffesinin bırak yapsın prensibini şiar eylediklerinden*” (İnsel 2008: 73) müşteki olduğu dikkate değer bir husus olarak göze çarpmaktadır. Makalenin ileriki safhalarında da görüleceği üzere Yusuf Akçura’nın, Osmanlı münevverine karşı yoğun bir “muarızlığı” mevcut bulunmaktadır ve bu durumun Osmanlı münevverinin bazı önemli özelliklerini “göz ardı etmesine” sebep olduğu savunulabilir.

c) “Türkçü Akçura Osmanlı’da Türk Burjuvazi Arıyor”

Hayat hikayesi bahsinde de anlatıldığı üzere Akçura, “burjuva kökenli” bir ailede ve de “burjuvazinin” gelişmiş olduğu bir muhit iklimi içerisinde yetişmiştir. Bundan ötürü Akçura’nın yazılarında tesadüf edilen en önemli hususlardan birisi de “burjuva” zümresine mühim bir ölçüde yer vermiş olmasıdır.

Akçura “milliyetçilik” fikrinin oluşmasında ve “mili şuurun” ortaya çıkmasında “burjuvazi” sınıfının önemli bir rolü olduğunu düşünmektedir. Türk milletinde “ulusal uyanışının” ortaya çıkmasını fikri sebeplerden ziyade maddi sebeplere bağlayan Akçura; Avrupa’nın da aynı süreçten geçtiğini ve bilimsel gelişmelerin “*sınıf-ı mutavassıta*” yani burjuvaziye, milliyet duygusunun yüceltilmesi gerektiği sonucunu doğurduğunu ifade etmektedir. Zira Akçura’ya göre milliyet duygusunun gelişmesiyle, Avrupa burjuvazisi maddi menfaatları korumak amacıyla ülkelerini “gümrük duvarları” ile pekiştirmekte ve de kalkınmaktadır (Georgeon 1986:135). Bu bağlamda Türkistan coğrafyasının “*dil ve din bağından gayri hiçbir rabitasız küçük küçük beylikler halinde*” bulunmasının, Avrupa’nın “açık pazarı” olması ile neticelendiğini savunan Akçura; Türk hanlıklarının iktisaden “bağımlı” hale geldikten sonra “siyasi” bağımsızlıklarını da kaybettiklerini düşünmektedir. Buna mukabil Akçura’ya göre, Türkistan şehirleri içerisinde bulunan geleneksel

"eşraf" içerisinde, "Avrupalılar tarafından gördükleri yeni usul sanayi ve ticareti icraya kalkışan yeni bir içtimai kuvvet doğdu:**zengin bir mutavassıt sınıf.Kazan,Orenburg,Bakü şehirlerinin büyük tüccar,fabrikacı ve madenci zengin sınıf-ı mutavassıtı...**"(Georgeon 1986:135). Bu şehirde zuhur eden "burjuva sınıf"a dikkat çeken Akçura, bu zümrenin iktisadi menfaatleri uğrunda "milliyet" fikrinin ve duygusunun gelişmesine ve ilerlemesine destek verdiğini ve bundan ötürü bu bölgelerde "milliyetçilik" ideologlarının ortaya çıktığını iddia etmektedir(Georgeon 1986:135). Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere, Akçura hem burjuvazi sınıfının milliyetçilik fikrinin ortaya çıkması ve ilerlemesindeki etkisini hem de Avrupa ve Türkistan coğrafyasında bu zümrenin zuhur etmesinin neticelerini örnek vermektedir. Akçura'nın maksadının bu konuyu Osmanlı "efkar-ı umumiyesinin" gündemine getirmek istediği ve örnekler üzerinden Osmanlı heyet-i içtimaiyesinde bulunan bir noksanlığı işaret ettiği düşünülebilir. Bu minvalde mezkur cümlelerin yer aldığı makale içerisinde atılan dipnot bu savı destekler mahiyettedir:

"Osmanlı ve Şark Türklerinin içtimai tekamülünü iyice takip edememiş olduğundan, onlara dair pek az söz söylemek mecburiyetindeyim. **Mübhem ve nakıs malumatıma göre, Osmanlı Türkleri arasında yabancıların veya Osmanlı gayr-i Türklerin rekabet-i iktisadiyesi,şimdiye kadar Türk memleketlerinde olduğu derecede Türklere tesir-i icra edemediğinden Osmanlı Türklerinin fikir ve hiss-i millileri daha az uyamak olduğuna sahibim.**"(Georgeon 1986:135-136).

Burada Akçura "nazık" ancak açık bir dille, "milliyet fikrinin" Osmanlı Türklerinde halen uyanmadığını öne sürmekte ve de bu bağlamda mevcut bulunan "burjuvazi" zümresinin yabancılar ve gayr-i Türkler olduğunu söylemek suretiyle "Türk burjuvazisinin" olmamasının bu sonucu doğurduğunu iddia etmektedir.

Türk yenileşme tarihinde "modernleştirici" kadrolar içerisinde asker-bürokrat-entelektüel kadroların "öncü" rol oynadığı görülmektedir. Bundan ötürü Türk milliyetçiliği bir "burjuva ideolojisi" değil "olsa olsa kalemiye ideolojisidir; birazcık bürokrat ve birazcık ilmiye kokar, o kadar"(Akgün 2008:586) tespitine katılmamak mümkün değildir. Gündelik siyaset açısından "yardımcı" pozisyonda olan "düşünce" devlet merkezli bir fikir hayatının doğmasına da sebebiyet vermiştir.19. yüzyılda "Bu devlet nasıl kurtulur" sorusuna cevap arayan Türk aydınları "devlet için geçerli" çözüm yolları arayışı içerisinde girmişlerdir.(Çetinsaya 2006:54). Bundan ötürü Şerif Mardin'in şu tespiti bu konuda çarpıcı durmaktadır:

"Türkiye'de aydın, ülke konularıyla ilgilenen ve bu sorunları düzeltmeye uğraşan nizam-ı âlemciye verilen addır. Düzeltme işini de Osmanlı'dan beri genellikle bürokrasi içinde yaptığından; Türk aydını kendini devletin ilerisi için sorumlu gören yöneticilerden biri saymayı sürdürür"(Gevgili,2006:195).

Bu aydın profili, Hilmi Ziya Ülken'in; "modern araştırmanın derin köklerine kadar inmeye sabredemeyen ve her şeyden önce gücünün ihtiyacına cevap vermek isteyen bürokratik zihniyet"(Ülken 2005:35) tarifine uymaktadır. Yusuf Akçura da bu "zihniyetten" bu zihniyetin oluştuğu sürecin bir "çağdaşı" olarak rahatsızdır ve yazılarında bu rahatsızlık göze çarpmaktadır.1921 tarihinde Ankara'da Serbest Halk

Dersler adında verdiği seminerde; “*Maalesef bizde istihsal-i ilim için istihsal-i yakin için şariat-ı esasiyeden madud sekk-i ilmi noksandır...Bizde garptan gelen efkarın bilhassa siyaset ve içtimaiyatta müteallik onları akidevi bir mahiyet almaya temayül etmiştir*” (Georgeon 1986:74) demek suretiyle Osmanlı-Türk aydınını, “sathi, ilim zihniyetinden yoksun” olarak eleştirecektir. Osmanlı aydınını “iktisadi sorunların temeline” duysuz kalmakla suçlayan Akçura bu kişileri; “*Tabaka-i münevverimiz efradının maişet-i zatiyelerinde umur-u iktisadiyenin fevkalade ehemmiyetini müdrük olmadıklarını zannetmem... Lakin mülahazat ve tedkikat-ı ictimaiye ve siyasilere amil-i iktisadiyi bütün vekayiin müvellidi olarak piş-i tedkike almadıkları aşikârdır*” demek suretiyle tenkit edecektir(Georgeon 1986:127). Bundan ötürü, 20.yy’ın en renkli simalarından birisi olan ve 1910 yılında İstanbul’a yerleşen Alexander Helpfand’a “Türk Yurdu” mecmuasında iktisadi konular hakkında yazılar yazmasını rica edecektir. Helpfand, “Parvus Efendi” müstearıyla, 1911-1914 yılları arasında mezkur derginin “iktisat” sütunun hazırlanması sorumluluğunu üstlenmiş ve bu sütun vasıtasıyla Türk milliyetçisi aydınlara bilhassa “milli iktisat” fikri ekseninde oldukça tesir etmiştir(Georgeon 1986:60).

Yusuf Akçura,“*Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşeleri*” başlıklı yazısında ise 19.yüzyılda Osmanlı reformcuları tarafından yeni bir askeri teşkilatın oluşturulduğunu, “Vaka-yı Hayriye”, zikrederek bu orduya “Orta Çağ” zihniyetiyle yalnız Müslümanlardan askerler alındığını ifade eder. Ordudaki fertlerin sayıca fazla olması bu unsurun sadece Türklerden teşkil etmesini “*iktisadi manada menfi bir kıymet*” olarak addeden Akçura, iktisadi unsurların en önemlisi olarak gördüğü “insan” unsurunun ziyanının vahim neticeler doğurduğunu işaret eder. Osmanlı ordusunun yalnızca “Türklerden” oluşmasının şehirlerdeki iktisadi rekabet adına gayr-i Müslimler lehine sonuçlar verdiğini söyleyen Akçura, bu süreçle birlikte Gayri-Müslimlerin şehir ekonomilerine “mutlak bir surette” hâkim olduklarını belirtir. Bu hususta Osmanlı ricalinin de çekinceleri olduğundan bahseden Yusuf Akçura; Ali Paşa’nın bir layihasında “*tebaa-yı gayri müslimenin iktisadi inkişafından,gizlenilemeyen bir endişe*” duyduğunu ve “*nüfuz nazarına*” hayran olduğu Cevdet Paşa’nın imparatorluğun “iktisadi” buhranını pek iyi tahlil ettiğini ifade etmektedir.Yusuf Akçura’ya göre her ne kadar II.Abdülhamit döneminde “yerli sanayi” himaye etmek adına bazı teşebbüslerde bulunulsa da Batı’daki emsallere göre bu girişimler “hiç mesabesinde”dir.Zira, “*Saltanatın hakiki zümre-i hakimesi artık Saray ve Bab-ı Ali değil sefaretle banka ve şirketlerdir*”(Georgeon 1986:153).

Bir önceki paragrafta temas edilen Cevdet Paşa 1870’lerde Yusuf Akçura’nın argümanlarına paralel olarak; “*Ehl-i İslamdan çoğu aba ve ecdadımızın kanıyla kazanılmış olan hukuk-u mukaddese-i milliyemizi bugün gaib ettik.Millet-i İslamiye bugün hakime iken bugün böyle bir haktan mahrum kaldı*” (Yörük 2008:310) demek suretiyle Müslüman toprak sahipleri,eşraf ve Müslüman köylü kitlelerin giderek artan bir biçimde gayri-müslim ticaret burjuvazisine bağımlı olduklarından dert yanmaktadır.Akçura ise, bu hususta tarihi “Lehistan Krallığı” örneği vererek; “*Zavallı Lehistan Krallığında olduğu veçhiyle,Türkiye’de dahi burjuvazi sınıfını mah-*

kum unsurlar teşkil ediyordu" diyerek; Lehistan'da burjuvaziyi oluşturan Yahudi ve Alman sınıfını dikkatlere sunmaktadır zira Osmanlı burjuvazisi de "*Batı Kapitalizminin komisyoncusu ve acentalığını üstlenen Yahudi, Rum, Ermeni gibi yerli gayr-i Türklerle kökenleri ve uyrukları saptanamayan Levantenlerden oluşuyordu*" (İnsel 2008:766). Bundan ötürü Akçura'ya göre eğer Türkler, Avrupa sermayesinden de istifade etmek suretiyle (yani kapitalizmden), kendi içerisinde sermayedar çıkaramaz, sadece köylü ve memur sınıfa istinat eden bir toplumsal yapı içerisinde bekasını temin etmesi mümkün olmayacaktır (Georgeon 1986:142). Bu iktibaslardan da anlaşılacağı üzere Akçura'nın sadece "modern bir burjuvazi" sınıfı arayışında değil, bu "mutavassıt sınıfın" muhakkak Türkler tarafından teşekkül etmesi gerektiğini düşüncesinde olduğu gözlemlenmektedir.

"Modern Devletin temeli burjuva sınıfıdır" diyen Akçura şu sözleri dile getirmek suretiyle, II.Meşrutiyet'i ilan ettiren ve siyasal hayata egemen olan İttihatçılara burjuvazi vurgulu "milli iktisat" çağrısı yapmıştır:

"Çağdaş ve müreffeh devletler; burjuvazinin, işadamlarının, bankerlerin omuzları üstünde ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki Türk milli uyanışı, Türk burjuvazisinin de başlangıcıdır. Türk burjuvazisinin doğal gelişmesi zarar görmeden ya da kesintiye uğramadan devam ederse, Türk devletinin sağlam bir şekilde garanti altına alınmıştır" (Ahmad 1999:41)

Çağlar Keyder, II.Meşrutiyeti ilan ettirmeye zorlayan ekibin içerisinde, "entelektüel zenginlikten" yoksun ve de "değerlerinin bilinmediğinden" ötürü muhalfet eden, Abdülhamit tarafından davet edilmeye hazır bir grubun bulunduğunu ancak Jön-Türklerin Osmanlı elitinin "eylemci ve radikal" tarafı olarak ortaya çıktığını belirtir. Jön-Türklerin de "reformla" ilgili taleplerinin daha etkin bir devlet idaresi ile sınırlı olduğunu iddia eden Keyder'e göre bu grubun ekonomi ile ilgili hususlarda "şaşırtıcı" bir surette bilgisiz olduğunu ve benzeri hareketler içerisinde bu niteliğiyle "unique" bir karakter olarak tarif edilebileceğini öne sürmektedir (-Keyder 2007:36). Sonuç itibarıyla İttihatçılar, "meşrutiyeti" ilan ettirdiğinde, "yalnızca bürokrasinin ve toprak sahiplerinin" çıkarlarını temsil eden ve "burjuva toplumu" perspektifinden yoksun görünen bir hareket olarak tavsif edilebilir (Ahmad 1999:34). Georgeon'un verdiği istatistikî bilgilere göre, 1913-1915 arasında yapılan sanayi sayımında, sermaye sınıfının %50'sinin Rumların, %20'sinin Ermenilerin, %5'inin Yahudilerin ve %10'unun da yabancıların elinde olduğu görülmektedir. Georgeon'un verdiği bir diğer istatistikî bilgiye göre ise, İstanbullu tüccarların sadece %5 ila %10'unun Türklerden müteşekkil olduğu belirtilmektedir. Bu durum, siyasi iktidarla ekonomik iktidar arasındaki çelişkiyi yansıtmaları bakımından önemlidir (Georgeon 2009:27). "Modernleşme" faaliyeti esas olarak İstanbul merkezlidir ancak İttihatçılar ancak "taşra küçük burjuvazisinin" temsilcileri konumdadır. Bu bağlamda İttihat ve Terakki'nin Rumeli'de gelişmiş bir hareket olduğu ve yıllık toplantılarını, 1912 yılında Yunanlıların eline geçene kadar, Selanik'te yaptığı unutulmamalıdır (Ahmad 1999:57).

Selanik'in kaybıyla beraber, merkezi İstanbul'a taşınan İttihat ve Terakki, bilhassa "Bab-ı Ali" baskınından sonra, iktidarı tekelinde tutmuş ve "Milli İktisat" politikasını yürürlüğe sokmuştur. Bu meyanda 1913 yılında çıkarılan "*Teşvik-i Sanayii*" kanunu ile beraber (Tunaya 2007:293); İttihat ve Terakki'nin İstanbul Başkanı olan Kara Kemal Bey vasıtasıyla kurulan "*Esnaf cemiyetleri*", Türk sermayesi ile kurulan, başta "İtibar-ı Milli Bankası" olmak üzere, bankalar, mensucat, madencilik şirketler...vs., (Ahmad 1999:50-51) ve ziraat sendikaları, borsa-ticaret odaları İttihat ve Terakki döneminde uygulamaya konulan "Milli İktisat" politikalarının önemli ünitelerini oluşturmaktadır.

Yusuf Akçura 1917 yılında yazmış olduğu "*Türklerin İktisadi Uyanışı*" başlıklı makalede bu dönemi şu şekilde tasvir etmektedir: "*İntibah-ı İktisadi fikirlerinin geçen sene fikir halinden fi'il haline geçtiğini gördük... Birkaç yıl evvel, sırf müstehlik tanılan, yalnız bütçe yiyip yaşar bir tufeyli sanılan Osmanlı Türkü, geçen sene bakkal, aşçı, manifaturacı, tuhafiyeci, kavaf, marangoz...hatta fabrikacı olabileceğini fikri ve mukni misallerle gösterdi. Büyük Çarşığı, hatta Beyoğlu Cadde-i Kebir'ini dolaşanlar, bir sene zarfında Türk-Müslüman dükkanlarının göze çarpacak kadar arttığını müşahede ettiler*" (Georgeon 1986:141).

Akçura bu dönemde uygulanan "milli iktisat" politikasının sermayenin "etik/milli" niteliğinde yaşanan değişimden mutlu olduğu gözlemlenebilir zira 1913 yılında anonim şirketlerde Türk sermayesinin payı %3 iken, savaş sırasında çok sayıda ticari ve sınai şirketlerin kurulması sonucunda bu oran %38'e ulaşmıştı (Ünüvar 2008:134). Ancak, bilhassa I.Dünya savaşının neden olduğu "spekülasyon" ve "karaborsacılık", memurların yasadışı yollarla ticarete atılışı, "fazla-i temettülerin" yarattığı "harp zenginleri" sınıfının doğuşuna zemin hazırlamıştır. (Ünüvar 2008:134). Yusuf Akçura da bu dönemde yaşanan "ticari ahlak" sorunları ile alakalı şu sözleri sarf etmiştir:

"Milli ticaretin, milli büyük ve küçük sanayinin teessüs ve inkişafını teşvik ederken, iktisadiyatta unsur-u ahlakının hiçbir dahli olmadığı nazariyesini kabul etmiyorduk; henüz devre-i teşekülünün bile mebdelerinde bulunan Türk sermayedar burjuvazisinin sınıf-ı saire ile pek şiddetli münaza'a-i menafi ve ihtiras tevlid eylememesini ve istihlakatta itidal göstermesini lüzumlu buluyorduk. Fakat her yerde ve her zaman olageldiği gibi, Türk kapitalismesi dahi, ilk devresinde kar ve zevkten gayri esas ve gaye göstermemeye temayül ediyor..." (Georgeon 1986:143).

Burada açık bir şekilde müşahede edildiği üzere, Yusuf Akçura, ideolojisinin önemli bir unsuru olan ve hararetle savunduğu "milli iktisat" politikasının sonuçlarını eleştirmekte ve "burjuva ahlakından" dem vurmaktadır. Burada hatırdan unutulmaması gereken noktalardan bir tanesi de, Akçura'nın bu eleştirileri, 1917 yılında tek parti konumunda olan "İttihat ve Terakki" dönemi iktisat politikalarına tevdi etmiş olmasıdır.

d) "Akçura'da Tarihsel Materyalizm, Sınıf Kavramı ve Sosyal-Darwinizm"²

Yusuf Akçura'nın iktisadi bağlamda yazılarına başvurulduğu vakit ilgi çekici noktalardan bazıları da "tarihsel materyalizm", "sınıf kavramı" ve "sosyal-Darwinizm" ile alakalı görüşleri olacaktır. Marx'ın Osmanlı fikir hayatında fazla tanınmadığından yakın Akçura; Marx'ın her ne kadar maddecilik noktasında aşırıya kaçmış olduğunu düşünse de, haklı yönlerinin olduğunu belirtmektedir. Zira Akçura'ya göre; "*Midesi olan hiç kimse ictisar edemez ki tezahürat-ı şahsiye ve içtimaiyenin en kavi müessiri, aç kalmamak, doymak ve hatta biraz da israf etmek ve bu suretle yaşamak arzu-u fitrisidir*" (Georgeon 1986:127). Bu noktada Akçura, her ne kadar Marks'ı materyalizme bağlılık noktasında eleştirse de, tarihçiler ve siyaset adamları için "materyalizmin", "idealizm"den çok daha fazla gerçeğe yaklaşma biçimi olarak değerlendirmiştir (Georgeon 1986:66). Bundan ötürü klasik Osmanlı tarihyazıcılığını da eleştiren Akçura; "*bir memleketin ahval-ı iktisadiye ve içtimaiyesi malum olmazsa, vekayi-i tarihiyesi anlaşılamaz*" demek suretiyle Osmanlı tarihçilerini "*manasız ve rabitasız*" parçalardan oluşan ve "*tesbih taneleri gibi iltisaksız sıralanmış*" hadiseleri nakleden, bilim metodundan yoksun olarak eleştirmekte ve "büyük adam tarihçiliği" ile suçlamaktadır (Georgeon 1986:66).

"Maddecilik" fikrini reddetmeyen Akçura "sınıf" kavramını da reddetmemiştir. Rusya ve Fransa'da aldığı eğitimin de etkisiyle "tarihsel maddeci" analiz yöntemlerine başvuran Akçura; Türk milleti içerisinde bulunan "sınıflar"ın karşılaştıkları sorunlara değinmiş ve "küçük toprak sahibi köylüler", "topraksız tarım işçileri", "kentlerde çalışan küçük zanaatkârlar" ve "gündelik ücretliler" gibi sınıflar yaparak (Georgeon 1986: 92), Osmanlı aydınlarının pek de alışıksız olmadığı terimlerle iktisat sorununu dile getirmiştir. Akçura'da "halk" kavramı mezkûr sınıflarla birlikte "şehirde bulunan küçük esnaf"ı da kapsamıştır ancak kendisinin "halk" kavramına yaptığı vurgu, milliyetçi düşüncenin asıl taşıyıcı sınıfının milli burjuvazi olduğunu düşüncesini değiştirmemiştir (Karaömerlioğlu 2011:30,31).

Akçura'nın "sınıf" kavramını göz ardı etmemesi, siyasi parti tahlilinde de öne çıkmaktadır. Sınıf merkezli "demokrat, burjuva liberal" partilerin kurulmasını savunan Akçura'ya göre "sanayi-i azime" gerçekleştiğinde "sosyalist ve komünist" partilerin de ortaya çıkabilecektir (Georgeon 1986:151).

"Tarihsel materyalizm" ve "sosyal sınıf" kavramlarına sempati ile bakan Akçura'nın bir diğeri dikkat çeken noktası "Sosyal-Darwinizm" hakkındaki görüşleridir. "Beka-yı hayat" mücadelesi içerisinde olan Osmanlı aydınlarının da oldukça ilgi gösterdiği bu fikir doğrultusunda Yusuf Akçura "Şark Meselesi"ni şu surette tahlil eder: "*Her canlı diğer canlıları yok ederek yaşar. Bu, tenazu-ı beka, cidal-i hayat gibi kanun-u azimi tabiidir. Bu kavga da kaviler yener, hayatlarını korur, zayıflar*

² Türk milliyetçilişi bir aydının bu kavramlarla ilişkilendirilmesi her ne kadar ilginç dursa da, Modern Türkiye tarihi alanında din-fikir-siyaset mihreri alanında yapılan akademik çalışmalar, bu münasebetin Türk milliyetçisi aydınlar tarafından farklı pencereler altında değerlendirildiğini müşahede edebilecektir. Bu hususta yapılan bir çalışma için bkz. Sinan Ateş, *Türkiye'de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2018.

yenilir mahv olunur...”(Ünder 2008:430). Yusuf Akçura'nın temel sistematığına bakıldığında “iktisadi hayat”, “sanayileşme” gibi kavramların bu “hayat mücadelesinde” oldukça önemli bir yer teşkil ettiği fikri rahatlıkla savunulabilir.

Sonuç:

20.yüzyıl Türkçü hareketinin en önemli aktivist ve mütefekkirlerinden Atsız, sürekli değişen prensiplere dayandığını düşündüğü “iktisat” konusunda düşüncelerini ortaya koyacak makalelere fazla yer vermemiştir. Sadece, dergicilik hayatına yeni başladığı “Atsız Mecmuası” adlı mecmuada, “*Milli İktisat*” ve “*İktisat ve Milli Müdafaa*” iki adet makalesi olan Atsız; çabuk değişebildiğini düşündüğü iktisadi doktrinleri önemsememiş ve “değişmeyen prensipler” peşinde koştuğunu ifade etmiştir (Atsız 1997:120). Elbette Türk milliyetçilerinin iktisadi konularda ilgisizliğinin tek mümessili Atsız değildir ancak burada vurgulanmak istenen durum; neredeyse 45 yıl yazı hayatının bilfiil içerisinde olan ve hemen her konu hakkında yazılar yazan, Türkçülük fikrinin en önemli simalarından birisinin “iktisat” konusuna bu denli bigâne kalmasıdır. Bu “bigânelik” 20.yüzyıl Türk milliyetçiliğinin, istisnaları olmak kaydıyla, hemen hemen bütün siyasetleri ve fikir adamlarında mevcut görünmektedir. Bunun elbette sebepleri arasında, Soğuk Savaş sürecinde “sol” hareketin iktisat ilminin mevhumlarını daha fazla kullanması ve iktisadi analiz yapma kültürünün daha geniş olmasından mütevellit bir “ilgisizliği” beraberinde getirdiği düşünülebilir. Bir diğer husus ise çalışmanın da başlığını ihtiva eden “Türk burjuvazisi-Türk milliyetçiliği” ilişkisinde aranmalıdır. Türk Milliyetçiliği, emsallerinde görülen “burjuvazinin taşıdığı” bir ideoloji olma vasfından ziyade ordu-bürokrasi-entelektüel sınıfın taşıdığı bir ideoloji olagelmiş ve “modern bir ideoloji” olarak ortaya çıktığı andan itibaren yolu burjuvazi ile muvazi giden bir hareket olamamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk burjuvazisinin toplumsal kökenleri de muhakkak sebep olmuştur ki tetkik edilmeye değer bir konudur.

Niyazi Berkes Yusuf Akçura'yı “Unutulan Adam” olarak tarif etmiştir (Berkes 2008:426). Akçura'nın “unutulmuş” olmasında elbette yaptığı toplumsal tahlil grammerinin, “soğuk savaş Türk Milliyetçiliği” retoriği ile uyumsuz olması kuşkusuz önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte, makalenin giriş kısmında da belirtilen “Osmanlı Aydını-Rusya kökenli Türk aydını” ihtilafına, cumhuriyet dönemi Türkçülük düşüncesi ve siyasetinde de, farklı motivasyonlarla olsa da, tesadüf olunmaktadır. Bu bağlamda Türkçülük fikrinin inşasına katkı yapan Rusya kökenli Türk aydınlarının önemli bir kısmı, halen Türk milliyetçileri tarafından keşfedilmeyi beklemektedir.

Kaynakça:

- AHMAD,Feroz,(1999), *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- AKÇURA, Yusuf,(1976),*Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ATEŞ, Sinan, (2018), *Türkiye'de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- ATSIZ,Hüseyin Nihal,(1997), "Sağcı Kimdir",*Makaleler III*, İstanbul:İrfan Yayınları,119-121.
- AKGÜN, Birol & Çalış, H.Şaban,(2008), "Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde İslamcı- Doz",*Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, (Ed.Murat Gültekinilgin, Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları, 584-600.
- BERKES Niyazi(2008) , *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇETİNKAYA,Y. Doğan,(2008), "Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleleşmesi", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce : Milliyetçilik*, (Ed.Murat Gültekinilgin, Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları, 91-102.
- ÇETİNSAYA, Gökhan,(2006), "Kalemiye'den Mülkiye'ye Tanzimat Zihniyeti", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, (Ed.Murat Gültekinilgin,Tanıl Bora),İstanbul: İletişim Yayınları, 54-71.
- GEORGEON François ,(1986), *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, (Çeviren: Alev Er), Ankara: Yurt Yayınları.
- GEORGEON François,(2009), *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*,(Çeviren: Ali Berktaş),İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GEORGEON François,(2008), "Yusuf Akçura", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce : Milliyetçilik*, (Ed.Murat Gültekinilgin, Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları,505-510.
- GEVGİLİ, Ali,(2009), "Kemalizm ve Bonapartizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce:Kemalizm*, (Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları,192-197.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, (2008), "Türk Yurdu", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*,(Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları, 269-274.
- İNSEL,Ahmet,(2008), "*Milliyetçilik ve Kalkınmacılık*",*Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, (Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları, 763-776.

KARAÖMERLİOĞLU, Asım, (2011),*Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İstanbul: İletişim Yayınları.

KEYDER, Çağlar, (2007), *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*, İstanbul: İletişim Yayınları.

KURT, Ümit, (2012), *Türk'ün Büyük Biçare Irkı: Türk Yurdu'nda Milliyetçiliğin Esasları (1911-1916)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

SOYSAL, Gün, (2008), "Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları, 483-505.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2005), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

ÜNÜVAR, Kerem (2003), "Ziya Gökalp", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), 2.B, İstanbul: İletişim Yayınları, 28-35.

ÜNDER, Hasan, (2008), "Türkiye'de Sosyal-Darwinizm Düşüncesi", *Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları, 427-437.

ÜSTEL, Füsün, (2004), *İmparatorluktan Ulus-Devlet'e Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer, (2007), *Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki; Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

YÖRÜK, Zafer, (2008), "Politik Bir Psişe Olarak Türk Kimliği", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 309-324.

Extended Abstract:

The last quarter of the 19th century confronted the intellectuals of the Turkish World with two major phenomenon. While the Turks, who are the subjects of the Russian Empire, have a national resistance against the policy of Panslavism and Russification, the Ottoman intellectuals struggle for freedom under the Abdulhamid period. Of course, the famous question of the period of the struggle of the Ottoman intellectuals, "Salvation of the state" can be added to the question. The difference between the Ottoman Turks and Turks who migrated from Russia; the second group, before emigration to the Ottoman Empire, led the nationalist movements, which were created in order to get rid of the Tsarist administration, and the Ottoman intellectuals were in a motivation to establish a nation-state from various nationalities in a multinational empire. This will undoubtedly cause the Ottoman intellectuals to see nationalism as a solution to the liberation of their own country, and the intellectuals who emigrated from Russia to look for nationalism in the name of the awakening of the whole Turkish world. In the history of Pan-Turkism, Yusuf Akçura has an important position among the intellectuals who migrated from Russia. The article "*Üç Tarz-ı Siyaset*" added that he wrote in 1904 was considered as the manifesto of Turkish nationalism. The writings written by Yusuf Akçura on economic issues are one of the areas in which the intellectuals differ from the Ottoman intellectuals and the intellectuals who migrated from Russia.

When considering the ideas of Yusuf Akçura in the economic context, one of the first striking points is the criticism of 19th century Ottoman economic policy. In the process of structural transformations and radical reforms, the idea of Tanzimat has spread to all organs of the state and steps have been taken. Yusuf Akçura's main criticism of the Tanzimat process is that Tanzimat is a pseudo-reform movement of imitating the West. In addition, Akçura asserted Tanzimatism as a dominant soul in the whole life of the Ottomans referring to a radical confrontation with Tanzimatism. According to Akçura, the so-called modernization movement instead of Tanzimatism; There is a need for a systematic mind map, an ideology, and a modernization program that will arise from this systematic thinking, because the civilization case for Turks is a whole and it is wrong to separate it from the material and the intellectual.

Yusuf Akçura's economic criticism of the Tanzimat process is one of the points of intense economic liberalism mentality of the Ottoman economy with the Tanzimat process has mastered the issue. As the Ottoman political and intellectual class discovered the industrial revolution in the West, it began to show interest in the science of political economy in Europe. Akçura stated that the people who brought this science to the Ottoman Empire were transported through the people like the Sakızlı Ohannes, Portakal Mikhail Pashas, and he stated that these names acted in accordance with the Manchester school because this economic regime was in the best interest of the communities in which these names belonged.

Akçura thinks that the bourgeoisie has an important role in the formation of the idea of nationalism and the emergence of national consciousness. Akçura connects the emergence of the national awakening in the Turkish nation to the material causes rather than the reasons. He states that Europe has gone through the same process and that scientific developments have led to the conclusion that the “sınıf-ı mutavassıta”, that is, the bourgeoisie, must be glorified. Because, with the development of national sense according to Akçura, the European bourgeoisie reinforces and develops their countries with customs walls in order to protect their financial interests. However, Akçura claims that the idea of nationality still does not awaken in the Ottoman Turks and that the absences of the Turkish bourgeoisie by saying that the bourgeoisie in this context is foreign and non-Turkish are claiming this result. Akçura said that the Ottoman army was composed of only Turks in favor of non-Muslims in the name of economic competition in the cities. Although some attempts have been made to develop the domestic capital in the period of Abdulhamid, these attempts are not at all times in the West according to the peers in the West. According to Akçura, if the Turks are not benefiting from the capital by utilizing the European capital, they will not be able to assure their survival within a social structure that relies only on peasants and civil servants.

Turkish Nationalism, rather than being an ideology carried out by the bourgeoisie seen in its peers, was an ideology carried out by the army-bureaucracy-intellectual class, and from the moment it emerged as a modern ideology, the path could not have been a preacher with the bourgeoisie. The social origins of the Turkish bourgeoisie have certainly been the cause of the emergence of this situation. Niyazi Berkes described Yusuf Akçura as the Forgotten Man due to the fact that the social analysis grammar of Akçura is not compatible with the rhetoric of Cold War Turkish Nationalism. Nevertheless, the Ottoman intellectual-Russian origin Turkish intellectual disputes are also popular, though with different motivations, in the idea and politics of the republican period of Turkism. In this context, a significant part of the Turkish intellectuals of Russian origin, who contributed to the construction of the idea of Turkism, are still waiting to be discovered by Turkish nationalists.

Viyana Kuşatmalarında Almanya'ya Esir Düşen Türkler

Turkish Prisoners of War in Germany During the Siege of Vienna

Dr. Altan ALPEREN *

Öz:

Bu makalede, 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'yle yapılan savaşlar sonucunda esir edilerek Almanya'ya götürülen Müslüman savaş esirleri ele alınmaktadır. 1683 yılındaki II. Viyana bozgunu ve ardından Osmanlı Devleti'nin Balkanlara doğru geri çekilmesi bu süreci hızlandırmıştır. II. Viyana Kuşatmasında ve sonraki yıllarda Avrupa Birleşik ordularıyla Osmanlı ordusu arasında geçen savaşlarda alınan yenilgiler sonucunda kadın, erkek ve çocuklar savaş alanlarından Almanya'ya esir olarak götürülmüşlerdir. Ganimet olarak götürülen bu Türklerin sayısı kesin olmamakla birlikte, Avusturya ve Almanya'nın güney bölgesi ağırlıkta olmak üzere, binlerce Müslüman'ın Almanlara esir düştüğü bilinmektedir. Ancak bazı kaynaklar, bu sayının çok daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Almanlar, o dönemlerde savaş esirlerini asimile etmek için vaftiz ediyorlardı. Vaftiz edilen Osmanlı tebaasına mensup esirler genelde Avusturya, Frankonya, Bavyera, Saksonya, aşağı Almanya, Silezya, Vestfalya ve Hannover bölgelerine yerleştirilmişlerdir. II. Viyana kuşatmasından sonra gerilemeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun artık bir tehdit olarak görülmemesi nedeniyle Almanların ve Avrupalıların Osman-

*Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Alman Dili ve Eğitimi, Ankara, Turkey, alperen@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4109-1458>.

lı'ya karşı bakış açıları değişmiştir. Bu dönemden sonra Almanya ve Avrupa'da Osmanlı Devleti ve kültürüne karşı büyük bir merak ve hayranlık doğmuştur. II. Viyana kuşatmasının başarısızlığı belki de başarılı olmasından daha büyük etkilere yol açmıştır. Türk korkusunu yenen Avrupalılar, Türklerin daha farklı yönleri ile tanışmış oldular. Osmanlı sayesinde 17. yüzyılda Almanya'da hâkim olan "Türk modası" ve "kahve kültürü" daha sonra tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Günümüzdeki terimlerle bu duruma Türklerin yumuşak gücü de denebilir.

Anahtar kelimeler:

Türk savaş esirleri, II. Viyana Kuşatması, Almanya, 16-18. yüzyıl.

Abstract:

This article aims to illustrate the Muslim prisoners of war who were enslaved in battles against the Ottoman State between 16th and 18th centuries. The Viennese defeat in 1683 and the successive victories gained by the Christian armies in the Balkans whipped up this course. The Turks being defeated by the Germans, a number of people including women, men and children were captured in the battle field and brought to Germany as slaves. Despite the fact that the accurate number of these people remains unknown, it is supposed that thousands of Ottoman prisoners were settled in Austria and Germany. Yet, it is estimated that the numbers are much higher. Having been baptized, the captive Turks were settled mainly in Austria, Franconia, Bavaria, Saxony, southern Germany, Silesia, Westphalia and Hannover. The Ottoman setback at Vienna had big implications: This landmark event marked a watershed in Ottoman-European relations, leading to a kind of detente. The Turks were no longer considered to be dangerous enemies to Europe, but to be exotic and somewhat appealing. When fear turned first into fascination and then into fantasy, Ottoman culture began to play an important part in shaping European countries: Turquerie or the fashion for all things Turkish denoted the European interest in the Orient, particularly the culture of the Ottoman Empire, and its influence on culture from the 17th century onwards. Turquerie reached its apogee during the 18th century. It was providing a rich source of material for numerous novels, plays, ballet and opera; not to mention painting, architecture, costume and interiors. Turquerie's greatest impact was undoubtedly in Central Europe. The so-called Turkish wars unveiled the influence of Ottoman culture on Germany and Europe.

Keywords:

Turkish prisoners of war, II. Siege of Vienna, Germany, 16.-18. Century.

Giriş:

Alman coğrafyasında yüzyıllardır yaşayan Hıristiyan ve Yahudilere kıyasla Müslümanların sayısı çok azdı. Müslümanların 20.yüzyılın ortalarına kadar Almanya'da nasıl bir hayat sürdürdükleri pek fazla araştırılmamıştır. Bu yüzden Almanya'da Müslümanların tarihini onların Türk Savaşları dedikleri Osmanlı Avrupa savaşları ile başlatmak bir kural haline gelmiştir. Aslında Avrupalıların ve dolayısıyla Almanların Türklerle ve dolayısıyla Müslümanlarla karşılaşmaları ta Selçuklular dönemine kadar uzanmaktadır. 1189-1192 tarihleri arasında III. Haçlı seferine katılan Kutsal Roma-Germen İmparatoru I. Friedrich Barbarossa, ordusunun başında Selçuklu İmparatorluğu başkenti Konya'ya kadar gelmiştir. Alman İmparatoru'nun asıl amacı Kudüs'e gitmektir. O dönemde Selçuklu Devleti'nin başında Sultan II. Kılıçaslan vardır. Sultan II. Kılıçaslan da Almanlara topraklarından geçiş hakkı vermiştir. Ne var ki İmparator I. Barbarossa, 1190 yılında Mersin'deki Göksu ırmağından atıyla geçerken düşüp boğulmuş, bu olaydan sonra Alman ordusu tümüyle dağılmıştır.¹ I. Barbarossa'nın boğulduğu yere günümüzde bir anıt dikilmiştir. Almanya'ya esir götürülen Türklerle dair ilginç bir tarih de 1279 yılındaki haçlı seferinde esir alınan bir Selçuklu komutanına ait... Bu komutanın 1279 yılındaki son haçlı seferinde esir alınan yaklaşık 40 kadar Selçuklu subayından biri olan Mehmet Sadık Selim olduğu ifade edilmektedir. Mehmet Sadık Selim Brackenheim'da vaftiz edilip Johann Soldan adını almış, daha sonra da Rebecka Dohlerin'le evlenmiş ve bu evlilikten de Eberhardus, Christianus ve Melchior adlı üç oğulları olmuştur.² Günümüzde ünlü Alman edebiyatçı Johann Wolfgang von Goethe'nin de Soldan ailesi soyundan geldiğini iddia eden birçok araştırma vardır. "Familienforschung und Vererbungslehre" (Türk. Aile Araştırmaları ve Jeneoloji) adlı kitapta Goethe'nin anne tarafından soyunun Sadık Selim Sultan adında bir Selçuklu Beyine uzandığından söz edilmektedir. Sadık Selim Sultan Haçlılarla Selçuklular arasındaki bir savaşta Halep civarında esir alınarak Almanya'ya götürülüyor. Esaretinin bedelini Alman Ordusuna hizmet ederek ödüyor. Bir süre sonra vaftiz ediliyor ve Sultan adı «Soldan» oluyor. Zaman içinde ailesi bütün Almanya'da dallanıp budaklanıyor.³ Almanların Türklerle tanışması, daha çok Viyana kuşatmalarına dayanmaktadır. Özellikle 16. Ve 17. yüzyıllarda gerçekleştirilen I. ve II. Viyana Kuşatmaları, Almanların Türkleri yakından tanımaya başladıkları dönemler olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşen I. Viyana Ku-

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Jan von Flocken, "Friedrich Barbarossa – ein Kaiser ertrinkt", Die Welt, 07.01.2008.

² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Werner-Ulrich Deetjen, 700-jähriges Jubiläum Sadok Selim-Johannes Soldan (um 1270–1328), erster urkundlich bekannter türkischer Deutscher und Brackheimer Bürger, Brackenheim, 2005. Almanya Baden-Württemberg eyaletinde Heilbronn şehrine bağlı Brackenheim ilçesindeki Johannis kilisesinde 24 Haziran 2005 tarihinde Werner-Ulrich Deetjen tarafından Türk asıllı bir Alman olan Sadık Selim'in resmi belgeyle Brackenheim vatandaşı olmasının 700. yıldönümü anısına yaptığı bir konuşma metninde kullandığı ifadelerdir. Kilisedeki ilan levhasında da aynı konudan bahsedilmektedir. 1328 yılında vefat eden Sadık Selim'in naaşı, vaftiz edildiği Johannis kilisesine defnedilmiştir.

³ Goethe'nin annesinin Soldan ailesinden geldiği ileri sürülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Latif Çelik, Türkische Spuren in Deutschland- Almanya'da Türk İzleri, Logophon, Mainz, 2008, s. 90-95. Ayrıca "Aile Araştırmaları ve Jeneoloji" adlı kitap için bkz.: Sommer, Robert: Familienforschung und Vererbungslehre, Leipzig 1907.

şatmasında (1529) Osmanlı ve bir devlet olarak Almanya karşı karşıya gelmemiştir. Ancak, Alman prensliklerinin bir kısmı, Osmanlı Devletine karşı Avusturya'nın yanında yer almışlardır. Türk ve Alman askerlerinin birbirleriyle savaşmaları, 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatmasında olmuştur. Bu kuşatmada baş vezir Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun karşısındaki Avusturya'nın yardımına Alman Prenslikleri ve Polonya Kralı koşmuştur. Polonya, Avusturya ve Almanya Birleşik orduları, Kara Mustafa Paşanın başarısızlığı üzerine kazandıkları zaferlerini Hıristiyanlığın zaferi olarak kutlamışlardır. Osmanlı ordusu, kuşatmadan sonra bozguna uğrarken Avusturya-Almanya orduları kısa zaman sonra Macaristan'ı Osmanlı Devletinden geri aldılar. Viyana (1683), Uyvar (1685), Budin (1686), Belgrad (1688) gibi bölgelerin Osmanlıların elinden alınmasıyla Almanya ve özellikle Viyana'ya getirilen esirlerin sayısında çok büyük bir artış olmuştur (Heller, 1986: 264) Art arda gelen yenilgiler sonucunda Osmanlı idaresinden çok sayıda yönetici, özellikle de onların aile mensupları savaş esiri olarak Almanya'ya götürülmüşlerdir. Tarihi belgelerde 1683 Viyana bozgunundan sonra Osmanlı yönetici sınıfına mensup kişilerin esir alındığından söz edilmektedir. Esir alınan kadın ve çocuklar arasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hareminden de bir kısım insanların olduğu görülmektedir.

Almanya'daki Türk Savaş Esirleri:

1683 yılındaki II. Viyana Kuşatmasında Avusturya'ya yardıma gelenler arasında Hannover Prensi Ernst August'un oğlu Veliaht Prens Ludwig komutasında bir Alman birliği de vardı. Söz konusu Hannover birliği Şemdinlili Derviş Mehmet ve Hasan isimli iki Osmanlı sipahisini⁴ esir alarak Hannover'e götürmüşlerdir. Bu iki sipahi sekiz yıl sonra Hannover'de ölmüş ve İslami geleneklere uygun bir biçimde toprağa verilmişlerdir. Onların mezarları Hannover'deki St. Andreas Mezarlığı'nda ziyaret edilebilmektedir. Mezarları günümüzde restore edilmiş ve tarihi anıtları koruma kanunu gereğince koruma altına alınmıştır.⁵ Almanya'da hiç vaftiz edilmeden hayatını sürdüren Türk savaş esirleri de olmuştur. Türk esirlerin çoğu, esaretin her türlü zorluğuna rağmen İslami inançlarına sadık kalmışlardır (Abdullah 1981: 19). Bunun en önemli kanıtlarından biri, Almanya'daki Osmanlı mezar taşları üzerindeki yazılardır. Hamit adlı bir Osmanlı askerinin mezarı Hannover şehir merkezinde bulunan tarihi bir Alman mezarlığındadır. Zorla Hristiyanlaştırılmaktan kurtulan Hamit'in Hannover'de İslami usullere uygun bir mezarı vardır. Kabrinin tipik bir Müslüman mezarı olmasının kanıtı, baş ve ayakucundaki mezar taşları ve mezarının kibleye dönük olmasıdır. Müslüman

⁴ Sipahi, Osmanlı kapıkulu ocağının atlı askeridir. Tımar sahibi süvari askeridir. Ordunun en büyük gücünü oluşturmalarıdır. Savaş zamanında öşrünü aldıkları topraklardan yetişen hayvanlarla savaşa katılırlardı. Fakat cephaneyi devletten alırlardı. Tımarlı sipahiler Türk soyundan gelirdi. Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Mısır, Yemen, Bağdat gibi Arap eyaletlerinde sipahiler yoktu. Anadolu ve Rumeli'de vardı. Osmanlı atlı ordusu, iki orduya ayrılırdı: Rumeli atlı ordusu ve Anadolu atlı ordusu. Tımarlı sipahiler Padişah Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında en parlak devirlerini yaşadılar.

⁵ Bu iki Osmanlı askerinin mezarları Hannover Başkonsolosluğumuz ve Hannover Belediyesi'nin işbirliği ile restore edilmiş ve koruma altına alınmıştır.

olmasının bir başka kanıtı da, Hamit'in Hristiyan mezarlığının sınır duvarlarının dışına defnedilmesidir. Almanlara esir düşen Hamit adlı sipahinin mezar taşı kitabesinde şu bilgilere rastlanmaktadır: Hammed (Hamit), Viyana savaşı sırasında (1683), Yukarı Macaristan bölgesinde esir düştükten sonra Hannover'e getirilir. Orada 8 yıl elektörün eşine hizmette bulunduktan sonra, 1691 yılında ölür. Mezar taşı üzerindeki diğer bilgiler de son derece önemlidir. Bu bilgilere göre Hamit, batıl inancından (Müslümanlıktan) kurtulamadan ölmüştür. Mezar taşı ise kendisi gibi, Mora ve Macaristan'dan Hannover'e getirilen din kardeşleri tarafından dikilmiştir (Abdullah 1981: 19). Bu üç sipahinin dışında kuzey Almanya'nın Hannover şehrine daha birçok Türk esir götürülmüştür. Elektör Georg Ludwig ve kardeşi Maximilian, esir düşen 12 tane Türk çocuğunu beraberlerinde getirip saraylarına yerleştirirler. Alman sarayında yetişen bu çocuklardan bazılarıyla ilgili bilgiler günümüze kadar ulaşmıştır. Bunların içinden çalışkanlığı ve dürüstlüğüyle öne çıkan Mehmet adındaki Türk çocuğu Mehmet von Königstreu (Alm. Königstreu: Krala sadık) adını almıştır. Mehmet 1716 yılında Alman asilzadeler sınıfına dâhil edilmiştir. Daha sonra Maria Hedwig Wedekind ile evlenen Mehmet'in biri kız ve ikisi erkek olmak üzere üç çocuğu olmuştur. Mehmet von Königstreu'un Barsinghausen manastırında bir yağlıboya tablosu ve Hannover'deki Aziz Petri Kilisesinin dış cephesinde kendisi için dikilen bir mezar taşı bulunmaktadır. Yusuf adlı bir Türk çocuğu Orta Frankonya'da (Alm. Mittelfranken) Protestan papazı olurken bir Türk kızı da Christian Moritz Grimm adlı bir papazla evlendirilir (Abdullah 1981: 19). Bu arada Almanya'ya götürülen savaş esirlerinin tümünün etnik anlamda Türk olmadığını da belirtmemiz lazım. Bunların bir kısmı, Osmanlı devletinin fethettiği topraklara iskân ettiği Türk nüfusu, bir kısmı da hâkimiyeti altına aldığı bölgenin halkıydı. Ama düşmanın nazarında bunların hepsinin ortak özelliği Müslüman olmalarıdır. Bu, esirlerin Müslüman isimler taşımalarından anlaşılmaktadır (Coşan 2008: 5). Almanya'ya götürülen esir Türkler arasında ilginç hikâyeler vardır. İçlerinde üç farklı Ali'nin hikâyesi çok dikkat çekmektedir. Bunlar Almanya'ya yerleşen Georg Wilhelm Aly, Friedrich Aly ve Bernhard Aly adlı kişilerdir. Georg Wilhelm Aly adlı kişinin asıl adı Ali Haydar'dır. 1686 yılında Macaristan, Osmanlı Devleti'nden geri alındığı sırada esir düşmüştür. Önceleri ona Götz Aly (Alm. Götz: put, putperest anlamına gelmektedir) denmiş, sonra Berlin'e götürülmüş ve orada Brandenburg'ta elektör III. Friedrich'in sarayında hizmet etmiştir. 10 yıl sonra zorla vaftiz edilmiş ve Georg Wilhelm Aly ismini almıştır. Bu zat, daha sonra askerlik mesleğini seçmiş ve albay olarak emekli olmuştur. Onun torunlarından Friedrich Wilhelm Aly (1767-1832) de dedesi gibi albay olmuş ve 4. Britanya-Hannover kraliyet tugayının komutanı olarak Napolyon'a karşı savaşmıştır. Onun mezar taşı, Osnabrück şehrinde Aziz Johannes mezarlığında halen daha durmaktadır. Ali Haydar'ın torunu olan ve 1947'de Heidelberg'te doğan Prof. Dr. Götz Haydar Aly. Almanya'da siyaset bilimci, tarihçi ve gazetecidir. Esir ikinci Ali olan Friedrich Aly, Prusya kraliyet sarayında mabeynci olarak çalışmıştır. Charlottenburg sarayında resmi vardır. Vaftiz edildikten sonra Weißenburg soyadını alan Bernhard

Aly (üçüncü Ali) ise Kartäuser⁶ tarikatına girmiş ve 1758 yılına kadar Hildesheim’de yaşamıştır (Spies 1968: 327).

Viyana Kuşatmasının Almanya’daki Etkileri:

I. Ve II. Viyana Kuşatmaları, Türk-Alman tarihinde derin izler ve acı hikâyeler bırakmıştır. Bütün bunların yanı sıra bu savaşlar, her iki halkın hafızasında derin yaralar açmıştır. Avrupa’da Türklerle ilgili olumsuz önyargı ve korkular, büyük ölçüde toplumsal hafızanın ve tarihin eseridir. Ancak II. Viyana Kuşatmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemesi ve artık Avrupa için bir tehdit olarak görülmemesi nedeniyle Almanların ve Avrupalıların Osmanlı’ya karşı bakış açıları değişmiştir. Osmanlı tehlikesinin tamamen bittiği bir dönemde Türkler egzotik bir kültürel unsur olarak kabul edilmeye başlanmış, bunun sonucunda korku saçan Türk figürünün yerini ilgi çeken egzotik Türk figürü almıştır. Doğudan gelen büyük Türk tehlikesinin yerine büyümlü Doğu dünyasına karşı kültürel bir merak uyanmıştır. Avrupa’da egzotik Doğu dünyasına karşı gelişen bu ilgi, zamanla oryantalizmin de doğuşuna zemin hazırlamıştır.⁷ Alman yazar ve filozof Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781) eserleriyle Türkler ve Türklerin dini hakkında kilisenin çizdiği olumsuz imajın aksine hoşgörüyü dayanan olumlu bir imaj çizmiştir. Alman besteci Johann Wolfgang Franck, 1686 yılında bestelediği “Cara Mustapha” adlı operasında Sultan IV. Mehmet’in sadrazamı Kara Mustafa Paşa’nın Viyana kuşatmasını konu almıştır. Bir diğer Alman besteci Reinhard Keiser, 1693 yılında bestelediği “Muhammed II” adlı operasında, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethini işlemiştir. George Friederich Händel’in 1724 yılında bestelemiş olduğu “Tamerlano” (Türk. Timurlenk) adlı opera da Timur ile Beyazıt arasındaki mücadeleyi anlatmaktadır. Keza Avusturyalı Mozart, Mehter Marşı’ndaki ritimlerden esinlenerek 1783 yılında Türk Marşı’nı bestelemiştir (Alkan, 2015: 38). Almanya’da o dönemlerde egzotik Doğu dünyasını temsil eden Osmanlı Kültürüne karşı çok büyük bir ilgi gelişmişti. Bu yüzden önemli sarayların neredeyse tümünde bir Türk hizmetkâr bulundurulurdu (Aubele 1995: 73). Almanya’da 17. yüzyılın sonlarında şahsen bir Türk sahibi olmak ve onu Alman topraklarına getirmek, bir akım ve moda olarak kabul edilmişti (Heller 1986: 264). Saray devletlerini egzotik kıyafetli genç Müslüman kadın kölelerle süslemek, Alman prensleri ve asilzadeleri için önemli bir itibar kaynağıydı.

Esirlerin Köle Olarak Kullanılması:

Hıristiyan ordusundaki asilzadelerin, yüksek rütbeye sahip subay ve generalerin hem ele geçen malları hem de insanları ganimet olarak alma hakları vardı. Bunlar, savaşlarda elde ettikleri ganimetleri soylulara, generallere veya seçkin dostlarına armağan edebiliyorlardı. Sosyal hayatta her türlü ganimet, armağan edilip satılabiliyordu. Bu yüzden esir Türkler hediye edilebilir ya da satılabiliyordu. Dolayısıyla esirlerin çok defa bir kaç kez el değiştirdiği oluyordu. O çağlarda seç-

kin sınıfa hizmet eden kölelerin sık sık sahip değiştirmesi olağan bir durumdu. Almanya'ya getirilen Türk esirlerinin fiyatları, yaşlarına ve durumlarına göre değişiyordu. Sağlıklı ve genç esirlerin fiyatları iş görebilmeleri nedeniyle yüksekti. Prensler, soylular, asalet payesi olan Alman subay ve generaller, Türklere güçlü erkekleri ve en güzel kadınları alıyorlardı. Leipzig'de satılan esir bir kadının değeri 50 kg şeker fiyatına bedeldi, ama onun 6-7 yaşlarındaki oğlu çok daha pahalıya satılıyordu. (Spies 1968: 331-332). Heller (1986: 264), bu olayı "Hıristiyanların insan ticareti" olarak nitelendirmektedir. Esir alınan Türk kadınları, neredeyse her sınıfa mensup Alman erkeklerin eşleri olabiliyordu. Önce metres olup sonradan evlenen ve Almanya'nın farklı şehirlerinde yaşayan Türk kadınlarına da rastlanmaktadır. Bu hikâyeler arasında en üzücü ve çarpıcı olanı, 22 yaşındaki esir Türk kızı Fatma Keriman'ın hikâyesidir. Bir Osmanlı Paşasının kızı olan Fatma, ilk sahibi olan Alman marki Herrmann von Baden'in evinde hizmetçi olarak çalıştı. Marki onu vaftiz ettirdikten sonra adını Maria Anna Augusta Fatma olarak değiştirdi. 1701'den 1706'ya kadar Saksonya Elektörü I. Friedrich August'un sarayında onun metresiyken ondan iki çocuğu oldu. Çocukları, feldmareşal Friedrich August Rutowski ve kontes Maria Anna Katharina Rutowska'dır. Elektör prens August, daha sonra Fatma'yı 1706 yılında kendi başkomutanı olan Johann Georg von Spiegel ile evlendirmiştir. Spiegel'in 1715'te ölmesiyle Fatma kont Friedrich Magnus von Castell-Remlingen ile evlendi. Bir zamanlar Türk ve Müslüman olan Fatma'nın soylu biriyle evlenebilmesi, onun açısından sosyal statü olarak yükselmesi anlamına gelmektedir. O dönemde Alman toplumunun böyle bir evliliği onaylaması, Almanlar tarafından hoşgörü olarak algılanmaktadır. Ancak Fatma Keriman gibi esir kadınların ruh halleri, çektikleri acılar ve uğradıkları cinsel istismarlar konusuna kaynaklarda hiç değinilmemektedir. Kont Friedrich Magnus von Castell-Remlingen'in 1717 tarihindeki ölümünden sonra Fatma, Remlingen'in (Bugünkü Bavyera'da bulunan bir Alman köyü) yarısına kocasından miras olarak sahip olabiliyordu. Ama Fatma Keriman, kocasından kalan mirası yıllık gelire çevirdi. Bu parayla Bodensee gölü kenarında bulunan Markdorf'daki bir kapüşen manastırına yerleşti. 1755'te vefat edene kadar geri kalan ömrünü bu manastırda geçirdi. Vefat ettiği zaman Markdorf'da kaldığı manastırda bulunan azize Martina'nın sunağının ön tarafına defnedildi. Maalesef manastırda mezarına dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. Fatma Keriman'ın ilginç hayatı, Alman tarihçi yazar Sabine Weigand'ın "Die Königsdame"⁸ adlı tarih romanına da konu olmuştur. Bir Osmanlı Paşasının kızı olan Fatma Keriman'ın serüven içinde geçen hayatından büyülenen Weigand, tarihi kaynakların ışığında kaleme aldığı romanını 2007 yılında yayınlamıştır.

Vaftiz Edilen Türkler:

Tarihi kaynaklarda vaftiz edilmiş Türk erkeklerinin vaftiz edilmiş Türk kızlarıyla evlenmesine de sıkça rastlanmaktadır. 1760 yılında Matthias Yenin adlı bir

8 Tarih romanı için bkz.: Sabine Weigand, Die Königsdame. Die Osmanin am Hofe August des Starken. Fischer Verlag, 2007. Romanın adı, "Kralın Hanımı. Güçlü August'un Sarayında bir Osmanlı Kadını" anlamına gelmektedir.

papazın büyükbabası ve büyükannesi hakkında anlattıkları oldukça ilginçtir: Yen'in annesinin babası, Hassan (Hasan) Paşa adında, İstanbullu bir paşadır. 17. yüzyılda Belgrad önlerinde esir düşen Hasan Paşa, Almanya'nın Detmold şehrine getirilir. Yen'in büyük annesi Kadire ise Uyvar'da ele geçirilir ve o da Hasan Paşa gibi Detmold'a getirilir. İkisine de Hristiyan eğitimi verildikten sonra yetiştirildikleri sarayda evlendirilirler. Yen'in büyükbabasına Sternberg soyadı verilirken, büyükannesine ise Johanne Amalie adı verilir. Bu evlilikten beş çocukları olur. Yen'in büyükbabası ancak ölüm döşeginde gerçek kimliğini açıklar (Abdullah 1981: 20). Osmanlı-Alman savaşlarında Almanlara esir düşen Türklerin vaftiz edilmeleri, 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Osmanlı'nın yenilgileri sonucunda savaş alanlarından toplanan kadın, erkek ve çocuklar Almanya'ya esir olarak götürülmüştür. Ganimet olarak Almanya'ya götürülen bu Türklerin sayısı kesin olarak belli değildir. Almanlar, yakaladıkları bu esir Türklerle "ganimet Türkler" (Alm. Beutetürken) adını vermişlerdir. Saraylarda bir prensin, bir soylunun veya yüksek unvan sahibi bir kişinin şahsi hizmetkârı olan esir Türklerle 17. yüzyılın sonunda "Odalık Türk" (Alm. Kammertürke) unvanı verilmiştir. Bu unvan, Brandenburg elektörü III. Friedrich tarafından yürürlüğe konmuştur. Bu şahıs, 1686'da Macaristan'dan iki tane Türk esir getirmiş ve onları ikinci eşi Sophie Charlotte'nin kişisel hizmetkârı yapmıştır. Vaftiz edilen bu iki "Odalık Türk" Friedrich Wilhelm Hassan ve Friedrich Aly, sarayda hizmet etmelerinden dolayı belli ölçüde ün kazanmışlardır. Almanya'daki esir Türklerle ilgili bilgilere genellikle kiliselerin vaftiz ve evlilik kitaplarında geçen kayıtlarında rastlanmaktadır. Bu konuya çalışmasında yer veren bir araştırmacı (Abdullah, 1981: 16), esir Türklerin sayısının binleri aştığını dile getirmektedir. Almanya'nın güney bölgesinde ağırlıkta olmak üzere yaklaşık 600 Türk'ün vaftiz edildiği kilise kayıtlarından anlaşılmaktadır (Tepley 1973: 57-58). Ancak bunlar sadece kilise kayıtlarından bilinenlerdir. Gerçek sayının çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Aubele 1995: 73). Türk savaş esirleri hakkında makale yazan Spies (1968: 325) sadece 1686-88 yılları arasında Almanya'nın Bavyera bölgesine 840 Türk esirin getirildiğini belirtmektedir. Türk esirlere dinini seçme özgürlüğü tanınmamış ve çeşitli baskılar uygulanarak vaftize zorlanmışlardır. Vaftizi gönüllü kabul eden esirlerin çoğunluğu Almanların sunduğu bir takım kolaylıklardan faydalanmak amacıyla böyle hareket etmek durumunda kalmışlardır. Ele geçirilen ve vaftiz edilen Türk esirler Frankonya, Bavyera, Saksonya, Güney Almanya, Silezya, Vestfalya ve Hannover bölgelerine yerleşmiş veya yerleştirilmiştir. Ancak Almanya'nın diğer bölge ve şehirlerinde de, sayıları az da olsa Türk savaş esirlerine rastlanmaktadır: Örn. Stade, Warburg, Köln, Darmstadt, Lauterbach, Offenbach, Freiberg, Leipzig gibi şehirler ve Almanya'nın Saksonya ve diğer coğrafi bölgeleri esir Türkler'in bulunduğu diğer yerlerdir (Çoşan 2008: 3). "Ganimet Türkler" (Alm. Beutetürken) kavramı, Osmanlı Ordusundan esir alınan ve 17. ile 18. yüzyıllarda Almanya'ya götürülüp tamamen asimile edilen savaş esirlerine Almanların verdiği tarihi bir isimdir. Günümüze ait politik bir kavram olan asimilasyon tamamen sosyolojik bir süreçtir. Asimilasyon politikaları, azınlığın çoğunluğun dil ve kültürüne uyum sağlamasını amaçlar. Bunun yanında azınlığın kimliğini ortadan kaldırma-

yı ve onlara yeni bir sosyal kimlik kazandırmayı hedefler. Almanya'da esir düşen Türklerin Hristiyanlaştırmak amacıyla zorla vaftiz edilmeleri, modern terimlerle açıklamak gerekirse bir asimilasyon politikasıdır. Almanların "Türklerin vaftizi" (Alm. Türkentaufe) olarak adlandırdıkları olgu, Almanya'da 17. ve 18. yüzyıllarda esir Türklerin (Alm. Beuteturken) zorla Hristiyanlaştırılmasıdır. Zorla yaptırılan vaftiz, halkın huzurunda büyük bir törenle gerçekleştiriliyordu. "Savaş ganimetlerinin" halkın önünde vaftiz edilmesiyle "küffara karşı galibiyet" (Alm. Sieg über die Ungläubigen) halkın önünde kutlanmış oluyordu. Vaftizler kilise kitaplarında kayıt altına alınıyordu. Esir düşen Müslümanlara zorla yapılan vaftizle birlikte yeni bir "Hristiyan" isim veriliyordu. Vaftizle birlikte güya kölelik ve esaret bitiyordu. Ancak zorla vaftiz edilen esirlerin çoğu, bir çeşit köle olarak efendilerinin yanında kalmaya devam ediyorlardı. Vaftizle birlikte ruhun küfürden yıkanarak arındırılması amaçlanıyordu. Böylece cemaate intisap etmeleri sağlanıyordu. O dönemde "Türklerin vaftiziyle" yoğun bir şekilde Johann Heinrich Callenberg adındaki bir Alman oryantalist ve teolog ilgileniyordu. Bunun için de Halle'de 1728'den 1792'ye kadar faaliyet gösteren bir Yahudi ve Müslüman Enstitüsü (Alm. Institutum Judaicum et Muhammedicum) kurmuştur.⁹ Türklerin esir edilmeleriyle vaftiz edilmeleri arasında geçen süre, genelde bir ya da üç yılı buluyordu. Kiliselerin bu anlamda belirlediği bir süre yoktu. Esirlerin vaftizi, yaş durumlarına göre belirleniyordu. Altı yaşına kadar olan çocuklar bir yıl içinde, altı yaşından büyük olan esirler ise en geç altı yıl içinde vaftiz ediliyordu. Esirlerin yaşları arttıkça vaftiz edilmeleri zorlaşıyor ve bundan dolayı daha geç vaftiz oluyorlardı. Kadınlar, erkeklere göre daha kısa zamanda vaftiz ediliyorlardı, çünkü onların baskılara dayanmaları daha güçlüydü. Esirlerin iki ya da üç yıl toplumsal baskılara boyun eğmeleri hiç de kolay değildi. Viyana'da vaftiz edilmiş çok sayıda kadın ve erkeğin kaçmaya teşebbüs etmeleri, ne kadar ağır bir baskı altında olduklarının en bariz göstergesidir (Teply 1973: 82-83). Ancak Almanya'nın Frankonya bölgesinde din değiştirmeden 8 (Hüseyin) hatta 38 yıl (Osman) yaşayan Türkler de olmuştur. Heller'e göre bu iki Türk'ün durumu, Almanya'da Türklere karşı hoşgörünün de olduğunun en belirgin göstergesiydi (Heller 1986: 265). Almanya'da 38 yıl vaftiz edilmeden yaşayan Carl Osman adıyla bilinen bir esir Türk, mezar taşındaki bilgilere göre 1655 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1688 yılında Belgrad önlerinde esir düşmüştür. 1724 yılında Rügland'da (Frankonya) vaftiz edilen Carl Osman 47 yıl hizmette bulunmuş, 1735 yılında, 80 yaşındayken vefat etmişti (Heller 1986: 255).

Türklerin Esaretten Kaçış Hikâyeleri:

Özellikle Viyana'da bulunan Türk esirleri arasında kaçma hikâyelerine sıkça rastlanmaktadır. Orada çok sayıda Türk esirlerinin olması, aralarında dayanışmalara neden olmaktadır. Makalesinde esaretten kaçmaya çalışan Türklerin hikâyelerine sıkça yer veren Teply (1973: 85), orada 1699 yılında bir Al-

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Enzyklopädie des Islam, eslam.de. 02.05.2018 (online: http://www.eslam.de/begriffe/i/institutum_judaicum_et_muhammedicum.htm)

man kadınla evlenmiş olan bir Türk erkeğinden bahsetmektedir. Stephan Joseph Depich adlı bu vaftiz edilmiş Türk, karısı, çocukları ve vaftiz edilmemiş iki arkadaşıyla birlikte 1709 yılında Türkiye'ye (Osmanlı Devleti'ne) kaçmaya çalışmaktadır. Ancak sınırda yakalanan Depich adlı Türk, Viyana'ya geri gönderilir. Bu, onun başarısızlıkla sonuçlanan ilk girişimi değildir, çünkü kendisi, 1702 yılında da kaçmaya çalışmıştır. Depich, nihayet 1714 yılında vatandaşlık haklarından muaf tutulunca, vatanına geri dönme hakkını elde etmiş oldu. Erkeklerin dışında esaretten kurtulan kadın hikâyeleri de vardır. 15 Ocak 1690 tarihinde Lucas Michaelowitz adlı bir Alman, Bavyera'da bir kilisede vaftiz edilerek Maria Anna Antonia Josepha Fatma adını alan bir Türk kızıyla evlenir. Fatma, yüksek rütbeli bir subay olan Mehmet Azap adındaki bir babanın kızıdır. Henüz 14 yaşındayken Budin'de esir alınmıştır. 30 Mayıs 1687 tarihinde Elektör prensin eşi, Fatma'nın vaftiz anneliğini üstlendikten sonra onu vaftiz ettirmiştir. Fatma, evlenene kadar saray halkına hizmet etmekle görevliydi. Fatma'nın Lucas ile evliliğinden üç çocuğu olmuştur. Çocukları, 1690 doğumlu Maximilian Emmanuel, 1692 doğumlu Joseph Emmanuel ve 1694 doğumlu Franz de Paula Anton'dur. İlk çocukları henüz iki aylıkken ölür. Daha sonra eşinin ölümü üzerine dul kalan Fatma, 1709 yılında gizlice genç bir delikanlı ile evlenir ve bir oğlunu da yanına alarak Türkiye'ye kaçar. Fatma tarihi kayıtlara göre tekrar Müslümanlığa döner; eşi ve oğlu ise sünnet olurlar. Bu olay, Katolik kilisesi tarafından "kara gün" olarak adlandırılmıştır (Teply 1973: 43). Buna benzer bir olay da Viyana'da yaşanmıştır. Orada yaşayan Johannes Hämmerl adında bir Alman koca, kendisiyle evlenmeden ve vaftiz edilmeden önce iki kez el değiştiren Anna Maria adlı Türk eşinin, Macar bir erkekle kaçtığını söyleyerek şikâyetçi olmuştur. Bu kişi, eşinin geri getirilmesi için yetkili makamlardan yardım talebinde bulunmuştur. Eşini tanıyan herkesin bu olay karşısında büyük bir şaşkınlık yaşadığını belirten Hämmerl, üç buçuk yıl evli kaldıklarını ve eşinin de son derece dindar olduğunu özellikle vurgulamıştır. Karısı, Petervaradin'de, Osmanlı İmparatorluğuna gidecek olan elçilik gemilerinin birinde bulununca, Hämmerl da karısına tekrar kavuşmuş olur. Karısı da güya kendi isteğiyle Türkiye'ye dönmekten vazgeçmiş olur... (Teply 1973: 83).

Türk Soyundan Gelen Almanlar:

Almanya'da Nasyonal-sosyalist dönemde (1933-1945) yapılan jeneoloji (soy bilim) araştırmaları sırasında esir Türkler konusuna ilk defa ilgi duyulmaya başlandı. Naziler, Almanya'daki Yahudilerin kimliklerini tespit etmeye çalışırken Almanlardan soyları ile ilgili bilgi istemeye başladılar. Bunun için her ailenin soy kütüğüne (soyağacını) bakıldı. Soy kütüklerini araştırmaya başlayan Alman ailelerden bazıları, araştırmalar sırasında açıklanamayan beklenmedik sonuçlarla karşılaştılar. Bazı Alman aileler kendi soylarında Türk kanı olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldılar.¹⁰ Bu olağandışı olgu, Almanya'daki jeneologların (soy bilimci)

¹⁰ Örn. Weissenburger, Grünbaum, Auerbacher, Benedict vd. aileler birdenbire cetlerinde (dedenin babası veya ninenin annesi) bir Türk olduğunu fark ettiler. Önceleri açıklanamayan bu olgu, çok hızlı bir şekilde

ilgisini çekti ve bu konuda araştırmalar başlatıldı. Klamroth tarafından 1938 yılında yayımlanan “Alman ailelere Türk kanının karışması” (Beimischung türkischen Blutes in deutsche Familien) adlı çalışma bunlardan bir tanesidir (Klamroth 1938: 38). Aynı konuya değinen ve 1937’de yapılan bir diğer çalışma da “Bavyera Halkının Bedeninde Görülen Soya Yabancı Kıymıklar” adlı ırkçı ve ideolojik yayındır.¹¹ Nazi döneminde yapılan bu soy araştırmaları, geçmişte kalmış tarihi olayları tekrar gün yüzüne çıkarmıştır.

Münih’teki Türk İzleri:

Almanlar, Mohaç’ta (1526) Macarlarla ve I. Viyana Kuşatmasında (1529) Avusturyalılarla beraber Türklere karşı savaşmış ve kaybetmişlerdi. Ancak 1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasında devran dönmüş ve Osmanlı ordusu dağılmıştır. Bunun sonucunda çok sayıda zayıt ve esir verilmiştir. Bu esirlerden 5000 tanesi Bavyera bölgesinde bulunan Münih’e götürülmüştür. Bunlar imha edilene kadar en ağır işlerde çalıştırılmıştır. İşte bu esir Türklere Münih’in merkezinde kazdırılan 50 km uzunluğundaki kanal boyuna “Türk Caddesi” (Alm. Türkenstraße) adı verilmiştir. Bu konuda Schlumberger, “Türkenstraße” (Türk caddesi) adlı bir kitap yazmıştır (Schlumberger 1998).¹² Kitapta Türklerin II. Viyana Kuşatmasından sonra Münih’e getirilişleri, sokaklarda gezdirilmeleri, barakalarda ikamet etmek mecburiyetinde bırakılmaları, en kötü şartlarda barındırılmaları, ölmeyecek kadar ekmek ve su verilmesi ve bunun sonucunda zayıflıktan ve hastalıktan ölüme terk edilişleri ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Olumsuz koşullara rağmen Türkler en ağır şartlarda çalıştırılırken mehter marşı söyleyerek moral ve ümitlerini korumaya çalışmışlardır. O tarihlerde Münih nüfusunun %20’sini meydana getiren Türklerin adı, günümüzde sadece Münih’teki “Türk caddesi” levhasında yaşamaktadır. Münih’te nesilleri yok edildiği için esir Türklere hiç bir iz kalmamıştır (Yıldırım 2008: 493).

Avrupa’nın Osmanlı Kültürüyle Tanışması:

Türkler, Viyana kapılarına dayandığında Avrupa hem korkuyu hem de Türklere karşı hayranlığı bir arada yaşıyordu. Bizans’ın başkenti İstanbul’u fetheden bu insanların yaşayışı, kültürü, sanatı, yemekleri Avrupa’da merak konusu olmuştu.

Nazi Almanya’sındaki soy araştırmalarının ilgi alanını oluşturmuştur.

¹¹ Orijinal adı “Stammesfremde Splitter im mainfränkischen Volkskörper” olan çalışmanın başlığında geçen “halk bedeni” (Volkskörper) kavramı Nazilere ait ideolojik bir terimdir. Irk kuramının temelini oluşturan bu Alman terimi, beden kavramının ideolojik olarak halk kültürüne mal edilmesidir. “Halk bedeni” kavramıyla halk bir ve tek vücut, yani tek millet olarak düşünülmektedir. Irkçı teoriye göre “halk sağlığı” bu tek vücutun, yani halkın “bedenin” yabancı unsurlardan arınmasını amaçlamaktadır. Bu “sosyal” arınmaya ırkçı ideologlar “halk sağlığı” demişlerdir. “Halk bedeninin” “(halk) sağlığı” için “yaşama değeri olmayan hayatlar” imha edilmiştir. Ayrıca ötanazi ve zorunlu kısırlaştırmayla hastalıklı, kusurlu ve “normal” sayılmayan insanlar yok edilmiştir. Bu ameliyatlara “bedeni kirlenmiş” halk, bünyesine yabancı “sağlıksız bedenlerden” temizlenmiş ve “halk bedeni” (= ırkçı ideolojide tek vücut sayılan tüm halk) sağlığına yeniden kavuşmuş oluyor.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz: Schlumberger, Hella.(1998), Türkenstrasse, Buchendorfer Verlag, München.

Avrupa II. Viyana Kuşatması sonrasında Osmanlı'ya büyük bir ilgi duymaya başladı. 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar Osmanlı gibi yaşamayı taklit eden, bunu bir statü sembolü olarak algılayan Avrupalılar "Turquerie" adlı yeni bir moda ve kültür akımını başlattı. Kültür ve sanatta Osmanlı'nın etkisi Avrupa'nın yerel kültürlerini bastırdı. Osmanlı gibi giyinmek, yaşamak statü ve zenginlik sembolü olarak algılandı. Bu şekilde yaşayan insanların modern ve dışa dönük kişiler olduğuna inanıldı. Osmanlı Avrupalılar için bir fantezi dünyasıydı. II. Viyana Kuşatması sayesinde Türklerin Avrupa ve Alman kültürüne tanıttığı bir içecek de Türk kahvesi olmuştur. Viyana kuşatması sonrası esir düşen Mehmet Sadullah Paşa, Würzburg şehrinde Pazar ayininden çıkan Almanlara yaptığı Türk kahvesini ikram etmiştir. Almanların Sadullah Paşa lakabını verdikleri bu esir bir Osmanlı subayıdır ve asıl adı Mehmet Sadullah Bey'dir. Daha sonra vaftiz edilen Mehmet Sadullah Bey'in adı Johann Ernst Nicholas Strauß olmuştur. 1687 yılında kahvehane açma ruhsatı alan Sadullah Paşa'nın kahvesi Würzburg'da çok meşhur oldu. Şarabın rakibi olan bu alkolsüz Türk içeceği, Almanların hayatının bir parçası oldu. Yemekten sonra kahve keyfi Würzburg'lu Almanlar için bir ritüel haline geldi. Türkler kahvenin yanında Almanya ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde baharat, sigara, çay, kaftan ve müzik gibi kültürel unsurlarla da kendilerini göstermişlerdir. Osmanlı kültürüyle ilk defa tanışan Avrupalılar nezdinde Osmanlı İmparatorluğu'na bakış açısı değişmiştir (Alkan 2015: 37).

Sonuç:

17. ve 18. yüzyıllarda Almanya'ya götürülen Osmanlı devletine ait savaş esirleri farklı din, dil ve kültüre mensup olmalarından dolayı Alman toplumunun en alt sınıfına yerleştirilen insan muamelesi görmüşlerdir. Saraylarda erkekler hizmetkâr yapılmış ve kadınlar da ya metres ya da hizmetkâr olmuşlardır. Yine de Türklerin Alman toplumuna entegrasyonu ve toplum içinde kabul görmeleri çok çabuk olmuştur. O dönemde Almanya'da farklı din ve kültürlere mensup insanlara karşı gerçek anlamda bir toleranstan söz etmek mümkün değildir. Buna rağmen Türklerle Almanlar arasında bir gerilim hemen hemen hiç yaşanmamıştır. Asimilasyon sürecinin sorunsuz bir şekilde aşılmasının bir nedeni de Almanya'ya getirilen Türklerin yaşlarının küçük oluşudur. Muhtemelen Hristiyan askerlerde acıma duygusu uyandırmış olan çocuk ya da genç yaştaki esirler, savaş alanlarında öldürülmemişlerdi. Keza esirlerin çoğunun kimsesiz ve küçük yaşta olmalarından dolayı eğitim yoluyla kendi kimlikleri tamamen yok edilebiliyordu. Hristiyanlaştırılarak kimlikleri ortadan kaldırılan Türkler, Almanların gözünde tehdit unsuru olmaktan çıkıyordu. Almanya'da esirlerin asimilasyonu vaftiz törenleriyle gerçekleşiyordu. Vaftiz suyu ile birlikte esir Türk, Müslüman Türk kimliğinden arınarak Hristiyanlığa geçmiş olur ve böylece Hristiyan Alman toplumunda din kardeşliği kapsamında kabul görürdü. Almanya'ya götürülen esir Türkler, farklı bölgelere dağılmış olduklarından dolayı Alman toplumunda tehdit olarak algılanmıyorlardı. Çoğunluğu Güney Almanya'da yerleşik olan Türkler, toplu halde ya da gruplar

halinde yaşamıyorlardı. Bu yüzden Alman toplumu içinde kaybolup gitmiş gibiydiler. Türkler, buldukları bölgelerde sayıca az oluşlarından dolayı hayatın hiç bir alanında mesleki rekabete neden olmamışlardı. Almanya'ya yerleştirilen Türklerin sayısı, Alman nüfusun içinde yok denecek kadar azdı. Bu yüzden Almanlar, onlara egzotik atraksiyon gözüyle bakıyordu. O dönemde Avrupa ve Alman saraylarında esir Türkler, köle zenciler ve tropikal adalardan gelen köle yerliler¹³ uşak olarak hizmet ediyorlardı. Bunların hepsi “egzotik uşak” olarak asillere saygınlık kazandırıyorlardı.

Almanya'da dinlerini değiştirmek zorunda bırakılan esirler arasında nice Ali'ler, Osman'lar, Fatma'lar, Keriman'lar vardı... Kimisi Karl, Johann, kimisi de Johanne, Anna oldular. Yüzyıllar öncesinde geçirdikleri kimlik değişikliklerinden sonra onların köklerine ulaşmak için Almanya'da büyük bir arşiv araştırması yapmak gerekiyor. Devlet adamlığına, hatta kilisede papazlığa uzanan görevlerde bulunan esir Türkler araştırılmayı bekliyorlar. 16. yüzyılda başlayan Türk-Alman ilişkilerinin ve o dönemde Almanya'ya yerleştirilen Türklerin keşfedilip bilinmesi hem Alman hem de Türk toplumunun yararına olacaktır. Resmi rakamlara göre 600 Türkün vaftiz edildiği kilise kayıtlarından tespit edilse de, sayının ciddi araştırmalar sonucu artacağı ve binleri aşacağından şüphe yoktur. **Türklerin Almanya'da 500 yıla yayılan izlerini** takip ederek bulmak büyük bir tarihi yolculuktur. Yüzlerce yıla sığan Avrupa'daki Türk izlerini bir makaleye sığdırmak ne yazık ki mümkün değildir. Umarım Avrupa'daki Türk izleri, ileride daha geniş kapsamlı akademik araştırmaların konusu olur.

¹³ Bu kavramların Almancası Kammertürke (Odalık Türk), Hofmohr (Saray zencisi), Inselindianer (adadan gelen kızılderi), yani yerli).

Kaynakça:

ABDULLAH, Muhammad Salim, (1981), *Geschichte des Islams in Deutschland*, Graz; Wien; Köln: Styria.

ALKAN, Mustafa Nail, (2015), “Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 34: 35- 48.

AUBELE, Anton, (1995) “Wie vor 300 Jahren bei uns Moslems zu Christen wurden. Drei Türkentaufen in Steinheim, Weißenhorn und Elchingen” *Geschichte im Landkreis Neu-Ulm*, Neu-Ulm, Landkreis Neu-Ulm.

COŞAN, Leyla, (2008), “Almanya’da Hristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri (16-18. Yüzyıllar)”, *Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi. The Journal of Turkish Cultural Studies*, 19: 43-60.

ÇELİK, Latif, (2008), *Türkische Spuren in Deutschland- Almanya’da Türk İzleri*, Mainz: Logophon.

DEETJEN, Werner-Ulrich, (2005), “700-jähriges Jubiläum Sadok Selim-Johannes Soldan (um 1270–1328), erster urkundlich bekannter türkischer Deutscher und Brackenhimer *Bürger*“, (Deetjen tarafından 24 Haziran 2005 tarihinde Johannes kilisesinde yapılan sunumun başlığı).

(online:[http://wikideu.com/wiki/index.php?title=Johanniskirche_\(Brackenheim\)](http://wikideu.com/wiki/index.php?title=Johanniskirche_(Brackenheim)))

HELLER, Hartmut, (2003), “Carl Osman und das Türkenmariandl”, *Die Zeit*, 37: 1-5.

HELLER, Hartmut, (1986), “Türkentaufen um 1700- ein vergessenes Kapitel der fränkischen Bevölkerungsgeschichte”, *Glaubensflüchtlinge und Glaubensfremde in Franken*. 26. Seminar des Frankenbundes vom 10.-12. Oktober 1986: 255-271.

SCHLUMBERGER, Hella, (1998), *Türkenstraße: Vorstadt und Hinterhof, eine Chronik erzählt*, München: Buchendorfer Verlag.

SPIES, Otto, (1968), “Schicksale türkischer Kriegsgefangener in Deutschland nach den Türkenkriegen”, *Festschrift Werner Caspel: zum 70. Geburtstag, 5.März 1966, gewidmet von Freunden und Schülern*, Erwin Gräf (Hrsg.), Leiden: Brill.

SPOHN, Margret, (1993), *Alles getürkt: 500 Jahre (Vor)Urteile der Deutschen über Türken*. Oldenburg: Bis.

TEPLY, Karl, (1973), “Türkentaufen in Wien während des großen Türkenkrieges 1683-1699. Wesen und Bedeutung der Türkentaufen”, *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, IXXX, Österreich: Ferdinand Berger&Söhne OHG, Horn, Nö.

YILDIRIM, Mustafa, (2008), “Tarihten Günümüze Münih’teki Türkler ve Bazı Türk Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19: 489-506.

Fotoğraflar ve Belgeler:

1.Esir Türk Ludwig Maximilian Mehmet von Königstreu, 25 yaşında esir düşen bir Türk kale komutanının oğludur. Mehmet Efendi, Kuzey Almanya'daki Hannover kentine götürülmüştür.

Aziz Petri Kilisesinin 1949'da restore edilen dış cephesinde Johann Ludewig Mehmet von Königstreu (1709–1775) için dikilen mezar taşı.

Mehmet Efendinin yaşadığı döneme ait 2 yağlıboya tablosu.

Ludwig Maximilian Mehmet von Königstreu adlı esir Türk'ün ailesi 1716 yılında Alman asilzadeler sınıfına dâhil edilmiştir. Sir Godfrey Kneller'in bu yağlıboya tablosu Barsinghausen manastırındadır.

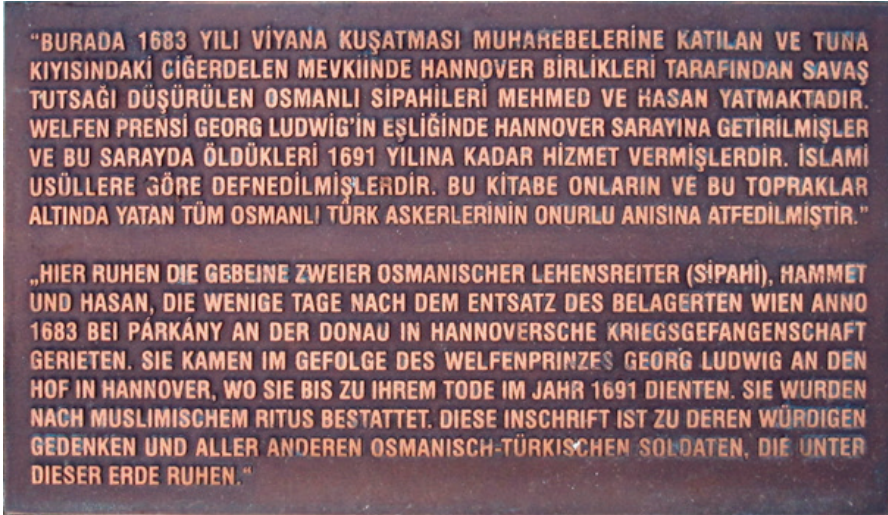
2.Hannover'deki Osmanlı mezarları: Önde Şemdinli'den gelen Derviş Mehmet ile Hasan adlı iki Sipahinin yan yana duran mezar taşları:

Bu bronz tablet 2000 yılında üstteki fotoğrafta görülen iki mezar taşının ortasına dikilen taşın üzerine konmuştur. Aynı tablet, 2006 yılında kimliği belirle-nemeyen kişi veya kişiler tarafından tahrip edilmiştir. Bu tabletteki bilgi hataları 2006'da yenilenen bir tablette düzeltilmiştir.

2006 yılında yenilenen ve iki sipahinin mezar taşları arasına konan bronz tab-let:

Şemdinlili Derviş Mehmet ile Hasan'ın kabirlerinin önden görünüşü. Arkada tipik bir Alman evi vardır. Aradaki taşın üzerinde yukarıdaki bronz tablet görünmektedir.

3.Esir Türk kızı Fatma Keriman'ın Almanya'da yapılmış resmi:

Zorla vaftiz edilen Fatma Keriman'ın Almanya'da 1734'te bakır üzerine yapılmış bir gravürü.

Elektör I. Friedrich August, Fatma'yı metres yapmıştır.

Fatma Keriman, 1674'te Budapeşte'deki savaşlarda kız kardeşi Züleyha (Sperling) ile esir düştü. Almanya'ya götürüldüğü zaman 24 yaşındaydı.

4.Vaftiz edilmiş Türk esiri Carl Osman'ın Rügland'da Hristiyan mezarlığındaki kabrinin üzerindeki mezar taşı:

Mezar taşında şunlar yazılıdır: “Burada Tanrı'nın rahmetinde Carl Osman yatmaktadır. 1655'te İstanbul'da doğdu / 1688'de Belgrad önlerinde esir alındı / 1727'de Rügland'da vaftiz edildi / 47 yıl hizmet etti, 1735'te 80 yaşında vefat etti.”

5. Berlin'de bulunan Türk esiri Hasan'ın müstakil evi hakkında bir bina duvarındaki anı levhasında şunlar yazılıdır:

“BERLİN ANI PLAKETİ

Burada 2. Dünya Savaşında yıkılana kadar Türk hizmetkâr Hasan'ın müstakil evi bulunuyordu. Bu ev, 1855'ten 1857'ye kadar Alman heykeltıraş Christian Daniel Rauch (2.11.1777-3.12.1857) tarafından yazlık ev olarak kullanılmıştır.”

6. Berlin'de Kukla Tiyatrosunda gösterilen ve Alman prenses Sophie-Charlotte'un Berlin'deki Charlottenburg (Alm. Charlotte'nin sarayı) sarayını yaptırtmasını anlatan kukla oyununda rol alan onun iki Türk hizmetkârı Hasan ve Ali:

Berlin'e götürülen Hasan ve Ali adlı iki Türk esiri, tarihte gerçekten Berlin Charlottenburg Sarayında Alman prensesi Sophie-Charlotte'nin özel hizmetkârı olmuşlardır. Kukla oyununda onlara atıfta bulunulmuştur.

Kukla oyununda prenses Sophie-Charlotte ve "Ümmi" adlı bayan hizmetkârı...

7. Savaş esiri bir yeniçerinin Almanca vaftiz belgesi:

II. 1230. ! **Eigentlicher Verkauf**
einer zu
Nückersdorff
verrichteten
Türken - Tauff/
Welche Anno 1694. den 1. Maji an Walspurg-
Tag / auf herzhliches Verlangen und ernstliches
Anlangen empfangen
G N S S A D /
Ein in der weyland Königl. Ungarischen Reichens Stadt
OBER gebornet Türck und geveßner Türckischer
Sotbaj oder Hauptmann / etc.
Deren erbettene Zeugen und Paten gewesen
Die Sochtle / Fürsichtig- und Sochweise Serren /
Serren /
† Herr Wolffgang Fridrich Pömer / etc.
Herr Carl Benedict Nüssel / etc.
Herr Jobst Wilhelm Ebner / etc.
Herr Johann Fridrich Behaim / etc.
deß Innern geheimen Raths der Kayserl. Freyen Reichs-
Stadt Nürnberg-Hoch-verordnet / best-verdiente und Groß-ansehlige
Kriegs-Räthe und Herren etc.
Der Tauffe aber war
M. Tobias Gabriel Ruprecht / Diener Christi zu obged. Nückersdorff.
Zu Anleit- und Gehenhaltung einer überannanten ; jedoch W Der
welbekanten nicht geringen / hierzu fürderlichen Stands- und
Verstands-Person in öffentlichen Druck gegeben.

Carl Müller 57/264

Yeniçeri askeri

Üstte bir yeniçeri yüzbaşısının vaftiz kaydının kâğıt başlığı

(Kaynak: «Spohn, Margret, Alles Getürkt:

500 Jahre (Vor-) Urteile der Deutschen über die Türken»)

8.Silifke-Konya karayolunun 13. km'sinde Alman İmparator I. Barbarossa'nın Mersin Gökusu'da boğulduğu yere dikilen anıtı:

9. Avrupalı soyluların saraylarındaki egzotik uşaklar:

Bir Avrupalı prensin muhteşem maiyeti: Resim, Avrupa saraylarında bir prensin ve eşinin hizmetinde bulunan esir Türkü, köle zenciye ve tropikal adalardan gelen köle yerliyi temsili olarak göstermektedir. Bunlar 16. ve 18. Yüzyıllarda saraylarda uşak olarak hizmet ediyorlardı.

Extended Abstract:

Turkish people have been in contact with the German states since the sixteenth century when the Ottoman Empire attempted to expand their territories beyond the north Balkan territories. The Ottoman Turks held two sieges in Vienna: the first Siege of Vienna in 1529 and the Second Siege of Vienna in 1683. In particular, it was the aftermath of the second siege which provided the circumstances for a Turkish community to permanently settle in Germany. Many Ottoman soldiers and camp followers who were left behind after the second siege of Vienna became stragglers or prisoners. It is estimated that at least 500 Turkish prisoners were forcibly settled in Germany. Historical records show that some Turks became traders or took up other professions, particularly in southern Germany. Some Turks fared very well in Germany; for example, one Ottoman Turk is recorded to have been raised to the Hanoverian nobility. Historical records also show that many Ottoman Turks converted to Christianity and became priests or pastors. The aftermath of the second siege of Vienna led to a series of wars between the Ottoman Empire and the Holy League, known as the "Great Turkish War", or the "War of the Holy League", this led to a series of Ottoman defeats. Consequently, more Turks were taken by the Europeans as prisoners. The Turkish captives taken to Germany were not solely made up of men. For example, General Schöning took "two of the most beautiful women in the world" in Buda who later converted to Christianity. Another Turkish captive named Fatima became the mistress of Augustus II the Strong, Elector of Saxony of the Albertine line of the House of Wettin. Fatima and Augustus had two children: their son, Frederick Augustus Rutowsky, became the commander of the Saxon army in 1754-63 whilst their daughter, Maria Anna Katharina Rutowska, married into Polish nobility. Records show that at this point it was not uncommon for Turks in Germany to convert to Christianity. For example, records show that 28

Turks converted to Christianity and were settled in Württemberg. Following the second siege of Vienna in 1683, the Turks were no longer considered to be dangerous enemies to the Empire, but to be exotic and somewhat appealing. Composers were influenced by Turkish music, and painters started to draw men and women in Turkish dress, perhaps the most prominent example of this being 12 etchings of the Austrian Empress Maria Theresia (reigned 1740-1780) in Turkish clothes which are kept in the archives of the Austrian National Library in Vienna. Writers started to include 'the Turk' in their works, whether it were novels, dramas or poems. Having failed to occupy Vienna that time, they tried again and again and finally were within sight of Austria's capital in 1683. There they were met by an Austrian and German army of 100,000 troops. The commander of the Turks, Pasha Kara Mustafa, commanded an army of 140,000 men. The battle between the German forces and the Turks seesawed all day until the Polish king Sobieski arrived with a heavy cavalry force of 20,000 men and charged the Turks downhill. The Turks lost about 15,000 men in the fighting. One of the principal reasons for the Turkish loss was the failure of their cavalry to use the stirrup, which the Polish cavalry was using. The first Muslims came to Germany as prisoners of war from the Siege of Vienna by the Ottomans (1683). The majority of these prisoners were in fact either baptised or returned to their homeland. However, some of them also died here, as evidenced by gravestones from 1689 in Brake and 1691 in Hannover. Despite their efforts in 1683, the Ottomans was unable to breach the walls of Vienna. Some Turkish Muslim prisoners of war were later sent to Germany. One of these captives was the Ottoman army commander Mehmet Sadullah, who was sent to the city of Würzburg along with some other prisoners. This group of around 300 people also included women and children. For the small wine-producing town of Würzburg, the arrival of the prisoners was a big event. The church, university and the shop filled town center refused to accept the prisoners in because they were Muslims. They attempted to forcefully convert them to Christianity. Those who did not comply were tortured and left to starve. They could not even find employment as house or shop servants. The baptisms, whether voluntary or forced, were celebrated with a parade. However, they were never able to fully trust the Muslim Turks and they were sent to live in a camp designed like a caravanserai at a location today known as the Mosque Road. Despite the tough conditions of the camp, the Turks still tried to continue with life as normal and would often make Turkish coffee. The curious beer-drinking wine-loving Germans wanted to taste this unknown black beverage. At first they did not like it, but later they came to love it. Due to his rank in the Ottoman army, Mehmet Sadullah was referred to by the Germans as Sadullah Pasha. He wanted them to try the drink and would often offer it to them. After a while he was baptized and renamed Johan Ernst Nicholas Strauss and began to seek permission to open a coffee house in Würzburg. In 1697 he was finally granted permission. His coffee became so popular it became an integral part of daily German life. It eventually became a competitor for wine, and it even became somewhat of a ritual for the people of Würzburg to drink coffee after a meal. The personal finances of Sadullah Pasha shot up, and he went on to marry and have children in the city. Today the descen-

dants of Sadullah Pasha are among thousands of Turks who populate Würzburg and the surrounding region. Many Turkish migrants who settled after 1960 are densely situated in the area. The city library of Würzburg even has a Turkish corner.

Yunus'ta Gönül Muhafazası

Conservation Of Soul By Yunus

Dr. Orhan BASAT*

Öz:

Türk Milleti'nin yetiştirmiş olduğu yüce gönüllerden biri olan Yunus Emre, hem yaşamıyla hem de yazdığı eserlerinde kullandığı dil ile mana - madde evrenine ait kavramların doğalarını göstermesiyle, milletimizin gönlünde müstesna bir yere sahip olmuştur. O'nun insana verdiği yüce değer, yaratılış sırrına ulaşma arzusu, ilahi aşk ile mücehhez insan tasarımı, günümüz insanlarına ışık tutmaktadır. Yunus Emre gerek Divanı gerekse diğer eserleriyle sadece kendi çağının insanına değil aynı zamanda günümüz bireyine de seslenmektedir. "Bu gözümde bakan nedir?" Y ada "Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı" benzeri dillere pelesenk olmuş mısraları ile toprağımız insanının varlığa bakışının adeta bir prototipi olmuştur. Modern zaman insanları olarak bizler Yunus'u dinlerken bize hiç de yabancı gelmeyen bizim gönül sesimizden nağmeler duyacağız.

Türk Milli Eğitim Sisteminin hedeflediği insan tipi Yunus'ta, O'nun eserlerinde seçik olarak bulunmaktadır. Eğitim sistemimiz de millilik hedefleniyorsa bu menzile ulaştıracak yolun sahiplerindendir Yunus. O, insanı, duygularını, gönlünü,

*Çankırı TOBB Fen Lisesi Felsefe Öğretmeni, orhanbasat@gmail.com 0000-0002-1848-1506

ruhunu, aklını ve bunların doğalarını anlamak için yüzyıllar öncesinden bize seslenir. Bu sese kulak vermeye, idealize ettiği insani vasıfları anlamaya ve gelecek nesillere aktarmaya niyetlendik. Bu amaçla Divanında tasvir ettiği insanı anlamaya çalıştık. İnsan nasıl bir zihin, gönül yapısına sahiptir? Bu özvarlıklarımızın sahip olduğu olumlu niteliklerinin bilinmesi bizlere, bunları bir sonraki nesle aktarmak için muhafaza etmede kolaylık sağlayacağı fikri çalışmamızda gösterilmiştir.

Anahtar sözcükler: Yunus Emre, Muhafaza, Tevazu, Cömertlik, Kanaat

Abstract:

Yunus Emre, who is one of the high minded people, raised by Turkish People has an exceptional place at the heart of our people with his life and since he presented natures of concepts belonging to meaning – article universe through the language he used in his works. Supreme value he attributed to people, his demand to reach the secret of creation and his model of equipped human with divine love light the way for today's people. Yunus Emre addresses to both of his age's people and today's person with his Divan and other works. He really became the prototype of view point of our country's people on the living creature with theverses which were said by many people like “ what does look from my eye?” or “ The anxiety doesn't get on as so many living creatures ser available.”. We, as the modern-day's people, willhear the tune from our soul's voice which look familiaete us while we listen to Yunus. Human type targeted by the System of Turkish National Education is obvious for Yunus and in his works. Yunus is one of the owners of the way to reach at this stage if nationalism is targeted in our system of education. He addresses us prior to centuries in order to understand man, his feelings, heart, soul, mind and nature of the given elements. We intend to pay attention to his voice, understand humanistic qualities he idealized and transfer them to the further generations. For this purpose, we have tried to understand man he described in his collected poems. What kind of a structure of mind and heart do people have? The idea that being aware of positive qualities of these personal beings will make easier to keep them in order to transfer them to following generations has been demonstrated in our study.

Keywords: Yunus Emre, Conservation, Modesty, Generosity, Opinion

Giriş:

Akla duyulan sonsuz, sınırsız ve sarsılmaz güvenin, o'nun (aklın) otonomluğu başlığı altında, kökenini aydınlanmaya kadar götürebileceğimiz eleştirilemezliği ile aklın ne ise o olan varoluşundan/neliğinden ayrı bir bağlamda ele alınıp yeni düşünce ve eylemlere temel yapıldığı malumdur. Özlenen evreni gerçekleştirme idealinde sorumluluğu tek başına ve layüsellik koruması altında üstlenen aydınlanma çağının akıl anlayışı birçok felsefi okulun eleştirisini aldığı gibi muhafazakâr düşünceye sahip aydınların da tenkidine uğramış hatta mezkûr anlayışın epistemolojik kurgusunda başat rolü üstlenmiştir. Bu cümleden olmak üzere akla, dine, bilime, diğer aşkın niteliklerin yegâne anlaşılma/bilme rolünün yüklenerek doğayı, toplumu, insanı kısaca tüm evreni açıklamada tek yol gösterici rolünün verilmesi sadece bu çağa (aydınlanma) özgü bir durum değildir. Benzer otonom ve tek yol göstericilik rolleri Ortaçağ'da teolojiye; (Vural 2011: 20) rönesansta ve modernite döneminde bilime atfedilmiştir.

Yukarıda arz edilen her dönemin başat enstrümanı ve onun felsefi, siyasi, toplumsal, dini ele alış tarzları/pratikleri müstakil araştırmalara muhtaçtır. Örneğin Ortaçağ'ın kilise merkezli ve doğasından koparılmış teoloji yorumları ve uygulamaları dine ve insan yaşamında ona (dine) pozitif ayrıcalık tanıyan insanı dahi dinden tamamen uzaklaşmaya, aşırı tenkitlere hatta yok saymaya kadar götürmüştür. Bu nedenle insan aklı, duyguları, iradesi ve içindeki inanma fenomeniyle bir bütün varlık iken ilgili niteliklerin doğasından kopartılıp farklı saiklerle ve mutlak doğruya ulaştırabilecek tek araç olarak kullanılma pratiği, dönem dönem baskı unsuru haline getirilmesi, diğerleri üzerine tahakküm edici pratiği, insanı ya da daha doğru bir ifadeyle evrendeki değişimin temeli olan düşünceyi sığlaştırmıştır.

Muhafazakârlık üzerine yaptığım çalışmalarımda özellikle kavram ile ismi özdeşleşen Burke'ün muhafazakârlığı ele almasını inceleme sürecimde bu toprakların neyi, nasıl ve niye koruduğu düşüncesi beni Yunus'a götürdü. Reflection (Burke 2009:10) da Fransız Devrimi eleştirisinde Burke, devrim sonrası uygulamaların insani olandan uzaklığını; duyguların, kadim kazanımların, soyut formüller uğruna ihmal edilmesini eleştirmişti. Bu türden devrimsel yıkımların yarattığı travma insanı kendinden uzaklaştırmakta adeta kendine yabancılaştırmaktaydı. Oysa Yunus başka bir teklifle gelmişti yıllar öncesinden. Ne idi bu teklif? Bu arayış ile sadece kavramlar değil tüm doğal ve insani şeylerin kendi bağlamlarından koparılıp ele alınmalarının sonucunda ortaya prematüre düşüncelerin çıktığını belki de en güzel gösteren örnek olduğundan Divanını tekrar ve daha dikkatli, adeta kaybolmuş toprağımın sırrını arar gibi okudum. Hipotezime uygun muhtevalar ile karşılaştım. Bu çalışmam, evrensel düşünceye giden yol da bize yol gösterici olması ümidiyle ve "bize benzeyen gökyüzünün aktığı" toprağımızın, bizim insanımızın zihin dünyasına/kavramlarına ve eylemlerine nasıl yansıdığını anlamada yardımcı olacağını düşünüyorum.

Muhafazakârlık Kavramının Tarihi Gelişimi

Muhafazakârlık kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup “Muhafaza: hıfz’dan hıfzetme, saklama, koruma, kayırma” (Develioğlu 1984:795) anlamlarına gelen muhafaza kelimesinden türetilmiş bir sözcüktür. Sözcüğün anlamını oluşturan eylemlerin ortak nitelikleri korunmaya, aktarılmaya değer, bir sonraki nesle miras bırakılması düşünülen fiilleri işaret etmesidir. Muhafazakârlığı bir tutum ya da ideoloji olarak değerlendirenler olduğu gibi onu devrim karşıtlığı temeli üzerine yerleştiren ele alışlarda olmuştur. “Bir düşünce geleneği ve bir siyasi ideolojidir.” (Özipek 2011: 13) Saklanması istenen şey, kişinin hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan somut varlıklarla birlikte insani, duygusal/zihinsel kavramlar da saklanma fiilinin kapsamındadır. Kavram, özellikle siyaset felsefesi merkezli incelemelerde Burke ile birlikte anılmaya başlamış, bilgi kuramsal temeline akla merkezi eleştiri vurgusunu yerleştirmiştir. Modernleşmenin Descartes ile başlayan serüveninde akla duyulan sonsuz güvenin neticesi olarak doğal bağlamından uzaklaştırıldığı düşünüldüğünde aklın ve onun -aklın- yıkıcı etkisini gösterdiği Fransız Devriminde ve siyaset felsefelerinde akla yüklenen sarsılmaz/yanılmazlık fikrine karşı muhafazakâr söylemin kuramsal çerçevesinin hem aydınlanma aklı (burada özellikle aydınlanmanın Fransız versiyonunun akıl anlayışı) hem de devrim karşıtlığı (White 2013:23) bağlamında temellendirilmesine de temel olmuştur. “Condorcet’ye göre, mükemmelleşebilirliğin (perfectibility) önünde herhangi (Bachelard 2013:5) bir sınır bulunmayan insan, aklın önündeki engelleri yok ederek yetkin hale gelebilir.” (Duman 2010:67) Bu düşünce odaklı inşa edilen bilim “bilimsel kavram bilginin gerçekten ortaya çıkışıdır” temasını tetiklemiştir. Fransız aydınlanma felsefesi ve bilimin “nesnelci eğilimi...” (Ewald 2010 s:11) ile artık akıl ve onun olgusal dünyaya uygulanma yöntemi yegâne hakikat olmuştur. Akla yüklenen; evreni açıklamada tek ve mutlak güç yetkisi ve ona dayalı bilimsel ilerleme fikri, yanılmazlık düşüncesiyle birleştiğinde insanı insan yapan ve yaşarken, duyarken, hissederken, arzularken ki insanlıkların soyut formüller uğruna bir yok saymaya tabi tutulmasına, ardından da eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramların kurgusal vaatlerinin yaşantıda karşılık bulmamasına yol açmıştır. Burke ve ardılları özellikle aklı yadsınamıştır. Tersine onun doğal bir çalışma düzeni olduğunun gösterilmesiyle, yapı-bozuma değil neyse o olan yapısının anlaşılmasına çalışmışlardır. Aklın tüm fakülteleriyle incelenmesi, soyutlama, genelleme ve diğer öz niteliklerinin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi onun apriori -objeden uzak-kurgularına, olgudan koparılmışlığına bir çözüm olacaktır. “O’na göre bir insanın gıdaya ya da ilaca olan soyut hakkını tartışmanın anlamı nedir? Mesele, gıda ve ilacın temini ve dozunun ayarlanmasıdır ki bu konuda yardımına başvuracak olan bir metafizik profesörü değil, çiftçi ve doktordur.” (Gençer 2011:67) Akli Fransız aydınlanmasının merkeze aldığı soyut ele alıştan tamamen ayrı Aydınlanmanın İskoç tarzı ile ele alan Burke böylelikle akli, duygu ve tutkuları kişi-nesne ilişkisi bağlamında empirik metotla analiz eder. Yani bakış dıştan içe, nesneden özneye doğru bir yöne evrilmiştir.

İşte bu yöntem bizim çalışmamızın ana omurgasını oluşturan Yunus Emre’nin

gönülden varlığa doğru yönelme yöntemini akla getirir. Burke ve muhafazakâr düşünürlerin akli analiz serüveninde ki insanı tecrübe içinde anlama yöntemi Yunus'ta yerini, organik bütün içerisinde, yaşamsal yetkilerle donatılmış vasfıyla us'un; kalbin temizlenmesinde, duygu-tutkuların sınırlılıklarının bilinmesinde iç gözlem metodunu uygulamasına bırakmıştır. “Kendini bilmeme” (Düzdağ 2015:97) zihni bir hastalıktır. İnsanın sahip olduğu zihni ve ruhi niteliklerinin farkına varması dış etkilere karşı yapısının bozulmasını engelleyeceğinden öncelikle kişi kendi özvarlıklarını bilmelidir. Bu varlıklarımız içerisinde hayati öneme sahip olanı akıl olsa gerektir. Bu manada akıl nasıl bir mevkiye sahiptir beden sarayında? Bu soru mühimdir. Yunus'a göre akıl beden sarayında yüce bir mevkiye sahiptir. Ama nasıl bir yapısı ve çalışması vardır? Akıl, kişiye ve çevresine faydalı olmada, kendisinin sahip olduğu organik bütüne ve bu bütünün canı olan ruhuna zarar verecek girişimlere karşı korumada görevleri nelerdir? İnsanın maddi ve manevi hassalarının bilinmesi insana ‘nefsin’ kötülüklerinden kurtulması için güç verecektir. Böylelikle insan Yunus'ta, kendine ve çevresine yararlı, Allah'ın insanlarda murad ettiği; insanın nefsinin elinden alınmış gerçek özüne döndürülmüş kalp ve zihin yapısıyla dışa (ötekine) yönelmesiyle/el uzatmasıyla insan artık kamunun yararlandığı bir sebil olur. Sebil insan nasıl olunur?

‘Sebil İnsan’ ın Özellikleri: Mütevazılık

Burke'den yaklaşık altı yüzyıl önce yaşamış olan Yunus Emre'nin akli nasıl ele aldığını, aklın yapısını, niteliklerini ve çalışmasını nasıl serimlediğini göstermeden, aklın tanımını, tarifini yapmadan önce onun -us sahibi insanda- olması gerektiğini düşündüğü nitelikleri gösterelim. Yunus, ruhun olumlu niteliklerini, nefsin menfi nitelikleriyle mukayese ederek serimler. Bunlardan ilki mütevazılıktır ki buna nefsin kibir ve tamâdan uzaklaştırılması yani tevazuuyla sahip olunabilir. Yunus:

“Benim gibi mücrim kul var işte bir dahi bul

Dilimde ilm'ü usül, gönümde dünya sever.” (Tatçı 1998:7)

Diyerek tenkide kendisinden, daha doğru bir deyişle dilinin söylediği ile gönülün kelamının çelişkisiz olması beklentisinden yola çıkar. Dil (dış değil fakat dış'a açılan kapı'dır) iç -ruh, gönül, kısaca Rahmani olanın evi- ile uyumlu olmalıdır. Gönülden, ruhundan beslenmeli ve ondan duyduklarının tercümanı olmalı dil. Hal ve kâl mütenasipliği bir nevi bu iç-dış dengesinin dil ile pratiğinde başlar. Böylelikle çelişkisizliği, iç-dış dengesinin ilk adımıyla ulaşan insan, yani ruhi ve bedeni dengeye ulaşan insan kendine ve kendi dışına faydalı olma yolundadır artık. İnsanın yapısal bütünlüğünün oluşmasında ki ilk uyum dil-gönül arasında aranır. Günümüz psikoloji çalışmalarının bizlere gösterdiği sağlıklı insan tanımının şartlarından biri de bu duygu (kalp)- zihin ve söylem tutarlılığının oluşmasıdır. Fayda demek ki gönülle dilin, eylemle düşüncenin paralel olması ile mümkündür. Bedensel olanın yani dilin ruhsal olana -yani hiç ölmeyene ki burada gönle- uygun

hareketi esastır. O maddi olanın nefsi, gönlün (ruh) ise Rahmani olduğunu söyler:

“Sakıngıl kim bulardan olmayasın

Ki nefis divanına yazılmayasın” (Tatçı 1998:25)

Nefs eline düşmemenin Rahmani olana uymanın ulaşılması/muhafaza edilmesi istenen fiil olduğunu ifade eder. Maddeye sahip olma fikrinden/duygusundan uzaklaşan Sebil insan kendini, yani sahip olduğu maddi ve ruhi özvarlıklarını diğer insanlar üzerinde tahakküm aracı olarak kullanamaz. Çünkü kişi iyi olanı sadece kendisinde isteyen değil tüm insanlarda olmasını arzu eden ve bu yönde hareket edendir. O’na –ruhsal yetkinliğe- ulaşan insan, kendinde olan olumlu hasletleri başkasında da görmek isteyecek kadar yüce gönüllüdür. Bu gönüle sahip olan kişi artık diğerinde de kendisinde olanı, hatta kendisinde olmasa bile olmasını arzu ettiği vasıfların öteki insanlarda olmasını isteyendir. “Geleneksel dünya görüşüne göre hakikatin kaynağı hikmettir” (Gençer 2011.30) Maddeye, maddi olana sevgi bitmeyen bir hırstır ve insanı doyumсуuzluğa düşer eder. Tamâ der Yunus, nefse götürür insanı. Çaresi kanaattir:

Kana’at fakrıyla uş gele şimdi

Baka dur düşmene gör nide şimdi” (Gençer 2011.30)

Bu sıfatları temsiller, alegoriler, mazmunlar, analogilerle anlatan Yunus nefis ve ruh (gönül) mücadelesini de birbirlerine galebe etmeye çalışan düşmanlar olarak resmeder. Savaş bu iki kuvvet arasındadır artık. Kişinin sahip olduğu iyi nitelikleri iyiliklerin tek sahibi olan Allah’ın sıfatlarının tecellisidir O’na göre. Fakat nefis’in askerleri de bedensel arzuları, masivaya doğru istemi harekete geçirebilecek donanıma sahiptir. Mücadele çetin olacaktır.

Kanaat ve paylaşma:

Nefs doymak bilmeyen tamâ arzusunu kendine nefer olarak almıştır. İnsanı buna –tamâ’ya- sahip olmaya sevk etmek ister ki kanaatten -dolayısıyla Rahmani-den- uzaklaşsın. Tamâ’ya sahip insan bedensel arzu, istek, emel, istikbal, makam, mevki, mansıp peşinde sürüklensin. Bu menfi vasıflara sahip olsun ki insan böylece başkasına fayda düşüncesinden uzak, sadece kendini düşünsün. Böylece doymak bilmeyen nefis bir kaleyi daha fethetsin ve diğer kaleleri almak için güçlensin. Fakat gönül nefsin doyumсуuzluğuna karşı kanaat askerlerini devreye sokar:

“Kamu şehir ü kamu il rahat oldu

Nereye vardısıa pür-nimet oldu.”(Tatçı 1998:26)

Bilinç sahibi varlık olan insanın deneyimleri gösterir ki, nefis denen ve kendinden, ‘benim olsun’ marazi arzusundan başka bir şey düşünmeyen insan için dış maddi varlıklar dünyası mükemmel bir pazardır. İnsana sunduğu sonsuz arzu nesnelere ile maddi evren insana sahip olma hazzının bitmeyeceğini gösterir.

“Hakk’ı gerçek sevenlere cümle âlem kardaş gelir.” (Tatçı 1998:50) Mısrası ken-

di mana âleminin gösterdiğinin peşinden giden insanın -ki bu kişi engin bir toleransa sahip olan, kendi mana tecrübesini anlatan Yunus'tur adeta- öteki olana karşı sahip olduklarını gösterme ve böbürlenmeyi değil onda da aynı hasletlerin olması niyetiyle bağışlayıcı olmayı salık verecektir. Sadece insana değil tüm yaratılana geniş bir müsamaha ile yaklaşacaktır böylelikle kişi. Yunus:

“Benim bir karıncaya ulu nazarım vardır.” (Tatçı 1998:50) Mısrasıyla yaratılan da yaratanın izlerini görür tüm varlıklara saygıyla yaklaşır.

Nefsin tama tuzağına, elinde olanla yetindiğinde yani kanaat ettiğinde düşmeyecek olan kişi savaşın ilk cephesini kazanmıştır artık. Kanaat etmeme aşırılığı, sahip oldukları arttıkça sahip olamadığını da elde etmeyi -ki bunun için şiddeti dahi dener- arzu eder nefsin tamâ tuzağına düşen kişi. Tarihi deneyimler, sosyal hadiseler kanaatten uzak insanlardan oluşan toplumların sonunun felaket olduğunu gösteren örneklerle doludur. En güzel ve yakın örnek Fransız Devrimi'dir. Soyut söylemler ile yola çıkan aydınlanmacı özne devrim ile iktidarı ele geçirdiğinde vaatlerine uygun eylemde bulunmamış, kitleleri kendilerine itaat etmeye ikna edememiş ve bunun yönetselliklerinin sonunun getireceğini gördüklerinden şiddet tercih edilmiştir. Yunus'ta yönetme/hükmetme arzusu -makam- tamâyı doğurduğundan, bu emel yönetence kitlelerin tümünün kendine ve kendilerinin her türden isteklerine koşulsuz itaati sağlama saikiyle makam sahiplerini zor kullanma yöntemine sevk edecektir. Tamâ elinde bir nevi oyuncak olmuş olan erk sahibi kendisine itaat etmeyen tek kişi dahi istemeyecektir. Yönetime sahip olan kişi ya da grup itaat ettirme hedeflerine uymayanları korku ile terbiye etmeyi deneyeceklerdir. Çünkü topluluklar ellerindekini kaybedeceklerini düşündüklerinde -hatta gördüklerinde- erk'e korkudan kaynaklı itaati tercih edeceklerdir. Kitlelerin erk'e bu nevi bakışı siyaset teorisyenlerinin olduğu kadar sosyal psikologlarında dikkatini çekmiştir. Bunda kitle inanç ve tutumlarının yönetsel erke tavrı da mühim bir etkidir. “Kitle inanç ve tutumlarının siyasal sürecin ayrılmaz bir parçası sayılması...” (Mardin 2015:17) Çünkü insan yönetme erkine sahip olduğunda -ki bu masivanın en güçlülerindendir- ötekini de kendisi gibi düşünmeye, inanmaya, eylemeye zorlayacaktır. Bu ideolojilerin jakoben niteliklerindedir. “Gerçekleri olduğu gibi yansıtmamak” (Mardin 2015:15) Herkes onlar gibi düşünmeli, eylemeli. Fransız Devrimi güzel bir örnektir buna:

“Başlangıçta felsefesiyle yayılan devrimin adil ve hümanist ilkeleri yolundan sapmıştı. Kilisenin hoşgörüsüz zulmü siyasete bulaşmış devrimcilerin kurduğu mahkemeler engizisyonun, giyotin de diri diri yakma cezasının yerini almıştı.” (Paine 2010:67) İktidarı ele geçirmek yetmiyor anlaşılan devrim sahiplerine. Tahakküm idarenin keyfilğine/despotluğuna sinmiştir artık. Fransız devriminde ülkeye egemen olan devrimcilerin vaatlerini gerçekleştirmek yerine insanların zihnine, düşüncelerine de sahip olmayı istemesi kendileri gibi düşünmeyenlere yaptıkları zulüm malumdur. Bu nitelik kanaat'ten uzak, nefsinin eline düşmüşlüğü, ruhunu ihtiras sarmışlığın, yani dizginleri nefse vermiş olmanın neticesidir Yunus'a göre.

Tevazu, nefsinin bitmek bilmeyen ihtiraslarından azade bireyin başka bir deyişle herkese bal dolu gönül kabından fayda ikram edenlerin en mühim vasfıdır oysa. Ben de var sende de olsun. Bende olan sen de olmasın çünkü iyi olan yalnızca bana yakışır fikri insanı kibre götürür. Kibir nefsin silahlarından bir diğeridir:

“Sakıngıl olmağıl kibrile yoldaş

Kibir kandayısıa onunla savaş.” (Tatçı 1998:26)

Kibirli insan neden başkasını değil de kendini düşünür? Yunus kibrin kendini beğenmişliğin insanı felakete götüreceğini, alçakgönüllü olmanın, iyi'ye ulaşınca paylaşmanın ise insanı yücelteceğini söyler. İnsan 'su' gibi olmalıdır. Toprağa yakın olma kendini üstün görmeme, diğer insanlar gibi bir insan olma demektir Yunus'ta. Bu kibrin ilacıdır. Toprağa yakın olması ile 'su' tevazu sahibi insanı, mütevazı bireyi temsil eder. Ancak bu sığata sahip olmak hiç de kolay değildir. Kibri yani kendi dışındakilere faydadan uzak yaşantıyı yıkacak olan mütevazı insan tattığı bu duygunun tüm insanlarda olmasını arzu ettiğinden savaştan kaçmaz:

“Kılıç tartıp gelir yir alçağından

Kibir gördi anı kaçır dağından.” (Tatçı 1998:26)

Aynı ordunun neferleri olan kibir ve tama'yı besleyecek güçler lazımdır. Nefs bu gücü öfkede bulur. Ortak hedefleri olan iyi'den insanı uzaklaştırma ilkesi ile kişi kendine ve çevresine faydadan uzak olacaksa -ki aksi imkânsız- nefis kuvvetlerini tamamıyla bu amaca mütenasip harekete geçirmelidir. Bedenini, ruhunu öfke saran insanın zarar veremeyeceği, yıkamayacağı şey yoktur. Gözüne hiçbir şey gözükmez öfkeli bireyin. Yunus'un öfkeyi nefse, yani insanı felakete götüren bir yapıya asker etmesi yaşadığı tecrübelerden olsa gerektir. Öfkeli bir insanın iyilik yaptığı görülmemiş, kendine ve çevresine muazzam zarar verdiğine ise sıkça şahit olunmuştur.

Rahmaniye ulaştırır enerji: Aşk

Edip Ahmet, Atabet'ül Hakayık'ta “Kemik için ilik ne kadar gerekli ise insan içinde bilgi o kadar gereklidir.” (Çağbayır 2013:18) der. Bu analogisinde insana can veren kemik olmadığını anlatır Yükneki. Bu temsil gibi Yunus'ta da insana mücadele gücü/enerjisi veren aşk'tır. Nefs ve gönül savaşı kişinin hem bedenine hem de canına zarar verdiğinden bu harbi 'aşk' ile isteyen insan yapabilir. Aşk öyle bir kuvvettir ki özneyi amacına ulaşana kadar manevi olarak besler. Aşk bulaş diğerkâmlık makamına geçmiştir. O artık herkesin beslendiği sebildir. Aşka ulaşan vardığı menzilin gerekliliği icabı kimseyi hor görmez. Bu kişi kendi nefsinin faydadan uzak isteklerine karşı ruhun yüce penceresinden bakar ve konuşur. Bu dil kudret lisanıdır:

“Aşk makamı 'âlidir' aşk kadim ezelidir

Aşk sözünü söyleyen cümle kudret dilidir.” (Tatçı 1998:81)

Aşğa lisan kuvvetini veren nefsin arzu ve isteklerinden arınarak Allah'a yak-

laşmış olması ve bu hal'in diğer insanlarda da olması isteğidir. Bencillik aşğın niteliği değildir. O diğerkâm'dır. Baş gözü ile ulaşamaz bu hal'e. Göz kapanacak ve gönül gözüne seyir başlayacaktır ki hakikat kendini göstereyin.

“Yunus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir

Gönül gözü görmeyince bu baş gözi görmeyiser.” (Tatçı 1998:81)

Gönül menziline olanın dilinde yalan olamaz. Her şeyden vazgeçen yalnızca Allah'ın hoşnutluğu/rızası peşinde olan kul'un gönlü maddi/nefsi terk makamlarını geçtiğinden, sadece Allah'ı ister bu dil ve gönül. Bu gönlün dili, kendisi için istediğini başkası içinde isteyecek gönle ve dile sahiptir.

Burada Yunus'un aşğın yalanı, dedikoduyu, gıybeti, hasedi, cimriliği, kini, hırsı, açgözlülüğü, makam sevgisini, istikbal beklentisini kurtulması gereken nefsi/şahsi nitelikler olarak görmesi ve Yaratılana engin bir hoşgörüyü bakmasının nedeni insanların bireysel/bedensel/marazi hazlardan uzak tutarak, başkasını da kendisi gibi düşünerek, iyi olanın paylaşılması isteğinden gelmektedir. Korunmasını istediği bedensel istekler değil onların üstesinden gelmiş aşk makamına ulaşmış insanın vasıflarıdır. Kalbi temizlemek, yukarıda zikredilen ve hem kişiye hem de topluma zarar veren duygu, tutku, arzu ve fiillerden uzak durmakla mümkündür. Aksi takdirde bu nefsi/şahsi marazi duyguların eline düşerse insan kendinden başkasını göremez. Duyuların gösterdiği tek ve yanılmaz hakikat değildir. Allah'a ulaşma arzusundaki gönül eri kesretten vahdete varmalıdır. Bu yol kalbi arınma yoludur. Birliğe varma arzusudur. Tevhide ulaşan her var olanda O'nu görür. İşte akıl, ruhu, nefsin tuzaklarından uzaklaştıracak gönül makamının yöneticisidir. İyiliğin de kötülüğün de kaynağı insandır. İç dünyasından uzak maddi evrenin sınırsız lezzetlerinin peşinden giden kişi aşk menziline ulaşamaz. Hakikat içeridedir.

Görüldüğü üzere mana odaklı muhafaza Yunus'un düşünce sisteminde ana omurgayı oluşturur. Yunus'ta Masiva -madde- sevgisi ya da isteğinin kalpten atılmasının, bunun yerine Allah sevgisinin konulmasının gerektiği açıktır. Madde çokluğa, hırsa götürür insanı, Allah sevgisi ise kanaate, birliğe, yani Rahmaniye ulaştırır. Nefsin arzularından uzaklaştırılan bireylerden oluşan toplum, aile, hem kendi edimlerinde hem de tüm insanlığa fayda sağlayacak faaliyetlerde bulunabilir. Bu insan makam, mevki, şöhret, maddi doyumsuzluk, cimrilik gibi insanı bireyselliğe, toplumu felakete götüren fiillerden uzaktır. Cimriliği paylaşma ile makam, mevki, şöhret sevgisini diğerkâmlıkla aşan insan ve bu kişilerden oluşan toplum, millet olma, bilim, sanat, felsefe üretme sürecinde genelin faydasından başka bir şey düşünmez.

Türk Milli Eğitim sisteminin temellerini atabileceğimiz yerli ve tamamen Milli bir yüce gönül insanı olan Yunus çağları aşan sesiyle bize şöyle seslenmektedir: Değerlerimizi yaşamanın ve kaybedilmiş değerlerimizin İhya'sının yolu bu toprağın yaşantısını örnek alan bir birey kurgusundan, eğitim sistemini de buna uygun tanzimden geçer demektir adeta.

Kaynakça:

BACHELARD, Gaston (2013), *Bilimsel Zihnin Oluşumu*, Çev: Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.

BURKE, Edmund (2009), *Reflections On The RevolutionIn France*, Oxford University Press.

DUMAN, Fatih (2010), *Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına Edmund Burke*, Ankara: Liberte Yayınları.

EMRE, Yunus(1998), *Yunus Emre Divanı*, Haz: Mustafa Tatçı, Ankara: Akçağ Yayınları.

EWALD, Oskar (2010), *Fransız Aydınlanma Felsefesi*, Çev: Gürsel Aytaç Ankara: Doğu Batı Yayınları.

GENÇER, Bedri (2011), *Hikmet Kavşağında Edmund Burke ile Ahmet Cevdet*, İstanbul: Kapı Yayınları.

MARDİN, Şerif (2016), *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.

MARDİN, Şerif (2012), *İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZİPEK, Bekir Berat (2011), *Muhafakârlık – Akıl, Toplum, Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları.

SAİD, Halim Paşa (2015), *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İz Yayıncılık.

VURAL, Mehmet (2011), *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, Ankara: Elis Yayınları.

WHITE, Stephen K (2013), *Edmund Burke, Modernite, Politika ve Estetik*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

YÜKNEKİ, Edip Ahmed Bin Mahmud. (2013), *Atabetü'l-Hakayık*, Haz: Yaşar Çağbayır, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Extended Abstract:

When the nations' intellectual history is reviewed, it is seen that some of the luminaries understand their nations' cultural and mental progress extensively and deeply. The western luminaries started to be in the effort of organising Greek-Roman rationality and law tradition in their works and the executive systems. When the works of Aristo, Montesque Locke, Rousseau and other intellectual people are explored, it is seen that they developed the thought on nature and human with the arguments which are suitable for their philosophical, scientific and mental traditions.

In this context, it should be reviewed systematically about how our geographies people tend towards the nature, human and value with a style of approaching that we can say it as Turkish culture tradition and how our nation's feeling and mental world are reflected into the life and thought. This reflection will provide an inside and inform about our people. So Yunus Emre is one of the most important people in our national culture and thought. We see briefly our country's people, love, viewpoint on the living creature, altruism, death, resurrection in him with the collected poems and Risaletu'n Nushiyye.

This world's patterns resemble to a mill

The people perfuse the inattention to the boasting flour

He thinks that the mortal world where we live is a shade world like Platon. The born one grows up and dies. There are any living creatures which don't die and are not ground on the world's wheel. It takes a step on the first gear of mill which lives without thinking the back of living creature's visible face in the world. The people are born with the missing as their spirit will breath in the body and seek the holes. What will revive their spirit?

Yunus starts this seeking with speech. Namely, he wants the common thing desired in the heart with whatever the speech says. Yunus thinks that the statement should be the reflection of spirit(heart) which is the part of heart and people that it wants to have the good one. The importance of internal-external consistence in the target of being a healthy person was determined before the centuries. The principle of making the one, that you don't want to be made on you, to another one turns into the universal principle of " know whatever you want and state it" as considering your heart (mind -feelings ç) with the introspection method. The statement of this wish with the consistency, namely desiring it and being an action are among the normal individuals' definition. The last place for the reverse situation, namely for the internal and external bin-coincidence is the psychiatry services.

Yunus names this contradiction as the first phase of falling into the hands of humand soul. The human soul, namely the internal mechanism which wants to have the bad one is always in the war with the spirit in this sense. Both of the units have their own soldiers. The consistence starting in speech approaches the people to the mercy (to the good one, to the spiritual specific one while the possible contra-

diction will take the individual to the human soul (to the bad one, to the demonic spirit). The person wants to share his/her good features especially with someone after the speech and heart consistence so that this individual is the person having the altruism position.

This position is the desire of individual, who gets the good one in hisseleri/herself, to see this trait in the other. This is about whether I wish you don't have but I have or I wish you have the good one which is available in me. Yunus wants that the one which is suitable for the spirit is available in all of the people.

The human soul sends the private of not being full up- greed (request) among his soldiers to the front line against the self-sacrificing desire. It releases the desire of having the assets in the eternal material universe the people with their net assets that they have as the material and nonmaterial. The heart (spirit) and the human soul are on the field with the soldiers of request and satisfaction. The winner of this combat will be that the mind which gets tired of the human soul's endless desires has the willpower accept that the one which is far away from the request (greed) and will be closed to the divine nature. The human soul will be defeated on the front line with the willpower's leverage on the spiritual one, and it will find the peace with the humility.

The human soul sends the arrogance soldier against the most suitable situation. The nature is really an endless bazaar for the person who brags for his/her material and nonmaterial assets, who doesn't want that these assets are in the hand of another people. Yunus says that the arrogance will undo the person. He states that it will aggrandize the people to be a modest one. Yunus Emre says that the people should like water. How the water which is closed to the soil is far from pride although it is the lifesource. So the people should not leave from the humility in spite of the asset's number. The human soul's greed and arrogance soldiers serve for the same goal. It finds the trigger power feeding the human soul which is not satisfied even if it has got the many assets is in the anger. I wish I have the this one...and this one. Nobody can have the feeling that I wish I have it but another person doesn't have it, except from the person that the anger is covered in his/her soul. The desire of having everything evokes the human soul with an ambition which is envier of the individuals' asset and also can damage on this person so that it takes the people to the death.

The person who doesn't have the love can not succeed such a difficult war. The love is such a power that it feeds the subject until it gets the goal if it is in the heart. The person who finds the love becomes the person who gives up himself/herself and desires the good one for all of the humankind. This person consider all of the created ones with such a view. The view is the heart of person who is far from the arrogance, anger, greed, slander. The features that he/she wants them to be protected are the tailers such as the sharing, humility, altruism and satisfaction.

The assets of heart which are released to be protected are the protection objects that they are wanted to be gotten/shared, and in the purpose of making a livable

world. The people will be an idle living creature which has and can share the assets as a result of putting the divine love into the heart after taking the world/asset love. Yunus who is one of the sources that we can use to make the bases of Turkish National Education System has addressed us for the centuries.

Yurtdışı Müteahhitlik Ve Teknik Müşavirlik Firmalarına Verilen Devlet Teşviklerinin Firmalar Üzerindeki Etkisinin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma

A Study For The Investigation Of The Effect Of Government Incentives Given To International Contracting And Technical Consultancy Companies

Ali AKIN *
Prof. Dr. İrfan SÜER**

Öz:

Bu çalışmanın amacı yurtdışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik firmalarına verilen devlet teşviklerinin etkisini belirlemek ve teknik müşavirlik hizmetleri sektörünün dünyada ve Türkiye özelinde incelenmesiyle, Türk teknik müşavirlik hizmetleri sektörünün gelişmesine yönelik öneriler sunmaktır. Bu tez çalışmasına, teknik müşavirlik hizmetlerinin gerek uluslararası literatürde yer alan tanımları gerekse Türkiye’de ifade ettiği anlam ve kapsamının araştırılmasıyla başlanmış, müteahhitlik hizmetleri ile olan ilişkisi açıklanmıştır. Ayrıca dünyada teknik müşavirlik hizmetleri sektörünün genel durumu da incelenmiş, uluslararası mevzuatın sektör üzerindeki etkileri de ayrıca irdelenmiştir. Ardından Türkiye’de inşaat sektörünün genel durumu analiz edilmiştir. Türk teknik müşavirlik hizmetleri sektörünün analiz edilmesinde eldeki verilere ilave olarak doğrudan sektör temsilcilerinden görüşler alınmak üzere anket çalışması yürütülmüştür. Sonuçta Türk teknik müşavirlik hizmetleri sektörünü uluslararası rakipleriyle kıyaslama imkânı bulunmuş, bu sayede hem sektörün gelişimine hem de devlet yardımlarının etkinliğini arttırmaya yönelik öneriler üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çalışma yüksek lisans tezine dayalı olarak hazırlanmıştır.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi SBE Uluslararası İşletmecilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü

Teşvik alan 41 firma üzerinde yapılan alan araştırması sonucunda firmaların genel olarak uluslararası tecrübeye sahip olduğu; rekabet üzerinde en önemli 5 desteğin seminer ve konferanslara katılım, proje ve yurtdışı fuarlara katılım desteği, yurtdışı ofis desteği, reklam, tanıtım ve pazarlama desteği olduğu görülmektedir. Bölgesel ve siyasi gelişmelerin iş yaşamına etkisi ve ekonomik konjonktürdeki belirsizlik algısı firmalar için en önemli sorunlardır. Teşviklerin sektör üzerinde etkili olması için desteklerin sektör ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi ve yeni teşvik türlerinin oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: Yurtdışı müteahhitlik, Teknik müşavirlik, Devlet teşvikleri, İnşaat Sektörü, İnşaat Sektörünün Sorunları

Abstract:

The aim of this study is to determine the effect of government incentives given to contracting and technical consultancy firms and technical consultancy services industry by examining the world and Turkey in particular, to provide recommendations for the improvement of Turkish technical consulting services sector. In this thesis work, the need for technical consultancy services in international literature as well as in Turkey defined by investigating the meaning and scope of that statement, and its relationship with contracting services is described. In addition, the general situation of the technical consultancy services sector in the world has been examined and the effects of international legislation on the sector have also been examined. Then the overall situation of the construction sector in Turkey is analyzed. In order to analyze the Turkish technical consultancy services sector, in addition to the available data, a survey was conducted to obtain opinions directly from the sector representatives. As a result, Turkish technical consultancy services sector has been able to compare with its international rivals, thus making evaluations on both the development of the sector and suggestions to increase the effectiveness of the state aid. As a result of the field research conducted on 41 companies which have received incentives, the firms have international experience in general; the most important 5 support on competition is participation in seminars and conferences, support for project and participation in overseas fairs, overseas office support, advertising, promotion and marketing support. The impact of regional and political developments on business life and the perception of uncertainty in economic conjuncture are the most important problems for the firms. In order for the incentives to be effective on the sector, the incentives should be adapted to the needs of the sector and new types of incentives should be created.

Keywords: International contracting, technical consultancy, government incentives, construction sector, construction sector problems

1.Giriş

Müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektörü inşaat sektörünün alt sektörü konumundadır. İnşaat sektörü, yarattığı katma değer ve istihdam olanakları göz önünde bulundurulduğunda, ülke ekonomileri için oldukça önemli bir sektördür. Ülkemizde yerel şirketlerin etkin olduğu inşaat sektörü birçok sektörden girdi kullanması ve ihtiyaç duyulan emeğin nitelik bakımından çeşitli olması nedeniyle istihdam kapasitesi çok yüksek bir sektördür. İnşaat sektörüne ana girdileri sağlayan sektörler, mal ve hizmet sunan sektörler ve bölgesel kalkınmadaki rolü düşünüldüğünde GSYİH içindeki payı istatistiki değerlerden oldukça büyüktür.

Türkiye'nin dünyaya ekonomik entegrasyonunda ilk yurtdışına açılan sektör olarak önemli bir tarihsel tecrübeye sahip olan müteahhitlik hizmetleri, en gelişmiş hizmet sektörümüz olarak Türkiye'nin yeni pazarlara açılımında öncü rol oynamaktadır. Küresel rekabetin sektörde arttığı günümüzde, ülkelerin ekonomik kalkınmasının büyük ölçüde ihracatta göstereceği performansa bağlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle, ülkeler dış ticarete ayrı bir önem vermektedir. Her gün artan uluslararası rekabet karşısında ülkeler katma değerini yüksek olduğu sektörlerde ihracat artışı hedefleyen stratejiler belirlemekte ve bunu destekleyecek makro ekonomik önlemler almaktadır. Bu önlemlerin başında döviz kazandırıcı hizmet ihracının yaygınlaştırılması gelmektedir. Ülkemizdeki döviz kazandırıcı hizmetler arasında halihazırda en gelişmiş sektörlerden birisi yurtdışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik hizmetleri sektörüdür. Dolayısı ile ülkeler yurtdışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektörünü teşvik etmektedir.

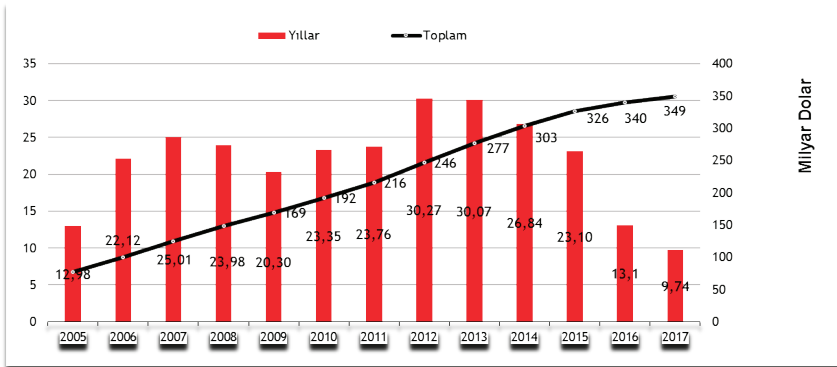
Ülkemizde müteahhitlik sektörüyle kurduğu tedarik ilişkisinin yanı sıra teknik müşavirlik hizmetleri sektörü son 30 yılda bağımsız bir sektör olduğunu göstermiştir. Müteahhitlik sektörüyle olan bu ayrışma uluslararası piyasalarda büyük ölçekli teknik müşavirlik firmalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk teknik müşavirlik sektörü de gelişimini ve büyümesini devam ettirmektedir. Yabancı müşavirlik firmaları göz önüne alındığında uluslararası piyasalarda ön plana çıkacak iş hacmine henüz ulaşamamıştır ve uluslararası piyasalar düşünüldüğünde maaşlesef bir adım geride olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Türk teknik müşavirlik hizmetleri sektörünü "bebek endüstri(infant industry)" olarak ele almak ve gelişimini bu yönde izleyerek çözüm önerileri sunmak daha sağlıklı olacaktır.

Bu tez çalışmasında ülkemizde teknik müşavirlik hizmetleri alanında hissedilen kaynak eksikliğini gidermek amaçlanmıştır. Bu konuda halen destekten faydalanan ve yurtdışında proje üstlenen sektör temsilcilerinin görüşlerinin alınması, teşviklerin etkinliği hakkında bize daha sağlıklı bilgi verecektir. Bu nedenle bu tez çalışmasında sektörün önde gelen firmalarının mevcut durumu incelenmiş ve yapılan anket çalışmaları ile sektör temsilcilerinin sektör hakkında görüşleri alınmıştır.

2. Müteahhitlik Hizmetleri ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri

Teknik müşavirlik hizmetlerinin tanımını ülkemizde ve dünya literatüründe farklı şekillerde yer almaktadır. Kelime anlamı olarak ‘teknik’; yol, yöntem, uygulama becerisi olarak karşılık bulmaktadır. Müşavirlik ise kelime anlamı olarak danışmanlık ifadesine denk gelmektedir. Kelime anlamlarının bir araya getirilmesiyle teknik müşavirlik; sahip olunan beceri ile yol, yöntem belirleme ve danışmanlık hizmetleri anlamına gelmektedir (TDK). Teknik müşavirlik hizmetleri sektörü müteahhitlik sektörü ile sürekli etkileşim halindedir. Öyle ki, dünya üzerinde yapılmakta olan ya da yapılması planlanan neredeyse tüm büyük çaplı projelerin teknik müşavirlik firmaları tarafından tasarlanıp yönetildiği gözlemlenmektedir. Bunun sebebi ise teknik müşavirlik firmalarının misyonu gereği yapılan işin çevre ile uyumlu, kalıcılığı yüksek ve iktisadî olarak en uygun yapıma stratejisini iyi belirliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ülkeye sağladığı katma değer ile ülke ekonomisinin en önemli sektörlerindedir. Ayrıca dış ticarete katkı ve istihdam kapasitesi ile de yurtdışı müteahhitlik hizmetleri 2000’li yıllardan sonra çok önemli bir konuma gelmiştir. Türk müteahhitleri girişimci yapıları ve risk alabilme kabiliyetleri ile dünyanın en önemli müteahhitlik firmaları arasında yer almaktadır. Türk müteahhitlik sektörü yurtdışı faaliyetlerine 1972 yılında Libya’da başlamıştır. 1972’den 2002’ye kadar geçen yıllarda yurtdışında toplam 49,7 milyar dolarlık iş gerçekleştirilmişken, 2002 yılından bugüne kadar toplam iş hacmi 292 milyar dolara ulaşmıştır (İNTEs, 2017:40).

Şekil 1. Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri 2002-2017 iş hacmi

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yurtdışı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Dairesi

Veri Tabanı (2017)

Şekil 1’de de görüldüğü gibi 2017 yılına kadar ülkemiz, toplam 349 milyar dolar değerinde proje üstlenerek yurtdışı müteahhitlik sektöründe dünyanın en önemli aktörlerinden biri olduğunu göstermiştir (İNTEs, 2017:40).

2016 yılında diğer yıllara nazaran performansı biraz düşen yurtdışı müteahhitlik sektörü halen yoğun olarak ticaret yaptığımız pazarlardaki istikrarsızlıktan oldukça etkilenmiştir. Hedef pazarlarımızdan olan ülkelerde halen yaşanmakta olan siyasi istikrarsızlıklar ve söz konusu ülkelerin en önemli gelir kaynağı olan petrol fiyatlarındaki ciddi düşüş 2016'daki durgunluğun ana kaynağıdır. Özellikle Tunus, Libya, Mısır ve Suriye'deki siyasi değişimler bu ülkelerle olan ticari ilişkilerimizi etkilemiştir. Sonuç olarak tüm bu istikrarsızlıklara rağmen 2015 yılında 89.6 milyon dolar ortalama proje bedeli ile rekor kırılmış, 2016 yılında ise ortalama 74.8 milyon dolarlık iş hacmi gerçekleştirilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Mühendislik hizmetleri sektörünün önde gelen yayınlarından Engineering News Record (ENR) Dergisi'nin her yıl belirlediği dünyanın en çok kazanan müteahhitlik firmaları listesi olan ENR Top 250 Listesi'nde 2016 yılında 40 Türk firması yer almıştır. Bu firmalardan 7'si söz konusu listelerde ilk 100 firma arasında yer almaktadır. Dünyanın en büyük 225 uluslararası müşavirlik firmalarının sıralandığı listede 2016 yılında 3 firmamız varken, 2017'de 4 firmaya ulaşılmıştır. Bu firmalar;

NKY Mimarlık, 95,3 Milyon \$, 97. sırada

Su Yapı, 25,4 Milyon \$, 156. sırada

Temelsu, 12,3 Milyon \$, 193. sırada

Yüksel Proje, 10,3 Milyon \$, 209. sırada yer almıştır.

Böylelikle ilk 100'e ilk defa bir Türk firması girmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere uluslararası alanda giderek güçlenen bir teknik müşavirlik sektörümüz vardır.

Teknik müşavirlik hizmetleri ve müteahhitlik hizmetlerinin dünyadaki konumunu genel olarak değerlendirecek olursa; teknik müşavirlik sektörü, üst düzey meslekî eğitimli çalışanlar ve üst düzey teknik kapasite ile çalışmaktadır. Farklı pazarlarda, farklı iş kültürlerinde ve farklı proje türlerinde edinmiş olduğu bilgi ve tecrübe sayesinde rekabet üstünlüğü elde etmektedir. Ayrıca uluslararası standartlara uygun maliyetli hizmetler vererek ve sözleşme süresine sadık kalarak uluslararası alanda giderek saygınlık kazanmaktadır.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

İnşaat sektöründeki büyümeye paralel olarak müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektörü de her geçen gün büyümektedir. Dünya genelindeki ekonomik görünümüne bakıldığında inşaat sektöründeki büyüme ile ülkelerin ekonomik görünümleri paralellik göstermektedir, bu sebepten dolayı inşaat sektörü ülke ekonomilerini çok ciddi şekilde etkilemektedir. Uluslararası piyasada etkinliği yüksek olan ülkelerin uzun vadede pozisyonlarını koruyacağı varsayımı altında ülkemizin bu ülkelerle yarışabilir pozisyonlara getirilmesi şarttır. Ancak ülkemizin firma ölçekleri bu denli büyük ülkelerle yarışabilmesi için hem teknik hem de ekonomik ola-

rak desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca ülkemiz bulunduğu coğrafya itibari ile sektörde çok ciddi avantaja sahiptir. Ortadoğu'daki siyasi sorunların çözümüyle birlikte yıkılmış ve tahrip olmuş alt ve üst yapıların onarımı ve inşası Türk ekonomisine ciddi katkılarda bulunacaktır. Ortadoğu'daki bu boşluk diğer rakiplere kaptırılmamalı ve bunun için gerek teknik gerekse ekonomik destek sağlanmalıdır. Bu konuda TC Ekonomi Bakanlığının verdiği teşvikler inşaat sektörü için çok ciddi avantajlar sağlamaktadır. Müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektöründeki eksiklerin giderilmesi inşaat sektörünü rakip ülkelerle yarışabilir bir konuma getirebilmek için önemlidir. Ayrıca bu eksikliğin giderilmesi için devlete düşen ne gibi görevler olduğunun da bilinmesi önemlidir. Ülke ekonomisini bu kadar etkileyen bir sektörün nasıl daha iyileştirilebileceğinin tespiti ülkemizin ekonomik kalkınması açısından oldukça önemlidir ve bu tezde devletin sektöre verdiği teşviklerin sektöre etkisi incelenecektir.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları:

Araştırmanın kapsamını sadece devletten teşvik alan 74 firma oluşturmaktadır. Çünkü bu çalışmanın amacı devlet teşviklerinin teşvik alan firmalar üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Aynı zamanda bütün teşvik alan şirketlerin anketleri cevaplandırılmaması da veri yönünden araştırmanın bir diğer kısıtlılığı olarak sayılabilir.

5. Araştırmanın Yöntemi:

Araştırma için gerekli verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları çoktan seçmeli ve 5'li Likert tipi olmak üzere on bir sorudan oluşmaktadır.

Anketle şirketleri tanımaya yönelik sorular yöneltilmiş, şirketlerin hangi faaliyet alanlarında iş yaptığı, toplam çalışan sayısı, şirketlerin uzmanlık alanları, şirketlerin yurt dışında hangi ülkelerde faaliyet gösterdiği, şirketlerin yurt dışında gerçekleştirdiği projelerden elde ettiği gelirlerin toplam gelirleri içindeki payı sorulmuş; daha sonra şirketlerin hangi teşviklerden faydalandığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Son olarak da şirketlerin hangi sorunlarla karşılaştığı ve devlet teşviklerinin etkinliği test edilmeye çalışılmıştır. Verilerin analizi ve değerlendirilmesinde frekans dağılımı ve ortalama değerler dikkate alınmıştır.

6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi:

Alan incelemesi için Türkiye'de faaliyet gösteren ve TC Ekonomi Bakanlığından müteahhitlik ve teknik müşavirlik sektörü için teşvik alan şirketler incelenmiş olup bu şirketlerin hangi alanlarda ne tür teşvikler aldıkları ve bu teşviklerin etkili olup olmadığı, oluyor ise ne gibi faydalar elde ettikleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Dolayısıyla, çalışmanın ana kitlesini devletten teşvik alan firmalar oluşturmaktadır. Kalkınma Bakanlığının verilerine göre araştırmanın yapıldığı dönemde devletten 74 firma teşvik almaktadır. Tam sayılı örnekleme yöntemi kullanılarak 74 firma örnekleme dahil edilmiştir. Teşvik alan tüm firmalarla iletişime geçilmiş olup anket uygulanmıştır. Ancak 43 firma anket uygulamasına katılmıştır. Dolayısıyla ile geri dönüş oranı %58 düzeyindedir. Anket uygulamasına katılan 2 firma sorulara yeterli cevap vermediği için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Araştırma 41 firmanın katıldığı anket verilerinin incelenmesinden oluşmaktadır.

7. Araştırmanın Bulguları:

Bu bölümde, anket çalışmasında yer alan sorular ile bu sorulara alınan cevaplar sırasıyla değerlendirilecektir.

7.1. Firmaların Faaliyet Alanlarının Dağılımı:

Bu bölümde şirketlerin ana faaliyet alanları sorulmuştur. Ankete katılan 41 firmadan 15'i (% 36,58) yalnızca altyapı alanında faaliyet gösterirken 16 firma (% 39,02) yalnızca üstyapı alanında faaliyet göstermektedir. 10 firma (% 24,39) ise her iki alanda da faaliyet gösterdiğini belirtmiştir. Ankete katılan 41 firmanın 26'sının üstyapı, 25'inin de altyapı piyasasında varlık gösterdiği anlaşılmıştır (Çizelge 1). Üstyapı alanında faaliyet gösteren firmaların biraz daha ağırlıklı olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 1. Firmaların faaliyet alanı dağılımı

		N	%
Firmaların faaliyet alanı dağılımı	Altyapı	15	36,58
	Üstyapı	16	39,02
	Her ikisi	10	24,39
	Toplam	41	100

7.2. Ana Hizmet Alanının Dağılımı:

Bu bölümde şirketlere üstlendiği projelerde sunduğu ana hizmetin ne olduğu sorulmuştur. Ankete katılan 41 şirketten hiçbiri müteahhitlik hizmeti vermezken şirketlerin tamamı teknik müşavirlik alanında hizmet verdiğini belirtmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Şirketlerin ana hizmet alanı dağılımı

		n	%
Şirketlerin ana hizmet alanı dağılımı	Müteahhitlik hizmetleri	0	0,0
	Teknik Müşavirlik Hizmetleri	41	100,0
Toplam		41	100

7.3. Şirketlerin Çalışan Sayısı

Ankete katılan şirketlerden 4'ü (%9,8) 1-9 arasında çalışanı olduğunu belirtirken, 14'ü (%34,1) 10-49 arasında çalışanı olduğunu, 3'ü (%7,3) 50-99 arasında çalışanı olduğunu, 9'u (%22,0) 100-249 çalışanının olduğunu, ankete katılan şirketlerden 11'i ise (%26,8) 250 ve üzeri çalışanının olduğunu belirtmiştir. Bu oranlar bize sektörde iş yapan ve ankete cevap veren şirketlerin çok küçük işletmeler olmadığını göstermektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Şirketlerin toplam çalışan sayısı

		n	%
Şirketlerin toplam çalışan sayısı	1-9 çalışan	4	9,8
	10-49 çalışan	14	34,1
	50-99 çalışan	3	7,3
	100-249 çalışan	9	22,0
	250 çalışan ve üzeri	11	26,8
Toplam		41	100

7.4. Şirketlerin Yurtdışı Tecrübesi:

Ankete katılan 41 firmadan 1'i (%2,4) 1-2 yıl arası tecrübeye sahip iken, 3'ü (%7,3) 3-5 yıl arası tecrübeye sahip olduğunu belirtmiştir. Şirketlerin 5'i (%12,2) 6-10 yıl arası tecrübeye sahip iken, 10'u (%24,4) 11-19 yıl arası tecrübeye sahip olduğunu, 22'si (%53,7) ise 20 yıldan fazla tecrübeye sahip olduğunu belirtmiştir (Çizelge 4). Şirketlerin yurtdışı tecrübesini değerlendirecek olursak, ankete katılan şirketlerin yurtdışında iş yapma konusunda deneyimli oldukları söylenebilir.

Çizelge 4. Şirketlerin uluslararası tecrübesi

	n	%
Şirketlerin uluslararası tecrübesi	1-2 Yıl	1, 2,4
	3-5 Yıl	3, 7,3
	6-10 Yıl	5, 12,2
	11-19 Yıl	10, 24,4
	20 Yıldan fazla	22, 53,7
Toplam	41	100

7.5. Şirketlerin Hizmet Alanları:

Ankete katılan 41 şirketin tamamı birden çok hizmetle iştigal etmektedir. Bu firmalardan 34'ü danışmanlık hizmeti, yine 34'ü tasarım hizmeti verirken, 33'ü mühendislik, 32'si proje yapımı, 30'u ise teknik müşavirlik hizmeti vermektedir. Ankete katılan firmalardan 27'si etüt, 26'sı müşavirlik hizmeti, 23'ü kontrol, yine 23'ü proje yönetimi hizmeti verirken, 20'si mimarlık, 19'u planlama, 14'ü zemin etüdü hizmeti vermektedir. Ankete katılan firmalardan 4'ü ise "diğer" hizmetleri sunmaktadır. Diğer hizmetlerle iştigal eden firmaların belirttiği hizmet alanları process mühendisliği, haritacılık hizmetleri, software geliştirme, FIDIC sözleşmeleri ile inşaat işlerinde uyumsuzluk çözümü ve sözleşme danışmanlığıdır. Ancak şirketlerden hiçbirisi pazarlama hizmeti sunmadığını belirtmiştir.

Araştırma sonucunda firmalar tarafından en fazla sağlanan hizmetler % 82,9 oranla danışmanlık hizmeti ve tasarım hizmeti, % 80,5 oranla mühendislik, % 78,0 oranla proje yapımı, % 73,2 oranla teknik müşavirlik hizmetidir. En az sağlanan hizmetler ise % 34,1 oranla zemin etüdü ve % 9,8 oranla diğer hizmetlerdir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Şirketlerin sunduğu hizmet alanları

		n	%
Şirketlerin sunduğu hizmet alanları	Danışmanlık	34	82,9
	Tasarım	34	82,9
	Mühendislik	33	80,5
	Proje Yapımı	32	78,0
	Teknik Müşavirlik	30	73,2
	Etüt	27	65,9
	Müşavirlik	26	63,4
	Kontrol	23	56,1
	Proje Yönetimi	23	56,1
	Mimarlık	20	48,8
	Planlama	19	46,3
	Zemin Etüdü	14	34,1
	Diğer	4	9,8
	Pazarlama	0	0,0

7.6. Şirketlerin Uzmanlık Alanları:

Ankete katılan 41 şirket bir veya birden çok uzmanlık alanına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu şirketlerden 26'sı karayolu/tünel/köprü alanında, 14'ü idari bina, 13'ü ise içme suyu/arıtma tesisleri, kanalizasyon sistemleri ve ticaret merkezleri, yine 12'si sosyal/kültürel tesis alanında uzmanlaşmıştır. Fabrika, konut ve turistik tesisi alanında uzmanlaşan firma sayısı 10, enerji nakli hatları ve sağlık tesisi alanında uzmanlaşan firma sayısı ise 7'dir. Ankete katılan firmalardan 6'sı baraj, depolama tesisleri, enerji santrali, havalimanı ve sportif tesis alanında, 5'i demiryolu ve petro kimya tesisi alanında uzmanlaştığını belirtir iken 4'ü askeri tesis, gaz/petrol boru hatları ve sulama alanında, 3'ü ise okul yapımı alanında uzmanlaştığını belirtmiştir. Ankete katılan firmalardan 2'si liman, yine 2'si diğer uzmanlık alanlarında iştigal etmekte ve 1'i de iletişim sistemleri alanında uzmanlaştığını belirtmektedir. Diğer uzmanlık alanlarını işaretleyen 2 firma maden tesisleri ve haritacılık alanında faaliyette bulunmaktadır (Çizelge 6).

Sonuç itibarıyla araştırmaya dâhil olan firmaların yurtdışında üstlenmiş olduğu projelerde başlıca uzmanlık alanı/alanlarından en fazla olanlar %63,4 oranla karayolu/tünel/köprü, %34,1 oranla idari bina, %31,7 oranla içme suyu/arıtma tesisleri, kanalizasyon sistemi ya da ticaret merkezidir. Firmaların yurtdışında üstlenmiş olduğu projelerde başlıca uzmanlık alanı/alanlarından en az olanlar %9,8 oranla askeri tesis, gaz/petrol boru hatları ya da sulama, %7,3 oranla okul, %4,9

oranla liman ya da diğer yapılan ve %2,4 oranla iletişim sistemleridir.

Çizelge 6. Şirketlerin uzmanlaştığı alanlar

	n	%	
Şirketlerin uzmanlaştığı alanlar	Karayolu/Tünel/Köprü	26	63,4
	İdari bina	14	34,1
	İçme Suyu/Arıtma Tesisleri	13	31,7
	Kanalizasyon Sistemi	13	31,7
	Ticaret Merkezi	13	31,7
	Sosyal/Kültürel Tesis	12	29,3
	Fabrika	10	24,4
	Konut	10	24,4
	Turistik Tesis	10	24,4
	Enerji Nakil Hatları	7	17,1
	Sağlık Tesisi	7	17,1
	Baraj	6	14,6
	Depolama Tesisleri	6	14,6
	Enerji Santrali	6	14,6
	Havalimanı	6	14,6
	Sportif Tesis	6	14,6
	Demiryolu	5	12,2
	Petrokimya Tesisi	5	12,2
	Askeri Tesis	4	9,8
	Gaz/Petrol Boru Hatları	4	9,8
	Sulama	4	9,8
	Okul	3	7,3
	Liman	2	4,9
Diğer	2	4,9	
İletişim Sistemleri	1	2,4	

7.7. Şirketlerin Faaliyet Gösterdiği Ülkeler:

Bu bölümde şirketlerin yurtdışında hangi ülkelerde faaliyet gösterdiği sorulmuştur. Ankete katılan 41 şirketin 26'sı (%63,4) Orta Doğu Ülkelerinde, 23'ü (%56,1) Afrika Ülkelerinde, 22'si (%53,7) Türk Cumhuriyetlerinde faaliyet gösterirken, 18'i (%43,9) Asya Ülkelerinde faaliyet göstermektedir. Firmalardan 9'u (%22,0) Rusya'da, 6'sı (%14,6) ise Avrupa Birliği Ülkelerinde varlık gösterirken, 4'ü (%9,8) Kuzey Amerika Kıtasında varlık göstermektedir. Ankete katılan firmalardan sadece 1'i (%2,4) Güney Amerika Kıtası ve "diğer" ülkelerde iş yaptığını belirtmiştir. Diğer ülkeler kapsamında Arnavutluk ve Bosna Hersek yer almaktadır. Ayrıca ankete katılan hiçbir firma Uzak Doğu Ülkelerinde faaliyet göstermemektedir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Şirketlerin faaliyet gösterdiği ülkeler

		n	%
Şirketlerin faaliyet gösterdiği ülkeler	Orta Doğu Ülkeleri	26	63,4
	Afrika Ülkeleri	23	56,1
	Türk Cumhuriyetleri	22	53,7
	Asya Ülkeleri	18	43,9
	Rusya	9	22,0
	Avrupa Birliği Ülkeleri	6	14,6
	Kuzey Amerika Kıtası	4	9,8
	Güney Amerika Kıtası	1	2,4
	Diğer	1	2,4
	Uzak Doğu Ülkeleri	0	0,0

7.8. Şirketlerin Yurtdışı Gelirleri:

Bu bölümde şirketlere yurtdışında gerçekleştirdikleri projelerden elde ettikleri gelirlerin toplam gelirleri içerisindeki payı sorulmuştur. Ankete katılan 41 şirketten 2'si henüz yurtdışında hiçbir proje üstlenmediğini belirtirken, ankete katılan firmalardan 9'u yurt dışındaki projelerden elde ettiği gelirlerin toplam gelirler içindeki payının %5-%10 arasında olduğunu, 12'si %10-%25 arasında olduğunu belirtmiştir. Firmalardan 10'u %25-%50 arasında gelirini, 6'sı %50-%75 arasında gelirini yurtdışı projelerden sağlamaktadır. Sadece bir firmanın yurtdışından elde ettiği gelir toplam gelirlerinin % 75'inden fazladır. Genel olarak değerlendirildiğinde, şirketlerin gelir elde etme yönünden yurtiçi pazarlara bağımlı olduğu söylenebilir (Çizelge 8).

Çizelge 8. Şirketlerin yurtdışı gelirleri

		n	%
Şirketlerin yurtdışı gelirleri	% 0 (Henüz yurtdışında hiçbir proje üstlenilmemiştir)	2	5,0
	%5-%10 arasında	9	22,5
	%10-%25 arasında	12	30,0
	%25-%50 arasında	10	25,0
	%50-%75 arasında	6	15,0
	%75'ten fazla	1	2,5
	Toplam	41	100

7.9. Devletin Verdiği Teşvikler ve Teşviklerin Rekabet Üzerindeki Etkisi:

Devlet yardımlarının uygulanmasında, firmalar ihtiyaçlarına göre farklı destek kalemlerine başvuruda bulunmakta ve gerekli koşulları sağlamaları halinde destekten faydalandırılmaktadır. Bu kapsamda, firmaların bir kısmı bazı destek kalemlerine hiç başvurmazken, her firma farklı destek kalemlerinden farklı seviyelerde faydalanmaktadır. Ankete katılım sağlayan firmalar da, yoğun olarak faydalandıkları destek kalemlerine yüksek puan verirken, hiç başvuruda bulunmadıkları destek kalemlerini “etkisiz” veya “çok etkisiz” olarak değerlendirmiştir. Böylece aynı soru içerisinde, hem destek kalemlerinin firmalardan ne derece talep gördüğü ölçülmüş, hem de faydalanılan destek kalemlerinin yurtdışına yönelik ticari faaliyetlerin etkinliğini ve kalitesini arttırmada ne derece etkin rol oynadığı değerlendirilmiştir.

İlk olarak seminer ve konferans katılım desteği değerlendirilmiştir. Ankete katılan 41 firmadan 27'si bu destek kaleminden faydalandığını belirtmiştir. Destekten faydalanan 27 firmanın vermiş olduğu cevapların ortalama değeri 4,48 olarak be-

lirlenmiş ve firmalar seminer ve konferans katılım desteği kalemini “etkili” olarak değerlendirmiştir. Seminer ve konferans katılım desteği ankete katılan firmaların en çok faydalandığı destek kalemlerinden biri olarak görülmektedir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Firmaların devlet desteklerinden yararlanma ve rekabet gücüne etkisinin değerlendirilmesi

	Çok etkili		Etkili		Fark etmez		Etkisiz		Çok etkisiz		Ort. *	Ss
	n	%	N	%	n	%	n	%	N	%		
Proje Desteği	21	75,0	3	10,7	2	7,1	0	0,0	2	7,1	4,46	1,138
Yurtdışı Ofis Desteği	17	63,0	7	25,9	1	3,7	0	0,0	2	7,4	4,37	1,115
Reklam, Tanıtım ve Pazarlama Desteği	14	56,0	7	28,0	2	8,0	0	0,0	2	8,0	4,24	1,165
Pazar Araştırması Desteği	12	52,2	6	26,1	3	13,0	1	4,3	1	4,3	4,17	1,114
Yurtdışı Fuar Katılım Desteği	16	64,0	6	24,0	2	8,0	0	0,0	1	4,0	4,44	0,961
Seminer ve Konferans Katılım Desteği	16	59,3	10	37,0	0	0,0	0	0,0	1	3,7	4,48	0,849
Yurtdışı Eğitim Desteği	11	50,0	5	22,7	5	22,7	0	0,0	1	4,5	4,14	1,082
Yazılım Desteği	10	52,6	4	21,1	3	15,8	0	0,0	2	10,5	4,05	1,311
Mesleki Sorumluluk Sigortası Desteği	13	61,9	4	19,0	1	4,8	1	4,8	2	9,5	4,19	1,327
Uluslararası Mesleki Yarışmalara Katılım	8	42,1	2	10,5	2	10,5	5	26,3	2	10,5	3,47	1,541

*Ortalama değerlerin hesaplanmasında her bir ölçek için katsayı değerleri “Çok etkili 5”, “Etkili 4”, “Fark etmez 3”, “Etkisiz 2”, “Çok etkisiz 1” olarak kabul edilmiştir.

Her bir destekten yararlanan firma sayısı ve ilgili desteğin rekabet gücüne etkisi yönünden diğer destek kalemlerine ilişkin şu bulgular elde edilmiştir: Ortalama değerler dikkate alındığında 28 firmanın yararlandığı proje desteği (4,46), 25 firmanın yararlandığı yurtdışı fuar katılım desteği (4,44), 27 firmanın yararlandığı yurtdışı ofis desteği (4,37) ve 25 firmanın yararlandığı reklam, tanıtım ve pazarlama desteği (4,24) firmaların rekabet gücü üzerinde etkili olan faktörler arasındadır. 21 firmanın yararlandığı mesleki sorumluluk sigortası desteği (4,19), 23 firmanın yararlandığı pazar araştırması desteği (4,17), 22 firmanın yararlandığı yurtdışı eğitim desteği (4,14) ve 19 firmanın yararlandığı yazılım desteği (4,05) fir-

malar tarafından rekabet gücü üzerinde “etkili” olan değer faktörler olarak değerlendirilmiştir. Firmaların etkili olarak görmediği tek destek kalemi ise 19 firmanın yararlandığı uluslararası mesleki yarışmalara katılım desteğidir (3,47). Bu destek firmalar tarafından “fark etmez” olarak değerlendirilmiştir (Çizelge 9).

Firmaların destek kalemlerine yönelik genel değerlendirmelerinde ise şu yorumlara yer verilmiştir: Firmalar, proje desteği ile ihalelerde fiyat avantajı elde ederek daha rekabetçi teklifler hazırlama fırsatı bulduklarını, yurtdışı ofis desteği ile yeni ofisler açtıkları ülkelerde yerinde iş takibi yapabildiklerini ve yerel piyasayla doğrudan bağlantı kurabildiklerini, reklam, tanıtım ve pazarlama desteği ile tanıtım faaliyetlerini arttırdıklarını, pazar araştırması desteği ile yeni pazarlardaki işveren ve potansiyel yerel ortaklarla görüşme şansı bulduklarını, fuar ve seminer gibi uluslararası organizasyonlara katılım sağlayan desteklerle farklı programlara katılıp yeni gelişmeleri takip etme ve kendilerini tanıtmaya fırsatı bulduklarını ifade etmişlerdir. Yoğun rekabet ortamında bu desteklerin sağlandığını bilmenin fiyatlandırmalarda ellerini rahatlattığını belirten firmalar, özellikle destek limitinin en fazla olduğu proje desteğinin yabancı firmalara karşı doğrudan avantaj sağladığını vurgulamıştır.

7.10. Firmaların Yurtdışında Karşılaştığı Sorunlar:

Bu bölümde şirketlerin küresel rekabet koşullarına uyum sağlama konusunda karşılaştığı sorunlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Firmalara gönderilen anketlerde sektörün bir takım eksiklikleri hakkında görüşleri sorulmuştur. Firmalar sorulan sorulara “çok önemli”, “önemli”, “fark etmez”, “önemsiz”, “çok önemsiz” seçeneklerine göre cevaplarını vermiştir. Firmaların vermiş olduğu cevaplara göre sorunun önem derecesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 10’daki ortalama değerlere göre **bölgesel ve siyasi gelişmelerin iş yaşamına etkisi (4,43)**, ekonomik konjonktürde belirsizlik algısı (4,32), yüksek yazılım maliyetleri (4,06), **üstlenilecek projeler için gerekli finansmana erişim problemleri (4,03)** ve firmanın yeni girdiği pazarlardaki hukuki ve kurumsal yapıyı yeterince kavrayamaması (3,92) firmaların önemli gördüğü sorunların başında gelmektedir. Firma tecrübelerinin yabancı işverenlere/müşterilere tanıtılmasında yaşanan sıkıntılar (3,79), firmanın yetiştirdiği mühendislerin tecrübe kazandıktan sonra rakip firmalarca transferi (3,65), firmanın uzmanlık alanı bakımından avantajlı olduğu projelerin ihalelerini kazanamaması (3,62) ve yüksek teknik araç gereç maliyetleri (3,57) diğer “önemli” sorunlar olarak görülmektedir (Çizelge 10).

Çizelge 10. Şirketlerin yurtdışında karşılaştığı sorunların değerlendirilmesi

	Çok önemli		Önemli		Fark etmez		Önemsiz		Çok önemsiz		Ort. *	SS
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Firma ölçeğinin proje büyüklüğüne uygun olmaması	8	22,2	11	30,6	5	13,9	8	22,2	4	11,1	3,31	1,348
İhale edilen projenin gerektirdiği uzmanlık alanında yeterli tecrübeye sahip olmamak	4	10,5	12	31,6	8	21,1	9	23,7	5	13,2	3,03	1,241
Firmanızın uzmanlık alanı bakımından avantajlı olduğu projelerin ihalelerini kazanamamak	10	25,6	15	38,5	8	20,5	1	2,6	5	12,8	3,62	1,269
Firmanızın yeni girdiği pazarlardaki hukuki ve kurumsal yapıyı yeterince kavrayamaması	7	18,4	25	65,8	4	10,5	0	0,0	2	5,3	3,92	0,882
Firmanızın teknolojik dönüşüm ve inovatif çözümler üretmede rakiplerine göre gecikmesi	1	2,8	10	27,8	9	25,0	11	30,6	5	13,9	2,75	1,105
Firmanızın yabancı dil bilen teknik eleman eksikliği	2	5,1	12	30,8	8	20,5	2	5,1	15	38,5	2,59	1,409
Firmanız yöneticilerinin tecrübeli elemanları yurtdışı projelere kaydırmadaki isteksizliği	2	5,6	8	22,2	7	19,4	7	19,4	12	33,3	2,47	1,32
Firmanızın tecrübeli elemanlarının yurtdışı projelerde görev alma konusundaki isteksizliği	1	2,6	15	39,5	7	18,4	3	7,9	12	31,6	2,74	1,349

Yurtdışı Müteahhitlik Ve Teknik Müşavirlik Firmalarına Verilen Devlet Teşviklerinin Firmalar Üzerindeki Etkisinin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma

Firma tecrübelerinin yabancı işverenlere/ müşterilere tanıtılmasında yaşanan sıkıntılar	10	26,3	18	47,4	4	10,5	4	10,5	2	5,3	3,79	1,119
Firmanızın teknoloji ve mühendislerin teknik yeterliliği bakımından küresel rekabetin gerisinde kalması	3	8,1	8	21,6	8	21,6	10	27,0	8	21,6	2,68	1,27
Firmanızın işgücü maliyetleri bakımından küresel rekabetin gerisinde kalması	3	7,9	18	47,4	7	18,4	8	21,1	2	5,3	3,32	1,068
Firmanızın uluslararası ihalelere verilen teklif tutarları bakımından nispeten pahalı kalması	5	13,2	11	28,9	10	26,3	9	23,7	3	7,9	3,16	1,175
Firmanızın üstlenilecek projeler için gerekli finansmana erişim problemleri	15	41,7	15	41,7	2	5,6	0	0,0	4	11,1	4,03	1,23
Firmanızın yetiştirdiği mühendislerin tecrübe kazandıktan sonra rakip firmalarca transferi	10	27,0	11	29,7	9	24,3	7	18,9	0	0,0	3,65	1,086
Firmanızın yüksek teknik araç gereç maliyetleri	8	22,9	12	34,3	7	20,0	8	22,9	0	0,0	3,57	1,092
Firmanızın yüksek yazılım maliyetleri	13	37,1	14	40,0	5	14,3	3	8,6	0	0,0	4,06	0,938

Ekonomik konjonktürde belirsizlik algısı	17	44,7	17	44,7	3	7,9	1	2,6	0	0,0	4,32	0,739
Bölgesel ve siyasi gelişmelerin iş yaşamına etkisi	20	54,1	14	37,8	2	5,4	1	2,7	0	0,0	4,43	0,728

*Ortalama değerlerin hesaplanmasında her bir ölçek için katsayı değerleri “Çok önemli 5”, “Önemli 4”, “Fark etmez 3”, “Önemsiz 2”, “Çok önemsiz 1” olarak kabul edilmiştir.

Firmaların fazla önemli bulmadığı ve “fark etmez” olarak nitelendirdiği sorunlar arasında şunlar yer almaktadır: Firmanın işgücü maliyetleri bakımından küresel rekabetin gerisinde kalması (3,32), firma ölçeğinin proje büyüklüğüne uygun olmaması (3,31), firmanın uluslararası ihalelere verdiği teklif tutarları bakımından nispeten pahalı kalması (3,16) ve ihale edilen projenin gerektirdiği uzmanlık alanında yeterli tecrübeye sahip olmaması (3,03) önemli bulmadığı sorunlar arasındadır. Firmanın teknolojik dönüşüm ve inovatif çözümler üretmede rakiplerine göre gecikmesi (2,75), firmanın tecrübeli elemanlarının yurtdışı projelerde görev alma konusundaki isteksizliği (2,74), firmanın teknolojisi ve mühendislerin teknik yeterliliği bakımından küresel rekabetin gerisinde kalması (2,68) ve firmanın yabancı dil bilen teknik eleman eksikliği (2,59) diğer önemsiz görülen sorunlardır.

Firmalar için önemsiz görülen sorun ise firma yöneticilerinin tecrübeli elemanları yurtdışı projelere kaydırmadaki isteksizliği (2,47) olarak belirlenmiştir (Çizelge 10).

7.11. Teşviklerin Sektör Üzerindeki Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Anket çalışmasının son bölümünde devletin vermiş olduğu teşviklerin etkinliği değerlendirilmiştir. Firmalar sorulan soruları “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “fark etmez”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” ifadeleri ile değerlendirmiştir. Firmaların vermiş olduğu cevaplara göre teşviklerin sektördeki etkinliği test edilmiştir. Anket gönderilen firmaların tamamına yakını bu bölümü cevaplandırmıştır.

Çizelge 11'deki ortalama değerler dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında; devlet yardımlarının sektör ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi (4,30), yeni teşvik türleri oluşturulması (4,28), mevzuatın uygulamadaki değişikliklere göre yeniden düzenlenmesi (3,88) ve teşviklerle ilgili süreçte bürokratik işlemlerin azaltılması (3,80) görüşlerine firmalar katılmaktadır. Teşviklerin farklı pazarlara girmeye fırsat sağlaması (3,71), teşvik limitlerinin firmaların yurt dışı performansına göre yeniden düzenlenmesi (3,68), teşviklerin **küresel rekabette** firmalara üstünlük sağladığı (3,54) ve devlet teşviklerini yeterli bulmaktayız (3,50), **görüşlerine firmalar** teşviklerin etkili olduğu yönünde katılmaktadır (Çizelge 11).

Firma yöneticileri; devlet teşviklerinin yurt dışına açılmalarına etkili olduğu (3,48), teşviklerin maliyet dezavantajlarını karşılamada yetersiz kaldığı (3,46), teş-

viklerin işletme sermayesine katkı sağladığı (3,44), konularındaki devlet teşviklerinin sektöre etkisini nötr bir ifade ile “fark etmez” olarak değerlendirmiştir (Çizelge 11).

Firma yöneticilerinin teşviklerin sektöre etkisi konusunda katılmadığı tek faktör, devlet yardımlarına başvurma konusunda firma kaynaklı idari yetersizliklerin bulunmasıdır (2,21).

Çizelge 11. Şirketlerin devlet teşvikleri hakkındaki görüşleri

	Kesinlikle katılıyor		Katılıyor		Fark etmez		Katılmıyor		Kesinlikle katılmıyor		Ort. *	SS
	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%		
Devlet teşviklerini yeterli bulmaktayız.	4	10,0	24	60,0	2	5,0	8	20,0	2	5,0	3,50	1,086
Devlet teşvikleri yurt dışına açılmamızda etkili olmuştur.	11	27,5	14	35,0	4	10,0	5	12,5	6	15,0	3,48	1,414
Teşvikler işletme sermayesine katkı sağlamıştır.	11	28,2	11	28,2	5	12,8	8	20,5	4	10,3	3,44	1,373
Teşvikler küresel rekabette firmamıza üstünlük sağlamıştır.	12	32,4	8	21,6	7	18,9	8	21,6	2	5,4	3,54	1,304
Teşvikler farklı pazarlara girmeye fırsat sağlamıştır.	12	31,6	14	36,8	3	7,9	7	18,4	2	5,3	3,71	1,250
Teşvik limitleri firmaların yurt dışı performansına göre yeniden düzenlenmelidir.	15	39,5	9	23,7	2	5,3	11	28,9	1	2,6	3,68	1,338

Yeni teşvik türleri oluşturulmalıdır.	23	57,5	7	17,5	9	22,5	0	0,0	1	2,5	4,28	0,987
Mevzuat ve uygulamadaki değişiklikler yeniden düzenlenmelidir.	13	32,5	12	30,0	12	30,0	3	7,5	0	0,0	3,88	0,966
Devlet yardımları sektör ihtiyaçlarına uygun hale getirilmelidir.	20	50,0	14	35,0	4	10,0	2	5,0	0	0,0	4,30	0,853
Teşviklerle ilgili süreçte bürokratik işlemler azaltılmalıdır.	17	42,5	9	22,5	6	15,0	5	12,5	3	7,5	3,80	1,324
Teşvikler maliyet dezavantajlarını karşılama yetersiz kalmıştır.	7	17,9	15	38,5	8	20,5	7	17,9	2	5,1	3,46	1,144
Devlet yardımlarına başvurma konusunda firmamızdan kaynaklı idari yetersizlikler bulunmaktadır.	2	5,1	6	15,4	3	7,7	15	38,5	13	33,3	2,21	1,218

*Ortalama değerlerin hesaplanmasında her bir ölçek için katsayı değerleri “Kesinlikle katılıyorum 5”, “Katılıyorum 4”, “Fark etmez 3”, “Katılmıyorum 2”, “Kesinlikle katılmıyorum 1” olarak kabul edilmiştir.

8. Sonuç Ve Öneriler:

Türk teknik müşavirlik sektörünün gelişimine yönelik öneriler sunmak üzere hazırlanmış olan bu tez çalışmasında öncelikle teknik müşavirlik hizmetleri ve müteahhitlik hizmetleri ilişkisi açıklanmış, ardından sektörün Türkiye'deki ve dünyadaki konumundan bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise anket uygulaması yapılmıştır.

Anket çalışmasında öncelikle katılımcı firmaların genel profili tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki işletmeler ağırlıklı olarak üstyapı alanında faaliyet göstermekte, şirketlerin tamamı teknik müşavirlik alanında hizmet vermektedir. 41 şirketten, 14'ü 10-49 kişi aralığında çalışana, 11'i ise 250 ve daha fazla çalışana sahiptir. Bu oranlar bize sektörde iş yapan ve ankete cevap veren şirketlerin genelde küçük işletmeler olmadığını göstermektedir.

Şirketlerin 22'si 20 yıldan fazla yurtdışı tecrübeye sahiptir. Dolayısıyla ankete katılan şirketlerin yurtdışında iş yapma konusunda deneyimli oldukları söylenebilir. Şirketlerin en çok hizmet verdiği alan danışmanlık, tasarım ve mühendislik alanlarıdır. Şirketlerden hiçbirisi pazarlama hizmeti sunmamaktadır. Şirketlerin en çok karayolu/tünel/köprü yapımında uzmanlaştığı gözlemlenmiştir. En az uzmanlaşılan alanlar ise iletişim sistemleridir. Şirketlerin en fazla Ortadoğu ülkeleri ve Afrika ülkelerinde iş yaptığı gözlemlenmiştir. Ankete katılan firmaların verdiği cevaplara göre şirketler Orta Doğu Ülkelerinde ve Afrika ülkelerindeki piyasaya hâkimdir. Firmaların yurtdışından elde ettiği gelirlerin toplam gelirleri içindeki payına bakacak olursak 6 firmanın %50-%75 arasında gelirini yurtdışından elde ettiği, sadece 1 firmanın yurtdışı gelirleri toplam gelirlerinin %75'inden fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında kalan 34 firmanın yurtdışından elde ettiği gelirlerinin toplam gelirleri içerisindeki payının %50'nin altında olması bu firmaların gelir yönünden iç pazara bağlı olduğunu göstermektedir.

Araştırma çalışmasında firmalar devlet yardımlarını ayrı ayrı değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeye göre en etkin devlet yardımı seminer ve konferans katılım desteğidir (Ortalama: 4,48). Ardından proje desteği (4,40), yurtdışı fuar katılım desteği (4,44) ve yurtdışı ofis desteğinin (4,37) geldiği belirlenmiştir. Ayrıca bu destek kalemlerinin firmalar için en fazla ödemenin yapıldığı destek kalemleri olduğu da görülmektedir.

Teknik müşavirlik hizmetleri sektörünün gelişimine yönelik kamu kurumlarınınca yürütülen programların şüphesiz en dikkat çekenini doğrudan bu sektörü hedef alan devlet yardımı mekanizmasıdır. Ekonomi Bakanlığınca yürütülen sistemin son yıllarda mevzuat değişiklikleriyle daha da işlerlik kazanması ve ödenen miktarların ciddi bir artış göstermesi, özellikle yurtdışına açılımda firmaları cesaretlendiren özellikleriyle son derece olumlu yorumlar almakta, sektör temsilcilerini memnun etmektedir.

Çalışmada firmaların yurtdışında karşılaştığı sorunları değerlendirmesi istenmiştir. Firmaların en çok karşılaştığı sorunların başında **bölgesel ve siyasi**

gelişmelerin iş yaşamını etkilemesi (4,43) gelmektedir. Ardından ekonomik konjonktürde belirsizlik algısı (4,32), firmaların yüksek yazılım maliyetleri (4,06) ve firmaların üstlenilecek projeler için gerekli finansmana erişim problemleri (4,03) diğer önemli sorun alanlarıdır.

Alan çalışmasında firmalara devlet teşvikleri hakkında görüşleri sorulmuştur. Firmalar en çok “devlet yardımlarının sektörün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmelidir (4,30)” **görüşünü bildirmiştir. Firmaların derecelendirmesine göre** “yeni teşvik türleri oluşturulmalıdır (4,28)” ve “mevzuat ve uygulamadaki değişiklikler yeniden düzenlenmelidir (3,88)” **görüşleri de en yüksek ortalama puan alan görüşler** arasındadır.

Alan çalışmasının özellikle devlet yardımları ile ilgili değerlendirmeler içeren kısımlarının, teşvik mekanizmasının işlerliğine ilişkin oldukça faydalı bilgi sağladığı, gerek mevcut destek kalemlerinden faydalanılma seviyesi, gerekse yeni destek kalemi önerileriyle ilerleyen dönemde ilgili mevzuat üzerine yapılabilecek revizyon çalışmalarına önemli katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Sektöre ilişkin yapılan değerlendirmeler, Türk teknik müşavirlik hizmetleri sektörünün genel anlamda dünya standartları seviyesinde teknik yeterliliğe sahip olmakla birlikte, şirket büyüklüklerinin sınırlı ölçeklerde kalması, pazarlama faaliyetlerinin istenen seviyede olmaması, süreç yönetimi, iş geliştirme ve iş potansiyeli yaratma konularında sorunlar yaşanması, sektöre bakış açısındaki genel algının önemli bir engel teşkil etmesi, kalifiye teknik personel bulmada yaşanan zorluklar, finansal yapıların güçlü olmaması, yurtdışında bazı firmaların sadece belli Türk müteahhitlik firmalarına bağımlı olarak projelerde yer bulabilmesi, yurtiçi piyasanın istenen büyüklüğe ulaşmamış olmasının sektörün olgunlaşmasını geciktirmesi gibi sebeplerle belirli bir gelişmişlik seviyesinin üzerine çıkamadığını göstermiştir.

Sonuç olarak, Türk teknik müşavirlik hizmetleri sektörü gelişme ve büyümeye açık bir bebek endüstri olarak dikkat çekmektedir. Dolayısı ile korumaya alınmalı ve desteklenmelidir. Devlet yardımlarının cesaretlendirici etkisi ile yurtdışına açılan ve gerçekleştirdiği projelerle başarılı performans sergileyen firmalar yurt içinde aktif olan ancak yurtdışına açılma konusunda kararsız olan birçok firmaya da örnek olacak, bu sayede uluslararası piyasada rekabet edilebilecektir.

Kaynakça:

ACİNÖROĞLU, Serkan, (2009), “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği” **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, I, 1: 147-169.

Engineering News-Record (ENR) (2017), “The Top 225 International desing firms”, McGraw-Hill Construction

YAKAL, Ali (2002), “İhracata Yönelik Devlet Yardımları”, **Dış Ticaret Dergisi**, 24-29

DEİK (2017), **2016 yılı faaliyet raporu**, URL : <https://www.deik.org.tr/uploads/deik-2016-faaliyet-raporu-dijital-kullanim.pdf> Son Erişim Tarihi: 02.05.2018

DEİK (2017), Uluslararası Teknik Müşavirlik İş Konseyi Üyeleri Faaliyetleri, URL : <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-deik-uluslararasi-teknik-musavirlik-is-konseyi-uyeleri-faaliyetleri> Son Erişim Tarihi: 02.05.2018

EKONOMİ BAKANLIĞI,(2017) Hizmet Ticareti, Uluslararası İlişkiler,URL:http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicareti/Ulus_Ili?_afLoop=1433180825647596&_afWindowMode=0&_afWindowId=zbdeu10w_109#!%40%40%3F_afWindowId%3Dzbdeu10w_109%26_afLoop%3D1433180825647596%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dzbdeu10w_180 Son Erişim Tarihi: 17.03.2018.

Ekonomik Araştırmalar Ağustos 2017/ Ayşe Özden Müdür & Maral Haçikoğlu URL: <https://www.atbank.com.tr/documents/CEZAYIR%20-%20AGUSTOS%202017.PDF> Son Erişim Tarihi: 17.03.2018

MEVZUAT, 2014/10 Sayılı Teknik Müşavirlik Hizmetlerine Sağlanacak Devlet Yardımları Hakkında Karar, URL: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1-C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC-C5%9Favirlik%28YDMH%29/ekler/2014-10.pdf?lve> Son Erişim Tarihi: 17.03.2018

TDK, Güncel Türkçe Sözlük, URL:http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gt-s&view=gts

Son Erişim Tarihi: 17.03.2018

TMMMB, Değerlendirme Çalışması URL:http://www.tmmmb.org.tr/images/GORUSLERIMIZ/TurkMmmB_TM_Sektor_degerlendirme.pdf Son Erişim Tarihi: 17.03.2018

TMMMB,(2017) ENR 2017 en büyük 225 uluslararası dizayn şirketi listesi, URL:<https://www.enr.com/toplists/2017-Top-225-International-Design-Firms-1> Son Erişim Tarihi: 02.05.2018

Extended Abstract:

Considering the added value and employment opportunities created by the construction sector, it is a very important sector for the economies of the countries. The construction sector in which our local companies are active, is a sector with high employment capacity due to the use of input from many sectors and the variety of labor needed. Considering the sectors that provide main inputs to the construction sector, the sectors providing goods and services and the role in regional development, the share of GDP in the GDP is considerably higher than the statistical values.

Turkey's contracting services sector, which has an important historical experience which opened its first overseas economic integration in the world, plays a pioneering role in our industry as the most advanced service expansion to new markets in Turkey. In today's global competition, the economic development of countries is largely dependent on the export performance. Therefore, countries attach a special importance to foreign trade. In the face of increasing international competition, countries are setting strategies to increase exports in sectors with high added value and taking macroeconomic measures to support it. One of these measures is the dissemination of foreign exchange earning services. Among the foreign exchange earning services in our country, the most advanced sector, overseas contracting and technical consultancy services sector. Therefore, countries are encouraging the contracting and technical consultancy sector in abroad.

The importance of the technical consultancy services sector, including pre-project preparation, project process follow-up and post-project control operations, including engineering, consultancy and architecture services, is therefore increasing day by day. As the volume of the contracting sector grows, the technical consultancy sector, which increases its importance in parallel, provides services in areas such as feasibility studies, design works, marketing and project management, especially for technology intensive projects that require engineering knowledge, and pave the way for the projects to be completed in a healthy manner. Therefore, the increase in the quality of technical consultancy services increases the developments in the contracting sector and the size of the projects undertaken.

In addition to the supply relationship with the contracting sector in our country, technical consultancy services sector has shown that it is an independent sector in the last 30 years. This divergence with the contracting sector has led to the emergence of large-scale technical consultancy firms in international markets. The Turkish technical consultancy sector continues its development and growth. Considering the foreign consultancy firms, the volume of business to be prominent in international markets has not yet been reached, and unfortunately, it is observed that the international markets are one step behind. In this context, the Turkish technical consultancy services sector could be considered as an infant industry and observing its development will be more healthy to offer solutions.

The rapid developments in engineering services led to a pause in the services

of the technical consultancy sector. At this point, it is very important to define the general definition of technical consultancy services in detail and to determine the scope and correct road map together with the sub-branches included in these definitions. In addition, the examination of international legislation, in particular the General Agreement on Services Trade, and the global business volume of the technical consultancy services sector, and the assessment of the size of the target markets, are of particular importance in determining the current position of the Turkish technical consultancy services sector. Healthy determination of this finding is important in terms of taking the model of successful examples in the world as well as determining our potential.

In this context, some concrete criteria with international comparability are needed to examine the position of the sector in international markets. At the beginning of these criteria, the number of projects, the size of the project, the number of countries under consideration, and the market share in each country. A detailed examination of the situation of the contracting and technical consultancy sectors within the country will also inform us about the potential of the sector.

The examination of local legislation in our country is also important for our technical consultancy sector to be understood better. In addition to the international legislation and agreements, the effects of national legislation on our firms, the contribution they make to international expansion, and the extent to which they are challenging should be evaluated. In this thesis, one of the techniques we will apply when analyzing the technical consultancy sector will be SWOT analysis. Because the analysis of the strengths and weaknesses of the sector, identifying the opportunities and threats in front will be possible through this analysis. The results of the SWOT analysis are considered to be highly effective in reviewing policies for the sector.

On the other hand, our companies benefit from various support items within the scope of the "Decision on State Aids to be Provided to the Technical Consultancy Services No. 2014/10". In the said legislation, changes have been made in line with the needs of the sector. In order to ensure that the Turkish technical consultancy sector has a global competitive edge, legislative changes should be made in light of the opinions and evaluations of the sector and the trends in the world.

Within the scope of this study, detailed analyzes are made on the Turkish technical consultancy services sector, so that a clearer view on the situation of the sector will be obtained and solution suggestions for the sector can be presented. Because the size and number of the undertaken projects are already important in terms of examining the effects of state aid on the sector. The opinions of the representatives of the sector who are currently benefiting from the support and undertaking projects abroad will give us more information about the effectiveness of the incentives. For this reason, the current situation of the leading firms of the sector has been examined in this thesis study and the opinions of the sector representatives about the sector have been taken.

In this thesis, it is aimed to eliminate the lack of resources in the field of technical consultancy services in our country. It is evaluated that the current state of the Turkish technical consultancy services sector, which is in the position of the infant industry, examines the successful examples of the sector in the world and evaluates the support mechanisms that can be applied and the suggestions to be developed accordingly will accelerate the increase in the quality and size of the contracting services in the said sector and thus in the foreign sector.

İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan

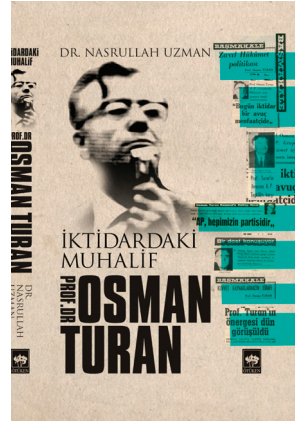
Dr. Nasrullah UZMAN

Dr. Sinan ATEŞ *

Nasrullah Uzman tarafından kaleme alınan “İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan” isimli eser, Osman Turan’ın milletvekilliğini ve siyasi faaliyetlerini (1954-1969) konu edinmektedir. Osman Turan’ın siyasi hayatını konu edinen ilk müstakil eser olma özelliğini taşıyan bu çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır.

Eserin birinci bölümde Osman Turan’ın ailesi, eğitimi, meslekî kariyeri, fikir dünyası ve şahsiyeti, eserleri, evliliği ve aile hayatı hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgilere ek olarak birkaç başlık daha göze çarpmaktadır: “Gurbet Mektupları: Avrupa Günleri”, “Genç Bir Tarih Doçentinin Açığa Alınması: Hüseyin Nihal Atsız Hadisesi”, “İki Aylık Hapis Cezası: Gafletten Uyanalım”... “Gurbet Mektupları: Avrupa Günleri” bahsinde Osman Turan’ın İngiltere’de bulunduğu süre içerisinde ailesine ve Fahir İz’e yazdığı Osmanlıca mektuplar ilk kez okuyucuya sunulmaktadır. “Genç bir Tarih Doçentinin Açığa Alınması: Hüseyin Nihal Atsız Hadisesi” bahsinde ise Osman Turan’ın 3 Mayıs 1944 Davaları kapsamında Ankara’ya gelen Hüseyin Nihal Atsız Bey’i sırf DTCF’deki odasında misafir ettiği için Fakülte yönetimince görevden uzaklaştırılması meselesi anlatılmaktadır. “İki Aylık Hapis Cezası: Gafletten Uyanalım” başlığında ise Osman Turan’ın “Gafletten Uyanalım! Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi” başlıklı risalesi sebebiyle Behice Boran tarafından dava edilmesi ve bu süreçte yaşananlar aktarılmaktadır. Bu haliyle de eser sıradan bir biyografi çalışmasından ziyade dönemin siyasi gelişmeleri hakkında da bilgiler ihtiva etmektedir.

Eser, ikinci bölümde ise Türkiye’de çok partili hayata geçiş süreci ve Demokrat Parti iktidarının kurulması hakkında bilgi verdikten sonra Osman Turan’ın aktif siyasete atılmasını, Trabzon milletvekilliğini ve faaliyetlerini değerlendirmektedir.

* Araştırmacı, TBMM Danışman, sinanates84@gmail.com

Osman Turan'ın Demokrat Parti milletvekili iken Türk Ocakları Genel Başkanı seçilmesi ve faaliyetleri de ayrı bir başlık halinde ele alınmıştır. Bu kısımda arşiv belgelerinin yanı sıra Demokrat Parti grup toplantı tutanaklarına ve TBMM zabıt ceridelerine de sıkça atıfta bulunan Nasrullah Uzman, Osman Turan'ın milletvekili olarak oldukça aktif bir tutum sergilediğini; uzmanlık alanı ile ilgili TBMM'de ve parti gurubunda sıkça söz alarak görüşlerini ifade ettiğini örnek olaylar üzerinden aktarmaktadır. Belirtmekte fayda var ki Osman Turan'ın Demokrat Parti grup toplantılarında yaptığı konuşmalar ve tartışmalar son derece ilginçtir.

Kitabın üçüncü bölümü ise 27 Mayıs 1960 ihtilali ve Yassıada yargılamalarına ayrılmıştır. Nasrullah Uzman bu bölümde 27 Mayıs'a giden süreçte iktidar muhalefet ilişkilerini ortaya koymakta; 27 Mayıs'ı ve akabinde yaşananları gözler önüne sermektedir. İhtilalin Kudretli Subayı Albay Alparslan Türkeş'in Ankara radyosundan okuduğu tebliğ, Milli Birlik Komitesi'nin tutumu, Demokrat Partililerin tutuklanması, Yassıada'ya sevki, Yassıada'da maruz kaldıkları muameleler ve yargılandıkları davalar gibi son derece geniş ve önemli bilgiler okuyucuya sunulmaktadır. Bu kapsamda Osman Turan'ın tutuklanması, hakkındaki suçlamalar, yargılanması, beraati ve Tarık Güryay hadisesi de ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Osman Turan'ın Yassıada'dan yakınlarına yazdığı 50 kelimeyi geçmeyen mektuplar da ilk kez bu bölümde okuyucuyla buluşmaktadır. Osman Turan'ın Yassıada sonrasında DTCF'deki görevine, akademiye yeniden dönme mücadelesi de bu bölümde ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise Türkiye'nin yeniden sivil yönetime geçmesi hakkında bilgi verildikten sonra Osman Turan'ın Adalet Partisi Trabzon milletvekili olarak faaliyetleri, Adalet Partisi'nden ihraç edilme süreci, bağımsız milletvekili olarak faaliyetleri ve 1969 seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi'nden aday olması anlatılmaktadır. Osman Turan'ın Demokrat Parti'deki tavizsiz tavrını, Adalet Partisi çatısı altında da sürdürdüğü, eleştirilerini çekinmeden ifade ettiği, kısa sürede de şimşekleri üzerine çektiği rahatlıkla görülmektedir. Türk Tarih Kurumu üyeliğinden haksız bir şekilde çıkarılma hadisesi de ayrı bir başlık altında bu bölümde değerlendirilmiştir.

Nasrullah Uzman'ın bu eseri hazırlarken oldukça geniş bir literatür taraması yaptığı; telif-tetkik eserlerin yanı sıra döneme ait süreli yayınları da taradığı; bunların yanı sıra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Akademik Personel Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Sosyal Güvenlik Kurumu Kamu Görevlileri Emeklilik Daire Başkanlığı Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi, Amerikan Dışişleri Bakanlığı Arşivi ve Osman Turan Aile Arşivi'nden de istifade ettiği görülmektedir. Nasrullah Uzman, bu sayede okuyucunun birçok yeni belge, bilgi ve fotoğrafa ilk kez ulaşmasını sağlamıştır. Hatta birçok fotoğraf ve belgenin yer alması hasebiyle eser, görsel açıdan da zengin bir görünüm arz etmektedir. Dikkat çeken bir başka husus ise Nasrullah Uzman'ın başta Osman Turan'ın yeğenleri olmak üzere, O'nu yakından tanıma fırsatı bulan hocalarla da görüşmüş olmasıdır. Bu görüşmeler ne-

ticesinde literatüre yansımayan bilgilerin de elde edildiği anlaşılmaktadır. Nasrullah Uzman'ın oldukça akıcı ve sade bir üslup kullandığı; yalnızca Osman Turan'ın siyasi hayatını ve faaliyetlerini aktarmaktan ziyade dönemin siyasi ve sosyal gelişmeleri hakkında da faydalı bilgiler verdiği belirtilmelidir.

İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan'ı okuyanların da takdir edecekleri gibi Osman Turan'ın mensubu olduğu ve milletvekili olarak görev yaptığı gerek Demokrat Parti gerekse Adalet Partisi tek başına iktidardı. Dolayısıyla Osman Turan, iktidar partisine mensup bir milletvekiliydi. Bu yüzden diğer iktidar mensubu milletvekilleri gibi O da muhalefetin yıkıcı eleştirilerine karşı çıkmış, yanlış söylem ve eylemlerini eleştirmiştir. Ancak Osman Turan'ın diğer iktidar partisi milletvekillerinden ayıran ve kitaba da ismini veren husus O'nun "bir sonraki seçimlerde listeye girme veya şahsi menfaatlerine hanel getirmeme" kaygısı gütmekten hareket etmesidir. Nasrullah Uzman'ın ifadesiyle "iktidar partisine mensup bir parlamenter için muhalefet partilerini eleştirmek doğal ve kolay bir iştir. Ancak iktidar partisine mensup bir parlamenterin, muhalefet partilerinin yanı sıra kendi partisini de hiç çekinmeden eleştirmesi; hatta kendi partisine muhalif olması alışılmadık ve zor bir iştir." Osman Turan da zor olanı seçmiştir. Demokrasiyi milliyetçilikle eşdeğer gören Osman Turan, partisini özeleştirme yapmaya zorlayan, yanlış uygulamalardan dönmesi için mücadele eden, partisine ayna tutan bir misyon benimsemiş; bu yüzden de tüm şimşekleri üzerine çekmiştir. Bu yönüyle gördüğü yanlış uygulamalar karşısında, iktidar partisine mensup olmakla birlikte, TBMM çatısı altında tek başına müstakil bir milletvekili ya da parti gibi hem iktidarı hem muhalefeti eleştiren bir misyon üstlenmiş; bununla da yetinmeyerek sola, komünizme ve masonluğa karşı da fikri bir mücadelenin temsilcisi olmuştur. Bu yüzden de eleştirilerin hedefinde yer almış; ancak mücadelesinden hiçbir zaman geri dönmemiştir.

Kaynakça:

Nasrullah UZMAN (2018), İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

“Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi”Ne Dair

Sinan ATEŞ

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN *

Pek çok toplumda gözlemlendiği gibi Türk toplumunun da tarihin her döneminde ve hüküm sürdüğü her coğrafyada, din-siyaset ilişkilerini dikkate aldığı bilinmektedir. Bunun muhtelif sebepleri vardır ve bir çırpıda ortak etkenler, rahatlıkla sıralanabilir. Bununla birlikte, Türkiye Türkleri bakımından çok partili hayata geçiş süreci, bu ilişkilerin zirvesini oluşturmaktadır. Nitekim son dönemde ortaya çıkan gelişmeler ve içinden geçtiğimiz süreç, bu durumun en yalın örneklerini her fırsatta gözler önüne sermektedir. Her ne kadar Türkiye Türklerinin demokratik hayata ve çok partili sisteme geçişi, diğer Türk topluluklarına daha önce ve doğal olarak daha müttekâmil bir hâlde olsa da din-siyaset ilişkilerinin özgül ağırlığı her zaman varlığını hissettirmiştir. İşte Sinan ATEŞ tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi: Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)” isimli eser de bu gerçeklikten hareketle yapılmış bir çalışmadır.

Yazarın doktora tezi olan bu eser, çok partili hayata geçiş sürecini ve temelde, çok partili hayatın ilk dönemi olarak kabul edilen 1946-1960 arasını esas almıştır. Birinci Bölüm’de, çalışmanın alt yapısını oluşturan Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki din-siyaset ilişkisi ile Cumhuriyet’in ilk yılları ve 1946’ya kadar olan gelişmeler irdelenmiştir¹. Gerçekten de 1946-1960 yılları arasındaki din-siyaset ilişkisini anlamanın yolu, birkaç yüzyıllık gelişmelerin köşe taşlarını doğru anlamaktan geçmektedir. Bu dönemdeki gelişmelere bakıldığında, zamanın oldukça hızlı aktığı ve kısa aralıklarla hayatın her alanında büyük değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir. Yazar, zaman zaman yöneltilen ve “çok partili demokratik hayata geçişin geciktiği” şeklindeki eleştirilerin de fazlasıyla klişe olduğuna; bu sürat ve değişim karşısında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kuran çekirdek kadronun bu döneme dair yaşadığı tecrübelerin etkisiyle temkinli hareket etmekte ne kadar haklı çıktığı

¹ Bkz. Sinan ATEŞ, *Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi: Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 33-88

* Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

ğına, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Din ve Siyaset İlişkisi (1946’ya Kadar)” başlıklı ilk bölümde aşama aşama yer vermiştir.

ATEŞ’in eserinde İkinci Bölüm, 1946-1950 yıllarına ayrılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin iktidar, Demokrat Parti (DP)’nin ise muhalefet yıllarına karşılık gelen bu dönem, siyasî rekabetin iyice kızıştığı ve iktidarın artık halkın iradesiyle belirleneceğinin her iki taraf için de bir gerçeklik olarak dikkate alındığını gösteren somut söylemlerin ve uygulamaların meydana geldiği yıllardır. Bir tarafta, devlet kadrolarındaki hâkimiyeti ve idarî tecrübesiyle CHP’nin, diğer tarafta da kurulduğu yıl girdiği 1946 seçimleri sebebiyle yeterince örgütlenememiş ve söylemlerini tam anlamıyla tabana yayamamış DP’nin mücadelesinde bu ilk dönem, adeta 1950-1960 arasındaki siyasî mücadelenin ön hazırlığı şeklinde geçmiştir. Bu bağlamda, dezavantajlarını ortadan kaldırmak ve seçmen desteğini arttırmak amacıyla DP’nin oya tahvil etmek istediği en önemli alanlardan birisi, belki de birincisi din olmuştur. Öte yandan DP’nin bu yaklaşımı ve din adamlarını kazanma stratejisi karşısında CHP de toplumun hiçbir kesimini karşısına almaması gerektiğini, bu çerçevede din ve vicdan hürriyetini dikkate alacağını göstermeye çalışmış; 1946’ya kadar sürdürdüğü çizgiden oldukça farklı bir strateji izlemeye başlamıştır. Bu noktada ATEŞ, çok partili demokratik hayatın başlaması ve seçmenin oyunun hesaba katılmasıyla halkın taleplerinin gündeme geldiğine; o güne kadar yukarıdan aşağıya gerçekleşen bakış açısının tasfiye edilmeye başlandığına ve 1946’ya kadar yeterince etkin olmayan halk iradesinin de artık değer kazanmaya başladığına işaret etmektedir². ATEŞ’in bu tespiti aslında, İkinci Bölüm’de varılan sonuçların bir özeti olarak nitelendirilebilir.

1946-1950 yıllarının din-siyaset ilişkisi bağlamında önemli bir tartışma ve çekişme alanı da lâikliktir. Çok partili seçimlere geçişle birlikte CHP’nin parti programında yaptığı değişiklikler ve bu çerçevede sert söylemlerini yumuşatması; eğitim politikalarında din eğitimi ve öğretimiyle ilgili olarak eski döneme göre attığı seçmeli din dersinin konulması, İmam ve Hatip okullarının yeniden açılması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin kurulması, Kuran kurslarının faaliyete geçmesi gibi somut ileri adımlar, sosyal düzen içinde yeni taleplerin dile getirilmesine yol açmıştır. Bu durumun görüş ayrılıklarını körüklediğini ifade eden ATEŞ, dinî grupların giderek yaygınlaşması karşısında sıkı lâiklik taraftarı olan kesimlerin de tepkilerini dile getirdiğine işaret etmiştir. Böylesi bir ortamda CHP-DP çekişmesinin önemli bir zemini de lâiklik olmuş; taraflar birbirlerini, dinin siyasete alet edilmesi üzerinden itham etmişlerdir³. Bu tartışmaların günümüze kadar uzanması, tarihî arka planı bilmenin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir. Üstelik bu tartışmaların en az bir yüzyıl geriye uzandığı dikkate alındığında, ATEŞ’in eserinin bu yönüyle literatüre ne derece ciddi bir katkı yaptığı, daha iyi anlaşılacaktır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü, 1950-1960 yıllarını, bir başka deyişle DP’nin ikti-

² ATEŞ, s. 137-138

³ Bkz. ATEŞ, s. 131-166

dar dönemini mercek altına almaktadır. İkinci kez gerçekleşen çok partili seçimle birlikte din-siyaset ilişkilerinin daha fazla hissedildiği bu dönemde partiler, din konusunu daha da ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda da vaatler içerisinde önemli bir bölüm, dinî meselelerle alakalıdır. Nitekim iktidara gelen DP de hemen ilk etapta, bu vaatlerini yerine getirmeye başlamıştır ki bunlardan ilk akla geleni ve DP Hükümeti’nin ilk icraatlarından biri olan “*ezan yasağının kaldırılması*”dır. Yine aynı döneme ait ve pek bilinmeyen bir başka adım da “*radıyodan dinî yayın yasağı*”na son verilmesidir. Bu yasakların kalkması, halkın beklentilerini arttırmış ve bunun sonucunda da radyoda dinî içerikli konuşmalar başlatılmıştır⁴.

ATEŞ, 1950 seçimleriyle başlayan ve 1960’a kadar devam eden dönem içinde gerçekleşen seçimlerin, gerek propaganda dönemleri gerekse seçimler sonrası DP iktidarının uygulamaları sebebiyle pek çok yönden benzerlikler taşıdığını belirtmiş ve din konusunun da bunun önemli bir göstergesi olduğuna dikkat çekmiştir. 1950 seçimleriyle başlayan yeni dönemde din-siyaset ilişkisi, odak konulardan biri hâline gelmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak da DP iktidarı, muhtelif uygulamalar gerçekleştirmiştir. ATEŞ bu uygulamaları incelemiştir ki bunlar din eğitimi alanında yapılan çalışmalar ile İmam-Hatip okulları, Kuran kursları, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumların durumudur⁵.

ATEŞ’in ele aldığı konulardan biri de “İslamî Hareketler ve Cemaatleşme” alt başlığı altında, dönemin dinî gruplaşmaları ve bunların tutumudur. CHP’nin dinî gruplara yaklaşımının ve DP iktidarının tutumunun değerlendirildiği bu kısımda, dönemin tartışmalarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda Nurculuk, Süleymancılık ve Ticanilik gibi akımların durumu ele alınmıştır⁶. Bu çerçevede bir diğer somut inceleme, “İslamî Yayınlar”a dairedir. Sebilürreşad, Büyük Doğu, Hür Adam, Din Yolu, Müslüman Sesi, Ehl-i Sünnet, İslam, Serdengeçti ve Allah Yolu gibi somut örnekler üzerinden dönemin iklimini yanıtlan ATEŞ, DP’nin takındığı iki yönlü tutuma dikkat çekmiştir. DP döneminde bir yandan irticai yayınlara sansür uygulandığını, diğer yandan da din karşıtı içeriğe sahip yayınlara yasaklar getirildiğini belirten ATEŞ, Bu yolla DP’nin dengeli bir politika takip etme çabası içinde olduğuna da işaret etmiştir⁷.

Sinan ATEŞ tarafından hazırlanan bu çalışma, bir taraftan kendi alanında bir boşluğu doldurma, diğer yandan da hiçbir zaman cazibesini kaybetmeyen ve günümüzde de artarak devam eden tartışmalara, tarihî perspektiften bir cevap verme çabasının ürünüdür. Eser dikkatle incelendiğinde, akademik hevesin yanı sıra Ülkücü Türk Milliyetçiliği’nin günümüzdeki sorunlara yaklaşımına somut bir katkı yapma isteği de dikkat çekmektedir. Böylesi bir çaba ve ortaya çıkan ürün, öncelikle akademik açıdan saygıyı ve takdiri hak etmektedir. Ancak en az bunun

⁴ Atılan somut adımlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ATEŞ, s. 189-203

⁵ Bkz. ATEŞ, s. 219-240

⁶ Bkz. ATEŞ, s. 240-259

⁷ Bkz. ATEŞ, s. 259-276

kadar önemli bir başka mesele de uzun bir zihni çabanın sonucunda ortaya çıkan bu eserin, Ülkücü Türk Milliyetçilerinin söyleyecek bir sözünün olduğunu göstermesidir.

Dün de sözümüz vardı, bugün de vardır ve yarın da hep olacaktır!

Kaynakça:

ATEŞ, Sinan (2018), **Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi: Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.x